

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СТАСЮК ТЕТЯНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 81.161.2' 373.611 + 81.161.2138

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕРМІНОСФЕРА НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ:
ЛІНГВОСОЦІОКОГНІТИВНІ ЧИННИКИ
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Подано на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело _____ Т. В. Стасюк

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Стасюк Т. В. Терміносфера новітніх технологій: лінгвосоціокогнітивні чинники формування та розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Інститут української мови НАН України. – Київ, 2020.

Виконана дисертація – це новаторське дослідження, у якому запропоновано концепцію соціокогнітивного термінознавства як нового для української лінгвістики напрямку, випрацьовано його положення, метамову, методологію, експериментальне забезпечення. Здійснено концептуальне й категорійне моделювання терміносфери новітніх технологій у технічній, природничій, інформаційній, телекомунікаційній і соціогуманітарній наукових і професійних концептосферах.

Уперше в українському мовознавстві представлено діалектику соціокогнітивного термінознавства, схарактеризовано проблематику наукових пошуків, які детермінували й сформували новий напрям.

Виявлено, що когнітивний аспект досліджень експлікує здатність терміна відбивати процеси пізнання, концептуалізації та категоризації, а соціологічний аспект – його здатність відображати соціологію пізнання і взаємодії в науковій / професійній спільноті, прагнення науковців / фахівців поділитися своїм умінням і досвідом, забезпечити ефективність наукової / професійної комунікації.

Проаналізовано соціокогнітивну природу терміна, обґрунтовано нову його дефініцію, простудійовано процеси й результати концептуалізації і категоризації в термінології, імпортування й семантичної спеціалізації терміноконцептів, термінопородження й концептотворення в науковому / професійному дискурсі під впливом лінгвосоціокогнітивних чинників.

Відібрано та науково обґрунтовано релевантні методи для концептуального й категорійного моделювання терміносфери, що вможлиблює аналіз терміна не тільки як власне об'єкта опису, а й у функціональній його іпостасі в когніції, дискурсі, комунікації; вивчення внутрішніх властивостей терміна; простеження еволюції спеціального знання й трансформацій у наукових / професійних терміносферах, концептосферах; діяхронійне моделювання розвитку терміноконцепту; логіко-раціональний аналіз визначень термінів, штучне формулювання дефініцій на соціокогнітивних засадах.

Випрацювано метаописовий апарат соціокогнітивного термінознавства, для якого сформульовано або конкретизовано поняття та витлумачено їхній зміст. До метамови опису введено такі терміни, як *терміноконцепт*, *термінопоняття*, *терміносфера*, *термінопростір*, *терміноонтологія*, *терміноонтографія*, *термінопородження*, *термінотворення*, *терміновживання*, *концептосфера*, *концептосфера наукова*, *концептосфера професійна*, *концепт науковий*, *концепт професійний*, *категорія*, *категоризація наукова*, *категоризація професійна*, *когнітема*, *соціологема*, *соціокогнітема*, *пропозиція*, *прототип* тощо.

Наукові напрацювання дисертації послугували основою для складання глосарію метатермінів соціокогнітивного термінознавства (Додаток Б).

За соціокогнітивного підходу важливим етапом дослідження стало формулювання мінімальної універсальної дефініції термінопоняття “новітні технології” на основі логіко-раціонального аналізу визначень термінів у словниках, законодавчих документах, статтях та ін.

Універсальна дефініція терміноконцепту “новітні технології” для тлумачного словника потрактовує новітні технології як *сучасні*, *наукомісткі*, *передові*, *інноваційні*, *революційні*, *принципово нові технології* – *сукупність інформації, знань, інтелекту, досвіду, процесів, матеріалів, приладів*,

обладнання для оптимальнішого порівняно з попередніми технологіями співвідношення витрат і результатів у продукуванні [нових, дешевших, більш якісних] товарів і послуг.

Змодельовано терміноконцепт “новітні технології” у формі сукупності ознак, до яких зараховано компоненти змісту концепту, термінологічні дефініції, концептуальні мережі.

Проаналізовано шляхи діяхронійної (від палеоліту (3 млн. р. до н. е.) до сьогодні) та синхронійної (у сучасному науковому / професійному дискурсі) концептуалізації термінопоняття “новітні технології”, що етимологічно походить від поняття “технологія”.

З’ясовано, що смислову еволюцію терміноконцепту “технологія” у зв’язку з розвитком суспільства й техніки можна структурувати в 44 змістових ознаках, а зміст терміноконцепту “новітні технології” за дефініціями в лексикографічних джерелах, нормативних документах і наукових статтях – у 9 родових ознаках, більшість з яких репрезентує смисли “нові”, “новітні”, “принципово нові”, “інноваційні”, “наукомісткі”, “передові”, “революційні”, “сучасні”, “які не мають аналогів”.

Виявлено, що концептосфера “новітні технології” у науковому / професійному дискурсі представлена в 4 ключових терміноконцептах: “технічні новітні технології” (718 одиниць), “соціогуманітарні новітні технології” (653 одиниці), “природничі новітні технології” (470 одиниць), “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології” (138 одиниць) з численним розгалуженням на субконцепти вищого рівня концептуалізації (загалом 1979 термінів). Ця сукупність термінів становить зміст терміносфери новітніх технологій як результату концептуалізації наукового / професійного дискурсу в підручниках, посібниках і довідниках.

Інтерпретовано терміносферу новітніх технологій як динамічну множину термінів – складну мережу знань, яку представляють

концептосфери. Терміноконцепт “технічні новітні технології” структурують 11 концептів, “природничі новітні технології” – 10 концептів, “соціогуманітарні новітні технології” – 9 концептів, “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології” – 2 концепти.

Терміноконцепт “новітні технології” в науковому / професійному інтернет-дискурсі змодельовано 22 похідними соціокогнітемами, виділеними за допомогою пропозиційних структур речення, й 38 інтерпретаційними соціокогнітемами.

Обґрунтовано високу результативність психолінгвістичних експериментів (рецептивного / перцептивного, вільного / спрямованого асоціативного) для студіювання змістової структури концепту. Рефлексія показова – 1620 реакцій на стимул “новітні технології”, закладений у пропозиційні структури за моделями “Новітні технології – це...” (43 реакції), “Що таке новітні технології?” (16 реакцій), “Новітні технології як ...” (38 реакцій), “Новітні технології – що роблять?” (43 реакції), “Новітні технології – які?” (180 реакцій).

Терміноконцепт “новітні технології” у свідомості науковців / фахівців, змодельований за результатами спрямованого психолінгвістичного експерименту, представлений у терміносфері 144 терміноодиницями – інтерпретаційними соціокогнітемами. Соціокогнітеми виконують інтегративно-дезінтегративну функцію, тобто умовної ідентифікації людини-носія наукової / професійної ментальності через певну особливість до відповідної спільноти.

Проаналізовано наслідки категоризації в науковому / професійному дискурсі. Описано категорії на основі положення, що мовна категоризація знання відбувається відповідно до рівня усвідомлення та осмислення реалій дійсності: первинна (універсальна) категоризація здійснюється на етапі отримання первинного знання та досвіду, а вторинна (наукова й професійна)

категоризація – за накопичення вторинного (наукового / раціонального і професійного / діяльнісного) знання та досвіду.

Виділено універсальні категорії в терміносфері новітніх технологій, що охоплюють 9 класів, які конкретизовано в 65 субкатегоріях. Наукові / професійні категорії становлять 2 великих класи категорій, що розпадаються на більше ніж 70 субкатегорій. Наукове мислення оперує фундаментальними поняттями різного ступеня узагальнення – загальнонауковими й вузьконауковими категоріями. Професійне мислення інтенсифікує загальнопрофесійні та вузькопрофесійні категорії. Терміносферу новітніх технологій структурує категоріальна множина, що охоплює усе динамічне різноманіття терміноконцептів.

Виявлені зміни, трансформації і модифікації у досліджуваній терміносфері. Засвідчені як масштабні тенденції в концептосферах (запозичення, імпорт концептів, концептуальна спеціалізація), так і мікроаспекти формування терміносфери (комунікативна інтенція як чинник термінопородження й концептотворення в науковому / професійному дискурсі).

Засвідчено, що міжнародні мовно-професійні контакти спричиняють появу запозичень у терміносфері новітніх технологій, які репрезентовано різними типами: *запозичення – матеріальні буквальні, матеріальні трансформовані, змішані, буквальні кальки, трансформовані кальки, інтернаціоналізми з греко-латинськими елементами, інішомовні аббревіатури.*

З'ясовано, що лінгвокультурні інтерференції активно сприяють імпортуванню іншокультурних наукових / професійних концептів у терміносферу новітніх технологій. Характер і наслідки цих процесів зумовили їхню типологію за ознакою “ступінь інтеграції в українській лінгвокультурі”, яку представлено чотирма типами: *порожні* – концепти

принципово не прижилися в концептосфері, *конотовані* – набули функціонування із семантичною конотацією, *термінологічно не адаптовані / адаптовані* – адаптувалися / не адаптувалися за своїм змістом в українській концептосфері, *змістово модифіковані / змістово не модифіковані* – інкорпоровані зі змістовою модифікацією або без неї в національній семантичній структурі.

Обґрунтовано, що розвиток нових сфер людської діяльності активізує процеси *термінологізації, ретермінологізації та транстермінологізації* в терміносфері новітніх технологій. Механізм термінологізації з погляду соціокогнітивного термінознавства аналогічний механізмові формування термінологічного концепту. Когнітивне вивчення терміна експлікує процеси семантичного розвитку терміна, еволюції окремих ознак термінопоняття, динаміки змісту терміноконцепту, зміни категорійних ознак поняття.

З'ясовано, що міждисциплінарний синтез знання породжує явище *семантичної спеціалізації терміноконцептів* – процес розвитку окремої ознаки в їхній змістовій структурі, актуалізації в ній “особливих” сем, коли концепти входять до нової концептосфери. Це явище спричиняє формування у структурі концепту відносно вузьких значень, розвиток яких зумовлений виконанням ним нової семантичної ролі в концептосфері-реципієнті.

Виділено три типи семантичної спеціалізації концептів у терміносфері новітніх технологій: *ступенева* – зі спонтанним виявом нової ознаки (одноступенева чи двоступенева), *градуальна* – з поступовим виявом нової ознаки (однорівнева чи дворівнева), *радіальна* – з одночасним розвитком нових ознак у кількох різних семантичних модифікаціях концепту.

Виявлено, що інтенсифікація спеціальної комунікації та поживавлення обмінів досвідом між науковцями / фахівцями в усіх чотирьох субсферах терміносфери новітніх технологій активізують процеси *термінопородження й концептотворення*.

Змодельовано процес термінопородження – свідомого творення терміна внаслідок реалізації комунікативної інтенції людини – згортання породжувальної бази терміна в дефініцію, а дефініції як семантичного еквівалента терміна – у термін. Установлено, що породження терміна реалізується за моделлю: комунікативна інтенція [науковця / фахівця] → [кон]текст → породжувальна база терміна → (оператор) → дефініція → термін.

Ключові слова: соціокогнітивне термінознавство, терміноконцепт, науковий концепт, професійний концепт, наукова концептосфера, професійна концептосфера, наукова концептуалізація, професійна концептуалізація, наукова категоризація, професійна категоризація, терміносфера, концептосфера, новітні технології.

SUMMARY

Stasyuk T. V. Terminological Sphere of Advanced Technologies: Lingual, Social, Cognitive Factors in Formation and Development. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for the Degree of Doctor of Philological Sciences, Specialty 10.02.01 – the Ukrainian Language. – Institute of the Ukrainian Language at the National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2020.

The completed dissertation is an innovative research, proposing the concept of sociocognitive terminology as a new direction for Ukrainian linguistics. The thesis worked out its principles, metalanguage, methodology, experimental support.

Conceptual and categorical modeling of the terminosphere of the latest technologies in technical, natural, information, telecommunication and socio-humanitarian scientific and professional conceptospheres is carried out.

For the first time in Ukrainian linguistics, the dialectic of sociocognitive terminology is presented. The scientific problems determining and forming a new direction are characterized.

It was found that the cognitive research explains the ability of the term to reflect the processes of cognition, conceptualization and categorization.

The sociological research highlights the ability of the term to reflect the sociology of cognition and interaction in the scientific / professional community. It reveals the desire of scientists / specialists to share their skills and experience, to ensure the effectiveness of scientific / professional communication.

The sociocognitive nature of the term is analyzed, its new definition is substantiated. The thesis studied the processes and results of conceptualization and categorization in terminology, import and semantic specialization of term concepts, term generation and concept formation in scientific / professional discourse under the influence of linguistic and sociocognitive studies.

Relevant methods for conceptual and categorical modeling of the terminosphere have been selected and scientifically substantiated. That enabled the analysis of the term not only as an object of description, but also in its functional incarnation in cognition, discourse, communication.

The thesis presents the study of the internal properties of a term; tracing the evolution of special knowledge and transformations in scientific / professional terminospheres, conceptospheres; diachronic modeling of term concept development; logical-rational analysis of definitions of terms, artificial formulation of definitions on socio-cognitive principles.

A meta-descriptive apparatus of sociocognitive terminology has been developed. For this apparatus concepts have been formulated or concretized and their content has been interpreted.

The metalanguage of the description included such terms as term concept, term notion, term sphere, term space, termontology, termontography, term

generation, term formation, term use, conceptsphere, scientific conceptsphere, professional conceptsphere, scientific concept, professional concept, category, scientific categorization, professional categorization, cognitheme, sociologeme, sociocognitheme, proposition, prototype etc.

The scientific developments of the dissertation served as a basis for compiling a glossary of metaterms of sociocognitive terminology (Appendix B).

In the socio-cognitive approach, an important stage of the study was the formulation of a minimum universal definition of the term “latest technologies” based on logical and rational analysis of definitions in dictionaries, legislative documents, articles and others.

Universal definition of the term “latest technologies” for the dictionary interprets the latest technologies as modern, knowledge-intensive, advanced, innovative, revolutionary, fundamentally new technologies, as a set of information, knowledge, intelligence, experience, processes, materials, devices, equipment for better ratio of costs and results in the production of [new, cheaper, better] goods and services.

The term concept “latest technologies” is modeled in the form of a set of features, which include components of the content of the concept, terminological definitions, conceptual networks.

The ways of diachronic (from the Paleolithic (3 million BC) to the present) and synchronic (in modern scientific / professional discourse) conceptualization of the term “latest technologies” originating from the concept “technology” are analyzed.

It was found that the semantic evolution of the term concept “technology” in connection with the development of society can be structured in 44 semantic features. The meaning of the term concept “latest technologies” by definitions in lexicographic sources, regulations and research papers can be structured in 9 generic features , most of which represent the meanings “new”, “newest”,

“fundamentally new”, “innovative”, “knowledge-intensive”, “advanced”, “revolutionary”, “modern”, “unparalleled”.

It is revealed that the conceptsphere “latest technologies” in scientific / professional discourse is presented in 4 key terms: “technical latest technologies” (718 units), “socio-humanitarian latest technologies” (653 units), “natural latest technologies” (470 units), “information and telecommunication latest technologies” (138 units) with numerous branches into subconcepts of the highest level of conceptualization (1979 terms in total). This set of terms is the content of the terminology of the latest technologies as a result of conceptualization of scientific / professional discourse in textbooks, manuals and reference books.

The terminosphere of new technologies is interpreted as a dynamic set of terms – a complex network of knowledge represented by conceptspheres. The term concept “technical latest technologies” is structured by 11 concepts, “natural latest technologies” – 10 concepts, “socio-humanitarian latest technologies” – 9 concepts, “information and telecommunication latest technologies” – 2 concepts.

The term concept “latest technologies” in the scientific / professional Internet discourse is modeled by 22 derived sociocognithemes, selected with the help of proposal structures, and 38 interpretive sociocognithemes.

The high efficiency of psycholinguistic experiments for studying the semantic structure of the concept is substantiated. The reflection is impressive – 1620 reactions to the stimulus “latest technologies”, embedded in the proposal structures on the models “New technologies are...” (43 reactions), “What are the latest technologies?” (16 reactions), “Latest technologies as ...” (38 reactions), “What do the latest technologies do?” (43 reactions), “What are the latest technologies like?” (180 reactions).

The term concept “latest technologies” in the minds of scientists / specialists, modeled on the results of a directed psycholinguistic experiment, is presented in the termsphere by 144 term units in the form of interpretive

sociocognithemes. The sociocognithemes perform an integrative-disintegrative function, conditional identification of a person-carrier of scientific / professional mentality through a certain feature to the relevant community.

The consequences of categorization in scientific / professional discourse are analyzed. Categories based on the position that linguistic categorization of knowledge occurs in accordance with the level of awareness and understanding of the realities are described: primary (universal) categorization is carried out at the stage of obtaining primary knowledge and experience, and secondary (scientific and professional) categorization is relevant for secondary (scientific / rational and professional / active) knowledge and experience.

There are universal categories in the terminology of the latest technologies, covering 9 classes, which are specified in 65 subcategories. Scientific / professional categories are 2 large classes of categories, divided into more than 70 subcategories. Scientific thinking operates with fundamental concepts of various degrees of generalization, which are general scientific and narrow scientific categories. Professional thinking intensifies general professional and narrow professional categories. The terminosphere of the newest technologies is structured by a categorical set covering all dynamic variety of term concepts.

Changes, transformations and modifications in the studied terminosphere are revealed. Both large-scale tendencies in conceptospheres (borrowing, import of concepts, conceptual specialization) and microaspects of terminosphere formation (communicative intention as a factor of term generation and concept formation in scientific / professional discourse) are attested.

It is proved that international linguistic-professional contacts cause borrowings in the terminology of the latest technologies, which are represented by different types of borrowings: material literal, material transformed, mixed, literal tracings, transformed tracings, internationalisms with Greco-Latin elements, etc.

It has been found that linguistic and cultural interferences actively promote the import of non-cultural scientific / professional concepts into the terminology of the latest technologies. The nature and consequences of these processes led to their typology on the basis of “degree of integration in Ukrainian linguistic culture”, which is represented by four types: empty, connoted, term adapted / non-adapted, semantically modified / non-modified.

It is substantiated that the development of new spheres of human activity activates the processes of terminologizing, reterminologizing and transterminologizing in the terminosphere of the latest technologies. The mechanism of terminologisation from the point of view of sociocognitive terminology is analogous to the mechanism of formation of the terminological concept. Cognitive study of the term explains the processes of semantic development of the term, the evolution of individual features of the term concept, the dynamics of the content of the term concept, changes in the categorical features of the concept.

It was found that the interdisciplinary synthesis of knowledge gives rise to the phenomenon of semantic specialization of term concepts, which is the process of development of a particular feature in their semantic structure, the actualization of “special” families when concepts enter a new conceptosphere. This phenomenon causes the formation in the structure of the concept of relatively narrow meanings, the development of which is due to the implementation of a new semantic role in the conceptual sphere-recipient.

There are three types of semantic specialization of concepts in the terminology of new technologies: graded, gradual, radial.

It is revealed that the intensification of special communication and the revival of experience exchanges between scientists / specialists in all four subspheres of the terminosphere of new technologies intensify the processes of term generation and concept formation.

Term generation as conscious creation of a term as a result of realization of communicative intention of a person is modeled in the thesis. It comprises folding of generating base of a term into a definition, and definition as a semantic equivalent of a term into a term. It is proved that the generation of the term is realized according to the model: communicative intention [scientist / specialist] → [con] text → generating base of the term → (operator) → definition → term.

Keywords: sociocognitive terminology, term concept, scientific concept, professional concept, scientific conceptual sphere, professional conceptual sphere, scientific conceptualization, professional conceptualization, scientific categorization, professional categorization, terminological sphere, conceptual sphere, high technologies.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях

Монографія

1. Стасюк Т. В. Терміносфера новітніх технологій: лінгвосоціокогнітивний аспект. Дніпро : Журфонд, 2019. 358 с.

Статті в журналах – фахових виданнях, зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах

2. Стасюк Т. В. Лінгвістичний аспект часу у сфері комп'ютерних технологій. *Англістика і американістика*. Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. Вип. 4. С. 69–72.
3. Стасюк Т. В. Термінологія новітніх технологій. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. Київ : КНУ ім. Шевченка, 2008. Вип. 17. С. 79–86.
4. Стасюк Т. В. Лексика інноваційних технологій. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. Київ : КНУ ім. Шевченка, 2009. Вип. 18. С. 67–75.
5. Стасюк Т. В. Мова інтернет-технологій. *Англістика і американістика*. Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. Вип. 6. С. 46–49.

6. Стасюк Т. В. Новітні мовні технології сугестії та переконання. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. Київ : КНУ ім. Шевченка, 2010. Вип. 20. С. 23–32.
7. Стасюк Т. В. Проблематика й перспективи соціокогнітивного термінознавства. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. Київ : КНУ ім. Шевченка, 2012. Вип. 25. С. 149–156.
8. Стасюк Т. В. Соціокогнітивний підхід до вивчення терміна: аналіз визначень лінгвістів-когнітологів. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. Київ : КНУ ім. Шевченка, 2012. Вип. 24. С. 50–62.
9. Стасюк Т. В. Семантична спеціалізація концептів терміносфери новітніх технологій. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. Київ : КНУ ім. Шевченка, 2014. Вип. 28. С. 110–118.

Статті у фахових виданнях України

10. Стасюк Т. В. Фізична термінологія як складова мови сфери високих технологій. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ : Пороги, 2007. Вип. 5. С. 116–122.
11. Стасюк Т. В. Термінологія інноваційних процесів в умовах глобалізації. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. Вип. 7. С. 138–147.
12. Стасюк Т. В. Високі технології мовного впливу: лексико-граматичне кодування інформації та її семантична обробка. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ : Літограф, 2009. Вип. 9. С. 282–291.
13. Стасюк Т. В. Антропологічна і соціоцентрична парадигми текстів сфери комп'ютерних технологій. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2009. Вип. 2 (58). С. 167–172.

14. Стасюк Т. В. Термінологія сфери інноваційних технологій. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. "Мовознавство"*. Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. Т. 1. Вип. 15. С. 283–289.
15. Стасюк Т. В. Лексика інноваційних технологій. *Проблеми зіставної семантики*. Київ : КНЛУ, 2009. Вип. 9. С. 157–163.
16. Stasyuk T. V. Language impact in corporate communication (Мовний вплив в корпоративній комунікації). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ "Linguarum-VIII"*. Київ : КНЛУ, 2009. Вип. 19. С. 23–31.
17. Stasyuk T. V. Advanced language techniques in business environment (Новітні мовні техніки у діловому середовищі). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ : КНЛУ, 2010. Вип. 21. С. 46–53.
18. Стасюк Т. В. Технології мовного впливу сучасної комунікації. *Українська мова*. ІУМ НАН України. Київ, 2010. Вип. 1. С. 82–87.
19. Стасюк Т. В. Стан дослідження мовного впливу як складової ділової комунікації. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ : Літограф, 2011. Вип. 10. С. 245–252.
20. Стасюк Т. В. Термінологія консалтингу – однієї з інноваційних технологій початку 21 століття. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ : КНЛУ, 2011. Вип. 23. С. 73–78.
21. Стасюк Т. В. Природа терміна в когнитивно-антропологічній парадигмі мовознавства. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ : КНЛУ, 2012. Вип. 25. С. 95–100.
22. Стасюк Т. В. Розвиток терміносфер як наслідок соціального замовлення на терміни. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ : 2012. Вип. 12. С. 115–123.
23. Стасюк Т. В. Нові тенденції розвитку термінознавства: здобутки міжнародної наукової групи під керівництвом Р. Теммерман. *Термінологічний вісник : зб. наук. праць*. Київ : ІУМ НАН України, 2013. Вип. 2 (1). С. 38–49.

24. Стасюк Т. В. Соціально-комунікативна природа терміна. *Українська мова*. 2013. №2. С. 76–83.
25. Стасюк Т. В. Короткий огляд положень теорії терміна Рити Теммерман. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ : КНЛУ, 2013. Вип. 26. С. 106–111.
26. Стасюк Т. В. Ієрархія концептосфери “Новітні технології”. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ : КНЛУ, 2013. Вип. 27. С. 89–94.
27. Стасюк Т. В. Актуалізація соціо- та когнітивних метатермінів у термінознавстві. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”*. Сер. : Філологія. Мовознавство. 2013. Т. 223. Вип. 211. С. 87–91.
28. Стасюк Т. В. Методика змістового структурування концепту. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”*. Сер. : Філологія. Мовознавство. 2014. Т. 221. Вип. 209. С. 98–102.
29. Стасюк Т. В. Мовно-професійна компетентність / термінологічна компетентність у розрізі соціолінгвістики. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 15. С. 153–161.
30. Стасюк Т. В. Концептуалізація термінопоняття “Технологія” в діахронічній та синхронічній перспективі. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ : КНЛУ, 2014. Вип. 28. С. 39–45.
31. Стасюк Т. В. Кореляції основних метапонять у традиційному й соціокогнітивному термінознавстві. *Термінологічний вісник : зб. наук. праць*. Київ : ІУМ НАН України, 2015. Вип. 3(1). С. 60–70.
32. Стасюк Т. В. Категоризація як основа мовної репрезентації знання. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”*. Серія : Філологія. Мовознавство. 2016. Т. 272, Вип. 260. С. 91–94.

33. Стасюк Т. В. Імпорт терміноконцепту “новітні технології” та його історична адаптація в українській концептосфері. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ, 2018. Вип. 36. С. 46–53.
34. Стасюк Т. В. Термінологічна репрезентація первинних (універсальних / загальнофілософських / фундаментальних) категорій у терміносфері новітніх технологій. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”*. Сер.: Філологія. Мовознавство. Київ, 2018. №213. С. 68–77.
35. Стасюк Т. В. Міжнародні мовно-професійні контакти як чинник появи іншомовних запозичень у терміносфері новітніх технологій. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ : КНЛУ, 2019. Вип. 38. С. 39–45.
36. Стасюк Т. В. Прологомени соціокогнітивного термінознавства та соціокогнітивна інтерпретація терміна. *Термінологічний вісник : зб. наук. праць*. Київ : ІУМ НАН України, 2019. Вип. 5. С. 55–64.

Статті у закордонних виданнях

37. Стасюк Т. В. Developing technical names in English and their translation into other languages. *Nauka i Studia. Przemysł*, 2007. Nr. 4. P. 103–108.
38. Стасюк Т. В. Different corpora’s roles in solving problems of linguistics. *Современный научный вестник*. Белгород, 2007. Вып. 16. С. 53–58.
39. Stasyuk T. V. Semantic Relations in Texts of Innovative Medical and Biological Technology. *Nauka i Studia. Przemysł*, 2009. Nr. 2 (14). P. 10–15.

Тези у збірниках матеріалів конференцій

40. Стасюк Т. В. Лінгвістичний аспект простору у сфері комп’ютерних технологій. *Актуальные проблемы обучения иностранных студентов*. Дніпропетровськ : ДДМА, 2007. С. 120.
41. Стасюк Т. В. Лінгвістичний аспект простору як параметру техногенного буття. *Стратегические вопросы мировой науки – 2007*. Матеріали

- Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2007. Т. 2. С. 45–47.
42. Стасюк Т. В. Синонімія у сфері комп'ютерного сленгу. *Умение и нововведения – 2007*. Матеріали за III міжнародна научна практична конференція. Софія : “БялГРАД-БГ” ООД, 2007. Т. 7. С. 28–30.
43. Стасюк Т. В. Застарілі слова та неологізми в складі комп'ютерного сленгу. *Perspektywiczne opracowania nauki I techniki – 2007*. Materiały II Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Przemyśl, 2007. Т. 8. С. 36–38.
44. Стасюк Т. В. Стійкі словосполучення у складі комп'ютерного сленгу. *Vědecký Průmysl evropského kontinentu – 2007*. Materialy IV Mezinárodní vědecko-praktická konference. Praha : Education and Science s.r.o., 2007. Díl. 9. S. 47–49.
45. Стасюк Т. В. Термінологія інноваційних процесів в умовах глобалізації. *Бъдещето проблемите на световната наука – 2008*. Матеріали за IV міжнародна научна практична конференція. Софія : БялГРАД-БГ ООД, 2008. Т. 14. С. 18–20.
46. Стасюк Т. В. Education Reform Strategy. *Сучасна молодь: інтелектуальний потенціал України*. Матеріали II міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2008. С. 41.
47. Стасюк Т. В. Мова інтернет-технологій. *Wykształcenie I nauka bez granic – 2008*. IV Міжнародна науково-практична конференція. 7–15 грудня 2008 р. Przemyśl. С. 43–44.
48. Stasyuk T. V. Training Specialists on the Way of Eurointegration. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали III міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2009. С. 37.

49. Стасюк Т. В. Термінологія інноваційних технологій. *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках*. IV Міжнародна науково-практична конференція. 9-10 квітня 2009 р. Дніпропетровськ : ДНУ. С. 143–146.
50. Stasyuk T. V. The Importance of Studying Business English. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали IV міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2010. С. 58.
51. Стасюк Т. В. Мотивація студентів. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали V міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2011. С. 52
52. Стасюк Т. В. Тайм-менеджмент у навчанні студентів. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали VI міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2012. С. 33.
53. Stasyuk T. V. Phraseology and Business Terminology in Cognitive and Socio Perspectives. *The 12th Conference of the European Society for Study of English*. 29.08–2.09.12. Kosice, Slovakia. P. 29.
54. Стасюк Т. В. Термін у російськомовному мовознавстві: соціокогнітивний підхід. *Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство*. Тези доповідей II всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених. 24–26 квітня 2012 р. Київ, 2012. С. 364–368.
55. Стасюк Т. В. Термінологічна підготовка та формування мовної компетенції майбутніх фахівців-аграріїв. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали VII міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2013. С. 82–85.
56. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: термінолект. *Věda a vznik – 2012/2013*. Materialy IX Mezinarodni vědecko-

prakticka konference. Praha : Education and Science s.r.o., 2012/2013. Dil. 26. S. 47–49.

57. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: термінологічна культура та термінологічна компетентність. *Moderní vymoženosti vědy – 2013*. Materialy IX Mezinarodni vědecko-prakticka konference. Praha : Education and Science s.r.o., 2013. Dil. 40. S. 14–16.
58. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: терміноконцепт. *Kluczowe aspekty naukowej działalności – 2013*. Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Przemyśl, 2013. Vol. 10. C. 33–35.
59. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: мова для спеціальних цілей / фахова мова. *Бъдещите изследвания – 2013*. Материали за IX международна научна практична конференция. София : Бял ГРАД-БГ ООД , 2013. Т. 17. С. 40–42.
60. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: стратифікаційне варіювання термінів, стилістичне варіювання термінів, рольове терміновживання, статусне терміновживання. *Věda a technologie: krok do budoucnosti – 2013*. Materialy IX Mezinarodni vědecko-prakticka konference. Praha : Education and Science s.r.o., 2013. Dil. 16. S. 3–5.
61. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: професійний лексикон фахівця. *Naukowa myśl informacyjnej powieki – 2013*. Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Przemyśl, 2013. Vol. 15. C. 54–56.
62. Стасюк Т. В. Термінологічна компетентність як складова мовної та мовленнєвої компетенції фахівців. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали VIII міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2014. С. 31–33.

63. Стасюк Т. В. Метапоняття “термінологія”, “терміносистема” – “терміносфера”, “термінопростір”, “наукова / професійна когнітосфера”, “наукова / професійна концептосфера” у соціокогнітивному термінознавстві. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали IX міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2015. С. 54–57.
64. Стасюк Т. В. Метапоняття “термінологічний словник / термінографія” – “терміноонтологія / терміноонтографія”. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали X міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2016. С. 68–70.
65. Стасюк Т. В. Категоризація як чинник виділенні наукових та професійних категорій в терміносфері новітніх технологій. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали XI міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2017. С. 62–64.
66. Стасюк Т. В. Соціокогнітивне термінознавство. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали XII міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2018. С. 62–64.
67. Стасюк Т. В. Вивчення терміна у соціокогнітивних аспектах. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи*. Матеріали XIII міжвузівської науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2019. С. 62–64.
68. Стасюк Т. В. Асоціативне виявлення соціокогнітеми в терміносфері новітніх технологій. *Modern scientific potential – 2019. Materials of XV international research and practice conference*. Sheffield : Science and Education Ltd, 2019. Vol. 10. P. 45–47.
69. Стасюк Т. В. Соціоконітеми за різними пропозиційними структурами в терміносфері новітніх технологій. *Naukowa myśl informacyjnej powieki –*

2019. Materiały XV Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Przemysł : Nauka I studia, 2019. Vol. 8. С. 18–20.

70. Стасюк Т. В. Виділення соціокогнітеми у фахових спільнотах технічних і природничих новітніх технологій. *Найновите научни постижения – 2019*. Материали за XV международна научна практична конференция. София : Бял ГРАД-БГ ООД, 2019. Т. 5. С. 12–14.

71. Стасюк Т. В. Виділення соціокогнітеми “новітні технології” у фахових спільнотах інформаційних та телекомунікаційних технологій та соціогуманітарних технологій. *Dny vědy – 2019*. Materialy XV Mezinarodni vědecko-prakticka konference. Praha : Education and Science s.r.o., 2019. Vol. 11. S. 30–32.

Додаткові публікації в Україні

72. Стасюк Т. В. Тематична організація лексики комп'ютерного сленгу. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*. Київ : ІУМ НАН України, 2007. С. 139–144.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
SUMMARY.....	8
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ.....	14
ЗМІСТ.....	23
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	27
ВСТУП.....	28
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІОКОГНІТИВНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА.....	37
1.1. Діалектика соціокогнітивного термінознавства.....	38
1.2. Соціокогнітивне термінознавство: концепції, положення, проблематика наукових пошуків.....	55
1.3. Соціокогнітивна інтерпретація терміна.....	65
1.3.1. Когнітивний аспект вивчення терміна.....	66
1.3.2. Соціологічний аспект вивчення терміна.....	71
1.4. Актуальність методології соціокогнітивного термінознавства.....	75
Висновки до розділу 1.....	80
РОЗДІЛ 2 ТРАДИЦІЙНЕ І СОЦІОКОГНІТИВНЕ ТЕРМІНОЗНАВСТВО: КОРЕЛЯЦІЯ ОСНОВНИХ МЕТАПОНЯТЬ.....	84
2.1. “[Науковий] термін”, “спеціальне (наукове / професійне) поняття” – “термінологічний концепт [терміноконцепт]” // “науковий / професійний концепт”, “одиниця розуміння спеціального знання”.....	86
2.2. “Значення терміна”, “зміст спеціального (наукового / професійного) поняття” – “зміст термінологічного (наукового / професійного) концепту”, “зміст одиниці розуміння спеціального знання”, “соціокогнітивний компонент змісту концепту (соціокогнітема)”.....	93
2.3. “Термінологія”, “терміносистема”, “наукова / професійна спільнота” – “терміносфера”, “термінопростір”, “наукова / професійна концептосфера”.....	102

2.4. “Упорядкування термінології” – “[наукова / професійна] концептуалізація / категоризація”.....	107
2.5. “Термінологічна норма”, “унормування, уніфікування, кодифікування, стандартизування термінології” – “варіювання терміна”, “термінотворення / термінопородження”, “терміновживання / терміновикористання”.....	111
2.6. “Фахова (наукова / професійна) мова” – “наукове / професійне [мово]мислення”.....	117
2.7. “Запозичення терміна” – “імпорт [наукового / професійного] концепту”...	121
2.8. “Сфера фіксації терміна”, “термінологічний словник / термінографія” – “сфера функціонування терміна”, “терміноонтологія”, “терміноонтографія”...	122
Висновки до розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3 КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНТРАЛІНГВАЛЬНИЙ СОЦІОКОГНІТИВНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ТЕРМІНОСФЕРИ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	
3.1. Концептуальна організація концептосфери й розвиток терміноконцепту “новітні технології” з концепту “технології”.....	130
3.2. Формування терміноконцепту “новітні технології” у лексикографічних джерелах і нормативних документах.....	151
3.3. Терміносфера новітніх технологій як результат концептуалізації наукового / професійного дискурсу (у підручниках, посібниках, довідниках)	156
3.3.1. Терміносфера терміноконцепту “технічні новітні технології”.....	157
3.3.2. Терміносфера терміноконцепту “природничі новітні технології”...	172
3.3.3. Терміносфера терміноконцепту “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології”.....	182
3.3.4. Терміносфера терміноконцепту “соціогуманітарні новітні технології”.....	187
3.4. Формування терміноконцепту “новітні технології” в науковому / професійному інтернет-дискурсі (у статтях).....	202
3.4.1. Похідні соціокогнітеми терміноконцепту “новітні технології”.....	203

3.4.2. Інтерпретаційні соціокогнітеми терміноконцепту “новітні технології”	206
3.5. Формування терміноконцепту “новітні технології” у свідомості науковців / фахівців – психолінгвістичний експеримент.....	212
3.5.1. Похідні соціокогнітеми терміноконцепту “новітні технології”	213
3.5.2. Інтерпретаційні соціокогнітеми терміноконцепту “новітні технології”	219
Висновки до розділу 3.....	228
РОЗДІЛ 4 КАТЕГОРИЗАЦІЯ ЯК ІНТРАЛІНГВАЛЬНИЙ СОЦІОКОГНІТИВНИЙ ЧИННИК ТЕРМІНОТВОРЕННЯ У СФЕРІ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	232
4.1. Процеси категоризації як основа мовної репрезентації знань.....	232
4.2. Мовна категоризація первинного (універсального) та вторинного (наукового й професійного) знання.....	237
4.3. Терміносфера “новітні технології” як результат лексико-семантичної категоризації.....	240
4.3.1. Термінологічна репрезентація первинних (універсальних) категорій.....	241
4.3.2. Термінологічна репрезентація вторинних (наукових і професійних) категорій.....	256
Висновки до розділу 4.....	268
РОЗДІЛ 5 ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ СОЦІОКОГНІТИВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ТЕРМІНОСФЕРИ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	269
5.1. Міжнародні мовно-професійні контакти як чинник появи іншомовних запозичень у терміносфері новітніх технологій.....	286
5.2. Лінгвокультурні інтерференції як чинник появи імпортованих професійних концептів у терміносфері новітніх технологій.....	304
5.2.1. “Порожні” імпортовані концепти.....	305

5.2.2. Конотовані імпортовані концепти.....	
5.2.3. Термінологічно неадаптовані імпортовані концепти.....	320
5.2.4. Термінологічно адаптовані імпортовані концепти.....	323
5.2.5. Змістово модифіковані імпортовані концепти.....	324
5.2.6. Змістово немодифіковані імпортовані концепти.....	325
5.3. Розвиток нових сфер людської діяльності як чинник термінологізації у	328
терміносфері новітніх технологій.....	331
5.3.1. Термінологізація в терміносфері новітніх технологій.....	335
5.3.2. Ретермінологізація та транстермінологізація в терміносфері	
новітніх технологій.....	338
5.4. Міждисциплінарний синтез знання як чинник семантичної спеціалізації	338
концептів у суміжних із новітніми технологіями терміносферах.....	
5.5. Комунікативна інтенція як чинник термінопородження й концепто-	346
творення в науковому / професійному дискурсі.....	
Висновки до розділу 5.....	359
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	367
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	384
ДОДАТКИ.....	388
ГЛОСАРІЙ МЕТАТЕРМІНІВ СОЦІОКОГНІТИВНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА	401
(Додаток Б).....	447
	478
	476

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЛСГ – лексико-семантичні групи	литов. – литовська
НЛП – нейролінгвістичне програмування	лінгв. – лінгвістична
НТ – новітні технології	літ. – літературна
ТІТНТ – терміносфера інформаційних і телекомунікаційних новітніх технологій	логіст. – логістичні
ТПНТ – терміносфера природничих новітніх технологій	макед. – македонська
ТСГНТ – терміносфера соціогуманітарних новітніх технологій	маркет. – маркетингові
ТТНТ – терміносфера технічних новітніх технологій	мед. – медичні
авіакосм. – авіакосмічні	менедж. – менеджерські
аерокосм. – аерокосмічні	молек.-генет. – молекулярно-генетичні
англ. – англійська	мореплав. – мореплавальна
архт. – архітектурні	муз. – музична
біол. – біологічні	нанотех. – нанотехнології
біотех. – біотехнологічні	нідер. – нідерландська
ботан. – ботананічні	нім. – німецька
бренд. – брендингові	норв. – норвезька
будів. – будівельні	опт. – оптичні
військ. – військові	освіт.-трен. – освітньо-тренінгові
військ. істор. – військово-історичні	п. – прилади
генет. – генетичні	поліграф. – поліграфічні
геол. – геологічні	політ. – політичні
геом. – геометричні	порт. – португальська
голланд. – голландська	приладобуд. – приладобудування
девелоп. – девелоперські	прогр. – програмні
еколог. – екологічні	психол. – психологічні
електрон. – електронні	реклам. – рекламні
електротех. – електротехнічні	робототех. – робототехнічні
енергет. – енергетичні	розм. – розмовна
естон. – естонська	рум. – румунська
етим. – етимологічна	с.-госп. – сільськогосподарські
загальнонавч. – загальнонавчана	словац. – словацька
зоол. – зоологічні	т. – технології
інжен. – інженерна	телеком. – телекомунікаційні
інжинір. – інжинірингові	техн. – технічні
інформ. – інформаційні	транспорт. – транспортні
ісп. – іспанська	угор. – угорська
істор. – історична	укр. – українська
італ. – італійська	фармак. – фармакологічні
комп. – комп'ютерні	фіз. – фізичні
комп. граф. – комп'ютерна графіка	фр. – французька
консалт. – консалтингові	хім. – хімічні
лат. – латинська	хорват. – хорватська
лазер. – лазерні	чеськ. – чеська
	штуч. інтел. – штучний інтелект
	ядер. – ядерні
	PR-техн. – PR-технології

ВСТУП

За останні двадцять років відбувся ряд істотних змін в структурі світового термінознавства як наукової дисципліни і його місця в складі наук: 1) змінюється статус термінознавства: воно тісніше взаємопов'язане з галузевими дисциплінами, оскільки аналізує їхній дискурс; 2) термінознавство стає комплексом наук (теоретичне, прикладне, порівняльне, типологічне, історичне, семасіологічне, ономасіологічне, функціональне); 3) термінознавство використовує досягнення і методи різних галузей мовознавства – когнітивної лінгвістики, зокрема когнітивної семантики, психолінгвістики, соціологічної лінгвістики, практичної лінгвістики, експериментальної лінгвістики, дискурсивної лінгвістики, комп'ютерної лінгвістики, теорії фахових мов (LSP) і теорії комунікації.

Вибір теми дисертаційної роботи зумовлений тим, що нині практичне термінознавство в Україні переважає над теоретичним. Дослідники частіше вдаються до опису галузевих терміносистем й укладання фахових термінологічних словників, ніж до висвітлення тенденцій розвитку термінознавства, формулювання постулатів науки про термін, хоча різні галузі інших наук переглядають свої концепції паралельно з розвитком знання.

Простеження термінологічної проблематики в Україні засвідчує різнопланові тенденції такої роботи, зокрема протягом 2000 – 2019 років вийшли у світ монографії А. С. Д'якова, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько “Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти” [103], І. М. Кочан “Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові” [198], Л. В. Туровської “Військові звання та посади в Україні: історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології” [386], З. Й. Куньч “Українська риторична термінологія: Історія і сучасність” [215], П. В. Матвієнка, І. В. Розпутенка “Українська

інтерпретація фінансово-банківських англомовних термінів” [250], А. М. Ляшук “Семантична структура лексики на позначення понять права української та англійської мов” [235], Н. О. Яценко “Формування назв військового одягу в українській мові” [418], Г. І. Солоїденко “Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку” [346], Я. П. Яремка “Нариси з історії української військової термінології” [416], “Сучасна політична термінологія: на перетині когніції та комунікації” [417], С. М. Дорошенко “Українська термінологія нафтогазової промисловості: становлення і розвиток” [116], М. О. Вакуленка “Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз” [49], Л. М. Томіленко “Термінологічна лексика в сучасній лексикографії сучасної української мови” [385], З. Й. Куньч, Г. В. Наконечної, О. Р. Микитюк, С. З. Булик-Верхоли, Ю. В. Теглівець “Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм” [380] та ін. Л. В. Туровська аналізує теоретичні праці українських термінологів про розвиток окремих галузей терміносистем в контексті системно-структурної дослідницької парадигми [387]. Наукові праці Л. О. Симоненко присвячені питанням розвитку української термінографії, тенденціям вивчення галузевих термінологій та загальним проблемам термінознавства: “Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку” [338], “Основні аспекти розбудови української наукової термінології другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.” [336], “Основні напрямки розвитку сучасної української термінографії” [337], “Українське термінознавство: від витоків до сьогодення” [339]. За експертизою І. М. Кочан у розвідці “Українське термінознавство сьогодні”, протягом 2000–2016 років було захищено близько 200 кандидатських дисертацій термінологічного спрямування за різними профілями [200, с. 96–97]. Проте фундаментальних праць із теорії терміна, які постулюють глибоку

інтерпретацію термінологічної одиниці в парадигмі нового лінгвістичного знання, в Україні поки що немає.

Перехід до соціокогнітивного термінознавства обґрунтований узагальненням найновіших досягнень світової лінгвістики й термінознавства, представлених у дисертаціях: *німецьких науковців* В. Мартіна (W. Martin), А. Верхагена (A. Verhagen), *британських дослідників* П. Свонпола (P. Swanpoll), Дж.-К. Сейджера (J. C. Sager), І. Шліфа (E. Schleef), *австрійських лінгвістів* Дж. Майкінга (J. Myking), П. Вайсенгофера (P. Weissenhofer), *канадських учених* І. Меєр (I. Meyer), М.-К. ле Хомм (M. C. L'Homme), Дж. Морая (J. Maurais), *африканського дослідника* Ю.-А. Махмуда (U. A. Mahmud), *арабського лінгвіста* Б.-Д. Сміта (B. D. Smith), *ірландського термінолога* У. Бресна (Úna Bhreathnach), *дослідників наукової групи бельгійського термінолога* Р. Теммерман (R. Temmerman) – К. Керреманса (K. Kerremans), П. де Баєра (P. De Baer), Дж. Жао (G. Zhao), Р. Верліндена (R. Verlinden), І. Десмейтер (I. Desmeytere), П. Вілла (P. Wille), *дослідників наукової групи іспанського термінолога* П. Фабер Бенітез (Pamela Faber Benítez) – М.-Т. Кабре Кастеллві (Maria Teresa Cabré Castellví), А. Реймерінк (Arianne Reimerink), К.-М. Лінареса (Carlos Márquez Linares), Х.-С. Руїза (José Senso Ruiz), Х.-А. Прієто Веласко (Juan Antonio Prieto Velasco), М.-Р. Кастро Прієти (María Rosa Castro Prieto), М.-В. Експозіто (Miguel Vega Expósito), К. Джименез (Catalina Jiménez), К. Сібел (Claudia Seibel), Дж. Фелю (J. Feliu) та ін. До того ж, опрацьовано найновіші здобутки *українських термінознавців* (А. С. Д'якова, І. М. Кочан, З. Б. Куделько, Л. О. Симоненко, В. Л. Іващенко, Л. В. Туровської, З. Й. Куньч, Г. В. Наконечної, О. Р. Микитюк, Ю. В. Теглівець, С. З. Булик-Верхоли, О. О. Селіванової, Т. Р. Кияка, А. Д. Олійника, О. О. Олійника, Л. Г. Боярової, О. А. Брони, Р. А. Гринюкової, Т. І. Гуменюк, М. С. Зарицької, В. Г. Згурської, С. В. Постриган, О. І. Южакової,

В. Я. Юкала та ін.) та *російських термінознавців* (В. М. Лейчика, Б. М. Головіна, С. В. Гриньова, І. С. Квітко, Ф. М. Березіна, Д. В. Щерби, С. Д. Шелова, Л. М. Алексєєвої, М. М. Володіної, О. Й. Голованової, Л. В. Івіної, І. П. Массаліної, С. Л. Мишланової, В. Ф. Новодранової, І. П. Івановської та ін.).

Актуальність теми дисертації зумовлена потребою розроблення в українському термінознавстві нового фундаментального напрямку – соціокогнітивного термінознавства, випрацювання його методології та метамови, експериментального забезпечення. Актуальним є також моделювання терміносфери новітніх технологій, що об'єднує термінології, які нині досить активно розвиваються. Для термінознавства важливо з'ясувати соціокогнітивні чинники формування і розвитку терміносфери – інтралінгвальні (діахронійної і синхронійної концептуалізації та первинної і вторинної категоризації) та екстралінгвальні (мовно-професійних контактів, розвитку нових сфер діяльності), адже такі студії сприяють глибшому проникненню в сутність ментальних процесів термінування явищ дійсності й дають високі практичні результати – сучасні, потрібні споживачам термінографічні продукти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає науковій програмі “Українська мова на початку ХХІ століття: комплексні дослідження”, зокрема її підрозділу “Українська термінологія початку ХХІ ст.”, загальній науковій темі відділу наукової термінології Інституту української мови НАН України “Динаміка поповнення терміносистем української мови на початку ХХІ ст.” (державний реєстраційний номер 0107U000993), науковій темі кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету “Мовно-професійна підготовка фахівців: лінгвальний, соціальний, когнітивний,

комунікативний, культурний аспекти” (державний реєстраційний номер 0116U005132).

Тему дисертації затверджено на засіданні Наукової ради “Українська мова” Інституту української мови НАН України (протокол № 60 від 15 травня 2012 р.).

Мета роботи – випрацювати концепцію соціокогнітивного термінознавства та змодельовати розвиток терміносфери новітніх технологій під впливом лінгвосоціокогнітивних чинників методами нового напрямку.

Поставлена мета зумовила розв’язання таких **завдань**:

- 1) обґрунтувати теоретико-методологічні засади соціокогнітивного термінознавства;
- 2) створити метамову опису нового напрямку, укласти глосарій метатермінів соціокогнітивного термінознавства;
- 3) змодельовати діахронійне формування терміноконцепту “новітні технології” з концепту “технологія”, створити мінімальну універсальну дефініцію прототерміна;
- 4) схарактеризувати механізми синхронійного формування терміноконцепту “новітні технології” в лексикографічних джерелах і нормативних документах, створити мінімальну універсальну дефініцію терміна;
- 5) з’ясувати зміст терміносфери новітніх технологій як результату концептуалізації наукового / професійного дискурсу (у підручниках, посібниках, довідниках);
- 6) дослідити тенденції формування терміноконцепту “новітні технології” у науковому / професійному інтернет-дискурсі (у статтях);
- 7) визначити особливості формування терміноконцепту “новітні технології” у свідомості науковців / фахівців (за допомогою психолінгвістичних експериментів);

8) обґрунтувати процеси категоризації як основу мовної репрезентації знань;

9) змодельовати процеси первинної (універсальної) лексико-семантичної категоризації в терміносфері новітніх технологій;

10) розробити моделі вторинної (наукової / професійної) лексико-семантичної категоризації в досліджуваній терміносфері;

11) простежити тенденції запозичень, імпортування терміноконцептів до української концептосфери;

12) узагальнити процеси термінологізації в терміносфері новітніх технологій, семантичної спеціалізації концептів, термінопородження й концептотворення під впливом екстралінгвальних чинників.

Об'єктом дослідження є терміносфера новітніх технологій у сучасному науковому й професійному дискурсах.

Предмет дослідження – терміносфера новітніх технологій у технічній, природничій, інформаційно-телекомунікаційній і соціогуманітарній наукових і професійних концептосферах та лінгвосоціокогнітивні чинники її розвитку.

Джерельною базою для дослідження послуговували: 1) праці в галузі новітніх технологій початку XXI ст., зокрема монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті, плани, звіти, індекси, довідники, покажчики, інструкції; 2) термінологічні корпуси фахових словників, сучасних українськомовних лексикографічних праць, у яких подано українські відповідники до іншомовних термінів, що функціонують у межах українського технологічного простору, однак вони не зафіксовані в жодному з українськомовних словників; 3) емпіричні дані проведених спостережень, опитувань (анкетувань) у межах психолінгвістичних експериментів (перцептивного / рецептивного, вільного / спрямованого асоціативного). Опитано 450 респондентів віком від 17 до 65 років та отримано й оброблено 6750 реакцій.

Наукова новизна одержаних результатів. Уперше в українському мовознавстві випрацьовано концепцію соціокогнітивного термінознавства, проаналізовано соціокогнітивну природу терміна, обґрунтовано нову його дефініцію, створено метаописовий апарат соціокогнітивного термінознавства, для якого сформульовано або конкретизовано поняття та витлумачено їхній зміст, запропоновано методологію концептуального й категорійного моделювання терміносфери новітніх технологій із залученням методів корпусного аналізу, простежено вплив лінгвосоціокогнітивних чинників на формування і розвиток цієї терміносфери.

Теоретичне значення виконаної роботи полягає в тому, що її наукові засади закладають підґрунтя соціокогнітивного вивчення термінопростору українського наукового / професійного дискурсу. Випрацьована концепція є внеском у подальший розвиток теорії когнітивних і соціологічних досліджень та в розроблення новітніх парадигм термінологічних студій. Системний аналіз та концептуальне моделювання терміносфери новітніх технологій посприяли з'ясуванню особливостей концептуалізації та категоризації фахового світу як механізмів відображення дійсності. Висновки виконаного дослідження можуть бути використані в подальших наукових студіях із порівняльно-типологічного мовознавства, лексикології, лінгвоконцептології та когнітивної семантики української мови.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання їх для написання теоретичних праць із соціокогнітивного термінознавства, лінгвістичної концептології та когнітології в контексті новітніх мовознавчих парадигм; створення термінологічних стандартів, нормативної документації різних галузей, ініціювання нової системи термінологічного менеджменту; читання лекцій для студентів і аспірантів із лексикології, сучасного термінознавства, розроблення й викладання у вищих навчальних закладах спецкурсів “Прикладне термінознавство”,

“Соціокогнітивне термінознавство”, “Науковий аналіз тексту”, “Науковий переклад”, “Фаховий переклад” та ін. Зібраний і опрацьований емпіричний матеріал може бути покладений в основу словника термінів соціокогнітивного термінознавства з відповідними когнітивними коментарями, тлумачних словників термінології новітніх технологій тощо.

Методи дослідження, відібрані для отримання достовірних результатів і висновків, зумовлені специфікою об’єкта дослідження та завданнями роботи: 1) *аналітико-описовий та історико-описовий* – для вивчення здобутків західної лінгвістики; 2) *метод зіставлення та порівняння основних положень* – для вивчення ракурсів дослідження терміна у традиційному та соціокогнітивному термінознавстві; 3) *метод критичного вибирання метамовного матеріалу, метод системного аналізу* – для створення метамовного апарату соціокогнітивного термінознавства; 4) *прийоми й методики концептуального аналізу*, апробовані мовознавцями В. І. Карасиком, Ю. С. Степановим, Й. А. Стерніним, З. Д. Поповою, В. А. Масловою, О. Й. Головановою, В. Л. Іващенко, О. О. Селівановою та ін., – для опрацювання наукових / професійних текстів із метою осмислення фрагментів наукової / професійної когніції та експлікації шляхів їх вербалізації; 5) *метод стратифікаційно-топологічного аналізу концепту / концептосфери* Г. Л. Мерфі (G. L. Murphy) – для концептуального моделювання терміносфери новітніх технологій за ключовими концептами; 6) *методи етимологічного аналізу, лінгвокогнітивних спостережень* – для дослідження терміносфери / концептосфери; 7) *методи дефініційного аналізу, контекстного дослідження (суцільного дискурсивного вибирання), прийоми компонентного аналізу, логіко-раціонального аналізу фрагментів дискурсу та психолінгвістичні експерименти (рецептивний / перцептивний, вільний / спрямований асоціативний)* – для студіювання

змістової структури концепту “новітні технології”; 8) *методи категорійного й семантичного аналізу* – для дослідження категоризації знань у науковому / професійному світі.

Особистий внесок здобувача. За характером виконання дисертаційна робота є одноосібним дослідженням. Усі теоретичні та практичні результати отримані автором самостійно, а їхню достовірність підтверджує власноруч зібраний фактичний матеріал. Положення дисертації проілюстровані у змістових частинах розділів таблицями й рисунками та текстовими прикладами. Публікації з теми дослідження підготовлені й надруковані без співавторства. Матеріали кандидатської дисертації “Відонімні утворення: структурно-семантичні і функціонально-стилістичні аспекти у мові сучасної публіцистики” (2005 р.) у докторській дисертації не використані.

Апробація результатів дослідження. Концепцію та результати дослідження обговорено на засіданнях ученої ради Інституту економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету (Дніпро, протокол № 1 від 24 вересня 2019 р.) і вченої ради Дніпровського державного аграрно-економічного університету (Дніпро, протокол № 1 від 26 вересня 2019 р.), а також на засіданні відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови Національної академії наук України (Київ, протокол № 1 від 21 січня 2020 р.).

Основні положення дисертації викладено в доповідях на міжнародних наукових конференціях: “Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи” (Дніпропетровськ – Дніпро, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019), “Актуальные проблемы обучения иностранных студентов” (Дніпропетровськ, 2007), “Стратегические вопросы мировой науки” (Дніпропетровськ, 2007), “Умение и нововведения” (Софія, 2007), “Perspektywiczne opracowania nauki i techniki” (Przemyśl, 2007), “Vědecký Průmysl evropského kontinentu” (Praha, 2007),

“Бъдещето проблемите на световната наука” (Софія, 2008), “Сучасна молодь: інтелектуальний потенціал України” (Дніпропетровськ, 2008), “Wykształcenie i nauka bez granic” (Przemyśl, 2008), “Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках” (Дніпропетровськ, 2009), “The 12th Conference of the European Society for Study of English” (Kosice, Slovakia, 2012), “Věda a vznik” (Praha, 2012/2013), “Moderní vymoženosti vědy” (Praha, 2013), “Kluczowe aspekty naukowej działalności” (Przemyśl, 2013), “Бъдещите изследвания” (Софія, 2013), “Věda a technologie: krok do budoucnosti” (Praha, 2013), “Naukowa myśl informacyjnej powieki” (Przemyśl, 2013, 2019), “Modern scientific potential” (Sheffield, Great Britain, 2019), “Найновите научни постижения” (Софія, 2019), “Dny vědy” (Praha, 2019) та на II Всеукраїнському лінгвістичному форумі молодих учених “Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство” (Київ, 2012).

Публікації. Основний зміст дисертації викладено в монографії “Термінологія новітніх технологій: лінгвосоціокогнітивний аспект” (Дніпро: Журфонд, 2019; 36,1 друк. арк.) та 71 друкованій праці, зокрема 35 статтях у фахових виданнях, затверджених МОН України, 3 статтях у зарубіжних виданнях (Польща, Росія), 1 статті у збірнику статей Інституту української мови НАН України, 1 тезах доповіді на лінгвістичному форумі, 31 тезах доповідей у матеріалах міжнародних та всеукраїнських конференцій, у тому числі 14 тезах доповідей у матеріалах наукових конференцій країн Європи (Велика Британія, Чехія, Польща, Болгарія).

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (507 позицій), списку джерел фактичного матеріалу (318 позицій) та 15 додатків: Додаток А (Критика п’яти принципів традиційного термінознавства за Р. Теммерман), Додаток Б (Глосарій метатермінів соціокогнітивного термінознавства), Додаток В (Наукові

спеціальності й галузі наук за класифікацією Державної вищої атестаційної комісії України), Додаток Г (Три таблиці новітніх технологій за виробництвом наукомістких / високотехнологічних продуктів), Додаток Г (Чотири таблиці новітніх технологій за напрямом / галуззю застосування), Додаток Д (Таблиця новітніх технологій за виробництвом наукомістких / високотехнологічних продуктів і напрямом / галуззю передових технологій), Додаток Е (Еволюція термінопоняття “технологія” з розвитком суспільства), Додаток Є (Еволюція термінопоняття “технологія” у фаховій та науковій літературі), Додаток Ж (Зразок анкети та результати вільного асоціативного експерименту 1), Додаток З (Зразок анкети та результати вільного асоціативного експерименту 2), Додаток И (Зразок анкети та результати рецептивного експерименту), Додаток І (Прецендентні та індивідуальні реакції, зібрані з попередніх експериментів), Додаток ІІ (Зразок анкети та результати рецептивного експерименту), Додаток ІІІ (Зразок анкети та результати перцептивного експерименту), Додаток К (Зразок анкети, відповіді та результати спрямованого асоціативного експерименту). Загальний обсяг дисертації – 518 сторінок машинопису, основного тексту – 400 сторінок. У роботі подано 2 таблиці й 8 рисунків (в основному тексті).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІОКОГНІТИВНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА

У сучасних зарубіжних працях із термінознавства, починаючи з 90-х років минулого століття, наявні тенденції, які свідчать про зміну ракурсу наукового вивчення терміна, про посилення інтересу до функціонального аспекту в науці про термін (“термін у дискурсі”, “термін у фаховій комунікації”, “термін у пізнанні”, “термін в управлінні інформацією”), що зумовлено рівнем розвитку новітніх комп’ютерних та експериментальних досліджень у термінознавстві, поширенням використання програмних засобів роботи з мовними даними, можливістю масштабного оброблення великих обсягів фахових текстів як у друкованій формі, так і в аудіореєстрації.

Західні фахівці створюють програми для оброблення термінології – засоби вишукування термінів із тих чи тих контентів (term identifiers / term extractors), засоби конструювання дефініцій (definition tools), анотацій (annotation tools), маркерувальники з програмованим набором опцій (POS taggers – програми, що виділяють слова з текстових масивів за заданими параметрами), синтаксичні аналізатори (syntactic parsers – програми граматичного розбору фахового тексту), лематизери (lemmatizers – програми, що формують гнізда, визначають головні слова та сортують словосполучення), які здатні досліджувати динаміку розуміння терміна на основі порівняння його значень у великих обсягах текстів різної спрямованості. Фахівці створюють і продукти цих програм – галузеві терміноонтології, фахові онтології, фахові терміномережі, термінологічні дерева, [електронні] термінологічні матриці, експертні репозиторії, бази даних, термінологічні банки.

Усі найпрогресивніші засоби термінологічного вишукування, опрацювання й реєстрації створюють на основі результатів і досягнень теоретичного термінознавства, у якому під впливом когнітивної лінгвістики і

соціолінгвістики проблематика термінознавчих досліджень “перемістилася з вивчення специфічних властивостей терміна як мовної одиниці на його внутрішню (семіотичну) природу” [77, с. 40], зумовлену антропоцентричними чинниками – зв’язком із професійними пізнанням і діяльністю, а також комунікацією. У фокусі студій нового напрямку, який у західній лінгвістиці отримав назву *соціокогнітивного термінознавства*, – принципи функціонування терміна у фаховому дискурсі та особливості представлення знань у термінах [222, с. 121–132].

Лінгвосоціокогнітивний напрям термінознавства фокусує увагу на сутності терміна як засобу у процесі наукового / професійного спілкування та засобу акумуляції і трансляції знання в соціокогнітивному просторі тієї чи тієї мови, на природі терміна як результату фахової діяльності людини, спрямованої на пізнання світу, на соціальному запиті на термін.

1.1. Діалектика соціокогнітивного термінознавства

Нині, особливо у зарубіжному термінознавстві, виформовується перехід від описових до пояснювальних методів аналізу терміноодиниць. На думку Л. М. Алексєєвої, “створені на ранніх етапах розвитку термінознавства теорії терміна, насправді, теоріями не були, оскільки нагадували, швидше, аксіоми, але ніяк не теорії, тому що були внутрішньо несуперечливими і, відповідно, непридатними для розв’язання протиріч терміна, які дослідники виявляли ще в той період” [4, с. 11; 7, с. 19–27]. В. А. Татарinov стверджує, що дослідження в галузі термінознавства до 80-х років XX ст. велися в контексті філологічного, функціонально-стилістичного та синхронійного напрямів [377, с. 6]. Б. М. Головін, Р. Ю. Кобрин виділяють проблеми традиційного термінознавства (термін у системі мови; семантична своєрідність термінів; граматична організація термінів-слів і термінів-словосполучень; термінологічна система) [83, с. 7–8]. С. В. Гриньов указує, що становлення термінознавства збіглося з періодом формування та впорядкування галузевих термінологій, тому лексикографія перетворилася на

один із провідних напрямів у термінознавстві, залишаючи термінознавство в межах методики статичного дослідження термінів [92, с. 20]. Ю. М. Марчук підкреслює описову, а не дослідницьку роль традиційного термінознавства, визначаючи його мету як “вивчення особливостей і закономірностей утворення та розвитку термінологій” [246, с. 53], вивчення терміна як готової, вже створеної одиниці.

Традиційне термінознавство висунуло цілі “системи” вимог, яким повинні відповідати терміни (стислість, однозначність, відсутність синонімії, відсутність омонімії, точна співвіднесеність із поняттям, лексична системність тощо), незважаючи на ту обставину, що одні з цих “вимог” у житті науки не дотримуються, а інші в певних випадках позбавлені сенсу. В. М. Лейчик звертає увагу на те, що “цілком виконуються” вимоги до терміна “тільки лексичними одиницями штучних мов інформаційно-пошукових... систем” [223, с. 17]. Проте основною функцією нештучних мов спеціального призначення, у яких функціонують терміни, на думку Г. І. Морозова, є “будь-яка максимізація ефективності спеціальної діяльності (за рахунок стиснення потрібної інформації, скорочення переданих обсягів, прискорення темпів передавання інформації тощо)” [264, с. 36]. Тому термін у таких мовах виявляє недосліджені властивості й функції.

Найвиразніше, на нашу думку, описав “термінознавство на порозі третього тисячоліття” С. В. Гриньов, який зазначив такі провідні напрями досліджень: 1) ономасіологічний (розглядає термінотворення як номінативний процес особливого типу); 2) типологічний (розробляє параметри для опису терміносистем, для побудови типологічної анкети (паспорта) терміносистеми, виробляє принципи упорядкування термінології); 3) порівняльний (розробляє методику порівняльного аналізу термінів і терміносистем із погляду внутрішньої та зовнішньої типології); 4) лексикографічний (складає розподільні словники, за допомогою яких установлюють, чітко фіксують ієрархічні відношення в терміносистемі);

5) антропологічний, соціокогнітивний, когнітивно-комунікативний (є логічним відбиттям розвитку когнітивно-прагматичної мегапарадигми в лінгвістиці загалом) [93, с. 32–33].

У межах останнього напрямку, наголошує І. О. Голубовська, термінотворення постає як когнітивний процес, пов'язаний із обробленням інформації, прагненням упорядкувати її в ментальному лексиконі, зберегти в пам'яті, забезпечити витяг із неї необхідних даних [85, с. 110–122]. За соціокогнітивного підходу, який розвивається в межах антропологічної парадигми, вихідним пунктом є поняття “діяльності”, яка здійснюється суб'єктом у визначених соціальних і міжособистісних умовах та підпорядковується певній меті й мотивам [133, с. 1]. О. О. Зяблова зазначає, що чисельні сучасні дослідження термінології доводять релевантність антропологічного, когнітивно-комунікативного, дискурсивного підходу до вивчення терміна, деталізують його функції та місце в лінгвістичній і розумовій діяльності людини, оскільки терміни “з'являються у пізнавальних процесах, які сприяють, з одного боку, виділенню особливих галузей знання, а з другого, узагальнюють досвід звернення конкретної науки з її особливими об'єктами до структури знання про цю галузь” [144, с. 57].

За спостереженнями Б. Фейсі (“Socioterminology on Teletermino”, 2017) [433], новий напрям ґрунтується на положеннях когнітивної лінгвістики та західного соціотермінознавства, започаткованого фінським термінознавцем І. Гамб'єром [437, с. 8; 438, с. 100; 439, с. 398], який окреслив коло завдань, проблематику соціотермінознавства, простежував практику реального використання терміна в мові, та французьким дослідником Ф. Годеном [440, с. 28; 441, с. 26; 442, с. 16], який обґрунтував необхідність вивчення соціальної орієнтованості термінології, культурологічного зрізу, прагматичного контексту терміновживання, виявляв тенденції використання термінів у реальному фаховому та нефаховому середовищі на відміну від письмової мови стандартів та словників. Аналізуючи становлення західного

соціотермінознавства, В. Л. Іващенко трактує цей напрям як один із підрозділів термінознавства, що сформувався на межі взаємодії термінознавства й соціолінгвістики та вивчає термін у соціальному контексті [157, с. 304–316].

Зі свого боку зазначимо, що на початку 90-х рр. XX ст. у світовій науковій спільноті посилюється інтерес до соціологічних аспектів вивчення терміна. Канадський науковець Дж. Морай кваліфікує термін *соціотермінознавство* “зручним” для опису відношень між суспільством і термінологією, тобто для опису реального вживання термінів, створених термінологами, фахівцями й нефахівцями [471, с. 121]. Африканський дослідник Ю. Махмуд у дисертації “Соціолінгвальні фактори термінологічного планування: питання Мавританії” [470] підкреслює, що термінологічне планування – соціолінгвально детермінований процес, який спирається на соціокультурні й політичні чинники; соціалізація й політизація зумовлюють вибір термінологічної політики, планування, джерел запозичення термінів, моделей термінотворення, меж і шляхів поширення термінологій [470, с. 100–111]. Б. Сміт на матеріалі малайської мови в частині Брунею вивчає соціологічні (економічні, культурні та прагматичні) чинники використання англomовних термінів, розглядає замовлення й попит на міжнародну термінологію [486, с. 299]. Австрійський термінознавець Дж. Майкінг підкреслює, що соціотермінознавство намагається вивчити термінологію в соціальній практиці, тобто в дискурсі, воно досліджує соціальну та когнітивну діяльність людини [477, с. 94]. Ірландська дослідниця У. Бресна у монографії “Модель найкращої практики термінологічного планування” [2011] обстоює необхідність вивчення особливостей мови спеціального призначення; аналізу рівня освіти під час вивчення термінотворення й терміновживання в окремій мовно-професійній спільноті; “терміна у дії”, “терміна у використанні”, реального терміновживання [422, с. 15].

У соціологічному напрямі розвивають ідеї комунікативного термінознавства також М.-Т. Кабре, Дж. Сейджер, Дж. Фелю, зокрема у працях “Вступ: щодо теорії термінознавства” [426, с. 1–3], “Класифікація та ієрархія технічних термінологій” [485, с. 73–85], “Термінологія. Представлення і комунікація” [425], “Термінологія і когніція” [423, с. 41–50], “Елементи теорії термінознавства: щодо альтернативної парадигми” [424, с. 35–57]. В останній статті М.-Т. Кабре робить спробу обґрунтувати альтернативну парадигму термінознавства, розглядаючи термін як спеціальну одиницю фахової мови та пропонуючи нове її розуміння. Вона підкреслює, що одиниці спеціального знання (терміни) – багатовимірні, основними компонентами таких одиниць є соціокомунікативний, когнітивний та лінгвістичний. М.-Т. Кабре зазначає, що термін нагадує тригранник, грані якого активуються залежно від набору умов, релевантних для певної ситуації. Кожний із трьох вимірів терміна може стати одним із аспектів виявлення закодованого в ньому знання, не виключаючи при цьому двох інших аспектів [424, с. 35–57].

Міжнародна організація стандартизації (International Organization for Standardization, ISO) розробила навіть “Посібник із соціотермінознавства”: [479, с. 151], у якому запропоновано основні принципи та методи цієї наукової дисципліни для створення фахових словників. Посібник описує соціотермінознавство як важливий аспект термінологічної роботи, що ґрунтується на соціологічних, культурних і соціолінгвістичних характеристиках лінгвальної спільноти й вивчає розвиток її технолектів [479, с. 3].

Новий напрям термінознавства ввібрав у себе частину проблематики соціолінгвістики – дисципліни, що розвивається на перетині мовознавства, соціології, соціопсихології та етнології, вивчає комплекс питань, пов’язаних із суспільною природою мови, її громадськими функціями, впливом соціальних чинників на мову та роллю мови в житті суспільства [100, с. 51].

Найважливіші для сучасної соціолінгвістики ідеї належать таким видатним ученим першої половини ХХ ст., як І. О. Бодуен де Куртене, Фердинанд де Соссюр, Є. Д. Поліванов, Б. О. Ларін, В. М. Жирмунський, Д. С. Лихачов, Г. О. Винокур в Росії, Ф. Брюно, А. Мейє, П. Лафарг, М. Коен у Франції, Ш. Баллі і А. Сешее у Швейцарії, Ж. Вандрієс у Бельгії, Б. Гавранек, А. Матезіус у Чехословаччині та ін. [66, с. 152–155]. Окремі з них сьогодні активно використовують у термінознавстві, зокрема ідеї взаємозумовленості мовних явищ, що виявляються в територіальній і суспільній диференціації мови (А. Мейє [472]), розподілення засобів мови за сферами спілкування, соціальну зумовленість поділу спілкування (Ш. Баллі [421]); положення про соціальну диференціацію єдиної національної мови залежно від соціального статусу її носіїв; необхідність соціальної [соціально-групової] діалектології (Є. Д. Поліванов [306]); важливість некодифікованих сфер мови для розуміння внутрішнього устрою системи національної мови (В. М. Жирмунський [130], Б. О. Ларін [220]).

Важливими проблемами соціолінгвістики є *мовна спільнота, мовний код, мовний акт, мовна діяльність, мовна поведінка, мовний контакт, мовна соціалізація, мовні варіанти, мовна ситуація, мовне планування, мовна політика, соціологія мови, соціальна диференціація мови, соціальна роль, соціальний фактор, спеціальна лексика, прагматика мови, професійна мова, функціональний стиль мови, субкод, субкультура, сфера спілкування, комунікативна компетентність, взаємодія мови й культури* тощо [18, с. 439; 253, с. 206]. Неабияку увагу науковці звертають на соціальні чинники впливу на мову, різні за силою й діапазоном своєї дії та лінгвістичною значущістю: одні з них, глобальні, діють на всі рівні мовної структури, інші, частково, тією чи тією мірою зумовлюють розвиток лише деяких рівнів. Приклади глобальних соціальних факторів: зміна кола носіїв мови; поширення освіти; переміщення людей (міграція); створення нової державності, що по-новому впливає на деякі сфери мови; розвиток науки; значні технічні нововведення й

винаходи (друкарство, радіо, упровадження телебачення, масова комп'ютеризація та інтернетизація). Сучасна соціолінгвістика вивчає також мовну особистість як представника певної соціальної / професійної групи, мовно-професійну компетентність, мовну спільноту, мовну ситуацію, комунікативні чинники розвитку мови в соціумі, канали й можливості впливу держави на мовну ситуацію. За Н. П. Шумаровою, “вона вивчає всі сфери, де функціонує мова, але крізь призму людини” [799, с. 283].

Характерною рисою соціолінгвістики другої половини ХХ ст. є перехід від праць загального плану до експериментальної перевірки пропонованих гіпотез, статистичного опису конкретних фактів. На думку одного з представників американської соціолінгвістики Дж. Фішмана, на сучасному етапі вивчення мови із соціального погляду важливо враховувати системність явищ, кількісно-статистичний аналіз фактів, тісне переплітання лінгвістичного й соціологічного аспектів дослідження [436, с. 10].

Узагальнюючи досвід і аналітику зарубіжних [433] та українських термінознавців [339; 200, с. 93–101], спробуємо комплексно окреслити проблематику соціотермінознавства, яку можна поділити на три взаємопов'язані блоки: 1) вивчення соціального потенціалу власне терміна (термін як одиниця фахового дискурсу, соціально-комунікативна природа терміна; кодування, збереження й декодування спеціальної [наукової / фахової] інформації у терміні; соціальні компоненти в семантиці терміна, соціальні чинники термінотворення й терміновживання); 2) дослідження функціонування терміна у соціальному середовищі (спеціальна [наукова / фахова] мова, науковий лексикон / професійний лексикон фахівця, науковий контекст / професійно-комунікативний контекст, термінологічна компетентність / грамотність науковця / фахівця; 3) соціальні чинники формування терміносфер (ускладнення наукової / професійної діяльності людини, мовно-професійні характеристики науковця / фахівця, мовно-

професійні контакти у міжнародному середовищі, соціальний запит на термін, вплив інтернет-дискурсу, мас-медіа на формування терміносфер).

На початку XXI століття наука про термін зазнає трансформацій як у теоретичному плані, так і в прикладній реалізації [387, с. 38–42]. Світове й українське соціотермінознавство підводить наукову спільноту до змінення ракурсу дослідження терміна: переходу до соціокогнітивних основ термінотворення, терміновживання та управління термінологічними банками даних, вивчення когнітивно-комунікативних механізмів використання термінології в реальному науковому, професійному та повсякденному мовленні на відміну від письмової мови стандартів і словників, реалізації потенціалу терміна в соціальній практиці, прагматичному контексті тощо.

Формується новий напрям науки про термін – соціокогнітивне термінознавство, який активно послуговується положеннями та поняттями соціолінгвістики, але долучає до свого методологічного апарату й знання про природу свідомості науковця / фахівця. Цей напрям досліджує аспекти соціального й ментального як у природі терміна, так і в особливостях його функціонування в науковому / професійному дискурсі та комунікації.

Уперше у світовій лінгвістиці виділяє напрям соціокогнітивного термінознавства Р. Теммерман – професор кафедри прикладної лінгвістики Коледжу університету Ерасмуса (Erasmus University College) та професор Вільного університету (Free University) в Брюсселі – бельгійський термінознавець, яка разом із своїми послідовниками здійснює свою теоретичну й практичну діяльність на базі Центру вивчення фахової мови й комунікації (Centrum voor Vaktaal en Communicatie) та Координаційного термінологічного комітету Європейського Парламенту (Terminology Coordination Unit of the European Parliament). У працях Р. Теммерман соціокогнітивне термінознавство окреслено як напрям альтернативний основним принципам логічного позитивізму, структуралізму, термінологічної школи О. Вюстера [65, с. 302], Д. Лотте [231, с. 75; 232,

с. 147; 234, с. 119], радянської термінологічної школи, Празької термінологічної школи й канадського напрямку в термінології – різних шкіл і напрямів, що належать до так званого “традиційного термінознавства” (термін Р. Теммерман – Т. С.) [494, с. 258].

Дослідження групи Р. Теммерман та її послідовників розвивають таку проблематику: 1) вивчення еволюції значення терміна в часі, змінення змістового наповнення терміна, формування принципів лексикографування й терміно-онтографії за допомогою програмних засобів розроблення таксономій та онтологій (“Що вважати терміном? Від статичного опису до динамічного оброблення термінології”, 2005) [497, с. 265–277]; 2) перехід від моделі семантичного трикутника Г. Фреге “сигніфікат – денотат – термін” до моделі “сигніфікат – ситуаційність – матеріалізація (вербалізація) – денотат – термін”, де “ситуаційність” позначає соціокультурний контекст, професійний дискурс, а “матеріалізація (вербалізація)” підкреслює суб’єктивність розуміння терміна, яка виходить із власного досвіду фахівця, його знань і уявлень про сигніфікат (“Розбудова галузевого знання за допомогою розуміння термінології”, 2008) [463, с. 177–191]; 3) створення лексикографічної праці третього тисячоліття – ідеального електронного словника-репозиторія чималої кількості термінів, поєднаних один з одним у мережу на зразок “мережі (NET)”, “павутини (WEB)” або “хмарини (CLOUD)” з великим обсягом контенту, комплексним охопленням даних, гнучкістю й деталізацією у представленні інформації, репрезентацією динаміки розуміння терміна, швидким з’єднуванням із інтернетом (Р. Теммерман одноосібно “Як можуть спеціалізовані словники брати до уваги варіювання та динаміку розуміння [терміна]”, 2011) [489, с. 21].

Актуальними сьогодні є дослідження оперування значним контентом термінологічних даних, вивчення фахових мов [261, с. 448], фахової свідомості, розкладеної на термінологічні концепти, принципів терміноонтографії й терміноонтології, інженерії знань, галузевих онтологій,

комп'ютерних словників і тезаурусів [172, с. 19], інтегральних словників [173, с. 4–15], неологічних словників [170, с. 3–10], оброблення даних засобами комп'ютерної лінгвістики [171, с. 3–12; 542, с. 9], моделювання мовної динаміки [180] автоматичного опрацювання тексту [107, с. 201], термінологічних мегасистем [273, с. 36], WordNet-подібних словників [212, с. 307], реєстрів термінологічних словників у базах даних [213, с. 271] тощо.

У цьому напрямі дослідники: 1) пропонують різні моделі електронних термінологічних баз, що категоризують предметне знання, акумулюють релевантну інформацію, сортують фактичний матеріал із високою точністю відбору, розбудовують мережі терміноонтографії (“Межі категоризації в терміноонтографії”, 2004) [459, с. 263–277]; 2) обґрунтовують інтердисциплінарність проектування терміноонтології із застосуванням здобутків термінознавства, комп'ютерної лінгвістики, управління базами даних, показують технологію поєднання контенту термінологічної бази з оболонкою онтології (програмою з прописаним набором функцій та алгоритмів обробки термінологічних даних) (“Щодо багатомовної терміноонтологічної підтримки в розробці онтологій”, 2004 р.) [462, с. 302–321]; 3) розробляють термінологічні онтології для інформаційних систем; пропонують використовувати машинну екстракцію термінів і двомовну термінологічну базу для експертизи електронних шахрайств на основі законів, регулятивних положень та інших документів (“Розроблення онтологій у сфері шахрайств у фінансових паперах”, 2004) [507, с. 605–620]; 4) на основі термінологічної інженерії розробляють програмне забезпечення для розпізнавання шахрайства з електронною поштою, що передбачає виявлення термінів заданих типів на основі корпусів листів аферного / шахрайського змісту (“Щодо детекції шахрайств з електронною поштою, заснованої на онтології”, 2004) [464, с. 106–111]; 5) пропонують моделі термінологічних репозиторіїв, банків термінів та баз знань для програмного забезпечення з виявлення та перехоплення шахрайств із цінними паперами –

продажем та перепродажем акцій в інтернеті за завищеними цінами (“Термінологія та інженерія знань у виявленні шахрайства”, 2005) [465, с. 231–256]; 6) створюють термінологічні бази, репозиторії для програм, що мають запобігати шахрайствам із подвійним нарахуванням податку на додану вартість або здійснювати детекцію термінів, що вказують на шахрайства з цінними паперами (“Термінографія для програмного забезпечення в фінансовій експертизі”, 2008) [461, с. 75–95]; 7) генерують термінологічні бази понять на позначення компетенцій, посад, характеристик працівників (для електронного управління людськими ресурсами (e-HRM)), програми модернізації управлінських рішень, оперування особистими профайлами працівників великих компаній (“Компетентнісні характеристики посад та терміноонтографія”, 2010) [460, с. 181–194].

Представниця й лідер наукової групи LEXICON Університету м. Гранада (Іспанія) П. Фабер впроваджує до теорії терміна положення когнітивної семантики, залучаючи ментально-мовні репрезентації фахової дійсності, та соціотермінознавства, вивчаючи термінопородження в певних комунікативних ситуаціях фахового мовлення [430, с. 107–134]. Послідовники Памели Фабер С.-М. Мартінез, М.-Р. Кастро Пріето, Х.-С. Руїз, Х.-А. Пріето Веласко, П.-Л. Арауз, К.-М. Лінарес, М.-В. Еспозіто у статті “Процесовий термінологічний менеджмент у сфері гідротехнічних засобів і методів берегових робіт” [2006] [432, с. 189–213] описують створення терміноонтології гідротехнічних засобів і методів берегових робіт, вивчаючи три аспекти соціокогнітивного термінознавства, які, на їхню думку, мають істотне значення для розроблення лексикографічних і термінологічних продуктів, – концептуальну організацію знань, що лежить в основі будь-якої бази знань, багатоаспектність концептуальних репрезентацій, видобування знань через використання багатомовних текстових корпусів (фахового дискурсу). Автори зазначають: “Термінографічна дефініція повинна відбивати статистику й динаміку

концептуальної моделі фаху... Тільки через аналіз і розроблення мікро- і макроструктури концептуальної моделі фаху в статичній й динамічній можливо перетворити список термінів на систему аутентичної інформації, яка сприятиме кращому розумінню й швидкому накопиченню знань” [432, с. 189–213].

П. Фабер у праці “Динаміка представлення спеціального знання: симуляційна реконструкція або інтерфейс *сприйняття-дії*” [431, с. 9–29] пропонує переглянути ідеї репрезентації *термінологічних концептів* (термін дослідниці – Т. С.), перевести їх із статичної площини до динамічних сценаріїв змін, подій, прогресу. Автор звертається до категоризації й концептуалізації в фаховому дискурсі, ролі досвіду в когнітивних процесах і пропонує покращити методологію моделювання термінологічної концептуалізації, створити фрагменти дійсності певного фаху. Як основні П. Фабер сформулювала такі положення: 1) динамічність представлення фахової комунікації – це одна з важливих проблема сучасного термінознавства; 2) жоден термінологічний концепт не повинен відтворюватися ізольовано, а тільки як частина більшого термінологічного концепту або фахової події; 3) ресурс фахового знання повинен забезпечувати концептуальний контекст, у якому його поєднано з іншими концептами у динамічній структурі; 4) у межах цього контексту всі типи концептів представлено як динамічні, тому що вони є частиною процесу або події; 5) неієрархічні зв’язки всередині концептуальної структури (такі, як мета, намір, призначення, результат використання об’єкта) так само є важливими поряд із ієрархічними зв’язками “частина – ціле”, “загальне – окреме”; 6) когнітивістика доводить, що розуміння людиною дійсності засноване на чуттєвому й моторному її моделюванні, яке сприяє генералізації й категоризації фрагментів середовища; 7) важливо знайти засоби творення цих процесів у термінознавстві [429, с. 343–354; 431, с. 9–29].

К. Джименез та К. Сібел у статті “Від репрезентації експертного знання до контрольованої мови: гнучкі дефініції терміноконцептів у галузі робіт берегової зони” (2007) [455] описують проект створення спеціальних матриць (контрольованої мови в комп’ютерній лінгвістиці), які будуть відповідно реконструйовані на основі шаблонів фахової мови автентичних текстів із певними заданими параметрами. Такі матриці зможуть вибудовувати дефініцію будь-якого терміноконцепту, яка змінюватиметься залежно від знань та очікувань користувача. Кожне визначення можна розробляти за допомогою шаблону, який урахує такі чинники: тип тексту, у якому активовано терміноконцепт; когнітивну відстань між нейтральним терміном для лексикалізації відповідної категорії і тим терміном, який вживають у конкретному випадку; використання прагматично вмотивованих мовних засобів, що відбивають нову й відому інформацію для користувачів.

У цьому контексті зазначимо, що західні термінологи сьогодні активно працюють над упровадженням різних наукових проектів, із-поміж яких: BABELIRIS (2011–2015), BRIDGE-IT (2010–2013), EUNoM (2009–2012), OSCB (2011–2014), Terminological variation / Термінологічне варіювання (2008–2012), e-Spices (2008–2010), VTMP – Vaktaal en Terminologie in Meertalig Perspectief / Жаргон і термінологія в багатомовній перспективі (2007–2010), LPT in EU (2007–2009), OASIS – Operational Advanced Support Information System / Операційна новітня система підтримування інформації (2007–2008), OOV 1 – Ontologisch Onderbouwde Vertaalwoordenboeken 1 / Онтологічне обґрунтування перекладних словників 1 (2005–2006), OOV 2 – Ontologisch Onderbouwde Vertaalwoordenboeken 2 / Онтологічне обґрунтування перекладних словників 2 (2006–2007), PoCeHRMOM (2005–2007), OMTOFIR – Ontology-based, Multilingual Terminology On Functions In Retailing / Багатомовна термінологія сфери роздрібної торгівлі, розроблена на основі онтології (2004–2005), FF POIROT – Financial Fraud Prevention-Oriented Information Resources using Ontology Technology / Інформаційні

ресурси на основі онтологій, розроблені для запобігання фінансовому шахрайству (2002–2005), OMTFI – Ontologically based Multilingual electronic Terminology for Tax Law / Багатомовний електронний термінологічний ресурс для податкового законодавства, розроблений на основі онтології (2003–2004), LOCTERM – Development of a Portal for Localisation and Terminology / Розроблення порталу для локалізації та термінології (2001–2002), McKnow – Automated and User-Oriented Methods and Algorithms for Knowledge Management / Автоматизовані й орієнтовані на користувача методи й алгоритми управління знаннями (2001–2005), Haalbaarheidsstudienaar de oprichting van een Mastersin Taal technologie / Технікоекономічне обґрунтування ступеня Магістра мовних технологій (2001–2002). Дослідники беруть участь у роботі міжнародної мережі термінологічних комітетів та організацій (CeRTeM, EAFT, IAMLADP, INFOTERM, INVENTERM, LIAMCAT, ONTERM, TERMNET), широко користуються програмними засобами створення терміноонтологій, термінологічних матриць та баз даних, роблять значний внесок у розвиток банків термінологічних даних (EuroTermBank, FAOTERM, IMF, Le Grand Dictionnaire Terminologique, TERM-MINATOR, Termium, UNESCOTERM, UNOGTerm, UNTERM, VIVO).

Соціокогнітивні аспекти вивчення термінологій представлені в роботах російських мовознавців. Так, О. Й. Голованова послідовно розробляє когнітивно-комунікативну концепцію вивчення терміна з позицій категорійного підходу [75, с. 16–17; 76, с. 85–91; 78, с. 24–31; 79, с. 51–54; 80, с. 18–25]. С. Л. Мішланова з'ясовує різні сторони функціонування терміна в медичній комунікації [256, с. 91–98; 258, с. 40–43; 259, с. 392], розкриває питання комунікативної компетентності медичних працівників, культури та гуманності у професійному спілкуванні й обґрунтовує нові методологічні можливості для цілісного дослідження мовленнєво-розумової діяльності фахівця [257, с. 481–486]. Л. Ю. Зубова досліджує медичні аббревіатури як

частину професійної мовної картини світу, розглядаючи основні аспекти їх функціонування, чинники утворення та статус у ситуаційному спілкуванні [142, с. 22]. В. Ф. Новодранова й І. П. Массаліна спрямовують свої лінгвосоціокогнітивні дослідження на вивчення мови військово-морської справи на тлі проблеми соціології мовлення, специфіки фахового, зокрема військово-морського, дискурсу, категоризації та концептуалізації спеціальних понять, створення когнітивної карти галузі [249, с. 278; 276, с. 68–70; 278, с. 45; 279, с. 150–153; 280, с. 136–140; 281, с. 82–84]. М. Б. Казачкова аналізує особливості професійної комунікації у галузі авіації, приділяє увагу питанням функціонування фахової мови, механізмам вербалізації цінностей професійної культури, шляхам утворення базових концептів фахової мови, прагматичним принципам породження термінів, мовній особистості фахівця та засобам її реалізації в професійній спільноті [160, с. 255]. Ю. А. Гришенкова, І. П. Івановська вивчають юридичний термін як мовний і соціокультурний феномен, кваліфікують термін як елемент професійної комунікації в лінгвістичному, когнітивному, комунікативному та соціологічному аспектах [96, с. 20; 148, с. 22]. Л. В. Молчкова досліджує фахово-культурні та прагматично-комунікативні аспекти функціонування термінів ЗМІ у професійному спілкуванні, зокрема прагматику термінів у соціальній (вертикальній і горизонтальній) диференціації мови [263, с. 24].

В українській лінгвістиці перші кроки в аспектах соціокогнітивного термінознавства зроблено в монографії А. С. Д'якова, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько [103], у статтях О. О. Селіванової [325; 326], В. Л. Іващенко [152, 154, 155, 156, 157], О. А. Брони [42; 43; 44], О. С. Кравець [201], Д. В. Плисак [301, 302, 303], Т. В. Стасюк [350–368], В. Я. Юкала [415], О. І. Южакової [412; 413] та ін.

Зокрема, у монографії “Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти” (2000) [116, с. 218] чинниками термінотворення визнано мовні контакти, мовну орієнтацію [116, с. 34], комунікативні мовні

інтерференції (мовне сусідство, торгівлю, обмін науково-технічною інформацією, технологіями) й еталонні мовні інтерференції (релігійні та культурно-політичні); мовне планування, зокрема термінологічне планування, термінологічну модернізацію, штучне формування відповідних LSP і розвиток термінологій, які ще відсутні в мові-реципієнті [116, с. 145].

О. О. Селіванова пропонує методику проектування процесів термінотворення на когнітивне підґрунтя категоризації та концептуалізації певної наукової сфери, розглядає терміни як вербалізовані концепти, простежує мотивацію термінологічних одиниць та її результати у вербалізованих терміноконцептах, що уможливорює новий погляд на формування науково-професійної картини світу [325, с. 84–95; 326, с. 301–307]; робить спробу встановлення співвідношення терміносистем різних мов і відповідних фрагментів наукової картини світу, прийнятої світовою спільнотою науковців [325, с. 86].

О. А. Брона досліджує способи категоризації та конкретизації змістового обсягу геофізичних терміноконцептів та їх інтегративних елементів у наукових, науково-дидактичних та науково-популярних текстах [43; 44], робить спробу застосування дефініційних шаблонів для встановлення семантичного об'єму терміноконцептів геологічної терміносфери [42]; розглядає особливості формування дефініцій терміноконцептів залежно від предметного домену [42].

О. С. Кравець у статті “Концепт, науковий концепт та терміноконцепт у когнітивній лінгвістиці та соціокогнітивному термінознавстві” подає різні дефініції задекларованих у назві понять, акцентуючи на когнітивних та соціологічних ознаках змісту концепта, звертає увагу на втілені в мовній формі знання і досвід (*cognitio*) конкретних соціальних (*socio*) спільнот і груп [201]. Дослідниця підкреслює: “типові когнітивні структури, що відповідають поширеним і загальноприйнятим ситуаціям у професійній спільноті,... визначають як “терміноконцепти”. Це стереотипні, специфічні

для конкретних соціальних груп моделі знання” [201, с. 116]. Терміноконцепти виражені термінами, за допомогою яких спілкуються фахівці конкретної галузі знання, які “посвячені” у специфіку предмета і тому не потребують термінологічних дефініцій. Це особливі когнітивні структури, що вимагають відповідної поведінки, продиктованої конкретними знаннями [201, с. 116].

Д. В. Плисак визначає поняття “медичного терміноконцепта”, досліджує його структуру, семантику, способи вербалізації, робить спробу структурувати терміноконцепт “Medicine” за допомогою аналізу дефініцій терміна у спеціальних і загальних словниках, простежує особливості осмислення медичного поняття у процесі використання медичного терміна [301, 302, 303]. Автор трактує “медичний терміноконцепт як одиницю когніції людини,... фрагмент наукової картини світу в суспільній свідомості, що відповідає медичній галузі науки, відображає етапи розвитку та концептуалізації медичного знання...” [301, с. 129].

Соціально-комунікативне спрямування має дослідження В. Я. Юкала, який розглядає мовні стереотипи в професійному спілкуванні лікаря, виявляє функціональне навантаження кодифікованих і розмовних некодифікованих стереотипів, обґрунтовує модель медичної комунікації, розкриває специфіку медичної термінології, вивчає принципи лексичного вибору в спілкуванні медиків [414, с. 207].

О. І. Южакова визначає етапи когнітивного дослідження термінів будь-якої сфери людської діяльності, зокрема апелює до терміноконцептів технічної галузі знання, засвідчує приклади застосування концептуального аналізу до розгляду термінів холодильної техніки. Автор обстоює думку, що за терміном стоїть науковий концепт, сформований у результаті свідомої наукової діяльності, наукового узагальнення [412, с. 34–37].

У наших розвідках ми визначаємо статус соціокогнітивного термінознавства в сучасній лінгвістичній парадигмі, його мету, завдання й

положення [363, с. 56], проблематику й перспективи нового напрямку [362, с. 149–156], вивчаємо соціокогнітивну інтерпретацію терміна [363, с. 55–64], опрацьовуємо визначення терміна лінгвістів-когнітологів [366, с. 50–62], розробляємо й систематизуємо загальний корпус метатермінів соціокогнітивного термінознавства [350, с. 87–91; 352, с. 60–70], конкретизуємо зміст та концептуальні відношення метапонять *термінологія*, *терміносистема* – *терміносфера*, *термінопростір*, *наукова / професійна когнітосфера*, *наукова / професійна концептосфера* [354, с. 54–57], *термінологічний словник / термінографія* – *терміноонтологія*, *терміноонтографія* [353, с. 68–70], *термінолект*, *терміноконцепт*, *мова для спеціальних цілей / фахова мова* [356, с. 40–42; 357, с. 47–49; 358, с. 3–5; 359, с. 54–56; 360, с. 14–16; 361, с. 33–35], вивчаємо категоризацію й концептуалізацію в терміносферах [351, с. 62–64; 367, с. 68–77], досліджуємо соціально-комунікативну природу терміна [365, с. 76–83] й соціологічні чинники розвитку терміносфер [364, с. 115–123].

Отже, огляд праць зарубіжних та українських термінознавців засвідчив, що сьогодні поширюються ідеї соціокогнітивного термінознавства, науковці активно вивчають термін у людському мисленні, спілкуванні, проблеми термінологічної категоризації і концептуалізації, когнітивних процесів у термінотворенні, термінопростір у динаміко-сценарному аспекті, гносеологічному й онтологічному, когнітивно-дискурсивному й темпорально-еволюційному аспектах, механізми формулювання дефініції терміна – її складності, деталізації, узагальнення; відтворення знань, досвіду, стереотипів, мислення науковців / фахівців у галузі термінології, термінотворення й терміновживання, термін у дискурсі й комунікації, фахові мови, “термін у дії”, “термін у використанні”; термін як спеціальну одиницю фахової мови.

1.2. Соціокогнітивне термінознавство: концепції, положення, проблематика наукових пошуків

Соціокогнітивне термінознавство вивчає терміни переважно у мовленнєво-розумовій діяльності людини як результат пізнавальної, інтелектуальної та виробничої активності, спрямованої на формування спеціальних іменувань у науковій і професійній комунікації / дискурсі. Новий підхід формує повне й різнобічне уявлення про сутність терміна, оскільки враховує пізнавальні процеси, категоризацію, концептуалізацію [наукової / професійної] дійсності, досліджує формування індивідуального й колективного лексикону науковця / фахівця [362, с. 153].

Певні концепції соціокогнітивного термінознавства представлено у дослідженнях бельгійської термінознавиці Р. Теммерман, яка: 1) поєднує термінологічне значення з комунікативною настановою й інтересами людини; наголошує на багатогранності термінологічного значення та на ризикові спотворення розуміння терміна за умов його стандартизації, фіксації одного чи обмеженої кількості значень (“Сумніви щодо ідеалу однозначності. Різниця між соціокогнітивним і традиційним термінознавством”) [491, с. 51–90]; 2) розглядає сутність терміна як лінгвістичного, семіотичного, соціологічного, когнітивного, комунікативного, прагматичного феномена; досліджує побудування дефініції терміна (ступеня її деталізації / узагальнення, спеціалізації, відбору істотніших / менш істотних ознак) залежно від цільового користувача терміном; звертається до термінопоняття як сукупності когнітивних категорій; виділяє термінопростір замість штучної терміносистеми (“Щодо нових шляхів опису термінології: соціокогнітивний підхід”) [494, с. 258]; 3) акцентує на важливості підготовки фахівців-термінознавців, здатних створювати шаблони термінологічної репрезентації фахових знань, розробляти матриці опису термінів, знати методи аналізу текстових корпусів (фахового дискурсу) (“Підготовка термінографів: соціокогнітивний підхід”)

[495, с. 453–460]; 4) досліджуючи сприймання та передавання термінів фахівцями і нефахівцями, відтворює процеси термінопородження й терміновживання у галузі природничих наук (біологія, біохімія, біотехнологія, мікробіологія, імунологія, фізіологія, генетика, молекулярна генетика, екологія тощо) (“Теорія соціокогнітивного термінознавства”) [492, с. 75–92]; 5) вивчає термін крізь призму людської свідомості, розуму, ерудиції, компетентності, досвіду, мотивів, культури, професії, а отже, з’ясовує функціонування терміна в соціальному середовищі (у співавторстві з К. Керемансом “Терміноонтографія: онтологічна розбудова та соціокогнітивний підхід до опису термінології”, 2003) [496, с. 10]; 6) підводить до нової методології розгляду термінології, пояснює нові принципи будування термінологічних матриць, баз знань, програмного забезпечення, які ґрунтуються на соціокогнітивному підході в термінографії (у співавторстві зі С. Джинтьєнсом, К. Керемансом, П. де Баєром “Соціокогнітивне термінознавство і терміноонтографія”) [443, с. 138–151]; 7) доводить соціокультурну зумовленість термінології, зокрема на прикладі використання терміна *сплайсинг* у біотехнології, ілюструючи як сприйняття цього терміна людиною, усвідомлення його змісту (“Соціокультурна зумовленість термінології в природничих науках: історія сплайсингу”) [493, с. 327–362]; 8) наголошує на необхідності вивчати тексти, дискурс, розглядає варіативність та ситуаційність терміновживання як когнітивний потенціал термінології у фаховому дискурсі, у комунікативних середовищах (у співавторстві з К. Керемансом “Термінологія, ситуаційність та варіативність”) [490, с. 13–22].

Упровадження положень когнітивної семантики до загальної теорії терміна викликало протиріччя у теоретичних постулатах, які раніше вважались основними. Розглянемо полеміку навколо ключових аспектів термінознавства, в яких спостерігаємо суттєві розбіжності залежно від того, до яких із них пристає дослідник. Так, бельгійська дослідниця

Р. Теммерман зазначає, що термінопоняття – це категорія відносна, а “чітко окреслених полів або сфер знань немає”. Якщо глибше розглянути ідеї цього положення, то стає цілком логічним і заперечення фіксованої дефініції терміна (вона для нефахівця повинна бути однією, а для фахівця іншою), і питання про полісемію терміна, і, звісно, динаміку розуміння і використання терміна в часі.

До того ж, західні термінознавці пропонують різні трактування п’яти основних принципів, задекларованих традиційним термінознавством, зокрема, О. Вюстером, від радикального заперечення до припущення, що застосування певного принципу може бути корисним “лише в певному випадку”. Порівняємо, наприклад, спостереження Р. Теммерман щодо критики принципів традиційного термінознавства в концепціях Дж. Сейджера, П. Вайсенхофера, Б. Завади і П. Свонпола, М. Т. Кабре, І. Мейер, К. Кагейри, представлені у вигляді таблиці в монографії “Щодо нових шляхів опису термінології. Соціокогнітивний підхід” (див. Додаток А) [494, с. 35]. Навіть перший параметр порівняння “Основна одиниця вивчення – поняття” викликає вже значну дискусію, оскільки з переходом до антропоцентричної парадигми розгляд терміна як тільки знаку, тільки засобу номінації перестає бути релевантним методом наукового вивчення термінологій. Фокус уваги термінознавця переміщується на розгляд терміна в лінгвістичному контексті, вивчення ментальної категорії (а не лише поняття), дослідження концептуальної структури природних та фундаментальних наук (а не лише сукупності понять).

Уведення нових концепцій до загальної теорії терміна зумовило змінення в теоретичних постулатах термінознавства. Проілюструємо похідні положення Р. Теммерман у монографії “Щодо нових шляхів опису термінології. Соціокогнітивний підхід” [494, с. 35] стосовно розрізнення традиційного та соціокогнітивного термінознавства (див. Табл. 1):

Розмежування традиційного й соціокогнітивного термінознавства

за Р. Теммерман

	Традиційне термінознавство	Соціокогнітивне термінознавство
Вихідне положення	Основна одиниця – поняття. Поняття існує об’єктивно.	Основна одиниця – одиниця розуміння. Деякі одиниці розуміння можна сприймати в реальності, усі одиниці розуміння можна осягнути, усвідомити.
Терміни	Терміни називають поняття.	Терміни – це рушії процесу розуміння, осягнення світу, оскільки вони поєднують нові етапи розуміння з попередніми етапами.
Структури	Поняття вибудовуються у системи понять, які логічно та онтологічно структуровані.	Одиниці розуміння функціонують в ідеалізованих когнітивних моделях. Розрізняють пропозиційні та метафоричні ідеалізовані когнітивні моделі.
Дефініція	Дефініція поняття відображає позицію поняття у логічній та онтологічній поняттєвій системі, наприклад, суттєві ознаки поняття визначаються за родо-видовими відношеннями, гіперо-гіпонімічними характеристиками, зв’язками із суміжними поняттями.	Визначення одиниці розуміння X – це відповідь на питання “Що таке X?”. Яка саме інформація є суттєвою, залежить від типу одиниці розуміння. Модулі розуміння охоплюють, наприклад, такі параметри: історична інформація; інтеркатегорійна інформація; інтракатегорійна інформація; процедурна інформація.
Моносемія та полісемія	Уважають, що однозначність є ідеальною, щоб уникнути невизначеності, розмитості значення. В ідеалі одне значення закріплюється за терміном і один термін закріплюється за значенням. Це свідчить про необхідність стандартизації.	Залежно від типу одиниці розуміння можна говорити про однозначність і багатозначність термінів. Для досягнення розуміння терміна використовують обидві можливості. Також широко виявляється синонімія.
Уявлення	Образну мову потрібно згортати і замінювати буквальними еквівалентами.	Довіра до сили уявлення; образні вирази стають частиною термінологічного опису.

Отже, нова парадигма спричинила появу нових понять та концепцій, які, у свою чергу, зумовили певні змінення в традиційній теорії термінознавства. Проте основоположні питання все одно залишаються: *що таке термін, що він позначає, як він позначає, яка межа та глибина позначуваного; що таке дефініція терміна, як вона формується; що таке реальність, чи можна її систематизувати, чи краще її категоризувати; як у терміні вербалізується уявлення тощо.* У цій самій праці Р. Теммерман проводить паралелі між принципами традиційного й соціокогнітивного термінознавства, які вона подає у протиставленні [494, с. 228] (див. Табл. 2).

Таблиця 1.2

**Принципи традиційного і соціокогнітивного термінознавства
за Р. Теммерман**

	Традиційне термінознавство	Соціокогнітивне термінознавство
Принцип 1	Термінознавство починається з понять, які можна чітко визначити.	Соціокогнітивне термінознавство починається з одиниць розуміння, які переважно мають прототипну структуру.
Принцип 2	Чітко визначені поняття мають своє місце в логічній та онтологічній поняттєвій структурі.	Розуміння – це структурована подія. Одиниця розуміння має інтракатегорійну та інтеркатегорійну структури й функціонує у когнітивних моделях.
Принцип 3	Поняття трактують за допомогою спеціального визначення (гіпонімічне поняття й диференційні характеристики) і/або предметного визначення.	Залежно від типу одиниці розуміння та рівня й типу спеціалізації адресанта й адресата повідомлення в акті комунікації буде змінюватися, враховуватиметься релевантність та відбирання інформації, яку вербалізують у визначенні.
Принцип 4	Термін позначає поняття. Загальновизнано, що один термін позначає тільки одне поняття.	Синонімія і полісемія є в термінології. Вони важливі для розуміння динаміки терміна. Їх потрібно описувати.
Принцип 5	Поняття і терміни вивчають синхронно. Взаємозв'язок між поняттям і терміном довільний.	Одиниці розуміння постійно розвиваються. Історичні періоди в їх еволюції можуть бути більш або менш суттєвими в розумінні цих одиниць. Когнітивні моделі відіграють важливу роль у розвитку нових ідей і це означає, що терміни мотивовані.

Зазначимо, що дослідниця, описуючи принципи традиційного термінознавства, послуговується традиційною термінологією цього напрямку – *поняття, логічна поняттєва структура, онтологічна поняттєва структура, спеціальне визначення терміна, предметне визначення терміна, гіпонімічний термін*; описуючи принципи соціокогнітивного термінознавства, залучає метамову когнітивістики – *одиниця розуміння (спеціального знання), когнітивна модель, прототипна структура, інтракатегорійна структура, інтеркатегорійна структура, вербалізація інформації у визначенні*.

До того ж, в інтерпретаціях дослідниці повною мірою залучені погляди когнітивістики, які реалізуються в положеннях про “прототипну структуру одиниць розуміння (термінологічних концептів – Т. С.)”, “структурованість процесу розуміння”, “структурованість когнітивних моделей одиницями розуміння (наукове / фахове мислення або свідомість структуровані термінологічними концептами – Т. С.)”, “динаміка терміна”, “динамічна структурованість визначення (дефініції) одиниці розуміння (різний зміст і обсяг термінологічного концепту залежно від потреб комунікантів – Т. С.)” тощо.

Отже, питання однозначності й пов’язані з ним питання синонімії, омонімії, образної мови є ключовими в теорії термінознавства, щодо яких погляди вчених розходяться. Соціокогнітивне термінознавство обстоює положення, що термін може бути багатозначним у синхронії й діяхронії, а також завжди змінює значення в діяхронії, оскільки процес пізнання та переосмислення дійсності відбувається безперервно, а отже, постійною є динаміка внутрішнього змісту терміна. Терміни виявляють здатність вступати в синонімічні зв’язки, оскільки синонімія – це об’єктивне явище, яке відбиває різні перспективи розуміння об’єкта, позначуваного терміном. Образність мислення – ще один важливий аспект, якого торкається бельгійський науковець, виявляючи новий бік наукових інтересів у

термінознавстві. Сфера досліджень, пізнання, інтерпретації дійсності користується образним мисленням – рухомим и живим, яке впливає на термінотворення, чого взагалі не визнавало традиційне термінознавство. Концепції зарубіжних та українських учених звертаються до процесів і понять ядерних для антропоцентричної лігвістичної парадигми: вивчення сутності терміна крізь призму свідомості науковця / фахівця, виявлення найістотніших закономірностей розвитку термінологій, становлення терміносфер у зв'язку з генерацією знання та досвіду роботи в нових галузях, спеціалізація на вивченні фахових мов (LSP), увага до соціальної зумовленості розвитку фахових мов, соціокогнітивних чинників термінопородження й терміновживання [362, с. 155].

Перспективними стають дослідження природи терміна з погляду когніції, соціології, онтології, аксіології, прагматики тощо; властивостей терміна як вербалізованого засобу категоризації навколишнього світу (метафора, метонімія, полісемія, синонімія, варіативність тощо); ролі терміна в професійному пізнанні, в експертній і професійній діяльності людини [362, с. 151]. Соціокогнітивний підхід сприяє: осмисленню нових, глибинних проблем терміна, серед яких ставлення людини до довкілля та її прагнення позначити в мові результати наукового осмислення й інтерпретації, а також перетворень та процесів професійної діяльності; простеження процесу виникнення терміна, виявленню актуального в момент номінації “погляду” носіїв мови на той чи той фрагмент дійсності; новому розумінню терміна як динамічної одиниці, яка народжується в процесі когніції (іноді уточнюють – у дискурсі), розвивається в міру поглиблення знання і стає більш-менш сталою у вигляді вербалізованого спеціального концепту тільки після формування певної теорії, що описує відповідну галузь знань і (або) діяльності; розробленню комплексного методу дослідження термінології, який представляє моделювання як спосіб систематизації спеціальних знань у взаємозв'язку з тезаурусним описом

термінологій, соціокогнітивний і семантико-комунікативний аналіз як спосіб опису репрезентацій спеціального знання [362, с. 153].

За нашими міркуваннями, наукові погляди й концепції соціокогнітивного термінознавства охоплюють **проблематику когнітивного, когнітивно-соціологічного (змішаного) та соціологічного ракурсів** вивчення терміна [363, с. 55–56]:

1) **когнітивна проблематика**: категоризація і концептуалізація в сучасному термінопросторі, номінація реалій, первинна категоризація, наукова / професійна концептуалізація, концептуальний розгляд термінів, удосконалення термінолексем (О. І. Южакова, В. Г. Згурська); когнітивне підґрунтя наукової категоризації та концептуалізації, когнітивне проектування процесів термінотворення, мотивація термінологічних одиниць наукової сфери (О. О. Селіванова) і професійної сфери, термінологічні засоби мовотворчості фаху та професійної комунікації (О. Й. Голованова); теорія терміна з погляду когнітивної семантики, актуалізація термінологічних концептів, вивчення їхньої динаміки – сценаріїв змін, подій, прогресу (П. Фабер); наївна й наукова / професійна номінація; функції термінів у спеціальному й нерідному дискурсі (І. В. Середюк, Р. А. Гринюкова); конструювання дефініції терміна з модулів розуміння спеціального (наукового / фахового) знання; побудування дефініції терміна (ступеня її деталізації / узагальнення, спеціалізації, відбору істотніших / менш істотних ознак) залежно від цільового користувача терміном; динаміка дефініції терміна, обсягу інформації залежно від мети повідомлення; (Р. Теммерман); термінологія в гносеологічному та онтологічному аспектах, термінологічна репрезентація конкретної сфери діяльності людини (К. Кереманс, Р. Теммерман, П. де Байер); терміни й термінології як динамічні дискурсивні конструкти, що змінюють зміст і форму в когніції (П. Фабер, К. Джименез, К. Сібел); еволюція значення терміна, діяхронійні трансформації змісту терміна з розвитком наукової галузі / фаху (Р. Теммерман) та ін.;

2) **когнітивно-соціологічна проблематика**: соціологія мовлення, соціокогнітивні процеси у фахових мовах, відтворення у термінології знань, досвіду, стереотипів, професійного мислення фахівців (В. Ф. Новодранова); дискурс носіїв фахового мовлення, термінопородження й терміновживання в дискурсі, фахових корпусах (П. Фабер, С.-М. Мартінез, М.-Р. Кастро Пріето, Х.-С. Руїз, Х.-А. Пріето Веласко, П.-Л. Арауз, К.-М. Лінарес, М.-В. Еспосіто); мови спеціального призначення, соціальний контекст, “термін у дії”, “термін у використанні”, реальне терміновживання (У. Бресна), термінотворення й терміновживання у науковій / професійній сфері (О. О. Селіванова, О. І. Южакова, Л. Ф. Борсук, В. Г. Згурська) та ін.;

3) **соціологічна проблематика**: термінологія в соціальній практиці, в історико-політичному дискурсі, в умовах актуалізації попиту суспільства на терміни (Дж. Майкінг); термін як спеціальна одиниця фахової мови, мовленнєво-мисленнєва діяльність фахівця, багатовимірність терміна, соціокомунікативні компоненти в структурі термінологічної одиниці (М.-Т. Кабре, Дж. Сейджер, Дж. Фелю); термінологічне планування як соціолінгвально детермінований процес, його соціокультурні й політичні чинники; термінологічна політика, джерела запозичення термінів, реальне терміновживання, продукowane термінологами, фахівцями й нефахівцями (Дж. Морай, Ю. Махмуд, Б. Сміт); термін у фаховій комунікації, залежність терміновживання від компетентності науковців / працівників, комунікативний потенціал терміна (С. Л. Мішланова, В. Ф. Новодранова, І. П. Массаліна, М. Б. Казачкова, Л. Ю. Зубова, С. В. Постриган, Ю. А. Гришенкова, В. Я. Юкало); словник третього тисячоліття – ідеальний електронний термінологічний словник-репозиторій (Р. Теммерман); електронні матриці на основі шаблонів фахової мови автентичних текстів для конструювання термінологічних дефініцій, які змінюватимуться залежно від знань і очікувань користувача (К. Джименез, К. Сібел); термін в умовах

“комунікативного шуму” / “девіацій комунікації” / “семантичного шуму” (А. Д. Олійник, О. О. Олійник) та ін.

З огляду на зазначене **перспективами розвитку соціокогнітивного термінознавства** є заглиблення в ментальні процеси категоризації та концептуалізації наукового / професійного знання, яке актуалізується в живому науковому / професійному дискурсі під впливом соціологічних чинників [363, с. 57].

Наостанок у цьому блоці наших міркувань додаємо, що соціокогнітивне термінознавство демонструє значні змінення у сфері метаопису термінології. Воно використовує чимало термінів соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики, соціології та психології, доводячи, що його наукові горизонти ширші, ніж традиційного термінознавства.

Нові дослідження продукують терміни, пов’язані з описом когніції, ментального, ідеального, а отже активізують термінологічне поле **концепту** (науковий / професійний / термінологічний концепт [терміноконцепт], концептосфера, наукова / професійна концептосфера, концептуалізація, наукова / професійна концептуалізація, зміст концепту, зміст наукового / професійного / термінологічного концепту, імпорт концепту, інтеграція концепту тощо); **категорії** (категоризація наївна / наукова / мовна, категоризація лексико-семантична / граматична тощо); **когніції** (когнітема, когнітема базова / похідна / інтерпретаційна, соціологема, соціокогнітема, соціокогнітема похідна / інтерпретаційна, пропозиція, прототип тощо); **дискурсу** (дискурс, одиниця дискурсу, наукова / професійна спільнота, наукове / професійне мислення, наукова / професійна ментальність тощо). Проте основною одиницею дослідження термінознавства залишається термін, а тому найактуальнішими метапоняттями є *терміноконцепт*, *термінопоняття*, *терміносфера*, *термінопростір*, *термінопородження*, *термінотворення*, *терміновживання*, *терміноонтологія*, *терміноонтографія* тощо.

Щодо формування метамови соціокогнітивного термінознавства можна було б говорити про звуження сфери застосування термінів когнітивної науки до сфери термінознавства; щодо загального термінознавства – про розширення концептуального апарату, оскільки його метамова оперує такими термінами, які раніше не входили до метамови цієї науки [352, с. 60–70].

Отже, термін сьогодні розглядають у когніції, у соціумі, у комунікації. Предметом вивчення стають “живі” процеси породження нових термінологічних одиниць, терміновживання в реальному середовищі, у соціолінгвальній фаховій спільноті, відтворення у термінології знань, досвіду, стереотипів, професійного мислення фахівців. Проблематика термінознавчих досліджень перемістилася з вивчення специфічних властивостей терміна як мовної одиниці на його студіювання як одиниці знань і комунікації.

1.3. Соціокогнітивна інтерпретація терміна

У традиційному визначенні терміна та основних вимог до нього донедавна термінознавці послуговувалися, наприклад, такими метаодинацями його опису: *знак, номінативність, редукція, універсальність* (за Г. Кониським); *народність* (за І. Верхратським); *точність, однозначність, звичність, зручність, функціональність, асугестивність, об'єктивізм* (за І. Франком); *раціональність, науковість, унормованість* (за І. Стешенком); *функціональність* (за П. Кулішем); *національність, інтелектуальність* (за М. Драгомановим); *національність, перспективність, усталеність* (за М. Грушевським); *унормованість* (за Л. Білецьким) (погляди на термін українських культурних і суспільних діячів узагальнено за: Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк “Українське термінознавство” [292, с. 3–28]); *номен, семіотична одиниця, елемент терміносистеми, виразник поняття, точний номен спеціального поняття, згорнена форма дефініції* тощо [399, с. 795–799]; *дистинктивність, моносемічність,*

економічність [378, с. 117]; *точність семантики, стилістична нейтральність, номінативність, дефініція, системність, інтернаціональність, гомогенність, логічність, стислість, оперативність, унівокативність, репродуктивність, одностипність, естетичність* [231, с. 75; 232, с. 147; 234, с. 119] тощо.

Із розвитком когнітивістики та соціології мови термінотворчість розглядають як результат когнітивної діяльності фахівця. Спостереження над мовою засвідчує, що в сучасному суспільстві з'явилися терміни й термінологічні системи, які вимагають нового осмислення поняття “термін”. Причина їх виникнення – поширення нових галузей знань і нових видів діяльності, які потребують створення свого термінологічного апарату. Постулати когнітивної теорії мови не суперечать спільному для багатьох лінгвістів і філософів положенню про те, що не може бути проблеми розуміння мови й мовлення поза проблемою розуміння світу [289, с. 286]. Соціокогнітивне термінознавство відходить від семіотичних засад трактування терміна, тому уникає визначень, пов'язаних із підкресленням його символічної природи. Взагалі суто семіотичні визначення терміна є завузькими в розрізі когнітивної парадигми знання, зокрема лінгвістичного й термінознавчого. Дослідники пропонують визначення понять, які допомагають проникнути в когнітивну природу терміна як ментально-мовної одиниці [352].

1.3.1. Когнітивний аспект вивчення терміна

Інтеграційні процеси в науці про термін, розвиток соціокогнітивного термінознавства спричинили дещо інше, ніж традиційне осмислення природи терміна: термін не має властивості чітко заданої канонічної одиниці мови, оскільки він еволюціонує разом із розвитком науки. У реальному функціонуванні мови він є суперечливою одиницею, яка, за П. А. Флоренським, має “рухомий спокій” [391, с. 245]; тобто ця одиниця може бути породжуваною і відтворюваною, однозначною і полісемічною,

нейтральною і емоційною, залежною і незалежною в дискурсі, статичною і динамічною тощо.

У сучасному термінознавстві засвідчено різні дефініції терміна як мисленнєво-мовної одиниці, що репрезентує структури наукового / професійного знання, сприяє оптимальній організації діяльності науковців / фахівців. Порівняємо визначення й трактування терміна за різними джерелами.

Так, наприклад, В. Л. Іващенко акцентує увагу на таких основних ознаках терміноодиниці в межах когнітивного аспекту її вивчення: **термін** – *репрезентує спеціальне поняття, яке вступає у відношення з іншими поняттями у загальній структурі наукової або професійної галузі; позначає термінопоняття, яке може бути динамічним фрагментом інформації у межах спеціальної предметної сфери; здатний репрезентувати спеціальне поняття у вигляді моделі (шаблону, стереотипу, схеми); може вербалізувати спеціальний концепт, а сукупність термінів – концептосферу тієї чи тієї галузі знань; виявляє себе як засіб структурування інформації, передавання спеціального знання в наукових, професійних текстах; позначає когнітивні структури, засновані на досвіді науковця, фахівця, які забезпечують високий рівень розуміння в професійній комунікації; залежить від тематичного контексту, від місця в системі спеціальних понять галузі тощо; **термінопоняття** має специфічну змістову (семантичну) структуру [153, с. 51–58]. У праці “Когнітивне термінознавство: перспективи розвитку” вона виділяє ще й такі ознаки терміна: **термін** – *може кодувати інформацію про різні типи мислення; може бути своєрідним корелятом ментальної операції, що відбувається в свідомості дослідника; може мати суб’єктивні властивості, репрезентувати суб’єктивний світ його творця; може репрезентувати різні форми організації спеціального знання: формат дефініції, ієрархії термінопонять, наукового концепту або концептуальної структури як фрагмента когніції; наукового тексту, наукової епістеми, гносеми, фрейму;**

народжується в дискусії й *формує свій зміст у процесі когніції*, і лише пізніше закріплюється або не закріплюється під час писемної фіксації в текстах та ін. [154, с. 47–54].

На думку А. Р. Іленкова, **термін** відіграє спеціальну роль у *збереженні й транслюванні знань*, він *представляє фрагменти знання в усій їхній складності та зумовленості зв'язків*, причому різні терміни мають *неоднакове інформаційне наповнення*. Це лексична одиниця, що допомагає *означити концепт* [159, с. 24]. Дослідник зазначає, що **термінологія** – сукупність термінів, що *репрезентує концептуальні поняття з певної галузі у вигляді*, який дає змогу *обмінювати чи передавати знання в комплексній формі*; терміни в системі знань виконують подвійну роль – як номінатори концептів і як номінатори властивостей, рис концептів [159, с. 27–28].

За визначенням Д. В. Щерби, **термін** – це мовний знак, співвідносний із *поняттям і предметом певної професійної сфери*, який на основі цього співвідношення входить до певної терміносистеми як її невід'ємний елемент [408, с. 237–240].

Глибоке вивчення когнітивної природи терміна здійснила О. Й. Голованова, яка представила такі визначення термінологічної одиниці: **термін** – це *реалізація механізмів пізнання тієї чи тієї галузі знань або діяльності, репрезентація структур спеціального знання, які є відправним пунктом в осмисленні професійного простору і сприяють оптимальній організації діяльності фахівців* [80, с. 23]; невід'ємна *когнітивна структурна одиниця мови фахівців, мови професійної орієнтації*; “*вербалізований результат*” *фахового досвіду* [78, с. 118–119]; **терміни**, позначаючи найбільш значущі *ментальні об'єкти професійної діяльності* (такі, що мають референта, і такі, що мають абстрактний характер), *вербалізують логічну модель певної системи знання або діяльності та функціонують як основні когнітивні орієнтири в межах цих систем* [82, с. 26].

Когнітивні функції терміна обмірковує М. М. Володіна, яка зазначає, що **термін** є: особливою когнітивно-інформаційною структурою, у якій акумульовано виражене в конкретній мовній формі професійно-наукове знання, накопичене людством за весь період його існування [63, с. 25]; носієм колективного професійно-наукового знання, яке оптимізує пізнавальну та перетворювальну діяльність людей [62, с. 3]; своєрідним записом професійно-наукового знання. Його зміст об'єктивовано в спеціальному значенні, яке представляє не тільки об'єкт пізнання, але й розумовий процес, пов'язаний із ним [63, с. 25].

На думку С. Л. Мішланової, **терміни** – мовні знаки, формування яких відбувається в діяльності особистості і має когнітивно-дискурсивну природу. Тому закономірності термінологізації, сутнісні властивості, функція і структура терміна як мовного знака зумовлені закономірностями дискурсу й закономірностями розвитку професійної мовної особистості [259, с. 22]. Це основна одиниця науки, спеціальних галузей знань і сфер діяльності людини, покликана номінувати об'єкти й процеси та одночасно служити засобом пізнання навколишнього світу [259, с. 14]. Л. М. Алексєєва, С. Л. Мішланова розглядають **термін** як мовний знак, семантика якого відображає певні етапи пізнання. Вони визнають термін одним із способів вербальної репрезентації спеціального знання [8, с. 200].

Аналогічні ознаки терміна виділяє А. В. Лемов, зазначаючи, що **термін** – це мовна одиниця (слово чи словосполучення) переважно субстанційного характеру, яка конвенційно співвідноситься з поняттям та предметом професійної сфери і служить для концентрації, фіксування, зберігання та передавання інформації [225, с. 77]. В. М. Лейчик кваліфікує **термін** “динамічним явищем, яке народжується, формується, поглиблюється в процесі пізнання (когніції), переходу від концепту – мисленнєвої категорії – до вербалізованого концепту, пов'язаного з тією чи іншою теорією, концепцією, яка осмислює ту чи іншу область знання і (або) діяльності”

[224, с. 21]. І. С. Квітко, В. М. Лейчик, Г. Г. Кабанцев апелюють до **терміна** не тільки як представника поняття, але й своєрідного засобу *осмислення особливостей поняття*, його відношення до інших понять у конкретній системі [176, с. 15].

О. А. Федотова вважає, що **термінологія** – це вербалізований *результат когнітивної діяльності фахівця*, пов'язаний із осмисленням та освоєнням його професійного досвіду. Терміносистема певної сфери знання є своєрідним “відбиттям” того, як *фахівець концептуалізує і категоризує довкілля*, які його елементи для нього релевантні, найбільш значущі [390, с. 10]. Л. В. Івіна визначає **термін** як основну одиницю науки, спеціальних галузей знань і сфер діяльності людини, покликану номінувати об'єкти і процеси та одночасно бути засобом *пізнання навколишнього світу* [149, с. 14]. За словами О. Г. Козловської, **термін** стає *інструментом пізнання*, закріплюючи певну інформацію в своєму змісті. Він дає змогу *узагальнювати наукові знання, множити знання і передавати їх* наступним поколінням учених [186, с. 245].

Т. М. Дрідзе визначає **термін** як *когнітивну одиницю*, яка формує “програму діяльності і поведінки” [117, с. 35]. Ф. М. Березін дає таке визначення: **термін** – “це слово чи словосполучення (утворене підрядним способом), яке має професійне значення, виражає і формує професійне поняття, яке застосовується в процесі *пізнання і засвоєння деяких професійних знань*” [21, с. 95].

До виникнення когнітивної науки **термін** кваліфікували як слово чи словосполучення, основною ознакою якого була *інформативність* у спеціальній галузі вживання [104, с. 246]. Проте такий підхід видавався неповним. Поняття терміна в межах когнітивного термінознавства значно об'ємніше. Він не тільки містить певну інформацію про певне значення, явище, процес, а й спирається на *сукупність знань, досвіду, накопиченого людством*.

Формування когнітивного підходу в термінознавстві дозволило розвинути новий погляд на термін як *репрезентант наукового знання, засіб здобування, зберігання та накопичення професійно-наукової інформації*. У межах цього підходу основну одиницю науки розглядають як вербалізований *результат* фахового мислення, оскільки в мові об'єктивуються *результати пізнавальної діяльності* людей.

Вивчення організації й динаміки мовних категорій виявляє не тільки складносистемну будову мови, а й вплив свідомості та інших когнітивних структур на будь-яку побудову в мові та дискурсі. Об'єктом дослідження стає не стільки сама категорія, скільки внутрішній бік ментальної репрезентації, особливості структурування безпосереднього досвіду людини. На нашу думку, важливо з'ясувати, які саме концепти (за структурою, за змістом і за ступенем конкретності) лежать в основі термінологічної номінації і найбільше сприяють фіксації, зберігання та передаванню знань.

У парадигмі когнітивного термінознавства **термін** розуміють як *інформаційно-когнітивну структуру, яка акумулює спеціальні знання, необхідні у фаховій діяльності*. В онтологічному аспекті термін, який функціонує в будь-якій підмові, є одиницею, що виникла в результаті вторинної, термінологічної категоризації і концептуалізації на “суперординаційному рівні”, внаслідок чого предметом мовлення (референтом) у науковому тексті є клас явищ, узагальнений у науковому понятті, концепті як “структурі представлення знання, яка відбиває зміст досвіду” [80, с. 23].

Отже, когнітивна природа терміна виявляється у таких аспектах: термін відбиває процеси пізнання, концептуалізації та категоризації, є вербалізатором фрагменту знання різного обсягу, своєрідним засобом здобування, зберігання та накопичення професійно-наукової інформації, індексом сфери знань, продуктом і засобом, яким послуговується людина для діяльності в соціумі. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що основна

функція терміна – якнайточніше концептуалізувати фрагмент наукової чи професійної картини світу, категоризувати різнопланові смисли.

1.3.2. Соціологічний аспект вивчення терміна

До початку ХХІ століття термін як об'єкт наукових досліджень розглядали ізольовано, головню у сфері фіксації. Водночас, увагу науковців привертав той факт, що тексти (і мова), смислове ядро яких становила термінологія, якісно відрізнялися від загальномовних. Видавалися очевидними стильові відмінності між мовою загальнолюдського, загальнолітературного спілкування і мовами фахової комунікації. Одним із основних способів вираження або “запису” спеціального поняття є терміни, які створюють фахівці для можливості спілкування в процесі фахової діяльності. Порівняємо визначення терміна, в яких актуалізовано його соціологічну природу.

Чимало дослідників визнають *терміни* специфічними когнітивними структурами (О. Й. Голованова, М. М. Володіна, Л. О. Манерко, В. Ф. Новодранова, Л. Ф. Єльцова та ін.).

О. Й. Голованова формулює думку, що *термін* – це вербалізований результат професійного мислення, вагомий лінгво-когнітивний засіб орієнтації в професійній сфері та важливий елемент професійної комунікації [74, с. 63; 80, с. 19].

М. М. Володіна припускає, що *терміни*, за допомогою яких спілкуються фахівці конкретної галузі, є особливими когнітивними структурами – *фреймами*, що вимагають відповідного поводження, продиктованого конкретними знаннями [63, с. 90]; вони є одним із основних способів мовного вираження *спеціальних знань*. Терміни створюють, щоб забезпечувати можливість спілкування в процесі професійно-наукової діяльності та оптимізувати розвиток людського пізнання [62, с. 19].

І. П. Массаліна висуває положення, що *термін* у найзагальнішому значенні – це слово в особливій функції; це слово *спеціальної мови* для

професійного, наукового спілкування, яке пов'язане з поняттям, що належить до професійної або наукової сфери [249, с. 67]; це також мовний знак, що фіксує в своєму значенні наукове знання, яке пояснюється, в основному, за допомогою знаків тієї самої системи. Специфіка термінів як знаків особливого типу полягає в тому, що їх створюють для позначення предметів, явищ, відносин, комунікативно й когнітивно значущих лише в особливому семіотичному просторі, – просторі тієї чи іншої професійної діяльності [249, с. 68].

З. І. Комарова вважає **термін** інформаційно-когнітивною структурою, яка акумулює спеціальні знання, необхідні в процесі наукової комунікації та професійно-наукової діяльності [188, с. 58].

Л. П. Груніна зазначає, що **термін** – одиниця професійно-наукового знання, яка є не тільки об'єктом пізнання, а й результатом розумового процесу, пов'язаного з пізнанням. Розумовий процес фіксується конкретним визначенням термінованого об'єкта; **терміни** як носії професійно-наукової пам'яті є засобом спілкування в спеціальних галузях життя, де використовуються як особливі когнітивні моделі, необхідні в процесі фахової комунікації [97, с. 98].

В осмисленні **терміна** як специфічного мовного знака науковці керуються тим, що він є вербалізованим результатом професійного мислення, значущим лінгвокогнітивним засобом орієнтації в професійній сфері та найважливішим елементом професійної комунікації [121, с. 20].

На думку В. М. Лейчика, **термін** на відміну від інших одиниць професійної комунікації – це максимально навантажений змістом знак; його змістова структура має інтелектуальний характер [224, с. 62].

Такого самого погляду дотримується В. С. Воропаєва, яка вважає, що **термін** – це одиниця професійного мовлення, мета якої найпродуктивніше й економніше передати інформацію, отримати нове наукове знання або практичний результат [64, с. 26].

Зі свого боку, можемо запропонувати такі спостереження щодо соціальної природи термінологічної одиниці: термін *реалізується у соціальному контексті; адаптується і модифікується в науковому / професійному контексті; активно входить у практику повсякденного вжитку; зазнає впливу культурного та прагматичного фактора спілкування; може зазнавати впливу економічного чи політичного контексту функціонування, зазнавати еволюції відповідно до потреб спільноти, втілювати інформацію про те, як, ким та за яких обставин його використовують.*

Отже, **термін** відбиває соціологічний аспект в процесі пізнання та взаємодії у науковому / професійному середовищі, прагнення науковців / фахівців поділитися своїм умінням і досвідом з іншими, передати власні знання учням, студентам, практикантам, однодумцям. Виходить, що основна функція цієї одиниці – якнайточніше концептуалізувати фрагмент наукової чи професійної картини світу, категоризувати різнопланові смисли, а основне завдання – забезпечувати ефективність наукової / професійної комунікації через фіксацію основних властивостей пізнаваних предметів або явищ та розкриття їх найістотніших ознак. Важливо при цьому враховувати, що характерною особливістю термінів, як вважає В. О. Винокур, є те, що вони не існують самі по собі, а активізуються в мові залежно від усвідомлення їхньої необхідності [56, с. 40], а також той факт, що, на думку М. М. Володіної, сутність терміна переважно полягає в тому, що, “акумулюючи загальномовну й спеціальну інформацію, він стає одиницею мовного та професійно-наукового знання, а також *одиницею наукової / професійної комунікації*” [62, с. 54].

Відомо, що комунікація – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами тощо) між двома або більше особами, який забезпечує їх взаєморозуміння [768, с. 400]. Ми можемо інтерпретувати наукову / професійну комунікацію як використання особливих засобів мови і

насамперед терміновживання, що вможливлює визначення функціонального навантаження термінів у різноманітних комунікативних процесах, адже термінологія як окрема підсистема лексики забезпечує здійснення найважливішої соціальної функції мови – передавання [наукового / професійного] знання [148, с. 22]. Наукова / професійна комунікація передбачає інтенсивне вживання термінів, тому нині доволі актуальними видаються дослідження цієї одиниці у дії, у реальному терміновживанні. Якщо сукупність термінів, а відповідно й понять, які позначено ними, формує базові знання з тієї чи тієї галузі або наукової дисципліни, то розуміння термінів, що називають поняття, є основою наукового / професійного спілкування, головним засобом взаєморозуміння між фахівцями.

Отже, соціокогнітивне термінознавство сьогодні є самостійним напрямом досліджень, що становить синтез соціотермінознавства й когнітивної лінгвістики. Предметом вивчення стають “живі” процеси породження нових термінологічних одиниць, терміновживання в реальному середовищі, відбирання та користування термінологією в соціолінгвальній фаховій спільноті, відтворення у термінології знань, досвіду, стереотипів, професійного мислення фахівців. У результаті студіювання теоретичного підґрунтя розвитку соціокогнітивного термінознавства, змінення його проблематики, розширення його перспектив ми дійшли висновку про актуальність нового визначення терміна [361, с. 33], яке ми сформулювали б так: ***термін** – це, з одного боку, одиниця наукової / професійної мови, співвідносна з термінологічним концептом, що становить результат концептуалізації наукового / професійного світу; мовний засіб концентрації, фіксування, зберігання та передавання наукових / професійних понять у наукових / професійних текстах; з другого – це вербальний репрезентант наукового / професійного мислення, інструмент пізнання наукового /*

професійного світу, елемент наукової / професійної комунікації, що акумулює спеціальний досвід науковця / фахівця.

1.4. Актуальність методології соціокогнітивного термінознавства

Новий напрям продовжує вирішувати проблеми традиційного термінознавства, наприклад, розмежування “слова” і “терміна”, походження терміна, опис термінології, її властивостей. Когнітологія і соціолінгвістика додають власний концептуальний і методологічний апарат (концепти, категорії, концептосфери, категорійні мережі, моделювання, логіко-раціональний аналіз, психолінгвістичні експерименти тощо), адаптований до вивчення пізнання й відображення когнітивних структур у термінах.

Соціокогнітивний підхід, на відміну від традиційного, ускладнює і поглиблює розуміння терміна. Якщо в традиційному термінознавстві предметом дослідження є, в основному, лінгвістичні характеристики терміна, то соціокогнітивне термінознавство цікавить співвідношення концептуальних / категорійних і мовних структур у науковій / професійній сфері, особливості концептуалізації науково / професійно значущих об’єктів. Соціокогнітивне термінознавство розглядає термін не як статичну одиницю, а як одиницю залежну від характеру дискурсу, в якому вона функціонує. Дискурс – “ситуативно обумовлена інтерсуб’єктна мовленнєво-розумова діяльність, спрямована на взаємну орієнтацію у життєвому просторі на основі надання мовній формі семіотичної значущості” [243, с. 11]. Тому логічно, що кожен тип дискурсу зумовлює і обмежує форму і зміст мовних знаків, які в ньому функціонують. Новий підхід пропонує свою інтерпретацію явищ і процесів у науковій / професійній свідомості, мові, суцільності, а тому він уможливорює:

1) дослідження терміна не тільки як власне об’єкту опису, але й у тому вигляді, в якому він реально функціонує в когніції, дискурсі (різних дискурсах), комунікації;

2) вивчення конкретних внутрішніх властивостей терміна – змісту термінованого поняття, найбільш значущого змістового компоненту, когнітивних ознак – основного значення-знання, смислів-цінностей, смислів-правил, смислів-норм, смислів-ідеалів, функціональних смислів тощо;

3) простеження виникнення і еволюції спеціального знання в широкому науково-професійному контексті й розуміння історичних процесів в спеціальних (наукових / професійних) сферах, терміносферах, концептосферах;

4) вивчення динаміки спеціальних структур знання і їх вербалізації, тобто діахронічне виявлення змін змісту поняття, термінованого одним і тим же терміном;

5) з'ясування динамічних процесів у терміносферах з урахуванням мінливих когнітивно-комунікативних потреб людей;

6) логіко-раціональний аналіз дефініцій термінів, компонування дефініції терміноконцепту за модульним чи цільовим принципом залежно від кінцевого типу споживання термінологічної інформації – універсальна мінімальна дефініція терміна для тлумачного словника, розширене тлумачення для енциклопедії, конструктивне спеціалізоване визначення для наукового / фахового видання, цільове визначення термінопоняття для ситуативного користувача цим поняттям (наприклад, глосарій веб-сайту), модульна дефініція для комп'ютерної терміноонтології тощо.

Соціокогнітивний підхід до опису термінологій вимагає, щоб термінологічні одиниці було досліджено концептуально (як концептуальні структури) й категорійно (як категорійні мережі). Терміносферу складає сукупність ключових термінопонять, сформована і як сукупність одиниць, і як складна мережа знань, структурована концептосферами й наборами категорій тощо.

Соціокогнітивна парадигма експлікує закономірності як термінологія відображає наявні в суспільстві наукові / професійні уявлення про світ і має

справу з поняттями, тобто з логічно осмисленими концептами й наївно або аналітично виділюваними категоріями, що виникають на основі виокремлення істотних характеристик предметів і явищ (з відволіканням від другорядних ознак) або гносеологічно, аксіологічно, прагматично, соціально значущих смислів (з нівелюванням інших смислів).

Дослідження наукової / професійної концептосфери шляхом відтворення процесів концептуалізації і категоризації дає уявлення про участь структур знання і людського досвіду в спеціальній (науковій / професійній) когнітивно-дискурсивній діяльності людини. Методика концептуального й категоріального моделювання терміносфери виконує кілька функцій: обмежує термінологічний масив у дискурсі; виступає основою для розбудови термінологічних мереж; дає можливість в подальшому використовувати термінопоняття в функції родових для побудови короткого класифікаційного визначення цього поняття в словнику й різномодульної дефініції в спеціальному лексикографічному джерелі. До найважливіших принципів методики концептуального й категоріального моделювання терміносфери відносимо:

1) виявлення моделі організації концептосфери шляхом віднаходження ключових концептів та субсфер, що профілюють термінопростір заданої концептосфери (встановлення базового терміноконцепту, визначення його змісту, встановлення супер-, пресупер-, суб- та пресубординаційного терміноконцептів, визначення їхніх змістів), складання моделі їхніх взаємозв'язків;

2) вивчення діячрнійного розвитку терміноконцепту з поняття чи концепту шляхом встановлення етимології ключового поняття, дослідження історичного розвитку змісту концепту за науковою / фаховою історичною літературою за допомогою вибирання визначень змісту поняття зі спеціальних текстів, складання ланцюжка діячрнійної концептуалізації;

3) простеження шляхів формування терміноконцепту у лексикографічних джерелах і нормативних документах за допомогою дискурсивного вибирання дефініцій і логіко-раціонального виділення ключових понять у структурі дефініцій, складання моделі їхніх взаємозв'язків;

4) складання корпусів дефініцій, перекомпонування визначення терміноконцепту за модульним чи цільовим принципом залежно від потреб користувача, складання мінімальної універсальної дефініції терміна для тлумачного словника;

5) дослідження терміносфери як результату концептуалізації в науковому / професійному дискурсі (підручниках, посібниках, довідниках) шляхом вибирання терміноконцептів і побудування моделей їхньої концептуальної організації; моделювання концептосфери передбачає віднаходження ключових концептів та субконцептів, з'ясування зв'язків між ними за такими етапами: а) віднаходження базового терміноконцепту й базового рівня концептуалізації; б) визначення змісту базового терміноконцепту; окреслення терміносфери та відповідної концептосфери; в) встановлення концептуальних відношень між базовим терміноконцептом із терміноконцептами супер-, пресупер-, суб- та пресубординаційного рівнів концептосфери; г) окреслення терміносфер терміноконцептів різних рівнів у їх кореляції з відповідними концептосферами; д) опис терміносфери в цілому (див. детально §3.1.).

6) виявлення шляхів формування терміноконцепту в науковому / професійному дискурсі (статтях) за допомогою вибирання прототипних структур (в простих і поширених реченнях) та виділення похідних й інтерпретаційних соціокогнітем;

7) вивчення концептуалізації терміноконцепту у свідомості науковців / фахівців за допомогою психолінгвістичного експерименту – координованого та некоординованого встановлення асоціативних зв'язків в ментально-мовних інтроспекціях наукового / професійного світу;

8) виявлення мовної категоризації первинного (універсального) та вторинного (наукового й професійного) знання через набори наївних і похідних категорій;

9) вивчення термінологічної репрезентації лексичної (первинної / універсальної) категоризації у терміносфері;

10) дослідження термінологічної репрезентації лексичної (вторинної / (наукової і професійної) категоризації у терміносфері новітніх технологій;

11) простеження процесів і результатів іншомовних запозичень, імпортування терміноконцептів, семантичної спеціалізації концептів, термінопородження й концептотворення в терміносфері.

Критеріями добору фактичного матеріалу із джерельної бази дослідження для безпосереднього аналізу повинні бути: 1) у випадку вивчення дискурсу – сучасність, концептуальна релевантність, термінологічна насиченість джерел; 2) під час опрацювання тексту – концептуальна відповідність, синхронійна / діахронійна перспектива (за можливості); 3) у випадку оброблення дефініцій – викінченість дефініції, солідність джерела – лексикографічного, законодавчого, наукового, професійного; 4) під час опрацювання твердження – чіткість виділеної пропозиційної структури, відповідність синтаксичного вираження судження конструктивному мінімуму речення (підмет і присудок) або поширеному реченню (підмет, присудок і додаток [+ другорядний член]); 5) у випадку оброблення асоціативної реакції та її мовного вираження респондентом – швидкість реакції, чистота вираження поняття, співвіднесення термінопоняття з наявним у мовомисленні уявленням згідно відомих категорійних класів.

Таким чином, названі вище методологічні принципи, що визначають образ сучасної лінгвістики (антропоцентризм, неофункціоналізм), властиві й термінознавству як міждисциплінарній галузі досліджень. Розуміння терміна з позицій соціокогнітивного термінознавства не суперечить традиційному трактуванню, а суттєво доповнює його.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Соціокогнітивне термінознавство як новий лінгвістичний напрям розвивається на постулатах соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики (когнітивної семантики) й термінознавства, досліджує виникнення й функціонування терміна в соціальному контексті, враховуючи людську когніцію (наївне / фахове пізнання, наукову / професійну категоризацію і концептуалізацію) і комунікацію (спеціальний дискурс, фахове спілкування).

Актуальність переходу до засад соціокогнітивного термінознавства доведено фактами зміни світогляду в антропоцентричній парадигмі в лінгвістиці. Новий напрям продовжує вирішувати проблеми традиційного термінознавства. Розуміння терміна з позицій соціокогнітивного термінознавства не суперечить традиційному трактуванню, а суттєво доповнює його. Когнітологія і соціолінгвістика впливають на засади аналізу терміна, пропонують метопоняттєвий, процедурний, методологійний апарат, пов'язаний з проблемами пізнання й відображення структур знання в термінологічних одиницях.

Соціокогнітивний підхід у термінознавстві дає змогу описати терміни концептуально (як концептуальні структури) й категорійно (як категорійні мережі). Він структурує терміносферу як сукупність терміноконцептів, сукупність первинних (універсальних) і похідних (наукових / професійних) категорій, як вельми складну мережу знань, яку можна представити терміноонтологіями, концептосферами й наборами категорій тощо.

Проблематику соціокогнітивного термінознавства сгруповано аспектуально як когнітивну (когніція, гносеологія, онтологія, категоризація і концептуалізація в сучасному термінопросторі), когнітивно-соціологічну (ментальність науковців / фахівців у термінології; наукове / професійне термінотворення й терміновживання; дискурсивне термінопородження в

фахових мовах), соціологічну (термінологія в соціальній практиці, фаховій комунікації; термінологічне планування, управління термінологіями як соціолінгвально детерміновані процеси, соціальний попит на термінологічні продукти).

Концепція соціокогнітивного термінознавства висуває теоретичні положення, які констатують, що основна одиниця аналізу в новому напрямі – термінологічний концепт [терміноконцепт]; властивість терміна і його дефініції – інтерпретація світу; сукупності термінів складають терміносфери; терміносфери вербалізують термінологічні концептосфери, категорійні мережі, онтології знань; дефініція терміна – динамічна як в діяхронії, так і в синхронії, містить різний обсяг інформації; термінологічне визначення складають модулі розуміння; термінологічну дефініцію конструюють залежно від дискурсивної настанови й мети користувача термінологічною інформацією; терміноконцепти постійно розвиваються.

Соціокогнітивне термінознавство трактує термін у когнітивному аспекті як репрезентант наукового / професійного знання, засіб втілення, здобування, зберігання наукової / професійної інформації, вербалізований результат наукового / професійного пізнання, мислення, інформаційно-когнітивну структуру, яка акумулює спеціальні знання.

Нова інтерпретація терміна в соціологічному аспекті підкреслює його здатність передавати соціально значуще знання, науковий / професійний досвід, світобачення, сприйняття соціальної реальності, забезпечувати ефективність наукової / професійної комунікації через фіксацію основних властивостей предметів або явищ, розкриття їх ознак; активізувати в науковому / професійному мовленні релевантні у спеціальній комунікації смисли; корегувати зміст термінів у різних комунікативних процесах, створювати платформу взаєморозуміння між науковцями й фахівцями.

Соціокогнітивне термінознавство пропонує методику концептуального й категоріального моделювання терміносфери, яка охоплює: 1) виявлення моделі організації концептосфери шляхом віднаходження ключових концептів та субсфер, складання моделі їхніх взаємозв'язків; 2) вивчення діахронійного розвитку терміноконцепту, етимології ключового поняття, дослідження історичного розвитку змісту концепту; 3) простеження шляхів формування терміноконцепту за допомогою дискурсивного вибирання дефініцій і логіко-раціонального виділення ключових понять, складання моделі їхніх взаємозв'язків; 4) складання корпусів дефініцій, перекомпонування визначення терміноконцепту за модульним чи цільовим принципом залежно від потреб користувача, складання мінімальної універсальної дефініції терміна для тлумачного словника; 5) дослідження терміносфери як результату концептуалізації в науковому / професійному дискурсі шляхом вибирання терміноконцептів і побудування моделей їхньої концептуальної організації; 6) виявлення шляхів формування терміноконцепту в науковому / професійному дискурсі за допомогою вибирання прототипних структур та виділення соціокогнітем; 7) вивчення концептуалізації терміноконцепту у свідомості науковців / фахівців за допомогою психолінгвістичного експерименту; 8) виявлення мовної категоризації первинного (універсального) та вторинного (наукового й професійного) знання через набори наївних і похідних категорій; 9) вивчення термінологічної репрезентації лексичної (первинної / універсальної) категоризації у терміносфері; 10) дослідження термінологічної репрезентації лексичної (вторинної / (наукової і професійної) категоризації у терміносфері новітніх технологій; 11) простеження процесів і результатів іншомовних запозичень, імпортування терміноконцептів, семантичної спеціалізації концептів, термінопородження й концептотворення в терміносфері.

Перспективними напрямками подальших досліджень соціокогнітивного термінознавства є: 1) уточнення, поглиблення й розпрацювання методології нового напрямку; 2) уведення лінгвосоціокогнітивного експериментування до корпусу термінознавчих досліджень (створення й вивчення банків аудіо та відео наукового / професійного мовлення, опрацювання корпусів LSP, психолінгвістичні експерименти); 3) дослідження механізмів формулювання термінологічної дефініції, структурування модулів розуміння термінологічного визначення, виділення принципів відбирання термінованої інформації, сортування її за релевантністю та спеціалізацією; 4) аналіз багатозначності термінів, дослідження еволюції термінологічного значення, розширення / звуження змісту терміноконцепту; 5) виявлення утілення у термінах результатів категоризації й концептуалізації наукових / професійних знань, які актуалізуються в живому науковому / професійному дискурсі під впливом соціологічних чинників.

РОЗДІЛ 2. ТРАДИЦІЙНЕ І СОЦІОКОГНІТИВНЕ ТЕРМІНОЗНАВСТВО: КОРЕЛЯЦІЯ ОСНОВНИХ МЕТАПОНЯТЬ

У термінознавстві останнього десятиліття в межах когнітивної (антропоцентричної) парадигми відбулися серйозні змінення в сфері метаопису термінології. Соціокогнітивне термінознавство використовує чимало термінів соціолінгвістики, соціології, когнітивної психології та когнітивної лінгвістики, доводячи тим самим, що наукові горизонти цього структурного підрозділу термінознавства ширші, ніж традиційного термінознавства. У дослідженнях із когнітивної семантики нині повноправними стали терміни *когніція, концепт, концептуалізація, концептосфера, когнітивна модель, концептуальна модель, когнітивна структура, концептуальна структура, модель світу, конструкт*. Роботи соціокогнітивного спрямування продукують у термінознавстві такі терміни за блоками наукового аналізу: **термін** – *терміноконцепт, термінопоняття, терміносфера, термінопростір, термінопородження, термінотворення, терміновживання, терміноонтологія, терміноонтографія*; **концепт** – *концепт, науковий концепт, професійний концепт, термінологічний концепт [терміноконцепт], концептосфера, наукова концептосфера, професійна концептосфера, концептуалізації рівень, концептуалізація, концептуалізація наукового / професійного знання, одиниця розуміння спеціального [наукового / професійного] знання X, поняття наукове, поняття професійне, зміст концепту, зміст наукового концепту, зміст професійного концепту, зміст термінологічного концепту [терміноконцепту], зміст одиниці розуміння [спеціального знання], зміст поняття, зміст наукового поняття, зміст професійного поняття, змістова структура концепту, змістова структура наукового концепту, змістова структура професійного концепту, засоби вербалізації концепту (прямі / непрямі), імпорт концепту, інтеграція концепту*; **категорія** – *категорія, категоризація наївна, категоризація*

наукова, категоризація мовна, категоризація лексико-семантична, категоризація граматична; **когніція** – когнітема, когнітема базова, когнітема похідна, когнітема інтерпретаційна, соціологема, соціокогнітема, соціокогнітема похідна, соціокогнітема інтерпретаційна, пропозиція, прототип; **дискурс** – дискурс, одиниця дискурсу, наукова спільнота, професійна спільнота, наукове мислення, професійне мислення, наукова / професійна ментальність тощо (див.: Додаток Б – Глосарій метатермінів соціокогнітивного термінознавства).

Щодо формування метамови соціокогнітивного термінознавства можна було б говорити про звуження сфери застосування термінів когнітивної науки до царини термінознавства; щодо загального термінознавства – про суттєве розширення концептуального апарату цієї галузі лінгвістики, оскільки її метамова містить такі терміни, які раніше не входили до її поняттєво-концептуального апарату.

У лінгвістичній традиції метамова термінознавства формувалася переважно в руслі структуралізму. Сьогодні в цій галузі науковці розробляють когнітивно-семіотичні підходи до терміна, які спираються на теорію номінації й теорію семіозису, а також тісно пов'язані з “когніцією про когніцію” [181, с. 181], тобто з ментальністю самих учених, які продукують нові ідеї, поняття, терміни. Процес продукування ідей, створення наукової теорії – це процес розуміння (концептуалізації) об'єкта, яким є мова, та фіксації думки і знання вченого про цей об'єкт за допомогою мовних репрезентацій. Ці процеси відповідно продукують нові метаоддиниці опису.

Як зазначає Р. Павільоніс, розуміння є інтерпретацією на тому чи тому рівні концептуальної системи; “воно може здійснюватися на рівні концептів, що становлять систему думки як частину концептуальної системи; нарешті, воно може відбуватися на рівні концептів, що утворюють суб'єктивну систему знання як частину системи думки. Звідси, розуміти – означає

інтерпретувати, але не обов'язково вважати істинним (думати) і тим більше знати, але знати – означає завжди вважати істинним (думати)” [287, с. 388].

Для розвитку теоретичного підґрунтя соціокогнітивного термінознавства важливим є осмислення, розбудова, унормування метамови опису його базових понять і категорій, які частково продукуються на основі певних категорій і понять традиційного термінознавства.

Зручною формою компактного представлення категорійно-поняттєвого апарату соціокогнітивного термінознавства, на наш погляд, є кореляційні ланцюжки ключових понять цього напрямку у їх порівнянні з поняттями традиційного термінознавства.

Запропоновані в дослідженні кореляційні ланцюжки – це і відомі (проте дещо переосмислені) метаодиниці, і розроблені власне в процесі аналізу матеріалу. Зазначимо, що у сучасному термінознавстві спеціально окресленої та систематизованої організації таких понять поки що немає. Виписування метамови соціокогнітивного термінознавства передбачає використання поряд із відомими поняттями неологізмів та запозичень із суміжних галузей знань. Деякі метатерміни вже частково розроблені в лексикографічних джерелах – “Короткому словнику когнітивних термінів” за ред. О. С. Кубрякової [206, с. 251], “Словнику основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики” А. П. Мартинюк [243, с. 251], словнику “Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики” І. Б. Штерн [401, с. 335]. Окремі термінопоняття випрацьовано в монографіях, підручнику, навчальних посібниках, зокрема у працях К. М. Тищенка “Метатеорія мовознавства” [383, с. 350], О. С. Кубрякової “Мова і знання...” [208, с. 560], В. Л. Іващенко “Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу...” [155, с. 328]; підручнику “Сучасна лінгвістика” О. О. Селіванової [327, с. 716]; навчальних посібниках О. О. Леонтьєва “Основи психолінгвістики” [226, с. 287], В. А. Маслової “Вступ до когнітивної лінгвістики” [247, с. 296], Л. Антошкіної

“Соціолінгвістика” [347, с. 360], М. Нікітіна “Курс лінгвістичної семантики” [271, с. 819], З. Д. Попової, Й. А. Стерніна “Когнітивна лінгвістика” [307, с. 314] та ін.

2.1. “[Науковий] термін”, “спеціальне (наукове / професійне) поняття” – “термінологічний концепт [терміноконцепт]”, “науковий / професійний концепт”, “одиниця розуміння спеціального знання”

Проблему взаємодії мови та свідомості вивчають у різних площинах. Деякі науковці акцентують увагу лише на впливові свідомості на мову, коли зі зміною дійсності, її сприйняття та осмислення змінюється й сама мова [248, с. 34]. Інші – підкреслюють зворотній вплив мови на свідомість. Так, на основі розуміння мови як духовної сили (В. фон Гумбольдт, О. О. Потебня) науковці висунули гіпотезу “лінгвістичної відносності” – кожний народ бачить світ через призму рідної мови, відображаючи дійсність у так званій “мовній картині світу” [211, с. 14].

Близькою до цієї думки є ідея Й. Л. Вайсгербера, для якого мова – “проміжна інстанція”, “посередник”, що знаходиться між об’єктивною дійсністю і свідомістю. Дослідник уявляє мову як “відбиток світу”, в якому він живе, а фрагменти світу для нього – “картини світу” (“Weltbild”) [317, с. 326]. Гіпотеза “лінгвістичної відносності” певною мірою сприяла осмисленню фактів функціонування мови та свідомості у їхній тісній зумовленості, що дає підстави проводити кореляцію, з одного боку, мовних і ментальних одиниць як таких, що відбивають семантико-знакові та ідеально-сміслові сторони буття, а, з іншого – мовних і ментальних одиниць із мовно-ментальними (або одиницями розуміння) на основі симбіозу планів змісту та вираження.

Із розвитком соціокогнітивного термінознавства термінотворчість розглядають як результат когнітивної діяльності фахівця. Спостереження над мовою засвідчують, що в сучасному суспільстві з’явилися терміни й термінологічні системи, які вимагають нового осмислення поняття “термін”.

Причина їх виникнення – поширення нових галузей знань і нових видів діяльності, які вимагають створення свого термінологічного апарату.

Для традиційного термінознавства одним із системних є поняття “науковий термін” – символ для позначення емпіричних, абстрактних, ідеалізованих, віртуальних об’єктів, які досліджує конкретна наука [164, с. 455; 225, с. 77; 338]. Соціокогнітивне термінознавство відходить від семіотичних засад трактування терміна, тому уникає визначень, пов’язаних із підкресленням його символічної природи. Взагалі, суто семіотичні визначення терміна є завузькими в розрізі когнітивної парадигми знання, зокрема лінгвістичного й термінознавчого. Натомість дослідники пропонують визначення поняття, які допомагають проникнути в когнітивну природу терміна як ментально-мовної одиниці, що продукує такі специфікатори як *вербалізатор фрагмента наукової картини світу, втілення сукупності наукових категорій, репрезентант частини наукового знання* тощо [64, с. 26; 74, с. 63; 78, с. 118–119; 80, с. 23].

У традиційному термінознавстві активно оперують метатерміном *поняття* на позначення “форма мислення, яка відбиває істотні властивості, зв’язки й відношення предметів і явищ у їхній суперечності й розвитку”; “думка або система думок, що узагальнюють, виділяють предмети певного класу за визначеними загальними й специфічними для них ознаками” [115, с. 52; 394, с. 93].

У теорії О. Вюстера – це ядерний елемент, що стояв за формальною оболонкою терміна. Тут треба прокоментувати найістотнішу зміну в розумінні природи взаємозв’язків між поняттям і терміном. Фахівці-термінологи раніше широко користувалися моделлю семантичного трикутника Г. Фреге [393, с. 12], у якому зображено *предмет, поняття* про нього й *термін*, що називає це поняття. У такій моделі термін тільки номінує поняття, виступає формальним представником його в мові, слугує символом-позначкою. З розвитком когнітивістики, із дослідженням глибинних

механізмів ментально-мовних процесів термінологи кваліфікують *поняття* як *ментальний образ*, як *результат узагальнення знань* про якусь множинність об'єктів, а сам термін як складне *багаторівневе ментально-мовне утворення*, яке акумулює *наукове / професійне знання, досвід фахівців* [64, с. 26; 74, с. 63; 78, с. 118–119; 80, с. 23].

Метатермін *наукове поняття* на позначення сегмента наукової реальності та відбиття істотних і необхідних ознак предметів, процесів, явищ з інтелектуалізацією праці й технологічним переорієнтуванням у виробничій сфері, із підвищенням термінологічної насиченості повсякденного мовлення в різних сферах сьогодні виявляє лише часткову актуалізацію, оскільки чимало понять, якими послуговується сучасна освічена людина, важко диференціювати між науковими чи ненауковими. Чимало термінів на позначення реалій, які вчора були результатом новітніх наукових розробок і функціонували як неотерміни, сьогодні стають загальновживаними. У термінознавчому дискурсі натрапляємо також на метаоддиницю *термінопоняття* [62, с. 345] як ментальний образ на позначення взаємоперебігу процесу наукового / професійного мислення та його змісту, тобто фахового мовомислення як рефлексії знань – наукових, професійних, галузевих, що узагальнює спеціальний досвід у межах певної системи знань.

Щоправда, у термінознавстві послуговуються й терміном *професійне поняття*, адже, на думку І. І. Барнич, терміни фіксують і відбивають результати професійного мислення, досвіду, практичної й теоретичної діяльності людини [15, с. 23–28]. За Ф. М. Березіним і Б. М. Головіним “термін – це слово або словосполучення, яке має професійне значення, відбиває і формує професійне поняття, що його застосовують у процесі пізнання й освоєння певного кола об'єктів і відношень між ними – з погляду певної професії” [20, с. 416].

Пропонуємо використовувати термін *професійне поняття* як поняття, що позначає реалію (предмет, процес чи явище) професійної

дійсності або фіксує результат професійного пізнання, мислення, орієнтації, досвіду фахівця.

Щодо кореляції метаодиноць *поняття* (традиційний підхід) та *концепт* (когнітивний підхід) зазначимо, що нова парадигма лінгвістичного знання сфокусувала увагу дослідників на ментально-мовних структурах, які стоять за мовним знаком – концептах і категоріях. Передовсім, відзначимо актуальність метаодиноці *терміноконцепт* [*термінологічний концепт*] (П. Фабер, К. Джименез, К. Сібел, Д. В. Щерба, О. А. Брона, О. С. Кравець, Д. В. Плисак, Т. В. Стасюк, О. І. Южакова), яка основоположниками соціокогнітивного термінознавства заявлена як основна одиниця нового напрямку досліджень. Зокрема, у наших розвідках ми трактуємо *терміноконцепти* як логічно сконструйовані концепти, визначення яких нагадує дефініювання у логіці; як раціонально осмислені оперативні одиниці наукового, фахового, експертного знання, які мають складну структуру, комплексний зміст, ширший-вужчий обсяг, відображений у сукупності категорійних ознак, що водночас є елементами певної системи в окремому сегменті реальності; як цілісно оформлені фрагменти наукової картини світу, раціонально осмислені концепти у структурі спеціального знання, ціннісно-сміслові універсуми фаху або експертного знання; як типові когнітивні структури, які відображають утілені у мовній формі знання та досвід конкретних соціальних спільнот і груп; як локалізатори наукових / професійних смислів, що відповідають поширеним і загальноприйнятим ситуаціям у професійній спільноті [350, с. 87–92].

Ключовими одиницями соціокогнітивного термінознавства є також терміни *науковий / професійний концепт*, якими послуговуються В. Л. Іващенко, Є. Б. Головка, Т. Р. Копилова, С. Р. Ракітина, Ц. Ц. Огдонова – *науковий концепт*, О. А. Южакова, Н. Г. Попович, Л. М. Босова, О. О. Опара – *професійний концепт*.

Серед мовознавців тривають дискусії щодо визначення терміна *науковий концепт*. Так, зокрема, Т. Р. Копилова потрактовує *науковий концепт* як лінгвокогнітивний (одиницю наукової свідомості), що втілює наукові знання, отримані як наслідок науково-дослідної діяльності та вербалізовані в підмові науки [193, с. 20]; як результат наукового пізнання, продукт пізнавальної діяльності суб'єктів науки, який актуалізується в науковому дискурсі – “сукупності наявних (і потенційно можливих) текстів, які вербалізують наукове знання як продукт пізнавальної діяльності суб'єктів науки” [193, с. 20].

Дослідниця розглядає *науковий концепт* як розумову категорію, що відбиває універсальне наукове знання; як такий, він у своїй мовній репрезентації виявляє риси, властиві певній мовній спільноті, що зумовлює специфічні аспекти в його структурі та змісті [193, с. 20].

Науковий концепт кваліфікують також як “квант” знання, що зумовлює, нарешті, інтенціональний зміст нового наукового тексту і є джерелом його смислопородження; семантикою свого іменування він відбиває сутність утіленого в ньому нового знання [319, с. 46]. Є. Б. Головка констатує, що *науковий концепт* містить у собі об'єктивне і суб'єктивне відбиття ознак об'єктів пізнання, тому що залежить також від індивідуальних рис особистості науковця, творчої та емоційної ситуації, історичних умов загалом [84, с. 64–66]. Ц. Ц. Огдонова трактує *науковий концепт* як багатовимірну, інтегративну одиницю, номіновану за допомогою терміна у відповідному науковому дискурсі, як лінгвокогнітивне утворення й конструкт науково-дослідної рефлексії, що може бути джерелом смислопородження наукового тексту та наукового дискурсу [282, с. 81–85].

Науковий концепт також декларують як ціннісно-смыслову константу термінолекту, домінанту мовно-мисленнєвої організації наукового тексту, що є когнітивним образом, який породжується розумінням, усвідомленням та переживанням сукупності ознак об'єкта пізнання, як організоване певним

чином на основі ключового термінопоняття системотвірне або текстотвірне упорядкування взаємозв'язаних між собою інших наукових понять. Науковий концепт це не просто метасмисл, а метасмисл-цінність, або вагоме, важливе за конкретних обставин для суб'єкта пізнання базове термінопоняття як “реконструкт”, пропущений через індивідуально-особистісний досвід суб'єкта пізнання, що він його здобув у тій чи тій галузі своєї фахової діяльності [155, с. 126, 131].

Нагадаємо, що за сферою функціонування концепти класифікують на етнокультурні й соціокультурні (поділяються на індивідуальні та групові – вікові, гендерні, професійні тощо) [392, с. 335–338].

Питання виокремлення професійного концепту не було предметом спеціальної уваги лінгвістів-когнітологів чи термінознавців-когнітологів. Спробу окреслити цю проблему в лінгвістичному дискурсі, послуговуючись терміном *професійний концепт*, віднаходимо в О. А. Южакової, яка зазначила, що “побудова концептів будь-якої наукової галузі дасть змогу схематично встановити фаховий (професійний) складник концептосфери людини <...>, що є частиною загальної концептосфери цієї людини і водночас становить частину на тлі концептосфери національної мови, а також <...> є частиною на тлі концептосфери технічної галузі людських знань” [412, с. 34].

Н. Г. Попович, у свою чергу, зазначає, що спільне розуміння професійних аспектів діяльності всіма її учасниками спричиняє продукування та використання спільних професійних концептів, що є запорукою результативності професійно-мовленнєвої комунікації. Сформований спільний професійний концепт у структурі професійно орієнтованої мовної особистості забезпечить як її професійну ефективність, так і ефективність усього професійно-комунікативного процесу [308, с. 52].

Саме професійними концептами оперують спеціалісти за умов фахового спілкування, вживання і розуміння яких не потребує їх

дефініціювання через посвяченість фахівців у специфіку предмета, спільне професійне мислення [413, с. 152].

Л. М. Босова звертає увагу на виключну важливість формування професійних концептів у свідомості фахівців ще на етапі їх навчання за фахом. Вона підкреслює, що залучення фахівців до професійної комунікації суттєво гальмується, обмежується відсутністю в їхній картині світу стереотипних професійних ситуацій, професійних концептів та професійно-дискурсивних стратегій [37].

Категорійний статус професійних концептів досліджує Л. П. Наumenко [268, с. 63–70], яка описує характерні особливості професійних концептів, загальні та окремі ознаки, здійснює спробу реконструкції архітекtonіки професійних концептів, яку формують поняттєвий компонент (змістовий складник), смисловий компонент (смислові центри, семантичні ядра), образний компонент (образи “Я-схеми”, образи-картинки, гештальти, образи-прототипи), символічний компонент (антропосимволи), оцінний компонент (оцінний стереотип) та схематичний компонент (фрейми, сценарії) [268, с. 63].

Професійні концепти, як і лінгвокультурні, диференціюють за різними ознаками: виникнення концепту (вироблення, запозичення, імпорт), розвиток його структури або формування, усталеність структури або трансформованість, первинність / похідність концепту, актуальність тощо [285, с. 137].

На нашу думку, *професійний концепт* можна трактувати як раціонально осмислену ментально-мовну структуру, що є операційною одиницею професійного знання (технічного, технологічного, експертного тощо), вербалізованого у відповідних термінах фахівця [352, с. 66].

Корелятом до термінів *спеціальне [наукове / професійне] поняття* (традиційне термінознавство) у сучасних термінознавчих дослідженнях є термін *одиниця розуміння спеціального [наукового / професійного] знання*.

Значною все ж таки мірою можна провести аналогію між термінологічним концептом (П. Фабер, К. Джименез, К. Сібел, Д. В. Щерба, О. А. Брона, О. С. Кравець, Д. В. Плиса, Т. В. Стасюк, О. І. Южакова), та одиницею розуміння спеціального знання (Р. Теммерман), яку сьогодні трактують у такий спосіб: “визначення одиниці розуміння X – це відповідь на питання “Що таке X?”. Яка саме інформація є суттєвою, залежить від типу одиниці розуміння. Модулі розуміння охоплюють, наприклад, такі параметри: історична інформація, інтеркатегорійна інформація, інтракатегорійна інформація, процедурна інформація” [355, с. 38–49; 468, с. 13–59].

У контексті нових досліджень термін *поняття*, яким користувалася школа О. Вюстера, – обмежена категорія, оскільки вона не відбиває сукупності когнітивних процесів свідомості людини. На відміну від [наукового] поняття одиниця розуміння спеціального знання вміщує в собі інформацію і про актуальне значення терміна, і про особливості його сприйняття й усвідомлення, і про функціональне навантаження терміна в конкретному контексті, і про зміну компонентів значення та набуття ним конотацій у динаміці свого розвитку. Тобто, одиниці розуміння уявляються як динамічні когнітивні структури, які можуть змінювати своє змістове наповнення у часі та в контекстах. Історичні періоди в їх еволюції можуть бути більш або менш суттєвими у розумінні цих одиниць [491, с. 51–90]. Саме тому представлення інформації та її фрагмент, який відбирають термінографи для дефініції, змінюється залежно від типу одиниці розуміння та рівня підготовки фахівців.

Отже, у традиційному термінознавстві основними термінами є [науковий] *термін*, *професіоналізм*, [наукове / професійне] *поняття*, у соціокогнітивному – [наукове / професійне] *знання*, [наукове] *термінопоняття*, *термінологічний концепт* [терміноконцепт], *науковий / професійний концепт*, *одиниця розуміння спеціального* [наукового / професійного] *знання*. Ці метаоддиниці дозволяють розкрити когнітивні

процеси, що відбуваються у свідомості людини, коли вона сприймає, відтворює та передає спеціальну інформацію.

2.2. “Значення терміна”, “зміст спеціального (наукового/ професійного) поняття” – “зміст термінологічного (наукового / професійного) концепту”, “зміст одиниці розуміння спеціального знання”, “соціокогнітивний компонент змісту концепту (соціокогнітема)”

Розвиток соціокогнітивного термінознавства зумовлює перехід від послуговування метаодинацями *значення терміна, зміст спеціального [наукового / професійного] поняття* до оперування метаодинацями *зміст термінологічного [наукового / професійного] концепту та зміст одиниці розуміння спеціального знання*.

Значення терміна часто кваліфікують його змістом. Ця категорія перебуває в площині логіко-семантичного напрямку в термінознавстві й фактично не розкриває глибинну природу терміна. Зміст лексеми (у тому числі й терміна) – загальне поняття, яке визначає сутність, зміст лексико-семантичної одиниці. У іншому розумінні термін *змістова структура* використовують щодо структури окремої лексико-семантичної одиниці, тобто щодо ієрархічної сукупності сем, які відтворюють певне значення лексеми [169, с. 35–38]. М. В. Піменова порівнює значення і концепт із видимою і невидимою частиною айсберга. Значення ділиться на семи, воно характеризує смисловий зміст конкретного слова, тоді як концепт характеризує зміст групи мовних засобів, що його об’єктивізують [299, с. 102].

Термін *зміст поняття* зазвичай використовують на позначення сукупності істотних ознак предмета чи класу однорідних предметів, відображених у понятті. Зміст останнього становлять ознаки, які відтворюють якість предмета й відрізняють його від інших подібних предметів. Іншими словами, це знання про предмети, до яких належать

конкретні поняття, про сутність предметів, про їхні основні властивості [128, с. 256].

Відповідно термін *зміст наукового поняття* трактують як такий, що вживається на позначення результату теоретичного пізнання, сукупності всіх загальних і суттєвих ознак класу предметів, відомих науці на певному етапі її розвитку. Зміст наукового поняття збігається з лексичним значенням терміна, семантикою, яку згортає в себе дефініція терміна [189, с. 536]. Логічно, що зміст наукового поняття виформовується внаслідок взаємодії об'єкта і суб'єкта пізнання, коли пізнаваний об'єкт виокремлюється у свідомості суб'єкта в сукупності осмислених характеристик. Структура такого поняття містить відносну сукупність кінцевих властивостей (ознак, предикатів) предмета пізнання. Під час формування наукового поняття відбувається згортання реального об'єкта пізнання, його властивостей (матерії) у наукову ідею, що відбиває визначення (дефініція) поняття шляхом перелічування суттєвих ознак такого об'єкта. Подібні процеси відбуваються певною мірою і під час формування *професійного поняття*. Більше того, високий рівень професіоналізму фахівця передбачає не тільки його компетентність під час оперування професійними поняттями рідною мовою у звичайному професійному середовищі, а й у ситуаціях спілкування в міжкультурному середовищі, у міжнародній практиці іноземними мовами.

Розмежовуючи метаодиниці “наукове поняття” і “професійне поняття”, вважаємо за доцільне віднести їх відповідно до ареалів “наукова спільнота / сфера / середовище” та “професійна спільнота / сфера / середовище”, а також полів функціонування “сфера знання, навчання, досліджень” та “сфера діяльності, фаху, виробництва”.

Формування наукових понять – складний процес, сукупність взаємопов'язаних логіко-методологічних процедур (абстрагування, ідеалізації, індуктивного узагальнення, уявного конструювання, висування гіпотез) [389, с. 62], упорядкування сукупності ознак, вибудування зв'язної

логічної системи, концептуальної єдності. Наукове поняття містить у собі якийсь продуктивний принцип, логічний проект, систематизацію класу іменованих ним предметів. Ефект систематизації у науковому понятті виражається в тому, що введене в науку нове поняття може конструктивно узагальнити незалежні до цього фрагменти знання, забезпечити сходження різних фрагментів інформації в єдину теорію [389, с. 63].

Основною вимогою формування *професійного поняття* та визначення його *змісту* є принцип операціоналізації, що полягає у з'ясуванні та уточненні того, якими способами можна оперувати цим поняттям і його змістом. *Зміст професійних понять* не лише відбиває елементи професійного досвіду, а й генералізує досвід, пов'язаний із конкретними об'єктами праці, механізмами й техніками професійної активності, які класифікуються в певну систему [62, с. 55]. Професійні поняття породжуються в спеціалізованих сферах, таких, як промисловість, сільське господарство, політика, військова справа, техніка, винахідництво, педагогіка, виховання та інших видах прикладного знання.

Складнішим і ширшим порівняно із *змістом поняття* є *зміст концепту*, який має багатовимірну структуру, комплексне інтерпретаційне поле. *Зміст концепту* – набір ознак, які визначаються як соціокультурними (національна традиція,... ідеологія, мистецтво), так і індивідуальними чинниками (життєвий досвід, відчуття і система цінностей особистості) [10, с. 3]. Метатермін *зміст наукового / професійного поняття* корелює з метатерміном *зміст термінологічного концепту // наукового / професійного концепту*.

На нашу думку, *зміст терміноконцепту* складає сукупність загальних і суттєвих ознак класу предметів, об'єктивних і суб'єктивних ознак термінованого предмету, процесу, явища дійсності, релевантних в терміносфері конкретної галузі знання чи фаху.

Аналіз сучасних досліджень засвідчує, що *зміст наукового концепту* інтерпретують як: 1) складне, інтегроване утворення, яке формує багатовимірний лінгвоментальний конструкт науково-дослідної рефлексії, яке є джерелом смислопородження наукового тексту та наукового дискурсу [282, с. 81–85]; 2) сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак об'єктів наукового пізнання, особливостей індивідуальної інтерпретації фрагмента дійсності у свідомості науковця – творчого доосмислення, емоційних конотацій, історично та досвідно зумовлених ознак [84, с. 64–66]; 3) організоване певним чином системотвірне або текстотвірне впорядкування взаємопов'язаних між собою наукових понять [155, с. 126]; 4) джерело смислопородження у відповідному науковому полі з розгорненням “кванта” знання в цілий науковий текст, теорію, концепцію [319, с. 46].

Зміст професійного концепту містить компонент операціоналізації знання, зокрема знання про стереотипні професійні вміння, навички, явища, ситуації, дії та стратегії [37]. Ми вважаємо, що, порівняно зі змістом наукового концепту, *зміст професійного концепту* – сукупність ознак, що обов'язково інкорпорує такі когнітивні складники, як оцінка, пошук розв'язання, застосування досвіду, вибір найефективнішої дії.

На відміну від терміна *змістова структура спеціального [наукового / професійного] поняття*, термін *змістова структура термінологічного [наукового / професійного] концепту* видається не просто релевантним, а й актуальним. В. Г. Гак у структурі семени розрізняє архісеми (загальні семи родового значення), диференційні семи видового значення і потенційні семи, що відбивають побічні характеристики позначуваного об'єкта [69, с. 371]. Очевидно, у структурі концепту також є головні й другорядні концептуальні ознаки. Важливою вважаємо думку А. Вежбицької, яка поділяє вербалізатори концепту на прямі та непрямі. Прямі засоби вербалізації концепту – “лексичні сім'ї”, тобто слова, етимологію яких можна звести до ключової лексеми концепту, непрямі ж засоби мовної репрезентації концепту містять

сполучуваність, граматичні характеристики лексем та іншу інформацію, із якої можна вивести ознаки концепту [52, с. 92].

За визначенням К. С. Беломоїної, *змістова структура концепту* містить смисловий зміст, оцінку, ставлення людини до об'єкта усвідомлення, інші компоненти – загальнолюдський (універсальний), культурний (зумовлений культурним середовищем); соціальний (зумовлений соціальними чинниками), груповий (зумовлений віковими, гендерними характеристиками), індивідуально особистісний (зумовлений особистими характеристиками – освітою, вихованням, досвідом, психофізіологічними особливостями) [25, с. 275–282].

На нашу думку, актуальним у соціокогнітивній парадигмі було б розуміння *змістової структури термінологічного концепту* як: 1) комплексу категорійних ознак, які є елементами певної системи в досліджуваному фрагменті реальності; 2) сукупності когнітивних структур, які відображають утілені в мовній формі знання, уміння, досвід конкретних наукових / професійних спільнот; 3) єдності наукових / професійних смислів, що відповідають поширеним і загальноприйнятим характеристикам і функціям наукової / професійної сфери.

За спостереженнями дослідників, *змістова структура наукового концепту* є: 1) польовою структурою багатовимірної одиниці, що має ядро (суть наукового поняття), приядерну зону (основні поняття, які розкривають зміст концепту) і периферію [193, с. 20]; 2) багат шаровою структурою, яка інкорпорує поняттєвий шар (відбиває ознакову й дефініційну структуру концепту), образний шар (фіксує когнітивні метафори), значеннєвий шар (визначається місцем імені концепту в системі мови, містить семантичні й етимологічні характеристики), спеціальний шар (ознаки наукового – аргументованого та достовірного – бачення світу певним ученим, школою, напрямом) [319, с. 46]. Тобто, структурно науковий концепт вбирає у себе фрагмент наукової концепції як феномен наукової свідомості, що

народжується в процесі осмислення наукової інформації (наукового знання) і представляє ту сукупність взаємопов'язаних категорій, яка зумовлює сутність нового наукового знання [320, с. 278].

Метаодиниця *змістова структура професійного концепту* залишається нерозробленою, що дає широке поле для осмислення цього терміна. Проте логічним є припущення, що вона залежить від перцепції професійної дійсності суб'єктом пізнання та інтроспекції сторін професійної діяльності. Тоді, на нашу думку, *змістова структура професійного концепту*, окрім уже описаних компонентів, інкорпорує: пізнавальний досвід, операційний та поведінковий досвід в умовах поділу праці, професійні знання (результат пізнання фактів, явищ професійної діяльності, їх зв'язків, властивостей та відношень), навички (досконалі володіння дією, автоматизовані компоненти свідомої діяльності, виконувані легко, швидко, економно, із найвищим результатом і з найменшою напругою) та вміння (здатність реалізації професійних знань і навичок у різних умовах трудового процесу) [517, с. 256]. Також до змістової структури професійного концепту пропонуємо долучити такі компоненти, як сприйняття професійних умов (трудовий пост), мотивів, предмета, засобів і знарядь праці, сприйняття себе, своїх фізичних сил та спроможності діяти [517, с. 256].

Актуальною видається також спроба проаналізувати поняття *зміст одиниці розуміння [спеціального знання]*. За визначенням Р. Теммерман, одиниці розуміння [спеціального знання] мають прототипну структуру, тобто складаються з прототипів – семантичних примітивів базового рівня пізнання й узагальнення [491, с. 51–91]. Прототипами можуть виступати типові приклади, соціальні стереотипи, ідеали, зразки, метонімічні та часткові моделі (підкатегорії) [28, с. 81–82; 218, с. 34–36]. У Е. Рош “прототип” – культурно зумовлений асоціат якоїсь більш узагальнювальної категорії [480, с. 192–233]. А. Вежбицька визначає прототип як когнітивну одиницю, що відбиває концептуально істотні властивості нашого уявлення про об'єкт

[52, с. 183]. Ж. Пінто де Ліма експлікує таку ознаку прототипів, як “соціальність”, стверджуючи, що вони невіддільні від соціально укоріненої в контрольованій соціумом діяльності, такої, як тлумачення [300, с. 120]. Автор пропонує прагматичний підхід до прототипів, зосереджуючи увагу на їхній соціальній функції, що полягає у тлумаченні значень. В. М. Телія трактує прототип як одиницю суспільної свідомості, яка відповідає певній універсальній або культурно-національній формі знання... [379, с. 95]. А. П. Мартинюк визначає прототип як мінімізоване знання, що становить ядро, навколо якого сформований концепт, і слугує когнітивною точкою референції для формування однойменної категорії [243, с. 106].

З-поміж усіх компонентів змістової структури термінологічного концепту особливо виділяємо когнітему – когнітивний аспект концепту, який об’єктивується через “аперцепцію та інтерпретацію відповідної реалії” й виступає своєрідним способом “семантичного пізнання смислових відтінків”, заглиблення в “чуттєвий образ” номінації [24, с. 17], гіпотетична одиниця збереженої в пам’яті інформації, яка вимірювалася в пропозиціях, бітах, пакетах, асоціаціях, семантичних маркерах тощо [420, с. 136]. За О. В. Івановою, когнітема – це пропозиційна одиниця знання, функціонально значуща для опису когнітивної моделі концепту, яку можна реконструювати, аналізуючи його асоціативне поле [146, с. 101]. Найновіші дослідження інтерпретують когнітему як одиницю знання чи свідомості: 1) одиниця свідомості, яка відбиває спосіб пізнання реалії, ступінь її значущості для суб’єкта, рівень її усвідомлення [110, с. 20], змістовий компонент концепту, елемент знання про світ різного рівня, що має пропозиційний характер; 2) частковий когнітивний образ концепту, який несе його метафоричні, метонімічні ознаки та генерується на основі певних характерних рис предметів і явищ [120, с. 194–199]; 3) лінгвоментальна одиниця, протознак, що оформився в процесі вербалізації певного набору когнітивних ознак [329, с. 117]. У свою чергу, ми пропонуємо визначати

когнітему як репрезентовану у форматі пропозиції одиницю знання, отримуваного різними способами й різними каналами, що продукує чимало смислових варіантів у відповідній когнітивній сфері. О. В. Іванова виділяє базові, похідні та інтерпретаційні когнітеми [147, с. 71–75], трактуючи базові як когнітеми-виразники емпіричного знання, яке можна отримати за допомогою органів сприйняття, що відбивають “наївний” погляд на світ, співвідносяться з базовими категоріями людської свідомості (“колір”, “розмір”, “форма”, “число”) або базовими категорійними опозиціями (“верх – низ”, “далеко – близько”, “новий – старий”); похідні як когнітеми-фрагменти знання, пов’язані зі спостереженням за об’єктом; інтерпретаційні як когнітеми-виразники складного смислу – частини загального досвіду інтерпретації світу соціумом.

Своєрідним різновидом когнітеми є соціологема – соціологічний складник змістової структури концепту, який можна кваліфікувати як одиницю свідомості певного соціуму, зумовлену порядком життєдіяльності людей у соціальному просторі, із соціальними відносинами [403, с. 22]; як одиницю соціальної свідомості, соціокультурного поля – взаємопов’язаної мережі ідей, правил (норм, цінностей, приписів, ідеалів), інтересів, вірувань, доказів, дефініцій, життєвих шансів, можливостей, доступу до ресурсів [141, с. 129] у соціальному вимірі життєдіяльності людини наскрізь пронизаному соціальними смислами, кодами, досвідами [372]. Ми пропонуємо визначати соціологему як *смысл-цінність, інкорпорований у змістовій структурі концепту як відбиток соціальної свідомості окремого індивіда / спільноти, що експлікує особистий / спільний досвід взаємодії із соціальною дійсністю, соціальну ієрархію (статус, ролі, можливості), соціальну організацію (відносини, функції, правила, норми), соціальні переконання (ідеї, ідеали, цінності, інтереси) тощо.*

Зберігаючи специфіку смислу цих одиниць, підкреслюючи характер інкорпорування когнітемою соціологеми, проте виражаючи когнітивну й

соціологічну значущість кожного з цих компонентів у структурі наукового / професійного концепта, ми пропонуємо використовувати *соціокогнітему* як релевантну одиницю в соціокогнітивному термінознавстві. За аналогією до типології когнітем можна було б розрізняти базові, похідні та інтерпретаційні соціокогнітеми, відзначаючи, однак, ту особливість, що семантика поняття “базовий” у комбінації з поняттям “смысл” виключає застосування терміна “базовий” до визначення поняття “соціокогнітема”. Базову соціокогнітему виділити можна, напевне, тільки гіпотетично, оскільки привнесений до структури когнітеми “соціо” компонент уже передбачає наявність похідного знання, похідних уявлень, складного смислу, що виформувався у результаті вторинного осмислення світу. Тому виділяємо похідні та інтерпретаційні соціокогнітеми, звісно, підкреслюючи умовність такого поділу та ґрунтуючи його на різній структурній складності побудування формалізованої репрезентації соціокогнітеми засобами синтаксису. Соціокогнітеми як формалізовані репрезентанти знань виявляють себе у форматі пропозиційних структур. На думку М. М. Болдирева, пропозиція є одиниця знання, яка може бути твердженням [30]. А. П. Мартинюк визначає пропозицію як базову структуру репрезентації знань, що становить собою модель елементарного речення, яка включає логічний суб’єкт і логічний предикат (властивість, приписувану суб’єкту) [243, с. 103–104]. Соціокогнітеми можна формалізувати у вигляді речення з пропозиційною структурою різних типів: за наявності конструктивного мінімуму речення (підмета і присудка), за наявності необхідних членів речення (підмет, присудок і додаток), за наявності необхідних і другорядних членів речення. Здійснюючи умовну типологізацію соціокогнітем відповідно до типу їхньої пропозиційної структури, пропонуємо трактувати **похідні соціокогнітеми** як такі, що формалізуються пропозиційною структурою у вигляді конструктивного мінімуму речення або з необхідними членами речення, а **інтерпретаційні соціокогнітеми** як такі, що репрезентовані пропозиційною структурою

розширеного речення. Представляємо й власне визначення *соціокогнітеми* як *представленої у форматі пропозиції одиниці знання, що втілює смисл, згенерований свідомістю (когнітивними здатностями й процесами) людини / спільноти в умовах індивідуальної / спільної соціальної дійсності*.

Отже, терміни *зміст термінологічного концепту // наукового / професійного концепту, зміст одиниці розуміння [спеціального знання], соціокогнітивний компонент змісту концепту (соціокогнітема)* увиразнюють динаміку розуміння метаодиниць від її компонентного складу в традиційному термінознавстві до фрагментарної цілісності й прототипної організації у соціокогнітивному. Сьогодні активніше послуговуються новими метапоняттями, одночасно зберігаючи традиційні метатерміни й використовуючи традиційні поняття, як, наприклад, *зміст спеціального (наукового / професійного) поняття*.

2.3. “Термінологія”, “терміносистема”, “наукова / професійна спільнота” – “терміносфера”, “термінопростір”, “наукова / професійна концептосфера”

Зміна ракурсу дослідження терміна поставила свої концептуальні акценти на основоположних поняттях традиційного термінознавства, які дещо змінили своє наповнення, зокрема поняття “термінологія” (у традиційному термінознавстві – сукупність термінів певної галузі виробництва, діяльності, знання, що утворює особливий сектор (шар) лексики, який найлегше піддається впорядкуванню) [713, с. 321]. Окремі науковці використовують як аналог поняття “терміносфера” (М. М. Володіна, О. В. Бекишева, О. О. Зяблова). Інші дослідники послуговуються поняттям “термінологія” спорадично, частіше апелюючи до поняття “термінопростір” (О. Й. Голованова, С. Л. Мішланова, В. Ф. Новодранова, І. П. Массаліна, В. Л. Іващенко).

Використання поняття “терміносистема” (традиційно – система термінів у певній галузі, підгалузі наукового або технічного знання, що

обслуговує наукову теорію або наукову концепцію) [50, с. 145] у соціокогнітивному термінознавстві корелює з використанням понять “категоризація” і “концептуалізація”. Традиційно в термінознавстві осягнення наукового світу відображається у формуванні, унормуванні й уніфікуванні галузевих терміносистем, кожна з яких має свою структуру – сукупність термінів як елементів, пов’язаних між собою певними взаємозв’язками та відношеннями, які забезпечують її цілісність і тотожність самій собі, тобто збереження основних властивостей за різних змін [194, с. 176].

Активоване в останні роки поняття “терміносфера” [46, с. 138; 124, с. 215; 137, с. 13–19; 192, с. 144; 266, с. 269; 400, с. 182] можна визначити як сфера функціонування термінів-репрезентантів наукових / професійних понять та оперування відповідними знаннями. Потенційні можливості терміносфери конкретної мови є практично невичерпні, тому що нові терміни динамічно й перманентно заповнюють поняттєво-термінологічні лакуни мовного простору відповідно до потреб нового суспільства [62, с. 10]. Поняття *терміносфера* має високий ступінь абстрагування. Умовно можна виділити контактну (сфера термінів суміжних галузей знань) і дистантну (відповідно сфера термінів далеких галузей знань) терміносфери. “Контактні терміносфери репрезентують фахові поля, що перебувають у природніх або вимушених контактах” [2, с. 445; 191, с. 57–59]. “Потенційні можливості результатів контактів термінологічних сфер конкретної мови або кількох мов є практично невичерпними” [297, с. 172–176; 395, с. 61–80]. Зазначимо, що дистантні терміносфери за сучасного рівня технологічного прогресу й розвитку науки згодом можуть ставати контактними, продукуючи на перетині полів чималу кількість термінів-новотворів. Терміносфери перебувають у постійному русі та розвитку, відбуваються як поодинокі контакти галузевих сфер, так і злиття цілих напрямів.

Актуалізується й поняття “термінопростір” як терміносфера з ознакою “розмивання”, “нівелювання меж” у сучасному науковому / професійному дискурсі, де зникає розмежування між галузями діяльності, відбувається інтеграція наукових / професійних знань, взаємопроникнення термінологій, взаємозумовленість термінопородження. Нині відбувається взаємозбагачення термінологічних сфер. Використання поняття “термінопростір” стає актуальним через те, що з розвитком кросдисциплінарного підходу в науці помітною стає гібридизація знань: Термінологія все частіше виявляє себе як загальногалузева, універсальна, трансферна, особливо у соціогуманітарному напрямі.

Переорієнтація дослідницької уваги на категорію “наукова / професійна спільнота” як суб’єкт пізнання дає змогу вивчати процеси термінотворення, термінопородження й терміновживання крізь призму мовно-професійного досвіду. Поняття “наукова спільнота” позначає, на думку Т. Куна, сукупність професійних учених, тобто людей із спеціальною підготовкою, соціальною функцією яких є отримання знань. Наукова спільнота відповідальна за цілісність науки як професії і її ефективне функціонування, незважаючи на те, що професіонали розосереджені в просторі й працюють у різному суспільному, культурному та організаційному оточенні. Науковою спільнотою є не просто спільність людей, що займаються пізнанням світу, а таких дослідників, які поділяють певну загальну парадигму – сукупність фундаментальних теорій, законів, зразків рішень проблем [214, с. 228].

Поняття “професійна спільнота” актуалізується на означення нестабільної кількості людей, які поділяють соціальну практику, організаційну структуру, мають спільні інтереси в межах певного виду діяльності, належать до однієї професії. Зрозуміло, що така спільнота є носієм “спільної професійної ментальності”, а також відносно спільного способу мислення” [411]. Термінологічна діяльність такої спільноти ґрунтується на її здатності категоризувати та концептуалізувати професійний

світ у певний спосіб. Важливу роль при цьому відіграє спільна ментальність, знання, досвід фахівців [13, с. 138; 47, с. 264].

Соціокогнітивні аспекти вивчення галузевих термінологій ініціюють також використання понять “наукова / професійна концептосфера”. В. І. Карасик, характеризуючи концепти як явище неоднорідне, як такі, котрі відрізняються за належністю до того чи того соціального прошарку, стверджує, що оскільки в суспільстві виділяються чітко окреслені соціальні групи, то й існують концептосфери цих груп [165, с. 98]. О. О. Селіванова зазначає, що концептуальні сфери [концептосфери] або домени репрезентують певну предметну галузь [327, с. 406]. О. В. Мазепова концептосферою називає упорядковану сукупність концептів, наявних у свідомості окремо взятої людини або певної групи осіб, об’єднаних за певною ознакою [236, с. 260]. Тому доходимо висновку, що будь-яку спеціалізовану концептосферу можна розглядати як сферу пізнання дійсності в певному сегменті діяльності людини, яка розгортається у свідомості людини в процесах концептуалізації. Людська когніція в спеціальній сфері діяльності – функціонування свідомості за всіма основними ментально-психічними законами з додатковим навантаженням на процесі сприйняття великої кількості інформації, пізнання чисельних явищ і закономірностей, уявлення й осмислення спеціальних понять, мислення творчого й мислення логічного, продукування інформації в слові, побудування спеціальної комунікації [261, с. 248; 333, с. 352].

В. Ф. Новодранова аналізує проблему конструювання [наукової] *концептосфери*, яка складається з концептів різних галузей знання й відбивається в мові в тому вигляді, у якому вона сприймається фахівцями [277, с. 338]. Т. В. Дроздова зазначає, що основу *наукової концептосфери* становить наукова картина світу як особливе концептуальне утворення [119, с. 141]. На нашу думку, *наукова концептосфера* – це *сукупність наукових концептів*, вербалізованих терміноодиницями, що репрезентують фрагменти

когніції в різних галузях наукового знання, формалізують конкретний науково-емпіричний матеріал.

Окремі наукові концептосфери [певних галузей знання] складають *наукові концепти*, що відображають особливості відповідного фрагмента світу, проте відмінності виявляються не тільки в самих концептах, а й у принципах, на яких ґрунтується побудова наукової картини світу, характерної для кожної галузі знання.

За спостереженням окремих дослідників, можна говорити про *професійну концептосферу* як сукупність індивідуальних, групових, універсальних та професійних концептів з інтегрувальною ознакою “професійний світ”, яка репрезентує фахове знання, забезпечує його зберігання, передавання й розуміння фахівцем як носієм професійної ментальності [229, с. 280–287; 388, с. 198].

За нашим спостереженням, *професійна концептосфера*, або концептосфера професійного світу – це макрофрагмент когніції людини, який відбиває дійсність у певним чином організованій сукупності загальних та професійних концептів, що перебувають у тих чи тих відношеннях, акумулюючи в собі професійне знання. Для інтерпретації такої концептосфери, для матеріалізації відповідного блоку професійного знання, для його вербалізації важливим є наявність фахівця як носія професійної ментальності [229, с. 280–287; 388, с. 198]. *Професійну концептосферу* пропонуємо також інтерпретувати як багаторівневу сферу концептуалізації пізнання, мислення, знань, досвіду, вмінь, набутих людиною в процесі професійної діяльності в межах суспільного поділу праці.

Нагадуємо, що основною операційною одиницею професійної концептосфери є *професійний концепт* як типологічний різновид *концепту* – “одиниці ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відбиває знання та досвід людини, оперативної змістової одиниці пам’яті, ментального лексикона,

концептуальної системи та мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відбитої в людській психіці” [206, с. 90].

Оперування метаодинацями *термін* – *терміносфера* здійснюється за аналогією до оперування метаодинацями *концепт* – *концептосфера* від логіко-поняттєвої смислової організації та її осмислення до вербального, знакового вираження. Така кореляція відбувається за посередництва терміноконцептів, концептуальне моделювання яких допомагає з’ясувати закономірності відбиття наукового / професійного знання в конкретних терміноодинацях, а також ролі термінології у формуванні наукових / професійних концептосфер.

Отже, переорієнтація наукових пошуків із традиційного на соціокогнітивне термінознавство переключає мовну свідомість науковця з опису системи на опис простору та сфери, що знайшло відбиття в метаодинацях *терміносфера*, *термінопростір*, *наукова / професійна концептосфера*.

2.4. “Упорядкування термінології” – “[наукова / професійна] концептуалізація / категоризація”

Порівнюючи традиційну роботу з терміноодинацями – упорядкування термінології, у соціокогнітивному термінознавстві концентруємо свої зусилля на дослідженні переважно процесів категоризації та концептуалізації, які власне й лежать в основі упорядкування термінології, на виявленні ментальних особливостей цього процесу, що дає змогу досягати точніших і ґрунтовніших практичних результатів, які знаходять відбиття у створенні словників останнього покоління, терміноонтологій, термінологічних дерев, комп’ютерних інтерактивних фахових енциклопедій, електронних баз даних, експертних репозиторіїв тощо.

За З. Б. Куделько *упорядкування термінології* – це узгодження мовного знаку, логіки його присвоєння певному поняттю та місце цього поняття в структурі спеціального знання. У термінологічній роботі це узгодження

реалізується як впорядкування й уніфікування зовнішньої форми (на рівні складу лексичних одиниць) і синтаксичної структури термінологічних словосполучень, а також предметної нормалізації спеціальних понять [209]. За постулатами Д. С. Лотте, *упорядкування термінології* – це спільна робота відповідних фахівців, логіків і лінгвістів, спрямована на якнайповнішу відповідність термінів тим поняттям, які вони позначають на уточнення визначень цих понять, їхньої ієрархії та на удосконалення засобів мовного вираження [233, с. 201].

Сьогодні термінознавці паралельно з роботою над упорядкуванням галузевих термінологій вивчають процеси виокремлення термінованих елементів дійсності із суцільного часо-просторового континууму, створюють термінологічні мережі й матриці, які б узагальнили результати категоризації й концептуалізації наукового / професійного світу. Когнітивістика оперує базовими метаодинацями – *концептом* і *категорією*, розуміючи під останньою формат структурованого знання суб'єкта пізнання [243, с. 29], ментальне представлення, що відповідає множині реальних об'єктів чи, точніше, задає цю множину в когнітивних процесах [349, с. 44], поняття, що узагальнює і класифікує результати пізнавальної діяльності людини. Категоризацію та концептуалізацію визначають як процеси, які наскрізно охоплюють усі рівні пізнання людиною дійсності. Наукова категоризація завжди враховує результати природної категоризації, закріплені в мові, а категорії, виділені наївною свідомістю, є своєрідним субстратом наукових категорій. І наукове, і природне пізнання людиною навколишнього світу має загальну спрямованість від перцептуального досвіду до абстракції, від одиничного до загального [208, с. 10]. Проте наукова категоризація є цілеспрямованою, зумовленою чітко поставленими завданнями, для розв'язання яких кожна наука має специфічну методологію і набір інструментів. А. Є. Бочкарьов відзначає, що “класична організація знань передбачає ієрархічну впорядкованість ідей у свідомості людей у вигляді

стрункої системи підпорядкованих одна одній і чітко визначених категорій – “мережі маршрутів” із деякими вузловими точками у вигляді сформованих у межах об’єктивного знання понять” [38, с. 38].

Системність категорійного освоєння реальності досягається завдяки виявленню не тільки типових характеристик об’єкта категоризації, але й решти його характеристик, що не властиво для позанаукового пізнання. Під час виділення предмета з ряду інших відбувається, за висловом В. Г. Гака, “повертання” його різними сторонами до суб’єкта. Людина бачить ці різні сторони, але не всі однаковою мірою чітко – у зв’язку з практичним освоєнням цього об’єкта, відповідно до інтересів і мети мовного колективу [70, с. 49–50].

Прагнення наукової категоризації врахувати всі ознаки досліджуваного явища веде до детальнішого структурування наукових категорій і до вищого рівня абстрагування. Уявлення про категорії науки точніше розкриває суть процесу категоризації і визначає її як формат знання, що інтегрує “в собі різні структури знання: 1) знання загальної концептуальної основи для об’єднання тих чи тих об’єктів; 2) знання самих об’єднуваних об’єктів; 3) знання принципів та механізмів їх об’єднання, тобто категорію можна розглядати як певну концептуальну структуру інтегративного типу” [32, с. 57; 33, с. 5–22].

О. О. Борискіна наукову категоризацію кваліфікує як вироблення сукупності найзагальніших уявлень (хімічний склад, фізичні властивості тощо) про світ, що їх генерують окремі науки, а вчені висловлюють за допомогою фундаментальних понять і принципів цих наук [34, с. 6]. Проте, пригадуючи функції науки (пізнавальна, інтерпретаційна, світоглядна, технологічна, продуктивна, раціоналізаторська, соціологічна [255, с. 26–28]), вважаємо за необхідне розширити розуміння наукової категоризації як структурування знання, яке формалізує ментальну рефлексію наукового світу

в універсальних категоріях, їхніх комбінаціях із науковими та власне наукових категоріях.

Окремо зазначимо про роль професійного знання як когнітивного складника свідомості людини. Професійне знання формується в результаті концептуалізації та категоризації повсякденного професійної практики. На нашу думку, категоризація професійна – це структурування професійного знання й практичного досвіду в професійних категоріях або їхніх комбінаціях із універсальними з виділенням найсуттєвіших ознак професійних об’єктів із погляду їхньої значущості, релевантності, цінності.

Будь-яку діяльність можна схарактеризувати за когнітивними параметрами. На відміну від наукової (теоретизованої, алгоритмізованої), професійна діяльність є власне практичною, що акумулює в собі досвід практичного пізнання та його прагматичного осмислення. Так, наприклад, основні риси професійної лексики, на думку О. Й. Голованової, зумовлені зв’язком із практичною діяльністю людей та відбивають їх практичну свідомість [81, с. 28–32].

Цю думку розвиває О. Н. Бабушкіна, яка підкреслює що “соціально-професійне середовище є простором, де народжуються ... структури професійних знань, оцінок, уявлень” [12, с. 60–62]. Автор аналізує результати категоризації / концептуалізації професійних знань і наголошує на таких їхніх особливостях, як практичність, досвід, зручність, підкреслюючи, що конкретне професійне знання в середовищі фахівців отримує оцінне переосмислення, яке фіксується засобами побічно-похідної номінації, а потім транслюється в загальнокомунікативний простір [12, с. 60–62].

Поняття концептуалізації вживають на означення “одного з найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні інформації, яке приводить до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи у свідомості людини” [206, с. 93]. Таке визначення підтримує М. М. Болдирев, який

підкреслює, що концептуалізація – це осмислення вхідної інформації, мисленнєве конструювання предметів і явищ, усвідомлення їх у формі концептів [28, с. 22]. Розвиваючи ці погляди, Н. Г. Єсипенко потрактовує концептуалізацію як первинне теоретичне оброблення, яке забезпечує теоретичну організацію концептосфери; схему виокремлення та зв'язку концептів у концептосфері, яка дозволяє продукувати гіпотези про їхню природу й динаміку; спосіб організації розумової роботи, який дозволяє рухатися від матеріалу й первинних теоретичних концептів до абстрактніших конструктів, які виступають основою побудови картини бачення досліджуваного сегмента реальності [125, с. 77–80].

У річищі соціокогнітивного термінознавства сьогодні виформовуються принципи вивчення процесів наукової / професійної категоризації / концептуалізації. Для структурування категорій та концептів наукової діяльності застосовують поняття “рівень концептуалізації” на означення точки відліку в системі координат, місця і часу, із якої людина усвідомлює та оцінює дійсність. Рівнем концептуалізації вважають такий, у якому ментально перебуває людина та стосовно якого віднаходить усі інші об'єкти сприйняття. Це поняття відбиває сегментацію / фрагментацію ментального простору, орієнтацію в ньому та розбудовування мережі щільно пов'язаних елементів концептуалізованого буття [155, с. 106].

Отже, сьогодні традиційне упорядкування термінології вивчають в аспекті когнітивних процесів, зокрема виокремлення термінованих елементів дійсності із суцільного часо-просторового континууму шляхом їх фахової – наукової / професійної категоризації та концептуалізації. На відміну від традиційного упорядкування термінології, як систематизації за тематикою чи ідеографічною класифікацією залучення соціологічних особливостей інтерпретації дійсності, що відповідно активізує поняття “наукова / професійна концептуалізація / категоризація” та “рівень концептуалізації / категоризації”.

2.5. “Термінологічна норма”, “унормування, уніфікування, кодифікування, стандартизування термінології” – “варіювання терміна”, “термінотворення / термінопородження”, “терміновживання / терміновикористання”

Різним аспектам унормування українського термінофонду присвячено наукові розвідки К. Г. Городенської, Т. Р. Кияка, Л. О. Симоненко, О. В. Кочерги, М. Д. Гінзбурга, О. А. Кучеренко, Б. В. Михайлишина, В. Р. Моргунюка та ін. Ці питання проаналізовано в дисертаційній праці О. І. Радченко “Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології” [318, с. 203].

Мовна норма виявляє дві суперечливі й взаємозаперечні тенденції до сталості й до змінення. Тому нормі, що ґрунтується на усталених елементах мовної системи, властиві також припустимі в її межах варіанти. “Термінологічна норма, як і норма загальнолітературна, має подвійний характер: з одного боку, вона конвенційна, кодифікується правилами й нормативними словниками, а з другого – рухома та варіативна” [39, с. 39–43]. Щоб нормалізувати термінологію, науковцям доводилося спочатку розробляти обґрунтовані системою української мови рекомендації щодо творення й використання термінів, відбивати їх у певних правилах та фіксувати пропоновані термінологічні одиниці у словниках (тобто кодифікувати їх).

З 90-х років XX століття, за умови наявності у сфері функціонування національної термінології значної кількості ненормативних одиниць, сфера фіксування термінів стала визначальною для встановлення термінологічної норми та поширення її у мові фахівців на всій території України. Проте Т. Р. Кияк вважає, що термінологічну мовну норму не треба розглядати тільки як сукупність рекомендацій, а й ураховувати наукове та максимально об’єктивне взаємопроникнення сфери функціонування й сфери нормалізації [177, с. 104].

За визначенням В. П. Даниленко, *унормування термінології* передбачає перегляд терміносистеми відповідно до норм сучасної літературної мови за лінгвістичними, логічними та факультативними термінологічними вимогами [106, с. 387].

Стосовно ж *уніфікування термінології*, то, на думку А. С. Д'якова, Т. Р. Кияка та З. Б. Куделько, воно вимагає усунення розмаїття форм, уодноманітнення значень термінів, яке проводиться на п'ятьох рівнях: понять та систем понять, дефініцій та ілюстрацій, зовнішньої форми термінів, внутрішньої форми, системи запису термінів [103, с. 17].

Чималу увагу в традиційному термінознавстві приділено проблемі *кодифікації терміна*, тобто присвоєнню термінові певного термінологічного статусу згідно з мовними нормами, із визначенням місця терміна в терміносистемі та поданням письмових приписів, правил, указівок до вживання, які фіксують спеціальні довідники, посібники, словники [338, с. 7].

Важливим аспектом вивчення термінології в цьому напрямі вважають також *стандартизацію терміна* як вироблення терміна-еталона, який відповідає лінгвістичним та логічним вимогам, що їх висувають до терміна, використовується у межах певної терміносистеми й на міжгалузевому рівні та закріплений у державних стандартах [272, с. 28; 293, с. 21].

Соціокогнітивне термінознавство намагається проникнути в закономірності процесу відбору й використання термінолексем певною особою або фаховою спільнотою у мовно-професійному спілкуванні, який здійснюється за мовно-комунікативними законами – терміновживання / терміновикористання. Цей напрям досліджень відходить від зазначених вище операцій із унормування, уніфікування, кодифікування, стандартизування термінології, що їм приділялася пильна увага в традиційному термінознавстві. У фокусі уваги – більшою мірою функціональні аспекти, тобто сфера функціонування, а не фіксації терміна.

Поняття “терміновживання”, “терміновикористання” у розрізі традиційного термінознавства можна визначити як процес вибору й факт використання термінів певною особою або фаховою спільнотою в мовно-професійному спілкуванні, який здійснюється згідно з мовно-комунікативними законами. Акцентуючи увагу на мисленнєво-мовних характеристиках аналізованого поняття, ми переходимо в соціокогнітивну площину трактування цієї метаоддиниці, визначаючи “терміновживання” як роботу свідомості науковця / фахівця із співвіднесення наявного фрагмента знання, категоризованого / концептуалізованого у процесі осягнення наукової / професійної реальності, із актуальною вербальною формою та користування мовним знаком для передавання цього знання у фаховому спілкуванні. Нашу позицію підтверджують погляди В. Я. Юкала, який стверджує, що вправне терміновживання є не лише формальною вимогою до мовленнєвої компетентності фахівця – воно сприяє реалізації найважливіших функцій професійного мовлення – мисленнєвої, інформувальної, комунікативної та дієвої [415, с. 83–86].

Функціональний аспект більшою мірою привертає увагу науковців до варіативності терміна, специфіка якої есплікується, зокрема, у використанні фонетичних, граматичних та орфографічних модифікацій тієї самої термінологічної одиниці [40, с. 189–195], різних скорочень, невпорядкованому написанні різних варіантів терміна, що ще раз свідчить про важливу роль розумових процесів людини та їх рефлексію в метамові.

Вважаємо, що варіативність термінів, виявляючись у дискурсі загалом чи в окремому науковому / професійному тексті, комунікативній ситуації, рефлексує рухи свідомості в процесі осмислення та відбиття фрагментів навколишньої дійсності. Вона, на нашу думку, рельєсно репрезентує різноманіття досліджуваного (в науці) або перетворюваного (в професійній діяльності) світу. Варіативність термінів дозволяє виявити тонкощі категоризації та концептуалізації наукового / професійного світу фахівцем,

втілюючи наукові / професійні поняття, смисли, уявлення, інтерпретації у варіанти термінологічних одиниць. Терміноваріанти поповнюють терміносферу, вербалізуючи знання різних рівнів категоризації / концептуалізації, формально деталізуючи грані концептуальної моделі наукового / професійного світу.

У традиційному термінознавстві *термінотворення* трактували як словотвірний процес, коли за законами деривації утворювалися термінологічні одиниці вторинного рівня (А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько [103], В. С. Марченко [244], Ю. В. Карпінський [174], В. М. Пугач [313]) або як процес утворення терміна в результаті термінологізації, транстермінологізації, запозичення та конверсії (Н. П. Бідненко [26], Н. О. Гимер [73]). Термінотворення розглядали також як акт номінації, значну увагу термінологи приділяли процесам та результатам присвоєння номена віднайденій речі, дії чи явищу, а отже, створення терміна на їх позначення (Г. О. Морозова [265]).

У ракурсі досліджень соціокогнітивного термінознавства актуальності набуває питання *механізму термінотворення* у тісному зв'язку з когнітивними процесами, які відбуваються у свідомості представників наукової / професійної спільноти. Відтак термінотворення можна визначити як свідомий складний процес творення фахівцем терміноодиниці, яка вербалізує результат категоризації / концептуалізації наукового / професійного знання у форматі наукових / професійних концептів. При цьому процес термінотворення постає як процес виділення релевантного для номінування фрагмента дійсності, збирання його категорійних / концептуальних ознак, формування концептуальної структури як моделі фрагмента наукового / професійного світу та власне її номінації. На підтвердження нашої позиції про свідому розумову активність творця терміна наводимо визначення М. М. Володіної, яка стверджує, що *термінотворення* є невід'ємним складником номінативної діяльності людей,

яка по-своєму інтерпретує позамовну й мовну дійсність. Цей процес представлено як “цілеспрямований пошук необхідної інформації на основі наявного мовного досвіду і закріплення її в інформаційно-термінологічній сфері мови...” [62, с. 62].

Теорія термінотворення нині активно розвивається, оскільки проблема формування терміна залишається однією з основних. Зазвичай термін виникає як позначення нерозчленованого уявлення і певний час може існувати як предтермін, поки уявлення про сутність речі чи явища на підставі наукового / професійного знання і його апробації науковим / професійним соціумом не набуде необхідних і достатніх ознак і не перетвориться на впорядковану структуру знання, яка вербалізує термін.

Спорідненим із попереднім є поняття *термінопородження*, яке, за визначенням Л. М. Алексєєвої, відбиває складний процес виокремлення фрагмента дійсності, що актуалізується як потенція, виокреслюється в самостійний концепт у свідомості науковця, постає як результат пізнавальної діяльності дослідника у вербалізованій формі, у якому термінологічна категоризація та номінація є вторинними щодо мовної категоризації та номінації [5, с. 19–27]. Це складний і суперечливий процес, оскільки, з одного боку, він пов’язаний із пізнавальною діяльністю дослідника і типом його мислення, а з іншого, – з необхідністю зафіксувати результат пізнання у вербалізованій формі, “плавно” вписуючи його в наявну систему наукового знання.

Поняття *термінотворення* й *термінопородження* актуалізують поняття *бази* й *профілю*, що виформувалися в річищі когнітивної граматики (Р. Ленгекер [467]), а потім проникли й до інших напрямків когнітивної лінгвістики – семантики (Ч. Філлмор [435]), теорії ідеалізованих когнітивних моделей (Дж. Лакофф [466]). Співвідношення понять “профіль” – “база” у межах теорії когнітивної граматики [469, с. 321] в аспекті проблеми “термінопородження – термінотворення” можна потрактувати як

співвідношення понять “твірної (база)” – “похідної (профіль)”. В аспекті проблеми “фіксації – функціонування” можна трактувати як співвідношення понять “термінологічна норма” – “варіювання терміна” → “терміновживання” / “терміновикористання”. Зазначимо, що “профілювання ґрунтується на відомій психологічній антиномії фігури й тла” [126, с. 64–66] або психологічного процесу фокусування уваги, “наближення об’єктиву” [міркування наше – Т. С.], де “профіль є відповідником фігури, а база близька за змістом до тла, хоч відрізняється від нього відношенням до профілю” [325, с. 384]. Термінотворець у своїй свідомості збирає окремі семантичні ознаки пізнавального об’єкта, явища, процесу й формує цілісне уявлення про них на тлі загальної інформації та власних знань про сферу дослідження. Така когнітосфера фактично є когнітивною базою, а профілем – поняття, яке виформовується у свідомості науковця на тлі цієї бази. Профіль сформованого в процесі термінотворення поняття репрезентує відповідний термін, який і закріплює межі викристалізованого поняття.

Отже, соціокогнітивне термінознавство фокусує дослідницькі зусилля в царині функціонування терміна, ураховуючи лише певною мірою питання *унормування, уніфікування, кодифікування, стандартизування* термінології, що були в центрі уваги в традиційному термінознавстві. Наукова думка намагається дослідити механізми *термінотворення / термінопородження, терміновживання / терміновикористання*, відшукуючи когнітивні особливості цих процесів та аналізуючи механізми *варіювання термінологічних одиниць*. У традиційному термінознавстві термінотворення трактувалося як словотвірний процес (деривація), результат запозичення, конверсії, термінологізації, транстермінологізації, вторинної номінації. У соціокогнітивному термінознавстві – як когнітивний механізм ментального профілювання у свідомості науковця / фахівця.

2.6. “Фахова (наукова / професійна) мова” / “мова спеціального призначення” – “наукове / професійне [мово]мислення”

Упровадження до наукового обігу поняття “наукова / професійна спільнота” відповідно актуалізує поняття “фахова (наукова / професійна) мова” / “мова спеціального призначення” – “наукове / професійне [мово]мислення”.

За визначенням Державного стандарту України, який відповідає міжнародному стандарту ISO 1087-90: “Фахова мова – це підсистема мови, в якій використовують терміни та інші лінгвістичні засоби, призначені для запобігання неоднозначності спілкування у конкретній предметній галузі” [57]. Традиційно в термінознавстві використовують термін “мова спеціального призначення” або “спеціальна мова” [371, с. 248]. У британському й американському лінгвістичному дискурсі в цьому сенсі використовують термін *language for special purposes* (LSP). У німецькому мовознавстві найбільш опрацьованим є термін *Fachsprache*, який до наукового обігу увів німецький лінгвіст Л. Хоффман, визначивши його як “сукупність усіх мовних засобів, які використовують у спеціально окресленій комунікативній сфері з метою досягнення розуміння між всіма фахівцями певної галузі” [447, с. 53]. Проте, як слушно зазначає Т. Р. Кияк: “До цієї дефініції варто додати ще й той факт, що функціонування певної мови забезпечується винятково чітко встановленою термінологією” [178, с. 203]. Як стверджує В. Лейчик, “термін – це лексична одиниця мови спеціального призначення, що позначає загальне, конкретне чи абстрактне поняття теорії певної спеціальної галузі знань чи діяльності” [224, с. 32].

За визначенням О. О. Зяблової, мова спеціального призначення – це система лінгвістичних засобів загальнонаціональної мови, що репрезентує *структури знання, які склалися в певний період розвитку науки й демонструють досягнутий у цей період особливий рівень розвитку для соціуму* [143, с. 56]. У цьому визначенні ми натрапляємо на трактування

мови спеціального призначення як наукової, що оперує науковим знанням. В іншому визначенні фахову мову ця ж дослідниця кваліфікує як сукупність усіх мовних засобів, які застосовують у професійно замкненій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, що працюють у цій галузі [143, с. 53]. Отже, дослідниця визначає фахову мову / мову спеціальної сфери діяльності – чи то наукової, чи то професійної, підкреслюючи, що специфіка її пов'язана зі специфікою самої галузі знання, із відповідним рівнем розвитку цього знання та його актуальністю для певного соціуму.

Говорячи про специфіку наукової мови як одного з різновидів мов спеціального призначення зауважимо, що її ядром або своєрідним комунікативним центром є наукова термінологія, яку розрізняють за такими різновидами: загальногалузеві (загальнонаукові), галузеві, вузькогалузеві та вузькоспеціальні терміни. На відміну від інших одиниць, що функціонують на основі узуальних норм, терміни є кодифікованими одиницями мови, тобто закріпленими в ДСТУ, фахових і загальнолітературних словниках та довідниках [77, с. 50–51; 386]. Мову професійної комунікації структурують за стратами: ядро формує термінологія (сукупність термінів), іншу частину простору заповнюють професіоналізми (професійне просторіччя), професійні жаргонізми та усні корпоративні одиниці (корпоративні діалекти) [77, с. 48]. Неоднорідність мови професійної комунікації, пов'язана з об'єднанням у ній як мінімум трьох форм взаємодії – офіційної, неофіційної повсякденної та неофіційної оцінної.

Науковці зазначають, що фахові мови пов'язані з особливим стилем мислення людей, яке формується в окремих спільнотах як осередках спеціальної діяльності та світосприйняття [242, с. 308]. У сучасній лінгвістиці *стилем мислення* [243, с. 12] визначається тлумачення *дискурсу* – “ситуативно обумовленої інтерсуб'єктної мовленнєво-розумової діяльності...” [243, с. 11]. Зручним для оперування в лінгвістиці є поняття

одиниці дискурсу – фрагменту дискурсу, що є достатнім і необхідним для виявлення й опису присутності у ситуації суб'єктів дискурсивної діяльності (як продуцента, так і інтерпретатора) з урахуванням усього розмаїття ситуативних чинників, які є релевантними для вироблення спільних смислів. Структурно цей фрагмент представлений *висловленням*, що формально дорівнює *реченню, тексту або серії текстів* [243, с. 93].

Ми потрактуємо поняття *наукового / професійного стилю мислення* через поняття *наукової / професійної ментальності*. Наукову / професійну ментальність кваліфікують як когнітивну структуру, що охоплює систему мотивацій науковця / фахівця, його світоглядних, професійних настанов, ціннісних орієнтирів тощо й має певну самостійність, репрезентативність [161; 323]. В. О. Таран акцентує увагу на тому, що така ментальність визначається інтересами особи в її науковій / професійній діяльності, усвідомленням фахівцем свого наукового / професійного статусу, ролі, обов'язків, його соціальними настановами на актуалізацію наукових / професійних потенцій, розвитком цих потенцій, формуванням досвіду, накопиченням знань, ставленням до робочого місця, умов, оточення, людей [375]. Вона впливає на наукове / професійне мислення, яке визначається як мислення, пов'язане з реальною життєдіяльністю людини, що регулюється на підставі соціальних і фахових критеріїв та здійснюється на основі цілеспрямованої активності людини [113]. Відповідно наукове мислення дослідники трактують як мислення людини, яка професійно веде наукову діяльність, спрямоване на пізнання закономірностей природи з метою їх пояснення та використання, що здійснюється в умовах високої невизначеності за допомогою соціально-історично вироблених засобів пізнання, адекватних природі студійованих об'єктів [309, с. 63–79]. Таке мислення, як вид розумової діяльності, за спостереженням В. О. Сльчанінова, характеризується певними особливостями, зокрема: об'єктивністю, розвиненістю поняттєвого апарату (категорійністю), раціональністю

(несуперечливістю, доказовістю, системністю), верифікованістю, високим рівнем узагальнення, універсальністю (досліджує будь-який феномен із боку закономірностей і причин), використанням спеціальних способів і методів пізнавальної діяльності [123, с. 219].

Професійне мислення кваліфікують як інтелектуальну діяльність людини щодо розв'язання професійних завдань, бачення мінімального ризику наслідків, прийняття оптимальних специфічно-професійних рішень, оперування різноманітними евристичними, підвищення кваліфікації, орієнтації в потоці різноманітної інформації тощо [136, с. 200]. Поняття “професійне мислення” трактують як найвищий пізнавальний процес виявлення, осмислення та розв'язання професійних завдань, заснований на системі мисленнєвих дій і детермінований індивідуально-особистісними рисами фахівця. Це складний, особистісний процес, тісно пов'язаний із реальною життєдіяльністю людини, який регулюється на підставі соціальних та індивідуальних критеріїв і здійснюється на засадах цілеспрямованої активності людини [113, с. 19].

Професійне мислення розглядають як компетентне, що має творчий характер, оперує різноманітними евристичними як прийомами рішення професійних творчих завдань; як специфічно фахове мислення, що має практичну спрямованість, конкретність та конструктивність; як вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення та розв'язання проблем у процесі професійної діяльності та ін. [114, с. 24–29].

Отже, соціокогнітивне термінознавство поряд із термінами *наукова / професійна мова, фахова мова, мова спеціального призначення*, активно оперує термінами *наукове / професійне [мово]мислення*, запозиченими з когнітивістики.

2.7. “Запозичення терміна” – “імпорт [наукового / професійного] концепту”

Якщо у традиційному термінознавстві припускали запозичення терміна іншомовного походження, то йшлося про запозичення знака – слова – вербалізатора поняття за таких умов: запозичений термін не можна замінити відповідником у рідній мові через високу популярність його використання в наукових / професійних колах; уже увійшов до словникового запасу мови-реципієнта; широко використовують науковці / фахівці різних країн, оскільки він є міжнародно визнаним; має “непрозору внутрішню форму”, що знімає непотрібні асоціації та образи, небажані конотації під час його вживання в спеціальному значенні; називає нове поняття, віднайдену або створену реалію; може не мати повного відповідника у мові; може бути метафоричним, забезпечуючи мовну економію та певну образність.

У соціокогнітивному напрямі термінознавчих досліджень на перший план виступає лінгвоментальна основа використання того чи того терміна. Лінгвісти натрапляють на явище інкорпорування суцільно чужих ментальних комплексів, концептуалізованих фрагментів буття, що виформовуються крізь призму чужої, іншокультурної свідомості та вербалізуються в іншомовному комунікативному середовищі / дискурсі, тобто шляхом запозичення концептів. Уперше на це явище звернула увагу Т. Б. Новикова, яка підкреслювала, що запозичення концепту є заповненням концептуальної лакуни, яке виявляється в процесі міжкультурної комунікації за розбіжності лінгвокультурного досвіду. Це запозичення здійснюється шляхом опису іншокультурного феномена за допомогою насиченого в смисловому відношенні тексту й може супроводжуватися запозиченням іншомовного виразу як імені концепту іншої культури [274, с. 4]. В. І. Карасик назвав це явище *імпортом концепту* з однієї лінгвокультурної спільноти до іншої [165, с. 176–187].

Процес виявлення мовних механізмів імпорту концептів та їхньої інтеграції у ментальність спільноти-реципієнта нині становить значний науковий інтерес. На нашу думку, імпорт – це фактично запозичення концепту з концептосфери-донора до концептосфери-реципієнта, а інтеграція – процес засвоєння та адаптації імпортованого концепту в концептосфері-реципієнті. Після впровадження концепту до концептосфери він може змінити свій семантичний обсяг, розширити / звужити змістову структуру, набути нових ознак.

Отже, соціокогнітивне термінознавство послуговується метатерміном *імпорт* [наукового / професійного] *концепту*, що концентрує дослідницьку увагу на процесах своєрідного запозичення терміноконцептів іншої лінгвокультури, трансферу до українського дискурсу ментально-мовних комплексів – фрагментів буття, осмислених в інший спосіб пізнання.

2.8. “Сфера фіксації терміна”, “термінологічний словник / термінографія” – “сфера функціонування терміна”, “терміноонтологія”, “терміноонтографія”

Поняття “сфера фіксації” та “сфера функціонування” були введені до наукового обігу В. П. Даниленко [105, с. 15], яка визначила перше як “ідеальні умови” операціоналізації термінів (лексикографічні жанри – словники, стандарти, покажчики), а друге – як сферу використання термінів (наукове мовлення, спеціальна наукова література в широкому сенсі) [104, с. 38–39]. На думку В. А. Татарінова, із введенням цих понять з’явилася змога результативно вивчати терміни в їхньому мовленнєвому функціонуванні, що змінило підхід дослідників до терміна і привело до адекватніших висновків про сутність термінологічної лексики [376, с. 198].

Як зазначав В. М. Лейчик, сфера функціонування терміна потрапила у фокус уваги дослідників через їхню неспроможність пояснити традиційними лексикологічними методами явища асиметрії терміна як засобу позначення наукового поняття (синонімія, багатозначність, формальне варіювання тощо)

[224, с. 146]. Пізніше, із поглибленням способів аналізу термінів у сфері їх використання, функціонування в мовленнєвих творах, з'ясувалося, що у процесі їхнього вивчення можна виявити багато фундаментальних ознак терміна, які не розкриваються під час його вивчення у сфері фіксації, і тоді вивчення сфери функціонування стало самостійним.

Сьогодні ж поряд із проблемою фіксації та функціонування актуальною стає проблема термінологічного менеджменту. Соціокогнітивне термінознавство ставить питання участі людини в термінотворенні / термінопородженні й управлінні процесами терміновживання / терміновикористання в термінологічному плануванні, створенні термінологічних баз, банків, репозиторіїв тощо. Одним із соціальних рушіїв термінотворчих процесів є також соціальний запит на термін (термінологію), адже власне мовна організація, система словотворення, на думку науковців, активно “реагує” на своєрідне соціальне замовлення [237, с. 21].

Соціокогнітивний підхід у термінознавстві закладає передумови щодо змін у прикладному термінознавстві. Якщо за традиційного підходу провідне місце посідала термінографічна праця – укладання словників, покажчиків та стандартів, то прикладний аспект соціокогнітивного термінознавства, залучаючи здобутки комп'ютерної лінгвістики, активізує складніші продукти спільної роботи лінгвістів-термінознавців, галузевих фахівців-термінологів, програмістів. Результатами такої роботи стають галузеві терміноонтології, фахові терміномережі, термінологічні дерева, (електронні) термінологічні матриці, експертні репозиторії, бази даних, термінологічні банки.

Для таких форм термінологічної роботи актуальними є не просто фіксація, опис або тлумачення окремо взятої терміноодиниці, а опрацювання концептуального простору, пов'язаного із цим терміном. Фахівці намагаються зафіксувати й структурувати галузеві терміносфери у складі концептосфер, підкріплюючи кожную словникову статтю значним обсягом

семантичних характеристик терміна, граматичних зв'язків, енциклопедичних відомостей тощо. Передові розробки стосуються найчастіше оперування терміноконцептами й концептосферами наукового / професійного світу.

Якщо термінологічний словник – це “багатогранна праця, основною функцією якої є відбиття термінів відповідної галузі знань та її термінології на час його створення, ... а також “пропаганда” уніфікованої термінології вихідної та залучених до нього мов” [337, с. 443], то терміноонтологія – найпоширеніша в Європі на сьогодні форма роботи з терміном у межах нового підходу та технічних можливостей, яку розуміємо як “онтологічно структуроване” термінологічне сховище знань (термін К. Кереманса) [462, с. 302–321].

Терміноонтологія – це візуалізований комп'ютерний словник, у якому щонайповніше представлені всі терміни певної галузі з вичерпним переліком прикладів їхнього використання в текстах. З іншого боку, це ідеографічний словник, у якому показані семантичні відношення (родо-видові, синонімічні та ін.) між термінами. Терміноонтологічну статтю можна гіпотетично ототожнити з моделлю хімічної речовини, яка має свої фізичні й хімічні властивості, складається з окремих молекул різнорідних хімічних елементів, що в свою чергу мають власні фізичні й хімічні ознаки за рахунок своєї внутрішньої структури – атомів та їх складників. Усі компоненти складної речовини при цьому перебувають у складних відношеннях не лише з сусідніми компонентами, а й із найбільш віддаленими.

Терміноонтологія [462, с. 302–321; 496] є продуктом терміноонтографії [443, с. 138–151; 459, с. 263–277; 460, с. 181–194], створеним на мультипарадигмальних засадах, у якому методи термінологічного вивчення поєднані з настановами онтологічного моделювання (М. Фернандез, А. Гомез-Перез, Н. Джурісто [434]), можливостями програмного забезпечення, метою користувачів та науковими / професійними завданнями самого продукту.

Терміноонтологія – це структурована технічними методами організація термінологічних одиниць, що маркують відповідні поняття та відношення між ними. За визначенням К. Кереманса, “Терміноонтографи здійснюють комп’ютерне вилучення корпусів спеціального знання, його аналіз, узагальнення та організацію відповідно до мети категорійних матриць термінологічного ресурсу та запитів потенційних користувачів” [459, с. 263–277].

Методологічно терміноонтографія передбачає такий набір обов’язкових етапів збирання та оброблення інформації: визначення галузі, збирання інформації (визначення обсягів інформації, виокремлення фрагмента дискурсу та корпусу текстів), окреслення блоків інформації (вилучення термінів та виділення контекстів із високим рівнем інформативності), структурування блоків інформації за параметрами (створення термінологічної бази, сортування та класифікація контекстів), верифікація даних (перевіряння термінів за термінографічними джерелами, контекстів – на цільність і послідовність репрезентації інформації), кодифікація даних (закріплення термінів за контентом бази, що становить різний набір параметрів залежно від мети терміноонтології – семантичні характеристики, граматичні зв’язки, енциклопедична інформація тощо). Визначальним етапом у цій роботі є лінгвістична й фахова експертиза термінів та їхня відповідність фрагментам контенту, які їх репрезентують у кінцевій термінологічній онтології. Така робота завершується створенням онтологічно-структурованого термінологічного репозиторію [465, с. 231–256].

Отже, залучення нових понять до метамови соціокогнітивного термінознавства дозволить упорядкувати опис ходу досліджень, організовувати результати студій в єдиній концептуальній системі. Наш пошук спеціальної мови для опису окремих теоретичних положень соціокогнітивного термінознавства зумовлює запозичення термінів із інших галузей знань, зокрема з когнітивістики, соціології, психології, теорії комунікації тощо та власне породження нових термінів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Когнітивно-семіотичний ракурс вивчення терміна спирається на теорію номінації й теорію семіозису, тісно пов'язаний з поняттям когніції про когніцію, тобто з ментальністю самих учених, які продукують нові ідеї і терміни. Породження ідей, створення наукової теорії виникає в процесі осмислення (концептуалізації і категоризації) об'єкта, яким є дискурс, та фіксації думки й знання вченого про цей об'єкт за допомогою мовних репрезентацій. Ці процеси відповідно продукують нові метаоддиниці опису.

Соціокогнітивне термінознавство послуговується метамовою опису, яка перебуває на стадії становлення. Формування метамови відбувається через звуження сфери застосування термінів когнітивної семантики, когнітивної психології, соціолінгвістики до сфери термінознавства та через суттєве розширення концептуального апарату власне термінознавства, оскільки метамова нового напрямку залучає такі одиниці, які раніше не входили до його категорійно-поняттєвого апарату.

Метапоняттєвий апарат соціокогнітивного термінознавства вбирає в себе як відомі поняття, так і неологізми та запозичення із суміжних галузей знань. Термінологічне визначення багатьох основних понять соціокогнітивного напрямку в термінознавстві є новим, але вже частково обґрунтованим у словниках та спеціальній літературі близьких сфер досліджень – когнітивістики, психології, соціології, професійної комунікації тощо.

Метамова соціокогнітивного термінознавства залучає такі терміни за блоками наукового аналізу: **термін** – *терміноконцепт, термінопоняття, терміносфера, термінопростір, термінопородження, термінотворення, терміновживання, терміноонтологія, терміноонтографія*; **концепт** – *концепт, науковий концепт, професійний концепт, термінологічний концепт [терміноконцепт], концептосфера, наукова концептосфера, професійна концептосфера, рівень концептуалізації, концептуалізація, одиниця розуміння спеціального [наукового / професійного] знання X, поняття*

наукове, поняття професійне, зміст концепту, зміст наукового концепту, зміст професійного концепту, зміст термінологічного концепту [терміноконцепту], зміст одиниці розуміння [спеціального знання], зміст наукового поняття, зміст професійного поняття, змістова структура концепту, змістова структура наукового концепту, змістова структура професійного концепту, засоби вербалізації концепту, імпорт / інтеграція концепту; **категорія** – категорія, категоризація мовна / лексико-семантична, категоризація первинна / універсальна, категоризація вторинна / наукова / професійна; **когніція** – когнітема, когнітема базова / похідна / інтерпретаційна, соціологема, соціокогнітема, соціокогнітема похідна / інтерпретаційна, пропозиція, прототип; **дискурс** – дискурс, одиниця дискурсу, наукова / професійна спільнота, наукове / професійне мислення, наукова / професійна ментальність тощо.

Фундаментальними в традиційному термінознавстві та актуальними для контрастування положень соціокогнітивного термінознавства є такі метапоняття: [науковий] *термін*, спеціальне (наукове / професійне) *поняття*, *значення терміна*, *зміст спеціального (наукового / професійного) поняття*, *термінологія*, *терміносистема*, *наукова / професійна спільнота*, *упорядкування термінології*, *термінологічна норма*, *унормування*, *уніфікування*, *кодифікування*, *стандартизування термінології*, *фахова (наукова / професійна) мова*, *запозичення терміна*, *сфера фіксації терміна*, *термінологічний словник / термінографія*.

Перспективним напрямом наукової роботи в цій царині є популяризація нових метаодиниць у відповідних колах термінознавців-теоретиків / термінознавців-методологів, заглиблення в сутність цих категорій, подальше розроблення таких одиниць метамови, як “термінологічний концепт”, “науковий / професійний концепт”, “терміносфера”, “термінопростір”, “наукова / професійна концептосфера”; “[наукова / професійна] концептуалізація / категоризація”; “терміноонтологія”, “терміноонтографія” та ін.

РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНТРАЛІНГВАЛЬНИЙ СОЦІОКОГНІТИВНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ТЕРМІНОСФЕРИ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сьогодні термінологію визнають вербалізованим результатом когнітивної діяльності науковця / фахівця, пов'язаної з осмисленням і освоєнням не лише його наукового / професійного досвіду, а й досвіду його колег [119, с. 141]. Терміносфера певної галузі знання, діяльності, за спостереженнями Є. І. Гурєєвої, є своєрідним “відбиттям” того, як науковець / фахівець категоризує / концептуалізує навколишню дійсність, які її елементи для нього релевантні, найбільш значущі [102, с. 128–131]. Тобто терміносфера вербалізує категорійну / концептуальну організацію певної галузі знання, діяльності та, на думку В. Ф. Новодранової, виступають основними когнітивними орієнтирами у межах цієї галузі [275, с. 13]. Найближчим до такої інтерпретації є положення С. В. Гриньова про те, що “терміни ... створюють модель фрагмента об'єктивної дійсності, необхідну в процесі пізнання й освоєння світу” (цит за: [224, с. 26]). О. Й. Голованова вважає, що цей цикл можна описати так: початковий етап пізнання, формування цілісної картини, розвиток знань [77, с. 91]. На думку О. В. Пак, вивчення концептів / концептосфер, що відбивають уявлення носіїв певної мови про той чи інший фрагмент дійсності як у статиці (синхронії), так і в динаміці (діахронії), є необхідним для виявлення світогляду людей та діахронійних його змін [290, с. 149–154].

У сучасній лінгвістиці переважає “енциклопедичний”, синхронно-описовий підхід до дослідження концептів. Мета таких студій – виявити ментальну сутність, імпліковану в мовних засобах, вираження концепу, особливості його репрезентації. Опис історичної актуалізації концептуальних структур унаочнює соціокультурні умови та чинники його формування,

розкриває динаміку змін людського світогляду, що робить його багатовимірним.

На думку І. Б. Щоболевої, діахронійне ядро концепту виявляється за допомогою етимологічного аналізу та лінгвістичної реконструкції, тоді як історичний розгляд дозволяє спостерігати розвиток концепту за рахунок розширення сфер його застосування, вивчати змінення в ядрі та приріст нових елементів [405], адже концепт і концептосфера є динамічними структурами, розвиток яких зумовлено як екстралінгвістичними, так і власне лінгвістичними чинниками [291, с. 215–218].

Ю. С. Денисенкова зазначає, що простеження історичного розвитку концепту / концептосфери полягає в тому, щоб вивчити еволюцію сприйняття й усвідомлення людиною явищ навколишнього світу, розглянути становлення комплексного осмислення фрагмента дійсності [109, с. 227–231].

Дослідження формування та розвитку терміносфери / концептосфери зумовлене вивченням еволюції сприйняття й усвідомлення людиною явищ навколишнього світу, аналізом динаміки комплексного осмислення фрагмента дійсності та студіюванням результатів відбиття такої інтроспекції в термінологічній сфері. З огляду на ці міркування в нашій роботі вважаємо за доцільне використовувати такі методичні засади дослідження формування та розвитку терміносфери / концептосфери:

1) віднаходження базового терміноконцепту – референційної точки суб'єкта пізнання, визначення його змісту, встановлення відповідної концептосфери;

2) з'ясування етимології імені термінологічного концепту (за етимологічними словниками), першовитоків відповідного поняття (із зазначенням історичного періоду);

3) вивчення діахронійних змін семантики вихідного термінопоняття, процесу його перетворення на терміноконцепт (за хронологічною вибіркою

визначень ключового термінопоняття в науковій / професійній літературі, вибіркою фрагментів текстів, що репрезентують погляди, уявлення й ставлення до аналізованого поняття науковців / фахівців різних часів);

4) виявлення смислового варіювання термінопоняття в синхронії, розкриття динаміки мовних перетворень у терміносфері (за вибіркою словникових і контекстуальних визначень терміна-вербалізатора), інвентаризацію дефініцій термінопоняття за тематичними блоками;

5) визначення загальних ознак і концептуальних відношень між базовим терміноконцептом із терміноконцептами інших рівнів концептуалізації студійованої концептосфери, окреслення їхніх терміносфер;

6) аналіз сфер вживання наукового / професійного концепту та особливостей функціонування його терміносфери; окреслення всієї досліджуваної концептосфери.

3.1. Концептуальна організація концептосфери й розвиток терміноконцепту “новітні технології” з концепту “технології”

Теоретичні проблеми моделювання концептосфери тієї чи тієї галузі знання та власне концепту віднаходимо у чисельних роботах професора психології та семантики Університету м. Нью-Йорк Грегорі Мерфі [473; 474; 475; 476]. Звернімо увагу на один із основних параметрів опису-моделювання наукової / професійної концептосфери – рівень концептуалізації, що, фактично, визначає ментальну відстань між суб’єктом пізнання та референційною точкою. Референційна точка, у нашому розумінні, визначає місце концентрації уваги агента мислення в ментальному просторі, місце початку його осмислення фрагмента дійсності, опори його орієнтації в пізнаваному світі. Референційну точку обирає суб’єкт пізнання. Базовий рівень концептуалізації – рівень профілювання концептосфери, зв’язаний з референційною точкою пізнання, що становить своєрідну систему координат, відносно якої визначають вищі / нижчі рівні концептуалізації [476]. Логічно, що будь-яке моделювання концептосфери – процес відносний, оскільки

детермінований множинністю чинників – як внутрішніх (освіта, професія, досвід, знання агента мислення тощо), так і зовнішніх (властивості предмета, явища дійсності, умови його вивчення, комунікативна ситуація тощо). Виділення рівнів організації концептосфери є досить умовним, визначення статусу об'єкта усвідомлення / осмислення є варіативним у змінній системі координат: “той самий концепт можна розглядати і як одиницю концептосфери (точка = множина / множинність), і як власне концептосферу (множина / множинність точок = множина множин / множинність множинностей). Аналогічно до цього концептосфера залежно від погляду й позиції дослідника може бути представлена, з одного боку, як окрема когнітивна сфера / система / домен, з другого, – як власне квант когнітивного простору / когнітивної сфери / домену” [див. 155, с. 106].

Щодо термінологічного позначення структурних одиниць концептосфери (рівнів концептосфери) Грегорі Мерфі пропонує термін *субсфера*, який позначає структуру нижчого рівня організації, ніж базова концептосфера (яку суб'єкт пізнання обрав за точку відліку) [476]. Ураховуючи умовність поділу людської когнітосфери на власне концепти як відносно мінімальні структурні одиниці та концептосфери як відносно максимальні утворення, дослідник акцентує увагу на тому, що власне концепти не є кінцевими структурами, вони розпадаються на множини субконцептів, які також не є граничними, що залежить від рівня концептуалізації; концептуальна сфера, з одного боку, позначає обмежений фрагмент концептуального простору, а з другого, – перебуває у відношеннях ухвалення: може сама містити інший рівень концептуального простору [476]. З-поміж основних параметрів опису-моделювання концептосфери нашу увагу привертає віднаходження ключових концептів та субсфер, що профілюють термінопростір заданої концептосфери, а також з'ясування основних типів зв'язків між ними. Тому пропонуємо таку поетапність концептуального аналізу: 1) віднаходження референційної точки суб'єкта

пізнання як базового рівня концептуалізації – базового терміноконцепту; 2) визначення змісту базового терміноконцепту; окреслення терміносфери та відповідної концептосфери; 3) встановлення концептуальних відношень між базовим терміноконцептом із терміноконцептами супер-, пресупер-, суб- та пресубординаційного рівнів концептосфери¹; 4) окреслення терміносфер терміноконцептів супер-, пресупер-, суб- та пресубординаційного рівнів у їх кореляції з відповідними концептосферами; 5) окреслення всієї терміносфери новітніх технологій.

Нині терміноконцепт “новітні технології” є концептуально багатозначним. Діапазон розуміння цього терміноконцепту в різних випадках кардинально змінюється, що залежить від багатьох чинників – досвіду, ступеня обізнаності фахівця у своїй галузі, термінологічної та власне професійної компетентності, професійної ерудиції тощо. Концептуальне моделювання досліджуваної терміносфери передбачає врахування поглядів представників професійних / наукових спільнот, які безпосередньо задіяні у сфері новітніх технологій. Результати їхньої діяльності, відображені в наукових працях (дисертаціях, монографіях), класифікаторах, індексах, діловій документації, енциклопедіях, офіційних та неофіційних джерелах, допомагають розкрити особливості наукового / професійного мислення, концептуалізувати сферу новітніх технологій в ієрархії ключових концептів у науковій / професійній концептосфері.

За офіційно розробленою у законодавстві України дефініцією терміна *новітні технології*, можемо з’ясувати зміст цього базового терміноконцепту та встановити його відношення з іншими ключовими терміноконцептами: *Новітні технології – технології, розроблені на основі новітніх наукових знань, які за своїм технічним рівнем перевищують кращі вітчизняні та іноземні аналоги і спроможні забезпечити передові позиції на світовому ринку наукомісткої продукції* [665]. Зміст терміноконцепту “новітні

¹ У нашому дослідженні спираємося на визначення рівнів концептуалізації за працями Грегори Мерфі: базовий, пресуперординаційний, суперординаційний, пресубординаційний [473; 474; 475; 476].

технології” формують родові ознаки “технології” та “наукові знання”, а також видові ознаки “технічний рівень”, “перевищувати”, “кращі аналоги”, “спроможні забезпечити”, “передові позиції”, “світовий ринок”, “наукомістка продукція”. Родову ознаку “наукові знання” увиразнює ознака-конкретизатор “повні”, а видову ознаку “кращі аналоги” – ознаки-конкретизатори “вітчизняні” й “іноземні”. Звідси **пресуперординаційним ключовим терміноконцептом** логічно визнати наукове поняття “технологія”, а **суперординаційним** – “наукові знання” / “наука”.

Подальше концептуальне моделювання терміносфери новітніх технологій передбачає з’ясування питання щодо класифікації таких технологій, яка спирається на розподіл наук за галузями. За класифікацією Державної вищої атестаційної комісії України є 27 наукових спеціальностей і галузей наук [623] (див. Додаток В).

Класифікації новітніх технологій за SITC (Standard International Trade Classification), показниками Бюро цензів США, OECD (Organization for Economic Cooperation and Development), працями науковців Г. Группа, Г. Амендоли, А. Перуччі, В. Шанкліна, Дж. Раянса, Г. Джона, А. Вайса, С. Д’юти, (див. Додатки Д – Ж) здійснені за різними параметрами: 1) за виробництвом наукомістких / високотехнологічних продуктів (див. Додаток Г); 2) за напрямом / галуззю передових технологій (див. Додаток Г); 3) за виробництвом наукомістких / високотехнологічних продуктів і напрямом / галуззю передових технологій (див. Додаток Д). Ці класифікації допомагають віднайти системотвірні терміноконцепти – ключові концепти, зорганізовані між собою за п’ятьма основними рівнями концептуалізації. Вони показують, що стрімкого розвитку набули групи наук, які умовно можна розподілити на три категорії: **технічні науки** (механіка, матеріали, механізми, машини); **природничі науки** (хімічні, біологічні, сільськогосподарські, медичні, фармацевтичні, ветеринарні); **соціогуманітарні науки** (економічні, педагогічні, соціальні комунікації, психологічні, військові, соціологічні,

політичні). Окремо зазначимо галузі технічних наук, які зазнали критичних перетворень на рівні науково-технічного прориву, – інформатика, обчислювальна техніка та автоматизація. Це ті самі **інформаційно-комунікаційні технології**, які посідають топ-позиції в усіх списках новітніх технологій.

Технологія – це безпосередній наслідок **науки**, це її похідна константа, адже свій початок, існування та розвиток вона бере від наукової розробки чи винаходу. Фокусуючи увагу на напрямках і типах технологій, спостерігаємо, що всі вони так чи інакше пов’язані з трьома базовими науковими сферами – із **технічною, природничою та соціогуманітарною**. Особливе місце посідають **інформаційно-комунікаційні технології** через стрімкий розвиток знання про інформацію та засобів і способів комунікації. Тому, аналізуючи списки новітніх технологій, виділяємо чотири актуальних напрями їх розвитку, а отже, й відповідно чотири **ключових терміноконцепти**, – зокрема “**технічні новітні технології**”, “**природничі новітні технології**”, “**інформаційно-телекомунікаційні новітні технології**”, “**соціогуманітарні новітні технології**” (див. Рис. 3.1).

Рис. 3.1 Концептуальна організація концептосфери “новітні технології”

Підсумовуючи, зазначимо, що динамічна природа терміноконцептів дає підстави говорити про умовність такого поділу. Цей факт підтверджує те, що самі автори концепцій новітніх технологій пропонують різні набори типів технологій.

Усе викладене вище наводить на міркування, що перебування суб'єкта пізнання в ментальному просторі самого терміноконцепту “новітні технології” дає підстави кваліфікувати його як базовий концепт / базову концептосферу у складі суперконцепту / суперконцептосфери “технології”, якому відповідно підпорядковуються субконцепти / субконцептосфери “технічні новітні технології”, “природничі новітні технології”, “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології”, “соціогуманітарні новітні технології”. Концептосфера новітніх технологій на рівні вербальних репрезентацій знаходить утілення у сукупності термінологічних одиниць, які у певний спосіб організовують відповідну терміносферу.

Аналіз розвитку терміноконцепту “новітні технології” в діяхронії передбачає вивчення динаміки концептуалізації. Користуючись запропонованим методологічним алгоритмом, об'єднаємо перші три етапи в єдиний блок послідовного дослідження концептосфери – з'ясуємо етимологію імені термінологічного концепту; простежимо змінення семантики вихідного термінопоняття, процес його перетворення на терміноконцепт; відслідкуємо смислову динаміку ключового термінопоняття в його історичному розвитку.

Динаміка осмислення терміноконцепту “технологія” визначається історичною зміною його змістового наповнення: “уміння”, “майстерність”, “ремесло” → “виробнича (матеріальна та нематеріальна) діяльність”, що, власне, й підтверджують фактичні матеріали, за якими самі технології та їх упровадження змінювалися поетапно відповідно до розвитку суспільства й свідомості. Відтак, виділяємо основний чинник, що детермінує розвиток змісту термінопоняття “технологія”: “спільнота” – “суспільство” – “господарство” – “промисловість” – “наука”.

Щодо появи перших технологій досі немає єдиної думки в науковому середовищі. Можна розуміти поняття “технологія” як набір стереотипних прийомів виробництва, відтворення якого гарантує отримання стандартного

кінцевого продукту. Можна *технологією* назвати набори операцій, які застосовують у будь-якій сфері виробництва: не тільки в техніці виготовлення знарядь праці та їх застосування, а й у мисливсько-збиральницьких промислах, сільському господарстві, ремісничому виробництві різної природи, архітектурі, гірничій справі тощо [781, с. 10].

Смислову еволюцію термінопоняття “технологія” з розвитком суспільства, техніки, технологій від раннього кам’яного віку (палеоліту – 3 млн. р. до н. е.) до 15 ст. можна відтворити за матеріалом навчального посібника “Нариси з історії техніки та технологій” О. М. Царенка, С. І. Рябця, які показують низку технологічних революцій в історії людства, а отже кілька етапів усвідомлення термінопоняття “технологія” (див. Додаток Е): “первісна техніка оброблення” → “первісна техніка створення” → “первісна техніка виготовлення” → “текстильні технології, технології шиття одягу” → “технології удосконалення” → “технології масового виготовлення” → “зародження складнішої технології” → “технологія будування міста, ткацька технологія, харчова технологія, технологія складніших знарядь і інструментів” → “розвиток технік землеробства, мотична технологія, створення знарядь, технології іригації, будівельні технології” → “технологія холодного оброблення металу, технології ткацтва” → “технології металургії, технологія плавління, технологія гончарства” → “технології зброї, технології мідних виробів, технологія лиття бронзи; технології орного землеробства, технології першого колісного транспорту, писемні техніки” → “залізнорудні технології” → “технології сплавів бронзи, кераміки, прядіння і ткацтва, технології будівництва великих споруд, глиняного житла, торгіві, військові, транспортні технології” → “технології оброблення заліза, технології скляних виробів” → “технології лиття” → “технологія суднобудування, хімічна, косметична, фармакологічна технологія” → “технологія великого суднобудування” → “металургійна технологія” → “технологія гартування заліза” → “технологія склоробства, металургія заліза, ковальські

технології” → “удосконалена технологія оброблення заліза” → “технологія виготовлення монет” → “токарні технології” → “технології металургії, рельєфного оброблення металу” → “хімічні технології, технології заліза, технології порошкової металургії, технологія отримання булатної сталі” → “технології прядіння і ткацтва, технології житлобудування, технології дамаської сталі” → “кращі технології ткацтва, технології фортифікації” → “гідротехнічні технології, будівельні технології” → “ливарні технології” → “плавильні технології – досконаліша зброя” → “досконаліші ливарні технології” → “технології доменного плавлення” [781, с. 12–45].

В українських словниках зафіксоване з I пол. XIX ст., запозичене з новолатинської мови через німецьку. За українським етимологічним словником, трактується як “умілий, вправний, досвідчений” від “уміння, мистецтво, майстерність” [571, с. 704]. Словник української мови подає таке значення досліджуваного поняття “сукупність засобів і знарядь праці, що застосовуються в суспільному виробництві та призначені для створення матеріальних цінностей” [732]. Технологія (від давньогрец. “техне” – мистецтво, майстерність, вміння; “логос” – думка, методика) – сукупність прийомів та способів отримання, обробки, виготовлення, змінювання стану, властивостей, форми сировини, матеріалів, напівфабрикатів, здійснюваних у різних галузях суспільної діяльності з виробництва готової продукції [525, с. 80].

Огляд досліджень учених та концепцій мислителів засвідчує, що поняття “технологія” викристалізувалося ще наприкінці XVIII століття, хоча самі технології як такі вже давно існували як реальність. В загальному масиві знань про техніку стали розрізняти традиційний описовий сегмент і новий, що тільки народжувався, який отримав назву *технологія*. Проте, як ми уже зазначили, деякі науковці відносять початок технологій до XIX століття, а початок новітніх технологій до XX століття.

Еволюцію термінопоняття “технологія” у фаховій та науковій літературі можемо простежити за навчальними посібниками “Спеціальні розділи філософії” О. В. Бондаренко, Є. О. Ємельяненко та “Основи філософії науки й філософії техніки” В. С. Ратнікова, в яких представлені змінення в розумінні термінопоняття “технологія” різними мислителями, філософами й науковцями (Аристотель, Герон Олександрійський, Й. Бекман, Е. Капп, А. Еспінас, П. К. Енгельмейер, Н. А. Бердяєв, Ф. Дессауер, Х. Ортега-і-Гассет, К. Ясперс, М. Хайдеггер, Л. Мемфорд, Ж. Еллюль, О. Шпенглер, Х. Сколімовські). За цим джерелом динаміку розвитку й осмислення терміноконцепту “технологія” можна представити так: “уміння”, “спосіб”, “прийом” → “техніка”, “шлях”, “метод”, “технічний процес” → “сукупність знань”, “послідовність дій”, “наукова дисципліна”, “методологія праці” → “мистецтво”, “майстерність”, “технологічний процес” → “аналітичний опис ремесел, їх класифікації”, “сукупність законів та причин практичної діяльності”, “зародження, апогей та занепад сукупності практичних операцій для досягнення мети”, “наука про корисні мистецтва, що формулює закони людської практики” → “всі людські знання та вміння, спрямовані на практичні цілі” → “нова реальність, новий ступінь дійсності” → “процес технічної творчості” → “реалізація людини в практичній діяльності” → “рушій еволюції, розвитку цивілізації і всесвітньої історії” → “вид реалізації людини”, “засіб втілення ідей”, “використання світу як матеріалу, джерела речовини і енергії” → “засіб трансформування людини”, “знецінення людини до стандартизованого та взаємозамінного компоненту суспільства” → “сукупність раціонально вироблених ефективних методів перетворення чогось” → “процес оброблення речей” → “засіб трансформації соціальної реальності” (див. Додаток Є).

Сучасні ознаки формування терміноконцепту “технологія” репрезентують понад 100 визначень, які нам удалося віднайти в науковому / професійному дискурсі, спеціальній довідниковій літературі. Задля умовного

визначення меж терміносфери цього терміноконцепту інвентаризуємо його дефініції за тематичними блоками, проведемо логіко-раціональний аналіз цих дефініцій, віднайдемо спільні ознаки, виділемо родо-видові ознаки, з'ясуємо основні типи відношень між ними, змодельуємо фрагменти терміноонтології досліджуваного терміноконцепту, складемо універсальну мінімальну дефініцію терміна для тлумачного словника.

Технологія – наука, комплекс наук, вчення:

- “прикладна *наука* про методи перетворення сировини або напівфабрикатів у готовий виріб” [545, с. 106];
- “*наука* про переробку і обробку матеріалів, способи вироблення продукції, про послідовність окремих виробничих операцій; навчальний предмет, що подає усі ці знання” [643, с. 289];
- “*наука* про ремесла, *наука* про промисловість” [548, с. 64];
- “*наука* про способи і процеси отримання та перероблення продуктів природи, сировини, матеріалів у предмети споживання і засоби виробництва” [548, с. 64];
- “*наука* про найбільш економічні способи і процеси виробництва сировини, матеріалів та виробів” [548, с. 64];
- “*наука*, спрямована на виявлення фізичних, хімічних, біологічних та інших закономірностей з метою визначення і використання на практиці найбільш ефективних, економічних, екологічних та природоохоронних процесів” [744];
- “синтетична *наука*, яка базується на взаємопов’язаній і науково обґрунтованій системі, зокрема, організаційно-економічних, інженерних, технічних заходах, що забезпечують одержання продукції високої якості та необхідних обсягів за умов мінімальних витрат матеріалів, праці та інших ресурсів” [744];
- “*наука*, яка виявляє фізичні, хімічні, біологічні та інші закономірності з метою визначення найбільш природовідповідного, економічно

ефективного, високопродуктивного виробництва при високій якості продукції і раціональному використанні засобів виробництва з найменшими витратами енергії” [744];

- “*вчення про майстерність, вміння щось робити*” [581, с. 23];

- “*комплекс наук, пов’язаних із буттям техніки, ... це комплекс природничих, проєктивних, процедурно-методологічних та соціальних наук про техніку*” [654, с. 184];

Технологія – дисципліна:

- “*науково-технічна дисципліна, що описує знання, відомості з перетворення матерії*” [707, с. 536];

- “*наукова дисципліна, що розробляє й удосконалює прийоми та способи одержання, оброблення або перероблення сировини, матеріалів, напівфабрикатів або виробів*” [709];

- “*наукова дисципліна, що розробляє і вдосконалює засоби та інструменти виробництва*” [645, с. 48];

- “*нова дисципліна, яка ґрунтується на філософії техніки, [яка] виникла лише в останні десятиліття, проте стала грати головну роль в існуванні людини та способі її життя*” [цит за: 581, с. 24];

- “*наукова дисципліна котра вивчає фізичні, хімічні, механічні та інші закономірності, що діють у технологічних процесах*” [581, с. 23];

Технологія – знання, сукупність / комплекс / сума / обсяг знань (відомостей):

- “*знання про перетворення сировини у напівфабрикати й вироби, а також метод їх виготовлення; залежно від виду отриманих продуктів розрізняють технології паперу, гуми, машинобудування та ін.; залежно від оброблюваних матеріалів – технології сталі, дерева, а від використаних методів – технології хімічну, механічну та ін.*” [765, с. 1340];

- “*документовані знання про спосіб цілеспрямованих дій з використанням технічних засобів. У ще ширшому – сума корисних знань для*

цілеспрямованої діяльності (наприклад, організаційні технології, технології споживання, соціальні технології, політичні технології)” [581, с. 25];

- “документовані *знання* про спосіб цілеспрямованих дій з використанням технічних засобів” [цит. за: 581, с. 24];

- “*сукупність знань, відомостей* про послідовність способів перетворення речовин, енергії, інформації у процесі виробництва чого-небудь” [708, с. 536];

- “*сукупність знань, відомостей* про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь” [643, с. 519; 759, с. 424];

- “*сукупність знань* про способи і засоби проведення виробничих процесів, а також самі процеси (“технологічні процеси”), за яких відбувається якісна зміна оброблюваного об’єкта” [722, с. 314];

- “*сукупність знань, відомостей* про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь” (ЕС, с. 311);

- “*сукупність знань* про способи і засоби виконання виробничих процесів” [702, с. 71];

- “складний *комплекс знань* ноу-хау, отриманих іноді за допомогою дорогих досліджень” [645, с. 48];

- “*комплекс наукових та інженерних знань*, втілених в способах і засобах праці, наборах матеріально-речових факторів виробництва, видах їх поєднання для створення певного продукту або послуги” [750, с. 41];

- “*обсяг знань*, які можна використовувати для виробництва товарів і послуг з економічних ресурсів” [645, с. 48];

- “*сума корисних знань* для цілеспрямованої діяльності (наприклад, організаційні технології, технології споживання, соціальні технології, політичні технології)” [цит. за: 581, с. 24];

Технологія – система:

- “сукупність (*система*) досвіду, уявлень і дій, спрямованих на оптимальну реалізацію практики” [601, с. 103];
- “особлива операціональна *система*, здійсненна та осяжна лише у зв’язку з технікою та зафіксована у вигляді певних знань і навичок, що виражаються, зберігаються та передаються у вербальній або письмовій формі” [цит. за: 702, с. 107];
- “складна *система*, основу якої складає застосування знарядь, інструментів, апаратів, які використовують напрацьовані людством навички, знання й уміння, це також адекватна інформація, система управління необхідними ресурсами (кадровими, транспортними, фінансовими, енергетичними, сировинними), нарешті, підсистема різних соціальних, економічних, екологічних та інших наслідків, пов’язаних із упровадженням цієї технології” [603, с. 18];
- “цілісна динамічна *система*, що містить апаратні засоби і знаряддя, операції та процедури, правила, стандарти, еталони і норми технологічної діяльності, управління технологічним процесом, необхідні для цього інформацію і знання, енергетичні, сировинні, кадрові та інші ресурси, а також сукупність її економічних, соціальних, екологічних та інших наслідків, які певним чином впливають і змінюють соціальне і природне “середовище мешкання” цієї системи” [603, с. 18];

Технологія – спосіб / способи / варіанти / сукупність способів:

- “*спосіб* перетворення вхідних елементів (матеріалів, сировини, інформації тощо) на вихідні (продукти, послуги)” [714, с. 256];
- “*спосіб* перетворення речовини, енергії, інформації в процесі виготовлення продукції, обробки і переробки матеріалів, складання готових виробів, контроль якості, управління” [645, с. 48];
- “*спосіб* реалізації людьми конкретного складного процесу шляхом розчленовування його на систему послідовних взаємопов’язаних процедур і

операцій, які виконуються більш-менш однозначно і мають на меті досягнення високої ефективності” [785, с. 152];

- “*спосіб* перетворення речовини, енергії, інформації (як початкових матеріалів) у процесі виготовлення кінцевого суспільного продукту із заданими параметрами” [525, с. 80];

- “*спосіб* поєднання та застосування принципів, методів і технічних засобів для виконання роботи, операції, послуги, отримання фірмою кінцевого товару” (ЕС, с. 311);

- “специфічний *спосіб* організації і впорядкування доцільної практичної діяльності” [581, с. 25];

- “*способи, варіанти* виготовлення продукції” [548, с. 35];

- “*сукупність способів* обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій тощо” [545 (10), с. 106];

- “*сукупність способів* оброблення або перероблення матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій тощо” [643, с. 519];

- “*сукупність способів* переробки матеріалів, виготовлення виробів, надання послуг; процеси, що супроводжують ці види робіт” [707, с. 573];

Технологія – методи / прийоми, сукупність методів / прийомів:

- “*методи, прийоми*, режим роботи, послідовність операцій і процедур, тісно пов’язані із застосовуваними засобами, устаткуванням, інструментами, використовуваними матеріалами” [645, с. 48];

- “*сукупність методів* обробки, зміни форми, властивостей матеріалу, що використовуються в процесі одержання готової деталі, механізму, засобу” [781, с. 10];

- “*сукупність методів* обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалу або напівфабрикату, які здійснюються в процесі виробництва продукції” [цит. за: 581, с. 23];

- “сукупність методів і засобів перетворення предметів праці у готову продукцію” [714, с. 256];

- “сукупність методів, способів і прийомів одержання, обробки та переробки сировини з метою отримання готової продукції” [581, с. 23];

- “сукупність методів виробництва (підготовки, обробки, виробництва, змінення стану, властивостей, форми сировини, матеріалу), що здійснюються в процесі виробництва” [744];

- “сукупність прийомів, спрямованих на визначення або перетворення (зміну стану) соціального об’єкта, досягнення запланованого результату” [581, с. 25];

- “сукупність прийомів, застосовуваних у різних видах виробничої діяльності” [643, с. 289];

Технологія – операції, процес / сукупність операцій / процесів, набір / набори операцій, послідовність, організація, комплекс операцій / процесів управління:

- “операції добування, обробки, переробки, транспортування, складування, зберігання, які є основною складовою частиною виробничого процесу” [645, с. 138];

- “операції добування, обробки, транспортування, зберігання, контролю, які є частиною загального виробничого процесу” [581, с. 23];

- “операції добування, транспортування і переробки, які є основою виробничого процесу” [645, с. 48];

- “процес застосування технік, спрямованих на досягнення конкретної мети реально діючим суб’єктом і результат цієї діяльності” [760];

- “процес отримання будь-якого продукту з використанням технічних засобів під керуванням людини” [649];

- “штучний процес випуску необхідного продукту, в результаті якого відбувається перетворення початкового об’єкту (сировини) в продукт, що має

споживчу цінність, тобто призначений для задоволення якоїсь потреби” [645, с. 143];

- “*сукупність послідовних операцій, процедур цілеспрямованої дії і реалізації раніше намічених планів (програм, проектів) та отримання оптимального соціального результату*” [581, с. 25];

- “*сукупність відповідних процесів, у ході яких відбувається перетворення об’єктів виробництва*” [702, с. 71];

- “*прогресивна, керована людиною природно-соціальна сукупність процесів цілеспрямованого змінення різних форм (механічних, фізичних, хімічних, біологічних) речовини, енергії, інформації, що протікає в системах техніки відповідно до їх специфічних законів будови і функціонування*” [742];

- “*набір різних операцій та навичок, що реалізуються у фіксованій послідовності у відповідних просторово-часових інтервалах і на основі цілком визначеної техніки для досягнення обраних цілей*” [702, с. 72];

- “*набори технічних операцій, а також стандартні набори операцій, що застосовуються в будь-якій сфері суспільного виробництва*” [533, с. 26];

- “*послідовність матеріальних процесів та операцій, реалізація яких приводить до появи продукту (споживчої вартості) з необхідними для подальшого використання людиною властивостями*” [645, с. 138];

- “*організація природних процесів, спрямована на створення штучних об’єктів*” [742];

- “*комплекс організаційних заходів, операцій, спрямованих на виготовлення, обслуговування, ремонт і/або експлуатацію виробу з номінальною якістю і оптимальними витратами, і обумовлених поточним рівнем розвитку науки, техніки і суспільства в цілому*” [645, с. 47];

Технологія – практика / соціальна форма практики / форма суспільної практики / суспільна практика / практичне застосування знання:

- “*практика* людини і суспільства, спрямована на створення нововведень, або артефактів” [581, с. 24];
- “певна специфічна *діяльність*, сфера якої не може обмежуватися рамками техніки” [581, с. 24];
- “*практичне застосування знання* і використання методів у виробничій діяльності” [525, с. 80];
- “найважливіший чинник формування й розвитку особистості, певна *форма суспільної практики*” [738];
- “*соціальна форма практики*, способи регулювання, контролю і управління взаємодією між предметом праці та знаряддям праці, його технологічним змістом. Відповідним соціальним аналогом технології є колективна *суспільна практика*, де матеріально-речовинні компоненти виявляють власну технологічну силу і розкривають своє соціальне значення. *Суспільна практика* об’єднує їх у певне ціле, яке утворює технологічний спосіб освоєння соціального простору” [742, с. 24];

Технологія – опис / інструкції / вимоги / правила / карти / графіки / визначення / контроль / документ:

- “*опис* виробничих процесів, *інструкції* по їх виконанню, технологічні *вимоги* та ін.” [645, с. 48];
- “*опис* виробничих процесів, *інструкції* по їх виконанню, технологічні *правила, вимоги, карти, графіки*” [645, с. 138];
- “*визначення* можливих типів машин, інструменту, пристроїв, оснащення, складності робіт, рівня кваліфікації персоналу, норм витрат матеріальних ресурсів і часу для виробництва кожного виду продукції” [548, с. 35];

- “*контроль* відповідності технологічних процесів, що здійснюються за технологічними картами, а також контроль процесів створення конструкторської, технологічної та іншої документації” [548, с. 190];

- “*організаційно-розпорядчий документ*, що передбачає якими засобами і в якому порядку повинні бути виконані ті чи інші дії” (Про затвердження Правил супроводження);

Технологія – дії / діяльність / вид діяльності / сукупність дій / особлива діяльність:

- “*дії*, що здійснюються індивідом над об’єктом з метою його змінення із застосуванням або без застосування знарядь і механічних пристроїв” [701, с. 173–174];

- “*певна специфічна діяльність*, сфера якої не може обмежуватися рамками техніки” [цит. за: 581, с. 24];

- “*особлива діяльність*, яка характеризується стійкою послідовністю кроків-дій та орієнтована... на створення артефактів (або істотну зміну їхнього стану), причому це, головним чином, знаряддєва діяльність” [678, с. 200–201];

- “*поняття поза сферою матеріального виробництва, як співвідносне з будь-яким видом діяльності, необов’язково виробничої...; неповторну технологію мають дослідження вченого і гра дитини, праця педагога, лікаря, всі види навчання тощо*” [702, с. 72];

- “*сукупність* (найчастіше чітко визначена) *дій* з виробництва якого-небудь артефакту” [678, с. 200];

- “*певна організація та певна послідовність актів, дій, що загалом приводять до необхідного результату*” [654, с. 183];

Технологія – сфера зусиль / царина зусиль / сфера діяльності:

- “*сфера* цілеспрямованих *зусиль* (політики, управління, модернізації, інтелектуального і ресурсного забезпечення і так далі), що істотно детермінуються рядом соціокультурних чинників” [цит. за: 645, с. 142];

- “царина цілеспрямованих зусиль людини і суспільства, спрямованих на створення нововведень, або артефактів” [цит. за: 581, с. 24];

- “сфера цілеспрямованої діяльності людини, організованої на новітніх досягненнях сукупності технічних і соціальних наук” [цит. за: 645, с. 142];

Технологія – алгоритм / програма / сценарій / попереднє конструювання:

- “алгоритм діяльності, і тому може бути багато разів використана, розтиражована для вирішення схожих завдань, досягнення запрограмованих результатів за допомогою професійної культури” [581, с. 25];

- “програма (алгоритм, сценарій), що задає певну послідовність дій при дотриманні заданих умов і порядок функціонування всіх особових, методологічних та інструментальних засобів, використовуваних для досягнення мети” [645, с. 140];

- “попереднє конструювання технологічного процесу з точним обліком чітко заданих вимог і оціночних критеріїв, що йдуть, наприклад, від соціального замовлення або від запитів конкретного замовника” [645, с. 143];

Технологія – інформація / спеціальна інформація / інформаційний процес:

- “інформація (за винятком інформації, надрукованої у пресі) у будь-якому вигляді (в тому числі й зразки матеріалів та обладнання, а також відомості, що їх передають під час навчання фахівців), яку можна використати для розроблення, виробництва або використання товарів...” (Про затвердження Положення);

- “спеціальна інформація, необхідна для розроблення, виробництва або використання виробів..., [яка] може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги” (Про затвердження Порядку);

- “спеціальна інформація в будь-якому вигляді (за винятком загальнодоступної, фундаментальних наукових досліджень або мінімальної

інформації, необхідної для подання заявки на патент), необхідна для розроблення, виробництва і використання матеріалів та обладнання” [644];

- “*інформаційний процес*, оскільки в технології здійснюється вся сукупність механізмів інформаційних процесів – генерація, рецепція, кодування, передача, зберігання, побудова оператора для цілеспрямованих дій, тиражування” [645, с. 138];

- “*інформаційний процес*, який складається з трьох стадій процесу формування: технологічного знання, технологічного процесу і процесу реплікації продуктів технології” [645, с. 139];

Технологія – чинник формування особистості / спосіб самоствердження людини / спосіб розгортання людських здібностей:

- “найважливіший чинник формування й розвитку особистості, певна форма суспільної практики” [738];

- “наочний спосіб самоствердження людини в світі природи на підставі праці й пізнання і одночасно розгортання в цьому процесі людських здібностей та творчих обдарувань” [цит за: 581, с. 24];

Технологія – частина життя / онтологічна реальність / складна реальність:

- “частина самого життя, певна онтологічна реальність” [702, с. 71];

- “складна реальність, яка у функціональній площині забезпечує ті або ті цивілізаційні завоювання (тобто є механізмом новацій і розвитку), а по суті – сферою цілеспрямованих зусиль (політики, управління, модернізації, інтелектуального й ресурсного забезпечення тощо), які водночас істотно детермінуються низкою соціокультурних чинників)” [цит. за: 581, с. 23];

- “складна реальність, а саме – соціальні інститути, людська діяльність, цінності, картини світу” [581, с. 23];

Технологія – уявлення про світ:

- “не стільки машини й інструменти, скільки те уявлення про світ, яке керує нашим сприйняттям усього існуючого” [цит за: 581, с. 23];

Технологія – інструмент / операціональний аспект / продуктивна сила / результат діяльності:

- “*інструмент*, який застосовується для перетворення споживаних факторів в продукцію або, більш загальними словами, для досягнення результатів і цілей” [630, с. 26];
- “*операціональний аспект* виробничо-технічної діяльності в суспільстві на базі її озброєння адекватною технікою” [702, с. 72];
- “*продуктивна сила*, її об’єктивним соціальним аналогом є колективна діяльність і сукупний досвід багатьох поколінь” [цит. за: 581, с. 24];
- “*результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень* про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг” [665].

Таким чином, зміст терміноконцепту “технологія” формують такі родові ознаки: “наука, комплекс наук, вчення”, “дисципліна”, “знання, сукупність / комплекс / сума / обсяг знань (відомостей)”, “система”, “спосіб / способи / варіанти / сукупність способів”, “методи / прийоми, сукупність методів / прийомів”, “операції, процес / сукупність операцій / процесів, набір / набори операцій, послідовність, організація, комплекс операцій / процесів управління”, “практика / соціальна форма практики / форма суспільної практики / суспільна практика / практичне застосування знання”, “опис / інструкції / вимоги / правила / карти / графіки / визначення / контроль / документ”, “дії / діяльність / вид діяльності / сукупність дій / особлива діяльність”, “сфера зусиль / царина зусиль / сфера діяльності”, “алгоритм / програма / сценарій / попереднє конструювання”, “інформація / спеціальна інформація / інформаційний процес”, “чинник формування особистості / спосіб самоствердження людини / спосіб розгортання людських здібностей”, “частина життя / онтологічна реальність / складна реальність”, “уявлення про світ”, “інструмент / операціональний аспект / продуктивна

сила / результат діяльності”. Таке розмаїття родових ознак у змістовій структурі терміноконцепту “технологія” засвідчує його концептуальну багатозначність. Це дає підстави віднайти на основі родових ознак опорні поняття смислової організації терміноконцепту “технологія”, які, у свою чергу, модифікуються в концептуальні ознаки.

На основі логіко-раціонального аналізу дефініцій терміна, шляхом поєднання виділених ознак можна сформулювати його мінімальну *універсальну дефініцію*: **технологія – це наука, знання, спосіб, процес, практика, правила найекономнішого й найефективнішого перетворення речовини, сировини, матеріалів, енергії, інформації у виріб, продукт, продукцію, послугу, засіб виробництва з використанням людської сили і / або технічних засобів.**

Отже, простежуючи формування терміноконцепту “технологія” у науковій / професійній концептосфері, зазначимо, що близько 100 його визначень у словниках різних типів, нормативних документах та науковій / фаховій літературі відбивають його складну змістову структуру, яка містить різні концептуальні ознаки. Релевантність кожної з ознак залежить від інтралінгвальних чинників розвитку концептосфери: мети висловлювання, мети складання дефініції (яка буде різною в словникові, законі / положенні / наказі, навчальному посібнику); обсягу знання, вербалізованого концептом; складності понять, актуалізованих у терміноконцепті; актуальності реалій світу, схоплених для втілення в термінопонятті, для науковця / фахівця, який осмислював фрагмент реальності тощо. Напевне, ознаки “наука ...”, “дисципліна”, “знання ...”, “система”, “спосіб ...”, “методи ...”, “інформація...”, “опис / інструкції / вимоги / правила / карти / графіки / визначення / контроль / документ”, “алгоритм / програма / сценарій / попереднє конструювання” є найстабільнішими, деякі з них можна визнати ядреними, порівнюючи з концептуальними ознаками, виділеними за діяхронійної концептуалізації (“уміння”, “спосіб”, “прийом” → “техніка”,

“шлях”, “метод” → “сукупність знань”, “наукова дисципліна”, “методологія праці” тощо). Ознаки “операції ...”, “процес ...”, “практика ...”, “дії / діяльність ...”, “інструмент / операціональний аспект / продуктивна сила / результат діяльності” виявляють менший ступінь актуалізації, оскільки є похідними стосовно перших. Ознаки “зусилля ...”, “реалізація людини ...”, “життя / реальність”, “уявлення про світ” характеризують найсучасніше бачення явища технології людиною, а тому не набули ще вкорінення в свідомості як ключові.

Загальна динаміка змісту досліджуваного терміноконцепту спричинила зміни і у відповідній терміносфері як мовній репрезентації концептосфери технологій. Прототерміни (наприклад, *техне, ремісництво, майстерність*) відійшли з широкого вжитку, натомість прийшли терміни на позначення понять, що відбивають сучасний стан технологій “суспільні дії”, “сфера зусиль”, “реалізація людини”, “спосіб самоствердження людини”, “онтологічна реальність”, “інформаційний процес”.

3.2. Формування терміноконцепту “новітні технології” у лексикографічних джерелах і нормативних документах

Серйозна нестача узагальнювальних і фундаментальних досліджень феномена новітніх технологій, на нашу думку, відчувається і в тому, що в сучасних словниках рідко можна віднайти дефініцію самого поняття “новітні технології”, загальноприйнятого визначення якого фактично немає. Лише варіаційні інтерпретації поняття “новітні технології”, які нам удалося вибрати у науковій / фаховій та спеціальній довідниковій літературі, дають змогу окреслити межі студійованої концептуальної сфери, а відповідно й терміносфери, що її репрезентує в мові. Для цього інвентаризуємо зібрані дефініції за тематичними блоками, визначимо спільні ознаки, з’ясуємо основні типи відношень між ними, а потім змоделюємо фрагмент терміноонтології спеціального концепту “новітні технології”. Порівняймо,

наприклад, визначення цього поняття в законодавстві, науковій літературі та лексикографічних джерелах:

Новітні технології – технології пов’язані з наукою / наукомісткі / на основі новітніх наукових знань / засновані на високоабстрактних наукових теоріях / використовують наукові знання:

- “технології, засновані на високоабстрактних наукових теоріях і використовують наукові знання про глибинні властивості речовини, енергії та інформації, а техніку називають сучасною не за датою випуску, а за ступенем її *наукомісткості* та належності світу новітніх технологій” [603, с. 17];

- “технології, які розроблені на основі новітніх наукових знань, за своїм технічним рівнем *перевищують кращі* вітчизняні та іноземні аналоги і спроможні *забезпечити передові позиції* на світовому ринку наукомісткої продукції” [665].

Новітні технології – передові знання / принципово нові знання / знання, які не мають аналогів:

- “систематизовані *передові знання* на певний момент часу, спрямовані на випуск продуктів чи створення процесу, які є *принципово новими* (тими, що *не мають аналогів*) або новими в певній області знань, застосування яких дозволить отримати монопольне положення на міжнародному ринку або покращити конкурентні позиції того, хто їх розробляє чи застосовує, та отримати високу додану вартість” [625].

Новітні технології – передові науково-технологічні напрями:

- “*науково-технологічні напрями*, спрогнозовані як стратегічні драйвери (“локомотиви”) для всіх галузей досліджень, виробництва і тиражування нововведень” [556].

Новітні технології – технології пов’язані із сучасністю [передові / інноваційні / революційні / принципово нові / найважливіші / сучасні]:

- “*передові технології, що є інноваційними, революційними*” (СЕ, с. 164);
- “*принципово нові технології, особливо в галузі електроніки, ракетно-космічних досліджень, атомних виробництв, літакобудування тощо*” [588];
- “*найважливіші сучасні технології, що містяться в наукових розробках і в унікальних технологічних процесах, обладнанні, приладах і матеріалах, що характеризуються високим ступенем наукомісткості (більше 8% за стандартами країн ОЕСР)*” [776].

Новітні технології – технології з мультиметою [багатоцільові / універсальні / багатофункціональні / з широкою сферою застосування]:

- “*умовне позначення наукомісткої універсальної, багатофункціональної, багатоцільової технології, яка має широку сферу застосування, здатна викликати ланцюгову реакцію нововведень, забезпечувати оптимальніше порівняно з попередніми технологіями співвідношення витрат і результатів, позитивно впливати на соціальну сферу*” (ЕС, с. 356);
- “*узагальнювальне визначення сучасної наукомісткої, універсальної, багатоцільової, багатофункціональної технології, що має широку сферу застосування; здатна викликати ланцюгову реакцію нововведень, які забезпечують оптимальніше порівняно з попередніми технологіями співвідношення витрат і результатів і зумовлюють стимулювальний вплив на розвиток соціально-економічної сфери*” [753, с. 238].

Новітні технології – сукупність інформації, знань, інтелекту, досвіду, матеріальних засобів:

- “*сукупність інформації, знань, досвіду, матеріальних засобів, що використовуються під час розроблення, створення та виробництва як нових*

(раніше невідомих) продукції і процесів, так і для поліпшення якості та здешевлення виробництва відомих продуктів” [770, с. 767];

- “сукупність інформації, знань, досвіду, матеріальних засобів в розробленні, створенні і виробництві нової продукції і процесів у будь-якій галузі економіки, що мають характеристики вищого світового рівня” [570, с. 356; 569, с. 356];

- “технології, у яких частка інтелекту вище вартості обладнання, сировини та матеріалів, із яких зроблений той чи той продукт” [570, с. 301].

Новітні технології – [новітні] технологічні рішення / [безконтактні] технологічні рішення:

- “технологічні рішення, які забезпечують проведення операцій та/або надання послуг без безпосереднього контакту з клієнтом та забезпечені засобами захисту інформації на змінних носіях інформації [671];

- “новітні технологічні рішення, що включають прогресивні спеціалізовані системи або пристрої” [754, с. 475].

Новітні технології – результат науково-технічних / експериментальних розробок // результат діяльності [інноваційної / інженерної]:

- “технології, що є результатом науково-технічних (експериментальних) розробок” [624];

- “кінцевий результат інноваційної діяльності, який постає у вигляді нового або вдосконаленого товару чи технологічного процесу, які впроваджені на ринок або використовуються в практичній діяльності” [715];

- “інженерна діяльність щодо створення нових виробів і технологій, якщо вона ґрунтується на сильних ноу-хау, на правилах сильного мислення” [776].

Новітні технології – нові пристрої:

- “будь-який складний за побудовою, але при цьому простий у використанні *пристрій*, застосування якого дозволяє досягти високих результатів” [633].

За наведеними дефініціями терміноконцепту “новітні технології” визначаємо, що його зміст формують такі родові ознаки: “технології пов’язані з наукою / наукомісткі / на основі новітніх наукових знань / засновані на високоабстрактних наукових теоріях / використовують наукові знання”, “передові знання / принципово нові знання / знання, які не мають аналогів”, “передові науково-технологічні напрями”, “технології пов’язані із сучасністю [передові / інноваційні / революційні / принципово нові / найважливіші / сучасні]”, “технології з мультиметою [багатоцільові / універсальні / багатофункціональні / з широкою сферою застосування]”, “сукупність інформації, знань, інтелекту, досвіду, матеріальних засобів”, “[новітні] технологічні рішення / [безконтактні] технологічні рішення”, “результат науково-технічних / експериментальних розробок // результат діяльності [інноваційної / інженерної]”, “нові пристрої” (див. Рис. 3.2). Такий набір родових ознак у змістовій структурі терміноконцепту “новітні технології” засвідчує варіювання його концептуального наповнення, але не демонструє багатозначність у широкому сенсі, адже він характеризується певною однорідністю, яку дають ознаки “нові”, “новітні”, “принципово нові”, “інноваційні”, “передові”, “революційні”, “сучасні”, “які не мають аналогів”, “найважливіші”. Власне ці компоненти змісту терміноконцепту є визначальними в протиставленні понять “новітні технології” / “технології”, оскільки визначають ключову концептуальну модифікацію – набуття смислу всього нового, передового.

Логіко-раціональний аналіз дефініцій терміноконцепту дає змогу сформулювати його мінімальну *універсальну дефініцію*: **новітні технології – сучасні, наукомісткі, передові, інноваційні, революційні, принципово**

нові технології як сукупність інформації, знань, інтелекту, досвіду, процесів, матеріалів, приладів, обладнання для оптимальнішого порівняно з попередніми технологіями співвідношення витрат і результатів у продукуванні [нових, дешевших, більш якісних] товарів і послуг.

Рис. 3.2 Концептуалізація терміноконцепту “новітні технології”

Отже, представлені визначення терміноконцепту “новітні технології” актуалізують семи “технології пов’язані з наукою”, “технології пов’язані з сучасністю”, “технології з мультиметою”, проте зустрічаються й варіації в наповненні поняття, що репрезентують семи “нові пристрої”, “технологічні рішення”, “результат науково-технічних / експериментальних розробок”, “результат діяльності [інноваційної / інженерної]”.

3.3. Терміносфера новітніх технологій як результат концептуалізації наукового / професійного дискурсу (у підручниках, посібниках, довідниках)

Поняття “терміносфера” визначаємо як сферу функціонування термінів-репрезентантів спеціальних концептів та оперування відповідними знаннями. **Терміносфера новітніх технологій** – це сукупність термінів галузей найновіших технологій – як усталених термінів, так і нових, які динамічно заповнюють поняттєво-термінологічні лакуни відповідно до сучасних потреб наукових / професійних спільнот. Терміносфера – динамічна сукупність термінів, що перебуває в постійному русі та розвитку, адже відбиває процес і результат концептуалізації у відповідній царині, які діалектично пронизують один одного. Тому моделювання або поділ у межах терміносфери є умовним і відносним. Модель терміносфери новітніх технологій у взаємозумовленості термінів-репрезентантів і відповідних концептів можна спроектувати лише враховуючи, що багато терміноконцептів перебувають водночас у відношеннях супідрядності, підпорядкування, входження, суміжності, протилежності, перетину тощо. Як ми уже зазначали, терміносферу “новітні технології” умовно поділяємо на чотири актуальних сфери термінологічної репрезентації відповідних терміноконцептів – “технічні новітні технології”, “природничі новітні технології”, “інформаційно-телекомунікаційні новітні технології”, “соціогуманітарні новітні технології”.

3.3.1. Терміносфера терміноконцепту “технічні новітні технології”

За процедурою логічного поділу, яка передбачає приписування видозмінної ознаки, зокрема *технічні*, вибудовуємо ключовий терміноконцепт пресубординаційного рівня концептуальної організації “технічні новітні технології”. Терміноконцепти є онтологічно наповненими структурами й виділяються на основі спостережних ознак. Терміноконцепти інколи не мають офіційно закріплених у спеціальній літературі визначень,

проте їх можуть підтримувати терміни-репрезентанти суміжних понять. Зазначений терміноконцепт на субординаційному рівні концептуальної організації поділяємо на такі ключові терміноконцепти: “**авіакосмічні технології**”, “**військові технології**”, “**технології в електроніці**”, “**будівельні технології**”, “**нанотехнології**”, “**технології приладобудування**”, “**оптичні технології**”, “**лазерні технології**”, “**технології роботів**”, “**технології в техніці**”, “**транспортні технології**”. На вищому рівні конкретизації, диференціації концептуальних ознак, у свою чергу, окреслені ТК поділяємо на концептуально дрібніші ТК.

Концептосферу “**авіакосмічні технології**” репрезентують терміни *авіабудування, авіакосмічна техніка, авіакосмічне обладнання, автоматичний вантажний транспортний корабель, бак із рідким киснем, бортовий радіолокатор, вантажний відсік, вертольотобудування, вимірювальні аерокосмічні п., відсік системи орієнтації, гальмівна рухова установка, гіроплатформа, датчик горизонту, двигунобудування, допоміжний відсік, ЖРД для забезпечення маневрів супутника, інерційний блок системи наведення, інтегруючий гіроскоп, каркас відсіку радіолокатора, киснева рідина, конструктивно-компонувальна схема корабля, космічна гавань, космічна експедиція, космічна міжнародна лабораторія, космічна платформа, космічна флотилія, космічний військово-прикладний експеримент, космічний заправник, космічний караван, космічний медико-біологічний експеримент, космічний науково-дослідний комплекс, космічний пірс (порт / причал), космічний танкер, космічний фізико-технічний експеримент, магнієвий сплав, маятниковий акселерометр, міжнародний старт, міжпланетні станції, негерметизований відсік, неопреновий сифон, обладнання інерціальної системи наведення, обладнання системи електроживлення, паливний елемент, пістолет подавання води, приладобудування, приладовий відсік, радіолокатор забезпечення зустрічі на орбіті, робототехніка, розконсервація корабля, дозাপравлення станції,*

розходження кораблів, рух корабля в атмосфері, самозаймисте паливо, секція обладнання, система життєзабезпечення, система інерціальна, система маневрування, система наведення, система орієнтації, система стабілізації корабля, стикувальний вузол, схід корабля з орбіти, теплозахисний екран, т. матеріалів, т. сплавів, титанова панель, транспортний корабель, управління об'єктами, управління процесами, човниковий політ, швидкість вентиляції кабіни тощо [509; 512; 606; 734; 735].

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: *“технології в двигунобудуванні”, “технології в авіакосмічному будуванні”, “технології виробництва металів і сплавів”, “технології космічних роботів”, “технології космічного польоту”, “технології космічного старту”, “технології міжпланетних та орбітальних станцій”, / “технології у приладобудуванні”, “технології управління об'єктами і процесами”.*

Концептосферу **“військові технології”** репрезентують терміни *аварійно-рятувальне тилове забезпечення, автобронетанкові війська, автоматизовані військово-технічні засоби, автомобільні війська, артилерійські війська, бронетанкова техніка, військова авіаційна техніка, військова аеродромна мережа, військова логістика, військова мережа зв'язку, військова морська техніка, військова наземна техніка, військова санітарно-медична база, військові комунікаційні т., військово-інженерні т., військово-повітряні сили, внутрішні війська, дорожні війська, залізничні війська, заражена територія, зброя масового ураження, зенітно-ракетні війська, інженерні війська, інженерно-технічне тилове забезпечення, карта бойових дій, комп'ютерні військово-технічні засоби, матеріальне тилове забезпечення, оперативне забезпечення бою, опорний пункт роти, підводні війська, побутово-експлуатаційне тилове забезпечення, повітряно-десантні війська, радіотехнічні війська, ракетні війська, ремонтно-механічна база, система протиповітряної оборони, сухопутні війська, схема військових*

маневрів, театр військових дій, технічне забезпечення бою, т. бронювання та фортифікації, т. випробування військової техніки, т. військових нападів, т. військового будівництва, т. військового захисту, т. військового тилового забезпечення, т. військового транспорту, т. військової розвідки, т. детекції та стеження, т. організації та оснащення військ, т. підготовки та ведення бою, т. ремонту військової техніки, т. розроблення та удосконалення військової техніки, т. удосконалення зброї, т. утилізації озброєння та військової техніки, т. ядерної зброї, трубопровідні війська, фортифікаційна споруда, штабно-квартирне розташування військ тощо [724; 773; 774].

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: “автоматизовані військово-технічні засоби”, “військово-комунікаційні технології”, “військово-інженерні технології”, “комп’ютерні військово-технічні засоби”, “технології бронювання та фортифікації”, “технології випробування військової техніки”, “технології військових нападів”, “технології військового будівництва”, “технології військового захисту”, “технології військового тилового забезпечення”, “технології військового транспорту”, “технології військової розвідки”, “технології детекції та слідування”, “технології організації та оснащення військ”, “технології підготовки та ведення бою”, “технології ремонту військової техніки”, “технології розроблення та удосконалення військової техніки”, “технології удосконалення зброї”, “технології утилізації озброєння та військової техніки”.

Концептосферу “технології в електроніці” репрезентують терміни: акустоелектронний підсилювач, баретер, бетатрон, біполярний транзистор, вакуумний прилад, вакуумний термоелемент, випрямний напівпровідниковий діод, газорозрядний прилад, газотрон, генератор, генератор надвисокої частоти, генераторний діод, демодулятор, детектор, діелектрична плівка, діелектричний діод, діод Ганна, електровакуумна лампа, електровакуумний прилад, електронна апаратура в інфрачервоній

техніці, електронна апаратура в рентгенотехніці, електронна апаратура в світлотехніці, електронна апаратура в обчислювальній техніці, електронна апаратура в приладобудуванні, електронна апаратура в системах управління технологічними процесами, електронна апаратура для автоматики, електронна апаратура для зв'язку, електронна апаратура для радіолокації, електронна апаратура для телебачення, електронний компонент, електронний мікроскоп, електронний прилад, електронний пристрій, електронно-променева трубка, електронний зонд, ізолятор, інтегральна схема, іонізаційна камера, квантовий гіроскоп, кварцовий стабілізатор частоти, лавинно-пролітний діод, малошумливий підсилювач, металева плівка, мікросхема, модулятор, мультівібратор, надшвидкодійний обчислювальний пристрій, напівпровідникова структура, напівпровідниковий діод, напівпровідниковий прилад, оптоелектронний прилад, оптрон, освітлювальна лампа, параметричний напівпровідниковий діод, п'єзоелектричний фільтр, підсилювальний діод, плазмовий телевізор, прилад із напівпровідниково-п'єзоелектричною структурою, прилад мікронних розмірів, прилад субмікронних розмірів, пристрій пам'яті на магнітному домені, радіоелектронний засіб, резистор, рідкокристалічний дисплей, світлодіод, світлодіодна матриця, система космічної телекомунікації, система оптичного багатоканального зв'язку, стабілітрон, тиратрон, тиристон, транзистор, тригер, тріод, тунельний діод, ультразвукова лінія затримки, уніполярний транзистор, фазообертач, феритовий вентиль, фотодіод, фотодіодна матриця, фототранзистор, циркулятор [550; 600; 673; 691; 692].

Така терміносфера детермінує виділення відповідних концептів: “вакуумноелектронні прилади”, “діелектричні прилади”, “оптоелектронні прилади”, “квантоелектронні прилади”, “магнітоелектронні прилади”, “напівпровідникові прилади”, “радіоелектронні прилади”, “твердотільні

електронні прилади”, “технологія електронних приладів”, “технологія електронної техніки”.

Концептосферу “**будівельні технології**” репрезентують терміни: *т. будівельних матеріалів, будівельні матеріали-напівфабрикати, модернізовані будівельні конструкції, новітні будівельні матеріали, т. арок і купольних споруд, т. будівельного ручного електроінструменту, т. будівельної механізації, т. будівництва великих споруд, т. будівництва мостів, т. будівництва “стіна в ґрунті”, т. будівництва атомних енергетичних станцій, т. будівництва вітроелектричних станцій, т. будівництва водневих станцій, т. будівництва гідравлічних електричних станцій, т. будівництва паливно-енергетичного комплексу, т. будівництва сонячних станцій, т. будівництва теплових електричних станцій, т. будівництва ядерних станцій, т. високопродуктивних будівельних машин, т. висотних споруд, т. гідробудівництва, т. дамб і гребель, т. збірних (уніфікованих) конструкцій, т. земляних споруд, т. культурно-побутових споруд, т. легких міцних конструкцій, т. мачтово-баштових й трубних споруд, т. монолітного будування, т. надземних інженерних споруд, т. очисних споруд, т. підземних споруд, т. промислових споруд, т. проходки залізничних тунелів, т. резервуарів і газгольдерів, т. реконструкції будівель, т. спортивних споруд, т. штучних водойм, технологічне будівельне обладнання тощо [531; 644; 697; 766].*

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: “технології будівельних конструкцій”, “технології будівельних матеріалів”, “технології будівельних машин”, “технології будівельного інструменту”, “технології будівництва мостів і тунелів”, “технології будівництва резервуарів і газгольдерів”, “технології будівництва спортивних і культурних споруд”, “технології будівництва споруд”, “технології гідробудівництва”, “технології зведення будівель”, “технології підземного будівництва”,

“технології промислового будівництва”, “технології реконструкції будівель”.

Концептосферу **“нанотехнології”** репрезентують терміни: *бюджет, бойові наномеханізми, віскер, графен, медичний наноінструментарій, метрологічні наноприлади, механосинтез, наноаккумулятори, нановізуалізація, нановолокна, нанодисперсні рідини, нанодіагностика, наноелектромеханічні системи, нанoeлектроніка, нанозасоби мікроскопії, нанозасоби спектрометрії, нанокаталіз, нанокомпозити, нанокомп’ютери, нанокристали, нанолістки, наноматеріали, наноб’єкти, нанооптичні п., наноплівки, нанопокриття, наноприладобудування, нанорибологія, наноробототехніка, наносвітлові т., наносолартехнології, наноструктуровані матеріали, нанотехнології фільтрації води, нанотрансплантація тканин та органів, нанофізика, нанохірургія, наночастки, наношари, нанoeлектроніка, п. вимірювання нанодіапазону, прицільне постачання ліків, самоочисні поверхні, самостійно відновлювальні матеріали, технологія наноматеріалів, фулерени тощо [626; 627; 628; 644].*

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: *“медичний наноінструментарій”, “механосинтез”, “нанодіапазонне вимірювання”, “наноекологічні технології”, “наноелектромеханічні системи”, “нанокаталіз”, “нанокомп’ютери”, “нанокристали”, “нанооптика”, “наноприладобудування”, “нанорибологія”, “наноробототехніка”, “наносвітлові технології”, “наносолартехнології”, “наноструктуровані матеріали”, “нанотехнологічні процеси”, “нанофізика”, “нанохірургія”, “нанoeлектроніка”, “технологія наноматеріалів”.*

Концептосферу **“оптичні технології”** репрезентують терміни: *аерофотоцифрова камера, відеокамера, волоконно-оптичні кабелі, волоконно-оптичні системи, гнучкі світловоди, голографічна техніка, демультіплексор, діaproектор, епідіаскоп, космо-2d-зображення, космо-3d-зображення, лінза, мікроскоп, монокристал, мультіплексор,*

напівпровідникова матриця, оптика волоконна, оптика геометрична, оптика електронна, оптика заряджених частинок, оптика інтерференційна, оптика іонна, оптика нелінійна, оптика радіохвиль, оптика світлових пучків, оптико-геодезичні п., оптико-електронні документи, оптико-картографічні п., оптична деталь, оптична система, оптична схема, оптична топографія, оптичне випромінювання, оптичне волокно, оптичне скло, оптичний елемент, оптичний кабель, оптичний матеріал, оптичний накопичувач, оптичний носій, оптичний підсилювач, оптичний приймач, оптичний прилад, оптичний рефлектометр, оптичний фільтр, перископ, полікристалічні оптичні матеріали, полімерні оптичні матеріали, призма, проектор, радіооптика, світлофільтри, світлочутливий матеріал, сенсор-камера, телескоп, т. дистанційного знімання, т. цифрового зображення, фотоапарат, фотоситали, фотосхеми, фототеодоліт, цифрова знімальна камера тощо [614; 620; 647].

Така терміносфера зумовлює виділення відповідних концептів: “волоконна оптика”, “геометрична оптика”, “електронна оптика”, “інтерференційна оптика”, “іонна оптика”, “нелінійна оптика”, “оптико-електронні документи”, “оптичні волокна”, “оптичні елементи”, “оптичні кабелі”, “оптичні матеріали”, “оптичні носії”, “оптичні прилади”, “оптичні системи”, “оптичні схеми”, “радіооптика”.

Концептосферу “технології приладобудування” репрезентують терміни: амперметри, аналізатори, антени, атенюатори, блоки, вимірники, ватметри, веберметри, вольтметри, генератори, давачі, джерела, еталони, з'єднувачі, індикатори поля, калібратори, лічильники, модулятори, мультиметри, омметри, осцилографи, перемикачі, перетворювачі, підсилювачі, приймачі, п. автоматики та телемеханіки, п. бездротового зв'язку, п. вимірювання групового часу запізнювання, п. вимірювання електричних властивостей матеріалів, п. вимірювання електромагнітної сумісності, п. вимірювання електронного навантаження, п. вимірювання і

дослідження форми сигналу і спектра, п. вимірювання магнітних властивостей матеріалів, п. вимірювання напруги, п. вимірювання напруженості поля, п. вимірювання параметрів електронних ламп, п. вимірювання параметрів елементів і трактів, п. вимірювання параметрів компонентів і ланцюгів, п. вимірювання послаблень, п. вимірювання потужності, п. вимірювання радіоперешкод, п. вимірювання різниці фаз, п. вимірювання сили струму, п. вимірювання частоти і часу, п. дослідження амплітудних характеристик, п. дослідження амплітудно-частотних характеристик, п. дослідження кореляційних характеристик, п. дослідження перехідних характеристик, п. дослідження фазочастотних характеристик, п. імпульсних вимірювань, п. лабораторні, п. промисловості, п. радіомоніторингу, п. спостереження і дослідження характеристик радіопристроїв, п. еколого-вимірювальні, п. електровимірювальні, п. електродинамічні вимірювальні, п. електромагнітні вимірювальні, п. електромеханічні вимірювальні, п. електронні вимірювальні, п. індукційні вимірювальні, п. електростатичні вимірювальні, п. електрохімічні вимірювальні, п. контрольно-вимірювальні, п. метрології, п. магнітодинамічні вимірювальні, п. магнітоелектричні вимірювальні, п. мобільного зв'язку, п. обчислювальної техніки, п. побутової електроніки, п. радіозв'язку, п. радіонавігації, п. телерадіомовлення, пробники, рефлектометри, тепловізори, тесламетри, тестери, трансформатори тощо [508; 611; 795].

Такі терміни детермінують виділення відповідних концептів: “аналізатори”, “антени”, “атенюатори”, “блоки”, “вимірювачі”, “генератори”, “датчики”, “джерела”, “еталони”, “з'єднувачі”, “індикатори”, “калібратори”, “лічильники”, “модулятори”, “перемикачі”, “перетворювачі”, “підсилювачі”, “приймачі”, “прилади автоматики та телемеханіки”, “прилади бездротового зв'язку”, “прилади лабораторні”, “прилади мобільного зв'язку”, “прилади обчислювальної техніки”, “прилади побутової

електроніки”, “прилади промисловості”, “прилади радіозв’язку”, “прилади радіонавігації”, “прилади спостереження”, “прилади телерадіомовлення”, “пробники”, “тестери”, “трансформатори”.

Концептосферу **“лазерні технології”** репрезентують терміни: *голографія, далекоміри, зчитувачі штрих-кодів, лазерна аморфізація поверхні сплаву, лазерна дезактивація, лазерна зброя, лазерна медична техніка, лазерна орієнтація у космічному просторі, лазерна пеленгація у космічному просторі, лазерна фотолітографія, лазерне вимірювання, лазерне відпалювання, лазерне гартування, лазерне гравірування, лазерне дослідження навколишнього середовища, лазерне зварювання, лазерне зондування, лазерне ініціювання поверхневих хімічних реакцій, лазерне ініціювання фізико-хімічних процесів, лазерне легування сталей, лазерне маркування, лазерне мікрооброблення, лазерне намагнічування, лазерне напилення, лазерне наплавлення, лазерне нарощення поверхонь, лазерне оброблення отворів, лазерне оброблення поверхонь, лазерне охолоджування, лазерне очищення, лазерне поліпшення якості поверхні, лазерне полірування, лазерне різання матеріалів, лазерне розділення матеріалів, лазерне розмірне оброблення, лазерне свердління, лазерне скрайбування, лазерне структурування поверхні, лазерне термооброблення, лазерне терморозкалювання, лазерне управління, лазерне шоу, лазерний 3-d друк, лазерний далекомір, лазерний дисплей, лазерний друк, лазерний екологічний моніторинг, лазерний когерентний контроль, лазерний пінцет, лазерні комплекси, лазерні оптичні п., лазерні принтери, лазерні приціли, лазерні системи, лазерні системи навігації, лазерні системи спостереження, лазерні субтитри, поляризація імпульсу, система лазерного наведення, спектроскопія, т. лазерного екологічного моніторингу, т. лазерного запису та зберігання інформації, т. лазерного лікування, т. лазерного лікування онкології, т. лазерного машинобудування, т. лазерного оброблення матеріалів, т. лазерного оброблення поверхонь, т. лазерного*

приладобудування, т. лазерного термального оброблення, т. лазерного точного землеробства, т. лазерної ендоскопії, т. лазерної корекції зору, т. лазерної косметології, т. лазерної космічної орієнтації, т. лазерної лапароскопії, т. лазерної навігації, наведення і спостереження, т. лазерної стоматології, т. лазерної хірургії, ударне лазерне зміцнення матеріалів, ударний вплив лазерного випромінювання, ультракороткі імпульси, цифрові мінілабораторії тощо [522; 554; 557].

Така терміносфера зумовлює виділення відповідних концептів: *“технології лазерного запису та зберігання інформації”, “технології лазерного ініціювання фізико-хімічних процесів”, “технології лазерного лікування”, “технології лазерного машинобудування”, “технології лазерного оброблення матеріалів”, “технології лазерного приладобудування”, “технології лазерного точного землеробства”, “технології лазерної корекції зору”, “технології лазерної косметології”, “технології лазерної навігації, наведення і спостереження”, “технології лазерної стоматології”, “технології лазерної хірургії”.*

Концептосферу **“технології роботів”** репрезентують терміни: *адаптивне керування роботом, екзоскелет, інтелектуальне керування роботом, інтелектуальні системи безпеки, маніпулятор для робота, маніпуляційна система робота, машинна творчість, машинне розпізнавання образів, машинне розпізнавання символів, машинний зір, мікробот, мікроелектромеханічна система, наноробот, нелінійне керування роботом, програмне керування роботом, робот автономний, робот біометричний, робот візуальний, робот військовий, робот гідравлічний, робот глибинний, робот електромеханічний, робот індустріальний, робот інтелектуальний, робот колісний (двоколісний, чотириколісний, багатоколісний), робот крокуючий (двоногий, чотириногий, багатоногий), робот літаючий, робот логічний, робот механізований, робот персональний, робот плаваючий (надводний, підводний), робот пневматичний, робот побутовий, робот*

продуктивний, робот серійний, робот сільськогосподарський, робот соціальний, робот-“рука”, робот-андроїд, робот-газонокосарка, робот-гуманоїд, робот-зчитувач штрих-кодів, роботизація, роботизована техніка, робот-іграшка, робот-кіборг, робот-кодувальник, робот-маніпулятор, робот-мінер, робототехніка авіаційна, робототехніка будівельна, робототехніка військова, робототехніка екстремальна, робототехніка космічна, робототехніка підводна, робототехніка побутова, робототехніка промислова, робот-пилосос, робот-планетохід, робот-помічник, робот-прибиральник басейнів, робот-прибиральник каналізаційних труб, робот-прибиральник, робот-реплікатор, робот-розвідник, робот-транспортер, система керування роботом, система пересування робота, системна робототехніка, т. робіт, штучний інтелект тощо [596; 704; 718; 782].

Така терміносфера зумовлює виділення відповідних концептів: “робототехніка авіаційна”, “робототехніка будівельна”, “робототехніка військова”, “робототехніка екстремальна”, “робототехніка космічна”, “робототехніка підводна”, “робототехніка побутова”, “робототехніка промислова”, “робототехніка ігрова”, “робототехніка соціальна”, “робототехніка інтелектуальна”, “система керування роботом”, “система пересування робота”, “система маніпуляційна”, “система мікроелектромеханічна”, “система руху частин робота”, “система розпізнавання робота”.

Концептосферу “техніка” репрезентують терміни: верстати, двигуни, деталі, засоби керування машинами, засоби керування технологічними процесами, конвейєри, машини будівельні, машини гірничі, машини електричні, машини енергетичні, машини інформаційні, машини контрольно-керуючі, машини металообробні, машини металургійні, машини обчислювальні, машини сільськогосподарські, машини текстильні, машини технологічні, механізми, моделі, прилади, пристрої, техніка авіаційна, техніка будівельна, техніка важка, техніка вимірювальна, техніка

виробнича, техніка військова, техніка дорожна, техніка електрична, техніка електронна, техніка зв'язку, техніка комп'ютерна, техніка комунальна, техніка комунікаційна, техніка космічна, техніка лазерна, техніка механічна, техніка невиробнича, техніка обчислювальна, техніка освіти й культури, техніка переробна, техніка побутова, техніка пожежна, техніка промисловості, техніка технологічна, техніка сільськогосподарська, техніка транспортна, техніка хірургічна, техніка холодильна, техніка ядерна тощо [629; 672; 730; 762].

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: “техніка авіаційна”, “техніка будівельна”, “техніка вимірювальна”, “техніка виробнича”, “техніка військова”, “техніка дорожна”, “техніка електрична”, “техніка електронна”, “техніка зв'язку”, “техніка комп'ютерна”, “техніка комунальна”, “техніка комунікаційна”, “техніка космічна”, “техніка лазерна”, “техніка механічна”, “техніка обчислювальна”, “техніка освіти й культури”, “техніка переробна”, “техніка побутова”, “техніка пожежна”, “техніка промисловості”, “техніка сільськогосподарська”, “техніка транспортна”, “техніка хірургічна”, “техніка холодильна”, “техніка ядерна”.

Концептосферу “**транспортні технології**” репрезентують терміни: автокар, автомобільний двигун, авторефрижератор, аеросани, аквабайк, артилерійський тягач, безпілотний автомобіль, безрейковий поїзд, вантажно-розвантажувальний засіб, вертоліт, гіроскутер, говерборд, дельтаплан, дирижабль, дицикл, елеватор, електрокар, електромобіль, електросани, електроскейт, енергопоїзд, канатна дорога, корабель, космічний корабель, літак, логістична система на транспорті, монорейка, мопед, мотоцикл, пароплан, парусне судно, планер, повітряне судно, поїзд, промисловий вузол, ракета, рейково-струнна траса, ремонтний комплекс для транспортних засобів, ресурфейсер, рефрижераторний контейнер, скіддер, скутер, соларкар, спеціалізований рухомий склад, станція технічного

обслуговування, субмарина, судно, супутникова система навігації на транспорті, сучасні транспортні т., теплоелектробус, технологія вантажних робіт на транспорті, технологія виробництва автомобілів, технологія діагностики автомобіля, транспортна система, транспортна споруда, транспортна техніка, транспортний засіб автомобільний, транспортний засіб водний, транспортний засіб залізничний, транспортний засіб комерційний, транспортний засіб космічний, транспортний засіб механічний, транспортний засіб на підвісній колії, транспортний засіб на стисненому повітрі, транспортний засіб наземний (сухопутний), транспортний засіб нерейковий, транспортний засіб підводний, транспортний засіб повітряний, транспортний засіб промисловий, транспортний засіб рейковий, транспортний засіб струнний, транспортні системи інтегровані, транспортні системи промислових підприємств, транспортні т. (на автомобільному транспорті), транспортні т. (на залізничному транспорті), транспортні т. (на морському та річковому транспорті), транспортні т. (на повітряному транспорті), транспортні т. інтермодальні, транспортно-складський комплекс, трициклопод, фунікулер, човен тощо [564; 716; 771; 806].

Така терміносфера детермінує виділення відповідних концептів: “транспортна система”, “транспортна техніка”, “транспортна технологія”, “транспортний вузол”, “транспортний засіб”, “транспортний комплекс”.

Підсумовуючи, зазначимо, що терміноконцепт “технічні новітні технології” в концептосфері новітніх технологій української мови представлено такими ключовими терміноконцептами: “авіакосмічні технології”, “військові технології”, “технології в електроніці”, “будівельні технології”, “нанотехнології”, “технології приладобудування”, “оптичні технології”, “лазерні технології”, “технології роботів”, “технології в техніці”, “транспортні технології” (див. Рис. 3.3).

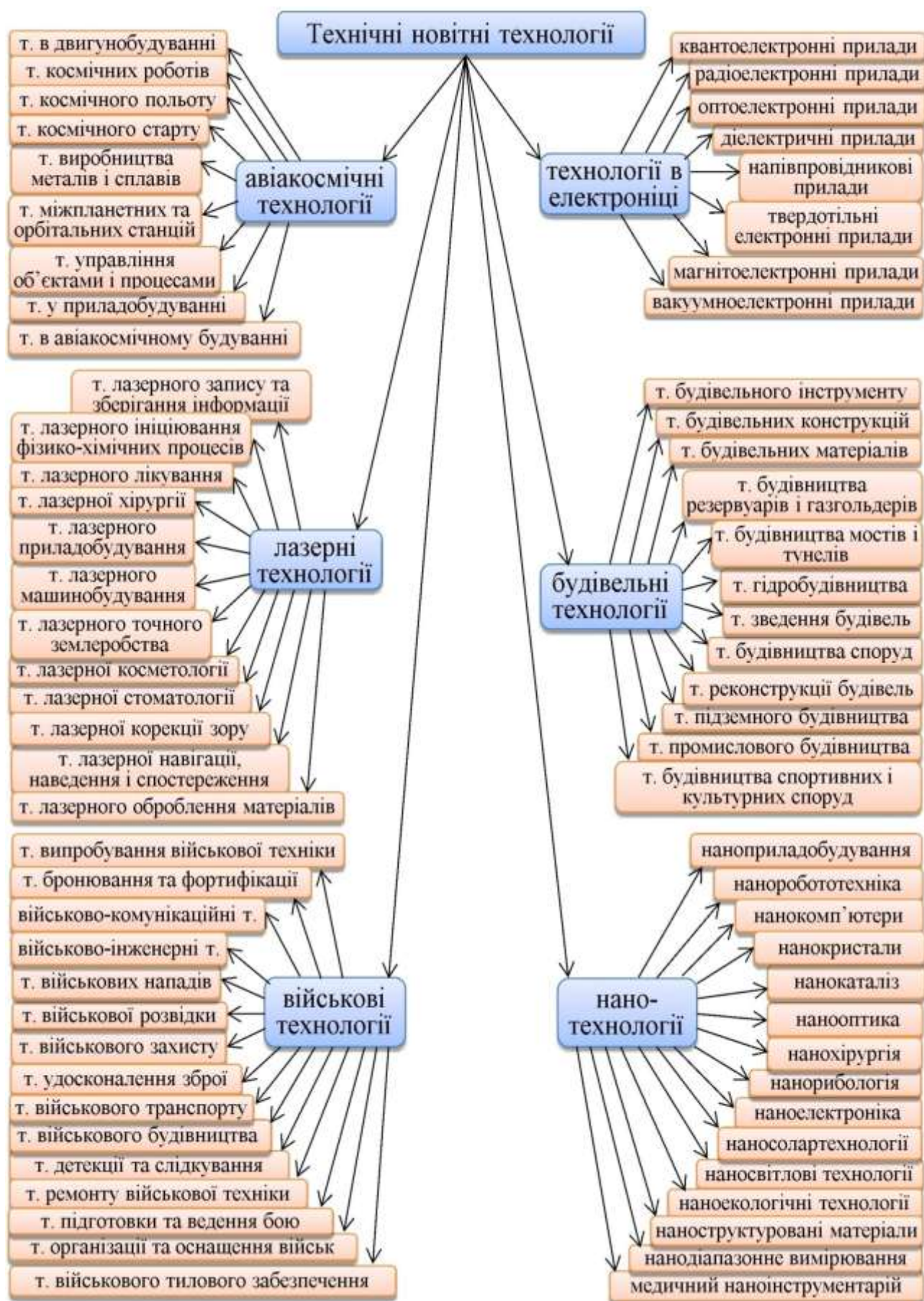
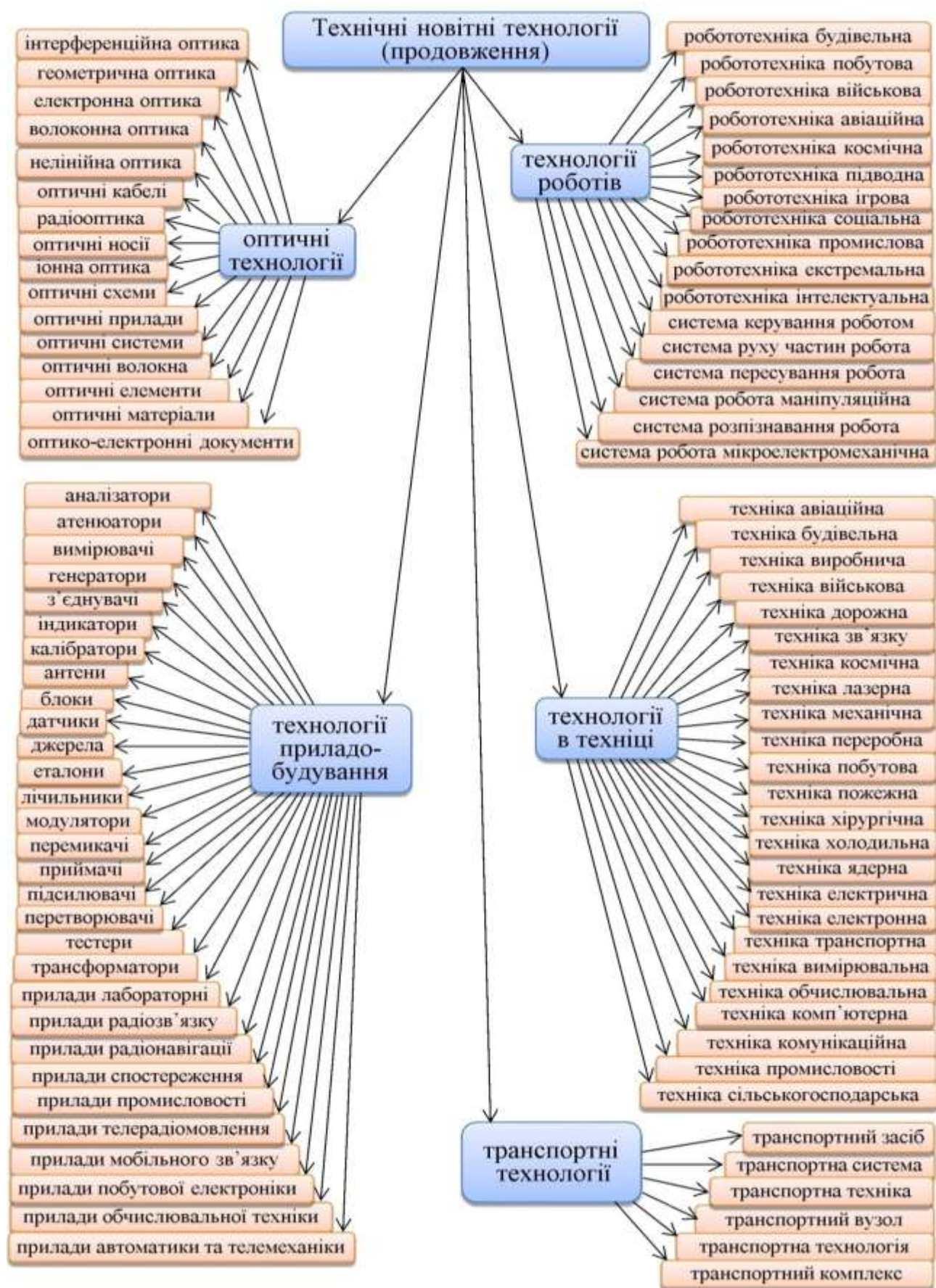

Рис. 3.3 Модель терміноконцепту “технічні новітні технології”

Продовж. рис. 3.3 Модель терміноконцепту “технічні новітні технології”

На субординаційному рівні концептуальної організації зазначені концепти поділяються на концептуально дрібніші терміноконцепти, які характеризуються вищим ступенем диференціації концептуальних ознак. Загалом терміноконцепт “технічні новітні технології” в концептосфері новітніх технологій виявляє себе як осмислення артефактів людської діяльності (апаратів, деталей, засобів, інструментів, комплексів, конструкцій, матеріалів, машин, механізмів, обладнання, приладів, пристроїв, роботів, систем, техніки, установок тощо) та їхніх характеристик, процесів та дій тощо. Більшість мовних репрезентацій цього терміноконцепту називає предмети та об’єкти.

3.3.2. Терміносфера терміноконцепту “природничі новітні технології”

За формальною процедурою логічного поділу, яка передбачає приписування видозмінної ознаки, зокрема *природничі*, вибудовуємо ключовий терміноконцепт пресубординаційного рівня “природничі новітні технології”. За формально-логічним виведенням терміносферу цього поняття підтримує лише два терміни “природничі науки” і “новітні технології”.

Терміноконцепт “**природничі новітні технології**” на субординаційному рівні концептуальної організації сфери новітніх технологій за процедурою логічного поділу класифікуємо на такі ключові терміноконцепти: “**біологічні технології**”, “**генетичні технології**”, “**екологічні технології**”, “**енергетичні технології**”, “**медичні технології**”, “**сільськогосподарські технології**”, “**фармакологічні технології**”, “**фізичні технології**”, “**хімічні технології**”, “**ядерні технології**”.

Виділені терміноконцепти на субординаційному рівні концептуальної організації сфери природничих новітніх технологій можемо поділити на концептуально дрібніші терміноконцепти, що мають вищий ступінь диференціації концептуальних ознак.

Концептосферу **“біологічні технології”** репрезентують терміни: алкалоїд, амінокислота, антибіотик, антитіло, біоінженерія, біоінформатика, біологічна макромолекула, біологічний об’єкт, біологічна структура, біологічно активна речовина, біомедицина, біоніка, біоремедіація, біосинтез білка, біофармакологія, вакцина, вирощування бактерій, вірусологія, вітаміни, гібридизація, гідролізат, гістологія, гормон, ДНК, енергетичний обмін, імунологія, імуномодулятор, інсектицид, клітинний компонент, кормовий білок, кріобіологія, ліпід, метаболіт, мікологія, мікробіологія, мікроорганізм, мітохондрія, молекулярна біологія, нуклеїнова кислота, обмін речовин, органічна кислота, радіобіологія, рибосома, РНК, рослинна клітина, синтетична біологія, тваринна клітина, технологія біопроектів, токсин, фермент, цитологія тощо [610; 721; 731; 804].

Така терміносфера детермінує виділення відповідних концептів: “біоінженерія”, “біоінформатика”, “біомедицина”, “біоніка”, “біофармакологія”, “вірусологія”, “гістологія”, “імунологія”, “кріобіологія”, “мікологія”, “мікробіологія”, “молекулярна біологія”, “радіобіологія”, “синтетична біологія”, “технологія біопроектів”, “цитологія”.

Концептосферу **“генетичні технології”** репрезентують терміни: антиген, біометрична генетика, біохімічна генетика, введення гену у вектор, виробництво вакцин, генетика вірусів, генетика індивідуального розвитку, генетика людини, генетика мікроорганізмів, генетика рослин, генетика соматичних клітин, генетична інженерія, генетична карта, генетична популяція, генетична технологія, генетичне різноманіття, генетичний код, генетично модифікована рослина, генетично модифікований організм, генетично модифікований продукт, генна інженерія, генна маніпуляція, генна мутація, генна терапія, генний процес, генографія, геном, геноміка, геномна бібліотека, геномна мутація, гібрид, ДНК у технологіях, екологічна генетика, експресія генів, індукована

стовбурова клітина, клон, клонування, криміналістична генетика, медична генетика, метод генної інженерії, молекулярна генетика, мутаційна мінливість, мутація, отримання ізольованого гену, популяційна генетика, психіатрична генетика, радіаційна генетика, селекція генів, сконструйований ген, судово-медична генетика, трансгенна рослина, трансгенний організм, транскрипція, фізіологічна генетика, хромосомна аберація, цитогенетика тощо [546; 574; 634; 804].

Така терміносфера детермінує виділення відповідних концептів: “біометрична генетика”, “біохімічна генетика”, “генетика вірусів”, “генетика індивідуального розвитку”, “генетика людини”, “генетика мікроорганізмів”, “генетика рослин”, “генетика соматичних клітин”, “генетична інженерія”, “генетично модифікований організм”, “генна інженерія”, “генна терапія”, “екологічна генетика”, “зоогенетика”, “криміналістична генетика”, “медична генетика”, “молекулярна генетика”, “популяційна генетика”, “психіатрична генетика”, “радіаційна генетика”, “судово-медична генетика”, “фізіологічна генетика”, “цитогенетика”.

Концептосфера “**екологічні технології**” представлена термінами: *рекультивация полігонів твердих побутових відходів, рекультивация сміттєзвалищ, т. авіаційної охорони лісів, т. агроекологічні, т. альтернативних джерел енергії, т. альтернативного палива, т. аспірації повітря, т. біологічного захисту рослин, т. видобутку біогазу, т. видобутку екологічно чистої сировини, т. використання вторинної сировини, т. виробництва органічного харчування, т. виробництва твердого біопалива, т. відновлення забруднених територій, т. відновлення рибних ресурсів, т. дезактивації відходів, т. дезодорації повітря, т. екологічної безпеки атомних електростанцій, т. енергозбереження в промисловості, т. заготівлі й перероблення деревини, т. захисту й відновлення лісів, т. збалансованого лісокористування, т. збереження біорізноманіття акваторії морів, т. збору відходів, т. знешкодження відходів, т. іонізації*

повітря, т. кондиціонування повітря, т. малої гідроенергетики, т. нано- та мікрофільтрації води, т. нейтралізації відходів, т. озеленення міст, т. озонування питної води, т. органічних добрив, т. органічних сполук і біоматеріалів, т. органічного землеробства, т. охорони атмосферного повітря, т. охорони біорізноманіття в лісах, т. очищення пилогазоповітряних викидів, т. очищення питної води, т. очищення стічних вод, т. перероблення агрохімічних відходів, т. перероблення біомаси, т. перероблення відходів, т. перероблення медичних відходів, т. перероблення хімічних відходів, т. радіаційного моніторингу та захисту, т. сучасних лісових меліорацій, т. управління водними ресурсами, т. управління заповідниками, т. управління лісовим господарством, т. урбаністичного екологічного балансування, т. утилізації відходів, т. хімічного захисту, т. штучних ландшафтів тощо [540; 562; 572; 696; 756].

Такі терміни детермінують виділення відповідних концептів: *“технології біологічного захисту рослин”, “технології використання вторинної сировини”, “технології виробництва органічного харчування”, “технології екологічної безпеки”, “технології збереження біорізноманіття”, “технології озеленення міст”, “технології органічних сполук і біоматеріалів”, “технології органічного землеробства”, “технології охорони атмосферного повітря”, “технології очищення води”, “технології очищення повітря”, “технології очищення стічних вод”, “технології рекультивації територій”, “технології управління відходами”, “технології управління водними ресурсами”, “технології управління лісовим господарством”.*

Концептосферу **“енергетичні технології”** репрезентують терміни: *атомна енергія, бездротова передача енергії, біологічна енергія, біопаливо, відновлювана енергія, вітрова енергія, воднева енергія, вторинні енергетичні ресурси, вугільна енергія, геотермальна енергія, гідравлічна енергія, джерела енергії, електрична енергія, електрична енергія, енергозбереження,*

нафтогазова енергія, нетрадиційні джерела енергії, паливно-енергетичний баланс, поновлювані джерела енергії, природні енергетичні ресурси, резонансна передача енергії, сонячна енергія, теплова енергія, термоядерна енергія, термоядерний синтез, т. використання енергії, т. вироблення енергії, т. енергобалансу, т. енергозбереження, т. енергоощадності, т. перетворення енергії, т. постачання енергії, т. розподілу енергії, т. транспортування енергії, ядерна енергія [648; 748; 749].

Така терміносфера детермінує виділення відповідних концептів: “технології вироблення енергії”, “технології перетворення енергії”, “технології розподілу енергії”, “технології використання енергії”, “технології енергоощадності”, “технології енергозбереження”, “технології енергобалансу”, “технології постачання енергії”, “технології транспортування енергії”, “атомна енергія”, “біологічна енергія”, “відновлювана енергія”, “вітрова енергія”, “воднева енергія”, “вугільна енергія”, “геотермальна енергія”, “гідравлічна енергія”, “електрична енергія”, “нафтогазова енергія”, “сонячна енергія”, “теплова енергія”, “термоядерна енергія”, “ядерна енергія”.

Концептосферу “**медичні технології**” репрезентують терміни: *3-d ортопедія, 3-d трасплантологія, апаратна онкологія, баріатрична хірургія, біологічна інженерія в медичній практиці, біологічна інформатика в медичній практиці, біометрія в медичній практиці, генетична діагностика, генна інженерія в медичній практиці, генна терапія, електроенцефалографічна топографія мозку, ендопротезування суглобів, інкапсуляція клітин, інтелектуальна діагностика, інтроскопія, кардіопульмонарне воскресіння, кардіохірургія, клінічна біомеханіка, клітинна терапія, комп’ютерна томографія, ксенонова анестезія, лазерна офтальмологія, магнітно-резонансна томографія, медична візуалізація, медичний дроїд, мікрокапсулювання клітин, мікролапароскопія, молекулярна фармакологія, молекулярно-спрямована терапія, нейрохірургічна*

робототехніка, позитронно-емісійна томографія, протонна терапія, рентгенотехніка, реплі-протезування кінцівок, робоча онкохірургія, стереотаксична променева терапія, судинна мікрохірургія, сцинтиграфія, таргетна терапія ракових пухлин, терапія стовбуровими клітинами, тонкогolkова аспіраційна пункційна біопсія, трансплантація автономного штучного серця, трансплантація обличчя, ультразвукова діагностика, фармакогеноміка тощо [597; 619; 737; 755; 764].

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: “анестезіологічні технології”, “біоклітинні технології”, “вірусологічні технології”, “гастроентерологічні технології”, “генетичні технології”, “діагностичні технології”, “кардіологічні технології”, “медичні апаратні технології”, “мікробіологічні технології”, “нейромедичні технології”, “нейрохірургічні технології”, “офтальмологічні технології”, “реанімаційні технології”, “технології імплантації”, “технології протезування”, “технології трансплантування”, “фармакологічні технології”, “хірургічні технології”.

Концептосферу “сільськогосподарські технології” репрезентують терміни: акарициди, альтернативне біокормовиробництво, арборициди, бактерициди, біологічні засоби захисту рослин, випасна аквакультура, високоплідне козівництво, високотехнологічний бджолорозплідник, відновлення та ремонт дерев у садівництві, водорозчинні добрива, газова хроматографія / мас-спектрометрія у виноградарстві, генетичне маркування в конярстві, гербіциди, гідробіонти рибництва, десиканти, екстенсивна аквакультура, екстенсивне пасовищне скотарство, ентомопатогени, ентомофаги, ефективне тваринництво, зооциди, імунологічний захист рослин, індуктори антагоністів, інсектициди, інтенсивна реконструкція свиноматок, інтенсивне кролівництво, інтенсивне овочівництво закритого ґрунту, інтенсивні т. закритого ґрунту, інтродуценти рибництва, кормові ресурси водних об’єктів, метаболіти

антагоністів, мікроби-антагоністи, мінеральні добрива, напівінтенсивна марикультура, нематоциди, новітні т. обладнання нуклеусних та мікронуклеусних вуликів, організація луків кормових агроценозів, органічні добрива, перспективне ресурсозберігаюче хмелярство, пестициди, поліестричність у вівчарстві, протруйники насіння, рибогосподарська меліорація, родентициди, світлодіодне освітлення в птахівництві, стабілізовані агроєкосистеми, ставкова аквакультура, тепличне джмільництво, т. інтенсивного плодівництва, т. no-till, точне землеробство, точне зрошування, точне сіяння, фітонциди, фітопатогени, фуміганти, фунгіциди, хіміко-технологічне ґрунтознавство тощо [584; 653; 740; 793].

Така терміносфера зумовлює виділення відповідних концептів: “засоби захисту рослин”, “технології агроєкосистем”, “технології аквакультури”, “технології бджільництва”, “технології виноградарства”, “технології землеробства”, “технології кормовиробництва”, “технології луківництва”, “технології марикультури”, “технології меліорації”, “технології овочівництва”, “технології плодівництва”, “технології птахівництва”, “технології рибництва”, “технології рільництва”, “технології рослинництва”, “технології садівництва”, “технології тваринництва”.

Концептосферу “**фармакологічні технології**” репрезентують терміни: акумульоване драже, анатоксини, бактеріофаги, вітамінні препарати, галенові препарати, генні т. в фармакології, генно-інженерні вакцини, гіалуронова сироватка, гомеопатичні препарати, грибкові алергени, драглисті лініменти, електронно-проміневі т. в фармакології, електронно-проміневі т. в фармакології, еліксири, епагони, етофіони, імунобіологічні лікарські засоби, імунобіотехнологія, імуноглобуліни, імуномодулятори, індустриальна фармація, інженерна ензимологія, компендіум, лікарська мінеральна сировина, лікарська речовина, лікарська рослинна сировина, лікарська тваринна сировина, лікарська форма для ін’єкцій, лімітовані

екстракти, ліофобні емульсії, лосьйони-оксиданти, люмінесцентні аерозолі, матрикс-таблетки, мікробіологічні т. в фармакології, мікрокапсули, мікст-аллергоїди, нанобіотехнологія, очищені природні речовини, препарати антибіотиків, препарати радіоактивних ізотопів, природний сировинний матеріал, силікон-крем, сільськогосподарська фармація, т. біологічної фармакології, т. ветеринарної фармакології, т. судової фармакології, т. харчової фармакології, технологія ліків та лікарських форм, торібони, ультрадисперсні емульсії, фармацевтична хімія, феромони, фітовитяжки, флуоресцентні гелі, химерні вакцини, цілеспрямований синтез ліків тощо [621; 745; 791].

Такі терміни детермінують виділення відповідних концептів: “технології біологічної фармакології”, “технології ветеринарної фармакології”, “технології індустріальної фармакології”, “технології харчової фармакології”, “технологія ліків та лікарських форм”, “технологія фармацевтичних препаратів”.

Концептосферу “**фізичні технології**” репрезентують терміни: аеродинамічні т., аеростатичні електроенергетичні т., акустичні т., вакуумні т., акустооптичні т., волоконні т., гамма-спектрометричні т., гелій-неонові т., гідродинамічні т., гідростатичні т., гравітаційні т., електричні т., електромагнітні т., індукційні т., квантові т., компресійні т., конденсаційні т., криогенні т., молекулярні т., нанометатехнології, плазмові т., проривні фізичні т., поляризаційні т., радіаційні т., резонансні т., рентгенівські т., рідинні т., розрядно-імпульсні т., світлові т., сенсорні т., сепараційні т., спектральні т., спінові т., теплообмінні т., т. адсорбції речовин, т. екстракції речовин, т. іонного випромінювання, т. кристалізації речовин, т. матеріалів, т. полімерів, т. прискорення частинок, т. радіаційного контролю, т. силової електроніки, транзисторні т., ультразвукові т., фізичні т. біомедицини, фізичні т. наноіндустрії, фотонні т. тощо [576; 659; 739; 772].

Така терміносфера зумовлює виділення відповідних концептів: “електричні технології”, “електродинамічні технології”, “квантові технології”, “магнітні технології”, “молекулярні технології”, “світлові технології”, “термодинамічні технології”, “технології на основі фізичних коливань”, “технології на основі фізичних хвиль”, “технології силової фізики”, “технології фізичної динаміки”, “технології фізичної статички”, “хвильові оптичні технології”.

Концептосферу “**хімічні технології**” репрезентують терміни: електрохімічні т. (виробництво хлору, лугів, водню); т. біохімічного виробництва (виробництво спиртів, оцтової кислоти); т. важкого органічного синтезу (виробництво спиртів, органічних кислот, альдегідів, кетонів, ефірів, ПАР-ів, мономерів тощо); т. використання відновлюваних джерел сировини і енергії; т. виробництво харчових продуктів (цукру, білків, жирів, вуглеводів); т. високомолекулярних речовин (пластмас, штучних і синтетичних волокон, каучуку); т. гідродинамічні, т. дифузійні, т. металургії (виробництво чорних, кольорових, благородних металів); т. малотоннажної хімії, т. неорганічних речовин, т. органічних речовин, т. основних речовин (неорганічних кислот, лугів, солей, мінеральних добрив); т. очищення промислових викидів від шкідливих домішок та утилізації відходів, т. переробки палив (нафти, вугілля, горючих сланців); т. перероблення сировини, т. перетворення оброблюваних матеріалів, т. силікатів і в’язучих речовин (виробництво скла, цементу, вапна, кераміки); т. нових матеріалів, т. теплові, т. тонких неорганічних продуктів (реактиви, рідкісні елементи, фармацевтичні препарати); т. тонкого органічного синтезу (виробництво фармацевтичних препаратів, органічних реактивів, барвників, запаших речовин тощо); т. холодильні [575; 585; 663; 690].

Така терміносфера зумовлює виділення відповідних концептів: “технології неорганічних речовин”, “технології органічних речовин”,

“технології біохімічного виробництва”, “технології важкого органічного синтезу”, “технології виробництво харчових продуктів”, “технології високомолекулярних речовин”, “технології металургії”, “технології основних речовин”, “технології переробки палив”, “технології силікатів і в’язучих речовин”, “технології тонких неорганічних продуктів”, “технології тонкого органічного синтезу”.

Концептосферу **“ядерні технології”** репрезентують терміни: *т. активування ядерної речовини, т. дистанційної променевої терапії, т. збагачення урану, т. ізотопної геохронології, т. керованого термоядерного синтезу, т. контактної променевої терапії, т. нейтронного дослідження наноматеріалів, т. нейтронної нанодіагностики, т. нейтронозахватної терапії, т. променевої терапії, т. протонної терапії, т. радіаційного коригування екологічних проблем, т. радіаційного оброблення крові, т. радіаційного оброблення лікарських препаратів, т. радіаційного оброблення продуктів для тривалого збереження, т. радіаційного очищення стічних вод, т. радіаційного підвищення схожості насіння, т. радіаційної деконтамінації забруднень, т. радіаційної діагностики, т. радіаційного змінення характеристик полімерів, т. радіаційної терапії, т. радіаційної хімії, т. холодного ядерного синтезу, т. ядерної брахітерапії, т. ядерної медицини тощо [537; 693; 741].*

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: *“ядерні технології в хімії”, “ядерні технології в екології”, “ядерні технології в сільському господарстві”, “ядерні технології в медицині”, “ядерні технології в фармакології”, “ядерні технології в промисловості”* (див. Рис. 3.4).

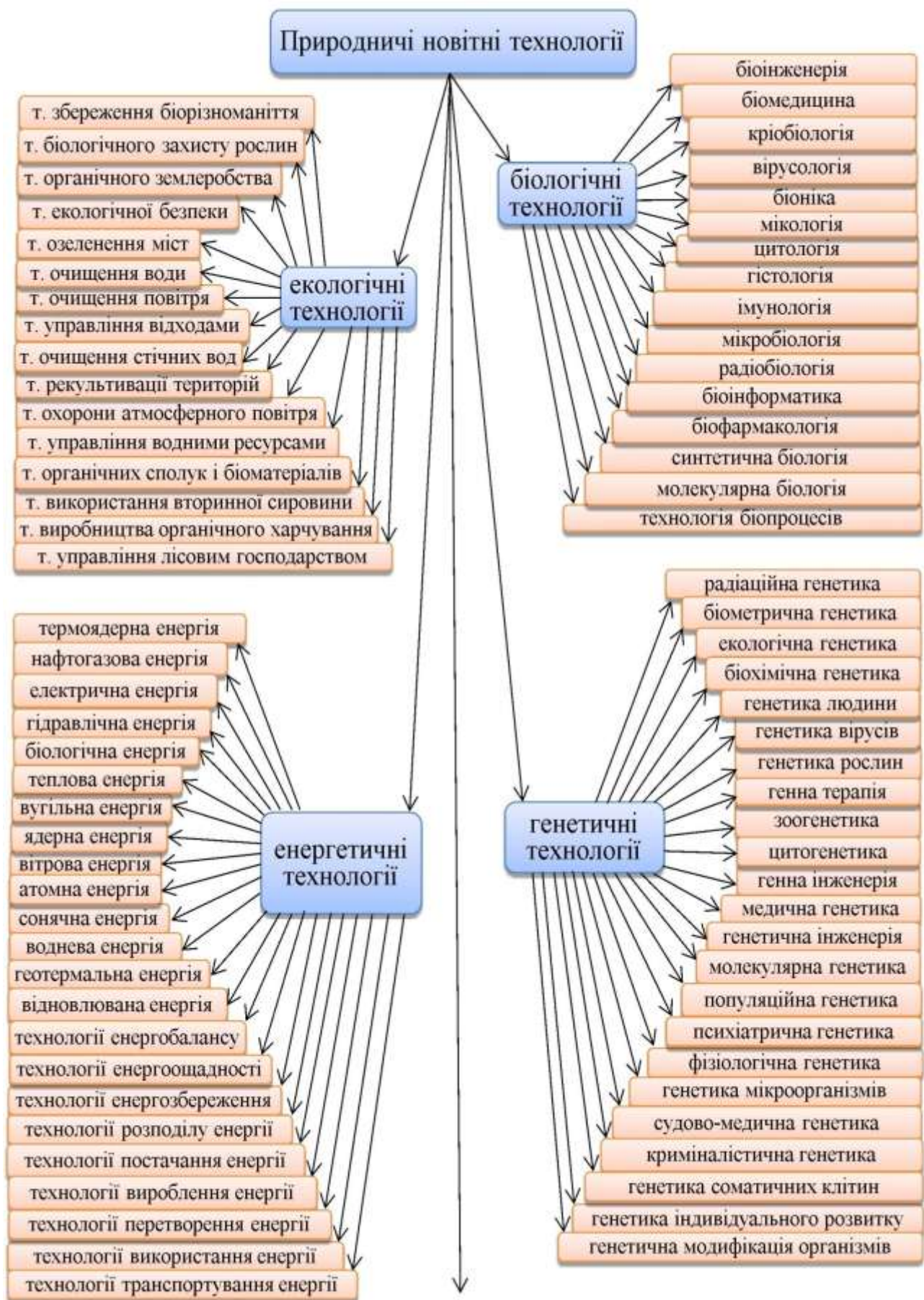
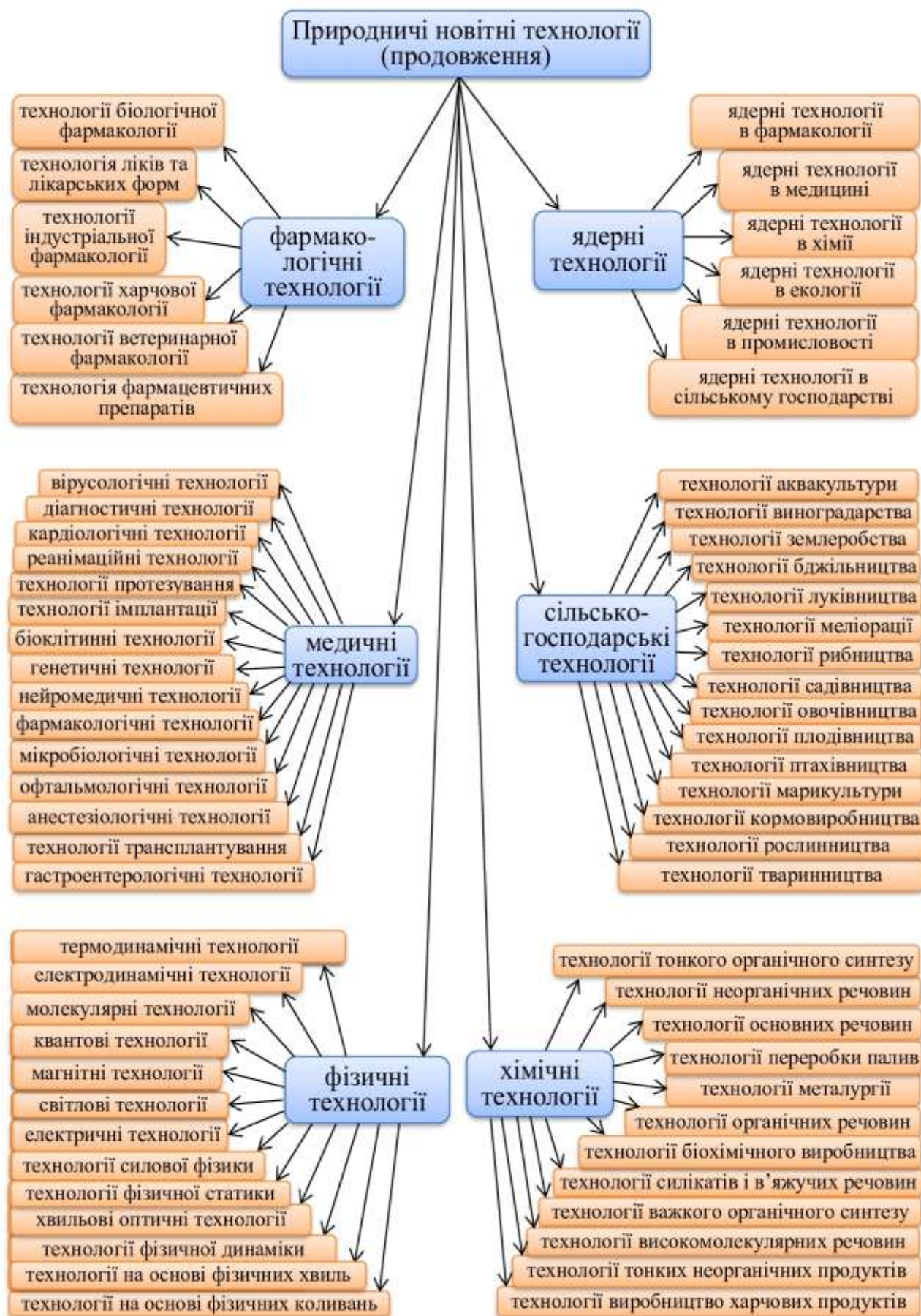

Рис. 3.4 Модель терміноконцепту “природничі новітні технології”

Продовж. рис. 3.4 Модель терміноконцепту “природничі новітні технології”

Підсумовуючи, зазначимо, що терміноконцепт “природничі новітні технології” виявляє себе як осмислення змін у природі, впливу на природу, перетворень природної матерії, пов’язаних із втручанням людини, та на субординаційному рівні концептуальної організації сфери новітніх технологій поділяється на ключові терміноконцепти “біологічні технології”, “генетичні технології”, “екологічні технології”, “енергетичні технології”, “медичні технології”, “сільськогосподарські технології”, “фармакологічні технології”, “фізичні технології”, “хімічні технології”, “ядерні технології”, які в свою чергу поділяються на концептуально дрібніші терміноконцепти, що мають вищий ступінь диференціації концептуальних ознак.

3.3.3. Терміносфера терміноконцепту “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології”

Цей концепт виформовується накладанням ментальних просторів понять “інформаційні технології”² і “телекомунікаційні технології”. Виділені терміноконцепти на субординаційному рівні концептуальної організації сфери інформаційних і телекомунікаційних новітніх технологій поділяються на терміноконцепти вищого ступеня диференціації.

Концептосферу “інформаційні технології” репрезентують терміни: *адміністративна платформа, апаратна платформа, виробничі інформаційні т., гіпертекстові т., глобальні інформаційні т., громадські інформаційні т., децентралізовані інформаційні т., діалогові інформаційні т., економічні інформаційні т., забезпечувальні інформаційні т., ієрархічні інформаційні т., інформаційні т. автоматизації офісної діяльності, інформаційні т. банківської діяльності, інформаційні т. бухгалтерського обліку, інформаційні т. експертних систем, інформаційні т. керування,*

² Сьогодні серед дослідників немає єдності у визначенні поняття “інформація”. За формулюванням дослідників Інформація – це “продукт, із якого можливо отримати знання” (Ф. Дрекке [810]); “знання, яке може бути передане без утрати цілісності; форма знання ” (Б. Когут, У. Зандер [816]); “необхідне середовище, матеріал для витягання або створення знань” (Ф. Махлуп [817]); “дані, які були організовані і передані” (М. Пора [821]); “практичні та теоретичні знання, відомості, дані, залучені із зовнішнього середовища й накопичені у процесі господарської діяльності, які можуть бути використані на підприємстві як чинник підвищення ефективності” (В. С. Пономаренко, І. В. Гонтарєва [658]); “знакові комбінації у формі відомостей та/або даних, що є об’єктами публічного або приватного інтересу ” (О. В. Харенко [775]); “дані, що мають зміст, декодовані за допомогою ключа-контексту” (О. О. Шевченко [794]).

інформаційні т. на базі багаторівневих мереж, інформаційні т. на базі локальних обчислювальних мереж, інформаційні т. на базі розподілених мереж, інформаційні т. оброблення даних, інформаційні т. підтримки прийняття рішень, інформаційні т. податкової діяльності, інформаційні т. страхової діяльності, інформаційно-довідкові (пасивні) т., інформаційно-дорадчі (активні) т., комунікативна платформа інформаційних технологій, конкретні інформаційні т., медичні інформаційні т., мережеві інформаційні т., наукові інформаційні т., об'єктно-орієнтовані інформаційні т., операційна платформа інформаційних технологій, операційні інформаційні т., освітні інформаційні т., пакетні інформаційні т., політичні інформаційні т., предметні інформаційні т., прикладна платформа інформаційних технологій, провайдерські інформаційні т., т. аналізу можливих рішень і дій, т. віддаленого доступу, т. забезпечення конкретних інформаційних процесів, т. захисту інформації, т. зберігання вхідної інформації, т. збору та подальшого складання звітності, т. інструментальних засобів розробки програмного забезпечення, т. компонування інтегрованих пакетів прикладних програм, т. людино-машинної взаємодії та інтерфейси кінцевого користувача, т. мультимедіа, т. оброблення вхідної та вихідної інформації, т. оцінки відхилень від планованих станів, т. оцінки планованого стану об'єкта управління, т. підготовки ілюстрацій і презентацій на основі графічних процесорів, т. підготовки табличних документів на основі електронних таблиць, т. підготовки текстових документів на основі текстових процесорів, т. підтримки управлінських рішень на основі систем штучного інтелекту, т. проектування баз даних, т. проектування програмного забезпечення, т. реінжинірингу інформаційних технологій, т. розподіленої обробки (мережеві т.), т. розробки програм на основі мов програмування, т. систем управління базами даних, т. та системи управління даними, т. швидкого доступу і пошуку необхідних даних, транспортна платформа інформаційних

технологій, функціональні інформаційні т., функціонально-орієнтовані інформаційні т., централізовані інформаційні т., юридичні інформаційні т. тощо [513; 530; 552; 587; 638].

Така терміносфера детермінує виділення відповідних концептів: *“базові інформаційні технології”, “глобальні інформаційні технології”, “діалогові інформаційні технології”, “забезпечувальні інформаційні технології”, “інформаційні технології автоматизації офісної діяльності”, “інформаційні технології експертних систем”, “інформаційні технології на базі багаторівневих мереж”, “інформаційні технології на базі локальних обчислювальних мереж”, “інформаційні технології на базі розподілених мереж”, “інформаційні технології обробки даних”, “інформаційні технології керування”, “інформаційні технології підтримки прийняття рішень”, “інформаційно-довідкові (пасивні) технології”, “інформаційно-дорадчі (активні) технології”, “мережеві інформаційні технології”, “об’єктно-орієнтовані інформаційні технології”, “пакетні інформаційні технології”, “предметні інформаційні технології”, “функціональні інформаційні технології”, “функціонально-орієнтовані інформаційні технології”.*

Концептосферу **“телекомунікаційні технології”** репрезентують терміни: *VoIP-телефонія, аналогові телекомунікаційні м., високошвидкісні локальні мережі, високошвидкісні розподілені мережі, глобальні телекомунікаційні м., дейтаграмні м. передачі даних, дуплексні т. зв’язку, ефірні телекомунікаційні т., інтерактивні т. інтернет, інформаційні супермагістралі, кабельні телекомунікаційні т., комп’ютерні мережеві т., локальні обчислювальні мережі, локальні телекомунікаційні т., макростільникові т. (TETRA), мережі персонального радіовиклику, мережі персонального супутникового (мобільного) зв’язку, мережі стільникового рухомого зв’язку, мережі транкінгового зв’язку, мікростільникові т. (DECT), напівдуплексні т. зв’язку, оптоволоконні телекомунікаційні т., регіональні телекомунікаційні т., рухливі телекомунікаційні т., симплексні т. зв’язку, стільникові системи рухомого зв’язку, стільникові т. (NMT-450, D-AMPS,*

GSM, CDMA), супутникові телекомунікаційні т., телекомунікаційна обчислювальна мережа, телекомунікаційні т. інтернет, т. комп'ютерних мереж, т. масового розсилання, т. персонального виклику, т. використання загальномережевих ресурсів, т. дротяної телефонії, т. електронних бюлетенів новин, т. електронних дошок оголошень, т. електронної пошти, т. замкннутих груп абонентів (підмереж), т. інтернет відкладеного читання, т. інтернет прямого звернення, т. абельного телебачення, т. “клієнт-сервер”, т. колективного телевізійного прийому, т. копій повідомлень за запитами абонентів, т. месенджерів, т. мобільної телефонії, т. переадресації повідомлень на нову адресу одержувача, т. передачі великих масивів даних – файлообмінники, т. передачі даних із комутацією пакетів, т. передачі даних на віртуальному з'єднанні, т. передачі даних по каналах, т. пошуку мультимедійної інформації, т. пошуку текстової інформації, т. прикладних протоколів, т. радіозв'язку у всіх модифікаціях, т. супутникового зв'язку, т. супутникового телебачення, т. телевізійного прийому, т. телеконференцій і телесемінарів, т. факсимільних повідомлень, транкінгові т. (SmarTrunk), цифрові телекомунікаційні т., цифрові мережі інтегрального обслуговування тощо [515; 527; 592; 725; 746].

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: “глобальні телекомунікаційні технології”, “дуплексні технології зв'язку”, “ефірні телекомунікаційні технології”, “кабельні телекомунікаційні технології”, “комп'ютерні мережеві технології”, “локальні телекомунікаційні технології”, “мобільні телекомунікаційні технології”, “напівдуплексні технології зв'язку”, “оптоволоконні телекомунікаційні технології”, “регіональні телекомунікаційні технології”, “симплексні технології зв'язку”, “стаціонарні телекомунікаційні технології”, “супутникові телекомунікаційні технології”, “телекомунікаційні технології інтернет”, “технології комп'ютерних мереж”, “технології дротяної телефонії”, “технології мобільної телефонії”, “технології супутникового телебачення”, “технології супутникового телефонного зв'язку”.

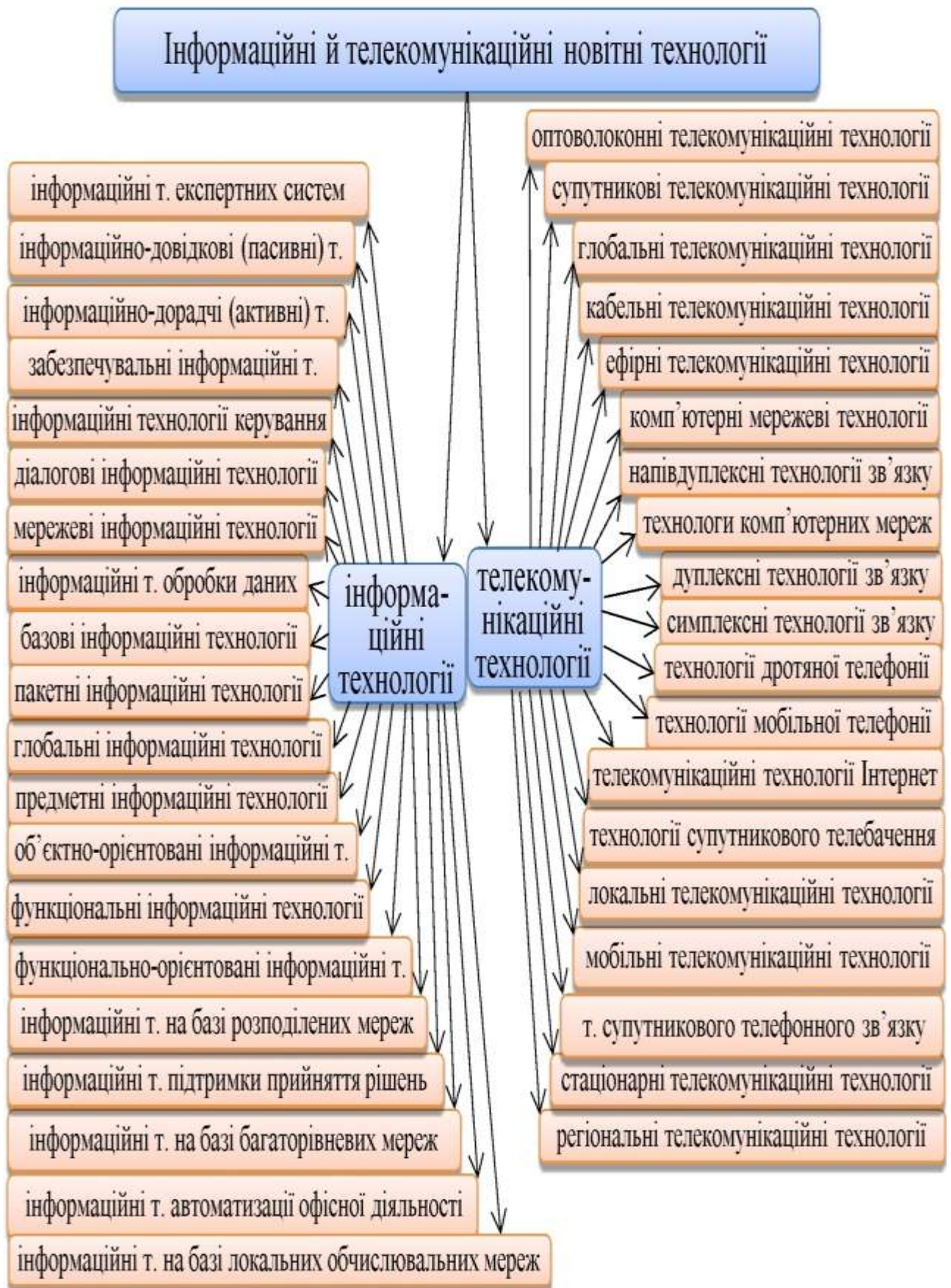

Рис. 3.5 Модель терміноконцепту “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології”

Підсумовуючи, зазначимо, що інтегрований терміноконцепт “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології” виявляє себе як осмислення категорій знання та розуміння, де основною операційною одиницею є інформація: в інформаційних технологіях – це продукт створення та перетворення, у телекомунікаційних – передавання та поширення. Цей концепт виформовується накладанням ментальних просторів понять “інформаційні технології” й “телекомунікаційні технології”, які на субординаційному рівні концептуальної організації поділяються на терміноконцепти вищого ступеня диференціації (див. Рис. 3.5).

3.3.4. Терміносфера терміноконцепту “соціогуманітарні новітні технології”

За формальною процедурою логічного поділу, яка передбачає приписування видозмінної ознаки, зокрема *соціогуманітарні*, вибудовуємо ключовий терміноконцепт пресубординаційного рівня “соціогуманітарні новітні технології”³. За формально-логічним виведенням терміносферу цього поняття підтримують такі терміни: *соціальні науки, гуманітарні науки та новітні технології*. Термінопоняття-концепт “соціогуманітарні новітні технології” на субординаційному рівні концептуальної організації сфери новітніх технологій за процедурою логічного поділу класифікуємо на такі ключові терміноконцепти: “**брендингові технології**”, “**інжинірингові технології**”, “**консалтингові технології**”, “**маркетингові технології**”, “**менеджерські технології**”, “**НЛП-технології**”, “**освітньо-тренінгові**

³ Важливо розуміти, що новітні соціогуманітарні технології – це технології, призначені для роботи з масовою та індивідуальною свідомістю. Причому розроблення новітніх соціогуманітарних технологій вимагає залучення не тільки міждисциплінарного соціогуманітарного знання, а й міждисциплінарного знання природничо-наукового та технічного. Формується специфічний сплав знань з кібернетики, теорії ігор, математичної логіки, теорії рішень, соціальної інформатики, біології, фізіології, психології тощо. Вони можуть набувати характеру метатехнологій і виступати базою для ефективної реалізації соціальних технологій іншого змісту (наприклад, технології управління персоналом виступають базою для технологій управління знаннями тощо). Хоча сутність цих технологій ще мало вивчена та існує значна плутанина у віднесенні різних соціальних явищ і процесів до новітніх соціогуманітарних технологій, насамперед ідеться про “олюднення” техніки й технологій. У цих технологіях людину розглядають як соціотехнічну систему, а її свідомість – як технологічний об’єкт, яким можна керувати, задаючи певну програму дій. Міць нових соціогуманітарних технологій настільки велика, що вони здатні не тільки “перепрограмувати” свідомість людини, а й зруйнувати її механізми саморегуляції [559; 560; 561].

технології”, “політичні технології”, “психологічні технології”. Виділені термінопоняття на субординаційному рівні концептуальної організації сфери соціогуманітарних новітніх технологій можемо поділити на термінопоняття вищого ступеня диференціації концептуальних ознак.

Концептосферу “**брендингові технології**” репрезентують терміни: *активи бренду, актуальність бренду, архітектура бренду, атрибути бренду, бренд-бук, бренд-менеджмент, бренд-стратегія, бренд-т., впізнаваність бренду, додатковий сервіс бренду, ексклюзивне право на бренд, етикетка бренду, запатентовані цінності бренду, ЗМІ-брендинг, значущість бренду, ідентифікація бренду, ідентичність бренду, ім'я бренду, імідж бренду, індивідуальність бренду, історія бренду, конкуренти бренду, конструювання ідентичності бренду, контакт із брендом, концепція позиціонування бренду, корпоративний бренд, легенда створення бренду, логотип бренду, локальний бренд, лояльність споживачів до бренду, маркетингові комунікації бренду, національний бренд, неймінг, оптимізація бренду, парасольковий бренд, позиціонування бренду, просування бренду, реакція на бренд, реклама бренду, репутація бренду, світовий бренд, сервісний бренд, споживча вигода бренду, споживчі властивості бренду, сталість бренду, створення бренду, стереотипи бренду, стиль бренду, сутність бренду, т. інтегрованих рекламних рішень, т. налаштування бренд-атрибутів, т. неймінгу та стайлінгу бренду, т. планування брендингової кампанії, т. позиціонування бренду, т. просунення бренду, т. розроблення дизайну сайтів, т. розроблення логотипу, слогану, кредо; т. створення бренд-буку та фірмового стилю, т. створення бренду, т. створення дизайну упаковок, т. створення рекламних / візуальних образів, т. створення споживчих інсайтів, т. “з вуст в уста”, т. брендингу, унікальні ознаки бренду, упаковка бренду, управління репутацією бренду, філософія бренду, фірмовий знак бренду, функціональне призначення бренду, характеристики бренду, цілісний образ бренду,*

цільова група споживачів бренду, цінова орієнтація бренду тощо [688; 729; 797; 798].

Така терміносфера детермінує виділення відповідних концептів: “технології створення бренду”, “технології просунення бренду”, “технології планування брендингової кампанії”, “технології інтегрованих рекламних рішень”, “технології налаштування бренд-атрибутів”, “технології неймінгу та стайлінгу бренду”, “технології створення рекламних / візуальних образів”, “технології розроблення логотипу, слогану, кредо”, “технології бренд-букінгу та фірм-стайлінгу”, “технології створення дизайну упаковок”.

Концептосферу “інжинірингові технології” репрезентують терміни: аналіз ринкового оточення, аналіз ринку конкурентів, аналіз ринку постачальників, аналіз ринку товарів-замінників, базисний інжиніринг, бізнес-інжинірингові т., бізнес-модель організації, бізнес-процеси компанії “як є”, будівельний інжиніринг, виробничий інжиніринг, експлуатаційний інжиніринг, ефективність бізнес-процесів, ідентифікація бізнес-процесів, інженерно-технічні послуги, інжиніринг інноваційних проектів, інжинірингова діяльність, інжинірингова компанія, інформаційні ресурси кампанії, інформаційні системи управління проектами, істотний реінжиніринг, класика побудови й оптимізації організації, клієнтська складова стратегічної карти, ключові показники діяльності персоналу, ключові показники результативності структурних підрозділів, комп’ютерний інжиніринг, методологія проведення проектів реінжинірингу, оптимізація бізнес-процесів компанії, оптимізація вартості бізнес-процесів, оптимізація діяльності компанії, оптимізація організаційної структури підприємства, оптимізація чисельності та витрат на персонал, освітній інжиніринг, програмні засоби бізнес-моделювання, проектна документація, проектні послуги, проектні пропозиції, проектні роботи, проектно-консультаційний інжиніринг, проектування змін компанії, проектування корпоративної архітектури, процесний інжиніринг, радикальний

реінжиніринг, реінжиніринг бізнес-процесів, реорганізація інженерних служб, ресурсний інжиніринг, система бізнес-моделювання, система збалансованих показників, система менеджменту якості, система моніторингу роботи структурних підрозділів, система мотивації співробітників компанії, система процесного управління, система стратегічного управління, система управління персоналом, система управління проектами, специфічні цілі по перспективі “персонал і системи”, стратегічна карта по клієнтської перспективі, стратегічна карта по фінансовій перспективі, стратегічний аналіз внутрішнього середовища, стратегічний аналіз зовнішнього макросередовища, стратегічні зони господарювання, стратегічні цілі компанії, стратегія вдосконалення бізнес-процесів, стратегія організаційного вдосконалення, схема взаємодії структурних підрозділів, схема опису бізнес-процесів, схема організаційної структури компанії, схема постійного вдосконалення, схема розподілу відповідальності, т. віртуального інжинірингу, т. постійного вдосконалення, технологічний інжиніринг, торгівельний інжиніринг, ТРИЗ-інжиніринг, туристичний інжиніринг, управлінський інжиніринг, фінансовий інжиніринг, формалізація бізнес-процесів, фундаментальний реінжиніринг тощо [536; 538; 706].

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: “базисний інжиніринг”, “будівельний інжиніринг”, “виробничий інжиніринг”, “експлуатаційний інжиніринг”, “інжиніринг інноваційних проектів”, “комп’ютерний інжиніринг”, “освітній інжиніринг”, “проектно-консультаційний інжиніринг”, “процесний інжиніринг”, “ресурсний інжиніринг”, “технологічний інжиніринг”, “торгівельний інжиніринг”, “ТРИЗ-інжиніринг”, “туристичний інжиніринг”, “управлінський інжиніринг”, “фінансовий інжиніринг”.

Концептосферу “**консалтингові технології**” репрезентують терміни: *аналіз роботи канцелярії, аналіз функціонування персоналу, аналіз*

кон'юнктури ринку, аналіз ефективності системи управління, аналіз конкурентоспроможності бізнесу, гарантії безпеки бізнесу, диверсифікація бізнесу, дистанційний консалтинг, екологічний консалтинг, експертний консалтинг, інженерний консалтинг, інженерно-консультаційні послуги, інформаційний консалтинг, інформаційно-методичний консалтинг, інформаційно-пошукові системи, ІТ-консалтинг, консалтинг у адмініструванні, консалтинг у загальному управлінні, консалтинг у кадровому управлінні, консалтинг у соціокультурній сфері, консалтинг із кадрових питань, консалтинг із матеріально-технічного постачання, консалтинг із розподілу матеріалів, консалтинг із суспільних відносин, консалтинг у виробництві, консалтинг у фінансовому управлінні, консалтингові послуги, консалтингові проекти, консалтингові сесії, консультаційний супровід управління, консультаційні послуги, контроль постачання вузлів і деталей, контроль якості виробництва, корпоративний образ фірми, маркетинговий консалтинг, мотивація персоналу, навчальний консалтинг, організаційна структура та розвиток бізнесу, організація та методи управління, оснащення робочих приміщень, оцінка капітальних витрат, оцінка робіт персоналу, оцінка управління бізнесом, підвищення кваліфікації працівників, підвищення продуктивності виробництва, післяпродажне обслуговування замовників, погодинні консультації, політичний консалтинг, правовий консалтинг, приватизація бізнесу, придбання бізнесу, програми заохочення кадрів, проектування і розробка систем, процесний консалтинг, прямий маркетинг, психологічна оцінка персоналу, ресурсний консалтинг, роздрібний продаж і дилерство, розміщення і переміщення відділів, розробка нової продукції, САПР / АСУ, становлення нового бізнесу, стратегічне планування, схема організації робіт на підприємстві, схема удосконалення продукції, технічне обслуговування обладнання, технологічний консалтинг, трудові угоди й зайнятість персоналу, управління виробництвом, управління збутом, управління

нововведеннями в бізнесі, управління офісом, управління проектом, управління якістю, управлінський консалтинг, фінансові резерви, форми надання консалтингових послуг, юридичний консалтинг тощо [368; 518; 535; 778].

Така терміносфера зумовлює виділення відповідних концептів: “дистанційний консалтинг”, “екологічний консалтинг”, “експертний консалтинг”, “інженерний консалтинг”, “інформаційний консалтинг”, “інформаційно-методичний консалтинг”, “ІТ-консалтинг”, “консалтинг в адмініструванні”, “консалтинг із кадрових питань”, “матеріально-технічний консалтинг”, “консалтинг у виробництві”, “фінансовий консалтинг”, “маркетинговий консалтинг”, “політичний консалтинг”, “правовий консалтинг”, “ресурсний консалтинг”, “технологічний консалтинг”, “управлінський консалтинг”, “юридичний консалтинг”.

Концептосферу “**маркетингові технології**” репрезентують терміни: *buzz-маркетинг*, *sms / tms-маркетинг*, асортиментна маркетингова стратегія, багатонаціональний маркетинг, блог-маркетинг, бюджет маркетингового комплексу, вертикальний маркетинг, виховна реклама, віртуальний маркетинг, вірусний маркетинг, впровадження товару на ринок, глобальний маркетинг, демаркетинг, диференційований маркетинг, екологічний маркетинг, економічна реклама, емпіричний маркетинг, естетична реклама, ефективність рекламної компанії, життєвий цикл товару, звернення до цільової аудиторії, зовнішньоекономічний маркетинг, зрілість товару, зростання збуту товару, імпортерний / експортерний маркетинг, імпульсний споживач, інтернет-маркетинг, канали зворотного зв'язку, канали комунікації, когнітивний маркетинг, концентрований маркетинг, корпоративна маркетингова стратегія, креативний маркетинг, кредитно-банківський маркетинг, купівельна готовність клієнта, латеральний маркетинг, маркетинг відносин, маркетинг ідей, маркетинг організацій, маркетинг партнерської взаємодії, маркетинг послуг,

маркетинг цінних паперів, маркетингова інформація, маркетингова пропаганда, маркетингова реклама, маркетингова служба підприємства, маркетингова стратегія, маркетингове планування, маркетингове стимулювання збуту, маркетинговий інструментарій, маркетингові дослідження, маркетингові комунікації фірми, маркетингові т., масовий маркетинг, мобільний маркетинг, насичення ринку товаром, новий ринок збуту, образ фірми, оперативний маркетинг, персональний маркетинг, платоспроможний попит, політична реклама, політичний маркетинг, портфельна маркетингова стратегія, потенційний клієнт, прихований маркетинг, промисловий маркетинг, просвітницька реклама, прямий маркетинг, рекламний контакт, ремаркетинг, розподільний маркетинг, сенсорний маркетинг, синхромаркетинг, соціальна реклама, соціальний маркетинг, споживчий маркетинг, стимулюючий маркетинг, стратегічний маркетинг, стратегія залучення клієнта, стратегія маркетингового зростання, стратегія маркетингового просування, стратегія маркетингового ціноутворення, стратегія маркетингової дистрибуції, стратегія просування товару, тактичний маркетинг, управлінський маркетинг, функціональний маркетинг, цільовий споживач тощо [553; 657; 689; 747].

Такі терміни детермінують виділення відповідних концептів: *“buzz-маркетинг”, “SMS / MMS-маркетинг”, “багатонаціональний маркетинг”, “блог-маркетинг”, “вертикальний маркетинг”, “віртуальний маркетинг”, “вірусний маркетинг”, “глобальний маркетинг”, “диференційований маркетинг”, “екологічний маркетинг”, “експортний маркетинг”, “емпіричний маркетинг”, “зовнішньоекономічний маркетинг”, “імпортний маркетинг”, “інтернет-маркетинг”, “когнітивний маркетинг”, “концентрований маркетинг”, “креативний маркетинг”, “кредитно-банківський маркетинг”, “латеральний маркетинг”, “маркетинг відносин”, “маркетинг ідей”, “маркетинг організацій”, “маркетинг партнерської*

взаємодії”, “маркетинг послуг”, “маркетинг цінних паперів”, “масовий маркетинг”, “мобільний маркетинг”, “оперативний маркетинг”, “персональний маркетинг”, “політичний маркетинг”, “прихований маркетинг”, “промисловий маркетинг”, “прямий маркетинг”, “розподільний маркетинг”, “синхромаркетинг”, “соціальний маркетинг”, “споживчий маркетинг”, “стимулюючий маркетинг”, “стратегічний маркетинг”, “тактичний маркетинг”, “управлінський маркетинг”, “функціональний маркетинг”.

Концептосферу “менеджерські технології” репрезентують терміни: високі т. менеджменту, віртуальні т. менеджменту, графічна технологія менеджменту, ефективність менеджменту, інформаційно-аналітична робота, комп’ютерна технологія менеджменту, лінійна технологія менеджменту, математична технологія менеджменту, менеджерське планування, менеджмент заходів, менеджмент ресурсів, менеджмент часу, розгалужена технологія менеджменту, таблична технологія менеджменту, технологія антикризового менеджменту, технологія виробничого менеджменту, технологія галузевого менеджменту, технологія екологічного менеджменту, технологія інноваційного менеджменту, технологія інформаційного менеджменту, технологія менеджменту за відхиленнями, технологія менеджменту за потребами та інтересами, технологія менеджменту за результатами, технологія менеджменту за цілями, технологія менеджменту на базі “штучного інтелекту”, технологія менеджменту обліку та контролю, технологія менеджменту одноразових рішень, технологія менеджменту персоналу, технологія менеджменту постачання, технологія менеджменту циклічних рішень, технологія менеджменту якості, технологія операційного менеджменту, технологія організаційного менеджменту, технологія програмно-цільового менеджменту, технологія простого цільового менеджменту, технологія процесного менеджменту, технологія регіонального менеджменту,

технологія регламентного менеджменту, технологія ситуаційного менеджменту, технологія стабілізаційного менеджменту, технологія стратегічного менеджменту, технологія тактичного менеджменту, технологія фінансового менеджменту тощо [567; 593; 616; 714].

Така терміносфера зумовлює виділення відповідних концептів: “технологія антикризового менеджменту”, “технологія виробничого менеджменту”, “технологія галузевого менеджменту”, “технологія екологічного менеджменту”, “технологія інноваційного менеджменту”, “технологія інформаційного менеджменту”, “технологія менеджменту персоналу”, “технологія менеджменту постачання”, “технологія операційного менеджменту”, “технологія організаційного менеджменту”, “технологія процесного менеджменту”, “технологія регіонального менеджменту”, “технологія ситуаційного менеджменту”, “технологія стабілізаційного менеджменту”, “технологія стратегічного менеджменту”, “технологія тактичного менеджменту”, “технологія фінансового менеджменту”.

Концептосферу “НЛП-технології” репрезентують терміни: *аналогія, аптайм, асоціація, асоційований стан, аутфреймінг, базові пресуппозиції, вбудована команда, вбудовування, ведення, вилучення, вирівнювання, від’єднання, віддзеркалювання, відображення, візуалізація, візуальний канал сприйняття, війни фреймів, увімкнення якоря, внутрішні репрезентації, ворота сортування, галюцинація, генератор нової поведінки, гештальт, гіпноз, даунтайм, дискретна зміна, дисоціація, дисоційований стан, еволюційне втручання, засвоєння, ідентичність, імпринт, інсталяція, інтеграція, калібрування, карта реальності, кінестетик, ключі доступу, конгруентність, контекст, ланцюжок реакцій, маска, матриця, метамодель, метапозиція, метапрограма, метасвідомість, метастан, метаціль, місія, модальний оператор, модальність, моделювання, модель світу, нав’язливість, накопичення якорів, нейросемантика,*

неконгруентність, необхідне різноманіття, номіналізація, опущення, очищення фреймів, патерн, переклад, переконання, перемикач, переривання стану, петля, підсвідомість, підстроювання, повернення, посилення, предикат, пресупозиція, приєднання, процедура, рапорт, репрезентативна система, референція, рефреймінг, розукрупнення, свідомість, синестезія, спотворення, спрямоване втручання, спрямований пошук, стан, стимул-реакція, стратегія, субмодальність, транс, узагальнення, узгодження, фрейм, цінності, шаблон, якір, якоріння, я-позиція тощо [342; 807].

Така терміносфера зумовлює виділення відповідних концептів: “аналогія”, “асоціація”, “аутфреймінг”, “вбудовування”, “ведення”, “вилучення”, “вирівнювання”, “від’єднання”, “віддзеркалювання”, “відображення”, “візуалізація”, “увімкнення якоря”, “галюцинація”, “дисоціація”, “еволюційне втручання”, “засвоєння”, “інсталяція”, “інтеграція”, “калібрування”, “моделювання”, “неконгруентність”, “номіналізація”, “опущення”, “очищення фреймів”, “переконання”, “переривання стану”, “підстроювання”, “повернення”, “посилення”, “пресупозиція”, “приєднання”, “референція”, “рефреймінг”, “розукрупнення”, “синестезія”, “спотворення”, “спрямоване втручання”, “спрямований пошук”, “субмодальність”, “транс”, “узагальнення”, “узгодження”, “якоріння”.

Концептосферу “**освітньо-тренінгові технології**” репрезентують терміни: *авторські навчальні програми, авторські освітні т., бізнес-майстерня, бізнес-тренінг, брифінг-групи, відеоконференція, відеотренінг, віртуальна аудиторія, віртуальна лабораторія, віртуальний університет, групи одного столика, дидактичне програмування, дистанційні освітні т., діагностика інноваційної діяльності педагога, евристичне навчання, екстенсивні навчальні інновації, життєвий цикл навчального нововведення, завдання з відкритою відповіддю, ігри ділові, ігри маніпулятивні, ігри профорієнтаційні, ігри рольові, ігри-розминки, ігри-симуляції, ігрове*

навчання, імідж-вправи, індивідуальний освітній маршрут, інноваційна педагогічна технологія, інноваційний педагогічний експеримент, інноваційні освітні процеси, інтерактивне навчання, інтерактивний мультимедіа навчальний ресурс, інтерактивний обмін інформацією, інформаційно-освітнє середовище, інформаційно-освітній портал, кейс-стаді, кейс-т., координатор освітнього проекту, коучинг, медіа-освіта, мережева технологія навчання, методи активного навчання, модуль дистанційного навчання, навчальний контент, особистісно орієнтовані т. навчання, парціальна освітня програма, педагог інноваційного спрямування, педагог-фасилітатор, предметно орієнтовані т., психолого-педагогічний супровід освіти, психотерапевтичний тренінг, симулятор іспиту, соціально-педагогічні т., соціально-просвітницькі т., стратегічні креативні сесії, сугестивна технологія, таксономія педагогічна, тестування он-лайн, технологічна карта, технологічна культура педагога, технологія “мозковий штурм”, технологія “розв’язування проблем”, технологія евристичного навчання, технологія колективної розумової діяльності, технологія концентрованого навчання, технологія опорних конспектів, технологія опорних сигналів, технологія особистісно орієнтованої освіти, технологія особистого коучингу, технологія парного навчання, технологія проектної роботи, технологія професійно орієнтованого навчання, технологія системно-діяльнісного навчання, технологія цільового навчання, тренінг в організації, тренінг взаємодопомоги, тренінг особистісного зростання, тьютор тощо [565; 637; 699; 728].

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: “дистанційні освітні технології”, “коучингові технології”, “навчальні технології”, “освітні технології”, “соціально-педагогічні технології”, “соціально-просвітницькі технології”, “технології навчальної комунікації”, “технології наставництва”, “технології проектної роботи”, “тренінгові технології”.

Концептосферу “політичні технології” репрезентують терміни: *PR-т.*, *аналітичні т.*, *електоральні т.*, *зв’язки з громадськістю*, *іміджмейкер*, *інформаційно-аналітичні т.*, *інформаційно-мережеві т.*, *комунікативні т.*, *медіа-спікер*, *політична реклама*, *політичне консультування*, *політичний аналіз*, *політінформаційні т.*, *політкомунікативні т.*, *польові т.*, *політконсультант*, *політпсихологічні т.*, *політтехнолог*, *політстратегічні т.*, *предметно-практичні т.*, *спін-доктор*, *т. “помилкова театралізація”*, *т. розкручування людини*, *т. розкручування проекту*, *т. агітації*, *т. активізація перешкод*, *т. забезпечення підтримки політичних рішень*, *т. іміджевих кампаній*, *т. інформаційного перевантаження*, *т. компрометації осіб*, *т. лобіювання*, *т. маніпулювання масовою свідомістю*, *т. моніторингу перебігу політичної кампанії*, *т. наклеювання ярликів*, *т. організації масових заходів*, *т. перемикання уваги аудиторії*, *т. політичних угод і союзів*, *т. політичного іміджмейкінгу*, *т. політичного проектування*, *т. політичного фандрайзингу*, *т. політичної реклами*, *т. прийняття рішень*, *т. просування політичного діяча*, *т. регулювання політичних конфліктів*, *т. роботи з інтернет-аудиторіями*, *т. роботи із засобами масової інформації*, *т. розрідження інформації*, *т. збереження секретності*, *т. спін-докторінгу*, *т. спотворення інформації*, *т. трансферу свідомості*, *т. управління конфліктами*, *т. управління переговорами*, *т. формування образу політичної організації*, *технологія “ворог народу”*, *технологія “загострення уваги”*, *технологія “зняття рожевих окулярів”*, *технологія “імітаційна дезінформація”*, *технологія “маніпулятивна семантика”*, *технологія “наші люди в натовпі”*, *технологія “осліплення прикладом”*, *технологія “осміювання”*, *технологія “примусова пропаганда”*, *технологія “прискорення теми”*, *технологія “пряма брехня”*, *технологія “спрощення проблеми”*, *технологія “суспільне несхвалення”*, *технологія “фабрикація фактів”*, *технологія “фонтан бруду”*, *технологія “штучний супутник”* тощо [532; 608; 642; 656].

Така терміносфера детермінує виділення відповідних концептів: “електоральні технології”, “політаналітичні технології”, “політінтерактивні технології”, “політінформаційні технології”, “політкомуникативні технології”, “політпсихологічні технології”, “політстратегічні технології”, “технології агітації”, “технології лобіювання”, “технології маніпулювання масовою свідомістю”, “технології організації заходів”, “технології політичного фандрайзингу”, “технології політичної реклами”, “технології регулювання конфліктів”, “технології роботи з інтернет-аудиторіями”, “технології збереження секретності”.

Концептосферу “психологічні технології” репрезентують терміни: психоаналітичні т., психоаудіальні т., психовербальні т., психовізуальні т., психогенні т., психокорекційні т., психотронні т., психотропні т., т. військової психології, т. вікової психології, т. впливу на уяву та мислення, т. гендерної психології, т. диференціальної психології, т. економічної психології, т. експериментальної психології, т. змінення бажань, т. змінення навичок, т. змінення сприйняття і уявлень, т. імперативного впливу, т. інтелектуально-пізнавальної корекції, т. клінічної психології, т. когнітивної психології, т. комунікативно-поведінкової корекції, т. нейропсихології, т. організаційної психології, т. патопсихології, т. педагогічної психології, т. психодіагностики, т. потребомотиваційної корекції, т. психолінгвістики, т. психології здоров'я, т. психології особистості, т. психології праці, т. психології розвитку, т. психології творчості, т. психометрії, т. психотерапії, т. регулювання вольових процесів, т. регулювання настрою, т. соціальної психології, т. спортивної психології, т. стимулювання трудової активності, т. трансформації переконань, т. трансформації стереотипів, т. трансформації установок, т. управлінської психології, т. формування емоцій і почуттів, т. формування переконань, т. формування ціннісних орієнтацій, технологія модифікації

дійсності об'єкта, технологія модифікації психічних станів, технологія перефокусування уваги, технологія пробудження активності, технологія регулювання конфлікту, технологія створення певного уявлення тощо [594; 595; 599; 700; 720; 727].

Такі терміни зумовлюють виділення відповідних концептів: *“психокорекційні технології”, “психотронні технології”, “психотронні технології”, “технології патопсихології”, “технології психодіагностики”, “технології психолінгвістики”, “технології психометрії”, “технології психотерапії”.*

Так, зазначимо, що інтегрований терміноконцепт “соціогуманітарні новітні технології” зорганізовується навколо смислового центру “соціум” / “спільнота” / “люди”. В його концептуальній організації експлікуються такі поняття “зміна способу життя людини”, “зміна тілесного буття” (комфорт, скорочення часу фізичних навантажень, зменшення напружень у простих щоденних операціях, швидкість пересування, змінення станів), “зміна психології” (відчуття полегшення розв’язання проблем, відчуття обтяження посиленням контролем людини через технології), “безпека технологій” (моральність застосування технологій, вплив на психіку, маніпуляції свідомістю, формування поведінки). На субординаційному рівні концептуальної організації сфери новітніх технологій виділяємо ключові терміноконцепти: “брендингові технології”, “інжинірингові технології”, “консалтингові технології”, “маркетингові технології”, “менеджерські технології”, “НЛП-технології”, “освітньо-тренінгові технології”, “політичні технології”, “психологічні технології”, які в свою чергу поділяються на термінопоняття вищого ступеня диференціації концептуальних ознак (див. Рис. 3.6).

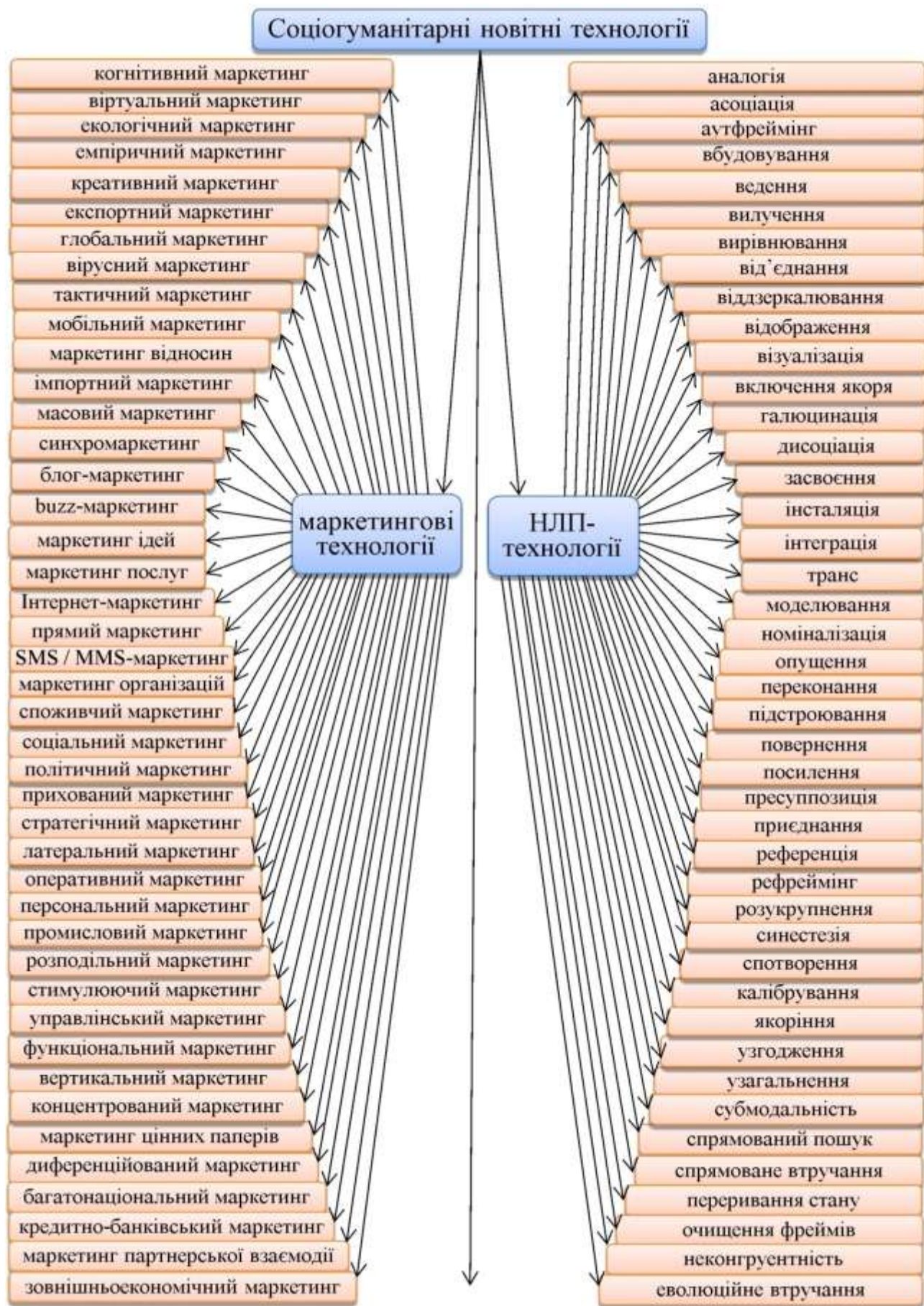
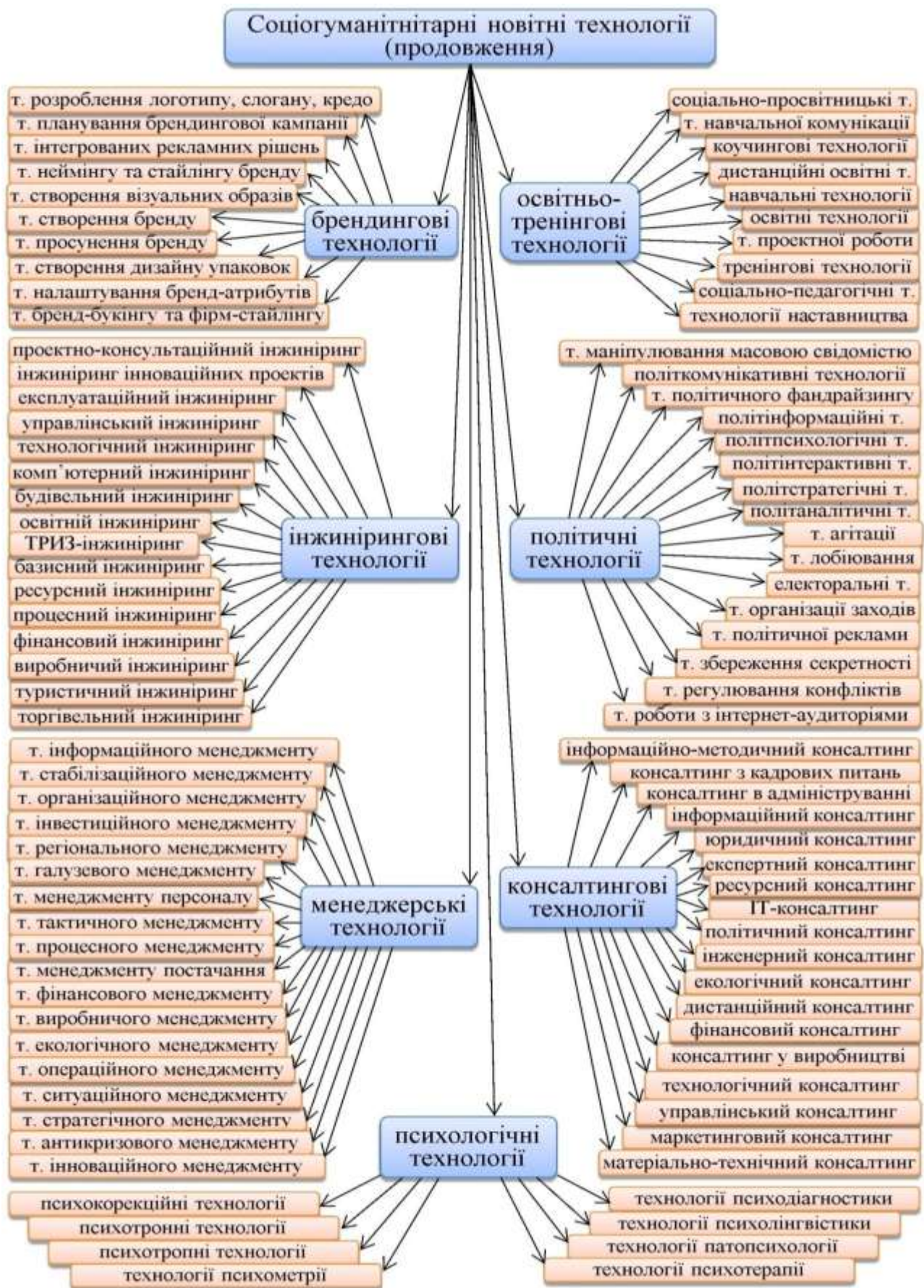

Рис. 3.6 Модель терміноконцепту “соціогуманітарні новітні технології”

Продовж. рис. 3.6 Модель терміноконцепту “соціогуманітарні новітні технології”

Отже, зміст терміносфери новітніх технологій як результату концептуалізації наукового / професійного дискурсу (у підручниках, посібниках, довідниках) складає сукупність термінів, що вербалізують відповідні концепти в структурі колеряційної концептосфери. Концептуальна організація концептосфери “новітні технології” складає чотири ключові терміноконцепти: “технічні новітні технології”, “природничі новітні технології”, “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології”, “соціогуманітарні новітні технології” з чисельним розгалуженням на субконцепти вищого рівня концептуалізації. Скупність тільки зафіксованих термінів у терміносфері складає 718 одиниць у ТТНТ, 470 одиниць у ТПНТ, 138 одиниць у ТІТНТ, 653 одиниці у ТСГНТ (загалом 1979 термінів), проте їхня кількість у десятки разів більша. Терміносфера перебуває у постійному розвитку, відбиває процес і результат концептуалізації у відповідній царині, які пронизують один одного. Терміносфера як множина термінів складає й сукупність терміноконцептів як дуже складну мережу знань, структуровану концептосферами. Терміноконцепт “технічні новітні технології” структурують 11 концептів, “природничі новітні технології” – 10 концептів, “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології” – 2 концепти, “соціогуманітарні новітні технології” – 9 концептів.

3.4. Формування терміноконцепту “новітні технології” в науковому / професійному інтернет-дискурсі (у статтях)

Для соціокогнітивного термінознавства релевантним є дослідження специфічного кванту знання, отримуваного різними способами та через різні канали, як складного смислу в структурі концепту, який експлікує соціологічну компоненту концептуального змісту, оскільки людина діє й сприймає світ в умовах соціуму, в соціальному вимірі, керуючись соціальними настановами. Цей квант визначаємо як соціокогнітему – репрезентовану у форматі пропозиції одиницю знання, згенеровану

свідомістю людини / спільноти в умовах індивідуальної / спільної соціальної реальності.

Фрагментування концептуального змісту на умовно виділювані компоненти найзручніше здійснювати, на нашу думку, двома шляхами – логіко-раціональним та експериментальним.

Якщо “логіко-раціональний аналіз має фундаментальний характер, слугує засобом описування неперервного процесу розвитку й трансформації наукового / професійного знання загалом, взаємоперебігу концепцій, теорій і парадигм” та моделювання їх у певному часовому зрізі, то експеримент виявляє функціональні сторони знання – його експлікацію в свідомості носіїв [796, с. 218–229].

3.4.1. Похідні соціокогнітеми терміноконцепту “новітні технології”

Оскільки соціокогнітема є пропозиційною структурою, то за логіко-раціонального розгляду важливим є виділення конкретних думок, виражених реченням. **Похідні соціокогнітеми**, формалізовані за конструктивним мінімумом пропозиційної структури речення (підмет і присудок) або з необхідними членами речення (підмет, присудок і додаток), віднаходимо, наприклад, у таких фрагментах дискурсу:

- “**НТ – рушійна сила глобалізації**”, наприклад: *Новітні технології стають однією із рушійних сил глобалізації, котра, у свою чергу, посилює конкуренцію, стимулює подальший їхній розвиток і поширення* [677];

- “**НТ – товар**”, наприклад: *Новітні технології – це основний товар у сучасних ринкових умовах* [814];

- “**НТ – цінність**”, наприклад: *Можна, звичайно сперечатись про істинну цінність новітніх технологій і електронних видів мистецтва, однаке безсумнівним є активне ставлення людини до суспільного буття і трудової діяльності* [655, 180 с];

- “**НТ – погані / добрі**”, наприклад: *Не думаю, що новітні технології самі по собі можна назвати поганими чи добрими* [787];

- “НТ – всюдисущі”, наприклад: Новітні технології стали всюдисущими й кожен має до них доступ [641];
- “НТ – засіб проектування”, наприклад: Приватна фірма “МБЛ Компані” на ринку архітектури та будівництва 7 років. Фірма застосовує новітні технології проектування та енергозберігаючі технології в будівництві... [641];
- “НТ – засіб інформування”, наприклад: В той же час, якщо ви використовуєте новітні технології, щоб дізнаватися про останні події та новини України та світу, тоді ми радимо неодмінно відвідати спеціалізований портал www.inn.com.ua [568];
- “НТ – засіб медіа-роботи”, наприклад: Цикл тренінгів “Журналістські стандарти та новітні технології для роботи у нових (конвергентних) медіа” [783];
- “НТ – спосіб спілкування”, наприклад: Новітні технології – це один із сучасних способів спілкування, головними перевагами якого є загальнодоступність [580];
- “НТ – результат науки”, наприклад: Новітні технології базуються на останніх досягненнях наукової думки [814];
- “НТ – рушій економіки”, наприклад: Використання новітніх технологій, сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки <...> спроможні забезпечити неухильне зростання показників соціально-економічного розвитку... [590];
- “НТ – засіб лікування”, наприклад: В Університетській клініці використовують новітні технології лікування [529];
- “НТ – засіб господарювання”, наприклад: У Черкаському лісгоспі впроваджують новітні технології ведення лісового господарства [761];
- “НТ – засіб будування доріг”, наприклад: Американці допоможуть Україні будувати дороги за новітніми технологіями [511];

• **“НТ – засіб будівництва житла”**, наприклад: Новітні технології в будівництві. Пасивний будинок — інноваційне енергозберігаюче житло (Новітні технології в будівництві); Новітні технології швидкого та економічного будівництва житла. Знаходять собі місце нові будівельні матеріали, які дозволяють будувати швидше і економніше [639];

• **“НТ – засіб ведення рослинництва”**, наприклад: Тематична спрямованість журналу – висвітлення результатів наукових досліджень щодо різноманітних аспектів новітніх технологій вирощування, переробки та зберігання продукції рослинництва, а також пов’язаних із ними галузей сільськогосподарського виробництва [640];

• **“НТ – засіб створення торгового обладнання”**, наприклад: “Рамка” працює на створення і підтримку загального іміджу товару. Новітні технології у створенні торгового обладнання використовуються і у нас, це можна чітко побачити на цьому сайті: купити торгові стелажі – Вінниця [636];

• **“НТ – чинник розвитку суспільства”**, наприклад: Важливим фактором становлення глобального суспільства є бурхливий розвиток новітніх технологій [539];

• **“НТ – частина інфраструктури суспільства”**, наприклад: Новітні технології стали настільки важливою частиною інфраструктури суспільства, що від них залежить не тільки технологічний, але й соціальний поступ [551];

• **“НТ – засіб впливу на суспільство”**, наприклад: Новітні технології впливу на публіку ефективні лише за умови добре розвинених ЗМІ, здатних доносити “потрібну” інформацію до багатьох мільйонів людей [726, с. 129–133];

• **“НТ – нові форми навчання”**, наприклад: Новітні технології – нові форми навчання і контролю знань [563].

Отже, **похідні соціокогнітеми** в структурі концепту “новітні технології” представлені такими варіантами: “рушійна сила глобалізації”, “товар”, “цінність”, “погані / добрі”, “всюдисущі”, “засіб проектування”, “засіб інформування”, “засіб медіа-роботи”, “спосіб спілкування”, “результат науки”, “рушій економіки”, “засіб лікування”, “засіб господарювання”, “засіб будування доріг”, “засіб будування житла”, “засіб ведення рослинництва”, “засіб створення торгового обладнання”, “чинник розвитку суспільства”, “частина інфраструктури суспільства”, “засіб впливу на суспільство”, “нові форми навчання”. Така варіативність репрезентацій соціокогнітеми у змістовій структурі концепту засвідчує про концептуальну місткість термінопоняття “новітні технології”.

3.4.2. Інтерпретаційні соціокогнітеми терміноконцепту “новітні технології”

Складнішими за своїм когнітивним навантаженням (обсягом імплікованого знання) є **інтерпретаційні соціокогнітеми**, утворення яких у свідомості наукового / професійного соціуму характеризується вищим ступенем специфічної інтерпретації, ситуаційного трактування, деталізованого осмислення явища новітніх технологій.

Інтерпретаційні соціокогнітеми, формалізовані пропозиційною структурою розширеного речення (підмет, присудок, додаток, обставина), віднаходимо, наприклад, у таких фрагментах дискурсу:

- “**НТ змінюють життя**”, наприклад: *Ви колись чули про систему “розумний будинок” (або як його називають за кордоном – “Smart House”)? Цікаво слідкувати як новітні технології влітаються в наше життя і змінюють / полегшують його... Здається, що життя з телеекранів перекочувало в реальність [790];*

- “**НТ дивують людство**”, наприклад: *Новітні технології не перестають дивувати людство [641];*

- **“НТ візуалізують події”**, наприклад: *Євромайдан — це унікальне явище не тільки в історії України. Увесь світ із завмиранням спостерігав за подіями у Києві, хвиля протестів онлайн мало кого залишала байдужим. Новітні технології дали змогу “живцем” відчувати і біль побитих та скалічених, і вибух обурення таким жахливим свавіллям [635];*

- **“НТ збуджують людську уяву”**, наприклад: *Електронний світ, який диктує нам сучасність, не стоїть на місці: новітні технології удосконалюються до неймовірності, збуджуючи людську уяву і змушуючи вірити в дива [631];*

- **“НТ змушують вірити в дива”**, наприклад: *Електронний світ, який диктує нам сучасність, не стоїть на місці: новітні технології удосконалюються до неймовірності, збуджуючи людську уяву і змушуючи вірити в дива [631];*

- **“НТ роблять навчання зручним”**, наприклад: *Використання новітніх інформаційних технологій (гіпертексту, мультимедіа, ГІС-технологій, віртуальних лабораторій) робить лекції виразними і наочними. Для створення лекцій, ігрових ситуацій використовуються також можливості кінематографу: режисуру, сценарій, артистів тощо [563];*

- **“НТ забезпечують безпеку”**, наприклад: *Новітні технології дозволяють не тільки забезпечити безпеку, але і зробити комфортним ... спілкування [589];*

- **“НТ поліпшують спілкування”**, наприклад: *Новітні технології дозволяють не тільки забезпечити безпеку, але і зробити комфортним, а головне немарнотратним ваше спілкування [589];*

- **“НТ гнітять людину”**, наприклад: *Новітні технології часто гнітять людину [591];*

- **“НТ створюють безпечні матеріали”**, наприклад: *Новітні технології допомагають створювати більш безпечні матеріали для автомобільної техніки, хорошим прикладом є автомобільне масло сотта [743];*

• “НТ перемагають біль”, наприклад: Новітні технології перемагають біль. На щастя, медицина йде вперед, і на сьогодні є дієві методи допомоги таким хворим – сучасні, нетравматичні, результативні [520];

• “НТ поліпшують продукцію”, наприклад: Новітні технології дають можливість поліпшити якість продукції та знизити її собівартість [814];

• “НТ розв’язують проблеми”, наприклад: Новітні технології надають нові можливості, дозволяють знайти рішення багатьох проблем, причому швидко і якісно [736];

• “НТ руйнують мистецтво”, наприклад: Нині популяризується теза про те, що новітні технології (засоби аудіовізуальної комунікації) є своєрідним з “троянським конем”, який ввійшовши до “храму мистецтва”, руйнує його ізсередини, підміняючи традиційну гуманістичну спрямованість зверненням до найнижчих інстинктів натовпу, володіючи надзвичайною силою емоційного впливу [655, с. 180];

• “НТ підтримують революції”, наприклад: Чи могли революції в Тунісі та Єгипті відбутися і без новітніх технологій? [784];

• “НТ лежать в основі революцій”, наприклад: Новітні технології не лише сприяють посиленню процесів глобальної взаємозалежності, але і лежать в основі революцій... [622];

• “НТ руйнують культуру”, наприклад: Вплив новітніх технологій на культуру теж може бути деструктивним, руйнуючим [579];

• “НТ замінюють спілкування”, наприклад: У технізованому суспільстві світ людини “замикається”, вона все більше стає відстороненою, “закритою”, відчуженою. Безпосереднє живе спілкування замінюється новітніми технологіями. Сьогодні говорять про таку найпоширенішу людську ваду, як егоїзм, який служить підставою неприязних

взаємостосунків з оточуючими, і загрожує самознищенням особистості [655, с. 180];

- **“НТ змінюють відносини”**, наприклад: Створення і широке використання в повсякденному житті сучасного суспільства новітніх технологій обумовило виникнення цікавого і значного феномена. Вдосконалення новітніх технологій не лише повною мірою виявляє свою виробничу, технологічну й соціальну корисність, поліпшуючи умови нашої праці й побуту, а й радикальним чином змінюють саму природу людських і виробничих відносин у сучасному суспільстві [598];

- **“НТ дегуманізують людину”**, наприклад: Новітні технології дегуманізують людину, позбавляють її почуття індивідуалізації, “святості”, “укоріненості” і, навпаки, культивують прагматизм, утилітаризм, космополітизм, а тому в них захована небезпека “страшної поразки душевного життя людини, і насамперед, емоційного” [655, с. 180];

- **“НТ породжують деструктивність”**, наприклад: Майкл Шелліс робить висновок, що новітні технології є “винахід диявола.., що породжує деструктивність”, “причаровує людей фальшивою вірою в несправжнього бога... Ми мусимо бути інформованими стосовно машин, які “думають”, але нас мало б засоромити їх використання” [615, с. 362–380];

- **“НТ працюють із інформацією”**, наприклад: Оскільки новітні технології працюють з інформацією в дискретній, цифровій формі, то часто для позначення “інформаційного суспільства” використовується синонімічний термін “цифрове суспільство” [526, с. 382];

- **“НТ несуть небезпеку приватному життю”**, наприклад: Смарт-об’єкти знатимуть все про нас... Тепер на це сховище даних лягає велика відповідальність, з точки зору етики і поваги до приватного життя, бо громадяни знають, яку небезпеку несуть новітні технології, враховуючи масове шпигунство [582];

• **“НТ тиражують художні твори”**, наприклад: Завдяки новітнім технологіям сьогодні з’явилась можливість широкого тиражування художніх творів, що дозволяє залучати до мистецтва значно ширші верстви населення. Сучасна естетико-художня культура збагатилась такими поняттями, як “електронна музика”, “комп’ютерна графіка”, “мистецтво реклами”, “технічний дизайн” тощо [655, с. 180];

• **“НТ змінюють характер суспільства”**, наприклад: Розвиток новітніх технологій кардинально змінив характер сучасного суспільства, (іменованого як “постіндустріальне”, “техногенне”, “інформаційна цивілізація”) вкрай загострив екзистенційну ситуацію людини, сенсу її життєдіяльності в нових соціальних умовах [655, с. 180];

• **“НТ руйнують моральні цінності”**, наприклад: Зараз на порозі тисячоліття, коли новітні технології впроваджуються у всі сфери життя, особливо гостро постала проблема місця та ролі моральних цінностей у житті, коли очевидно, що видатні досягнення технічного прогресу обертаються катастрофічними наслідками для людини [767];

• **“НТ покращують життя людей”**, наприклад: Для ООН новітні технології не є самоціллю, натомість завдяки їм можна покращити життя людей, в першу чергу тих категорій населення, що внаслідок інвалідності, тяжкої хвороби чи бідності виключені з суспільства [694];

• **“НТ позбавляють сенсу життя”**, наприклад: Втрата сенсу життя у людей в багатьох випадках з’являється через новітні технології [591];

• **“НТ змінюють виробничу систему”**, наприклад: Отже, новітні технології кардинально змінюють виробничу систему, економіку, засади культурного та інтелектуального розвитку людини [541, с. 634];

• **“НТ спричиняють політичне маніпулювання”**, наприклад: Вплив на маси з метою штучного формування їхніх потреб та інтересів, а відтак управління соціально-політичними процесами різного масштабу, набув ознак новітніх глобальних технологій [726, с. 129–133];

- “**НТ формують єдиний світовий простір**”, наприклад: *На сьогоднішній день застосування новітніх технологій дозволило розпочати формування єдиного світового фінансового та інформаційного простору, що, по суті, означає новий етап розвитку суспільства [677];*

- “**НТ забезпечують високі економічні показники**”, наприклад: *Новітні технології забезпечують більш низьку ціну, високу якість, експлуатаційні характеристики і надійність товарів, стають основою забезпечення конкуренто-спроможності [543];*

- “**НТ стають рушійною силою глобалізації**”, наприклад: *Новітні технології стають однією із рушійних сил глобалізації, котра, в свою чергу, посилює конкуренцію, стимулює подальший їхній розвиток і поширення [677];*

- “**НТ використовуються для досягнення комфорту**”, наприклад: *Сучасні будинки – це представники нового покоління сучасного котеджного стилю: простір, естетика... так само використовуються новітні технології для досягнення найбільшого рівня комфорту і зручності житла [805];*

- “**НТ створюють умови для соціального комфорту**”, наприклад: *Новітні технології розвитку створюють сприятливі умови для соціального комфорту життєдіяльності населення [717];*

- “**НТ впливають на роботу головного мозку людини**”, наприклад: *Вчена і письменниця з Великобританії Сюзан Грінфілд, дослідниця впливу новітніх технологій на роботу головного мозку людини, вважає, що в сучасного покоління, яке виростає на соціальних мережах, зникає симпатія – здатність до співпереживання та розуміння інших [547];*

- “**НТ використовують в інтересах дипломатії**”, наприклад: *Росс фактично відповідає за використання новітніх технологій в інтересах зміцнення позицій “американської дипломатії”, а в обізнаних колах поговорюють, що неофіційним його завданням є реалізація впливу на*

суспільно-політичну ситуацію в конкретному регіоні методом проведення інформаційних акцій [510].

Так, інтерпретаційні соціокогнітеми, утворення яких у свідомості характеризується вищим ступенем специфічної інтерпретації, віднаходимо в дискурсі в таких варіантах: “змінюють життя”, “дивують людство”, “візуалізують події”, “збуджують людську уяву”, “змушують вірити в дива”, “роблять навчання зручним”, “забезпечують безпеку”, “поліпшують спілкування”, “гнітять людину”, “створюють безпечні матеріали”, “перемагають біль”, “поліпшують продукцію”, “вирішують проблеми”, “руйнують мистецтво”, “підтримують революції”, “лежать в основі революцій”, “руйнують культуру”, “замінюють спілкування”, “змінюють відносини”, “дегуманізують людину”, “породжують деструктивність”, “працюють з інформацією”, “несуть небезпеку приватному життю”, “тиражують художні твори”, “змінюють характер суспільства”, “руйнують моральні цінності”, “покращують життя людей”, “позбавляють сенсу життя”, “змінюють виробничу систему”, “спричиняють політичне маніпулювання”, “формують єдиний світовий простір”, “забезпечують надання безконтактних послуг”, “забезпечують високі економічні показники”, “стають рушійною силою глобалізації”, “використовуються для досягнення комфорту”, “створюють умови для соціального комфорту”, “впливають на роботу головного мозку людини”, “використовують в інтересах дипломатії”. Такі інтерпретації демонструють надзвичайно широкий спектр сприйняття й усвідомлення явища *новітніх технологій* у науковому / професійному соціумі.

Отже, соціокогнітема є пропозиційною структурою, репрезентованою у форматі пропозицій, яку можна виділити шляхом логіко-раціонального аналізу дискурсу, виокремлення висловлювань, виражених реченням. Похідні соціокогнітеми, формалізовані за конструктивним мінімумом пропозиційної структури речення (підмет і присудок) або з необхідними

членами речення (підмет, присудок і додаток), у структурі концепту “новітні технології” представлені 22 варіантами. Інтерпретаційні соціокогнітеми, утворення яких у свідомості наукового / професійного соціуму характеризується вищим ступенем специфічної інтерпретації, деталізованого осмислення явища новітніх технологій, у змісті концепту “новітні технології” представлені 38 варіантами. Логіко-раціональний аналіз похідних та інтерпретаційних соціокогнітем у структурі термінологічного концепту “новітні технології” у науковому / професійному дискурсі демонструє широкий спектр варіантів сприйняття й усвідомлення цього явища сучасним соціумом, але в будь-якому випадку соціокогнітивний компонент структури концепту характеризується антропоцентричністю, оскільки призмою не тільки усвідомлення, а й застосування відповідного термінопоняття є сама людина.

3.5. Формування терміноконцепту “новітні технології” у свідомості науковців / фахівців – психолінгвістичний експеримент

Дослідження інтроспекції концепту в свідомості людини, його семантичного наповнення та експлікації окремих його сторін найзручніше проводити за допомогою психолінгвістичних експериментів, які дозволяють максимально наблизитися до понять, уявлень, трактувань, стереотипів особи, групи, соціуму.

Асоціативний експеримент виявляється “... принагідним у вивченні рефлексії терміном як знаком змістової структури терміноконцепту як референта” [61, с. 152]. Експериментальна методика доповнює логіко-раціональний розбір значень, проте частіше вона дозволяє виявити навіть ширший діапазон змістових компонентів концепту. Як зазначає Й. А. Стернін, “експериментальні методи дослідження значень вимагають більших витрат, ніж логічний аналіз значення, але вони виявляються незрівнянно ефективнішими та економнішими шляхом визначення психологічно реального значення слова, ніж контекстуальний аналіз” [370,

с. 122]. Для вивчення соціокогнітивних параметрів концепту, виділення його концептуальних ознак корисними, на нашу думку, виявляються як вільний (див. Додатки Ж – Й), так і спрямований (див. Додаток К) асоціативні експерименти.

Для виділення змістових компонентів концепту “новітні технології” ми проводили асоціативний експеримент серед фахівців приватних виробничих, сервісних та консалтингових компаній Дніпра, а також студентів та професорсько-викладацького складу економічних і технологічних факультетів Дніпровського державного аграрно-економічного університету, Дніпровської медичної академії, Придніпровської академії будівництва та архітектури, Дніпровського університету ім. А. Нобеля. Під час дослідження було опитано 450 респондентів віком від 17 до 65 років, та отримано й оброблено 6750 реакцій. За матеріалами експерименту було побудовано асоціативне поле концепту “новітні технології”.

3.5.1. Похідні соціокогнітеми терміноконцепту “новітні технології”

Для виявлення вільних реакцій на словосполучення-стимул “новітні технології”, встановлення приблизного семантичного обсягу досліджуваного концепту було спочатку проведено вільні асоціативні експерименти за стандартною схемою: респондентові було запропоновано опрацювати анкету, в якій сформульовано певне завдання та словосполучення-стимул. Респонденти не замислюючись, швидко відповідали на словосполучення *новітні технології* словом-реакцією, яке першим спадало на думку під час їхнього реагування на стимул. Перевага вільного асоціативного експерименту полягала у відносній легкості отримання масового експериментального матеріалу, який ми потім обробляли за різними параметрами. У нашому дослідженні всі слова-реакції, отримані під час проведення вільного асоціативного експерименту, утворили асоціативне поле запропонованого стимулу. Асоціативне поле – це “сукупність реакцій на слово-стимул, виявлених експериментально; певна модель, що фіксує

асоціативні зв'язки слів” [108, с. 29]. Ю. М. Караулов свого часу зробив висновок, що оптимальним кількісним складом поля як одиниці володіння мовою потрібно вважати кількість реакцій у межах 400 – 500 одиниць, тому що саме тоді лексичне багатство наближається до показника золотого перерізу [167, с. 264]. Вивчення асоціативного поля імені концепту “новітні технології” свідчить про те, що воно становить мікросистему, у якій є ядро та периферія, де ядро охоплює найбільш частотну та інформативну лексику [381, с. 104], тобто найчастотніші реакції на запропоноване ім'я концепту *новітні технології*. Н. П. Бутенко у “Словнику асоціативних норм української мови” відносить до ядерних реакції, наявні не менш як у десяти референтів [695, с. 8]. Відповіді-реакції з обробленими результатами ми наводили в порядку зменшення їх частотності, починаючи з найбільш частотних.

Успіх дослідження соціокогнітеми терміноконцепту шляхом виявлення асоціацій на словосполучення-стимул “новітні технології” зумовлений застосуванням вільних та спрямованих асоціативних і перцептивних експериментів, які в іншій площині, ніж попередній логіко-раціональний аналіз, експлікують похідні соціокогнітеми, формалізовані за конструктивним мінімумом пропозиційної структури речення (підмет і присудок) або з необхідними членами речення (підмет, присудок і додаток). Найпростіше виявити похідні соціокогнітеми можна методом анкетування з різноманітними чинниками спрямування ходу експерименту, умовами пошуку відповіді (виявлення соціокогнітем за допомогою анкетування).

Так, за вільним асоціативним експериментом (Додаток Ж), коли респондентам було надано змогу вільно підбирати та висловлювати асоціації, виявлено, що реакції, відтворювані більше 10 разів, склали 43 слова / словосполучення й виражені похідними соціокогнітемами за моделлю “Новітні технології – це...”: Новітні технології – це *інтернет / веб / IT / комп'ютер / ноу-хау / процесор / винахід / наука / досягнення / GOOGLE /*

програмування / прорив / знання / промисловість / продукція / ноутбук / ЗМІ / програміст / планишет / сайт / віртуальна реальність / штучний інтелект / мас-медіа / революція / комунікація / виробництво / цивілізація / ТЕ / соціальна мережа / бізнес / НДІ / лабораторія / прогрес / чип / мережа / стільниковий телефон / фармацевтика / вдосконалення / ефективність / розвиток / продуктивність.

У ході вільного рецептивного експерименту, коли опитуваних просили висловити їхнє уявлення про новітні технології (Додаток 3), було виявлено такі похідні соціокогнітеми за пропозиційною моделлю “Що таке новітні технології?": Новітні технології – це *високі т. / найновіші т. / інноваційні т. / передові т. / високорозвинені т. / найсучасніші т. / прогресивні т. / удосконалені т. / ефективні т. / унікальні т. / революційні т. / інформаційні т. / комп'ютерні т. / оптимальні т. / інтернет-технології / веб-технології.*

Наступний етап асоціативного експерименту (Додаток І) допоміг виявити такі соціокогнітеми за сформованою у структурі концепту “новітні технології” пропозиційною моделлю “Новітні технології як ...”: Новітні технології як *товар / засіб виробництва / результат науки / засіб навчання / засіб комунікації / засіб професійної діяльності / засіб впливу на психіку / біологічна загроза / генератор інформації / прогрес науки / стабілізація економіки / синтез науки і техніки / баланс попиту і пропозиції / загроза суспільній моралі / засіб контролю суспільства / засіб впливу на суспільство / засіб впливу на політичні процеси / загроза для економіки / руйнівник культури суспільства / чинник зростання злочинності / чинник знищення людини / засіб автоматизації процесів / породження агресії серед людей / зменшення навантажень на людину / альтернатива старим технологіям / технологій налагодження процесів / оперування базами даних / перебудова суспільної свідомості / поширення політичної влади / засіб підтримки рішень керівників / засіб раціоналізації витрат / засіб впорядкування інфраструктури компанії / засіб розповсюдження інформації / забезпечення*

суспільства споживчими товарами / забезпечення виробництва сировиною / втілення фантазій науковців / фактор скорочення штатів компаній / чинник звуження кваліфікації працівників.

Траплялися випадки індивідуальних реакцій – персоналізованого сприйняття новітніх технологій через специфічні обставини, досвід (*машина часу, еліксир молодості, біороботи, зомбі, кінець світу, всесвітнє безладдя, хаос, війна кіборгів, світова війна, матриця, саркофаг, життя в бункері, тотальна залежність, зоряні польоти, кіберлюдина, кіберпростір*) та унікальних (прецедентних) реакцій, які навіть самі респонденти не змогли б пояснити ні обставинами знайомства з новітніми технологіями, ні досвідом (*необмежені можливості, світова влада, новий суспільний лад, загибель імперії, апокаліпсис, нічого людського, апатичне суспільство, суспільство споживачів, анархія, тотальний контроль*) (Додаток І). Такі реакції становлять близько 5 % від усієї кількості реакцій. Напевно, їх появу можна пояснити впливом фантастики та інтернет-контенту на тему технологій майбутнього.

За пропозиційною моделлю “Новітні технології – що роблять?” під час вільного асоціативного експерименту (Додаток І) респонденти актуалізували такі похідні соціокогнітеми: *Новітні технології покращують життя людей / розв’язують проблеми / покращують спілкування / створюють ризики для людей / створюють соціальний комфорт / створюють побутовий комфорт / руйнують сім’ю / руйнують добробут / знищують природу / підтримують виробництво / впорядковують процеси / генерують інформацію (знання) / забезпечують комунікацію / викликають депресію / підвищують злочинність / спричиняють масову електронну злочинність / руйнують моральні цінності / руйнують культуру / спричиняють політичне маніпулювання / зумовлюють маніпулювання свідомістю / підтримують революції, повстання / створюють конфлікти / спричиняють війни / систематизують дані / керують процесами / економлять ресурси / допомагають на будівництві /*

стимулюють ринок / впливають на людей / шкодять довкіллю / розкладають психіку людей / систематизують значні масиви даних / підвищують рівень працездатності / стимулюють наукові відкриття / удосконалюють виробництво / готують висококваліфіковані кадри / сприяють швидкій комунікації / транслюють інформацію на великі аудиторії / примиряють людину та природу / підвищують попит населення на певні товари / забезпечують населення їжею / раціоналізують витрати на життя / розширюють можливості людини / прискорюють прогрес.

Наступний етап вільного асоціативного експерименту (Додаток Й) допоміг виявити такі соціокогнітеми за сформованою в структурі концепту “новітні технології” пропозиційною моделлю “Новітні технології – які?”: Новітні технології – *інформаційні / комп’ютерні / наукові / передові / високі / прогресивні / оптимальні / найпотужніші / найкращі / удосконалені / ефективні / унікальні / ключові / оптимальні / високорозвинені / розвинені / перспективні / універсальні / відмінні / глобальні / революційні / програмні / інтегровані / системні / масові / автоматизовані; динамічні / надійні / надзвичайні / першокласні / першорядні / всесвітні / сучасні / нестабільні / ризиковані / оптимізовані / схвалені / ідеальні / потужні / невичерпні / загрозливі / небезпечні / руйнівні / згубні / критичні / страшні / агресивні / нищівні / рокові / фатальні / загарбницькі / кризові / лазерні / ядерні / плазменні / електронні / космічні / вражаючі / цифрові / виробничі / промислові / індустріальні / екологічні / віртуальні / дослідницькі / альтернативні / якісні / еволюційні / експериментальні / позитивні / саморуйнівні / ворожі / зразкові / конкурентні / відбірні / елітні / шкідливі / смертельні / жорстокі / стабільні / супутникові / органічні / системні / електронні / інженерні / стратегічні / високоякісні / негативні / високопробні / небувалі / драматичні / вибухонебезпечні / напружені / проблемні / персональні / соціальні / безконтактні / військові / мережеві / гуманітарні / оборонні / ядерні / ракетні / масові / біологічні / генетичні /*

мобільні / атомні / харчові / інтелектуальні / лабораторні / креативні / необмежені / незрівнянні / неперевершені / надприродні / безпрецедентні / переважні / найсильніші / високоефективні / розкішні / прекрасні / блискучі / незрівнянні / добротні / безпомилкові / нападницькі / завойовницькі / аморальні / жорсткі / некорисні / низькоякісні / фальшиві / нестійкі / збиткові / незахищені / складні / нетривкі / сумнівні / згубливі / міжзор'яні / квантові / будівельні / хімічні / управлінські / молекулярні / іншопланетні / технічні / економічні / обчислювальні / кібернетичні / корпоративні / галактичні / випереджальні / доступні / примітивні / недорогі / фундаментальні / базові / довгострокові / продуктові / переважаючі / виборчі / тотальні / організаційні / актуальні / політичні / наукові / дорогі / нові / досконалі / оптичні / універсальні / згубні та ін.

Найпростіший метод виявлення похідних соціокогнітем – анкетування з різноманітними чинниками спрямування ходу експерименту, умовами пошуку відповіді. Виявлені у результаті асоціативного експерименту похідні соціокогнітеми демонструють розширення терміносфери, експлікуючи це такими терміноодиницями: *автоматизація процесів, біологічна загроза, веб-технології, високі т., віртуальна реальність, вплив на психіку, ефективні т., інноваційні т., інтернет-технології, інформаційні т., інфраструктура компанії, комп'ютерні т., контроль суспільства, маніпулювання свідомістю, масмедіа, масова електронна злочинність, мережа, ноутбук, оптимальні т., передові т., підтримка рішень керівників, планшет, побутовий комфорт, політичне маніпулювання, прогресивні т., процесор, раціоналізація витрат, раціоналізація витрат, революційні т., рівень працездатності, сайт, соціальна мережа, соціальний комфорт, споживчі товари, стабілізація економіки, стільниковий телефон, суспільна свідомість, унікальні т., цивілізація, чіп, штучний інтелект.*

3.5.2. Інтерпретаційні соціокогнітеми терміноконцепту “новітні технології”

Складніші за когнітивним обсягом інтерпретаційні соціокогнітеми, виділювані в науковому / професійному концепті “новітні технології”, характеризуються вищим ступенем специфічної інтерпретації відповідного поняття, його ситуаційним трактуванням і деталізованим осмисленням.

Спрямований асоціативний експеримент, коли асоціативні реакції носіїв спрямовані в певному руслі, дозволяє розкрити глибинні смисли-інтерпретації в межах когнітивного простору концепту “новітні технології”. Такий експеримент встановлює обмеження на процеси мисленнєвого пошуку респондентів під час добирання потрібних слів із-поміж запропонованих та забезпечує глибше розкриття семантики досліджуваного поняття в його функціональній реалізації.

Інтерпретаційні соціокогнітеми, формалізовані пропозиційною структурою розширеного речення (підмет, присудок, додаток, обставина), віднаходимо в процесі проведення спрямованого експерименту (див. Додаток К), коли представникам чотирьох галузей розвитку новітніх технологій (технічній, природничій, інформаційній і телекомунікаційній та соціокогнітивній) в анкетах було запропоновано 1 питання “Які відповіді найбільш правильно розкривають функції новітніх технологій у сучасному світі?” та 88 варіантів відповідей, розроблених на основі соціокогнітем, виділених у попередніх експериментах. У структуру відповідей пропорційно (22+22+22+22) були закладені положення, які інтерпретували функції новітніх технологій у межах кожного з чотирьох основних напрямів – технічного, природничого, інформаційного й телекомунікаційного та соціогуманітарного.

Респонденти повинні були позначити “галочкою” те, що здавалося їм релевантним із огляду на їхні професійні знання, досвід та діяльність.

Результати анкетування п'яти груп опитуваних для виявлення соціальних смислів, що їх породжують новітні технології, наведені в Додатку С.

Фахівці сфери технічних новітніх технологій (за спеціальностями “технології будівництва та ремонту сільськогосподарських машин”, “технології механізації виробничих процесів”, “технології будівництва гідромеліоративних систем”, “технології електронного забезпечення комунікації”, “оптоелектронні технології”, “системи детекції та стеження”, “системи сигналізації”, “військова інженерія”, “транспортна інженерія”, “енергетика та енергозбереження”, “радіофізика”, “технологія паливних матеріалів”, “технологія матеріалів”, “оптичні системи”, “телекомунікаційне обладнання”, “медичне електронне обладнання”, “стільникові мережі”) надали від 72,72 до 90,9 % відповідей, що репрезентують когнітивний простір поняття “технічні новітні технології”, обираючи реакції “новітні технології зробили зручнішим та ефективнішим обслуговування машин, приладів / розвинули точну хірургію та нейрохірургію / прискорили розвиток електроніки та електротехніки / запропонували нові системи оперування краном, трактором, тепловозом / поліпишили оформлення виставок, вітрин, стендів, фасадів / покращили ремонт речей, виробів (одягу, техніки), житла / покращили налагодження медичних приладів, апаратів / поліпишили конструювання, проектування промислових виробів / полегшують вимірювання об'єктів, отримання показників про фізичні величини / зробили можливим фарбування поверхні виробів, розпис стін приміщень / покращили монтаж, збирання машин, приладів / прискорили виготовляння по кресленнях деталей, виробів / роблять зручнішим та ефективнішим будування конструкцій, будівель / роблять зручнішою та ефективнішою експлуатацію технічних пристроїв, їх ремонт / прискорили розвиток будування космічних апаратів, обладнання, забезпечення / прискорили розвиток різних видів зброї, систем військової детекції та стеження / прискорили розвиток транспортних систем та видів транспорту / роблять зручнішою та

ефективнішою роботу з нано-, мікро- і макро- величинами / зробили можливим широке використання робототехніки / поліпили оброблення матеріалів (дерево, тканини, метал, пластмаси тощо) / запропонували нові види технологій: лазерні, вакуумні, плазмові, ультразвукові / зробили зручнішим та ефективнішим керування транспортним засобом”. Решта відповідей репрезентували когнітивний простір термінопоняття “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології”. У результаті експерименту було експліковано соціокогнітеми “НТ полегшують, покращують життя суспільства”, “НТ створюють матеріальні умови виробництва”, “НТ є засобом розширення матеріальної бази виробництва”, “НТ є засобом комфорту, швидкості та функціональності суспільства”.

Фахівці сфери природничих новітніх технологій (за спеціальностями “технології загального землеробства”, “хімічні та агрохімічні технології”, “технології клінічної діагностики”, “хірургія та епізоотологія”, “генетика та розведення тварин”, “мікробіологія та вірусологія”, “молекулярна фізика”, “хімія полімерів”, “фізика полімерів”) надали від 54,55 до 86, 36 % відповідей, що репрезентують безпосередньо когнітивний простір поняття “природничі новітні технології”, обираючи реакції *“новітні технології поліпили розведення, вирощування та догляд за тваринами / розвинули використання атомної, водневої, сонячної, геотермальної енергетики / роблять зручнішим та ефективнішим слідування за станом, розвитком рослин / спровокували розвиток радіобіології, вірусології, мікології, імунології, кріобіології / змінили ветеринарну практику, діагностику та лікування тварин / прискорили виведення нових сортів рослин / зробили можливим спостереження, вивчення життя мікробів, бактерій / пришвидшують надання медичної допомоги при пораненнях, забоях, опіках тощо / покращують огляд хворих, діагностування, призначення ліків / підсилили ведення боротьби з хворобами рослин, із шкідниками лісу, саду / спровокували розвиток трансплантології та забезпечення внутрішніми*

органами / роблять зручнішим та ефективнішим медичне обслуговування / прискорили розвиток імплантації, протезування, стоматології / дали поштовх створенню полімерних та композитних матеріалів / забезпечили розвиток фармацевтичної промисловості / зробили ефективнішим садіння, підживлення, зрошування рослин / запропонували ефективні барвники, пігменти, отрутохімікати / ввели ультразвукове стимулювання тварин до годівлі, доїння, відкладання яєць / запропонували хімічну харчову промисловість / прискорили розвиток анестезіології та алергології / зробили зручнішим та ефективнішим догляд за хворими / запропонували автоматизовані годівлю та доїння тварин”. Решта відповідей репрезентують когнітивні простори понять “технічні новітні технології” та “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології”. У результаті експерименту було виявлено соціокогнітеми “НТ допомагають людям бути ситими та здоровими”, “НТ допомагають людям жити довго”, “НТ гармонізують людину з природою”, “НТ забезпечують людину харчуванням та одягом”.

Фахівці сфери інформаційних й телекомунікаційних новітніх технологій (за спеціальностями “інформаційні технології”, “автоматизація процесів”, “автоматизоване оброблення інформації”, “технології автоматизованого управління”) надали від 86,36 до 100 % відповідей-репрезентантів когнітивного простору поняття “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології”, обираючи реакції “новітні технології надали змогу передавання відео та голосу інтернетом / роблять зручнішим та ефективнішим інформаційне обслуговування / розвинули значну кількість форматів графіки, відео та аудіо / зробили ефективнішою роботу з текстами, сторінками / прискорили виконання обчислень, розрахунків / поліпили роботу з кресленнями, схемами, таблицями (перевіряти, упорядковувати) / розвинули системи оброблення звукових сигналів, продукування звуку різної частоти / запропонували системи стільникового

та телекомунікаційного обладнання / ввели обробку наукової інформації – відстежування, систематизацію книг, статей / забезпечили розвиток систем біометричного аналізу та ідентифікації / забезпечили системи нагляду, навігації, сповіщення / зробили можливим створення пошуковиків GOOGLE, YAHOO, RAMBLER / запропонували бездротові технології WI-FI, BLUE-TOOTH / розвинули машинне навчання та машинний переклад / створили голографію, лазерографію, віртуальні динамічні зображення / поліпили складання таблиць, схем, програм, прогнозів / розвинули поліграфію – фото, зображення, ілюстрації, плакати, листівки / розвинули бази даних та різноманітні види їх оброблення / привели до створення радіо-, теле-, телефонних мереж, стільникового зв'язку / розвинули та розповсюдили інтернет / змінили масмедіа – розвинули електронну пресу, стрічки новин / забезпечили віддалений доступ та віддалений телефонний і відеозв'язок". Ті респонденти, які не досягли 100%, надали відповіді, що репрезентують когнітивний простір поняття "технічні новітні технології". Загалом експеримент дозволив експлікувати соціокогнітеми "НТ управляють людськими знаннями", "НТ розважають та інформують людину", "НТ зв'язують людей на значній відстані", "НТ автоматизують життя людини".

Фахівці сфери соціогуманітарних новітніх технологій (за спеціальностями "соціопедагогічні технології вищої освіти", "технології формування ціннісних орієнтирів", "соціопсихологічні технології й технології управління", "рекламні та PR-технології") надали від 54,55 до 77,27 % відповідей-репрезентантів когнітивного простору поняття "соціогуманітарні новітні технології", обираючи відповіді-реакції "новітні технології запропонували техніки тайм-менеджменту, тім-білдингу, оптимізації компаній / створили системи управління компаніями, ресурсами, заходами / запропонували техніки створення іміджу компанії, торгової марки / розвинули політичні техніки маніпулювання, формування стереотипів, створення криз / зробили ефективнішим ведення переговорів,

переконання, роз'яснення, заохочення / змінили спостереження, дослідження, аналіз наукових явищ / роблять зручнішим та ефективнішим виховання, навчання людей / запропонували системи концентрованого навчання / розвинули системи інжинірингу – освітнього, виробничого, будівельного / запропонували техніки нейролінгвістичного програмування / розвинули системи захисту суспільства і держави / запропонували технології колективної розумової діяльності / дали поштовх розвиткові систем наблік рилейшенз / роблять зручнішим та ефективнішим побутове обслуговування / розвинули системи просування товарів до споживача, рекламування, продажів / зробили ефективнішим тренування груп (трудових, військових, спортивних) / розвинули технології створення іміджу компанії / розвинули техніки нейролінгвістичного програмування / зумовили виникнення технологій особистого коучингу (наставництва) / розвинули системи консалтингу – ділового, експертного, процесного / реалізувалися в програмах освітньо-тренінгової діяльності / підвищили рівень стресу в суспільстві, призвели до психологічної нестабільності”. Інші відповіді перебували в когнітивних просторах понять “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології” та “природничі новітні технології”, експлікуючи соціокогнітеми “НТ навчають людей”, “НТ маніпулюють людьми”, “НТ змінюють суспільство”.

Звичайні громадяни (гувернантки, няні в дитячому садку, учителі молодших класів, студенти історичного факультету ДНУ, водії маршрутного таксі, продавці прикрас, власники магазинів одягу, менеджери магазинів, офіціанти, бармени, вокалісти ансамблю, учителі фортепіано, хормейстри, дизайнери свят, продавці повітряних кульок) надали змішані відповіді, які лежали у когнітивних просторах усіх чотирьох понять (“технічні новітні технології” – до 31,82 %, “інформаційні та телекомунікаційні новітні технології” – до 40,9 %, “природничі новітні технології” – до 18,19 %, “соціогуманітарні новітні технології” – до 9,09 %). Результати опитування

засвідчили, що найтипівіше свідомість представників сучасного технологізованого суспільства асоціює новітні технології з артефактами зі сфери інформаційних і телекомунікаційних новітніх технологій – мобільними телефонами, комп'ютерами, телевізорами, інтернет, побутовими приладами тощо. Вони експлікували соціокогнітеми “НТ – це гаджети для життя людини”, “НТ допомагають в побуті людини”, “НТ розважають людей”.

Інтерпретаційні соціокогнітеми, виділені у результаті спрямованого експерименту в групах фахівців чотирьох досліджуваних науково-професійних галузей, демонструють розширення терміносфери новітніх технологій, експлікуючи це такими терміноодинамицями: *BLUE-TOOTH, GOOGLE, RAMBLER, WI-FI, YAHOO, автоматизована годівля, автоматизоване доїння, алергологія, анестезіологія, атомна енергетика, бази даних, бактеріологія, барвники, бездротові т., боротьба з хворобами рослин, боротьба з шкідниками саду, будівництво конструкцій, будівництво космічних апаратів, вакуумні т., ветеринарна діагностика, ветеринарна практика, вимірювання об'єктів, віддалений відеозв'язок, віддалений доступ, віддалений телефонний зв'язок, відеопередавання в інтернет, віртуальні динамічні зображення, вірусологія, воднева енергетика, геотермальна енергетика, голографія, голосове передавання в інтернет, діагностування хворих, експлуатація технічних пристроїв, електроніка, електронна преса, електронна робота з текстами, електронні креслення, електронні обчислення, електронні розрахунки, електронні схеми, електротехніка, забезпечення внутрішніми органами, імідж компанії, імідж торгової марки, імплантації, імунологія, інтернет, інформаційне обслуговування, колективна розумова діяльність, композитні матеріали, кріобіологія, лазерні т., лазерографія, лікування тварин, мас-медіа, машинне навчання, машинний переклад, медична допомога, медичне обслуговування, мережа стільникового зв'язку, мікологія, мікробіологія, монтаж техніки, налагодження апаратів, налагодження медичних приладів, наноб'єкт, наноприлад, нейрохірургія,*

оброблення баз даних, оброблення матеріалів, оброблення наукової інформації, обслуговування машин, обслуговування приладів, оптимізація компаній, освітньо-тренінгова діяльність, отрутохімікати, паблік рилейшенз, пігменти, плазмові т., поліграфія, полімерні матеріали, політичне маніпулювання, прескрибція ліків, проектування промислових виробів, протезування, психологічна нестабільність, радіобіологія, рівень стресу в суспільстві, робототехніка, розведення тварин, розпис стін приміщень, розроблення зброї, розроблення космічного обладнання, селекція рослин, система біометричного аналізу, система військового слідкування, система військової детекції, система ідентифікації людини, система керування тепловозом, система керування трактором, система керування транспортним засобом, система навігації, система нагляду, система оперування краном, система сповіщення, система управління компанією, системи захисту суспільства, системи інжинірингу, системи концентрованого навчання, системи оброблення звукових сигналів, системи продукування звуку різної частоти, системи просування товарів, системи стільникового обладнання, системи телекомунікаційного обладнання, сонячна енергетика, створення криз, стоматологія, стрічка новин, сугестивне заохочення, сугестивне переконання, тайм-менеджмент, техніки нейролінгвістичного програмування, т. продажів, т. рекламування, технологія особистого коучингу, тім-білдинг, точна хірургія, трансплантологія, транспортна система, транспортний засіб, тренування військових груп, тренування спортивних груп, тренування трудових груп, ультразвукове стимулювання відкладання яєць, ультразвукове стимулювання годівлі, ультразвукове стимулювання доїння, ультразвукові т., фарбування поверхні виробів, фармацевтична промисловість, формат аудіо, формат відео, формат графіки, формування стереотипів, хімічні харчові т.

Отже, особливості концептуалізації терміноконцепту “новітні технології” у свідомості науковців / фахівців, виявлені за допомогою

психолінгвістичних експериментів, складають кілька закономірностей. Вивчення асоціативного поля імені концепту “новітні технології” свідчить про те, що воно становить мікросистему, у якій є ядро та периферія, де ядро охоплює найбільш частотні терміни-реакції, які переважно не перевищують 50 (за винятком 180 реакцій у вільному експерименті зі стимулом “Новітні технології – які?” і 144 реакції у спрямованому експерименті). Експерименти засвідчили 43 реакції на стимул-пропозицію “Новітні технології – це...” (серед них: *інтернет / веб / IT / комп’ютер / ноу-хау / процесор / винахід / наука / досягнення / GOOGLE / програмування* тощо); 16 соціокогнітем-реакцій на стимул “Що таке новітні технології?” (серед них: *це технології високі / найновіші / інноваційні / передові / високорозвинені / найсучасніші / революційні* тощо); 38 соціокогнітем-реакцій на стимул “Новітні технології як ...” (серед них: *товар / засіб виробництва / результат науки / засіб навчання / засіб комунікації / засіб впливу на психіку / біологічна загроза / генератор інформації / прогрес науки / стабілізація економіки* тощо); 43 похідні соціокогнітеми-реакції на стимул “Новітні технології – що роблять?” (з-поміж них: *покращують життя людей / розв’язують проблеми / покращують спілкування / створюють ризики для людей / створюють соціальний комфорт / руйнують сім’ю / руйнують добробут / знищують природу* тощо); 180 соціокогнітем-реакцій на пропозицію-стимул “Новітні технології – які?” (серед них: *інформаційні / комп’ютерні / наукові / передові / високі / прогресивні / оптимальні / найпотужніші / найкращі / удосконалені / ефективні / унікальні / ключові / оптимальні / високорозвинені / розвинені / перспективні / універсальні / відмінні / глобальні / революційні / програмні / інтегровані / системні / масові / автоматизовані* тощо). 5 % склали індивідуальні та унікальні (прецедентні) реакції. Спрямований експеримент виділив 144 терміноодиниці-інтерпретаційні соціокогнітеми, серед яких: *BLUE-TOOTH, GOOGLE, RAMBLER, WI-FI, YAHOO, атомна енергетика, бази даних, бактеріологія, віддалений відеозв’язок / доступ, віртуальні*

динамічні зображення, вірусологія, воднева енергетика, геотермальна енергетика, голографія, електроніка, електронна преса, імплантації, імунологія, інтернет, кріобіологія, лазерографія, мас-медіа, нанооб'єкт, наноприлад, нейрохірургія, плазмові технології, робототехніка, біометричний аналіз, система навігації, сонячна енергетика, сугестивне заохочення, техніки нейролінгвістичного програмування, трансплантологія тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Моделювання концептуалізації терміноконцепту “новітні технології” виявляє цілі сукупності ознак, які можуть складати термінологічні дефініції, концептуальні мережі, слугувати концептуальними полями для побудування терміноонтологій, тезаурусів, репозитаріїв, баз даних.

Діахронійна концептуалізація терміноконцепту “новітні технології” з концепту “технологія” репрезентована двома смисловими ланцюжками. Перший відображає смислову еволюцію термінопоняття “технологія” з розвитком суспільства, техніки, технологій від палеоліту (3 млн. р. до н. е.) до 15 ст. у 30 змістових ознаках. Другий представляє еволюцію терміна в фаховій та науковій літературі – змінення в розумінні термінопоняття “технологія” мислителями, філософами й науковцями з 3 ст. до н. е. до наших днів у 14 змістових компонентах.

Логіко-раціональний аналіз 100 визначень терміна “технологія” дає змогу скласти мінімальну універсальну дефініцію терміноконцепту “технологія” для тлумачного словника з інтерпретацією технології як науки, знання, способу, процесу, практики, правил найекономнішого й найефективнішого перетворення речовини, сировини, матеріалів, енергії, інформації у виріб, продукт, продукцію, послугу, засіб виробництва з використанням людської сили і / або технічних засобів.

Зміст терміноконцепту “новітні технології” за дефініціями в лексикографічних джерелах, нормативних документах і наукових статтях формують 9 родових ознак, більшість з яких характеризує однорідність концептуальної структури, представлена смислами “нові”, “новітні”, “принципово нові”, “інноваційні”, “передові”, “революційні”, “сучасні”, “які не мають аналогів”, “найважливіші”. Ці компоненти визначають ключову концептуальну модифікацію змісту з розвитком від поняття “технологія” – набуття смислу всього нового, передового.

Мінімальна універсальна дефініція терміноконцепту “новітні технології” на основі логіко-раціонального аналізу визначень терміна у словниках, законодавчих документах, статтях інтерпретує новітні технології як сучасні, наукомісткі, передові, інноваційні, революційні, принципово нові технології – сукупність інформації, знань, інтелекту, досвіду, процесів, матеріалів, приладів, обладнання для оптимальнішого порівняно з попередніми технологіями співвідношення витрат і результатів у продукуванні [нових, дешевших, більш якісних] товарів і послуг.

Концептуальна організація концептосфери “новітні технології” демонструє розподіл на чотири ключові терміноконцепти: “технічні новітні технології”, “природничі новітні технології”, “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології”, “соціогуманітарні новітні технології” з чисельним розгалуженням на субконцепти вищого рівня концептуалізації. Терміноконцепт “технічні новітні технології” структурують 11 концептів (“авіакосмічні технології”, “військові технології”, “технології в електроніці”, “будівельні технології”, “нанотехнології”, “технології приладобудування”, “оптичні технології”, “лазерні технології”, “технології роботів”, “технології в техніці”, “транспортні технології”), “природничі новітні технології” – 10 концептів (“біологічні технології”, “генетичні технології”, “екологічні технології”, “енергетичні технології”, “медичні технології”, “сільськогосподарські технології”, “фармакологічні технології”, “фізичні технології”, “хімічні технології”, “ядерні технології”), “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології” – 2 концепти (“інформаційні технології” і “телекомунікаційні технології”), “соціогуманітарні новітні технології” – 9 концептів (“брендингові технології”, “інжинірингові технології”, “консалтингові технології”, “маркетингові технології”, “менеджерські технології”, “НЛП-технології”, “освітньо-тренінгові технології”, “політичні технології”, “психологічні технології”).

Вільний асоціативний експеримент виявив, що реакції, виражені похідними соціокогнітемами за моделлю “Новітні технології – це...”, відтворені більше 10 разів, склали 43 слова й словосполучення, серед яких: *інтернет / веб / IT / комп’ютер / ноу-хау / процесор / винахід / наука / досягнення / GOOGLE / програмування* тощо.

Вільний рецептивний експеримент, коли респондентів опитували за пропозиційною моделлю “Що таке новітні технології?”, виявив 16 реакцій, серед яких: *це технології високі / найновіші / інноваційні / передові / високорозвинені / найсучасніші / революційні* тощо.

Асоціативний експеримент за сформованою у структурі концепту “новітні технології” пропозиційною моделлю “Новітні технології як ...” виявив 38 соціокогнітем, серед яких: *товар / засіб виробництва / результат науки / засіб навчання / засіб комунікації / засіб професійної діяльності / засіб впливу на психіку / біологічна загроза / генератор інформації / прогрес науки / стабілізація економіки* тощо.

Індивідуальні та унікальні (прецедентні) реакції в експериментах склали 5 % та представлені соціокогнітемами: індивідуальні – *машина часу, еліксир молодості, біороботи, зомбі, кінець світу, всесвітнє безладдя, хаос, війна кіборгів, світова війна, матриця, саркофаг, життя в бункері, тотальна залежність, зоряні польоти, кіберлюдина, кіберпростір*; унікальні – *необмежені можливості, світова влада, новий суспільний лад, загибель імперії, апокаліпсис, нічого людського, апатичне суспільство, суспільство споживачів, анархія, тотальний контроль*.

Асоціативний експеримент за пропозиційною моделлю “Новітні технології – що роблять?” актуалізував 43 похідні соціокогнітеми, з-поміж яких: *покращують життя людей / розв’язують проблеми / покращують спілкування / створюють ризики для людей / створюють соціальний комфорт / руйнують сім’ю / руйнують добробут / знищують природу / підтримують виробництво* тощо.

Вільний асоціативний експеримент за сформованою в структурі концепту “новітні технології” пропозиційною моделлю “Новітні технології – які?” виявив 180 соціокогнітем, серед яких: *інформаційні / комп’ютерні / наукові / передові / високі / прогресивні / оптимальні / найпотужніші / найкращі / удосконалені / ефективні / унікальні / ключові / оптимальні / високорозвинені / розвинені / перспективні / універсальні / відмінні / глобальні / революційні / програмні / інтегровані / системні / масові / автоматизовані та ін.*

Інтерпретаційні соціокогнітеми, виділені у результаті спрямованого експерименту в групах фахівців чотирьох досліджуваних науково-професійних галузей (технічної, природничої, інформаційної і телекомунікаційної та соціокогнітивної), демонструють розширення терміносфери новітніх технологій, експлікуючи це 144 терміноодинацями, серед яких: *BLUE-TOOTH, GOOGLE, RAMBLER, WI-FI, YAHOO, алергологія, анестезіологія, атомна енергетика, бази даних, бактеріологія, віддалений відеозв’язок / доступ, відео передавання / голосове передавання в інтернет, віртуальні динамічні зображення, вірусологія, воднева енергетика, геотермальна енергетика, голографія, електроніка, електронна преса, імплантації, імунологія, інтернет, кріобіологія, лазерографія, мас-медіа, машинне навчання, мікологія, нанооб’єкт, наноприлад, нейрохірургія, плазмові технології, полімерні матеріали, протезування, робототехніка, біометричний аналіз, система ідентифікації людини, система навігації, сонячна енергетика, створення криз, сугестивне заохочення, сугестивне переконання, техніки нейролінгвістичного програмування, трансплантологія, фармацевтична промисловість тощо.*

Ці соціокогнітеми виконують функції демаркації (виокремлення й відокремлення однієї людини від іншої) та інтегративно-дезінтегративну, тобто умовного приєднання людини через певну особливість до відповідної спільноти та водночас віддалення від іншої. Багато з цих соціокогнітем

отримують поштовх до свого формування на основі суспільних цінностей, що увиразнюють ознаки “матеріальні умови життя”, “комфорт людини”, “швидкість і функціональність в соціумі”, “довге життя людини”, “здоров’я людини”, “зручний побут і гарне харчування людини”. Хоча виникає і зворотний процес: на основі складених соціальних смислів формуються нові цінності як, наприклад, “управління знаннями людини”, “автоматизація суспільного життя”, “інформування суспільства”, “маніпулювання людьми”. Такі результати засвідчують, що відбувається трансформація традиційних смислів у нові, що відбивають інші способи людського мислення, життєдіяльності та орієнтації людей у навколишньому світі.

Перспективні напрями досліджень у цьому аспекті – аналіз термінологічної концептуалізації у діахронії та синхронії, імпорту й адаптації терміноконцептів, концептуалізації терміноконцептів у лексикографії, науковій / фаховій літературі, науковому / професійному живому дискурсі та свідомості окремих науковців / фахівців, формування та живлення терміносфер за рахунок термінологічної концептуалізації.

РОЗДІЛ 4. КАТЕГОРИЗАЦІЯ ЯК ІНТРАЛІНГВАЛЬНИЙ СОЦІОКОГНІТИВНИЙ ЧИННИК ТЕРМІНОТВОРЕННЯ У СФЕРІ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

4.1. Процеси категоризації як основа мовної репрезентації знань

Лінгвістичне осмислення проблеми категоризації відображає концепція В. фон Гумбольдта, відома як “учення про внутрішню форму мови”: дослідник висунув постулат про існування особливого мовного світобачення: “Мова – це світ, що лежить між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини” [99, с. 304]. Учення В. фон Гумбольдта щодо категоризації розвивали й доповнювали протягом XIX–XXI століть Л. Вайсгербер [500; 501; 502], А. Вежбицька [54; 503; 504; 505; 506], Д. Геерертс [445], Р. Джекендофф [449; 450; 453], П. Екман [428], П. Кей [457; 458], Дж. Лакофф [217; 218; 219; 466], Дж. Тейлор [487; 488]; Дж. Остін [286], О. Потебня [310], Е. Рош [480; 481; 482; 483; 484] та ін. Активізувалося вивчення мовної категоризації українськими науковцями, що підтверджено дослідженнями Б. В. Грещука [88; 89], Н. С. Кудрявцевої [210], І. В. Насталовської [267], О. О. Селіванової [325; 326; 327], Н. В. Слухай, О. С. Снитко, Т. П. Вільчинської [343], О. О. Балабан [14], В. Ф. Старко [348; 349], Т. Ф. Семашко [328], Н. Д. Парасіна [294, 295] та ін.

У першому періоді вивчення категорій виділяли універсальні категорії мислення людини – первинної інтерпретації світу, у другому – вирізняли похідні категорії – іншого рівня узагальнення та інтерпретації знання про світ.

Питання про універсальні категорії першим поставив Аристотель (трактат “Категорії”). Його праця містить найповніший перелік – десять категорій. “Кожний із виразів, що не входять до якої-небудь комбінації, означає: або субстанцію; або скільки; або який; або в якому відношенні; або де; або коли; або в якому положенні; або в якому стані; або робити; або

піддаватися дії [9, с. 688]. Е. Бенвеніст визначив мовні категорії [20, с. 104]. Одна з властивостей застосування мови, на думку Е. Бенвеніста, полягає в тому, що “мисленнєві операції незалежно від того, мають вони абстрактний чи конкретний характер, завжди отримують вираження в мові” [20, с. 104]. При цьому він водночас протиставив категорії мислення та мовні категорії за певними ознаками. Зокрема категорії мислення, на його думку, вільніші у функціонуванні, а категорії мови, “будучи належністю системи, ... не можуть змінюватися за бажанням мовця” [20, с. 114, 106].

О. М. Пешковський, вивчаючи універсальну категоризацію, зазначив, що мисленнєві (первинні) категорії “виявляються більш-менш завуальовано в усіх складніших категоріях мови” [298, с. 21]. Г. В. Лейбніц свого часу запропонував теорію “алфавіту людських думок”, вважаючи, що людина користується певним інструментарієм своєї свідомості для оперування базовими поняттями й поняттями складнішої структури [221]. На думку М. О. Булатова, функції категорій виявляються в тому, що вони, по-перше, узагальнюють, об’єднують у сукупності, класи, групи на основі певних ознак, характерних для всіх реалій, які цими сукупностями охоплені, і по-друге, членують, розділяють, оскільки різним категоріям будуть відповідати різні сукупності, класи, групи, тобто класифікують. Категорії виконують синтетичну (об’єднувальну) функцію та аналітичну (рубрикаційну)” [45, с. 234]. Е. Л. Томасон потрактовує категорії як когнітивні одиниці, що зумовлюють процедури мислення, етапи та фактори пізнавального процесу, систематизують знання, фіксують класи знань, складають дефініції класів понять [498]. А. Я. Гуревич виділив “мережу координат” людської свідомості, що об’єднує категорії, “за допомогою яких люди сприймають і усвідомлюють світ і будують його образ” [101, с. 103], які становлять основний семантичний “інвентар” культури, утворюють ядро моделі світу, оскільки людина не спроможна мислити про світ, не користуючись цими категоріями – а саме: час, простір, причину, зміну, число, відношення

чуттєвого й надчуттєвого світу, відношення індивідуального до загального і частини до цілого, долю, свободу тощо [101, с. 103].

А. Вежбицька вважає дещо обмеженим виділення лише первинних, універсальних категорій мислення людини [53, с. 185–206], вона виділяє ширші універсалії в семантиці, пропонує теорію семантичних примітивів, що лежать в основі всіх мов [506, с. 291], припускаючи існування спільного семантичного ядра (“мови думки”) у всіх мовах – природної даності людини, вираженої в домовній “готовності до значення”, ідентифікованої та усвідомленої тільки через мову, але незалежної від мови, ніби вродженої [506, с. 291]. До “універсальних елементарних смислів”, що становить “мережу категорій” А. Вежбицька спочатку відносить категорії особи, речі, дії, походження, місця, часу, хорошого, поганого, але потім розширює їх набір до 60 [506]. Н. Ю. Шведова, розвиваючи ідеї А. Вежбицької, загальними смисловими категоріями визначає дію, стан, предмет, міру, місце, час тощо, які, на її думку, формують смисловий каркас мови, що становить найабстрактніший рівень мовної картини світу [398, с. 176].

Положення про фундаментальні категорії у мисленні й мові підкріплено теоріями Р. Джекендоффа й Дж. Лакоффа. Р. Джекендофф генерував думку про універсальну граматику [452, с. 477], пояснюючи, що “немає якогось особливого рівня лінгвістичної семантики, на якому б мовні способи вираження значення могли бути відокремлені від загальніших когнітивних проявів, таких, як категоризація” [451, с. 154; 453, с. 93–129]. Основними складниками когнітивної системи він вважає “онтологічні категорії” (термін самого Р. Джекендоффа), до яких належать категорії об’єкта та його частин, руху, дії, місця, або простору, часу, ознаки [450, с. 322; 451; 452, с. 322]. Дж. Лакофф виділяє критерії для встановлення фундаментальних категорій як будівельного матеріалу для інших категорій [219, с. 399]). Дослідник виписує параметри, які дозволяють протиставити

фундаментальні (базові об'єкти думки, автоматичні й несвідомі) й нефундаментальні категорії [219, с. 416].

Спробу процесного осмислення категоризації віднаходимо у функціонально-семіологічних (М. М. Болдирев) [27, с. 22; 29, с. 32–36; 30, с. 3–5]. та когнітивних (О. С. Кубрякова) дослідженнях [208, с. 560]. Наслідуючи Е. Рош [480, с. 192–233; 481, с. 328–350], яка розмежовувала “природні” й “семантичні” категорії, М. М. Болдирев виділяє два типи категорій, що дозволяє визначити два способи осмислення поняття “категоризація”: статичний і динамічний. До першого типу автор відносить перцептуальні природні категорії як категорії природних об'єктів; до другого – концептуальні категорії як категорії понять і мовних одиниць [31, с. 17–28; 33, с. 5–22]. Відповідно виникає змога виділення первинної та вторинної категоризації як двох основних типів, що співвідносяться з двома головними рівнями категоризації дійсності. Первинна категоризація (лексико-семантична) полягає в номінації та відбивається в так званих лексико-семантичних категоріях (лексико-семантичних групах слів), тобто співвідноситься з конкретно-предметним рівнем категоризації дійсності. Вторинна (граматична) полягає в класифікації слів за мовним функціонуванням й відбиттям у мовних граматичних категоріях, тобто співвідноситься з абстрактно-системним рівнем категоризації дійсності [33, с. 5–22].

Динамічне розуміння категоризації з позицій когнітивного підходу пов'язане з її інтерпретацією у двох аспектах: у вузькому – “підведенням предмета, явища, процесу, будь-якої аналізованої сутності під певну категорію” [208, с. 307]; у широкому – не тільки передбачає підведення під категорію, а й постає як “складний процес формування та виділення самих категорій за виявленими в аналізованих явищах подібними або аналогічними сутнісними ознаками або властивостями” [208, с. 307]. О. С. Кубрякова пояснює явище категоризації як процес, спрямований на об'єднання

одиниць, що виявляють подібність у тому чи тому відношенні, але обов'язково – за звіряння цих одиниць із базовим поняттям, прийнятим за основу самої категорії [208, с. 319]. На думку дослідниці, “категоризація” передбачає: а) підведення явища, об'єкта, процесу під певну рубрику досвіду, категорію й визнання його членом цієї категорії; б) процес утворення й виділення самих категорій, членування зовнішнього й внутрішнього світу людини відповідно до сутнісних характеристик її функціонування та буття; в) упорядковане представлення різноманітних явищ через зведення їх до меншого числа розрядів або об'єднань; г) результат класифікаційної (таксономічної) діяльності, тобто категоризація – це основний спосіб надати сприйнятому світові впорядкований характер, систематизувати спостереження й побачити в них подібність явищ на противагу відмінностям інших [208, с. 96]. Категоризація відбувається емпірично й вербально: сам процес протікає у свідомості людини, а його результати відбито в лексиці. Тому категоризація є лінгвістичним явищем і може називатися “лінгвістичною категоризацією” [208, с. 321].

О. О. Борискіна також вважає категоризацію лінгвістичним явищем і визначає мовну категоризацію як “... розв'язання суперечності між дискретністю форми й континуальністю змісту мовних знаків через систему мовних категорій – явних та прихованих, що зумовлене “наївною” систематизацією вербалізованого людського досвіду [34, с. 5–6]. Для Л. О. Манерко мовні категорії є певними формами осмислення світу в мові, тобто формами мовної свідомості й форматами знання особливого типу. Саме пізнання об'єктів через їх найузагальненішу подібність / відмінність, які встановлює людина, є тією універсальною властивістю категорії, яка, з одного боку, відрізняє ці категорії від інших форматів знання, а з другого, – забезпечує різноманітність природних мовних категорій [237, с. 131–137; 240, с. 30–37].

Отже, категоризація є основою мовної репрезентації знання, оскільки відбувається у свідомості людини емпірично й вербально й відображається в лексиці та граматиці. Тому категоризацію можна розглядати як лінгвістичне явище, а мовні категорії як певні форми осмислення світу в мові, тобто форми мовної свідомості й формати знання особливого типу. Визначаємо категорію як когнітивну одиницю, елемент діяльності людської свідомості, що зумовлює процедури мислення та пізнання, становить ядро моделі світу, осмислення дійсності, збирання, накопичення та систематизації знання, поділяє, структурує, узагальнює пізнавані реалії, об'єднує їх у сукупності, рубрики, класи, групи на основі певних ознак. Іншими словами, категорія є своєрідною “мережею координат” людської свідомості. Виділяємо кілька типів категорій: перцептуальні – первинні (універсальні) та концептуальні – вторинні (наукових / професійних понять) або лексико-семантичні (конкретно-предметний рівень категоризації дійсності) і категорії мовних одиниць або мовно-граматичні (абстрактно-системний рівень категоризації дійсності).

4.2. Мовна категоризація первинного (універсального) та вторинного (наукового й професійного) знання

У гуманітарному знанні розрізняють два види пізнання – повсякденне, або життєве і наукове, або раціональне [90, с. 13]. Відповідно, виділяють два види категорій – первинних і вторинних. Якщо первинні, природні категорії утворюють каркас повсякденного (життєвого, наївного) образу світу, вторинні, наукові категорії є “цеглинами” наукового, чітко відрефлексованого образу світу [227, с. 116]. За своєю структурою, вважає Дж. Лакофф, наукові категорії є “чітко розмежованими конструктами, що поєднують у собі лише ті речі, які мають загальні властивості” [217, с. 145].

Системність категорійного освоєння реальності досягається наукою завдяки виявленню не тільки типових характеристик об'єкта категоризації, але й решти його характеристик. Відомо, що під час виділення предмета з

ряду інших відбувається, за висловом В. Г. Гака, “повертання” його різними сторонами до суб’єкта. Людина бачить ці різні сторони, але не всі однаковою мірою чітко, що пов’язано з практичним освоєнням цього об’єкта, відповідно до інтересів та мети мовного колективу [70, с. 49–50]. Прагнення наукової категоризації врахувати всі характеристики досліджуваного явища веде до детальнішого структурування наукових знань у категоріях, а отже, – до вищого рівня абстрагування. Категорії науки визначають як формати знань, що інтегрують “у собі різні структури: 1) знання загальної концептуальної основи для об’єднання тих чи інших об’єктів; 2) знання самих об’єднаних об’єктів і 3) знання принципів і механізмів їх об’єднання, тобто категорію можна розглядати як певну концептуальну структуру інтегративного типу” [32, с. 57; 33, с. 5–22].

Для мовознавців актуальною є експлікація саме мовної репрезентації мисленнєвих категорій. У лінгвістичній інтроспекції, проводять розподіл категорій відносно мовної організації в іншій (порівняно з попередньою класифікацією) ментальній площині. На думку А. Л. Шарандіна, найпоказовішими щодо справедливості тверджень про зв’язок мовних категорій та їхніх форм із ментальністю людини, із відображенням еволюційних процесів у її свідомості й мисленні, є лексичні та граматичні категорії, значущість і об’єктивність яких зумовлена насамперед природою самої мови як певної семіотичної системи [396, с. 11–16]. Як зазначає Л. Талмі, “мова, будучи когнітивною системою, має дві підсистеми, що виконують додаткові функції: забезпечення концептуального змісту та визначення концептуальної структури” [374, с. 114]. Підсистемою, що забезпечує концептуальний зміст, є лексика, представлена насамперед тими чи іншими лексичними категоріями, а підсистемою, що визначає концептуальну структуру, є граматики. На думку М. М. Болдирева, “лексична категоризація становить мовний аналог категоризації природних

об'єктів та об'єктів внутрішнього світу людини. У ній реалізується гносеологічна функція мови” [33, с. 5–22].

Розвиваючи думки Л. Талмі та М. М. Болдирева, можна стверджувати, що розмежування лексичних і граматичних категорій визначається необхідністю осмислення природи мови і буття, адже вони пов'язані з різними аспектами функціонування мови: лексичні – із гносеологією (пізнання світу через його членування на реалії, називання цих реалій, визначення “обсягу реальності”, “схопленої” та зафіксованої знаком); граматичні – з онтологією (структурування світу). Виникає питання про характер семантики, яка репрезентує свідомість у мові: яка семантика відбиває буття безпосередньо, а яка є відбиттям у слові мовної діяльності, тобто виявляється власне мовною, має інтерпретаційний характер. На думку М. М. Болдирева, уявлення про природні об'єкти й категорії, енциклопедичне знання про світ містять “аналогові” лексичні категорії, які відбивають будову світу й результати його пізнання: виокремлення конкретних предметів і явищ, їх характеристик тощо. Лексичні значення та об'єднання (тематичні групи) слів репрезентують категоризацію природних об'єктів [33, с. 5–22].

Отже, мовна категоризація первинного та вторинного знання відбувається відповідно до рівня усвідомлення, виділення та осмислення реалій дійсності: первинна (універсальна) категоризація здійснюється в розрізі отримання первинного знання та досвіду, а вторинна (наукова й професійна) категоризація відбувається за набуття та накопичення вторинного (наукового / раціонального та професійного / діяльнісного) знання та досвіду. У різних площинах сприйняття навколишнього світу вторинні категорії формуються за рубриками: наукові (наукове, інтерпретаційне, раціоналізаторське осмислення) та професійні (практичний, технологічний, продуктивний, соціологічний досвід). Усі названі категорії мають мовне вираження, експліковане у називанні та інтерпретації явищ

дійсності, вербалізації позамовних смислів у лексичних категоріях та інтерпретації знання про світ у граматичних категоріях.

4.3. Терміносфера “новітні технології” як результат лексичної категоризації

Окремих аспектів лексичної категоризації торкалися у своїх працях українські лінгвісти Ф. С. Бацевич [16], Б. В. Грещук [89], Г. В. Межжеріна [252], І. В. Насталовська [267], Т. Ф. Семашко [328], Н. В. Слухай [343] проте ґрунтовного аналізу аплікації теорії лексичної категоризації у сфері термінології у сучасних мовознавчих розвідках не виявлено. У своїх подальших міркуваннях спираємося на положення М. М. Болдирева про лексичну категоризацію як мовний аналог категоризації природних об’єктів та об’єктів внутрішнього світу людини [33, с. 5–22]. Тобто лексичні категорії розглядаємо як аналогові (відносно навколишнього світу) й такі, що відповідно мають аналогову (відносно категорій природних об’єктів), логічну за своєю природою, структуру. Така інтерпретація узгоджується з уявленнями про природу лексичної номінації як ґносеологічного процесу.

Зазначимо, що лексична категоризація охоплює первинну (універсальні категорії) і вторинну (наукові й професійні категорії) категоризацію, оскільки відбиває ступеневе освоєння дійсності. Повсякденне осмислення навколишніх реалій ґрунтується на універсальних категоріях, виражених у базовому лексиконі людини. Наукове / професійне пізнання часто оперує первинними й вторинними категоріями, послуговуючись науковими / професійними поняттями, які вибудовуються як складніші на основі простих, базових понять.

Термін як мовний знак акумулює знання різних типів категоризації, оскільки відбиває різні етапи пізнання світу – від найвного сприйняття до штучно регульованого осмислення, відповідно вербалізуючи знання – універсальне (життєве), наукове (раціонально-логічне, енциклопедичне) і професійне (що ґрунтується на професійному досвіді та сформоване як

результат професійного пізнання), експлікуючи його в мовних категоріях – лексичних (лексико-семантичні відношення між термінами, тематичні й лексико-семантичні групи термінів) та граматичних (терміни за морфологічним статусом; терміни різних дериваційних моделей).

Термін представляє розмаїті структури знання, засновані на різному досвіді взаємодії людини зі світом. Сукупності термінів складають терміносфери, що є вербальними репрезентантами наукової / професійної когнітосфер, в основі організації яких лежить “комплекс значущих категорій” [74, с. 69]. На думку Є. І. Гурєвої, терміносфера як складна багаторівнева структура може бути представлена у вигляді сукупності категорій, оформлених на основі спільності значення та функціонування термінологічних одиниць [102, с. 128–131].

Розглянемо лексичну категорійну модель терміносфери новітніх технологій, яку можна представити як конгломерат лексичних категорій – первинних (універсальних) і вторинних (наукових і професійних).

4.3.1. Термінологічна репрезентація первинних (універсальних) категорій

Результат лексичної категоризації як лінгвокогнітивного процесу виявляє себе у віднаходженні основних груп первинних (універсальних) категорій, під які можна підвести реалії повсякдення терміносфери новітніх технологій і які лежать в основі класифікації традиційно досліджуваних у мовознавстві тематичних груп (ТГ), лексико-семантичних груп (ЛСГ), рядів термінів.

До універсальних категорій відносять категорії “матерія”, “рух”, “простір”, “час”, які найповніше відбивають сутність первинного, емпіричного пізнання, а тому їх вербалізує найбільша кількість термінів, організованих у відповідні ТГ. Матерію (речовину), з одного боку, визначають, як реальний речовинний субстрат, із якого складаються всі тіла і який є основою або середовищем всього того, що чуттєво сприймає людина

[769], із другого – як дещо, що заповнює простір (Всесвіт) [266, с. 464]. Релевантною для категорії “**матерія**” є категорія “**речовина**” через те, що матерія – це завжди речовина, подільна на предмети, організована у форми. У терміносфері новітніх технологій вербалізовано чималу кількість понять, що втілюють ці універсальні категорії. Наприклад, категорію “**матерія**” / “**речовина**” на лексико-семантичному рівні репрезентує відповідна ТГ термінів, яку можна структурувати за сферами її актуалізації, наприклад: *докваркова надциільна матерія, програмована матерія, автовідновлюваний матеріал, метаматеріал; антиречовина, молекулярна речовина, полімерна речовина, нерівноважна плазма (ТТНТ); темна матерія, баріонова матерія, генетичний матеріал; кетонова речовина, адронна речовина, нейтронна речовина, мезоатомна речовина, міжклітинна речовина (ТПНТ); оптоволокно, склотекстоліт; кристалічна речовина, надпровідна речовина (ТІТНТ); вхідний матеріальний потік, матеріальна база; психотропна речовина, седативна речовина (ТСНТ).*

Іншу властивість матерії, її організації увиразнює категорія “**простір**” як універсальна, що відбиває властивості матеріальних явищ, зокрема деь перебувати, якомь розташовуватися, володіти якоюсь формою, а тому виражає спосіб існування матерії [769, с. 242]. Простір охоплює структури, сукупності виявів матерії, їх протяжність, взаємодію тощо. Пор., наприклад, відповідні ТГ термінів у чотирьох субсферах: *чотиристрижнева просторова ферма, простір пучка випромінення тощо (ТТНТ); міжтканинний простір, цис-конфігурація тощо (ТПНТ); глобальна мережа, інформаційний простір тощо (ТІТНТ); рекламний простір, світовий ринковий простір, обсяг організаційного простору тощо (ТСНТ).*

Субкатегоріями, що характеризують організацію простору й предметів у просторі, є такі, які репрезентують ЛСГ термінів різних терміносфер:

- “**протяжність**”, наприклад: *міжпланетні станції, траса полігону, хімікорадіаційні полігони, соляр-елементні покриття, мережа наземних*

станцій стеження тощо (ТТНТ); полімерні ланцюги, GPS-навігація, трансплантована ділянка тощо (ТПНТ); дерева / структури даних, голографія, голометрія, ІР-тунелі, магістральні мережі, маршрут тощо (ТІТНТ); дистантне керування, дистанційний консалтинг, інжиніринг робочого простору тощо (ТСНТ);

- **“фрагментарність”**, наприклад: фрагментна ґратка, блок датчиків прискорень тощо (ТТНТ); реплікаційний фрагмент, уривчастий перикард-тон тощо (ТПНТ); дефрагментація диска, часткове покриття тощо (ТІТНТ); фрагментний аналіз, фрагментарна пам’ять тощо (ТСНТ);

- **“точка відліку / місцезнаходження / локалізація в просторі”**, наприклад: центральний реактор, ультразвуковий локатор, арена вигону, катапультна капсула тощо (ТТНТ); кластогенний агент, криста, порожнинна хірургія тощо (ТПНТ); головний сервер, локальна мережа, домен, ІР-адреса, робоча станція тощо (ТІТНТ); епіцентр управління, країни-сателіти, локус контролю, координаційний центр, аутсайдинг, аутсорсинг тощо (ТСНТ);

- **“вертикаль – глибина / низ // висота / верх”**, наприклад: субімпульс, субміліметрова хвиля, сублімація тощо (ТТНТ); субіон, апекс росту, субміцелярний розчин тощо (ТПНТ); субдиректорія, субкаталог тощо (ТІТНТ); надприбуток, субмодальність, субвенція тощо (ТСНТ);

- **“горизонталь – праворуч / ліворуч”**, наприклад: бічний прес подавання палива, правостороння межа функції тощо (ТТНТ); боковий край органу, права / ліва поляризація речовини тощо (ТПНТ); правообертальне реле, правий / лівий канал передавання звуку тощо (ТІТНТ); ліві сили, лівопівкульні функції тощо (ТСНТ);

- **“попереду / позаду”**, наприклад: форвардер подавання, провідний вал редуктора тощо (ТТНТ); посттранскрипція, препептидний тощо (ТПНТ); пілотний сигнал, фронтальний блок тощо (ТІТНТ); авангардний корпус, фасадна реклама тощо (ТСНТ);

• **“наближеність / віддаленість”**, наприклад: *віддалений хірургічний робот, габарит наближення будівель* тощо (ТТНТ); *GPS-стеження за худобою, точне зрошування, віддалене діагностування, контактне діагностування* тощо (ТПНТ); *віддалений доступ, віддалений виклик процедур, віддалений сеанс, віддалена телеприсутність* тощо (ТІТНТ); *дистанційна освіта, дистанційна робоча група, віддалене маніпулювання, віддалений банкінг, віддалений моніторинг* тощо (ТСНТ);

• **“частина / ціле” / “сегмент простору”**, наприклад: *рушійний відсік, місячний модуль, вічко плати, сегмент мережі, ділянка шини* тощо (ТТНТ); *бактеріальна капсула, спектр світла, міжтканинний простір, операбельний сегмент* тощо (ТПНТ); *шквал даних, атакова лавина, сегментація диску, слот, сервер, локальна мережа, глобальна мережа* тощо (ТІТНТ); *холізм, плерома, елементарний потік, ринкова сегментація* тощо (ТСНТ);

• **“вмістище – внутрішнє / зовнішнє”**, наприклад: *внутрішня напруга, конденсований вибух* тощо (ТТНТ); *фізико-хімія поверхневих явищ, голокринова секреція, вивільнення енергії* тощо (ТПНТ); *термінал, контент* тощо (ТІТНТ); *внутрішній діалог, бізнес-інкубатор* тощо (ТСНТ) та ін.

Актуалізація таких категорій відбувається завдяки функції людської свідомості встановлювати орієнтири розташування предмета в просторі й виражати їх лексемами-соматизмами.

Взаємодія категорій **“матерія” / “речовина”** і **“простір”** породжує субкатегорії **“об’єкт” / “предмет”** і **“елемент”**, а отже, на лексичному рівні відповідні тематичні підгрупи термінів (ТПГ). Субкатегорія **“об’єкт”** формувалася швидше як уявлення про топологічно замкнену частину простору, яка концентрує конкретний вид матерії у вигляді особливого тіла, що має певні фізичні характеристики: контури, розмір або об’єм, колір, форму тощо [208]. Розглядаючи сутність об’єкта як категорії свідомості та мовленнєвого мислення, С. Д. Кацнельсон зазначає: “Об’єкт, власне кажучи, – це предмет, виділений та відокремлений у свідомості настільки,

що поява психічного образу предмета у свідомості можлива тепер і без наявності оригіналу в сенсорному полі, без актуальних імпульсів ззовні” [175, с. 488]. Виокремлення об’єкта в філогенезі є результатом складного процесу когнітивної еволюції, сутність якої багато в чому визначається категоризацією. Цю субкатегорію в терміносфері новітніх технологій на лексико-семантичному рівні втілює відповідна ТГ термінів, яку можна структурувати відповідно до сфери її актуалізації, наприклад: *шлаковий терикон, мідний каньйон* тощо (ТТНТ); *стовбурова клітина, плазматична клітина, полімерна макромолекула, мюонний атом, без’ядерний атом* тощо (ТПНТ); *надпровідне волокно, кристалічний провідник, дисперсна емульсія* тощо (ТІНТ); *радіомама, електронний учитель, офіційний злодій* тощо (ТСНТ).

Усе матеріальне, фізичне, що людина здатна відчувати, можна розділити на те, що створене людиною, і на те, що не є результатом її діяльності. Все те, що є матеріальним, але не створене людиною, і може існувати незалежно від її діяльності, виражене універсальною категорією “**природа**”. Остання як частина універсуму обов’язково формується на основі матерії. Природу, якщо розглядати її з погляду проживання в ній людини, можна також розуміти як довкілля. У цьому випадку продукти людської діяльності вже будуть входити до складу довкілля як його елементи, як так звана “**друга природа**” / “**артефакти**”. Цю субкатегорію реалізують найбільше в ментально-мовному просторі новітніх технологій природничого (наприклад: *клон, кріоорган, кріопротектор*) і технічного (наприклад: *макет, д्राфт, карта*) напрямів.

Як зазначає Л. О. Манерко, “людина, протиставляючи предмет іншим предметам у просторі, бачить його через певні ознаки, властивості, складники і в цьому порівнянні співвідносить предмет із просторовими характеристиками, що визначають його місцезнаходження, статичність або динаміку, можливості взаємодії з іншими предметами” [238, с. 39–52].

Взаємодія категорій “**матерія**” / “**речовина**” і “**простір**” породжує також субкатегорію нижчого рівня – “**властивість об’єкта / предмета**”, що реалізує себе в субкатегоріях ще нижчого рівня – “**форма**”, “**розмір**”, “**довжина**”, “**ширина**”, “**висота**”, “**місце у просторі**”, “**маса**”, “**вага**”, “**кількість**”, “**якість**”, які можна структурувати відповідно до сфер їхньої актуалізації. На лексико-семантичному рівні така градація представлена відповідними ЛСГ і лексико-семантичними підгрупами (ЛСПГ).

Власне субкатегорія “**властивість об’єкта / предмета**” характеризує загальний атрибут предмета / об’єкта / речі, який може бути суттєвим – несуттєвим, відмітним – невідмітним, що виражає відповідна ЛСГ термінів, наприклад: *динамічність роботи, достатність вихідної інформації, доступність ринку, досяжність клієнта, еволюційність критеріїв, еволюційність систем, ефективність співробітництва, конфіденційність інформації*. Різновидом цієї категорії за певних умов може виступати категорія “**здатність**”, яка увиразнює властивість когось або чогось, що дозволяє йому здійснити якусь дію, наприклад: *інноваційна посильність організації, компетентність керівництва, буферність системи, динамізм ділового кола, конкурентоспроможність організації, групова збалансованість колективу*.

Вираження в терміносфері новітніх технологій субкатегорій “**форма**” і “**розмір**” має свої особливості, які полягають у широкому використанні геометричної номінації, заснованої на порівнянні ознак і на предметно-чуттєвому сприйнятті. Субкатегорія “**форма**” зумовлює актуалізацію субкатегорії “**розмір**”, лексико-семантичними засобами репрезентації яких є ЛСПГ термінів відповідно до сфер їх функціонування, наприклад: для субкатегорії “**форма**” – *кубічний кристал, енергетична куля тощо (ТТНТ); тетраедрична молекула, пірамідальна молекула, кубічний епітелій, кульова блискавка, кульовий розряд тощо (ТПНТ); квадратна матриця, пірамідальне поле тощо (ТІТНТ); піраміда потреб Маслоу, золотий трикутник*

маркетингу тощо (ТСНТ); для субкатегорії “**розмір**” – макроліт, макрокристал, гіпербазит, мікрохвиля, мікрон тощо (ТТНТ); мікроорганізм, макроцитоз, макрофаг тощо (ТПНТ); макроасемблер, макрогенератор, мікропроцесор, макробібліотека, мікро-ЕОМ, мікромодуль, мініцикл тощо (ТІТНТ); макрофото, макросвіт, мікрокосм тощо (ТСНТ).

Субкатегорія “**довжина**” представлена, наприклад, такими ЛСПГ термінів за сферами функціонування: далекомір, високовольтний вимикач, довжина дуги, довжина вектора, коротка тонна тощо (ТТНТ); довжина хвилі, диплоїдна клітина, довголанцюжкове роздвоєння, довголанцюжкова макромолекула тощо (ТПНТ); короткий лінк, короткі статуси, короткий домен, довгий домен, довгий маршрут, інгресивний трафік тощо (ТІТНТ); короткий стек, коротка позиція товару, дистанційна освіта, дистанційне навчання, дистанційне весілля, дистанційне управління, дистантний вплив на маси тощо (ТСНТ).

Субкатегорію “**ширина**” репрезентують, наприклад, ЛСГ термінів: широкоформатний друк, ширококутний об’єктив, мультиплекс тощо (ТТНТ); гіпохорда, хроматографія, вузький молекулярно-масовий розподіл тощо (ТПНТ); розрядження рядка, широкосмуговий формат тощо (ТІТНТ); розширення свідомості, широкомасштабна програма тощо (ТСНТ).

Субкатегорія “**висота**” знаходить відбиття в ЛСПГ термінів, наприклад: ешелонування судна, наднизька напруга, низьковольтний пристрій, високі частоти тощо (ТТНТ); високомолекулярні сполуки, високий анастезіолого-операційний ризик тощо (ТПНТ); низька частота трансляції, високий друк тощо (ТІТНТ); низький профіль компанії, низький попит, гіперкорекція, високий ренесанс тощо (ТСНТ).

Обсяг усього матеріального утворюється певною кількістю речовини, з якої воно складається, – масою. І нарешті, оскільки все матеріальне має масу, то воно прагне впасти на Землю під дією сили тяжіння, тобто має вагу. Отже, актуалізуються важливі субкатегорії “**маса**” і “**вага**”, які на рівні

термінів-репрезентантів виявляють себе у таких ЛСПГ за сферами функціонування, наприклад: *“маса” – електрон, інерція, заряд* тощо (ТТНТ); *уран, водень* тощо (ТПНТ); *потік, прискорювач* тощо (ТІТНТ); *електорат, цільова група* тощо (ТСНТ); *“вага” – гравітація, невагомість* тощо (ТТНТ); *салієнтність, тиск* тощо (ТПНТ); *щільність потоку, вага файлу, обсяг даних* тощо (ТІТНТ); *рівновага інтересів, електоральна вага* тощо (ТСНТ).

Якщо предмети / об’єкти / речі є окремими скупченнями речовини, оформленими відповідними фізичними параметрами, їх можна рахувати, тому є потреба говорити про кількість речовини чи предметів, а у зв’язку з цим і про їхню якість. Субкатегорія **“кількість”** (рівень ЛСГ) на вищому рівні категоризації реалізується в субкатегоріях **“величина”**, **“показник”**, **“обчислюваність”**: категорія **“величина”** репрезентує фізичну властивість матеріального об’єкта, явища, процесу, яку можна охарактеризувати кількісно, наприклад: *величина електричного кола, величина струму* тощо (ТТНТ); *дуоксидтриметил, поліхлортрифторетилен, величина ваги подвоєння ДНК* тощо (ТПНТ); *величина сплеску трафіку, дублювання даних* тощо (ТІТНТ); *величина попиту, величина пропозиції, величина фіксованої винагороди* тощо (ТСНТ); категорія **“показник”** у більшості випадків узагальнена характеристика якогось поняття, об’єкта, процесу, результату, властивостей, виражена в числовій формі, наприклад: *технічні показники меліоративного комплексу, технічні показники систем масового обслуговування* тощо (ТТНТ); *показники моніторингу довкілля, показник природного руху населення* тощо (ТПНТ); *кількість відвідувачів сайту, кількість переглядів відео, кількість показів банера* тощо (ТІТНТ); *показники ергометричності товару, показники конкуренто-спроможності, показники стандартизації та уніфікації товару* тощо (ТСНТ); категорія **“обчислюваність”** виражає ознаку кількості, характеристику явищ, предметів, процесів за ступенем розвитку або інтенсивності, ознаку інтенсивності, міри, ступеня, сили, рівня, наприклад: *рівень завантаження*

потужностей тощо (ТТНТ); *інтенсивність світла* тощо (ТПНТ); *діапазон комірок, технічний рівень пропозиції* тощо (ТІТНТ); *діапазон толерантності, міра успішності змін* тощо (ТСНТ).

Субкатегорія “**якість**” виражає сукупність суттєвих ознак, особливостей і властивостей, які відрізняють один предмет або явище від інших та надають йому визначеності. Ця субкатегорія репрезентована, наприклад, такими ЛСПГ терміно-одиниць: *надпровідність, надтекучість, ергономічність, критичні технології* тощо (ТТНТ); *хімія високих енергій, суперматерія, інертність процесу, персистентність змін* тощо (ТПНТ); *високі медіа, проривні технології, хай-тек* тощо (ТІТНТ); *бізнес-привабливість, комерційна привабливість, ефективні продажі, інформаційний хай-вей* тощо (ТСНТ).

Категорія “**рух**” – одна з найважливіших категорій у філософії, психології, логіці, когнітивістиці. Це фундаментальне поняття наук про природу, суспільство й мислення. Розширення категорії відбулося в результаті осмислення людиною законів природи, спроб наукового осягнення світу – дослідження просторового переміщення, руху елементарних частинок і полів, руху й перетворення атомів і молекул, що містить хімічну форму руху матерії; змін у структурі макроскопічних тіл і т. ін. Суспільні форми руху матерії засвідчують різноманітні прояви свідомої діяльності людей, усі вищі форми цілеспрямованого перетворення дійсності. Розкриття взаємин між формами руху матерії має істотне значення для розуміння єдності світу, історичного розвитку матерії, для пізнання сутності складних явищ і практичного управління ними.

Категорію “**рух**” реалізовано чималою кількістю одиниць відповідної ТГ у терміносфері новітніх технологій, наприклад: *реактивність, хімічна атака* тощо (ТТНТ); *провідність матеріалу, трансплантація* тощо (ТПНТ); *рух інформаційних потоків, трафік даних, ІР-тунелі, інтернет-експлорер* тощо (ТІТНТ); *технології просування, експансія ринку* тощо (ТСНТ).

У зв'язку з виявами цієї категорії в людській свідомості актуалізуються базові уявлення про переміщення в просторі, активність / пасивність (як наявність чи відсутність зовнішнього руху), розвиток (прогрес) / занепад (регрес) (як внутрішній рух від одного до іншого стану), породження / поглинання (як початок або кінець руху), мінливість / стійкість (динаміка / статика) (як наявність чи відсутність внутрішнього руху), трансформація / модифікація (як зовнішній рух від одного до іншого стану), процеси та їх протікання тощо, які зазнають вербалізації у чималій кількості термінів, професіоналізмів, спеціальної лексики, зорганізованих у відповідній ЛСГ. Через значущість категорії **“рух”** набуває актуальності й категорія **“зміна”**, адже часто під рухом розуміють будь-яку зміну взагалі. У зв'язку з цим, рух визначають як форму існування матерії та її загальний атрибут. Аристотель розрізняв шість видів руху: виникнення, знищення, зміна якості, збільшення, зменшення, переміщення [9, Т.2].

Категорію **“рух”** у сфері новітніх технологій можна структурувати за субкатегоріями: **“переміщення в просторі”**, **“активність / пасивність”**, **“розвиток (прогрес) / занепад (регрес)”**, **“породження / поглинання”**, **“мінливість / стійкість (динаміка / статика)”**, **“трансформація / модифікація”**, **“процес”**, які виявляють себе в таких ЛСГ:

- **“переміщення в просторі”**, наприклад: *міжпланетні польоти, квазітрахоїдальна траєкторія* тощо (ТТНТ); *транслокація рибосоми, трансдукція генетичної інформації, аеротаксис* тощо (ТПНТ); *мережі передавання даних, каналне передавання голосу* тощо (ТІТНТ); *переміщення модальності повідомлення* тощо (ТСНТ);

- **“активність / пасивність”**, наприклад: *наведена активність у радіології, активні наночастинки* тощо (ТТНТ); *активований комплекс, радіаційна активність, спокій речовини, термоядерний синтез, активність химерних білків, інгібітор / активатор ферментів* тощо (ТПНТ); *інтернет-*

активність, активність / пасивність форуму, активність присутності в соцмережах, відвідуваність сайту, креативна активність молоді тощо (ТІТНТ); трейд-промо-активність, механіка промо-акцій, БТЛ-активність, інноваційна активність тощо (ТСНТ);

- **“розвиток (прогрес) / занепад (регрес)”**, наприклад: *деградаційна відмова техніки, стратегія технічного переозброєння, оптимізація процесів експлуатації, демпфувальна сила, інвертний підсилювач, операційний підсилювач, підсилювач-детектор тощо (ТТНТ); розвиток ґрунту, відновлення речовини, лігування молекул, ампліфікація, акселерація ембріона, андрогенез, абразія, експлантат, проліферація тощо (ТПНТ); інтенсифікатор сигналу, агрегування даних, налагодження програми, регресія даних, зростання інформаційного потоку, прогресія в Ексель тощо (ТІТНТ); розвиток особистості, розвиток самосвідомості, оптимізація бізнесу, модернізація продукції, еволюційне впровадження організаційних змін, еволюційність критеріїв, опір інноваціям тощо (ТСНТ);*

- **“породження / поглинання”**, наприклад: *інсоляція, інфільтрація, електрогенератор тощо (ТТНТ); автополіплоїдія, алополіплоїдія, проліферація тощо (ТПНТ); генерація даних, генерування сигналу, накопичення даних, мультиплексування тощо (ТІТНТ); формування портфеля замовлень, генерація конкурентоздатних ідей тощо (ТСНТ);*

- **“мінливість / стійкість (динаміка / статика)”**, наприклад: *динаміка обертального руху, динамічність енергосистеми тощо (ТТНТ); динаміка популяцій, динаміка біоценозу, динаміка матеріальної точки тощо (ТПНТ); динаміка моделі даних, динамічність інформаційної системи тощо (ТІТНТ); динаміка конфлікту, динаміка валютного курсу, динамізм ділового кола, плаваюча ставка, волатильність ринку тощо (ТСНТ);*

• **“трансформація / модифікація”**, наприклад: *перегрупування блоків атомів, пластичні деформації, перебудова виробничих систем, розширення меж вимірювання амперметра, модернізація мотоблока, раціоналізація виробничої мережі тощо (ТТНТ); еволюційна біологія, меліорація клімату, сукцесія, оздоровлення ґрунту тощо (ТПНТ); амплітудна модуляція сигналу, аналого-дискретне перетворення, дефрагментація диску, апгрейд, модуляція сигналу, агрегація даних тощо (ТІТНТ); зміна локусу контролю, диверсифікація виробництва, ротація персоналу, логістична стратегія просування продукції тощо (ТСНТ);*

• **“процес”**, наприклад: *відхилення напруги від номінальної, провал напруги, електромагнітна індукція тощо (ТТНТ); рекомбінація генів, алотропія, ізомерія тощо (ТПНТ); акселерація миші, завантаження операційної системи, кешування диску, сегментація пам'яті, стиснення даних тощо (ТІТНТ); комерціалізація технологій, персоніфікація заробітків, мозковий штурм, візуалізація результатів тощо (ТСНТ).*

За визначенням Є. М. Позднякової, усвідомлення простору й часу визначає поведінку людини в довкіллі й пов'язане з усіма мовними категоріями. “У цьому сенсі можна говорити про глобальний системотвірний характер категорій простору й часу щодо номінативної діяльності людини” [305, с. 10].

Категорія **“час”** у термінології новітніх технологій – одна з найважливіших, яка виформовує окрему ТГ. Будь-який процес – темпоральний, має часову протяжність, експліковану в семантиці терміна або відновлювану на концептуальному рівні в акті розуміння редукованої когнітивної одиниці (одиниці розуміння Р. Теммерман), що співвідноситься з цим терміном.

Для новітніх технологій категорія **“час”** має свою специфіку, пов’язану зі скороченням часу на розроблення нової технології, швидким упровадженням її в дію та швидкою заміною одних технологій іншими. Найбільший відсоток темпоральних термінів входить до терміносфери соціогуманітарних технологій, оскільки ця галузь має справу з процесами, які відбуваються в певні часові проміжки.

Виявлення часових ознак дозволило виокремити такі субкатегорії, кожна з яких репрезентує відповідна ЛСГ термінів:

- **“повторюваність у часі”**, наприклад: *спорадичність фаз, епізодичність циклів, циклічність реакції*;
- **“одночасність”**, наприклад: *синхронізатор наночастинок, ізохронність α -частинок*;
- **“частота та ритмічність”**, наприклад: *безперебійний струм, варіація зарядів, імпульсне збудження іонів, фарадесівський резонанс*;
- **“послідовність подій / явищ: початок – продовження – кінець”**, наприклад: *ініціаль, генератор, екстраполяція, фініт, компіляція*;
- **“тривалість – короткочасовий / довготривалий період”**, **“обмежений – умовно обмежений – необмежений період”**, наприклад: *тимчасовий файл, фрагментація, безліміт-зв’язок*;
- **“перевищення часової межі”**, наприклад: *овертайм, надчасові, таймовер*;
- **“співвіднесеність із майбутнім / минулим часом”**, наприклад: *критичні т., неотехнології, неокосметологія, неотризол, неофідин*;
- **“змінність у часі”**, наприклад: *гравітаційно-хвильові осциляції, І-брана, гравітаційна змінна, змінність випромінення*;
- **“локалізація в часі”**, наприклад: *ефемеріда, аберація, нутація* (див. рис. 4.1).

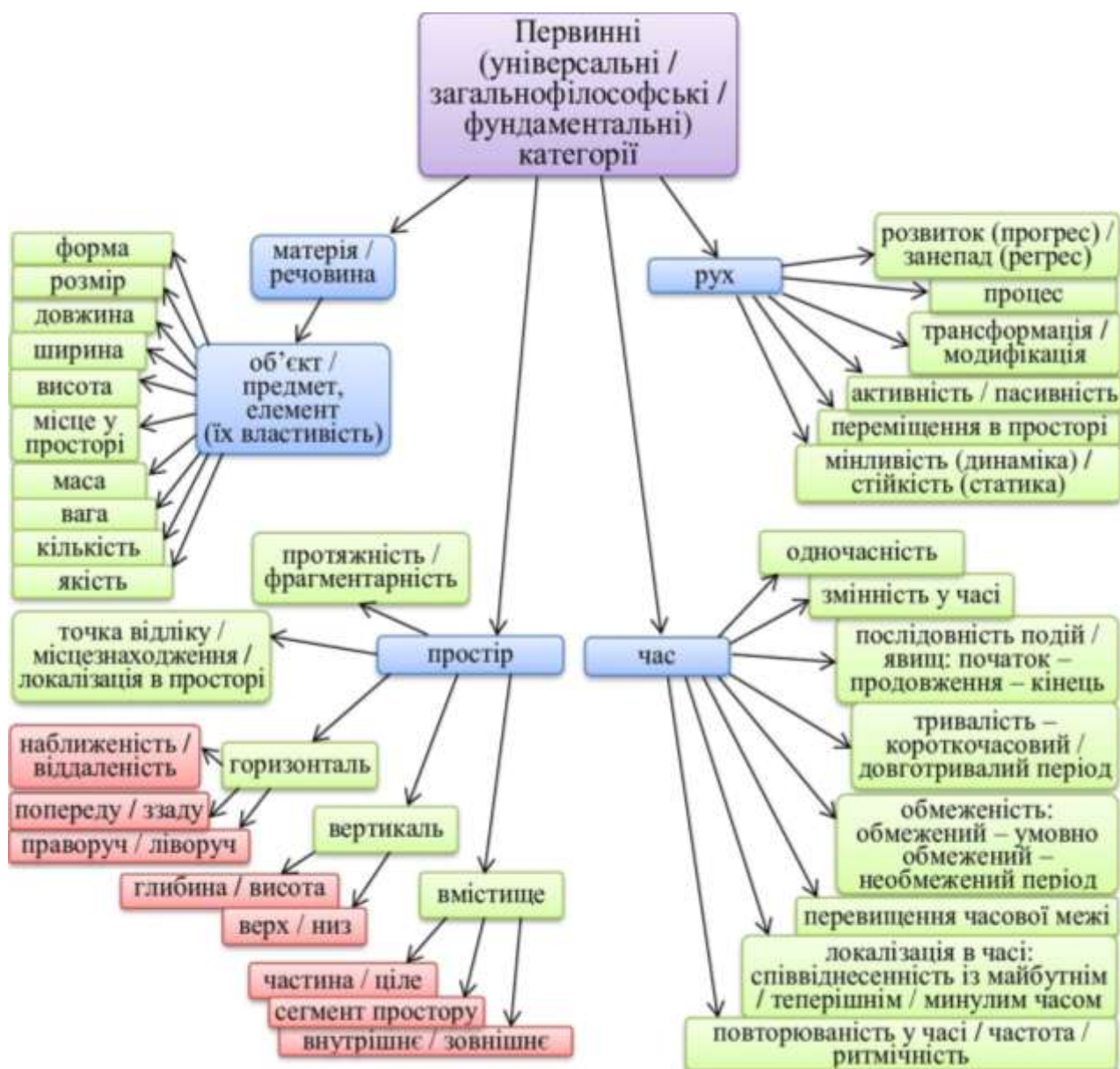

Рис. 4.1 Первинні (універсальні) категорії в терміносфері новітніх технологій

Отже, терміносфера новітніх технологій ґрунтується на таких первинних (універсальних) категоріях, як “матерія” / “речовина”, “рух”, “простір”, “час” (реалізуються в ТГ), кожна з яких поділяється на субкатегорії різного ступеня градації: “об’єкт” / “предмет”, “елемент” (репрезентовані в ТПГ, що виформовується на межі взаємодії двох ТГ – “матерія” / “речовина” і “простір”); “властивість об’єкта / предмета” (об’єктивується в ЛСГ, що підпорядковується ТПГ “об’єкт” / “предмет”) – “форма”, “розмір”, “довжина”, “ширина”, “висота”, “місце у просторі”,

“маса”, “вага”, “кількість”, “якість” (об’єктивується в ЛСПГ тематичної групи “матерія” / “речовина”); “протяжність” / “фрагментарність”, “точка відліку” / “місцезнаходження” / “локалізація в просторі”, “вертикаль” – “глибина” / “низ” // “висота” / “верх”, “горизонталь” – “праворуч” / “ліворуч”, “попереду” / “ззаду”, “наближеність” / “віддаленість”, “вмістище” – “внутрішнє” / “зовнішнє”, “частина / ціле” / “сегмент простору” (реалізуються в ЛСГ тематичної групи “простір”); “переміщення в просторі”, “активність” / “пасивність”, “розвиток (прогрес) / занепад (регрес)”, “породження” / “поглинання”, “мінливість” / “стійкість” (“динаміка” / “статика”), “трансформація” / “модифікація”, “процес” (репрезентовані в ЛСГ тематичної групи “рух”); “повторюваність у часі”, “одночасність”, “частота” / “ритмічність”, “послідовність подій / явищ: початок – продовження – кінець”, “тривалість – короткочасовий / довготривалий період”, “обмежений – умовно обмежений – необмежений період”, “перевищення часової межі”, “співвіднесеність із майбутнім / минулим часом”, “локалізація в часі”, “змінність у часі” (реалізуються в ЛСГ тематичної групи “час”).

Терміносферу новітніх технологій природничого напрямку якнайкраще увиразнюють категорія “матерія” та її субкатегорії “речовина”, “маса”, “вага”, “кількість”, “якість”, категорія “рух” та її субкатегорії “переміщення в просторі”, “активність / пасивність”, “розвиток (прогрес) / занепад (регрес)”, “породження / поглинання”, “мінливість / стійкість (динаміка / статика)”, “трансформація / модифікація”, “процес”; терміносферу новітніх технологій технічного напрямку – категорія “матерія” та її субкатегорії “об’єкт” / “предмет”, “властивість об’єкта / предмета”, що реалізує себе в субкатегоріях ще нижчого рівня – “форма”, “розмір”, “довжина”, “ширина”, “висота”, “місце у просторі”, “маса”, “вага”, “кількість”, “якість”; терміносферу новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій – категорія “матерія” та її субкатегорія “друга природа” / “артефакти”,

категорія “час” та її субкатегорії “повторюваність у часі”, “одночасність”, “частота та ритмічність”, “послідовність подій / явищ: початок – продовження – кінець”, “тривалість – короткочасовий / довготривалий період”, “обмежений – умовно обмежений – необмежений період”, “перевищення часової межі”, “співвіднесенність з майбутнім / минулим часом”, “змінність у часі”, “локалізація в часі”; терміносферу новітніх технологій соціогуманітарного напрямку – категорія “простір” та її субкатегорії “протяжність”, “фрагментарність”, “точка відліку / місцезнаходження / локалізація в просторі”, “вертикаль – глибина / низ // висота / верх”, “горизонталь – праворуч / ліворуч”, “попереду / позаду”, “наближеність / віддаленість”, “частина / ціле” / “сегмент простору”, “вмістище – внутрішнє / зовнішнє”, категорія “рух” та її субкатегорії “переміщення в просторі”, “активність / пасивність”, “розвиток (прогрес) / занепад (регрес)”, “породження / поглинання”, “мінливість / стійкість (динаміка / статика)”, “трансформація / модифікація”, “процес”.

Таким чином, категоризація в терміносфері новітніх технологій є когнітивним процесом, специфічним засобом виокремлення, розрізнення й систематизації знань у технологічних галузях, усвідомлення технологізованої реальності, структурування її у зручний для свідомості науковця / фахівця спосіб. Це свідчить про основоположний характер категоризації як для окремих наук, професійних полів, так і для термінознавства, яке описує термінологічні сфери цих наук і фахів. Структурування знань, яке є підґрунтям процесу категоризації, відбиває шлях рефенції цих знань стосовно вже наявної у свідомості науковця / фахівця інформації про споріднені категорії.

4.3.2. Термінологічна репрезентація вторинних (наукових та професійних) категорій

Основні вторинні (наукові та професійні) категорії, релевантні під час дослідження терміносфери новітніх технологій, – це категорії нижчого

ступеня узагальнення (абстрагування), ніж первинні (універсальні), точніше різних ступенів конкретизації – загальнонаукові / загальнопрофесійні та вузьконаукові / вузькопрофесійні / спеціалізовані категорії.

На сьогодні існують суперечливі погляди на наукову / професійну категоризацію. Ураховуючи те, що “важливими поняттями в організації змісту спеціальної лексики є кілька гранично широких за значенням груп – категорій”, Т. Л. Канделакі [162, с. 9] виділяє такі з них: процеси, предмети, властивості, величини, одиниці вимірювання, науки і галузі, професії й заняття, стани, режими [162, с. 9]. У свою чергу, О. Й. Голованова виділяє чотири основні категорії (предмети, процеси / явища, властивості й величини) як найважливіші, центральні категорії в ментальному просторі професійної діяльності та п'ять додаткових (стани, режими, одиниці вимірювання, науки (і галузі), професії (і заняття) [77, с. 105].

На відміну від первинних (універсальних) понять наївного світу наукова (теоретизована) та професійна (дієва, практична) діяльність оперують поняттями прикладного характеру, безпосередньо пов'язаними з матеріальними та інтелектуальними діями. Тому ми пропонуємо виділення вторинних категорій на рівні узагальнення практичної аплікації у науковому / професійному світі.

Специфіка наукової / професійної категоризації зумовлена особливостями наукового / професійного пізнання та когнітивної інтерпретації знання про навколишній світ і його перетворення в спеціальних сферах, тобто характерними рисами наукового й фахового мислення людини.

На відміну від повсякденного мислення особливості наукового мислення передбачають такі його сторони, як об'єктивність, раціональність (несуперечливість, доказовість, системність), усвідомленість, обґрунтованість, перевірюваність, побудова теорій, використання експерименту, націленість на майбутнє, наявність концептуального матеріалу, розвиненість поняттєвого апарату (категоріальність), високий

рівень узагальнення, універсальність (досліджує будь-який феномен із боку закономірностей і причин), використання спеціальних способів і методів пізнавальної діяльності [205, с. 340, 386]. У науковому мисленні побутують фундаментальні поняття різного ступеня загальності. Це – загальнонаукові категорії, які використовуються багатьма науками, і вузьконаукові категорії (конкретнонаукові, спеціальні), сфера застосування яких обмежена, як правило, предметом окремої (спеціальної) науки. Загальнонаукові категорії – категорії, які відображають загальні ознаки елементів, що формують явища природи, суспільства й людської свідомості, орієнтують людину на розуміння сутності елементів і явищ як таких [190, с. 352]. Вузьконаукові категорії (конкретнонаукові, спеціальні) втілюють спеціалізовані наукові поняття як компоненти наукової теорії конкретної вузької сфери пізнання [226, с. 21].

На відміну від наукового професійне мислення демонструє свої особливості: не тільки виявлення високого професійно-кваліфікаційного рівня, застосування фахових знань, умінь і навичок..., а й високий загальний інтелектуальний рівень..., критичність, гнучкість, мобільність, відповідальність, цілеспрямованість, толерантність, креативність, відкритість для нового досвіду, готовність до змін тощо [51]. Професійне мислення розуміють як “переважне використання прийнятих саме в цій професійній сфері прийомів вирішення проблемних завдань, способів аналізу професійних ситуацій, прийняття професійних рішень, способів вичерпування змісту предмета праці” [242, с. 90] і виділяють такі його види: теоретичне, практичне, репродуктивне, продуктивне, наочно-образне, словесно-логічне, наочно-дієве, аналітичне, інтуїтивне..., оперативне, управлінське, педагогічне, клінічне тощо [242, с. 92]. Названа специфіка професійного мислення зумовлює й інтенсифікацію відповідних когнітивних категорій різного ступеня загальності. Це – загальнопрофесійні категорії, що позначають професійні поняття, якими оперують фахівці незалежно від поля

їхньої діяльності, та вузькопрофесійні (спеціалізовані) категорії, якими оперують фахівці окремих специфічних сфер зайнятості.

До загальнонаукових / загальнопрофесійних можна віднести категорію “**діяч**”, що експлікує розуміння діяча як особи, яка провадить діяльність, докладає сили й знання з впорядкування певних фрагментів дійсності, що відповідно реалізується в ТГ “**діяч**”. Ця категорія реалізується в різних виявах, зокрема за професією, місцем роботи, посадою, колом професійних обов’язків, заняттями за родом діяльності, професійними вподобаннями, інтересами, називаючи особу за ознакою її місця й ролі в суспільному виробництві та відносинах, що на лексичному рівні об’єктивуються у відповідних ЛСГ, наприклад: “**науковець**” (наприклад: *агреже, габілітований доктор (Dr. habil.), доктор оф саєнс (D.Sc.), пі-ейч-ді (PhD), приват-доцент* тощо), “**фахівець**” (наприклад: *нейропаразитолог, епізоотолог, НЛП-практик, соноцитолог* тощо), “**експерт**” (наприклад, *біогенетик, біометролог, едвайсер, одоролог, поліграфолог, раціоналізатор* тощо), “**суб’єкт наукової діяльності**” (наприклад: *модератор, нанофізик, нутригенетик, сетлеретик* тощо), “**суб’єкт професійної діяльності**” (наприклад, *андерайтер, девелопер, декларант, джобер, дилер, іміджмейкер, інсайдер, клінчер, кліпмейкер, консигнатор, контактор, контент-інженер, копірайтер, маклер, мерчендайзер, неонник, пастижер, промоутер, рієлтор, сейлзмен, сервіс-інженер, спічрайтер, супервайзер, трейдер, фрилансер* тощо) та ін.

Загальнонауковою / загальнопрофесійною є також категорія “**наукова / професійна діяльність**”, яка об’єктивує процеси активної взаємодії суб’єкта з об’єктом із метою задоволення певних потреб, отримання результатів, що на рівні термінів-репрезентантів виявляє себе у відповідній ТГ, наприклад: “**[наукова] діяльність**” – *експериментування, верифікація*; “**[професійна] діяльність**” – *девелопмент, інжиніринг, коучинг, трейдинг, хед-хантинг* тощо.

Субкатегоріями загальнонаукової / загальнопрофесійної категорії **“наукова / професійна діяльність”**, що реалізуються у відповідних ЛСГ, є субкатегорії нижчого рівня **“напря́м” / “галузь / сфера наукової / професійної діяльності”**, **“результати наукової / професійної діяльності”**, **“процес наукової / професійної діяльності”**, **“оцінювання наукової / професійної діяльності”**.

Субкатегорія **“напря́м” / “галузь / сфера наукової / професійної діяльності”** узагальнює розуміння сутності руху речей, перебігу явищ як таких, що мають певну спрямованість та упорядкованість, тяжіння або скерованість у певну сторону, у певному порядку; показує шлях розвитку процесів, вектор їхнього змінення й може бути представлена такою ЛСГ: *авіакосмічні т., військові т., оптичні т., робототехніка, матеріалознавство, нанотехнології, біотехнології, медичні т., телекомунікаційні т.; виробничий інжиніринг, виробничий консалтинг, інжиніринг інновацій, кадровий інжиніринг, кадровий консалтинг, маркетинговий консалтинг, організаційний інжиніринг, процесний інжиніринг, стратегічний консалтинг, управлінський консалтинг, фінансовий інжиніринг, фінансовий консалтинг тощо.*

Субкатегорія **“результати наукової / професійної діяльності”** розпадається на субкатегорії **“результати інтелектуальної / мисленнєвої діяльності”** та **“результати матеріальної / виробничої діяльності”**, перша з яких есплікується в субкатегоріях вищого ступеня конкретизації **“теорія”** та **“концепція”**, а друга – **“продукт”** та **“розробка”**.

Субкатегорія **“теорія”** репрезентує форму синтетичного знання про певну ділянку освоєння дійсності; сукупність узагальнених положень, фактів, досвіду, систему принципів та ідей про явища, процеси та закони, яка ґрунтується на проникненні в їх сутність і може бути представлена такою ЛСГ: *теорія абсолютних переваг, теорія вартості, теорія аномії, теорія хеджування, теорія великого вибуху, теорія граничної корисності, теорія*

вірогідності успіху, теорія мотивації Маслоу, теорія мотивації Фрейда, теорія точки балансу, арбітражна теорія оцінки, теорія графів тощо.

Субкатегорія “**концепція**” формалізує узагальнення певного способу розуміння, трактування явищ та процесів; втілення системи поглядів на частину освоєваної дійсності й реалізацію конструктивного принципу дій у цій дійсності. Вона може бути представлена, наприклад, такою ЛСГ: *концепція ідеальної системи, концепція інтегрованого бізнесу, концепція соціально-етичного маркетингу, концепція адміністративної реформи тощо.*

Субкатегорія “**продукт**” формалізує уявлення про матеріалізований результат роботи, діяльності, наприклад: *гідролітак-екраноліт БЕ-2500, голографічний ансамбль, електромобіль, елексар, єврокоптер ЕС130 Т2, лазерний діод, синтезований кристал, термоелектричний матеріал, фотопараметричний детектор тощо.*

Субкатегорія “**розробка**” називає втілений у письмову / електронну форму об’єкт, носій інформації, який засвідчує факти певного значення й покликаний фіксувати результати роботи, наприклад: *експертний висновок, інвестиційний проект, посвідчення про марочний знак, документ про об’єкт будівництва, техніко-економічне обґрунтування, техніко-комерційна пропозиція тощо.*

Субкатегорія “**процес наукової / професійної діяльності**” реалізує семантику протікання, перебігу якогось явища, послідовності дій, спрямованих на досягнення певного результату, або сукупності станів, які характеризують суб’єкт у часі, що знаходить відбиття у відповідній ТГ термінів, наприклад: *вдосконалення базисних засобів, впровадження інновацій, генеральне проектування, персоніфікація заробітків, планування ресурсів, ротація персоналу, сегментація бізнес-оточення, синхронізація процесів, табулювання даних, управління цілями, імплантація інновацій тощо.*

У терміносфері соціогуманітарних технологій вирізняємо субкатегорію **“пізнавальний процес”**, у її екстраполяції на штучний інтелект, наприклад: *аналогове маркування, ведення свідомості, внутрішнє інтерпретування, вбудовування, екстракція знань, калібрування інформації, моделювання ситуації, множинний опис події* тощо.

У межах цієї субкатегорії релевантними є категорії нижчого рівня, зокрема **“сприйняття”, “уявлення”, “мислення”, “увага”, “пам’ять”, “воля”** тощо, які пов’язані між собою та беруть участь в усвідомленні дійсності, що знаходить відбиття у відповідній ТГ та ЛСГ термінів. Процесуальність у терміносфері новітніх технологій виражається за допомогою спеціальних словотвірних елементів, а також експліцитно в семантиці кореневої морфеми. Вербалізатори категорій, що відбивають пізнавальні процеси, актуалізують різні процесові ознаки, фіксуючи результати евристичної діяльності людини.

Субкатегорія **“оцінювання наукової / професійної діяльності”** узагальнює процеси розпізнавання та оцінювання властивостей, особливостей та станів людини, речі, механізму, що полягають у цілеспрямованому дослідженні отриманих результатів та їх узагальненні у вигляді діагнозу / висновку, наприклад: *діагностика бізнесу, бізнес-діагностика, моніторинг, тестування ринку, аналіз витрат проекту, анкетування, вимірювання, інтерв’ю, кошторисне оцінювання* тощо.

Загальнонаукова / загальнопрофесійна категорія **“наукова / професійна діяльність”** корелює із субкатегоріями **“інтелектуальні / мисленнєві дії”** та **“професійні [операційні] дії”**, що об’єктивуються у відповідних ТПГ, наприклад: **“інтелектуальні / мисленнєві дії”** – *абстрагування, сугестія, нейропрограмування*; **“професійні дії”** – *віддалене діагностування, віддалене маніпулювання, дистанційне управління, електронне розсилання, електронне спонсорство* тощо. Якщо субкатегорія **“професійні [операційні] дії”** є виявом енергії, руху, впливу,

функціонування людини в професійному середовищі, то субкатегорія **“інтелектуальні / мисленнєві дії”** виявляє внутрішню, розумову енергію, рух людської думки, ідей і, у свою чергу, ділиться на субкатегорії нижчого рівня **“план”**, **“програма”**, **“стратегія”**, **“прогноз”**, які об’єктивуються у відповідних ЛСГ: **“план”** реалізує уявлення про задум, структуровану ідею, проект або завдання, здійснення яких вимагає виконання попередньо обдуманих дій, заходів, об’єднаних певною метою, а також передбачуваний порядок процесів, явищ, дій або робіт на певний термін, наприклад: *план введення інновацій, план консультаційних заходів, план професійного розвитку, план бухгалтерських рахунків* тощо; **“програма”** передбачає затверджений систематизований перелік заздалегідь спланованих дій, процесів та заходів, наприклад: *антикризова програма, програма модернізації управління, програма диверсифікації виробництва, програма блокування сайтів* тощо; **“стратегія”** експлікує інтерпретацію діяльності, яка передбачає розроблення генерального плану дій, що визначає мету роботи, пріоритети завдань, терміни виконання, послідовність етапів реалізації тощо, наприклад: *виробнича стратегія, корпоративна стратегія, стратегія розвитку підприємства, стратегія управління персоналом* тощо; **“прогноз”** узагальнює діяльність із розроблення ймовірних суджень про майбутні дії, процеси, явища, результати та створення наукових моделей майбутніх подій, наприклад: *прогноз балансу підприємства, прогноз бюджету, прогноз курсів валют, прогноз обсягу виробництва, прогноз сприйняття змін* тощо.

До арсеналу загальнонаукових / загальнопрофесійних категорій відносимо також субкатегорію **“спосіб дії”** (відповідно ТПГ), що експлікується в субкатегоріях нижчого рівня з відповідною реалізацією в ЛСГ – **“[науковий] метод / метод оперування”** формалізує систематизовану сукупність дій, заходів, які необхідно здійснити, щоб вирішити певне завдання чи досягнути певної мети, наприклад: *метод Альтшуллера, метод векторів переваг, метод Дельфі, метод експертної класифікації, метод*

морфологічного аналізу, трансектний метод тощо; “[наукова] методика / методика [професійної операції]” виражає складений алгоритм, процедуру проведення певних дій, яка відрізняється від методу конкретизацією прийомів і завдань, наприклад: *методика випробувань, діагностична методика, методика Монтесорі, методика вимірювання ригідності, методика вимірювання опору заземлення, методика вимірювання локусу контролю* тощо.

Загальнонауковою / загальнопрофесійною також є категорія “**взаємодія**” (відповідні ТГ), що виявляється у субкатегоріях “**принцип**”, “**правило**”, “**закон**”, які представлені в терміносфері новітніх технологій відповідними ЛСГ термінів: субкатегорія “**принцип**” узагальнює випадки виявлення основного закону, правила, положення, які стають підґрунтям інших законів, правил, положень; номінує керівні положення, основні настанови, вектори діяльності на зовнішньому рівні – у суспільстві, фаховій спільноті, наукових колах, а також особисті переконання, норми поведінки, погляди носіїв культури, зокрема членів суспільства, фахівців, учених на внутрішньому рівні, наприклад: *принцип ієрархічного управління, принцип ієрархічності потреб, принцип конкурентної переваги, принципи розміщення продуктивних сил* тощо; субкатегорія “**правило**” конкретизує принцип, який лежить в основі чогось, узагальнює настанову, норму, прийняту в суспільстві, спільноті, науковому обігу, наприклад: *правило оброблення даних, правило свердлика для соленоїда, правило Панета-Фаянса для еквівалентної адсорбції, правило відліку за допомогою штангенциркуля* тощо; субкатегорія “**закон**” інтерпретує об’єктивні необхідні зв’язки між явищами, внутрішні суттєві зв’язки між причиною та наслідком; фокусує свідомість на системі звичаїв та правил суспільної поведінки, які є загальноприйнятими та обов’язковими; експлікує основні правила діяльності, творчості, реакцій, зумовлені сутністю цих процесів, наприклад: *закон ієрархії проблем, закон консалтингового колеса, основний*

психофізичний закон Вебера-Фехнера, закон руху матеріальної точки, релятивістський закон додавання швидкостей тощо.

Загальнонаукові / загальнопрофесійні категорії **“закономірність дій”**, **“послідовність дій”** (відповідні ТГ) репрезентовані в субкатегоріях **“[наукова] модель”** / **“модель [професійної діяльності]”**, **“процедура [наукового дослідження]”** / **“процедура [виробничої операції]”** та **“механізм”**, які вербалізуються в терміносфері новітніх технологій відповідними ЛСГ термінів: субкатегорія **“[наукова] модель”** / **“модель [професійної діяльності]”** узагальнює закономірності дії чогось, що виражається відповідними ТГ, наприклад: **“[наукова] модель”** – *матрична модель, взірцева модель конструкції, модель логічного рівня*; **“модель [професійної діяльності]”** – *моделі працевлаштування, модель консультування, модель міжособистісного спілкування, модель успішного інноваційного процесу тощо*; субкатегорія **“процедура [наукового дослідження]”** / **“процедура [виробничої операції]”** виражає офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь, наприклад: *процедура метилування ДНК, процедура лазерного легування, процедура екстракорпорального запліднення тощо*; субкатегорія **“механізм”** формалізує уявлення про внутрішнє влаштування, організацію чогось, що призводить до його функціонування, наприклад: *механізм оновлення продукції, механізм перепідготовки кадрів, механізм підвищення кваліфікації, механізм управління якістю, мотиваційний механізм, механізм правового регулювання, механізм ліквідації підприємства, механізм лізингового кредитування тощо.*

Прикладами вузьконаукових категорій (конкретнонаукових, спеціальних), які втілюють спеціалізовані наукові поняття конкретної вузької сфери пізнання, можуть бути категорії **“авіакосмонавтика”** (*вимірювальна аерокосмічна лабораторія, космічний медико-біологічний експеримент, космічний науково-дослідний комплекс, космічний фізико-технічний експеримент тощо*), **“нанотехнології”** (*графени, механосинтез, нановолокна, нанодисперсні рідини, нанокаталіз, нанокомпозити,*

наноматеріали, нанорибологія, фулерени тощо), **“лазери”** (лазерна орієнтація, лазерна пеленгація, лазерне вимірювання, лазерне дослідження, лазерне зондування, лазерне термооброблення, лазерний 3-d друк, лазерний екологічний моніторинг тощо), **“генетика”** (біохімічна генетика, генетика вірусів, генетика мікроорганізмів, генетика соматичних клітин, генетична інженерія, експресія генів, радіаційна генетика, селекція генів, цитогенетика тощо), **“ядерні технології”** (активування ядерної речовини, керований термоядерний синтез, нейтронна нанодіагностика, радіаційне оброблення крові, радіаційне оброблення лікарських препаратів, холодний ядерний синтез тощо), **“новітня психологія”** (імперативний вплив, каналізація настрою, модифікація психічних станів, перефокусування уваги, потребо-мотиваційна корекція, регулювання вольових процесів, трансформація переконань, формування ціннісних орієнтацій тощо).

Вузькопрофесійні (спеціалізовані) категорії, якими оперують фахівці окремих специфічних сфер зайнятості, можуть бути представлені такими прикладами: **“біомедична радіоелектронна діагностика”** (балістокардіографія, динамографія, езофагокардіографія, електроенцефалографія, електрокардіографія, електроміографія, ехокардіографія, реовазографія, реографія, реоенцефалографія, реокардіографія, спірографія, сфігмографія, фонокардіографія), **“нейрохірургічний інструментарій”** (голка з мандреном для спинномозкової пункції, манометр для визначення тиску цереброспиналь-ной рідини, канюля з розподілами для пункції шлуночків мозку, голка для забору матеріалу, голка-канюля зі стилетом для катетеризаційної ангіографії, краніотом моделі “Умбах”, лобовий світильник із бінокулярною луною, пінцет для біполярної електрокоагуляції, нейрохірургічна кюретка, гіпофізарні кісткові кусачки, круглі нейрохірургічні ложки, распатор для видалення пухлин гіпофіза, енуклеатор для видалення пухлин гіпофіза, гіпофізарний пінцет з ложкоподібний кінцями траншей, кусачки з довгими браншами, кусачки Хорслі, щипці Лістона, ручний трепан доступу до спинного мозку, мікрохірургічні шарнірно-повзункові ножиці, мікрохірургічний голкотримач тощо), **“генетичне**

Хоча наступний блок аналізу не був передбачений метою дослідження, оминуті питання граматичної категоризації у нашій студії неможливо. Це допоможе створити цілісне уявлення про категорійні механізми як у свідомості людини, так і в арсеналі мови.

Уперше виділив і визначив лінгвістичні особливості граматичних категорій О. О. Потебня [312, с. 35–36]. В українському мовознавстві І. І. Ковалик постулює, що “граматична категорія як найбільш широке і загальне граматичне поняття має вищий ступінь узагальнення й абстрактності відносно до менш загального за своїм обсягом граматичного значення ... Граматичні категорії за своєю природою далеко складніші від порівняно менш складних граматичних значень” [184, с. 90]. У “Теоретичній граматиці сучасної української мови” І. Р. Вихованець і К. Г. Городенська граматичну категорію визначають як “узагальнене граматичне значення, яке об’єднує низку протиставлених одне одному однорідних граматичних значень і граматичних форм вираження цих значень” [60, с. 28]. В українському термінознавстві бракує праць, спеціально присвячених питанням граматики в термінології та виявам граматичних категорій в галузевих термінологіях [199, с. 23–29; 200, с. 93–101; 135]. Фрагментарно граматичну категоризацію термінів-іменників розглядали І. П. Скорейко-Свірска [340, с. 57–65], Т. О. Кравченко [202, с. 79–83], М. М. Комова [602, с. 115–120], Г. Ф. Ракшанова [321, 322] та ін.

В українському мовознавстві *морфологічні категорії* досліджували І. Р. Вихованець [60, с. 398], М. В. Мірченко [260, с. 68] та ін., А. П. Загнітко [134, с. 5], Н. М. Костусяк [197, с. 125] та ін. *Морфологічну категоризацію* в українській термінології спеціально не вивчали. Були поодинокі спроби проведення аналізу морфологічних моделей термінотворення (Д. І. Смужаниця) [344, с. 183–186], морфологічної структури термінів (Т. К. Комарницька) [187, с. 118–121], способів морфологічного термінотворення (Н. В. Азарова) [1, с. 1–5].

Морфологічна категорія роду. Для виявлення специфіки морфологічної репрезентації онтологічних категорій на рівні граматичної категорії роду звернімося до проблеми адаптації іншомовних запозичень до граматичного ладу української мови, що інколи спричиняє й морфологічну рекатегоризацію. Так, категорія роду термінів-іменників у різних мовах, якщо вона наявна, може як збігатися, так і відрізнятися, оскільки немає міжмовної ідентичності у її вираженні. В різних мовах співвідношення та розподіл за родами дещо або зовсім відмінний. Також відмінні й формальні показники роду. Таке міжмове варіювання категорії роду спостерігаємо, зокрема, у запозичених до української мови з інших мов термінів-іменників сфери новітніх технологій, наприклад: 1) **чоловічого роду**: у ТПНТ – *фулерен* (м, укр.), *Fullerene* (н, нім.), *fullerene* (ф, фр.), *fullerene* (м, італ.), *valjati* (ф, хорват.); *нейрон* (м, укр.), *Neuron* (н, нім.), *neurone* (м, фр.), *neurona* (ф, італ.), *neurona* (ф, ісп.); у ТІНТ – *репозиторій* (м, укр.), *Paketquelle* (ф, нім.), *référentiel* (м, фр.), *repository* (ф, італ.), *repositorio* (м, порт.); *домен* (м, укр.), *Domäne* (ф, нім.), *domaine* (м, фр.), *domena* (ф, серб.); у ТСГНТ – *імідж* (м, укр.), *Image* (н, нім.), *image* (ф, фр.), *immagine* (ф, італ.), *imagem* (м, порт.), *imagen* (ф, ісп.); *опціон* (м, укр.), *Option* (ф, нім.), *option* (ф, фр.), *opzione* (ф, італ.), *opção* (м, порт.), *opción* (ф, ісп.), *опција* (ф, макед.); у ТТНТ – *реактор* (м, укр.), *Leitrad* (н, нім.), *chaudière* (ф, фр.), *reattore* (м, італ.), *reactancia* (ф, ісп.); *гіроскоп* (м, укр.), *Gyroskop* (н, нім.), *gyroscope* (м, фр.); *редуктор* (м, укр.), *Vorgelege* (н, нім.), *reductora* (ф, ісп.); 2) **жіночого роду**: у ТПНТ – *гемпа* (ф, укр.), *Gemp* (н, нім.), *gemp* (м, фр.); *F-енісома* (ф, укр.), *F-Episom* (н, нім.), *F-episome* (ф, фр.), *F-episomo* (м, італ.); у ТІНТ – *утиліта* (ф, укр.), *Dienstprogramm* (н, нім.), *utilitaire* (м, фр.), *utilidade* (ф, порт.); *растр-графіка* (ф, укр.), *Raster Schaubild* (н, нім.), *trame graphique* (м, фр.), *trama grafico* (м, ісп.); у ТСГНТ – *діаграма [Ганта]* (ф, укр.), *Diagramm* (н, нім.), *diagramme* (м, фр.), *grafico* (м, італ.), *diagrama* (м, ісп.); *бліц-послуга* (ф, укр.), *Blitz Dienstleistung* (ф, нім.), *flash service* (м, фр.), *relâmpago serviço* (м, порт.),

relampago servicio (м, ісп.); у ТТНТ – [гідрогоризонтна] каретка (ф, укр.), *Wagen* (м, нім.), *chariot* (м, фр.), *carrozza* (ф, італ.), *carruagem* (м, порт.), *carrete* (м, ісп.); [інерційна] девіація (ф, укр.), *desvio* (м, порт.), *desviacion* (ф, ісп.); 3) **середнього роду**: у ТПНТ – самозапіднення (н, укр.), *Selbstbefruchtung* (ф, нім.), *autofertilizzazione* (ф, італ.), *autofécondation* (ф, фр.), *autofertilização* (м, порт.); екварозходження (н, укр.), *Ekvadivergenz* (ф, нім.), *eqwadivergence* (ф, фр.), *ekvadivergenza* (ф, італ.), *ekvadivergência* (ф, порт.); у ТІТНТ – гіперпосилання (н, укр.), *Hyperlink* (м, нім.), *lien hypertexte* (м, фр.), *link ipertestuale* (ф, італ.), *hyperlink* (м, порт.), *hiperenlace* (м, ісп.); декодування (н, укр.), *Dekodierung* (ф, нім.), *décodage* (м, франц.), *decodifica* (ф, італ.), *descodificação* (м, порт.), *iššifruoti* (м, литов.), *descodificacion* (ф, ісп.); у ТСГНТ – мікрополе (н, укр.), *Mikrofeld* (м, нім.), *microchamp* (м, фр.), *microcampo* (м, італ.), *mikropole* (н, естон.), *microcampo* (м, ісп.); ноу-хау (н, укр.), *Know-How* (н, англ.); *savoir-faire* (м, фр.), *know-how* (м, італ.), *experiência* (ф, порт.), *znam kako* (н, макед.), *know-how* (м, ісп.); у ТТНТ – калібрування (н, укр.), *Eichung* (ф, нім.), *calibrazione* (ф, італ.), *calibração* (м, порт.), *Kalibracia* (ф, словац.); оптоволокну (н, укр.), *Lichtwellenleiter* (н, нім.), *fibre optique* (ф, фр.), *fibra ottica* (ф, італ.), *Glasvezel* (м, голланд.).

Терміни-іменники на позначення осіб за професією у досліджуваній терміносфері зазвичай мають **чоловічий рід**, наприклад: *модератор* (м, укр.), *Moderator* (м, нім.), *modérateur* (м, фр.), *moderatore* (м, італ.), *moderador* (м, ісп.), *moderador* (м, порт.), *moderátor* (м, угор.); *копірайтер* (м, укр.), *Werbetexter* (м, нім.), *copyrighter* (м, фр.), *copywriter* (м, італ.), *redactor* (м, порт.); *трейдер* (м, укр.), *Trader* (м, нім.), *trader* (м, фр.), *commerciantе* (м, італ.), *comerciante* (м, ісп.), *comerciante* (м, порт.), *kereskedo* (м, угор.), *negutatorul* (м, рум.); *дилер* (м, укр.), *Fachhändler* (м, нім.), *concessionnaire* (м, фр.), *dealer* (м, італ.), *revendedor* (м, ісп.), *concessionário* (м, порт.). Проте натрапляємо й на винятки, коли назви професій цієї галузі граматично мають **неоднакові роди в різних мовах**,

наприклад: *фрилансер* (м, укр.), *Freiberufler* (н, нім.), *szabadúszó* (м, f, угор.), *colaborare* (м, f, рум.); *маркетолог* (м, укр.), *Absatzforscher* (м, нім.), *marketologue* (f, фр.), *marketologo* (м, ісп.), *trzenje* (н, словен.); *девелопер* (м, укр.), *Immobilienentwickler* (н, нім.), *progettista* (м, італ.), *desenvolvedor* (м, порт.); *іміджмейкер* (м, укр.), *Image-Berater* (н, нім.), *produttore d'immagine* (м, італ.). Найнезвичнішою для української мовної свідомості є належність назв професій до **середнього роду** в іншій мові, наприклад: *Freiberufler* (н, нім.), *trzenje* (н, словен.), *Immobilienentwickler* (н, нім.), *Image-Berater* (н, нім.). Випадків, коли є парні назви, що формально **відбивають і чоловічий, і жіночий рід**, у сучасній комунікації є немало, зокрема: *дилер* – *дилерка*, *рієлтор* – *рієлторка*, *трейдер* – *трейдерка* тощо.

У досліджуваній терміносфері в різних мовах є групи слів, які мають **граматичний чоловічий рід**, а позначають осіб і чоловічої, і жіночої статі, наприклад: *джобер* (м, укр.), *Jobber* (м, нім.), *jobber* (м, фр.), *mediatore* (м, італ.), *tarefeiro* (м, порт.); *кліпмейкер* (м, укр.), *clippeur* (м, фр.), *direttore di video* (м, італ.), *diretor de video* (м, порт.); *консигнатор* (м, укр.), *Konsignatär* (м, нім.), *consignataire* (м, фр.), *commerciantе di commissione* (м, італ.), *consignatorio* (м, ісп.), *comerciante de comissao* (м, порт.); *контент-інженер* (м, укр.), *Inhaltsingenieur* (м, нім.), *contenu-ingénieur* (м, фр.), *ingegnere contento* (м, італ.), *ingeniero de contenidos* (м, ісп.), *engenheiro contente* (м, порт.); *логіст* (м, укр.), *Logistiker* (м, нім.), *logisticien Métier* (м, фр.), *logistician* (м, італ.), *especialista em lógica* (м, порт.); *маклер* (м, укр.), *Makler* (м, нім.), *courtier* (м, фр.), *broker* (м, італ.), *corredor* (м, ісп.), *corretor* (м, порт.); *мерчендайзер* (м, укр.), *Regaleinräumer* (м, нім.), *marchandisage* (м, фр.), *merchandiser* (м, італ.), *merchandiser* (м, порт.); *постижер* (м, укр.), *Perückenabteiler* (м, нім.), *produttore della parrucca* (м, італ.), *fabricante da peruca* (м, порт.); *промоутер* (м, укр.), *Promoter* (м, нім.), *promoteur* (м, фр.), *promotore* (м, італ.), *promotor* (м, ісп.), *promotor* (м, порт.); *пієлтор* (м, укр.), *Immobilienhändler* (м, нім.), *immobilière* (м, фр.), *agente immobiliare* (м, італ.),

fraccionador (м, ісп.), *corretor de imoveis* (м, порт.); *сервіс-інженер* (м, укр.), *Service-Ingenieur* (м, нім.), *service-ingénieur* (м, фр.), *servicio-ingeniero* (м, ісп.), *engenheiro de serviços* (м, порт.); *снічпраймер* (м, укр.), *Redenschreiber* (м, нім.), *scrittore di discorso* (м, італ.), *escritor de discurso* (м, порт.); *супервайзер* (м, укр.), *Supervisor* (м, нім.), *superviseur* (м, фр.), *supervisore* (м, італ.), *supervisor* (м, порт.); *туроператор* (м, укр.), *Reiseveranstalter* (м, нім.), *opérateur touristique* (м, фр.), *operatore di giro* (м, італ.), *operador turístico* (м, ісп.), *operador de viagem* (м, порт.). У переліку наведено слова різних мов, що вживають й у чоловічому, і в жіночому роді. Очевидно, морфологічна категорія роду визначається тут категорією біологічної статі та виявляється через семантику або синтагматику.

Морфологічну категорію числа в українському мовознавстві досліджували І. К. Кучеренко [216, с. 107], І. Р. Вихованець [58], К. Г. Городенська [Сучасна українська літературна мова 1969, с. 584], І. Г. Матвійс [251, с. 24], Л. І. Недбайло [270, с. 4], М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик [132, с. 217], Д. Г. Ганич, І. С. Олійник [713, с. 335]. В українському термінознавстві морфологічну категорію числа вивчають: П. В. Джандоєва (аналізує особливості репрезентації категорії числа термінів-іменників сфери інформатики в різних мовах) [112, с. 478–486], А. В. Зеніна (досліджує вияви категорії числа запозичених термінів-іменників банківської справи, диференціює терміни з повною парадигмою числа й такі, що позначені імпліцитною семантикою множинності) [140, с. 34–39], І. П. Скорейко-Свірська (серед інших аспектів аналізує морфологічну категорію числа науково-технічних термінів-іменників англословного походження в українській мові) [340, с. 43–49].

Від того, до якого лексико-граматичного розряду належить іменник, усі іменники поділяють на такі, які мають форми однини й множини (слова з вираженням протиставленням за кількістю), й такі, що мають форми або однини, або множини (з невираженням). Пор., наприклад, у терміносфері новітніх

технологій: 1) терміни з вираженим протиставленням однини-множини: *автогамія – автогамії, антикоагулянт – антикоагулянти, астроскоп – астроскопи, гестаген – гестагени, індуктор – індуктори, кварк – кварки, ксилема – ксилеми, ротор – ротори, стероїд – стероїди, течешукач – течешукачі, фенол – феноли, шпангоут – шпангоути* тощо; 2) терміни з невираженим протиставленням, уживані: лише у формі однини – *алонж, аутсайдерство, девелоперство, дилерство, камбіо, кліринг, локаутинг, медікейд, промоутерство, раціоналізаторство, римеса, спічрайтинг, фандрайзерство, форфейтинг, фритрейдерство, фрилансерство, хедерство*; лише у формі множини – *біопарфуми, фіброгласи, вуглепластики, текстоліти, поліоли, діїзоціанати, депозит-кошти, Е-фінанси, Інтернет-дебати, політкулуари, політперегони, пресерви, реактопласти, хімікалії, цінні папери, людські ресурси*.

У терміносфері новітніх технологій, окрім термінів у формі однини з вираженим протиставленням за числом та співвіднесених із реальною одиничністю (наприклад, *електроокалина, [еукаріотична] окалина, ізокліна, пневмозамойна, [про]особина*), активно функціонують терміни, у яких немає такої співвіднесеності, тобто терміни, уживані в узагальнено збірному значенні, наприклад: *автоматика, агломерат, веб-інструментарій, відеоапаратура, квантооптика, маклеріат, пневматика, оптоелектроніка, робототехніка, світлоінженерія*.

Те саме стосується й термінів сфери новітніх технологій зі значенням форм множини, серед яких розрізняємо такі, що уживані на позначення розчленованої множинності предметів на противагу їх одиничності (наприклад, *маклеріат, контрагентура*), і такі, що у формі множини позначають сукупність предметів чи осіб, наприклад: *трейдерство, дилерство, джоберство*. Натрапляємо на випадки, коли форма однини збірних термінів-іменників, на відміну від форм однини конкретних термінів-іменників, які означають один предмет, виражає значення

множинності (пор.: *маклеріат* – *маклер*, *контрагентура* – *контрагент*), що зближає збірні іменники з формами множини конкретних, проте вирізняється з-поміж них семантикою: множинні форми конкретних іменників означають розчленовану множинність, що складається з окремих предметів та осіб, які можна порахувати (два, три *маклери*, *контрагенти*); збірні ж іменники означають нечленовану, неподільну множинність, яка не піддається лічбі (*трейдерство*, *дилерство*, *джоберство*). Тому збірні іменники не поєднуються з кількісними числівниками, але можуть сполучатися з неозначено-кількісними словами (багато *дилерства*), із лексемами, що вказують на ціле або частину цілого (частина *трейдерства*).

До термінів-іменників форми однини (*singularia tantum*), що функціонують у сфері новітніх технологій, належать: речові іменники, які позначають те, що піддається вимірюванню, але не рахунку, наприклад: *геоспан*, *карбін*, *карболіт*, *лавсан*, *молібден*, *нейлон*, *полівінілхлорид*, *поліолефін*, *поліпропілен*, *полістерол*, *поліуретан*, *селен*, [синтетичне] *паливо*, *фулерен* тощо; іменники зі збірним значенням, напр.: *аудіоапаратура*, *бінд-інвентар*, *електроарматура*, *веб-символіка*, *веб-інструментарій*, *приват-доцентура*, [промислова] *агентура*, [політична] *резидентура* тощо; іменники, що позначають абстрактні поняття, напр.: *анігіляція*, *рефлексія*, *естампаж*, *зондаж*, *матракаж*, *плантаж*, *технократія* тощо.

У деяких термінів-іменників *singularia tantum* сфери новітніх технологій можуть бути утворені форми множини, зокрема: у речовинних іменників (у множині вони позначають види, типи або сорти речовин), напр.: *техмастило* – *техмастила*, *присадкове паливо* – *присадкові палива*, *кріогенна сталь* – *кріогенні сталі*, *біоматеріал* – *біоматеріали* тощо; у іменників із абстрактним значенням, які у множині позначають прояви різних якостей, властивостей, напр.: *психологічна модальність* – *психологічні модальності*, *надсвідомість* – *надсвідомості* тощо; у деяких збірних іменників, які у

множині й відповідно в однині позначають пристрої або конкретні множини, напр.: *острівкова клавіатура* – *острівкові клавіатури*, *аудіогарнітура* – *аудіогарнітури* тощо.

До термінів-іменників множинної форми (*pluralia tantum*) досліджуваної сфери належать субстантиви, що позначають: конкретні предмети парної або симетричної будови, напр.: *штани автомобіля, ножиці Зибольда, (Рихтера, Купера), вили Ендрюса* тощо; конструкції, напр.: *акватичні ворота, економічні східці, фінансові двері* тощо; сукупність, збірність, напр.: *техногенні катаклізми, бек-ап фінанси* тощо; речовини, матеріали, наприклад: *біосинтезовані ліки, феромон-парфуми, дріжджі-аскоміцети (-базидіоміцети)* тощо; дії, процеси, стани, напр.: *Інтернет-дебати, конференц-переговори* тощо.

Морфологічну категорію відмінка в українському мовознавстві докладно проаналізовано в підручниках “Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис” [262, с. 374], “Теоретична граматика української мови: Морфологія” [134, с. 437]. Системне уявлення про граматичну категорію відмінка сформувалося зі створенням так званої “відмінкової граматики” [314, с. 36–42; 315, с. 46–50].

В українському термінознавстві морфологічну категорію відмінка вивчають: Л. Б. Гаращенко (студіює відмінкові моделі формування багатокomпонентних термінів-словосполучень у загальнотехнічній галузі) [71, с. 65–71], Н. В. Дрівко (аналізує особливості відмінювання в термінології будівництва й архітектури під час творення термінологічних словосполучень) [118, с. 104–106], І. П. Скорейко-Свірська (досліджує особливості адаптації в українській мові науково-технічних термінів-іменників з позицій реструктуризації категорії відмінка із двограмемної в англійській мові в семиграмемну в українській мові) [340, с. 57–65].

Найцікавішим явищем з позицій когнітивної граматики є реалізація конкретних граматичних смислів одиницями мови, що демонструють якраз

відсутність формального вираження морфологічної категорії відмінка. Дослідити таку специфіку мовної категоризації дозволяє аналіз запозичених невідмінюваних термінів-іменників як зразків імпортованих та інтегрованих в українську систему фрагментів чужомовної, чужокультурної категоризації світу. У цьому випадку відсутність адаптації іншомовних невідмінюваних запозичень до граматичного ладу української мови, що спричиняє морфологічну рекатегоризацію, є контрастним явищем, оскільки невідмінювані терміни-іменники, переважно запозичені із аналітичних мов, входячи до системи української мови, не набувають формального вираження відмінків. Це демонструє когнітивні можливості морфології і відбиває специфіку категоризації світу в різних мовах. Так, до невідмінюваних термінів-іменників ТТНТ належать іменники: із фіналлю на **-о**: *авізо* (n), *блеріо* (m), *бодо* (m), *графтіо* (m), *динамо* (n), *стило* (n), *торпедо* (m); із фіналлю на **-е**: *кінпреле* (n), *прес-кліше* (n); із фіналлю на **-є**: *вергіньє* (f); із фіналлю на **-і**: *шасі* (n); із фіналлю на **-ю**: *готфлю* (m), *монтежю* (n) тощо. До невідмінюваних термінів-іменників ТПНТ належать субстантиви: із фіналлю на **-о**: *альбедо* (n), *броміндіго* (n), *карбонадо* (m), *магніко* (m), *нейтрино* (n), *плацебо* (n); із фіналлю на **-е**: *акме* (n), *аніме* (f), *оксиде* (f); із фіналлю на **-і**: *алкалі* (n), *неролі* (n); із фіналлю на **-у**: *метиленблау* (m), *нейблау* (m) тощо. До невідмінюваних термінів-іменників ТІТНТ належать субстантиви: із фіналлю на **-і**: *Ай-Пі* (f), *вокі-токі* (n), *графіті* (m), *ел-сі-ді* (m), *кукі* (n), *меморі* (n), *мікрофлоні* (m), *мініфлоні* (m), *проксі* (m), *флеш-меморі* (n), *флоні* (m), *юзабіліті* (f); із фіналлю на **-е**: *факсиміле* (n); із фіналлю на **-а**: *медіа* (f), *мультимедіа* (f); із фіналлю на **приголосний**: *вай-фай* (m), *ес-ем-ес* (n), *лай-фай* (m), *флеш* (m), *хай-тек* (m) тощо. До невідмінюваних термінів-іменників ТСГНТ належать субстантиви: із фіналлю на **-о**: *обліго* (n), *портфоліо* (n), *прес-бюро* (n), *ультимо* (n); із фіналлю на **-е**: *аніме* (n), *біснале* (n), *делькредере* (m); із фіналлю на **-і**: *демо-паті* (f), *ер-енд-бі* (m), *паті* (f), *роуд-муві* (m), *хард-енд-хеві* (m); із фіналлю

на **-ю**: *ай-кью* (n), *аперв'ю* (n); із фіналлю на **-у**: *кеш-флоу* (m), *ноу-хау* (n); із фіналлю на **приголосний**: *грандж* (m), *джем-сейшен* (m), *лаундж* (m), *праймеріз* (m), *сейшен* (m) тощо.

Словотвірна категоризація у термінах новітніх технологій. Поняття “словотвірна категорія” було введено в дериватологію чеським ученим М. Докулілом [427, с. 263]. У ракурсі інших мовознавчих тем у межах традиційного підходу словотвірну категорію розглядали вчені ХІХ – поч. ХХІ ст.: О. О. Потебня [312, с. 25], І. І. Ковалик [182, с. 11], [182, с. 11; 183, с. 12], М. А. Жовтобрюх [132, с. 34], Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо [48, с. 132], Н. Ф. Клименко [179, с. 571], І. В. Козленко [185, с. 207–208], О. О. Селіванова [327, с. 565] та ін. У межах функціонально-категорійного підходу словотвірну категорію вивчали І. Р. Вихованець [58, с. 181; 59, с. 3–6], К. Г. Городенська [86, с. 23], М. В. Мірченко [260, с. 392] та ін.

Словотвірні категорії, виражені об'єднаннями словотвірних типів із **суфіксальними словотворчими формантами** в терміносфері новітніх технологій, інкорпорують категорії: зі значенням “дія”, “опредметнена дія”, “результат дії” із суфіксами: **-анн** (*агрегування, візирування, гетерування, анаморфування, зондування, кешування, легування, метилування, озонування, скрайбування, тунелювання, хеджування* тощо); **-енн** (*збудження, опромінення, травлення* тощо); **-j-, -аціj-, -ізаціj- / -изаціj-** (*одорація, ізоляція, імплантація, інкубація, інціалізація, іонізація, ітерація, кластеризація, кон'югація, левітація, люмінесценція, оксидація, пеленгація, пермутація, полімералізація, поляризація, соляризація, фумігація* тощо); зі значенням “виконавець дії / діяч (суб'єкт дії, суб'єкт (носій) стану, носій ознаки)” із суфіксами: **-ик** (*діагностик, кібернетик, кризовик, сетлеретик* тощо); **-ник** (*креативник, медійник, неонник, рекламник* тощо); **-льник** (*аранжувальник, балотувальник, шифрувальник* тощо); **-ач** (*визискувач, відчужувач, заохочувач, перехоплювач* тощо); **-ар** (*емісар, ліцензіар, фідучіар* тощо); **-ист (-іст)** (*авангардист, аукціоніст, НЛПіст, прогнозист, стендист, флорист,*

фрейдист тощо); зі значенням “інструменталь” (“знаряддя дії”, “предмет”, “прилад”, “пристрій”) із суфіксом **-ач**: *випромінювач, завантажувач, знебарвлювач, освітлювач, поглинач, поширювач, прискорювач, розділювач* тощо); зі значенням “явище” / “процес” / “опредметнений якісний стан” із суфіксами: **-изм (-ізм / -їзм)** (*біхевіоризм, дирижизм, консьюмеризм, патерналізм, плеохроїзм, поліморфізм, синергізм, техніцизм* тощо); **-аці(ј)-, -ці(ј)-** (*агрегація, акомодация, біфуркація, гібернація, ексудация, ітерація, коаліція, колімація, комплікація, модуляція, обсервація, реплікація, сегрегація, сублимація* тощо); **-ість** (*іонізованість, компільованість, лінеаризованість, окисдованість, потоковість, програмовість, рейтинговість, рецесивність, ринковість, селективність, синтезованість, тиражованість, урбанізованість* тощо); **-ств-** (*винахідництво, медіаніратство, менторство, рейдерство, спонсорство* тощо); **-анн, -енн, -інн** (*драгління, інсталювання, лобіювання, трешення, хеджування* тощо); зі значенням “властивість”, “якість” із формантами: **-ість** (*газоносність, інерційність, лінійність, провідність, селективність, циклічність, частотність* тощо); зі значенням “сукупність” із суфіксами: **-ств, -цтв** (*представництво, спонсорство, партнерство, дилерство, донорство, маклерство, спікерство* тощо); **-аці(ј), -иці(ј), -ці(ј)** (*корпорація, інспекція, конкуренція, асоціація, сумаризація, коаліція* тощо); **-к** (*синергетика, органолептика* тощо); **-ур** (*клієнтура, сигнатура, резидентура, агентура, гарнітура, легіслатура* тощо); **-ат, -іат** (*ліценціат, маклеріат, нотаріат* тощо); **-ад, -іад** (*коаліціада, спікеріада* тощо); зі значенням “галузь”, “місце” із суфіксами: **-л'н-** (*полірувальня, препарувальня, пресувальня* тощо); **-ик, -ік** (*економетрика, геноміка, ергономіка, соціоніка, технотроніка, урбаністика* тощо).

Словотвірні категорії, виражені об'єднаннями словотвірних типів із **префіксальними дериваційними формантами**, охоплюють категорії: зі значенням протилежності із префіксами **диз- / дис-** (*дизасемблер, дизасоціація, диспергування, диспозиція, диспропорція* тощо); **де- / дез-**

(дезмембратор, дезодоризація, дезорієнтація, деклинограф, декомпресія, делювіація, денатурація, деполяризація, дефлегматор, дефлятор тощо); **не-** (неадаптивність, неамбівалентність, неапелятивність, неконвертованість, неконгруентність, неконсолідованість, некоординованість, нелегітимність, немобільність); зі значенням інтенсивності ознаки із префіксом **пере-** (перекристалізація, перекваліфікація, переконвекція тощо); зі значенням локалізації з префіксами: **під-** (під'ярус, підверстка, підкатегорія, підпрограма, підспектр, підформула тощо); **над-** (надзавдання, надклас, надкомплект, надреальність, надряд тощо); зі значенням темпоральності із префіксом: **пре-** (пребіотик, прекурсор, прелімінарій, препринт, препроцесор тощо); **пост-** (постглюкатор, постконтроль, постпакет, постредактор, постскрипт тощо); **ре-** (реактивація, реблумінг, реверсія, регенерація, реінжиніринг, ремісія, реплікатор, репринт, ресемплер, ретаксія, реформінг, рефреймінг, рецесія тощо).

Зрозуміло, що наведена категорійна класифікація не є абсолютною, оскільки терміни-репрезентанти окреслених лексичних категорій у своїх значеннях здатні до взаємопереходу, можуть утворювати синонімічні паралелі, бути компонентами складених термінів, виявляти багатозначність тощо.

Отже, у сфері новітніх технологій широко представлені наукові / професійні категорії, які на лексико-семантичному рівні їх репрезентації виливаються у відповідні ТГ і ЛСГ, зокрема: загальнонаукові / загальнопрофесійні категорії “діяч” (“науковець”, “фахівець”, “експерт”, “суб’єкт наукової діяльності”, “суб’єкт професійної діяльності”); “наукова / професійна діяльність” або “[наукова] діяльність” / “[професійна] діяльність” (із субкатегоріями “напрямок” / “галузь / сфера наукової / професійної діяльності”, “результати наукової / професійної діяльності” (розпадається на субкатегорії “результати інтелектуальної / мисленнєвої діяльності” (“теорія” і “концепція”) та “результати матеріальної / виробничої діяльності” (“продукт” і “розробка”), “процес наукової / професійної діяльності” (вирізняємо субкатегорію “пізнавальний процес” із категоріями-

конкретизаторами “сприйняття”, “уявлення”, “мислення”, “увага”, “пам’ять”, “воля”), “оцінювання наукової / професійної діяльності”); “спосіб дії” (“[науковий] метод / метод оперування” і “[наукова] методика / методика [професійної операції]”); “взаємодія” (“принцип”, “правило”, “закон”); “закономірність дій”, “послідовність дій” (“[наукова] модель” / “модель [професійної діяльності]”, “процедура [наукового дослідження]” / “процедура [виробничої операції]” та “механізм”). Загальнонаукова / загальнопрофесійна категорія “наукова / професійна діяльність” корелює із субкатегоріями “інтелектуальні / мисленнєві дії” (“план”, “програма”, “стратегія”, “прогноз”) та “професійні [операційні] дії”. Прикладами вузьконаукових категорій (конкретнонаукових, спеціальних) можуть бути категорії “авіакосмонавтика”, “нанотехнології”, “лазери”, “генетика”, “ядерні технології”, “новітня психологія”, а вузькопрофесійних — “біомедична радіоелектронна діагностика”, “нейрохірургічний інструментарій”, “генетичне обладнання” тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

У терміносфері новітніх технологій процеси категоризації є одним із засобів мовної репрезентації знання, оскільки категорійні мережі закладені у свідомості людини, сформовані в ній емпірично, вербально відображаються в лексиці, системно виявляються у граматиці. Категоризація в сфері новітніх технологій експлікує певні форми осмислення сучасного світу в мові, тобто форми мовної свідомості й формати знання особливого типу.

Мовна категоризація первинного й вторинного знання відбувається відповідно до рівня усвідомлення, виділення та осмислення реалій дійсності: первинна (універсальна) категоризація здійснюється в розрізі отримання первинного знання та досвіду, а вторинна (наукова й професійна) категоризація відбувається за набуття та накопичення вторинного (наукового / раціонального і професійного / діяльнісного) знання та досвіду.

Терміносфера новітніх технологій ґрунтується на таких первинних (універсальних) категоріях, як “матерія” / “речовина”, “рух”, “простір”, “час”. Категорії “матерія” / “речовина” деталізуються субкатегоріями “об’єкт” / “предмет”, “елемент”, “властивість об’єкта / предмета”, які породжують категорії “форма”, “розмір”, “довжина”, “ширина”, “висота”, “місце у просторі”, “маса”, “вага”, “кількість”, “якість”. Категорія “простір” структурується категоріями “протяжність” / “фрагментарність”, “точка відліку” / “місцезнаходження” / “локалізація в просторі”, “вертикаль” (субкатегорії “глибина” / “низ”, “висота” / “верх”), “горизонталь” (субкатегорії “праворуч” / “ліворуч”, “попереду” / “ззаду”, “наближеність” / “віддаленість”), “вмістище” (субкатегорії “внутрішнє” / “зовнішнє”, “частина / ціле”, “сегмент простору”). Категорія “рух” структурується категоріями “переміщення в просторі”, “активність” / “пасивність”, “розвиток (прогрес) / занепад (регрес)”, “породження” / “поглинання”, “мінливість” (“динаміка”) / “стійкість” (“статика”), “трансформація” / “модифікація”, “процес”. Категорія “час” представлена в субкатегоріях “повторюваність у часі”,

“одночасність”, “частота” / “ритмічність”, “послідовність подій / явищ: початок – продовження – кінець”, “тривалість – короткочасовий / довготривалий період”, “обмежений – умовно обмежений – необмежений період”, “перевищення часової межі”, “співвіднесенність із майбутнім / минулим часом”, “локалізація в часі”, “змінність у часі”.

Терміносфера новітніх технологій широко представлена вторинними (науковими / професійними) категоріями, які структуруються субкатегоріями: загальнонаукові / загальнопрофесійні категорії “діяч” (“науковець”, “фахівець”, “експерт”, “суб’єкт наукової діяльності”, “суб’єкт професійної діяльності”); “наукова / професійна діяльність” або “[наукова] діяльність” / “[професійна] діяльність” (із субкатегоріями “напрямок” / “галузь / сфера наукової / професійної діяльності”, “результати наукової / професійної діяльності” (розпадається на субкатегорії “результати інтелектуальної / мисленнєвої діяльності” (“теорія” і “концепція”) та “результати матеріальної / виробничої діяльності” (“продукт” і “розробка”)), “процес наукової / професійної діяльності” (вирізняємо субкатегорію “пізнавальний процес” із категоріями-конкретизаторами “сприйняття”, “уявлення”, “мислення”, “увага”, “пам’ять”, “воля”), “оцінювання наукової / професійної діяльності”); “спосіб дії” (“[науковий] метод / метод оперування” і “[наукова] методика / методика [професійної операції]”); “взаємодія” (“принцип”, “правило”, “закон”); “закономірність дій”, “послідовність дій” (“[наукова] модель” / “модель [професійної діяльності]”, “процедура [наукового дослідження]” / “процедура [виробничої операції]” та “механізм”). Загальнонаукова / загальнопрофесійна категорія “наукова / професійна діяльність” корелює із субкатегоріями “інтелектуальні / мисленнєві дії” (“план”, “програма”, “стратегія”, “прогноз”) та “професійні [операційні] дії”.

Лексичні категорії – найзручніші, операційні категорії для термінознавства, адже дозволяють опрацьовувати й по-різному структурувати великі масиви термінологічних понять. У будь-якій терміносфері можна виділити терміни-репрезентанти первинних (універсальних) категорій і вторинних (наукових і професійних) категорій. **Це релевантний і перспективний напрям наукових досліджень** – не тільки теоретичних, а й таких, що продукують прикладні результати у вигляді зручних комп'юторних банків, електронних хмарин, категорійних баз. До того ж, категорійними базами, репрезентованими науковими / фаховими термінами, можна підкріплювати концептуальні мережі, термінологічні репозитарії.

РОЗДІЛ 5. ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ СОЦІОКОГНІТИВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ТЕРМІНОСФЕРИ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Соціокогнітивне термінознавство сфокусувало увагу на двох об'єктах вивчення – терміні й мові професійної комунікації [77, с. 45]. У такому ракурсі розвинулася нова проблематика досліджень: соціальні функції терміна як відображення суспільних процесів у мові, когнітивні характеристики терміна як рефлексія людською свідомістю позамовної дійсності; лакмусова, діагностична функція наукової / професійної мови як дзеркала трансформації зовнішнього світу, залежність стану наукової / професійної мови від екстралінгвальних чинників тощо.

Під екстралінгвальними чинниками процесів трансформації лексичного складу мови дослідники розуміють усю сукупність надзвичайно різноманітних імпульсів, що йдуть із навколишнього середовища й пов'язані передусім із особливостями історичного розвитку суспільства, переселеннями та міграціями, об'єднанням і розпадом мовних колективів, змінами форм спілкування, прогресом культури й техніки тощо [345, с. 24]. Це чинники, що належать до реальної дійсності, в умовах якої відбувається функціонування й розвиток певної мови [713, с. 70]. Ці фактори становлять суспільну діяльність людини, змінення у світі явищ, речей, роботу людського розуму, результати пізнавального процесу індивіда, його соціальну свідомість [196, с. 127]. Саме такі чинники та вплив панівного в той або той період світогляду, на думку О. А. Семенюка, дають змогу зорієнтуватися в часовому просторі виникнення слів і передбачити їхнє подальше використання. Світові глобалізаційні та інтеграційні процеси мають найживіше відображення в мові [330, с. 191].

У цьому зв'язку важливим видається розуміння нестійкості й розмитості меж терміносфер, їх взаємопереходи і взаємозумовленість, адже вони реагують на змінення соціально-ідеологічного, наукового,

професійного контексту не тільки шляхом трансформації своїх структур, а й актуалізацією тих чи тих своїх компонентів. Такі міркування дають можливість розглянути позамовні процеси як чинники розвитку терміносфери, виявити деякі важливі аспекти взаємодії між широким соціальним контекстом, когнітивною та мовною картинами світу.

5.1. Міжнародні мовно-професійні контакти як чинник появи іншомовних запозичень у терміносфері новітніх технологій

Сучасне мовознавство, яке вивчає проблеми мовних контактів, сформувало окрему лінгвістичну парадигму, що отримала назву “лінгвістики контактів”, або “лігвістичної контактології”. Вона досліджує процеси й результати контактування мов у конкретному геополітичному просторі за певних історичних та соціальних умов спілкування народів або окремих колективів [253, с. 12]. Термін *мовний контакт* був запропонований А. Мартине, а уведений до широкого вжитку У. Вайнрайхом [499, с. 148]. Мовні контакти досліджували й нині студіюють Ю. О. Жлуктенко [131], С. В. Семчинський [331], Л. В. Беспала [23, с. 13–18], Т. В. Бридко [41, с. 216–220], О. М. Гвоздяк [72, с. 96–103], В. Р. Товстенко [384, с. 283–285], О. Штурнак [402, с. 119–130] та багато ін.

Мовно-професійні контакти – це взаємодія професійних спільнот, що здійснюється мовними засобами в певній професійно-комунікативній системі, що є сукупністю умов спілкування, професійної спеціалізації учасників комунікації, характеристик мовних особистостей фахівців, цільності й потужності індивідуальних професійних лексиконів, які використовують у тій чи тій професійній спільноті. Найважливішим складником професійно-комунікативної системи є мовно-професійні характеристики учасників комунікації, рівень й інтенсивність контактів, насиченість спілкування термінологією та професіоналізмами.

Сучасний світ як сукупність інтернаціональних мовно-професійних спільнот стає відкритою професійно-комунікативною системою, що є

середовищем формування наукової / професійної картини світу, яка утримує глобальний термінопростір. Така система реалізує мову спеціального призначення, наукове / професійне мислення у поєднанні з фаховими знаннями та професійними навичками людей. Посилюється професійна міжсоціумна комунікація як обмін спеціальною інформацією між науковцями, фахівцями, професійними спільнотами, експертними групами та ін. Наукова / професійна комунікація відбувається через іноземне працевлаштування, обміни фахівцями, закордонні наукові / професійні практики та стажування, міжнародний освітній обмін, роботу з перекладачами, роботу інформаційних агентств, прес-центрів, мереж радіо і телебачення, соціальні фахові мережі, вебінари, веб-форуми, блогінг, активність на веб-сайтах, міжнародні конференції, симпозіуми, форуми, круглі столи, фестивалі, конкурси, економічні відносини, політичні міжнародні зв'язки тощо. Усе це є важливою передумовою поширення й поглиблення мовно-професійних контактів як взаємодії двох чи кількох мов у професійній сфері, що спричиняє суттєві змінення словникового складу й власне термінологічного фонду цих мов через запозичення термінопонять і терміноконцептів, різноманітні види лексичної інтерференції, конвергентний розвиток взаємодіючих мов, мовну асиміляцію [478, с. 16–17]. Так, зокрема, екстралінгвальні чинники появи іншомовних запозичень в українській термінології є ефективними лише за умови, коли вони знаходять підтримку у внутрішніх власне лінгвістичних тенденціях розвитку мови [98, с. 42–46], до яких відносять такі: 1) потребу в номінації нового предмета, явища, заповнення мовної лакуни; 2) потребу в поповненні, а то й створенні певної лексико-семантичної групи, недостатньо представленої або відсутньої на певному етапі розвитку мови-реципієнта (лексична недостатність) [163, с. 78]; 3) потребу в семантичному обмеженні питомого слова, усуненні його багатозначності [95, с. 11]; 4) наявність вищого ступеня термінологічної визначеності запозичуваного слова, яка склалася в мові-джерелі, порівняно з

наявним питомим відповідником [324, с. 57–67]; 5) надання переваги у вживанні одного запозиченого слова замість описового звороту; 6) потребу в деталізації відповідного значення, розмежування його смислових відтінків шляхом закріплення їх за різними словами [91, с. 108–135]. Проте основною причиною термінологічних запозичень дослідники вважають відсутність у рідній мові еквівалентного слова для нового поняття, предмета чи явища, що дедалі підвищує інтенсивність входження чужомовних термінологічних одиниць до термінологічних сфер [583, с. 79].

У сучасній теорії запозичень розрізняють запозичення: пряме, або матеріальне (оригінальне запозичення у Д. С. Лотте), і калькування (перекладне запозичення у Д. С. Лотте) [232, с. 114]. Матеріальне запозичення з іншої мови передбачає запозичення й матеріальної форми (звукової або графічної), і значення слова-прототипа, а калькування – тільки значення або семантичну структуру іншомовної лексичної одиниці [232, с. 147]. Матеріальні запозичення й кальки можуть бути як у чистому вигляді, так і в змішаному, що дає підставу виокремити ще один тип запозичень – змішані запозичення [232, с. 116]. Вони утворюються поєднанням основ різного походження, а також основ і префіксів різного походження. Близькою до наведеної класифікації є типологія запозичень, яка ґрунтується на структурній диференціації запозичених слів, запропонована Е. Хаугеном, який розрізняє [Цит. за: 232, с. 118]: а) слова без морфемної заміни (переносять до мови-реципієнта, крім значення, увесь свій морфемний склад); б) слова з частковою морфемною заміною, або гібриди, напівзапозичення (лише частково складаються з іншомовних елементів); в) слова з повною морфемною субституцією, тобто кальки (або семантичні запозичення).

У фаховій (науковій / професійній) мові сфери новітніх технологій репрезентовано різні типи запозичень терміноконцептів:

1) матеріальні літерні запозичення:

- терміни, запозичені латиницею, напр.: *dial-up*, *firewall*, *in vitro*, *message*, *on-line*, *pixel*, *set-up*, *SMS*, *soft*, *web* тощо;
- терміни, запозичені способом транслітерації (побуквеного передавання), напр.: *скан-поінт* (англ. *scanpoint*), *атенюатор* (англ. *attenuator*) – авіакосм.; *браб* (англ. *brab*) – військ.; *емісія електронів* (англ. *electronemission*), *косвікон* (англ. *cosvicon*), *диджикон* (англ. *digicon*) – електрон.; *конденсатор турбіни* (англ. *turbinecondensator*), *зона реактора* (англ. *reactorzone*), *бланкет* (англ. *blanket*) – енергет.; *супернатант* (англ. *supernatant*), *скін-ефект* (англ. *scin-effect*) – нанотех.; *інтерферометр* (англ. *interferometer*), *спектрофотометр* (англ. *spectrophotometer*) – опт.; *суппорт* (англ. *support*), *імобілайзер* (англ. *immobilizer*) – транспорт.; *беклог* (англ. *backlog*), *екзоскелетон* (англ. *exoskeleton*), *модуль* (англ. *module*), *сенсор* (англ. *sensor*) – робототех.; *гамма-лазер* (англ. *gammalaser*), *дефлектор* (англ. *deflector*), *резонатор* (англ. *resonator*) – лазер.; *цитохалазин* (англ. *cytochalasin*), *сайт* (англ. *site*), *дросонтерин* (англ. *drosoplerin*) – генет.; *аміноацил* (англ. *aminoacyl*), *ендонуклеаза* (англ. *endonuclease*), *інтрон* (англ. *intron*), *кріопротектор* (англ. *cryoprotector*) – біол.; *гуміфікація* (англ. *humification*) – с.-госп.; *метаболіт* (англ. *metabolite*), *піробензол* (англ. *pirobenzol*), *трифінілен* (англ. *trifinilen*) – хім.; *бетатрон* (англ. *betatron*), *антифероелектрик* (англ. *antiferroelectric*), *гібридер* (англ. *gibrider*), *денсиметр* (англ. *densimeter*) – фіз.; *трансаміназа* (англ. *transaminase*), *антипіретики* (англ. *antipyretics*), *арбовірус* (англ. *arbovirus*), *дженерик* (англ. *generic*) – фармак.; *клінч* (англ. *klinch*), *бета-тест* (англ. *betatest*), *подкастинг* (англ. *podcasting*), *постинг* (англ. *posting*), *свопінг* (англ. *swapping*), *сервіс-пак* (англ. *servicerack*) – інформ.; *транкінг* (англ. *trunking*), *демодулятор* (англ. *demodulator*), *мейнстрім* (англ. *mainstream*) – телеком.;

атрибут (англ. *attribute*), *драйвер-бренд* (англ. *driver-brand*) – бренд.; *моніторинг* (англ. *monitoring*), *клејмс* (англ. *claims*), *тренд* (англ. *trend*) – девелоп.; *андерайтинг* (англ. *underwriting*), *даунсайзинг* (англ. *downsizing*), *аутсорсинг* (англ. *outsourcing*) – інжинірінг.; *контролінг* (англ. *controlling*), *асесмент* (англ. *assessment*), *дилінг* (англ. *dealing*) – консалт.; *бенчмаркінг* (англ. *benchmarking*), *класстер* (англ. *cluster*) – маркетинг.; *артефакт* (англ. *artifact*), *гістограма* (англ. *histogram*) – менедж.; *генератор сигналу* (англ. *signalgenerator*), *трансова ідентифікація* (англ. *transidentification*) – НЛП.; *інтертекст* (англ. *intertext*), *грант* (англ. *grant*), *донор* (англ. *donor*) – освіт.-трен.; *брифінг* (англ. *briefing*), *інвайронменталізм* (англ. *environmentalism*) – політ.; *афект* (англ. *affect*), *аутсайдер* (англ. *outsider*) – психол.; *слоган* (англ. *slogan*) – PR-техн. тощо;

• терміни, запозичені способом трансфонації (звукового передавання) напр.: *кліренс* (англ. *clearance*), *циркулятор* (англ. *circulator*) – авіакосм.; *візир* (англ. *visor*) – військ.; *дисипативна плазма* (англ. *dissipativee plasma*), *електронна епітаксія* (англ. *electroneritaxy*) – електрон.; *коксова батарея* (англ. *cokebattery*), *газовий демандер* (англ. *gasedetander*) – енергет.; *ексфоціація* (англ. *exfoliation*), *трибологія* (англ. *tribology*), *темплет* (англ. *template*) – нанотех.; *хроматографія* (англ. *chromatography*), *голографія* (англ. *holography*) – опт.; *маніпулятор* (англ. *manipulator*), *бітова карта* (англ. *bitchart*), *кабестан* (англ. *capstan*) – робототех.; *вакуумна камера* (англ. *vacuumchamber*) – лазер.; *генотерапія* (англ. *genetherapy*), *клонування* (англ. *cloning*) – генет.; *синтетаза* (англ. *synthetase*), *ад'ювант* (англ. *adjuvant*) – біол.; *акарициди* (англ. *acaricides*), *фунгіциди* (англ. *fungycides*) – с.-госп.; *гетерозис* (англ. *heterosis*), *ресорбція* (англ. *resorption*), *протеоліз* (англ. *proteolysis*) – хім.; *антинейтрино* (англ. *antineutrino*), *магніострикція* (англ. *magnetostriktion*) – фіз.; *абстиненція* (англ. *abstinence*), *імплізія* (англ. *implosion*), *іонізація* (англ. *ionization*) – фармак.; *гіпертекст* (англ. *hypertext*), *атрибут* (англ. *attribute*) – інформ.; *компресія інформації* (англ. *information*

compression), мультимплексор (англ. *multiplexer*) – телеком.; бренд-інновація (англ. *brand-innovation*), бренд-стратегія (англ. *brand-strategy*) – бренд.; компіляція (англ. *compiling*), контрафакція (англ. *counterfeiting*), субсидія (англ. *subsidy*), модератор (англ. *moderator*) – девелоп.; синергія (англ. *synergy*), кліринг (англ. *clearing*), екоефективність (англ. *eco-efficiency*), бізнес-інкубатор (англ. *business-incubator*) – інжинірінг.; аналіз ліквідності (англ. *liquidity analysis*), аналіз ризику (англ. *riskanalysis*), компетенція (англ. *competency*) – консалт.; дисконт (англ. *discount*), вертикальна інтеграція (англ. *vertical integration*) – маркетинг.; спонсорство (англ. *sponsorship*), ідеограма (англ. *ideogram*), індексний арбітраж (англ. *index arbitration*), венчурний фонд (англ. *venture fund*) – фінанс.; інсталяція (англ. *installment*), конгруентність (англ. *congruency*) – психол.; акредитація (англ. *accreditation*), веб-кет (англ. *web-KET*) – освіт.-трен.; абсентизм (англ. *absinthism*), біхевіоризм (англ. *behaviourism*) – політ.; інтенція (англ. *intention*), сублімація (англ. *sublimation*) – психол.; іміджологія (англ. *imagelogy*), місія (англ. *mission*) – PR-техн. тощо;

2) матеріальні трансформовані запозичення (утворилися шляхом перетворення фрази на слово та слова на фразу), напр.: втомлювальна довговічність [літака] (англ. *fatigue*), бортове радіоелектронне обладнання (англ. *avionics*) – авіакосм.; реактивна ракета (англ. *missile*), кевларовий шолом (англ. *helmet*), коліматорний приціл (англ. *aimpoint*) – військ.; зчитування сигналів (англ. *readout*), фотодіод із фемтосекундним часовим розподілом (англ. *femtodiod*) – електрон.; розвідка нафти глибинним бурінням (англ. *prospecting*), перевірка вмісту сіркових поєднань у дистиллятах нафти (англ. *doctortest*), кінцева точка кипіння (англ. *endpoint*) – енергет.; ахроматичний об'єктив (англ. *achromat*), ахроматичний стимул (англ. *stimulus*) – опт.; з'єднувач-блокувальник (англ. *anchor*) – транспорт.; блок формування (англ. *composer*), пульт оператора робота (англ. *console*), еталонний керувальний пристрій (англ. *master*) – робототех.; вузька смуга

напилення (англ. *track*) – лазер.; нитка, синтезована під час реплікації ДНК (англ. *strand*), локалізація генів на хромосомі (англ. *mapping*) – генет.; мембранні бульбашки з вантажем (англ. *cargo*) – біол.; оптичний органічний барвник (англ. *sensibiliser*) – хім.; штучне придушення коливань (англ. *dampening*), розділення молекулярного іона (англ. *dissociation*) – фіз.; конфігурація технічних засобів (англ. *hardware*), безкоштовне програмне забезпечення (англ. *freeware*) – інформ.; багатостволовий ретранслятор (англ. *multitransponder*), заповнення геостаціонарної орбіти супутниками (англ. *proliferation*) – телеком.; глуха стіна будівлі для реклами (англ. *brandtower*), просування товару через розсилання інтернет-повідомлень (англ. *directmail*) – бренд.; оптовий покупець рекламного простору (англ. *mediabuyer*), яскравий рекламний елемент для привернення уваги (англ. *eyestopper*) – маркет.; грантер (англ. *grantkeeper*), авторське право (англ. *copyright*) – освіт.-трен.; безперервний потік новин організації (англ. *backgrounder*) – PR-техн. тощо;

3) запозичення інтернаціоналізмів, що складаються з греко-латинських елементів, напр.: аеронавігатор, аероіонізатор, авіатраса, авіасекстант, картограф, рентгенограф – авіакосм.; антидетонатор, антикаталізатор, відеотрейсер – військ.; гіротрон, адитрон, дуонігатрон, ікроіндикатор, клістрон, кросатрон, ладертрон, ледатрон, мікроелектрод, мультівібратор, оротрон, синхроциклотрон, фототиратрон – електрон.; геліограф, геліостат, геліотрон, гідротахометр, дегазатор, суперкремнікон, суперхалнікон, фотогеліограф, фотодіод – енергет.; аерогель, антикварк, антикогерер, кріогель, регенератор, супрамолекула – нанотех.; автоколіматор, гіростабілізатор, полярископ, ортоскоп – опт.; віброізоляція, автоаналізатор, автоблокування, декодер, дешифратор, пневмоблок, рефлектометр – робототех.; віброграф, віброфон, макрогенератор, мікрогенератор, синхрогенератор, синхронізатор, уніфікатор – лазер.; літограф, циклограф, мікрограф, аксонометр,

актинограф, гістерезометр, гліптограф, гоніометр, діафаноскоп, камматогграф, карбограф, керограф, лімніграф, одонтограф, олеограф, омніметр, пікнометр, стереопланіграф, ферометр, флексорайтер, флюксметр – т. приладобуд.; дегенерація, рекомбінація – генет.; макромолекула, мікробіоценоз, макромембрана – біол.; автогідроліз, автоіонізація, макроліквіація, макрокристал, мікросегрегація – хім.; антигіперон, антиградієнт, антикатод, антистокс, мікрохвиля, реактанс, фероелектрик, феромагнетик, ферорезонанс – фіз.; десубліматор, ультраконденсатор, ультрафільтр – фармак.; аудіофайл, відеокарта, гіпервставка, гіперпосилання, гіпертекст, кілобіт, макробібліотека, макрооператор, макропроцесор, мікроЕОМ, мікропроцесор, мініпроцесор, мультипроцесор, мультипрограмування, мультисистема, суперЕОМ, унікод, фотопринтер – інформ.; відеосигнал, демодулятор, макроасемблер, мініасемблер, мультимедіа, мультимедіа-плеєр, мультиплікатор, телеавтоматика, телерегулятор, телетайпсетер – телеком.; дезінтеграція, макроінжиніринг, макросегментування, мікроінжиніринг, мікросегментування, синхроінжиніринг – інжинірінг.; мегаконтролінг, синхроконтролінг – консалт.; квазіконкуренція, субкультура, субмова, субпродукт – маркетинг.; бікатегорія, біконструкція, макро модель, макропрограма, аудіовізуалізація, контрафакт, метамодель, метапозиція, субмодальність – НЛП; аудіодидактика, аудіокоуч, відеоконференція, відеотьютор, мультимедіасервер – освіт.-трен.; девіатор, контрагент – політ.; макрорепрезентація, мікрокосм – психол.; аудіореклама, макрофото, медіаплан, медіаселер – PR-техн. тощо;

4) змішані запозичення (напівзапозичення, або гібриди – терміни з частковою морфемною заміною, греко-латинським елементом), напр.: пневмовантажник, пневмодвигун, пневмопрохідник, пневмохід – транспорт.; аеромаяк, аероміст, субсупутник, пневмокостюм – авіакосм.; біодатчик, вібродатчик – електрон.; аудіоплата, відеопідсилювач, медіаносій –

телеком.; гіпервставка, гіперпосилання, автоповідомлення – інформ.; квазіціна, макро-середовище, мікросередовище – інжинір.; гідрозатвор, мікро-двигун, контр-привід, контрвідпружник – п. та устаткування; геліоустановка, геліовловлювач, аеромлин, геоустановка – енергет. тощо;

5) буквальні кальки, наприклад: сектор пропорційного наведення (англ. *proportional guidance sector*), основна стійка до помилок система (англ. *basicfault-tolerantsystem*), біполярне джерело живлення (англ. *bipolar power supply*) – авіакосм.; хрестовинний з'єднувач (англ. *crossconnector*), дифузійний резистор (англ. *diffusion resistor*), електронно-промінева літографія (англ. *electron beam lithography*), кільцевий накопичувач електронів (англ. *electron storage ring*) – електрон.; паливо бланкета (англ. *blanket fuel*), реактор-спалювач (англ. *burner reactor*), біогазів дигестер (англ. *biogas digester*) – енергет.; нейтронний дифракційний метод (англ. *neutron diffraction method*); інтенсивна пластична деформація (англ. *intensive eplastic deformation*), криохімічний синтез (англ. *criochemical synthesis*), позаклітинний матрикс (англ. *extracellural matrix*), міжмолекулярна взаємодія (англ. *intramolecular interaction*) – нанотех.; катодолумінісцентне волокно (англ. *cathodoluminescent fiber*), світлопольове освітлення (англ. *bright-fieldillumination*), ахроматичний об'єктив (англ. *achromatic objective*) – опт.; деривація сигналів (англ. *signal derivation*), проектування конфігурації (англ. *configuration design*), діалог "людина-машина" (англ. *man-machine dialogue*) – робототех.; випромінювання чорного тіла (англ. *blackbody radiation*), фронт кристалізації (англ. *crystallization front*), ексимерний лазер (англ. *excimerlaser*), деструктивна інтерференція (англ. *destructive interference*) – лазер.; астроінерційна навігаційна система (англ. *astro-inertial navigation system*), балістична система гірокомпаса (англ. *ballistic system of gyrocompass*), газовий гідромотор (англ. *gas gyromotor*) – т. приладобуд.; аероцентрична хромосома (англ. *acrocentric chromosome*), адвентиціальна ембріонія (англ. *adventitious embryo*), барбіталовий буфер

(англ. *barbital buffer*), інтерференція хроматид (англ. *chromatidinterference*), кон'югаційний синтез ДНК (англ. *conjugational DNA synthesis*) – генет.; метод апікальних меристем (англ. *method ofapical meristems*), соматична гібридизація (англ. *somatic hybridization*), експресія гена (англ. *gene expression*) – біол.; внутрішньомолекулярне перегрупування (англ. *intramolecular regrouping*), баритовий крон (англ. *barite crown*) – хім.; автоматична іонізація (англ. *automatic ionization*), діелектричний кристал (англ. *dielectric crystal*) – фіз.; антивірусна програма (англ. *antivirus program*), активний домен (англ. *active domen*), декларативна макроінструкція (англ. *declarative macroinstruction*) – інформ.; байт-орієнтований протокол (англ. *bite oriented protocol*), векторний процесинг банку даних (англ. *vector processing of data bank*), гармонізовані стандарти (англ. *harmonized standards*) – телеком.; інноваційні результати (англ. *innovative results*), інноваційний потенціал (англ. *innovative potential*) – девелоп.; експертна група (англ. *expert group*), життєвий цикл продукту (англ. *product life cycle*) – інжинір.; діагностичний звіт (англ. *diagnostic report*), провідні індикатори (англ. *leading indicators*) – консалт.; конкурентна перевага (англ. *competitive advantage*), антикризовий інструмент (англ. *anti-crisis instruments*), тендерний комітет (англ. *tender committee*) – маркет.; диференціація персоналу (англ. *personnel differentiation*), адаптація персоналу (англ. *personnel adaptation*) – меседж.; нейролінгвістичне програмування (англ. *neurolinguistic programming*), референтний індекс (англ. *referent index*) – НЛП; безпатентна ліцензія (англ. *unpatented licence*), кейс-технологія (англ. *case-technology*) – освіт.-трен.; соціальні стандарти (англ. *social standards*), суспільна свідомість (англ. *socialconsciousness*) – політ.; самовизначення (англ. *self-concept*), сенсорна адаптація (англ. *sensor adaptation*), генетична епістемологія (англ. *genetic epistemology*) – психол.; білборд (англ. *bill board*), лайтбокс (англ. *light box*), вербальні комунікації (англ. *verbal communications*) – PR-техн. тощо;

б) трансформовані кальки, напр.: конструкція, чутлива до втомлюванісних пошкоджень (англ. *fatigue critical construction*) – авіакосм.; система електронно-променевого експонування (англ. *electron beam exposure system*), двошаровий фоторезист (англ. *double photoresist*) – електрон.; металокерамічне ядерне паливо (англ. *cermet fuel*), енергія біомаси (англ. *biomass energy*), урановий паливний елемент в алюмінієвій оболонці (англ. *aluminium-clad uranium*) – енергет.; квантова яма (англ. *quantum well*), мікроскопія повільних електронів (англ. *slow electron microscopy*) – нанотех.; вісь візуалізації (англ. *aiming axis*), об'єktiv-апохромат (англ. *apochromatically corrected lens*) – опт.; рідинний тахометр (англ. *fluid-displacement tachometer*), сервонідсилювач з силовою компенсацією (англ. *force balance servo amplifier*) – транспорт.; автономна діагностика робота (англ. *robot off-line diagnosis*) – робототех.; дефлектор лазерного променя (англ. *deflector of laser beam*) – лазерна техніка; підсилювач сигналів прискорень об'єкта (англ. *accelerometer restoring amplifier*), оптичний вимірювач кута відхилення (англ. *declination optical measuring device*) – т. приладобудування; плазмідна з широким спектром хазяїв (англ. *broad host range plasmid*), умовно-летальна мутація (англ. *conditional lethal mutation*) – генет.; клітинна селекція (англ. *cellselection*), клональне мікророзмноження (англ. *clone microvegetation*) – біол.; абстрактна семантична мережа (англ. *abstract semantic network*), адміністратор бази даних (англ. *data-base administrator*) – інформ.; аналогово-цифрова мережа (англ. *analog and digital network*), індикатор числа викликів (англ. *demand meter*) – телеком.; корпоративне волонтерство (англ. *corporate volunteerism*), підйомна сила бренду (англ. *brand leverage*) – бренд.; метод векторів переваг (англ. *superiority vectors*), метод “виходячи з цілей і завдань” (англ. *objective-and-task method*) – девелоп.; метод ціноутворення на основі цін конкурентів (англ. *competition-based pricing*), аналіз господарського портфеля (англ. *portfolio analysis*), “стратегічне дерево” компанії (англ. *company's strategic*

tree) – консалт.; “спін-офф” підприємство (англ. *spin-off enterprise*), життєвий цикл продукту (англ. *product life cycle*) – маркетинг; анотація для керівництва (англ. *executive summary*), взаємоадаптація персоналу (англ. *staff mutual adaptation*) – менедж.; контактне середовище (англ. *environment*), ключі доступу (англ. *access keys*) – НЛП; дистанційна освіта (англ. *distant education*), мінімальний блок візуалізації (англ. *visualminimodule*) – освіт.-трен.; група тиску (англ. *pressure group*), електоральний механізм (англ. *electoral machine*) – політ.; кіберзагарбання (*cybersquatting*), взаємоадаптація (англ. *mutual adaptation*) – психол.; акрилайт (англ. *acrylic light*), агресивність комунікації (англ. *communication aggressivity*) – PR-техн. тощо;

7) запозичення іншомовних абревіатур, напр.:

• запозичені звукові та літерні терміни-абревіатури, оформлені латиницею, напр.: AATS (англ. *alternate aircraft take off system*) – платформа на повітряній подушці для забезпечення злету літаків з пошкоджених аеродромів, AIDA (англ. *attention, interest, desire, action*) – модель реклами на основі відповідних ментальних процесів, BBB (англ. *bankers blanket bond*) – комплексне зобов’язання банкірів, BPR (англ. *black public relations*) – чорний піар, BPR (англ. *businesss process reengineering*) – реінжиніринг бізнес-процесів, BTL (англ. *below the line*) – непряма реклама, CPS (англ. *cost per sale*) – оплата за продаж, CPT (англ. *cost per thousand*) – ціна за тисячу, ECU (англ. *eurorpean currency unit*) – європейська валютна одиниця, HDI (англ. *human development index*) – індекс людського розвитку, IKG (англ. *in-kind gifts*) – пожертвування у формі послуги чи товару, ІМС (англ. *international monetary conference*) – міжнародна монетарна конференція, ІММ (англ. *index-matching material*) – матеріал, що забезпечує узгодження показників переломлення, IRR (англ. *internal rateof return*) – внутрішня норма прибутку, MMDA (англ. *money market depositaccounts*) – фінансові ринкові депозитні звітності, NLP (англ. *neuro linguistic programming*) –

нейролінгвістичне програмування, *SIA* (англ. *social impact assessment*) – оцінка соціального впливу, *CMT* (англ. *cadmium mercury telluride*) – телурид кадмію-ртуті (вузькозонний напівпровідник) тощо;

- запозичені звукові та літерні терміни-аббревіатури, оформлені кирилицею, напр.: *АБТ* – автоматизація банківських технологій; *ДОС* – дискова операційна система, *ТРД* – турбореактивний двигун, *РЛС* – радіолокаційна станція, *ПК* – персональний комп'ютер тощо;

- запозичені гібридні одиниці – абротерміносимволи – комбінації букв та цифр, напр.: *Ar-32*, *Ka-20*, *Rob-10*, *Ram-1*, *SL-1*, *SL-2*, *Pu-238*, *U-233* тощо;

- запозичені змішані терміни-аббревіатури, утворені комбінаціями літер початку та середини слова багатокomпонентних і складноскоскорочених слів, напр.: *CLS* (англ. *Clear Screen*) – чистий екран, *FDB* (англ. *Forwarding Database*) – таблиця комутації, *GBIC* (англ. *Gigabit Interface Converter*) – конвертер гігабітного інтерфейса, *HDW* (англ. *hard ware*) – технічне забезпечення, *IrDA* (англ. *Infrared Data Association*) – стандарти, що передають дані в інфрачервоному діапазоні світлових хвиль, *ITV* (англ. *interactive television*) – інтерактивне телебачення, *PLPL* (англ. *Plug and Play*) – “увімкни й працюй” тощо;

- запозичені терміни, утворені поєднанням аббревіатури (латиницею) з іменником (латиницею), напр.: *DNR-system* (англ. *digital noise reduction system*) – система цифрового шумозаглушення, *ECR-heating* (англ. *electron-cyclotron resonance heating*) – нагрів у плазмі електронного циклотронного резонансу, *LFC-wing* (англ. *wing with laminar flow control*) – крило зі штучною ламінаризацією граничного шару, *SAGE-system* (англ. *semi-automatic ground environment system*) – комп'ютерна система координації даних з багатьох радарів для створення єдиного образу повітряного простору, *FM-range* (англ. *frequency modulation range*) – діапазон частотної модуляції тощо;

- запозичені терміни, утворені поєднанням аббревіатури (латиницею) з іменником (кирилицею), напр.: *АТТ-сайти* (англ. *attachment site*) – ділянки

фагової та бактеріальної хромосом, рекомбінація між якими приводить до інтеграції або виключення фага; AI-чип (англ. *artificial intelligence chip*) – мікросхема системи штучного інтелекту; ВЈН-метод (англ. *Barrett – Joynes – Halend method*) – метод розрахунку розподілу пор за розмірами в пористому матеріалі за ізотермами адсорбції або десорбції; CALS-технологія (англ. *continuous acquisition and lifecycle support*) – інформаційна підтримка процесів життєвого циклу виробів; CASE-засоби (англ. *computer-aided software engineering*) – засоби програмної інженерії для проектування програмного забезпечення; CASE-системи (англ. *computer-aided software engineering*) – набір інструментів і методів програмної інженерії для проектування програмного забезпечення; CCD-камера (англ. *charge-coupled-device*) – телекамера на базі приладів із зарядовим зв'язком; CD-спектр (англ. *circular dichroism spectra*) – спектр кругового дихроїзму; CID-камера (англ. *charge injection-device*) – телекамера на базі приладів із зарядовою інжекцією; CSM-композит (англ. *chopped strand mat*) – композит на основі олігоефіракрилату та рубленої склопняжі; DIP-екстрактор (англ. *dual in-line package*) – щипці для вилучення приладів у корпусах DIP із друкарського вузла; DSGE-модель (англ. *dynamic stochastic general equilibrium*) – динамічна стохастична модель загальної рівноваги (для економіки); DSP-чип (англ. *digital signal processor*) – мікросхема для систем цифрового оброблення сигналів; DEAE-целюлоза (англ. *diethylaminoethyl cellulose*) – диетиламіноетилцелюлоза – хімічно модифікована целюлоза, що використовується в аніонообмінній хроматографії; EBIC-метод (англ. *electron beam induced current*) – метод дослідження матеріалів на основі вимірювання струму, зумовленого бомбардуванням електронами (лазерна техніка); EDA-комплекс (англ. *electron donor acceptor*) – електронно-донорно-акцепторний комплекс; FAQ-сторінка (англ. *Frequently Asked Question*) – сторінка сайту із запитаннями, що надходять від користувачів найчастіше; FOB-ціна (англ. *Free On Board*) – ціна на вугілля на місці

видобутку; *FT-IR-спектрометр* (англ. *fourier transform infrared spectroscopy*) – інфрачервоний-фур'є-спектрометр; *FTP-клієнт* (англ. *file transfer protocol*) – програма для спрощення доступу до *FTP* сервера; *FTP-сервер* (англ. *file transfer protocol*) – стандартний протокол, призначений для передавання файлів по *TCP*-мережах; *HCN-лазер* (англ. *hydrogenous cyanide*) – гідрогенний цианідний лазер; *HTML-документ* (англ. *hyper text markup language*) – документ, написаний стандартною мовою розмітки в інтернет; *HTML-сторінка* (англ. *hyper text markup language*) – веб-сторінка, написана стандартною мовою розмітки документів в інтернет; *HTTP-протокол* (англ. *hyper text transfer protocol*) – протокол прикладного рівня передавання даних, основою якого є технологія “клієнт-сервер”; *HTTP-сервер* (англ. *hyper text transfer protocol*) – сервер, що приймає *HTTP*-запити від клієнтів, зазвичай веб-браузерів, і видає їм *HTTP*-відповіді разом із *HTML*-сторінкою, зображенням, файлом, медіа-потокком або іншими даними; *IDE-контролер* (англ. *integrated drive electronics*) – пристрій підключення пристроїв зберігання даних до комп'ютера; *IP-тунель* (англ. *Internet protocol*) – канал зв'язку між двома мережами; *ND-фільтр* (англ. *neutral densityfilter*) – нейтрально-сірий світлофільтр; *PEST-аналіз* (англ. *Political, Economic, Social, Technological*) – маркетинговий інструмент, призначений для виявлення політичних, економічних, соціальних і технологічних аспектів зовнішнього середовища, які впливають на бізнес компанії; *RL-код* (англ. *run-length*) – код довжини пробігу сканувального променя за введення зображень; *SWOT-аналіз* (англ. *strengths, weaknesses, opportunities, threats*) – різнобічний бізнес-аналіз (за сильними / слабкими сторонами, можливостями, небезпеками); *YAG-лазер* (англ. *yttrium aluminium garnet*) – лазер на ітріій-алюмінієвому гранаті тощо;

- запозичені терміни, утворені поєднанням аббревіатури (транслітерованої або трансфонованої кирилицею) з іменником (кирилицею), напр.: *НЛП-практик* (англ. *NLP-practic*), *ПДФ-файл* (англ. *PDF file*), *РГБ-*

режим (англ. *RGB-regime*), *Ci-Pi-Ti-прайс* (англ. *CPT price*), *сі-пі-ю-кеш* (англ. *CPU cash*), *ХТМЛ-документ* (англ. *HTML document*), *РТФ-документ* (англ. *RTF-document*) тощо.

Цей тип термінів найчастіше представлений у графічних варіантах у писемному мовленні, зокрема в словниках (поодинокі випадки), у підручниках і монографіях (набагато частіше), у періодичних виданнях (дуже часто), в електронних виданнях та в електронних глосаріях (найчастіше). Спостерігаємо також неусталене написання оформлених засобами латиниці й кирилиці графічних термінів, що утворюють або мають у своєму складі аббревіатури [254, с. 12–15].

Отже, міжнародні мовно-професійні контакти спричиняють появу іншомовних запозичень у терміносфері новітніх технологій, які репрезентовано різними типами: 1) матеріальні буквальні запозичення (терміни, запозичені латиницею, терміни, запозичені способом транслітерації – побуквеного передавання, та терміни, запозичені способом трансфонації – звукового передавання); 2) матеріальні трансформовані запозичення (утворилися шляхом перетворення фрази на слово та слова на фразу); 3) запозичення інтернаціоналізмів, що складаються з греко-латинських елементів; 4) змішані запозичення (напівзапозичення, або гібриди – терміни з частковою морфемною заміною, греко-латинським елементом); 5) буквальні кальки; 6) трансформовані кальки; 7) запозичення іншомовних аббревіатур (запозичені звукові та літерні терміни-аббревіатури, оформлені латиницею; запозичені звукові та літерні терміни-аббревіатури, оформлені кирилицею; запозичені гібридні одиниці – абротерміносимволи, оформлені комбінацією букв та цифр; запозичені змішані терміни-аббревіатури, утворені комбінаціями літер початку та середини слова багатокomпонентних і складносноскорочених слів; запозичені терміни, утворені поєднанням аббревіатури (латиницею) з іменником (латиницею); запозичені терміни, утворені поєднанням аббревіатури (латиницею) з

іменником (кирилицею); запозичені терміни, утворені поєднанням аббревіатури (транслітерованої або трансфонованої кирилицею) з іменником (кирилицею).

Дослідження фактичного матеріалу дозволяє зробити висновок, що запозичення іншомовних терміноодиниць – закономірне об'єктивне явище, яке не має істотних обмежень, засіб поповнення української термінології новітніх технологій. Під час освоєння запозичені терміни зазнають графічних, фонетичних, морфологічних та лексико-семантичних змін. На відміну від питомих українських термінів на позначення відповідних технологічних понять, термінам-запозиченням більшою мірою властиві такі ознаки, як точність, конкретність, однозначність, висока словотвірна активність. Усе це сприяє розширенню терміносфери новітніх технологій, її універсалізації, функціональності. З іншого боку, збалансоване терміновикористання як запозичених, так і рідних терміноодиниць є раціональним методом збереження національної самобутності української мови. Надмірна кількість запозичень може ускладнювати сприймання інформації, а повна відмова від міжнародної термінології може ізолювати українську терміносферу від оновлення, осучаснення, адекватності відображення розвитку світових процесів.

5.2. Лінгвокультурні інтерференції як чинник появи імпортованих професійних концептів у терміносфері новітніх технологій

Сьогодні міжкультурний взаємовплив, симбіоз культурних смислів формує спільний змістовий простір глобального суспільства, загальні для всіх культур світу форми і структури, що забезпечують комунікацію між окремими індивідами й групами. У науковій / професійній сфері – це формування такої термінології, яка була б придатна для опису різних реалій усіх суспільств, залучених до глобалізаційного процесу [129, с. 11–14].

У своїй науковій / професійній діяльності людина здобуває досвід, осягає смисли різного рівня складності, формуючи на їх основі наукові /

професійні концепти. Фахівець оперує в когнітивній сфері своєї спільноти, яка задає складний культурний код смисложиттєвих та наукових / професійних настанов, способів аналізу, рефлексії, діяльності, визнаних цією науковою / професійною спільнотою. Як вважає Н. А. Ситіна, щоб індивідуальна свідомість сприйняла і засвоїла іншомовне слово, необхідно або перетворити семантику іншомовного слова, або запозичувати фрагменти чужої моделі світу [373, с. 195]. Запозичений концепт може зазнати змін відповідно до лінгвокультурної специфіки наукового / професійного контексту. Тому можемо спостерігати динаміку змісту і структури такого концепту, який розвивається, за справедливим переконанням Ю. Н. Караулова, під впливом зростаючих знань про світ і закономірностей пізнання світу [168, с. 169]. О. С. Кубрякова підкреслює, що нові концептуальні утворення “необхідні для здійснення міжкультурної комунікації, починають складати обов’язкові частини концептосфери, моделей світу сучасних освічених людей... Навіть для простих мовних і ментальних лексиконів буденної свідомості помітну роль відіграють поняття, запозичені з наукових моделей світу і спеціальних термінологічних підсистем” інших лінгвокультур [207, с. 11]. Р. І. Павільоніс підтверджує думку, що концептуальна система “утримує в пам’яті весь релевантний контекст” вживання мовних знаків у лінгвокультурі-донорі та переносить його до лінгвокультури-реципієнта [288, с. 384].

У вузькому розумінні, пропонуємо розглядати явище імпорту іншокультурного концепту як індивідуальний відступ мовної особистості фахівця від колективної мовної практики з притягненням до своєї концептосфери чужого лінгвоментального формування і творчий вплив на концептосферу своєї лінгвокультурної [наукової / професійної] спільноти з метою її розширення і збагачення. У ширшому вимірі, доцільним є ввести трактування імпорту концепту як тенденційного використання фрагменту іншокультурної моделі [наукового / професійного] світу фаховими

спільнотами-носіями лінгвокультури-реципієнта з метою доповнення своєї моделі, привласнення фрагмента іншокультурного [наукового / професійного] досвіду.

На думку В. І. Карасика, імпортовані концепти, що ввійшли до лінгвокультури-реципієнта, можна розрізняти за певними ознаками: формальністю, наявністю ціннісного компонента, різновидом ціннісного компонента, ціннісною специфікою [166, с. 3–16]. Враховуючи привнесення ціннісного компонента в складі концепту до ціннісно-сміслової сфери культури-реципієнта, учений пропонує виділяти чужі загальнооцінні, чужі частковооцінні концепти, паразитарні та повністю чужі концепти [165, с. 176–178].

Викладаючи свої спостереження щодо засвоєння й інтерпретації імпортованого концепту, зазначимо, що, коли носії української лінгвокультури цілком засвоюють імпортований концепт та використовують, реалізуючи його повний зміст, можна говорити про його вичерпну інтеграцію. Проте частіше спостерігаємо зворотній процес, коли в нашій науковій / професійній лінгвокультурі реалізується лише частина релевантних ознак і властивостей відповідного концепту, тобто запозичуються лише окремі фрагменти чужого соціокультурного досвіду як основа для подальших концептуальних розбудов. Також реципієнт, свідомість якого звикла орієнтуватися передовсім у концептосфері своєї лінгвокультури, може не повністю й не зовсім адекватно інтерпретувати імпортований концепт. Тому, враховуючи міркування В. І. Карасика, спостереження щодо ступеня адаптації, інтеграції релевантних ознак концепту в українській концептосфері, користуючись шкалою “залишається чужорідним – сприймається як рідне”, пропонуємо власний розподіл імпортованих концептів в українськомовній науковій / професійній концептосфері: 1) “порожні” концепти, 2) “конотовані” концепти, 3) “термінологічно неадаптовані” концепти, 4) “термінологічно адаптовані”

концепти, 5) “змістово модифіковані” концепти, 6) “змістово немодифіковані” концепти. Докладніше розглянемо сказане вище.

5.2.1. “Порожні” імпортовані концепти – це концепти, які з певних причин було імпортовано до української концептосфери, хоча вони позначають річ, явище чи процес, відсутні в реаліях української дійсності та відповідно лінгвокультури, напр.:

вендинг (маркет.) – “selling through the machine that dispenses small articles such as food, drinks, or cigarettes when a coin or token is inserted” [820] – “продаж товарів і послуг за допомогою автоматизованих систем (торговельних автоматів)” [555, с. 387]. Такий формат торгівлі не є типовим для української дійсності, проте поширився в Україні в останнє десятиліття й набув різних форм. Термін *вендинг* на позначення відповідного концепту можна зустріти лише в літературі, присвяченій новітнім маркетинговим технологіям;

коворкінг (консалт.) – “use of an office or other working environment by people who are self-employed or working for different employers, typically so as to share equipment, ideas, and knowledge” [820] – “формат офісної роботи, зручний для фрилансерів і підприємців-початківців, які не мають змоги або необхідності в оренді повноцінного офісу, але потребують робочого місця” [801]; у широкому сенсі – “модель організації роботи людей, найчастіше фрилансерів, із різним типом зайнятості у єдиному робочому просторі; у вузькому – “колективний офіс”. Коворкінг характеризує гнучка організація робочого простору й прагнення до формування спільноти резидентів та внутрішньої культури [789]. В українській професійній лінгвокультурі цей концепт відсутній, він не адаптувався, оскільки суб’єкти трудових відносин можуть користуватися дрібнішими, ніж офіс, приміщеннями (кіоск, павільйон, ларьок, торгове місце, торговий майданчик, навіс) та працювати вдома або в своєму господарстві;

фандрайзинг (інжинірінг) – “act or process of collecting money for a particular purpose in nonprofit organizations” [820] – “пошук ресурсів для реалізації або підтримки проектів або організацій” [709]; “процес залучення грошових коштів та інших ресурсів (людських, матеріальних, інформаційних тощо) організацією (переважно некомерційною), які вона не може забезпечити самостійно та які є необхідними для реалізації як певного соціального проекту, так і серії проектів, об’єднаних однією спільною ідеєю” [544]. Концепт позначає донедавна невідому в українській професійній лінгвокультурі специфіку роботи фахівців із пошуку фінансування, коштів із зовнішніх джерел. Термін *фандрайзинг* на позначення відповідного концепту можна зустріти лише в спеціалізованій літературі.

5.2.2. Конотовані імпортовані концепти, які у відповідній сфері втілюють той самий зміст, що й власне українські, проте реалізують конотативне навантаження, а часто й позиціонуються як “модні”, “сучасні” концепти, напр.:

креатив (психол.) – “good imagination or original ideas, typically in a professional context” [818] – “принципово нові ідеї, концепції, нетривіальні творчі рішення, оригінально виконані предмети, які відрізняються від традиційних, загальноприйнятих” [758], “те, що впадає в око й запам’ятовується; мистецтво створювати ідеї та втілювати їх у життя, коли мислеформи набувають матеріальні обриси” [612]. Цей концепт увиразнює семантику незвичного, оригінального, нового, що в професійній лінгвокультурі визначаємо як “незвичну ідею, втілену в життя”;

мультиплекс (маркет.) – “group of two or more motion-picture theaters on the same site or in the same building with additional services” [818] – “Кінотеатр із декількома залами, конференц-залом, буфетом, дискотекою і т. ін.” [758] “вид багатозалового кінотеатру” [652], пропонуємо узагальнити в такому визначенні “багатозаловий кінокомплекс, у якому клієнтам, окрім кінопродукції, пропонують різний товар та послуги”. Очевидно, достатнім

для вираження змісту імпортованого концепту було б поняття “кінокомплекс”, проте концепт залучив семи “товари”, “послуги”, “зручності”;

ньюзмейкер (PR-техн.) – “a person whose activities or accomplishments are reported as news, esp. one who is a prominent figure in the news” [809] – “особа як джерело нової й цікавої інформації в певній галузі” [758], “1. Суб’єкт, чії вчинки чи висловлювання стають приводом для новин, викликають широкий громадський інтерес; 2. Фахівець, чийм завданням є створення і поширення новин, пробудження широкого громадського інтересу (до певного предмету чи видання)” [732]. За нашими спостереженнями, концепт реалізує додаткову конотацію “посадова (чиновники, керівники, політики, бізнесмени) або харизматична (артисти, телеведучі, шоу-зірки) особа, яка демонструє свою діяльність, зміну статусу, оточення, особисте життя тощо”. У сучасному дискурсі зустрічаються інтерпретації “новинар” і “новинник” [662];

ресепшн (менедж.) – “area in a hotel or organization where guests and visitors are greeted and dealt with” [819] – “спеціально умебльована зона частини приміщення біля входу в офіс компанії, фірми, готелю та інших подібних закладів...; обличчя компанії, місце, куди насамперед звертається клієнт, що заходить у будь-яку установу” [788]. Концепт набув конотації осучаснення місця приймання клієнтів широким спектром різноманітних послуг. Очевидно, що з розвитком техніки будь-який офіс, приміщення зазнає технічного переобладнання, модернізації, тому й приймальні стали зручнішими для робочого процесу;

слоган (політ.) – “a word or phrase used by a party, a group, or a business to attract attention” [819] – “слово або фраза, які виражають позицію або мету, яку планується досягти” [709]; “політичний девіз, який містить стисле, легко сприймане, ефектне формулювання політичної ідеї, передає повідомлення, є частиною довготривалої комунікаційної політичної платформи” [605, с. 21].

Видається, що слово “слоган” несе конотацію “модерновості, значущості” порівняно з усталеними “лозунг”, “девіз”, “кредо”.

5.2.3. Термінологічно неадаптовані імпортовані концепти, які відсутні в українській лінгвокультурі й ще не прижилися в ній, що нав’язують цінності іншої мовної наукової / професійної культури, напр.:

ай-ті-фармінг (електрон.) – “hardware, software and technology based services tailored to the needs of the modern farm business” [819] – “електронне устаткування для ведення фермерського господарства програмованими засобами” [813]. Концепт з’явився в країнах із вищим рівнем економічного розвитку. В Україні він ще термінологічно неадаптований, проте вже частково актуалізується в свідомості українських фермерів;

даунишфтинг (НЛП) – “to leave a job that is well paid and difficult in order to do something that gives you more time and satisfaction but less money” [808] – “зміна способу життя на менш напружений завдяки зміщенню життєвих цінностей заради себе чи сім’ї” [758], “соціальна поведінка, яка полягає у фокусуванні на особистій самореалізації і побудові відносин, а не на всепоглинаючому прагненню до економічного успіху; “життя заради себе”, “відмова від чужих цілей”” [709]. Сформувався в країнах “золотого мільярда”, що зумовлено розвитком їхньої економіки й можливостями людей обирати спосіб життя. У сучасному дискурсі концепт набув трактування через синонімічні розмовні варіації “простожиття”, “життєспрощення”, “простожитство” [660];

ендаумент (менедж.) – “income or form of property given or bequeathed to someone” [820] – “сума коштів або цінних паперів, внесена благодійником у банк або небанківську фінансову установу для набувача цієї допомоги” [758], “пожертва коштів чи майна певній інституції, як правило, неприбутковій з метою фінансової підтримки її діяльності” [709]. Концептуалізація термінологічної одиниці увиразнюється конкретизаторами “переспадок”, “вічна заснова”, “довічний запас” [661]. Ендаументи в

західних країнах здебільшого використовують для фінансової підтримки діяльності закладів освіти (університети, коледжі, приватні школи), закладів культури (театри, музеї, бібліотеки), релігійних організацій, чого поки що немає в такому форматі в Україні, оскільки сфери освіти й культури донедавна фінансувалися виключно державою, а релігійні організації існували більшою мірою на пожертвування їх членів;

коуч (освіт.-трен.) – “someone who gives people special teaching in a particular subject, business, project, process especially in order to prepare them for an examination” [809] – “консультант з психології праці й кар’єри, який оцінює професійні можливості, компетенцію і шлях подальшого розвитку в пошуку роботи” [607]. У західній культурі концепт позначає наставника в бізнесі, висококваліфікованого практика, який як завдання отримує нерозвинений бізнес-проект на чолі з лідером, опікується всіма рівнями ведення цього бізнесу, наставляє лідера, рекомендує як вивести проект на високий результат. В українській професійній лінгвокультурі цей концепт неадаптовано, оскільки така реалія не притаманна вітчизняному діловому суспільству. Вона виникла в країнах, де капіталізм функціонував уже тривалий час, є визначним чинником економіки й люди згодні витратити великі гроші на роботу такого фахівця;

патерн (НЛП) – “a reliable sample of traits, acts, tendencies, or other observable characteristics of a person, group, or institution” [818] – “стійке, контекстно-обумовлене повторення людиною власної поведінки або мислення для досягнення певних результатів; базова одиниця несвідомого, один виділений “автоматизм” [675]. Цей концепт хоча й активно вживається в теорії та практиці НЛП, проте залишився вузькогалузевим і не знайшов адаптації в концептосфері новітніх технологій, оскільки не є актуальним чи навіть відомим фахівцям інших сфер новітніх технологій;

спойлер (політ.) – “a person or group having little chance of winning that engages in a contest and spoils or alters the other participants’ chances of success”

[809] – “кандидат на вибори, який не має шансів перемогти, але відтягує на себе частину голосів за іншого кандидата з подібною програмою” [780]. Концепт функціонує в політичних технологіях західних держав, які зазнали суттєвішого розвитку порівняно з Україною. Хоча поняття й зустрічається спорадично на сторінках україномовного інтернету, концепт не зазнав адаптації в українській політичній концептосфері;

хеджування (маркет.) – “activity of reducing the risk of losing money on shares, bonds, etc. that you own, for example, by buying futures (= agreements to sell shares for a particular price at a date in the future) or options (= the rights to buy or sell shares for a particular price within a particular time period)” [808] – “страхування учасників комерційної угоди від втрат, пов’язаних з можливою зміною цін за час її реалізації” [758], “форма страхування вартості товару або прибутку, валютного ризику під час здійснення ф’ючерсних угод у банківській, страховій, біржовій та комерційній практиці шляхом укладання протилежної угоди” [709]. Зазвичай хеджування здійснюється з метою страхування ризиків змінення цін шляхом укладання угод на строкових ринках. Цей імпортований концепт залишився вузькогалузевим і не знайшов широкого відбиття в концептосфері новітніх технологій.

5.2.4. Термінологічно адаптовані імпортовані концепти – концепти імпортовані до української наукової / професійної лінгвокультури з іноземних лінгвокультур, хоча фіксують чужі цінності, виділяють ті смислові об’єкти, яких в українській лінгвокультурі початково не було, проте, перейшовши до нашої концептосфери, інтегрувалися і встановили аналогічні ціннісні відношення в осмисленні світу, напр.:

імідж (PR-техн.) – “a popular conception as of a person projected especially through the mass media” [818] – “образ особи (зокрема її вигляд і манера поведінки) спрямований на формування громадської думки чи уявлення про неї” [758]; “громадська думка, уявлення про когось або щось; репутація, образ” [732]; “імідж складають 8 елементів: 1. суто зовнішні дані:

конституція тіла, одяг, зачіска, макіяж; 2. те, як ви рухаєтесь: міміка, жести, осанка, хода; 3. голос: тембр, інтонація; 4. мова: словниковий запас, аргументація; 5. все, що ви створили власними руками; 6. те, що вас оточує: сім'я, друзі, знайомі, дім, речі, місця відпочинку; 7. комунікативний компонент: вміння і бажання спілкуватись, знання етикету; 8. етичний компонент: що ви про себе розповідаєте і що реально робите” [800]. Концепт адаптувався в українській лінгвокультурі через активне поширення технологій позиціонування особи в суспільстві. Піарники за допомогою засобів масової інформації підкреслюють певні деталі поведінки відомих осіб із метою вироблення у населення стійких навичок сприйняття цих осіб [341, с. 301–306];

кібернетична безпека (військ., інформ.) – “state of being protected against the criminal or unauthorized use of electronic data or measures taken to protect a computer or computer system (as on the Internet) against unauthorized access or attack” [818; 820] – “сукупність засобів, стратегій і принципів захисту національного кіберпростору, а також корпоративних і приватних інформаційних систем від кібератак” [758], “безпека держави в кібернетичному просторі як інтернет-середовища, так і програмного середовища офлайн” [528, с. 104–114]. Концепт виник в американській військовій лінгвокультурі як рефлексія на розвиток кібернетичної злочинності в США та адаптувався в українській концептосфері з аналогічним змістом;

мережецентрична війна (військ.) – “network-centric operations aimed to provide an information advantage by information technology, a competitive advantage through the robust computer networking of well informed geographically dispersed military forces” [822] – “війна, орієнтована на досягнення інформаційної переваги за допомогою об’єднання військових об’єктів у інформаційну мережу” [604]; “війна держав, сконцентрована в інформаційно-комунікаційному просторі, в основу якого покладено

глобальну інформаційну решітку, функціонування якої забезпечує потужне угруповання розвідувальних, комунікаційних і навігаційних космічних літальних апаратів на навколоземній орбіті” [613, с. 51–56]. Концепт військових технологій американської професійної концептосфери, характерний для лінгвокультури держави, спроможної ініціювати, розвивати та поширювати названі процеси, проник до міжнародних професійних лінгвокультур та за їх посередництвом перейшов до української військової концептосфери, де й адаптувався з тим самим змістовим наповненням;

ni-ap (PR-техн.) – “activity or job of providing information about a particular person or organization to the public so that people will regard that person or organization in a favorable way” [818] – “здійснення інформаційних зв’язків із громадськістю; пропаганда, тонке політичне мистецтво, пов’язане з маніпулюванням політичною думкою; реклама або антиреклама політичних діячів, дій тощо” [712, с. 427]; “технологія або комплекс заходів, спрямований на формування або підтримку певної репутації та громадської думки щодо конкретної компанії, організації або приватної особи; комплекс заходів, які при правильній роботі, повинні зробити імідж компанії або конкретної людини більш привабливим в очах громадськості” [803]; “дія, від якої залежить репутація з метою завоювання підтримки й розуміння, а також формування точки зору й поведінки, що впливають на оточуючих; заплановані й тривалі зусилля, спрямовані на встановлення й підтримку гарних відносин і взаєморозуміння між організацією та її аудиторією” [802]. Концепт увійшов в українську лінгвокультуру як елемент чужорідної свідомості, адаптувався через широку практику такої активності в українській політичній сфері;

робоняня (робототех.) – “RoboNanny is a baby monitoring software, controlling sound level in the room via computer microphone, broadcasting audio over the network” [823] – “пристрій контролю поведінки дитини, умов утримання малюка в кімнаті, що сповіщає батьків про змінення та дозволяє

спілкування з дитиною на відстані” [686]. Концепт адаптовано як назву реалії, яка стала поширюватися на IT-ринку України, хоча він сформувався в неслов’янській культурі – технологізованій, роботизованій, матеріалістичній, оскільки для українського народу притаманним є духовне розуміння родинних стосунків, у яких за малюком доглядає уважна, турботлива, ніжна мати або няня;

розумний будинок (робототех.) – “home equipped with lighting, heating, and electronic devices that can be controlled remotely by smartphone or computer” [820] – “автоматизована система управління різними компонентами домашньої інфраструктури, яка за допомогою спеціального обладнання може розпізнавати типові ситуації і реагувати на них, підключаючи ті чи інші компоненти” [705]; “сучасний продукт діджиталізації, що працює на основі штучного інтелекту, який поєднує такі компоненти: центр керування (у вигляді планшету або консолі), що записує та інтерпритує дані з датчиків; датчики руху, диму, затоплення, відкриття вікон або дверей, освітленості, вологості, температури; автоматичні водяні крани; терморегулятор для батарей; зчитувачі показників лічильників; відеодомофон; інколи також – голосові помічники” [687]. Концепт адаптувався в українській концептосфері, оскільки знайшов екстралінгвальне підкріплення в реаліях спорудження й обладнання сучасного житла та виробничих приміщень;

спонсор (менедж.) – “a person or an organization that pays for or plans and carries out a project or activity in return for advertising” [820] – “особа, організація, фірма, які фінансують якийсь захід, установу, видання, телепередачу і т. ін. (звичайно з метою реклами)” [712, с. 506]. Концепт активно увійшов до української лінгвокультури, впроваджуючи в мовну свідомість ідею про те, що надання фінансової підтримки в обмін на рекламу є зручною і вигідною справою.

5.2.5. Змістово модифіковані імпортовані концепти – концепти, що, пропонуючи спочатку іншокультурні цінності, із часом набувають іншого змісту в концептосфері-реципієнті, ніж у відповідній концептосфері-донорі, напр.:

бенчмаркінг (девелоп.) – “comparing things against a standard or a point of reference” [820] – “метод використання чужого досвіду, передових досягнень кращих компаній, підрозділів власної компанії, окремих фахівців для підвищення ефективності роботи, виробництва, удосконалювання бізнес-процесів, заснований на аналізі конкретних результатів та їх використанні у власній діяльності” [732]; “порівняння своєї продукції, бізнес-процесів з аналогами прямих конкурентів” [732]; “порівняння ефективності окремих функцій (наприклад, логістики, керування персоналом) компаній однієї галузі, не обов’язково прямих конкурентів” [732]; “порівняння товарів, виробничих процесів, методів, форм і систем управління, інших характеристик організації в цілому та її окремих частин (підсистем) з подібними елементами виробничо-управлінського типу інших організацій” [714, с. 18]. Концепт імпортовано з розширенням змістової структури;

волонтер (девелоп.) – “a person who does something, especially helping other people, willingly and without being forced or paid to do it” [808] – “особа, яка добровільно й безкорисливо бере участь у реалізації відповідних громадських ініціатив та починань (соціальна робота, культурно-просвітницька діяльність тощо)” [711, с. 380]. Із часом семантика слова конкретизувалася новими відтінками значення: “той, хто добровільно бере участь у якійсь соціально важливій справі (перев. новій, важкій чи небезпечній для життя)” [758]; “фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги” [578]; “добровільний помічник, який цілком безоплатно веде громадську діяльність, працює у сиротинцях, притулках для

неповнолітніх, школах-інтернатах, будинках престарілих тощо” [521]. Сьогодні цей концепт вживається не тільки стосовно соціальної сфери, а й у політичній та економічній площині;

дедлайн (інжиніпр.) – “1. line drawn within or around a prison that a prisoner passes at the risk of being shot; 2. a date or time before which something must be done” [818] – “кінцевий термін, до якого має бути виконане певне завдання” [758], “граничний кінцевий термін (дата або час), до якого має бути виконано певне завдання” [732]. Концепт зазнав трансформації змісту, оскільки в англійській культурі цей термін означав “межа, яку не дозволялося перетинати в’язням” [811], з часом набув значення “кінцевий термін”, а потім розширив зміст до “кінцевий термін подачі заявок, документів, статей, звітів”;

інтерактив (менедж.) – “1. involving communication between people; 2. interactive system or computer program is designed to involve the user in the exchange of information” [808] – “взаємодія через діалог” [758]; “процес діалогу, інформаційного обміну, інформаційної взаємодії читачів чи глядачів з авторами чи ведучими сайту, блогу, теле- або радіопередачі” [751]. Імпортований концепт зазнав змістової модифікації, а сам термін-вербалізатор порівняно з мовою-джерелом змінив граматичний статус, перейшовши із категорії прикметника (з англ. – інтерактивний, діалоговий, у режимі діалогу) до категорії іменника;

кол-центр / call-центр (телеком.) – “an office equipped to handle a large volume of telephone calls for an organization (such as a retailer, bank, or marketing firm) especially for taking orders or for providing customer service” [818] – “служба для отримання, передачі і/або обробки великого об’єму запитів по телефону” [709]; “інформаційно-довідкова служба на основі IP-телефонії, що працює на стандартних серверах, надає можливості розширення місткості й легко інтегрується з наявними системами зв’язку” [815]. Концепт розширив свій зміст, набувши конотації з акцентом на

“масштабності” і “технологічності” такого структурного підрозділу організації;

лоукостер (авіакосм.) – “obtainable at a low cost” [818] – “авіакомпанія, яка пропонує послуги за низькими цінами” [758]. Імпортований модифікований концепт в англomовному середовищі початково мав значення “хтось, хто функціонує за низькою ціною” [818] називав різні суб’єкти економічних відносин, а з часом закріпив значення “повітряний низькобюджетний перевізник, який надає послуги за мінімальними тарифами і з мінімальним безкоштовним сервісом” [534]. В українську концептосферу він прийшов через запозичення технології дешевих авіаперевізників;

супервайзер (менедж.) – “a person whose job is to supervise someone or something” [808] – “наставник, керівник” [818], модифікується із семантикою “спостерігач, інспектор” [545, с. 1414], розширює зміст до семантики “організатор робіт, які вимагають виконання дій за певною програмою, що спостерігає за правильністю виконання такої програми” [545, с. 1414], нарешті трансформується до значення “багатофункціональний спеціаліст, керівник нижчої чи середньої ланки, покликаний контролювати поточну роботу підпорядкованої йому групи співробітників” [779];

трансакція (маркет.) – “something that is transacted, esp a business deal or negotiation” [809] – “мінімальна логічно осмислена операція, яка має сенс і може бути здійснена тільки повністю” [676]. Імпортований концепт із часом модифіковано й у різних сферах новітніх технологій він відповідно зазнав семантичної диференціації: 1) у суспільно-політичній термінології – “угода (політична, юридична), супроводжувана взаємними поступками” [712, с. 543]; 2) у банківській справі – “банківська операція, операція з кредитною або платіжною картою, операція з видачі готівки або надання іншого сервісу через банкомат” [712, с. 543]; 3) у інформаційних технологіях – “послідовність логічно пов’язаних дій, що переводять інформаційну систему з одного стану в інший” [545, с. 1468];

тренд (консалт.) – “general direction in which something is developing or changing” [820] – “основна тенденція зміни чого-небудь” [709]; “зміни якого-небудь процесу або явища (економіки, політичних відносин, суспільної думки, стилю в моді)” [732]. Концепт модифікував зміст до значення “тривала, довгочасна тенденція зміни економічних показників в економічному прогнозуванні” [712, с. 546]; “розрахункова крива зміни економічного показника, побудована шляхом математичної обробки статистичних даних на основі динамічних рядів” [732].

VIP (дуже важлива персона) (бренд.) – “person of great influence or prestige” [818] – “перша частина складних слів, яка: 1) позначає особливо важливих персон; 2) вказує на зв’язок із ними” [758], “людина, що має персональні привілеї, пільги завдяки своєму високому становищу, багатству або славнозвісності” [733, с. 161]. Концепт набув ширшого змісту із значно зміненим у порівнянні з оригінальним трактуванням. Модифікована семантика почала продукувати значення, характерні для прикметника, не формалізуючи їх у жодну лексему-конкретизатор – “той, що стосується дуже важливої персони”, “той, що зроблений для дуже важливої персони”: *VIP-зал*, *VIP-зона*, *VIP-місце*. З позицій етимології, такі трансформації призводять до некоректності, адже правильно було б сказати: *зал для VIP*, *зона для VIP*, *місце для VIP*. Насамкінець, у сучасному професійному дискурсі зустрічається й концепт *VIP-персона* – “привілейована персона-персона”.

5.2.6. Змістово немодифіковані імпортовані концепти – концепти, що зберігають тотожність змісту в концептосферах лінгвокультури-донора та лінгвокультури-реципієнта, напр.:

драйвер (інформ.) – “assisting computer program that controls interaction of programs and devices” [809] – “службова програма, що забезпечує взаємодію інших програм із різними пристроями комп’ютера” [758];

інтерфейс (освіт.-трен.) – “1. device or program for connecting two items of hardware or software so that they can be operated jointly or communicate with each other; 2. device or program enabling a user to communicate with a computer” [820] – “1. сукупність засобів і правил, що забезпечують взаємодію пристроїв обчислювальної системи та (або) програм, а також їхню взаємодію з людиною [758]; 2. сукупність засобів для обробки та відображення інформації, максимально пристосованих для зручності користувача” [758]. Значення цього терміна релевантне для будь-якого сполучення взаємодіючих сутностей (як апаратних, так і людино-машинних). Змістово немодифікований імпортований концепт широко вживається у сфері інформаційних технологій;

інфографіка (інформ.) – “chart, diagram, or illustration (as in a book or magazine, or on a website) that uses graphic elements to present information in a visually striking way” [818] – “Графічний спосіб подання якої-небудь інформації для забезпечення її візуального сприйняття” [758]; “графічний спосіб подачі інформації, даних і знань з метою більш наочного та чіткого викладення задуму” [709]. Концепт адаптувався в багатьох мовах технологізованого, глобалізованого світу, зберігаючи своє первинне значення;

коммодіті (маркет.) – “raw material or primary agricultural product that can be bought and sold, such as copper or coffee” [820]; “one that is subject to ready exchange or exploitation within a market” [818] – “стандартні сировинні товари, що котируються на товарних біржах, особливістю яких є стандартність споживчих властивостей, взаємозамінність, збережуваність, транспортабельність” [651];

копірайт (інформ.) – “the exclusive legal right to reproduce, publish, sell, or distribute the matter and form of something (as a literary, musical, or artistic work)” [818] – “право на видання художнього, наукового або іншого твору, яке охороняється законом” [712, с. 317]; “право, яке регулює відносини,

пов'язані зі створенням, виданням та використанням творів літератури, науки, мистецтва; авторське право” [758];

скриншот (інформ.) – “photograph or printed page showing what appears on a computer screen” [819]; “image that shows the contents of a computer display” [818] – “копія зображення з екрану в файл як носій збереженої з екрану інформації” [757]. Як і інші численні концепти інформаційних технологій, це лінгвоментальне утворення стало космополітом;

старт-ап (консалт.) – “small business that has just been started” [809] – “компанія з невеликою історією розвитку, яка знаходиться в фазі становлення і вивчення перспектив ринку” [709]. Особливо часто термін “старт-ап” застосовується щодо інтернет-компаній та ІТ-компаній, але може використовуватися і до будь-яких інших високотехнологічних, інноваційних підприємств.

Серед інших – імпортовані концепти *адвертайзинг, айдендика, аніме, апгрейд, аутстафінг, блогосфера, блокбастер, бекграунд, гаджет, дисконт, імідж, кастинг, контент, кеш, лайфхак, лізинг, мейнстрім, моніторинг, поп-ап, прайм-тайм, провайдер, промоутер, профайл, рієлтор, роялті, саундтрек, трансфер, трансферт, транш, трафік, тримінг, тюнінг, хедхантер, чарт, CV, GPS-трекер, HR-менеджер* тощо, кожен із яких зазнав / не зазнав адаптації, модифікації концептуального змісту в українській науковій / професійній концептуальній сфері новітніх технологій, набув / не набув інших концептуальних ознак, сприймається як актуальне, оригінальне або навіть і екзотичне ментальне утворення тощо. За допомогою нових ментально-мовних засобів у процесі адаптації імпортованих концептів відбулася рекон-цептуалізація реформованої наукової / професійної дійсності, яка здійснюється відповідно до нових орієнтирів із залученням іншокультурних реалій, а разом із ними й нових понять, що знаходить відбиття у відповідних термінах.

Отже, характер процесу та наслідки імпорту іншомовних лінгвокультурних наукових / професійних концептів демонструють запозичення концептів, які принципово не прижилися в концептосфері відповідних технологій (“порожні” концепти), які набули функціонування з семантичною конотацією (“конотовані” концепти), які адаптувалися чи не адаптувалися своїм змістом у концептуальній сфері національної лінгвокультури (“термінологічно неадаптовані” концепти, “термінологічно адаптовані” концепти), які інкорпоровано з наявністю або відсутністю змістової модифікації в семантичній структурі (“змістово модифіковані” концепти, “змістово немодифіковані” концепти).

Лінгвокультурні інтерференції у технологічній сфері через інтенсивну комунікацію знаходять відбиток у мовних інноваціях. З погляду рецепції енциклопедичного іншокультурного знання терміносфера виступає як динамічний фрагмент українського дискурсу, який зазнає оновлення, розширення буденного знання, збагачення в своєму змісті, складі концептуальних ознак, розширення мережі інтракатегоріальних і міжкатегоріальних зв'язків, що зумовлене імпортом окремих концептів і цілих концептосфер. Динамічність терміносфери новітніх технологій свідчить про постійний розвиток концептуальної картини світу, пов'язаний з поступом науки, техніки, виробництва в інших країнах, про формування нового бачення світу згідно з баченням інших народів. Рецепція імпортованих концептів свідчить про пізнання нової області діяльності.

5.3. Розвиток нових сфер людської діяльності як чинник термінологізації у терміносфері новітніх технологій

Розвиток, розширення та виділення нових сфер людської діяльності активізує розбудову терміносфери новітніх технологій через різноманітні мовні процеси, серед яких значне місце посідають термінологізація, ретермінологізація й транстермінологізація. Через ускладнення теоретико-

практичної діяльності відбувається змінення сприйняття світу, інтерпретації результатів пізнання, номінативних процесів.

Саме властивості терміна як носія конденсованої і водночас максимально конкретної інформації про позначене, засобу мовного вираження наукового / професійного мислення у процесі теоретичної / практичної діяльності, засобу передавання спеціального знання в науковій / професійній комунікації, позначення когнітивних механізмів мислення, що ґрунтується на досвіді науковця / фахівця, зумовлюють високий ступінь термінологізації номінативних одиниць, які позначають нові речі, прилади, пристрої, обладнання, машини, процеси, дії, види діяльності, методи, методики, сфери, закони, принципи, напрями, галузі, технології [122, с. 129; 454, с. 1991].

5.3.1. Термінологізація в терміносфері новітніх технологій

У процесі **термінологізації** як вторинної номінації, за якої уява термінотворця відштовхується від побутових понять, відбувається перехід слів із загальноновживаної сфери до фахової (наукової / професійної), тобто розвиток спеціального поняття із загального поняття, у результаті якого формується термінологічна семантика на основі первинного значення загальноновживаної лексеми, а також можливий подальший розвиток термінологічного значення певної одиниці в межах її терміносфери.

Традиційне розуміння термінологізації (перехід слова із загальномовної лексики до спеціальної) співвідноситься з утворенням терміна в момент зародження науки (створення першої науково обґрунтованої теорії) і отже, дозволяє розглядати термін відповідно до критеріїв традиційного термінознавства [380, с. 11–38]. У межах когнітивного підходу з опертям на динаміку розвитку терміна за рахунок постійного збільшення нового знання, зростання професійної компетенції фахівців, інтенсифікації процесів концептуалізації стверджуємо, що у термінів теж розвиваються значення. Можна припустити, що

термінологізація – це не тільки процес переходу слова із загальномовної лексики до спеціальної, а й подальший його розвиток як терміна. Тому розуміємо термінологізацію як двоетапний процес – первинну та вторинну (двоступеневу й багатоступеневу) термінологізацію, розглядаючи першу як явище продукування загальноновживаною лексемою лише одного термінологічного значення в певній терміносфері, а другу – як явище розвитку подальшої спеціалізації термінологічного значення певною лексемою.

Первинну термінологізацію можна проілюструвати на таких прикладах:

захист – етим. *захисник, захисток, [захистя, захищ]* “захист”, *захистити, захищати, підзахисний, прихистити*; – похідні утворення від кореня *хист-* (**хистj-*), що є, можливо, розширеним варіантом давнішнього *хис-*, (<*хыз-*), наявного також у слові *хижа* (<* *хузја*) [571 (2), с. 244]; *захист* – загальноновж. “дія за знач. дієсл. *захищати, захистити, захищатися, захиститися*” [732]; *захист* – інженір. “сукупність правових, організаційних та технічних заходів, що мають на меті *захистити бізнес, власність та права* будь-кого” [536, с. 193] – розширення значення через довантаження семами ‘бізнес’, ‘власність’, ‘права’ та варіативними ознаками ‘сукупність правових, організаційних та технічних заходів’ та первинна метонімізація за суміжністю “процес – результат”. Спеціальне значення терміна *захист* розвинулося в сучасній терміносфері *інжинірингу* (від англ. *engineering*, лат. *ingenere* – *створювати, творити*; лат. *Ingenium* – *винахідливість, вигадка, знання*, фр. *ingénierie* – *кмітливість*), коли ця галузь почала швидко розвиватися. Якщо спочатку *інжиніринг* позначав застосування людських інтелектуальних здібностей для розв’язання будь-яких практичних завдань, то сьогодні ця галузь – одна з визнаних форм підвищення ефективності бізнесу, суть якої полягає в наданні послуг дослідного, проектно-конструкторського, розрахунково-аналітичного, виробничого характеру, а

також підготовці обґрунтувань інвестицій, виробленні рекомендацій з організації виробництва, управління, реалізації продукції. Природно, що таке поле активності використовує загальноновживану лексику, генеруючи нові значення;

збут – загальноновж. “дія за знач. дієсл. *збувати*, *звільнятися*, *позбавлятися*”; “*продаж* готової продукції” [732]; **збут** – маркетинг. “система (нові методи) *продажів* як основний засіб досягнення комерційного успіху на ринку” [650, с. 106] – розширення значення через додавання ознаки ‘продаж’ → ‘система продажів’ + довантаження ознакою ‘засіб досягнення успіху’. Варто відзначити, що на сьогодні цей термін у своїй семантиці відображає особливість розвитку самої системи маркетингу, коли був здійснений перехід від збутового маркетингу до управлінського, орієнтованого на мінливі умови ринку, наявний попит на товари і послуги;

канал – етим. р. бр. болг. *канал*, п. *kanal*, ч. слц. слн. *kanal*, вл. нл. *kanal*, м. *канал*, схв. *канал* – запозичення з французької мови (можливо, через посередництво німецької чи голландської – нім. *Kanal*, гол. *kanaal*); фр. *canal* “труба, водопровід, русло” походить від лат. *canalis* “труба, канава, рів”, пов’язаного з *canna* “труба, очеретина”, запозиченим з гр. *xtivva* “очерет” [571 (2), с. 361]; **канал** – загальноновж. “наповнене водою штучне *річище* для судноплавного сполучення між водоймищами, зрошування ґрунтів, осушування боліт, відводу або стоку води”; “вузька порожнина в чому-небудь, що має форму *трубки*” [732]; **канал** – телеком. “закрита й частково або повністю заглиблена у ґрунт споруда у вигляді *жолоба*, призначена для розташування в ній кабелів” [515, с. 248] – розширення значення через додавання ознаки ‘порожнина у формі трубки’ → ‘споруда у вигляді жолоба’ + довантаження ознакою ‘частково або повністю заглиблена у ґрунт’. Сьогодні активно використовують останнє трактування терміна, що навіть підкріплено щойно прийнятим Законом України “Про доступ до об’єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку

телекомунікаційних мереж” [Закон України Про доступ до об’єктів будівництва..., с. 101];

матеріал – етим. *матеріальний*; – р. болг. *материал*, бр. *матэрыял*, п. *material*, ч. слц. слн. *material*, вл. *material*, м. *материјал*, схв. *материјал*; – можливо, через посередництво польської мови запозичено з середньолатинської; слат. *materialis* “матеріал” виникло з лат. *māteriālis* “матеріальний”, похідного від *māteria* “матерія, матеріал” [571 (3), с. 412]; **матеріал** – загальноф. “те, з чого що-небудь виготовляють, виробляють, будують тощо; сировина” [732]; **матеріал** – медіатех. “документи та інші дані, що використовуються як фактологічна основа для написання твору, здійснення дослідження або розслідування тощо” [17] – первинна метонімізація за суміжністю функцій ‘виготовлення, вироблення’ – ‘написання, здійснення’;

перегони – етим. *гнати* (жену), *ганяти*, *гонити*, *гін*, ... *гон* “стебло”, *гони*, *гонитва*, *гонитель*, *гоня* “гони, переслідування”, *перегони*, *перегонник*; р. *гнать* (гоню), бр. *гнаць* (ганю), др. *гънати* (жену), п. *gnać* (*gnat*, ст. *žone*, *ženiesz*), ч. *hnati* (*ženu*), слц. *hnat’* (*ženem*), вл. *hnać*, нл. *gnaś* (*ženu*, *ženjom*), болг. *гоня* “жену”, м. *гони* “жене”, схв. *гнати* (женём, гнам), слн. *gnati* (*ženem*), стсл. *гънати* (женю)... [571 (1), с. 534]; **перегони** – загальноф. “спортивні змагання у швидкості їзди, плавання, бігу тощо” [732]; **перегони** – політ. “агітаційні заходи кандидатів на виборні посади у виборчому змаганні з метою забезпечення максимальної підтримки виборців на майбутніх виборах” [719, с. 28] – первинна метонімізація за суміжністю функцій ‘[спортивні] змагання’ – ‘заходи у виборчому змаганні’;

покриття – етим. *крити*, *крийка* “сховище, притулок” ж, *криївка* “захисток, схованка”, ... ж, *кришка*, [*крівля*] “покрівля” – р. *крыть*, бр. *крыць*, др. *крыти* “крити; обгортати”, п. вл. *krus*, ч. *kryti*, слц. *kryt’*, нл. *kšyś*, полаб. *kraje* “покриває”, болг. *крія* “ховаю”, м. *крие* “криє”, схв. *крїти*, слн. *kriti*, стсл. *крыти*; псл. *kryti* ... [571 (3), с. 95]; **покриття** – загальноф. “дія

за значенням покрити”; “те, чим *покривають* яку-небудь поверхню з метою її захисту” [732]; “нанесений на об’єкт відносно тонкий поверхневий шар з іншого матеріалу; те, чим покривають яку-небудь поверхню з метою її захисту, прикраси” [544, с. 1030]; **покриття** – телеком. “сукупність зон (осередків, стільників), у яких *розповсюджуються* радіохвилі базових станцій, що складають мережу інтернет- або мобільного зв’язку” (СТМЗ) – метонімічне перенесення за суміжністю ‘покриття – зони розповсюдження’;

ресурс – етим. р. болг. м. схв. *ресурс*, бр. *рэсурс*, п. *resursy*; – запозичення з французької мови; фр. *ressource* “засіб, спосіб, дані, ресурси” пов’язане з фр. ст. *ressourdre* “підійматися”, яке походить від лат. *resurgere* “знову підійматися; знову виникати” [571 (5), с. 65]; **ресурс** – загальнонавч. “запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби” [732]; **ресурс** – приладобуд. “сумарний наробок приладу від початку його експлуатації чи поновлення після ремонту до переходу в критичний стан” [544, с. 1052] – метонімічне перенесення за суміжністю ‘запас – сумарний наробок’.

Дещо складнішими як у структурному, так і у змістовому плані виступають термінологізовані одиниці, утворені словоскладанням, коли опорний іменник, який був загальнонавживаним словом, термінологізувався, конкретизуючись у терміносфері новітніх технологій через звуження значення під впливом іншого термінологізованого іменника: *автомат-пакувальник*, *альфа-лічильник*, *альфа-промінь*, *ампер-ваги*, *ампер-виток*, *бета-вершина*, *бета-розподіл*, *бета-фон*, *бізнес-портфель*, *блок-знак*, *бозе-газ*, *бозе-частинка*, *ват-година*, *вебінар-активність*, *гамма-потік*, *експрес-інформація*, *консультанто-година*, *консультанто-день*, *меню-каскад*, *монограма-знак*, *онлайн-присутність*, *оператор-перемикач*, *символ-замінник*, *флікер-ефект* тощо.

Аналогічні процеси спостерігаємо під час утворення термінологічних словосполучень із опорним іменником, який був загальнонавживаним словом і терміно-логізувався, конкретизуючись у терміносфері новітніх технологій.

Спостерігаємо 2 типові моделі, у межах яких відбувається термінологізація лексеми:

- термінологізовані словосполучення, утворені за моделлю “Nтерм + Nконкр” (термінологізований іменник + іменник-конкретизатор): барабан розпірки, вікно швидкості, вузол навантаження, гірлянда ізоляторів, колонка робота, язичок вібратора тощо (ТТНТ); культура органу, порятунок маркера, сплеск активності, спокій речовини, якір гіросфери тощо (ТПНТ); вага файлу, розмах тактики, дерево даних, дерево критеріїв, дерево цілей, корпус даних тощо (ТІТНТ); вага звернення, заморожування цін, ярмарок ідей, лікування бізнесу, розширення свідомості, сітка планування, точка просвітління, шлейф самоконтролю тощо (ТСГНТ);

- термінологізовані словосполучення, утворені за моделлю “Аконкр + Nтерм” (прикметник-конкретизатор + термінологізований іменник): в’язкий момент, електронний пучок, електронний учитель, звуковбирний клин, носове колесо, обтічний кожух, шкідливий момент тощо (ТТНТ); амінокислотне голодування, асковий мішок, аудіогенний напад, генетичний вантаж, енергетична кишеня, зародкова лінія, іонне обдування, квантова яма, квантовий потік, квантовий ящик, клітинна культура, міграційний вантаж, кристалізована комірка, програмована матерія, молекулярний пучок, плазмовий ключ, хроматична нитка, хромосомний місток тощо (ТПНТ); віртуальний простір, інформаційний простір, контактне середовище, критична подія, програмне середовище, соціальне поле тощо (ТІТНТ); діагностична гра, золота мета, консалтингове колесо, корпоративна хіба, модельний ряд, м’яка ціна, принципова згода, реklamний простір, стратегічне дерево, тверда задача тощо (ТСГНТ).

Вторинну двоступеневу термінологізацію загальноновживаного слова, або термінологізацію другого ступеня, спостерігаємо, напр., у таких випадках:

мережа – етим. *мережа* “рибальська сіть; сукупність шляхів, ліній зв’язку, установ”,... бр. *мярэжа* “рибальська сітка”, п. *meretzka* “ажурний узор на тканині”, каш. *mręza* “сітка”, ч. *mriz(e)* “решітка”, слц. *mręza* “решітка”, болг. м. *мрежа* “мережа”, схв. *мрѣжа*, слн. *mręza*, ст-сл. *мережа* “сітка”, псл. *merga* “(плетена) сітка” [571 (3), с. 439]; **мережа** – загальнонавч. “риболовна *сіть* з великими вічками” [732]; **мережа** – телеком. “сукупність яких-небудь *шляхів, ліній зв’язку, каналів*” [732]; **мережа** – телеком. “сукупність технічних засобів телекомунікацій та споруд, призначених для маршрутизації, комутації, передавання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних чи інших електромагнітних системах між кінцевим обладнанням” [515, с. 248] – первинна і вторинна метонімізація за подібністю виконуваних функцій; інший вектор термінологізації: **мережа** – тех. “сукупність пристроїв, розташованих на якій-небудь території та пов’язаних однією системою” [544, с. 659]; **мережа** – електротех. “об’єднання електроприймачів із щитком, приєднання щитків і розподільних пристроїв до світильників, штепсельних розеток та інших електроприймачів” [670].

Структурно та семантично складнішими є термінологізовані одиниці, утворені словоскладанням, коли опорний іменник-термін сфери новітніх технологій зазнав подальшого розвитку значення, конкретизуючись у тій самій терміносфері під впливом іншого термінологізованого субстантива: *альфа-дозиметр*, *барометр-анероїд*, *блокінг-генератор*, *вакуум-фільтр*, *вакуум-компресор*, *радіометр-рентгенометр* тощо (ТТНТ); *бета-спектр*, *гамма-кореляція*, *епсilon-ентропія*, *лямбда-конверсія*, *пі-мезон* тощо (ТПНТ); *бізнес-інкубатор*, *імідж-стратегія*, *креатив-дизайн*, *пик-тайм*, *стріт-арт*, *флаєр-стікер* тощо (ТІНТ); *каталог-ілюстратор*, *майстер-файл*, *об’єкт-контейнер*, *оригінал-макет*, *програма-вірус*, *програма-драйвер* тощо (ТСНТ).

Схожі процеси відбуваються під час утворення термінологічних словосполучень з опорним іменником-терміном, який зазнав подальшого розвитку свого значення в терміносфері новітніх технологій. Виділяємо 2 типові моделі, за якими відбувається вторинна термінологізація лексеми:

- термінологізовані словосполучення, утворені за моделлю “Nтерм + Nконкр” (термінологізований іменник + іменник-конкретизатор): волокно введення, дисперсія даних, канал доступу тощо (ТТНТ); сегмент веретена, карта долі, цикл активності тощо (ТПНТ); акселерація миші, портфоліо замовлень тощо (ТІТНТ); бар’єр розуміння, діагноз бізнесу, імплантація інновацій, конференція ідей, профіль привабливості, ротація персоналу, стандарт спілкування, факторіал успіху тощо (ТСГНТ);

- термінологізовані словосполучення, утворені за моделлю “Аконкр + Nтерм” (прикметник-конкретизатор + термінологізований іменник): електронна гармата, ідеальний діод, критичні технології, радіаційний полігон, розфасований сигнал, сонячна батарея, сонячна панель тощо (ТТНТ); автовідновлюваний матеріал, акропетальний транспорт, активні наночастинки, альтернативна енергія, базіпетальний транспорт, генетичний матеріал, імунологічна толерантність, іонна гармата, іонне бомбардування, короткий стек, нерівноважна плазма, транспортна ДНК, хімічна атака тощо (ТПНТ); високі медіа, віртуальне представництво, довгий домен, експертна процедура, інтелектуальна власність, короткий домен, короткий лінк, короткий статус, пілотна програма тощо (ТІТНТ); базовий клієнт, делікатна стратегія, комерційний ефект, модельний тренінг, сирий діагноз, тверда стратегія, тверді операції, чиста стратегія тощо (ТСГНТ);

Виявом вторинної багатоступеневої термінологізації, або вторинної термінологізації третього ступеня, як подальшої спеціалізації терміна у межах його власної терміносфери є, напр., термін **блок** – етим. *блочний*, *блокувальний*, *блокувати*; р. бр. болг. м. *блок*, п. ч. слц. вл. *blok*, схв. *блок*,

слн. *blok*; – запозичення з німецької або голландської мови; н. *Block* (гол. *blok*) є варіантом *Bloch*, від днн. *bloh* “колода”, спорідненого з дірл. *blog* “уламок” [571 (1), с. 211]; **блок** – загальнож. “окрема, незалежна частина споруди, машини тощо, яка складається також з окремих елементів або деталей” [732]; **блок** – техн. “відносно незалежна частина чого-небудь, що виконує якусь окрему функцію” [709]; **блок** – техн. “механізм, конструкція, комплект чогось, що складається з кількох однорідних частин” [708, с. 68]; **блок** – техн. “окрема, незалежна частина споруди, машини і т. ін., що складається також з окремих елементів або деталей” [732]; **блок** – техн. “вузол машини з кількох однакових частин” [710, с. 68]; **блок** – техн. “конструктивний збірний елемент для зведення стін будинку” [710, с. 68].

Отже, первинна й вторинна (двоступенева та багатоступенева) термінологізація зумовлює інтенсивний розвиток термінологічного значення в терміносфері новітніх технологій. Первинну ми трактуємо як явище продукування загальноживаною лексемою лише одного термінологічного значення в певній терміносфері. Прикладом можуть слугувати терміни: *захист*, *збут* (маркет.), *канал* (телеком.), *матеріал* (медіатех.), *перегони* (політ.), *покриття* (телеком.), *ресурс* (т. приладобуд.), *утома* (будів. матеріалознавство). Вторинну (двоступеневу та багатоступеневу) термінологізацію розуміємо як явище розвитку подальшої спеціалізації термінологічного значення певною лексемою в конкретній терміносфері. Вона експлікована в таких термінах: двоступенева – *мережа* (телеком.), *подія* (інформ.), багатоступенева – **блок** (техн.).

5.3.2. Ретермінологізація та транстермінологізація в терміносфері новітніх технологій

Міграцію терміна з однієї терміносфери до іншої називають ретермінологізацією (О. О. Селіванова, В. М. Ярцева, Г. В. Чорновол, О. М. Кринець, Н. А. Ляшук, Т. В. Монахова, М. І. Голець та ін.), транстермінологізацією (А. В. Грицьків, І. В. Гошовська, Н. В. Васильєва,

М. І. Вус, Н. В. Подольська, О. В. Суперанська та ін.) вторинною термінологізацією (Л. Л. Шевченко, Л. М. Томіленко, Г. П. Мацюк, О. Г. Рижкова та ін.), трансдисциплінарним запозиченням (К. Валеонтіс, Е. Мантзарі та ін.), трансспеціалізацією (І. В. Асмукович, О. С. Чирвоний та ін.), перетермінологізацією (А. Ю. Зацний, О. М. Бондаренко та ін.). На нашу думку, кожний із цих лінгвістичних термінів репрезентує ті чи ті семантичні довантаження, що відбивають певну специфіку лінгвістичного віддзеркалення явищ. Найпоширенішими виявилися терміни “ретермінологізація” та “транстермінологізація”, що потребує розгляду їхньої кореляції, оскільки такий аналіз допоможе розмежовувати мовні явища в досліджуваній терміносфері.

Префікс *re-* (лат.: *ge-*) втілює значення зворотної або повторної дії [708, с. 482], що наводить на розуміння **ретермінологізації** як: 1) виникнення терміна на основі термінологізації детермінологізованої лексики — колишнього терміна (схема переходу “терміносфера А → загальноновживана мова → терміносфера Б”); 2) повернення терміна у первинну терміносферу зі значенням, яке він отримав в іншій терміносфері або загальноновживаній мові (схема переходу “терміносфера А → терміносфера Б (загальноновживана мова) → терміносфера А”); 3) повторної термінологізації загальноновживаної одиниці в різних терміносферах (схема переходу “загальноновживана мова → терміносфера А → терміносфера Б”). Перший та другий випадки цього процесу кваліфікуємо як **первинну ретермінологізацію**, а третій пропонуємо розглядати як **вторинну**.

Компонент іншомовного походження *транс-* (лат.: *trans-*) репрезентує значення “крізь”, “через”, “за”, “пере”, “по той бік” [710, с. 582]; становить першу частину складних слів із семантикою: 1) руху через якийсь простір, перетинання його (*трансарктичний, трансєвропейський...*); 2) проходження, розташування відповідно до того, що виражено в другій частині слова (*трансальпійський, трансурановий...*); 3) передачі або позначення за

допомогою чогось (*транслітерація*) [732]; містить вказівку на *перехід, перенесення, переосмислення певного об'єкта*, що дозволяє інтерпретувати **транстермінологізацію** як перехід термінів із однієї терміносфери до іншої з різними семантичними (повне / часткове переосмислення) й функціональними змінами. Розрізняємо два різновиди цього процесу – **семантична транстермінологізація** (перехід терміна з терміносфери-донора до терміносфери новітніх технологій зі збереженням мовної форми вираження й трансформацією семантики, коли відбувається значеннєве переосмислення терміна у терміносфері-реципієнті) та **функціональна транстермінологізація** (перехід терміна з терміносфери-донора до терміносфери новітніх технологій зі збереженням його мовної форми вираження та семантики, коли відбувається лише функціональна переорієнтація).

Тобто різниця між ретермінологізацією і транстермінологізацією полягає у механізмах переходу термінів з однієї терміносфери до іншої. Якщо ретермінологізація відбувається за схемами: первинна – “терміносфера А → загальноновживана мова → терміносфера Б”, “терміносфера А → терміносфера Б (загальноновживана мова) → терміносфера А”; вторинна “загальноновживана мова → терміносфера А → терміносфера Б”, то транстермінологізація реалізується за схемою “терміносфера А → терміносфера Б” [87, с. 174–178]. Простежити лінію запозичення термінів із терміносфер-донорів до терміносфери-реципієнта на практиці є складним завданням [380, с. 38–67], що вимагає деталізованого вивчення не тільки етимології, семантичних змін, запозичень термінів, а й власне розвитку галузей знань, наукових дисциплін, термінотворення, термінопородження, терміновживання, терміновикористання тощо.

Проаналізуємо два різновиди ретермінологізації:

1) первинна ретермінологізація, напр.:

- за схемою “терміносфера А → загальноновживана мова → терміносфера Б”:

арена (істор.) – “у давньоримському цирку – посипаний піском майданчик, де відбувалися бої гладіаторів, спортивні змагання та ін” [732];

арена (загальноновж.) – “місце, де відбувається яка-небудь дія, подія” [732];

арена (будів.) – “спортивне поле з прилеглими до нього секторами й біговою доріжкою” [710, с. 53]; **арена** (техн.) – “майданчик для випробування транспортних засобів” [516];

магістраль (інжен.) – “широка і пряма міська вулиця, зазвичай з інтенсивним рухом транспорту” [544, с. 634]; **магістраль** (загальноновж.) – “основна лінія в шляхах сполучення” [732]; **магістраль** (комп.) – “група ліній передавання даних, поєднаних загальною функціональною ознакою з паралельним використанням безлічі мережевих кабелів для збільшення швидкості з’єднання понад ліміт одного конкретного кабелю” [754];

- за схемою “терміносфера А → терміносфера Б (загальноновживана мова) → терміносфера А”:

подіум (інженер. істор.) – “підвищення навколо арени античного цирку з місцями для почесних гостей (імператора, сенаторів і т. ін.)” [732]; **подіум** (загальноновж.) – “піднесена ділянка підлоги” [732]; **подіум** (будів.) – “висока прямокутна платформа зі сходами з одного боку і похилими іншими боками” [752, с. 156]; **подіум** (інжинір.) – “піднята ділянка підлоги для прихованого розміщення технологічних елементів та комунікацій, наприклад, труб, дротів” [752, с. 157];

порт (військ. істор.) – “отвір у борту судна для гарматних стволів або навантаження й розвантаження з нижньої палуби” [544, с. 1072]; **порт** (загальноновж.) – “ділянка берега водойми разом з прилеглою водною площею, спеціально обладнана для стоянки суден, вантажно-розвантажувальних та ін. робіт” [732]; **порт** (військ.) – “спеціально обладнане місце для стоянки літаків, вертольотів і т. ін.” [732];

2) вторинна ретермінологізація, напр.:

- за схемою “загальноновживана мова → терміносфера А → терміносфера Б”:

ланцюг (загальноновж.) – “ряд металевих кілець, послідовно з’єднаних одне з одним” [732]; **ланцюг** (техн.) – “устаткування, що складається з поєднаних між собою елементів, які утворюють неперервну лінію” [544, с. 606]; **ланцюг** (електротех.) – “сукупність джерел, приймачів електричної енергії і дротів, що сполучають їх” [577, с. 399]; **ланцюг** (молек. генет.) – “послідовність нуклеотидів, що кодує клітину ДНК” [703, с. 31];

маршрут (загальноновж.) – “заздалегідь визначений шлях проходження, їзди тощо” [732]; **маршрут** (логіст.) – “шлях переміщення перевізного складу під час перевезень, напрямок руху об’єкта щодо певних географічних орієнтирів і координат” [618]; **маршрут** (комп.) – “шлях передавання повідомлень між вузлами та терміналами обчислювальної мережі” [544, с. 648];

пам’ять (загальноновж.) – “здатність запам’ятовувати, зберігати і відтворювати в свідомості минулі враження; запас вражень, що зберігаються в свідомості й можуть бути відтворені” [732]; **пам’ять** (псих.) – “пізнавальний психічний процес сприймання, запам’ятовування, збереження, відтворення і забування індивідом свого досвіду” [727, с. 512]; **пам’ять** (інформ.) – “функціональна частина ЕОМ, фізичний пристрій або середовище, призначене для прийому, зберігання та видачі даних протягом певного часу” [754, с. 460]; **пам’ять** (інформ.) – “сукупність технічних пристроїв і процесів, що забезпечують запис, зберігання й відтворення інформації в електронно-обчислюваній машині” [544, с. 880].

Отже, ретермінологізація становить процес: 1) виникнення терміна на основі термінологізації детермінологізованої лексеми – колишнього терміна (схема переходу “терміносфера А → загальноновживана мова → терміносфера Б”); 2) повернення терміна у первинну терміносферу зі значенням, яке він

отримав в іншій терміносфері або загальноновживаній мові (схема переходу “терміносфера А → терміносфера Б (загальноновживана мова) → терміносфера А”); 3) повторної термінологізації загальноновживаної одиниці в різних терміносферах (схема переходу “загальноновживана мова → терміносфера А → терміносфера Б”). Перший і другий випадки цього процесу кваліфікуємо як первинну ретермінологізацію, а третій пропонуємо розглядати як вторинну. Первинна ретермінологізація, що відбувається за схемою “терміносфера А → загальноновживана мова → терміносфера Б”, виразно простежується на прикладі таких термінів: *арена* (істор.) → *арена* (загальноновж.) → *арена* (будів.) → *арена* (техн.); *магістраль* (інжен.) → *магістраль* (загальноновж.) → *магістраль* (комп.) тощо. Первинна ретермінологізація за схемою “терміносфера А → терміносфера Б (загальноновживана мова) → терміносфера А” представлена термінами: *подіум* (інженер. істор.) → *подіум* (загальноновж.) → *подіум* (інжиніринг); *порт* (військ. істор.) → *порт* (загальноновж.) → *порт* (військ.) тощо. Вторинна ретермінологізація, що відбувається за схемою “загальноновживана мова → терміносфера А → терміносфера Б”, чітко простежується в розвитку значення термінів: *ланцюг* (загальноновж.) → *ланцюг* (тех.) → *ланцюг* (електротех.) → *ланцюг* (молек. генет.); *маршрут* (загальноновж.) → *маршрут* (логіст.) → *маршрут* (комп.); *пам'ять* (загальноновж.) → *пам'ять* (псих.) → *пам'ять* (інформ.) → *пам'ять* (інформ.) тощо.

Проаналізуємо два різновиди транстермінологізації (семантичну і функціональну), що відбувається за схемою “терміносфера А → терміносфера Б”:

5.3.2.1. Семантична транстермінологізація – перехід терміна з терміносфери-донора до терміносфери новітніх технологій зі збереженням мовної форми вираження й трансформацією семантики, коли відбувається значеннєве переосмислення терміна у терміносфері-реципієнті:

аберація (опт.) – “нечіткість або викривленість зображення, що його дають оптичні прилади” [732]; **аберація** (генет.) – “зміна структури хромосом, що виникає за їхніх розривів, з наступною втратою генетичного матеріалу, його частковим подвоєнням або поступовим з’єднанням фрагментів хромосом в новому співвідношенні” [698, с. 260];

ампліфікація (лінгв.) – “стилістична фігура, що використовується для підсилення виразності мови; з цією метою нанизуються синоніми, інтонаційно однотипні речення, використовуються повтори” [712, с. 14]; **ампліфікація** (мол. ген.) – “збільшення числа копій ДНК, що лежить в основі полімеразної ланцюгової реакції” [712, с. 14];

амфібія (зоол.) – “земноводна тварина, личинка якої дихає зябрами, а дозріла особина – легенями” [712, с. 36]; **амфібія** (ботан.) – “земноводна рослина, яка може жити й у воді, і на суші” [712, с. 36]; **амфібія** (техн.) – “машина, спроможна пересуватись і суходолом, водою або під водою / літак, пристосований для посадки на суші й на воді” [712, с. 36];

аспірація (лінгв.) – “акустичний ефект (шум), що утворюється за різної сили вдихання повітря під час вимовляння звуку” [712, с. 16]; **аспірація** (мед.) – “відсмоктування рідини або повітря, скупчених внаслідок різних захворювань у якій-небудь порожнині тіла” [544, с. 43]; **аспірація** (техн.) – “відсмоктування порошку з приміщення” (з газ.); **аспірація** (мед.) – “потрапляння сторонніх тіл у дихальні шляхи під час вдиху” [758];

аутсайдер (менедж.) – “хто-, що-небудь, що не витримує конкуренції, залишається останнім, поза увагою суспільства”; **аутсайдер** (маркет.) – “підприємство, що не входить до монополістичних об’єднань”; **аутсайдер** (спорт.) – “команда або спортсмен, що займає одне з останніх місць у турнірній таблиці” [758]; **аутсайдер** (менедж.) – “зовнішній працівник, який працює поза штатом певного підприємства” (Колесніков 2007, с. 35);

аутсорсинг (економ.) – “користування зовнішніми ресурсами” [777, с. 176]; **аутсорсинг** (інжинірінг.) – “керування зовнішніми підрядниками

непрофільними активами підприємства з метою їх розвитку й оптимізації” [758];

брандмауер (будів.) – “глуха стіна з вогнетривкого матеріалу, яка розділяє два будинки або проведена всередині одного великого будинку з протипожежною метою” [544, с. 95]; **брандмауер** (інформ.) – “система чи комбінація систем, яка для захисту створює межу між комп’ютером і мережею, двома або більше мережами, запобігаючи несанкціонованому потраплянню в мережу або попереджаючи про вихід із неї пакетів даних” [514, с. 32]; **брандмауер** (реклам.) – “рекламний плакат, розташований на глухій стіні будівлі” [758], “великоформатна нестандартна рекламна конструкція, що розміщується на стінах, фасадах будинків і будівель (так само називають настінні панно або настінні панелі)” [679];

вірус (біол.) – “найдрібніший мікроорганізм (неклітинна форма живої матерії, яка складається з нуклеїнової кислоти і білкової оболонки), збудник інфекційних захворювань рослин, тварин і людини” [707, с. 109]; **вірус** (комп.) – “програма, здатна створювати свої копії та впроваджувати їх у різні об’єкти комп’ютерних систем, мереж і т. ін. без відома користувача, зберігаючи здатність подальшого поширення та спричиняючи непередбачені зміни в роботі комп’ютера” [712, с. 110];

домен (істор.) – “особисте земельне володіння середньовічного феодала” [707, с. 180]; **домен** (інформ.) – “частина інформаційного інтернет-простору, асоційована з певним власником (державою, організацією, індивідом)” [544, с. 316];

імунітет (мед.) – “несприятливість організму або його здатність протистояти збудникам інфекційних хвороб, а також деяким отрутам” [712, с. 245]; **імунітет** (політ.) – “виключне право не підлягати деяким загальним законам, що надається особам, які посідають особливе становище в державі” [544, с. 493]; **імунітет** (юр.) – “звільнення певних категорій працівників від деяких правових норм” [758];

клон (біотех.) – “генетично однорідне потомство рослинного або тваринного організму, яке утворюється внаслідок вегетативного розмноження (у багатоклітинних організмів) або нестатевого поділу клітин (у одноклітинних організмів)” [707, с. 273]; **клон** (інформ.) – “комп’ютер, апаратне чи програмне забезпечення, що працює так само, як якийсь більш відомий пристрій / забезпечення, розроблений з метою неліцензійного поширення” [712, с. 293];

компіляція (літ.) – “писання твору на основі чужих матеріалів без самостійного дослідження й опрацювання джерел” [712, с. 302]; **компіляція** (прог.) – “трансляція програми, складеної вихідною мовою високого рівня, в еквівалентну програму низькорівневою мовою, близькою до машинного коду” [754, с. 332];

конвертер (тех.) – “обертова піч грушоподібної або циліндричної форми, у якій виплавляють сталь продуванням повітря чи кисню через розплавлений чавун” [712, с. 305]; **конвертер** (інформ.) – “програма переведення даних з одного формату в інший” [758]; **конвертер** (фін.) – “інструмент для конвертації грошей із однієї валюти в іншу” [758]; **конвертер** (комп.) – “компілятор із вихідною та цільовою мовами одного, зазвичай високого, рівня” [544, с. 563];

локатор (тех.) – “пристрій для визначення місцезнаходження об’єкта способом уловлювання відбитих від нього звукових хвиль або радіохвиль” [712, с. 345]; **локатор** (телеком.) – “програма, що визначає місцеположення користувача мобільного пристрою за найближчими точками доступу Wi-Fi та мобільними стільниками, без використання GPS або інших систем супутникової навігації” [617];

локус (геом.) – “місце або точка в просторі” [544, с. 626]; **локус** (псих.) – “характеристика особистості, що визначає схильність приписувати свої успіхи або невдачі внутрішнім або зовнішнім чинникам” [700, с. 131];

маніпуляція (мед.) – “складний прийом, складна дія над чим-небудь під час роботи руками” [544, с. 644]; **маніпуляція** (психол.) – “вплив на кого-небудь, що-небудь, спрямування його в потрібному напрямі” [758]; **маніпуляція** (політ.) – “дія людини, яка використовує спотворені уявлення кого-небудь про що-небудь і має на меті змусити його зробити щось, що суперечить його бажанням або інтересам” [524, с. 321];

матрикс (генет.) – “основна речовина хромосоми, у яку “вкраплені” гени” [544, с. 652]; **матрикс** (поліграф.) – “один із способів виготовлення еластичних форм високого друку” [544, с. 652];

матриця (техн.) – “штамп, шаблон, форма з витисненням у ньому заглибленням, що точно відповідає формі оброблюваної деталі” [712, с. 345]; **матриця** (інформ.) – “електронні об’єкти, впорядковані у вигляді двомірного масиву” [709]; **матриця** (комп.) – “спеціальний диск, що слугує зразком для створення інших дисків (CD, DVD) із записом (музики, фільмів тощо)” [709]; **матриця** (матем.) – “сукупність чисел, розміщених у прямокутній таблиці у вигляді n стовпців і m рядків” [709]; **матриця** (книж.) – “загальна основа, модель, схема чого-небудь” [758];

навігація (мореплав.) – “наука про методи водіння кораблів” [712, с. 384]; **навігація** (тех.) – “маршрутизація, вибір оптимального шляху проходження об’єкта в просторі, орієнтування на місцевості за допомогою спеціальних приладів” [792, с. 408];

планшет (геодез.) – “дошка з натягнутим на неї папером, на який наносять план місцевості під час знімання” [712, с. 431]; **планшет** (інформ.) – “персональний переносний комп’ютер з мінімальними розмірами і вагою, без громіздкого корпусу; планшетний комп’ютер” [758]; **планшет** (комп.) – “клас ноутбуків, обладнаних пристроєм рукописного введення, об’єднаним з екраном” [566]; **планшет** (граф.) – “спеціальна площа з механізмом для позначення положень точок, що застосовується як пристрій введення позицій” [544, с. 979]; **планшет** (театр.) – “підлога сцени

у театрі, зроблена з окремих щитів, які можна виймати, щоб змінювати рельєф сцени” [732];

реверсія (біол.) – “повернення до вихідного фенотипового прояву гена, який був втрачений або змінений внаслідок мутації” [544, с. 1205]; **реверсія** (економ.) – “повернення майна колишньому власникові” [712, с. 460];

сайт (генет.) – “найменша ділянка гена, яка здатна підлягати мутаціям і рекомбінуватися залежно від інших ділянок” [712, с. 480]; **сайт** (інформ.) – “місце веб-сторінки в інтернеті, яка має чітко структуровану назву” [712, с. 480];

самеліт (істор.) – “у Стародавньому Римі озброєний охоронець, слуга, що супроводжував свого володаря” [544, с. 1295]; **самеліт** (молек. генет.) – “облігатні внутрішньоклітинні паразити, представлені лінійними РНК та ДНК” [674, с. 64]; **самеліт** (політ.) – “держава, формально незалежна, але яка перебуває під політичним та економічним впливом іншої держави і користується її протекціонізмом на міжнародній арені” [732]; **самеліт** (інформ.) – “мінісайт, що бере участь в просуванні сайту, товару, сервісу” [523, с. 508]; **самеліт** (техн.) – “зубчасте колесо з рухомою віссю обертання, яке здійснює рух одночасно навколо своєї осі й осі центрального колеса” [732];

слот (техн.) – “апаратний роз’єм, з’єднаний з системною шиною і призначений для установки додаткових модулів, що розширюють конфігурацію пристрою” [519, с. 95; 712, с. 500]; **слот** (штуч. інтел.) – “у представленні знань складова фрейму, що характеризує деяку властивість або зв’язок описуваного фреймом поняття або об’єкта” [586, с. 83]; **слот** (телеком.) – “умовне позначення позиції телевізійного каналу й радіоканалу в мультиплексі – пакеті телевізійних каналів, радіоканалів” [515, с. 463]; **слот** (інформ.) – “у пірінгових мережах місце в черзі на отримання (скачування) файлу” [709];

сублімація (хім.) – “перехід речовини із твердого стану в газоподібний із оминанням рідкої фази” [646, с. 596]; **сублімація** (тех.) – “технологія перенесення зображення на різні поверхні, за якої відбувається перехід фарбувальної речовини з твердого стану в газоподібний, без переходу в рідку фазу, із подальшою дифузією фарби в структуру поверхні матеріалу” [632, с. 47–58]; **сублімація** (псих.) – “психічний процес перетворення і переключення енергії афективних потягів на цілі соціальної діяльності й культурної творчості” [758];

транскрипція (лінгв.) – “спосіб передавання звукового складу окремих слів чи цілого тексту в письмовій формі” [712, с. 184]; **транскрипція** (мол. ген.) – “процес синтезу РНК з використанням ДНК як матриці, перенесення генетичної інформації з ДНК на РНК” [573, с. 174]; **транскрипція** (мол. ген.) – “перший етап біосинтезу білків, за якого відбувається перенесення генетичної інформації. В його основі лежить процес переписування послідовності нуклеотидів ДНК у послідовність нуклеотидів матричної РНК” [698, с. 306];

трафік (інжен.) – “кількість одиниць транспорту, що проїжджають через яку-небудь точку” [806, с. 321]; **трафік** (інформ.) – “інтенсивність потоку повідомлень у мережі передачі даних” [544, с. 1471];

форум (наук.) – “захід суспільного спілкування; широкі представницькі збори – з’їзд, конференція, конгрес” [712, с. 580]; **форум** (інформ.) – “клас веб-додатків для організації спілкування відвідувачів веб-сайту; обговорення, спілкування і мережі інтернет” [712, с. 580];

якір (мореплав.) – “пристрій для утримання на місці суден, плавучих маяків тощо у вигляді металевого стержня з лапами, які чіпляються за ґрунт” [544, с. 1647]; **якір** (електротех.) – “обертова частина електричної машини постійного струму, ротор, який призначений для з’єднання всіх обертових секцій обмотки і для рівномірного переміщення їх у магнітному полі генератора” [732]; **якір** (НЛП) – “будь-який стимул, пов’язаний із певною

реакцією, умовний рефлекс” (ППНЛП, с. 271); **якір** (НЛП) – “прийом нейролінгвістичного програмування, що полягає в зв’язуванні певного емоційного стану з тактильним або іншим відчуттям” [700, с. 182]; **якір** (інформ.) – у деяких комп’ютерних мовах (HTML і ін.) відмітка в тексті, на яку можна послатися з іншого місця тексту [754, с. 581]; **якір** (аерокосм.) – пристрій для утримання на місці літального апарату легше повітря [709];

5.3.2.2. Функціональна транстермінологізація – перехід терміна з терміносфери-донора до терміносфери новітніх технологій зі збереженням його мовної форми вираження та семантики з лише функціональною переорієнтацією:

даунсайзинг (економ.) – “скорочення, зменшення обсягів виробництва” [567, с. 186]; **даунсайзинг** (менеджм.) – “стратегія по скороченню розмірів організації, коли скорочується персонал, змінюється його організаційна структура і структура організаційного процесу” [616];

діагностика (мед.) – “процедура визначення фізичного стану пацієнта та його оцінки, вираженої у прийнятій медичній термінології, що ґрунтується на всебічному систематичному дослідженні організму пацієнта” [544, с. 302]; **діагностика** (консалт.) – “загальна процедура перевірки функціонування системи, зокрема виконання процедур за допомогою пошуку несправностей в обладнанні або в обчислювальній системі в цілому” [544, с. 302]; **діагностика** (техн.) – “визначення відмов технічного об’єкта (повної або часткової втрати ним експлуатаційних властивостей), спричинених порушенням умов його експлуатації, старінням конструктивних елементів, впливом середовища та ін. чинниками” [549];

дрейф (мореплав.; авіакосм.) – “зміна курсу судна або літака від початкового під дією чого-небудь” [544, с. 327]; **дрейф** (генет.) – “явище ненаправленої зміни частот алельних варіантів генів у популяції, зумовлене випадковими статистичними причинами” [703, с. 173]; **дрейф** (метролог.) –

“небажана зміна значення вихідного сигналу пристрою в той час, коли значення всіх його вхідних сигналів незмінні” [544, с. 327];

полігон (військ.) – “спеціально відведена й підготовлена ділянка суші, неба або моря, призначена для підготовки (навчання) особового складу військ та випробувань різних видів озброєння й військової техніки” [707, с. 449]; **полігон** (будів.) – “відкритий майданчик, пристосований та обладнаний для виготовлення збірних залізобетонних конструкцій (або їх елементів)” [732]; **полігон** (робототех.) – “ділянка місцевості, обладнана спеціальними спорудами, приладами тощо для випробування технічних засобів різного призначення” [712, с. 435]; **полігон** (осв.-трен.) – “територія, на якій проводяться рольові ігри на місцевості” [637, с. 34];

Таких термінів у терміносфері новітніх технологій досить багато, що можна пояснити активним впровадженням найновітніх технологій у різні галузі знання й людської діяльності, а також загальною тенденцією до міждисциплінарного синтезу взаємної інтеграції дисциплін, проведенням міжгалузевих аналогій за функцією позначуваного фрагмента дійсності.

Таким чином, транстермінологізацію інтерпретуємо як перехід термінів з однієї терміносфери до іншої з різними семантичними (повне / часткове переосмислення) й функціональними змінами, що відбувається за схемою “терміносфера А → терміносфера Б”. Розрізняємо два види цього процесу – семантична транстермінологізація (перехід терміна з терміносфери-донора до терміносфери новітніх технологій зі збереженням мовної форми вираження й трансформацією семантики, коли відбувається значеннєве переосмислення терміна у терміносфері-реципієнті) та функціональна транстермінологізація (перехід терміна з терміносфери-донора до терміносфери новітніх технологій зі збереженням його мовної форми вираження та семантики, коли відбувається лише функціональна переорієнтація).

Отже, когнітивна лінгвістика на перший план висуває специфіку формування концептуального змісту термінів. З погляду соціокогнітивного термінознавства термін – це результат раціонального пізнання дійсності, яке відбиває усвідомлені ознаки в різних змістових компонентах терміноконцепта. У процесі формування терміноконцепта відбувається відволікання уваги агента термінологізації від усіх особливостей окремих предметів, що належать до одного класу, і виділяється щось спільне для них. Цей процес завершується номінацією спеціального поняття – термінотворенням. Механізм термінологізації з погляду соціокогнітивного термінознавства має аналогію з механізмом концептуалізації термінологічного концепту. Когнітивне вивчення терміна експлікує процеси семантичного розвитку терміна, еволюції окремих ознак термінопоняття, динаміки змісту терміноконцепту, перекатегоризації категорійних ознак поняття. Звичайні концепти, що виявляються в концептосфері мови, можуть проникати до терміносфери / термінологічної концептосфери, набувати певних змістових компонентів і перетворюватися на терміноконцепти (термінологізація). У відповідній термінологічній концептосфері наукової галузі чи фаху такий терміноконцепт може зазнавати ретермінологізації, транстермінологізації та детермінологізації, знову переходячи тим самим до звичайної концептосфери, адже терміни, як спеціальні мовні одиниці, існують і реалізують свої властивості тільки в межах “рідної” конкретної терміносфери.

5.4. Міждисциплінарний синтез знання як чинник семантичної спеціалізації концептів у суміжних із новітніми технологіями терміносферах

У сучасних умовах організації наукової / професійної діяльності активізується міжфахова взаємодія, яка синтезує можливості осмислення, інтерпретації та перетворення реалій навколишнього світу різних сфер науки й техніки та каталізує особливості термінотворення в різних сферах людської

діяльності. Міжфахова кооперація інтегрує концептосфери різних галузей знань та створює сприятливе поле для розвитку терміносфери новітніх технологій, оскільки сприяє інтенсивному породженню нових смислів, що втілюють нове міждисциплінарне знання. Розвиток терміносфери й відповідно концептосфери новітніх технологій суттєво прискорюється через трансфер концептів у межах суміжних терміносфер, а отже, й концептосфер, що інколи спричиняє їх *семантичну спеціалізацію*.

Спеціалізацію термінологічного концепту можна визначити як процес поглибленого розвитку окремої семи в його змістовій (інформаційно-смысловій) структурі, як семантичний розвиток у концепту в межах його концептосфери “особливих” значень [404, с. 128]. *Семантичну спеціалізацію концепту* вбачаємо у формуванні в його структурі відносно вузьких значень, актуалізація яких зумовлена або його входженням до нової концептосфери з відносно зміненим концептуальним полем, або його виконанням нової(-их) “семантичної(-их) ролі(-ей)” у новій концептуальній сфері, або його породженням у результаті розвитку науки / фаху в конкретному аспектуальному напрямі, або його модифікацією у результаті позиціювання нової концепції об’єкта чи явища.

Концептосфера будь-якої галузі знання є сукупністю індивідуальних, групових, універсальних і / або наукових / професійних концептів, об’єднаних на підставі інтегративної концепт-ознаки ‘науковий світ’ або ‘професійний світ’, що певною мірою взаємозумовлюють, взаємодетермінують та взаємоінтерпретують один одного. В умовах міжфахової комунікації концепти, актуальні для однієї сфери пізнання й діяльності людини, у результаті переходу опиняються в іншій сфері, якій притаманні інші специфічні характеристики, інша система координат, інші смислові акценти щодо сприйняття та осмислення навколишніх реалій. Інтегрування до нового смислового середовища спричиняє завдяки новому семантичному оточенню модифікацію концептуального змісту, який, або

знає розширення, або звуження, або власне метафоричного чи метонімічного переосмислення. Досліджуючи процеси розвитку значення, охоплення семантичних ознак, уведення тих чи тих ознак у змістову структуру, виявляємо, що значеннєвий компонент концепту може характеризуватися поступовим наростанням чи послабленням ознаки / дії, розширенням, звуженням, поширенням, розгорненням ознаки тощо.

Описані процеси дозволяють стверджувати, що семантична спеціалізація концепту може бути *ступенева* – зі спонтанним виявом нової ознаки (*одноступенева* чи *двоступенева*), *градуальна* – із поступовим виявом нової ознаки (*однорівнева* чи *дворівнева*) або *радіальна* – із одночасним розвитком нових ознак у кількох різних семантичних модифікаціях концепту (терміни – наші – Т. С.). Простежимо основні тенденції семантичної спеціалізації термінів-концептів у терміносфері й відповідно концептосфері новітніх технологій.

Так, концепт (техн.) “механізм”, який реалізує зміст “пристрій, що передає або перетворює рух, прилад” [732], у результаті міжфахової комунікації та синтезу нового знання зазнав трансферу з ТТНТ (напр., робототех. *конструкторський механізм*, авіакосм. *пусковий механізм*) до ТСГНТ із семантичною спеціалізацією різних типів, напр.: політ. *національний механізм* (одноступенева з набуттям ознаки ‘масштабності’, ‘вагомості’), управ. *державний механізм* (одноступенева з набуттям ознаки ‘державний’), управ. *виконавчий механізм* (двоступенева з набуттям ознаки ‘державний’ → ‘виконавчий’), маркетинг. *механізм виживання* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘виживання’ з-поміж інших ознак), маркетинг. *механізм закупівель* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘закупівлі’ з-поміж інших ознак), маркетинг. *механізм конкуренції* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘конкуренція’ з-поміж інших ознак), маркетинг. *механізм реалізації* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘реалізація’ з-поміж інших ознак), НЛП. *механізм візуалізації* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘візуалізація’ з-поміж

інших ознак), НЛП. *механізм впливу* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘вплив’ з-поміж інших ознак), НЛП. *механізм пам’яті* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘пам’ять’ з-поміж інших ознак), НЛП. *механізм саморегулювання* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘саморегулювання’ з-поміж інших ознак), консалт. *механізм допомоги* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘допомога’ з-поміж інших ознак), консалт. *механізм моніторингу* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘моніторинг’ з-поміж інших ознак), консалт. *механізм посередництва* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘посередництво’) тощо.

Концепт (інформ.) “програмне забезпечення” акумулює знання про сукупність програм оброблення інформації – операційні системи, професійні програми, офісні пакети, спеціалізовані програми, службові програми, засоби розроблення й прикладні програми тощо (448), що у ТІТНТ репрезентують терміни: *програма-завантажувач, програма-компілятор, програма-оболонка, програма-пакувальник, програма-антивірус, програма-комунікатор, програма діагностики, програма-редактор* тощо. Цей концепт сьогодні паралельно актуалізує себе в ТТНТ із семантичною спеціалізацією різних типів, напр.: авіакосм. *програми-автопілоти* (одноступенева з набуттям ознаки ‘автопілот’), робототех. *програмне забезпечення робота* (одноступенева з набуттям ознаки ‘для робота’), трансп. *програми сервісу автомобілів* (двоступенева з набуттям ознаки ‘сервіс’ → ‘сервіс автомобілів’), робототех. *програми управління гаражем* (двоступенева з набуттям ознаки ‘управління’ → ‘управління гаражем’), енергет. *програми управління енергоблоком* (двоступенева з набуттям ознаки ‘управління’ → ‘управління енергоблоком’), авіакосм. *програми диспетчерських систем* (двоступенева з набуттям ознаки ‘управління’ → ‘диспетчерських систем’), електрон. *програми-аналізатори середовища в лабораторіях* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘аналізатор’ → ‘аналізатор середовища’ → ‘лабораторне середовище’) тощо. Спостерігаємо

функціонування досліджуваного концепту й у ТСГНТ, у якій терміни-репрезентанти також зазнають різної семантичної спеціалізації, напр.: телеком. *телеметричні програми* (одноступенева з набуттям ознаки ‘телеметричні’), інжинір. *логістичні програми* (одноступенева з набуттям ознаки ‘логістичні’), девелоп. *програма-експерт* (одноступенева з набуттям ознаки ‘експертний’), інжинір. *програми домофонів, турнікетів, замків* (двоступенева з набуттям ознаки ‘керування приладом’ → ‘прилад’), інжинір. *програми автоматизації розрахунків* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘автоматизація’ → ‘автоматизація розрахунків’), інжинір. *програми зчитування електронних ключів* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘зчитування’ → ‘зчитування ключів’), інжинір. *програми керування рухом транспорту* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘керування’ → ‘керування рухом’) тощо.

Концепт (техн.) “інженерні системи” реалізує зміст “комплекс елементів, за допомогою яких у будівлях (спорудах) підтримуються параметри середовища, необхідні для життєдіяльності людини або нормальної роботи технологічного обладнання (температура, вологість, швидкість руху й чистота повітря), задовольняються потреби в ресурсах у потрібних кількостях і необхідних параметрів (опалення, вентиляція, водопостачання, подавання електрики, газу, підведення кабелів – телефона, інтернет, ТБ), відводяться відходи життєдіяльності або побічні продукти виробництва (каналізація, газовідводи, вентиляція) і здійснюється автоматичний (або напівавтоматичний) дистанційний контроль над роботою всіх технологічних процесів” [67, с. 211; 68, с. 292; 558, с. 97; 609, с. 413], що у ТТНТ репрезентують терміни: *конвекторні системи, очисні системи на ультрафіолеті, системи автономного кондиціювання, системи виробничого водопостачання, системи парового опалення, системи примусової вентиляції, системи промислової електрифікації* тощо. Різнопрофільність цього концепту виявляється в його актуалізації в ТІТНТ із різними типами

семантичної спеціалізації, напр.: телеком. *системи телемовлення* (одноступенева з набуттям ознаки ‘для телемовлення’), телеком. *системи персонального виклику* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘виклик’ → ‘персональний виклик’), телеком. *системи супутникового зв’язку* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘зв’язок’ → ‘супутниковий зв’язок’), телеком. *системи віддаленого відеоспостереження* (двоступенева з набуттям ознаки ‘відеоспостереження’ → ‘віддалене відеоспостереження’), телеком. *транкінгові системи обслуговування абонентів* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘обслуговування’ → ‘обслуговування абонентів’ → ‘транкінгова’), інформ. *інженерні інформаційні системи* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘інженерні’ з-поміж інших ознак), інформ. *виробничі інформаційні системи* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘виробничі’ з-поміж інших ознак), інформ. *технологічні інформаційні системи* (радіальна з розвитком нової ознаки ‘технологічні’ з-поміж інших ознак) тощо. Також спостерігаємо семантичну спеціалізацію концепту в ТСГНТ із різними типами семантичної спеціалізації, напр.: інжинір. *системи життєзабезпечення* (одноступенева з набуттям ознаки ‘для забезпечення життя’), інжинір. *системи охорони здоров’я* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘охорона’ → ‘охорона здоров’я’), інжинір. *система фармакологічного нагляду* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘нагляд’ → ‘фармакологічний нагляд’) тощо.

Зміст концепту (інформ.) “системи комунікації” можна узагальнити в такому формулюванні: “система управління процесами передавання інформації між іншими системами, що об’єднує комутаційне обладнання, комунікатора, реципієнта, мережі й канали передавання інформації” [230, с. 336; 296, с. 57]. У процесі синтезу нового знання концепт зазнав трансферу з ТІТНТ (напр., інформ. *системи кабельного зв’язку*, інформ. *системи конференц-зв’язку*, телеком. *системи радіозв’язку*, телеком. *системи*

телерадіомовлення, телеком. системи телефонії) до ТПНТ із семантичною спеціалізацією різних типів, напр.: авіакозм. *авіаційні системи ведення радіообміну* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘радіообмін’ → ‘ведення радіообміну’ → ‘авіаційні’), військ. *військові системи передавання інформації* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘інформація’ → ‘передавання інформації’ → ‘військові’), авіакозм. *космічні системи передачі даних* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘дані’ → ‘передача даних’ → ‘космічні’), авіакозм. *системи авіаційного сповіщення* (двоступенева з набуттям ознаки ‘сповіщення’ → ‘авіаційне сповіщення’), робототех. *системи спілкування “машина-людина”* (двоступенева з набуттям ознаки ‘спілкування’ → ‘спілкування “машина-людина”’), військ. *системи сповіщення надзвичайних ситуацій* (двоступенева з набуттям ознаки ‘сповіщення’ → ‘сповіщення надзвичайних ситуацій’), техн. *системи транспортного радіообміну* (двоступенева з набуттям ознаки ‘радіообмін’ → ‘транспортний радіообмін’) тощо. У ментально-мовному просторі ТПНТ зміст концепту “системи комунікації” набуває компонента “системи спілкування тварин”, а в ментально-мовному просторі концепту ТСГНТ – розширює свій зміст, залучаючи значення “міжнародні знакові / кодові / жестові системи”, “PR-системи”, “системи маркетингу та реклами” тощо.

Концепт (інформ.) “системи оброблення інформації” репрезентує зміст “сукупність технічних засобів, кваліфікованого персоналу, програмного забезпечення та методів отримання і перетворення інформації, що дозволяє на основі вихідного масиву даних отримувати вихідні показники, необхідні для аналізу, контролю, планування, управління” [382, с. 158; 552, с. 222; 786, с. 4]. У результаті міжфахової взаємодії та синтезу нового знання цей концепт зазнав трансферу з ТПНТ (напр., *системи оброблення даних, системи оброблення текстів, системи оброблення графіки, системи оброблення звуку, системи оброблення анімації, системи оброблення знань,*

системи введення інформації, системи кодування-декодування) до ТСГНТ із семантичною спеціалізацією різних типів, напр.: політ. *система довіреного сповіщення* (двоступенева з набуттям ознаки ‘сповіщення’ → ‘довірене сповіщення’), політ. *системи інтегрування інформації* (двоступенева з набуттям ознаки ‘інтегрування’ → ‘інтегрування інформації’), політ. *системи збирання оперативної інформації* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘збирання’ → ‘інформація’ → ‘оперативна інформація’), політ. *системи маніпуляції свідомістю електорату* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘маніпуляція’ → ‘свідомість’ → ‘свідомість електорату’), політ. *системи отримання агентських даних* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘отримання’ → ‘дані’ → ‘агентські дані’), політ. *системи оцінювання достовірності інформації* (градуальна дворівнева з поступовим виявом ознак ‘оцінювання’ → ‘інформація’ → ‘достовірність інформації’).

Отже, міждисциплінарний синтез знання спричиняє семантичну спеціалізацію концептів, яку пропонуємо трактувати як процес поглибленого розвитку окремої семи в його змістовій (інформаційно-смісловій) структурі, як семантичний розвиток у концепту в межах його концептосфери “особливих” значень. Семантичну спеціалізацію концепту вбачаємо у формуванні в його структурі відносно вузьких значень, актуалізація яких зумовлена або його входженням до нової концептосфери з відносно зміненим концептуальним полем, або його виконанням нової семантичної ролі в новій концептосфері, або його породженням у результаті розвитку науки / фаху в конкретному аспектуальному напрямі, або його модифікацією у результаті позиціювання нової концепції об’єкта чи явища. Семантична спеціалізація концептів у суміжних із новітніми технологіями терміносферах може бути ступенева – зі спонтанним виявом нової ознаки (одноступенева чи двоступенева): напр., *національний механізм, державний механізм, виконавчий механізм, програми-автопілоти, програмне забезпечення*

робота, програми сервісу автомобілів, програми управління гаражем, програми управління енергоблоком, програми диспетчерських систем, телеметричні програми, логістичні програми, програма-експерт, програми домофонів, турнікетів, замків; системи телемовлення, системи віддаленого відеоспостереження, системи життєзабезпечення, системи авіаційного сповіщення, системи спілкування “машина-людина”, системи сповіщення надзвичайних ситуацій, системи транспортного радіообміну, система довіреного сповіщення, системи інтегрування інформації тощо; градуальна – із поступовим виявом нової ознаки (однорівнева чи дворівнева): напр., програми автоматизації розрахунків, програми зчитування електронних ключів, програми керування рухом транспорту, системи персонального виклику, системи супутникового зв’язку, транкінгові системи обслуговування абонентів, системи охорони здоров’я, система фармакологічного нагляду, авіаційні системи ведення радіообміну, військові системи передавання інформації, космічні системи передачі даних, системи збирання оперативної інформації, системи маніпуляції свідомістю електорату, системи отримання агентських даних, системи оцінювання достовірності інформації тощо; радіальна – з одночасним розвитком нових ознак у кількох різних семантичних модифікаціях концепту: напр., інженерні інформаційні системи, виробничі інформаційні системи, технологічні інформаційні системи тощо.

5.5. Комунікативна інтенція як чинник термінопородження й концептотворення в науковому / професійному дискурсі

Інтенсифікація професійної комунікації (конференції, семінари, колоквиуми, круглі столи, інтернет-конференції, вебінари, майстер-класи, брифінги тощо) та обмін досвідом між науковцями / фахівцями, стрімкий розвиток наукового / професійного дискурсу як наслідок покращення технічних можливостей підтримання заходів, фіксації та передавання

інформації сприяють активному породженню нових наукових / професійних концептів та розбудові відповідних концептосфер.

У соціокогнітивному термінознавстві об'єктом дослідження стали соціологічний, комунікативний та когнітивний аспекти термінопородження в науковому та професійному дискурсах, де вивчення терміна вимагає його орієнтацію на комунікативно-діалогічний вимір. А тому термін можна інтерпретувати як результат комунікативного наміру науковця / фахівця втілити свої знання та поділитися ними в науковій / професійній спільноті. Комунікативний намір (інтенція) означає конкретну мету, спрямованість висловлювання мовця, відображає його мотиви, експлікує причини, що зумовили комунікацію [269, с. 20]. За визначенням П. Г. Грайса, інтенція реалізує прагнення мовця повідомити дещо, передати певне значення, яке зводиться до поняття, що його можна виразити дієсловом “розуміти в цьому контексті” [446, с. 263–279]. Дж. Серль додає, що комунікативна інтенція передбачає врахування мовцем не тільки контексту висловлювання, а й фонових знань щодо об'єкта розповіді [335, с. 210]. О. С. Ахманова розуміє інтенцію як потенційний або віртуальний зміст висловлювання; О. О. Леонтьєв, О. М. Шахнарович трактують її як перший етап породження висловлювання, за яким ідуть мотив, внутрішнє проговорення та реалізація [145, с. 19]. На нашу думку, комунікативна інтенція в науковому / професійному спілкуванні втілює прагнення людини поділитися своїм умінням, фаховим досвідом, науковими результатами з іншими, передати власні наукові / професійні знання учням, студентам, колегам, науковцям, фахівцям-однодумцям. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що основна функція терміна – якнайточніше концептуалізувати фрагмент наукової / професійної картини світу, категоризувати різнопланові смисли, а основне завдання – забезпечити ефективність наукової / професійної комунікації через фіксацію основних властивостей пізнаваних предметів або явищ та розкриття їхніх найістотніших ознак. Важливо при цьому враховувати, що

характерною особливістю термінів, як вважає Г. О. Винокур, є те, що вони не існують самі по собі, а активізуються в мові залежно від усвідомлення їхньої необхідності [56, с. 144], а також той факт, що, на думку М. М. Володіної, сутність терміна переважно полягає в тому, що, “акумулюючи загальномовну й спеціальну інформацію, він стає одиницею мовного та наукового / професійного знання, а також одиницею професійної комунікації” [62, с. 345].

Як відомо, комунікація – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами тощо) між двома або більше особами, який забезпечує їх взаєморозуміння [768, с. 21]. Ми можемо інтерпретувати наукову / професійну комунікацію як сферу використання з-поміж інших засобів мови й термінів. Такий погляд дає змогу простежити й змодельовати процес термінопородження під час наукового / професійного спілкування, тобто дослідити термін у дії, у реальних комунікативних ситуаціях. Процес термінопородження протікає водночас із процесом виокремлення фрагмента дійсності та осмислення його крізь призму наукового / професійного знання й досвіду, тобто концептотворення з подальшою інтерпретацією інформації, яку вже акумулює новостворений термін-концепт, та втілення її у дефініції терміна.

Доволі часто власне термінопородженню передує процес формування лише якогось уявлення про фрагмент світу, що нерідко знаходить вияв в описовій конструкції (передтермін), “розмитій” дефініції (прототермін), а лише потім виформовується в науковий / професійний термін-концепт, який позначає випрацьовану фахівцем або поколіннями фахівців чітку дефініцію. Специфічною особливістю термінопородження є те, що термін утворюється на основі або вже наявного терміна, або за аналогією до вже випрацьованих певним способом термінотворення моделей.

Одним із механізмів породження терміноконцептів може бути змістова компресія якогось фрагмента наукового тексту, яка згодом стає підґрунтям

для формування дефініції новоствореного терміна. У найзагальнішому вигляді такий процес термінопородження можна представити у вигляді операції, спрямованої на формально-семантичне перетворення фрагмента тексту в дефініцію породжуваного терміна, який має або новостворений план вираження (якщо це абсолютно новий, упроваджений фахівцем термін), або той самий план вираження (якщо це відомий термін) та перетворений план змісту порівняно з формою попередньої дефініції. Семантичний обсяг такого терміна повністю відповідає плану змісту його дефініції – вступає, за словами Л. П. Пшеничної, “у відношення тежсамості” [316, с. 37].

Ще одним механізмом термінопородження є “згортання” наукової ідеї, сформульованої у вигляді певних теоретичних положень у дефініцію й віднаходження для такої дефініції відповідної мовної форми вираження. Серед основних функцій дефініції, сформульованих або на основі наукового тексту, або безпосередньо вписаних у науковому тексті, за Л. М. Алексеевою, такі: 1) дефініція є безпосередньою породжувальною базою терміна; 2) дефініція – семантичний еквівалент терміна; 3) дефініція забезпечує однозначне тлумачення терміна у тексті [6, с. 19].

Оскільки термінопородження ми розглядаємо як частину процесу наукової / професійної комунікації, то вихідним матеріалом вважаємо *породжувальну базу терміна*, що є частиною тексту, в якій прямо або побічно експлікується дефініція [127, с. 31]. Це поняття ширше, ніж поняття дефініції, але за формою породжувальна база терміна може також збігатися з дефініцією.

Отже, процес термінопородження – свідоме творення терміна як результату комунікативної інтенції науковця / фахівця в тій чи тій галузі професійної діяльності задля повідомлення спеціального знання. Це також процес перетворення породжувальної бази терміна в дефініцію, а дефініції як семантичного еквівалента терміна, на термін. Цей процес можна представити у вигляді такої моделі: **(комунікативна інтенція [науковця / фахівця]) →**

[кон]текст = породжувальна база терміна → дефініція = термін (або (KI) → [K]T = ПБТ → Д = Т).

Простежимо процес термінопородження за визначеними етапами на прикладі термінопородження в терміносфері технічних новітніх технологій.

Ситуація [681]: демонстрація нового надсучасного технологічного двигуна компанії Форд в Україні, що завдяки потужно спланованій рекламній кампанії за надзвичайно короткий час став маркет-концептом.

Комунікативна інтенція: авторитетно переконати споживачів України, що їм запропоновано найсучаснішу, неперевершену на сьогодні технологію.

[Кон]текст: *Малий, потужний і надзвичайно ефективний – це головні атрибути нового трициліндрового двигуна від Форд. Лише один літр робочого об'єму нового турбомотору з прямим впорскуванням палива видає 125 кінських сил для отримання максимального драйверського задоволення. Споживач має можливість одночасно відчувати переваги високих експлуатаційних характеристик та низького споживання палива завдяки впровадженню інноваційних технологій. Інженери компанії Форд вдосконалили систему охолодження двигуна, запровадивши технологію змінної швидкості циркуляції охолоджуючої рідини. Це призводить до швидшого прогріву двигуна, що, в свою чергу, зменшило внутрішнє тертя, витрати палива та викиди CO₂, коли двигун ще холодний. Розподільний вал приводиться в дію приводним ременем, який працює у масляній ванні, що, знову ж таки, сприяє зменшенню внутрішнього тертя в двигуні і, як наслідок, – економії палива. Завдяки змінним фазам газорозподілу відбувається оптимізація згоряння паливної суміші в будь-яких режимах роботи силового агрегата як при низьких, так і при високих обертах. Подібна система сприяє так званому процесу очищення циліндру від відпрацьованих газів. Це відбувається на фазі перекриття клапанів, тобто, коли впускний і випускний клапан одночасно відкриті. До того ж, очищення*

циліндру сприяє кращій продуктивності турбонагнітача. На новому Екобусті використовується друге покоління системи прямого впорскування з центральним розташуванням форсунки впорскування. Така конструкція сприяє кращому охолодженню поршня незалежно від його геометрії. А також до підвищення ефективності згоряння паливної суміші та зменшення витрат пального. Пряме впорскування палива дозволяє вводити декілька порцій палива за один такт впуску. То ж воно вводиться максимально ефективно, наскільки це потрібно. Інженери Форд також розробили абсолютно новий випускний колектор, який відтепер інтегровано в головку блоку циліндрів. Це знижує температуру випускних газів і дозволяє оптимізувати паливну суміш навіть на високих обертах. Варто сказати, що інноваційна концепція дозволяє працювати двигуну плавніше і значно зекономити на паливі. Конструкція турбокомпресора забезпечує постійну продуктивність, навіть при низьких значеннях крутного моменту, що, в свою чергу, дає можливість отримати затребувану потужність з мінімальними затримками під час прискорення. Колінчастий вал нині виготовляється з низько фрикційним покриттям, що, безперечно, сприяло зменшенню внутрішнього тертя. Масляний насос зі змінною продуктивністю забезпечує оптимальний тиск масла в двигуні залежно від його обертів. Це означає, що тиск масла регулюється залежно від потреби. Менше витрат пального, менше викидів CO₂ і значно кращі експлуатаційні характеристики. Це новий літровий Екобуст від Форд. Об'єднуючи найсучасніші технології, Екобуст дає водію отримати справжнє задоволення від керування. І він доступний вже сьогодні.

Породжувальна база терміна: Двигун “Екобуст” – новий літровий трициліндровий двигун від Форд, що має один літр робочого об’єму нового турбомотору з прямим впорскуванням палива, при цьому видає 125 кінських сил. Цей двигун має вдосконалену систему охолодження завдяки технології змінної швидкості циркуляції охолоджуючої рідини, що забезпечує швидкий

прогрів двигуна, низькі витрати палива та викиди CO₂. Двигун має вдосконалену систему згоряння паливної суміші в будь-яких режимах роботи силового агрегату як при низьких, так і при високих обертах, яка сприяє процесу очищення циліндру від відпрацьованих газів на фазі перекриття клапанів. Двигун має друге покоління системи прямого впорскування з центральним розташуванням форсунки впорскування, що сприяє кращому охолодженню поршня незалежно від його геометрії, введенню декількох порцій палива за один такт впуску. В головку блоку циліндрів інтегровано новий випускний колектор, що знижує температуру випускних газів і дозволяє оптимізувати паливну суміш, дає можливість отримати затребувану потужність з мінімальними затримками під час прискорення. Двигун має колінчастий вал з низькофрикційним покриттям, що, безперечно, сприяє зменшенню внутрішнього тертя. Масляний насос зі змінною продуктивністю забезпечує оптимальний тиск масла в двигуні залежно від його обертів.

Дефініція: Двигун Екобуст – новий літровий трициліндровий двигун від Форд, що має 125 кінських сил, вдосконалену систему охолодження, низькі витрати палива та викиди CO₂, вдосконалену систему згоряння паливної суміші, друге покоління системи прямого впорскування, удосконалений блок циліндрів, колінчастий вал з низькофрикційним покриттям, масляний насос зі змінною продуктивністю.

Термін – [концепт] – двигун “Екобуст”. Нині, коли продажі автомобілів Форд значно зросли завдяки технологічним вдосконаленням, цей концепт став не тільки відомим серед споживачів, конкурентів, сектора обслуговування, але й визначив подальший рух технологій двигунобудування в різних країнах світу.

Ситуація [682]: презентація нової серії автомобілів “Куга”. Дизайнер екстер’єру компанії Форд Бо Панук розгортає концепт “кінетик дизайн”,

репрезентуючи авторське розуміння цього тренду, яке завдяки засобам масової інформації та мережі інтернет поширюється серед споживачів.

Комунікативна інтенція: запевнити споживача, що технологія створення зовнішньої архітектури автомобіля допоможе його власникові створити відповідний імідж у суспільстві.

[Кон]текст: *Існує думка, що стиль Кінетик Дизайн, який вже носить увесь модельний ряд Форд, не підлягає вдосконаленню. Лінії і без того гострі, кузов автомобіля, наче гепард, який готується до стрибка. Куди вже динамічніше <...> Ми вирішили, що нова Куза має бути більш спортивною, щоб вона пасувала власнику з таким самим характером <... > Колісна база залишилася такою ж, як і її попередниця, однак ми зробили кузов більш витягнутим, я б навіть сказав, трохи прилизаним, трохи вищим та на 81 міліметр довшим. Ми намагалися зберегти скульптурність кузова, яка була притаманна Кузі першого покоління, тож ви можете побачити бокові м'язи вздовж усього кузова. Графіка бокового скла – в стилі, притаманному всім новим Фордам. Ви вже бачили цей вигін на Фокусі, Фієсті та Сі-Максі. Ми зберегли хромовані елементи – усю лінію з підйомом догори. Ну, а ці дві лінії ми зробили спеціально, щоб підкреслити, що під капотом приховане децю дуже потужне.*

Породжувальна база терміна: *Стиль автомобільного дизайну Кінетик – вдосконалений зовнішній вигляд модельного ряду Форд із гострими лініями, специфічною графікою бокового скла, хромованими елементами, спеціальними двома лініями на капоті – натяком на потужність двигуна, динамічним витягненням кузова, який став трохи вищим та на 81 міліметр довшим, має скульптурність вигину та бокові м'язи вздовж усього корпусу. Стиль Кінетик – це спортивне виконання для власника із спортивним характером.*

Дефініція: *Стиль автомобільного дизайну Кінетик – удосконалений стиль модельного ряду Форд із гострими лініями, специфічною графікою*

бокового скла, хромованими елементами, спеціальними двома лініями на капоті, динамічним витягненням кузова, скульптурністю вигину, боковими м'язами, спортивним виконанням для власника зі спортивним характером.

Термін – [концепт] – *стиль автомобільного дизайну [Кінетик].* Концепт набуває поширення серед споживачів з усього світу через дилінгову мережу, інтернет, ЗМІ та рекламу. Купуючи машину, середній споживач уже тримає в пам'яті це поняття, адже у своєму виборі надає перевагу варіантам марок із таким дизайнерським рішенням.

У сфері природничих новітніх технологій також спостерігаємо активні процеси породження концептів.

Ситуація [685]: французий завод розробив та запровадив “технологію доїння рослин”. Виконавчий директор заводу Жан-Пол Февре представляє новітню технологію, що дозволяє виробляти біоматеріали для косметології та фармакології.

Комунікативна інтенція: поділитися інноваційним досвідом.

[Кон]текст: *Ми виробляємо молекули з рослин. Їх було б дуже складно виробляти інакше. Ці молекули представляють особливий інтерес для косметичної продукції і для фармакології. Коштовні молекули з потужними властивостями – екстракт із надзвичайних рослин. Ця французька фірма є піонером галузі, яку вона називає технологією рослинного доїння. Рослини вирощують без ґрунту і їхнє коріння згодом слугує для доїння дорогоцінних молекул. Рослини природним чином виробляють активні речовини, які дозволяють їм захищатися проти несприятливих чинників у довкіллі. Ми занурюємо коріння у розчинник. Це збільшує проникність коріння і його здатність виділяти цінні молекули... У нас є мексиканська рослина, яка виробляє молекулу, корисну для лікування остеопорозу у жінок. Є дві рослини, які виробляють природним чином протизапальні речовини. Є одна рослина, яка б мала допомогти виробляти молекули, що є корисними в лікуванні деяких видів раку і рідкісних генетичних захворювань. Двері*

відчиняються, а за ними – сотні літрів природних антиоксидантів, готових для відправлення. Живлення рослин відбувається за спеціальним методом, аби у них краще росло коріння і отже, аби здобувати більше цінних молекул. На порівняно обмеженому просторі ми можемо виробляти багато кілограмів, десятки кілограмів речовини, які цілком відповідають потребам ринку. Теплиці забиті стелажками з надзвичайними рослинами, які вирощуються і проходять тестування на те, наскільки вони здатні доїти молекули для нових медпрепаратів...

Породжувальна база терміна: Ця французька фірма є піонером галузі, яку вона називає технологією рослинного доїння. Рослини вирощують без ґрунту і їхнє коріння згодом слугує для доїння дорогоцінних молекул. Молекули з рослин представляють особливий інтерес для косметичної продукції і для фармакології. Коштовні молекули з потужними властивостями – екстракт з надзвичайних рослин. Рослини виробляють активні речовини, які дозволяють їм захищатися проти несприятливих чинників у довкіллі. Цінні молекули містять протизапальні речовини, є природними антиоксидантами, є корисними для лікування остеопорозу у жінок..., деяких видів раку і рідкісних генетичних захворювань.

Дефініція: Технологія рослинного доїння – це екстракція специфічних корисних молекул рослинного походження, які є цінними для косметології та фармакології, шляхом хімічного витягнення цих молекул з оголеного коріння рослин, які вирощують без ґрунту.

Термін – [концепт] – технологія рослинного доїння. Цей концепт є зовсім новим у концептосфері новітніх технологій, оскільки термін щойно запропонований самими розробниками специфічної технології.

Ситуація [684]: німецька компанія KWS LOCHOW HMBG розробила технологію Pollen Plus – технологію генетичного захисту гібридів жита від ураження ріжком. Доктор Пір Вільде – голова відділу селекції цієї компанії –

представляє новітню технологію, що дозволяє підвищити стійкість гібридів жита до ураження цією хворобою.

Комунікативна інтенція: переконати споживачів користуватися новітньою технологією.

[Кон]текст: *Жито – це перехреснозапильна культура. І як перехреснозапильна зернова культура вона дуже чутлива до ураження ріжками. Ось тут. Дуже велика склероція, яка росте прямо на колоску. Вона в три, чотири, навіть у п'ять разів більша за житнє зерно. Зернозбиральний комбайн, звичайно ж, не може відрізнити зерно жита від ріжка. І в підсумку все це потрапляє у бункер комбайна. Після переробки зібраного врожаю ріжки можуть потрапити в борошно і, в кінцевому результаті, у наш хліб або корм для тварин. Ось чому важливою метою для рослинництва є створення сортів та гібридів, які мають відмінну стійкість до ріжка. Між сортами є значні відмінності. Адже один сорт утворює багато пилку, блокуючи тим самим шлях для спори ріжка, а інший сорт утворює менше пилку. І тому, відповідно, цей сорт – більш уразливий до хвороб. Федеральне відомство Німеччини з сортовипробування оцінює стійкість сортів і гібридів жита до ураження ріжками за дев'ятибальною шкалою. Один бал – відмінна стійкість: майже немає ріжків у зібраній продукції. І дев'ять балів – сорт уразливий ріжком. Дивлячись на цю ділянку, за такою шкалою я б оцінив її у два або три бали. Так само я оцінюю і цю ділянку. А ось тут ми бачимо жито, яке дуже сильно уражене ріжками. Просто жахлива картина. Колоски дуже сильно пошкоджені. На кількох колосках ми можемо нарахувати близько сорока ріжків. Завдяки технології Pollen Plus (Pollen+) гібриди жита KWS мають відмінну стійкість до ураження ріжками. Наші гібриди утворюють значну кількість пилку. Під час цвітіння хмари пилку піднімаються над полем і рослини дуже швидко запилюються. А тому квітка закривається дуже швидко, і збудник захворювання не встигає заразити рослину. Сільськогосподарські виробники,*

які прагнуть забезпечити найкращий захист своїх посівів жита, шукають гібриди з таким логотипом – логотипом технології *Pollen Plus (Pollen+)*. Це гібриди селекції *KWS LOCHOW*. І такі гібриди мають найліпший генетичний захист проти ураження ріжками.

Породжувальна база терміна: Важливою метою для рослинництва є створення сортів та гібридів, які мають відмінну стійкість до ріжка. Між сортами є значні відмінності. Адже один сорт утворює багато пилку, блокуючи тим самим шлях до спори ріжка, а інший сорт утворює менше пилку. І тому, відповідно, цей сорт більш уразливий до хвороб. Завдяки технології *Pollen Plus (Pollen+)* гібриди жита *KWS* мають відмінну стійкість до ураження ріжками. Наші гібриди утворюють велику кількість пилку. Під час цвітіння хмари пилку піднімаються над полем і рослини дуже швидко запилюються. А тому квітка закривається дуже швидко, і збудник захворювання не встигає заразити рослину. Сільськогосподарські виробники, які прагнуть забезпечити найкращий захист своїх посівів жита, шукають гібриди з таким логотипом – логотипом технології *Pollen Plus (Pollen+)*. Це гібриди селекції *KWS LOCHOW*. І ці гібриди мають найліпший генетичний захист проти ураження ріжками;

Дефініція: Технологія *Pollen Plus* – це технологія виведення гібрида жита, який має генетичний захист проти ураження ріжками завдяки продукуванню великої кількості пилку, що утворює пилкову хмару над полем, сприяє швидкому запиленню та закриванню квіток і тим самим блокує шлях для спори ріжка;

Термін – [концепт] – Технологія *Pollen Plus*.

У галузі інформаційних і телекомунікаційних новітніх технологій процеси породження нових концептів відбуваються найактивніше, адже сама царина визнана як така, що найстрімкіше розвивається у всьому світі.

Ситуація [680]: медіакомпанія Euronews в розділі новин high-tech презентує нову технологію зберігання та користування інформацією – Cloud-технологію.

Комунікативна інтенція: познайомити широкий загал із новітньою технологією зберігання та обробки даних.

[Кон]текст: *Якщо ви і досі гадаєте, що хмари служать тільки для того, щоб із них ішов дощ, у вас цілком застарілі уявлення. Сьогодні хмарами називають великі групи віддалених серверів, які дають змогу централізованого управління даними й онлайн-доступу до комп'ютерних серверів і ресурсів. Це так звані Cloud-технології. Від англійського “cloud” – “хмара”. Останнім часом операційні системи на основі внутрішніх жорстких дисків поступово відходять у минуле, надто ж у планшетах та ноутбуках, поступаючи місцем Cloud-технологіям. Це так звані хромбуки. На вигляд вони – цілком як звичайні ноут-буки, проте не намагайтеся знайти тут Віндоус, тут працює зовсім інша операційна система, хоч і в схожий спосіб. Вона відрізняється тим, що в її основі – Cloud-технології, інтернет. Вона має лише невеличкий резерв внутрішньої пам'яті для тимчасового зберігання файлів, коли ми від'єднані від сервера. Але майже все відбувається у браузері, коли ми підключені до мережі. Цей вид пристроїв – наслідок зміни трендів, що її ми всі відчули в останні роки. Ще кілька років тому наші комп'ютери були наповнені розмаїтими програмами для кожного типу діяльності – написання текстів, роботи із зображеннями тощо. Тепер дедалі частіше ми користуємося операційною системою та інтернетом за допомогою веб-браузера. Таким чином, ми отримуємо доступ до цілого ряду послуг, які завантажуються з мережі у режимі реального часу. Які переваги та недоліки цієї технології? Почнемо з недоліків. По-перше, нам потрібно змінити підхід до роботи, адже ми не можемо більше завантажувати наші старі програми. Наприклад, ті, що є сумісними з Віндоус чи Мак-уес, адже це цілком інша операційна система.*

Перевага полягає у тому, що у вас є пристрій порівняно дешевий, дуже простий і без потужної внутрішньої пам'яті. Це дозволяє вам робити безліч речей, практично все з-поміж того, що їх зазвичай робить середній користувач. Завдання майбутнього полягає у тому, щоб постійно залишатися підключеними, де б ми не перебували. Ці технології набули значного поширення, хоч і дещо нерівномірного, у цілій Європі. Крім того, щораз тут більш популярними ставатимуть громадські місця безкоштовного доступу до Cloud-технологій. Таким чином, із серверами, розташованими у хмарах, ваш персональний комп'ютер цілу годину залишатиметься підключеним. Якщо ви користуєтесь паролем доступу до Cloud-сервера, звісно, існує ризик того, що комп'ютерні пірати можуть зламати вашу систему. Перевага полягає в тому, що ваші дані не є фізично присутніми на комп'ютері. Якщо ви, наприклад, загубите планшет або жорсткий диск комп'ютера зламається, ви можете розпочати роботу негайно на іншому комп'ютері;

Породжувальна база терміна: *Сьогодні хмарами називають великі групи віддалених серверів, які дають змогу централізованого управління даними і онлайн-доступу до комп'ютерних серверів та ресурсів. Це так звані Cloud-технології. Від англійського “cloud” – “хмара”. Останнім часом операційні системи на основі внутрішніх жорстких дисків поступово відходять у минуле, надто ж у планшетах та ноутбуках, поступаючись місцем Cloud-технологіям... Нова операційна система має лише невеличкий резерв внутрішньої пам'яті для тимчасового зберігання файлів, коли ми від'єдані від сервера... Але майже все відбувається у браузері, коли ми підключені до мережі... Таким чином, ми отримуємо доступ до цілого ряду послуг, які завантажуються з мережі у режимі реального часу... Перевага полягає у тому, що у вас є пристрій порівняно дешевий, дуже простий і без потужної внутрішньої пам'яті. Це дозволяє вам робити безліч речей, практично все з-поміж того, що їх зазвичай робить середній користувач”;*

Дефініція: *Cloud-технології – це технології віддаленого доступу до серверів зберігання та обробки даних, які забезпечують широкі можливості роботи онлайн із використанням звичного програмного забезпечення та цілого ряду послуг на приладах, що є простішими й дешевшими порівняно з попереднім поколінням ноутбуків і планшетів;*

Термін – [концепт] – *Cloud-технології.*

У сфері соціогуманітарних новітніх технологій так само спостерігаємо активне породження концептів, які формують фахівці різних галузей.

Ситуація [683]: Руслан Савчишин доповідає на засіданні круглого столу “Product management проти Project management”, представляючи електронну презентацію про продукт-менеджера.

Комунікативна інтенція: поділитися досвідом роботи продукт-менеджером.

[Кон]текст: *Принциповою є помилка, коли ми протиставляємо продукт і послугу, але насправді сама послуга дуже часто теж є продуктом. І, як це продається в Америці, наша послуга, наша, хай буде, година чи наш пакет годин пакується в якийсь, грубо кажучи, продукт і далі всі ті самі підходи, що до продукту. Тому дуже важливо як наш час, зокрема, нашу послугу запакувати. І як це продається. Чому це важливо? Тому що те, які рішення людина приймає, коли купує це або платить за це, вони є дуже аналогічними. Тому для нас, відповідно, щоб ми знали як це продати дорожче, краще і так далі... потрібна та людина, яка приймає рішення... Продуктовий менеджер – це широкий такий термін <...> Перше, за що платить наш замовник або наш клієнт – це те, що ми створюємо або додаємо якусь цінність. Дуже важливо керуватися цим, щоб ви не забували, протягом процесу роботи. Чи він злий, чи він кусь-кусь-кусь нас... Чи він... Ну, який він... Урешиті-решт, ми йому для чогось потрібні, тобто ми є чомусь цінними для нього, і за це він, теоретично, платить гроші. Це дуже така цікава установка є в нас – у менеджерів підтримки. Не так важливо*

клієнтові розв'язати його проблему – важливо зробити його щасливим. Там дуже принципова різниця. Не так важливо вирішити всі баги, хто знає, хто розуміє мене, як бути достатньо якісним,.. достатні баги, тобто найкритичніші вирішити. І ця дуже принципова, філософська, з одного боку, різниця, вона дуже сильно впливає, знову-таки, на управлінські рішення наші. Тому, що ми є чомусь цінними... ми як компанія, чи як команда, чи як людина ..., напевне, для того замовника зовнішнього, хто платить гроші. Чим більше цінності ми надамо, теоретично, тим більше грошей ми від нього можемо отримати. <...> Друга дуже важлива роль, зокрема продуктового менеджера, – це ... ми постійно працюємо в умовах невизначеності ..., тобто є ринок..., на цьому ринку є інші гравці..., у того зовнішнього гравця є більше грошей..., у нього – завжди більше людей, завжди більше будь-якого виду ресурсів. І це перманентний стан... А-а, є одна-єдина перевага, яка така фундаментальна. Тобто, це швидкість <... > Швидкість змін – це і є те, до чого ми ..., чи то продукти, чи то методології, чи то ми як команда готуємося... Без цього нічого немає. Хто швидше змінюється, той, відповідно, виживає <...> Точно так само... Чим швидше ми адаптуємо наш продукт, тобто результат нашої праці... Чи то якісь навички, чи то програмний продукт, у цьому випадку... Чим більш живучим він є, більшу сатисфакцію, задоволення потреб він дає... Чим більш ціннішим він є, чим більш відповідає вимогам для кінцевого нашого клієнта, тим більше грошей він платить <... > Є два види компаній – швидкі або мертві... Так само і з людьми, так само з продуктами, результатом нашої праці <... > Ключове, що я повинен зробити, – це поставити завдання, показати своє бачення, розказати, як це буде. Чи, якщо завдання ставить хтось інший, – передати це команді. Причому, це не один раз. Це – процес. Це потрібно робити постійно <...> Звичайно ж, продуктовий менеджер перманентно спілкується. Це людина, яка має багато-багато навичок... Єдиний спосіб універсальний – це тісна співпраця з тими спеціалістами, які тратять на

конкретну цінну річ більше часу. Їм треба говорити, писати, підтримувати, щоб забезпечити перманентне покращення продукту <... > Одна з основних функцій керівника – це забезпечити процес безперервного покращення продукту (6:43 – 18:51).

Породжувальна база терміна: *Продуктовий менеджер – це такий широкий термін <...> Перше, за що платить наш замовник або наш клієнт, – це те, що ми створюємо або додаємо якусь цінність. Дуже важливо керуватися цим, щоб ви не забували, протягом процесу роботи. Чи він злий, чи він кусь-кусь-кусь нас... Чи він... Ну, який він... Урешті-решт, ми йому для чогось потрібні, тобто ми є чомусь цінними для нього і за це він, теоретично, платить гроші. Це дуже така цікава установка є в нас, у менеджерів підтримки. Не так важливо клієнтові розв'язати його проблему, важливо зробити його щасливим. <...> Друга дуже важлива роль, зокрема продуктового менеджера, – це ми постійно працюємо в умовах невизначеності, тобто є ринок..., на цьому ринку є інші гравці..., у того зовнішнього гравця є більше грошей... , у нього – завжди більше людей, завжди більше будь-якого виду ресурсів. І це перманентний стан... А-а, є одна-єдина перевага, яка така фундаментальна. Тобто, це швидкість <...> Швидкість змін – це і є те, до чого ми ... чи то продукти, чи то методології, чи то ми як команда готуємося... Без цього нічого немає. Хто швидше змінюється, той, відповідно, виживає <...> Точно так само... Чим швидше ми адаптуємо наш продукт, тобто результат нашої праці... Чи то якісь навички, чи то програмний продукт, у цьому випадку... Тим більш живучим він є, більшу сатисфакцію, задоволення потреб він дає... Чим більш ціннішим він є, чим більш відповідає вимогам для кінцевого нашого клієнта, тим більше грошей він платить <...> Є два види компаній – швидкі або мертві... Так само і з людьми, так само з продуктами, результатом нашої праці <... > Ключове, що я повинен зробити, – це поставити завдання, показати своє бачення, розказати, як це буде. Чи, якщо завдання ставить*

хтось інший, – передати це команді. Причому, це не є один раз. Це – процес. Це потрібно робити постійно <...> Звичайно ж, продуктивний менеджер постійно спілкується. Це людина, яка має багато-багато навичок... Єдиний спосіб універсальний – це тісна співпраця з тими спеціалістами, які тратять на конкретну цінну річ більше часу. Їм треба говорити, писати, підтримувати, щоб забезпечити постійне покращення продукту <... > Одна з основних функцій керівника – це забезпечити процес безперервного покращення продукту.

Дефініція: *Продуктивний менеджер – це менеджер, який відповідає за створення певної цінності для клієнта, за розв’язання його проблем, забезпечення його вимог, задоволення його потреб, за швидкість розроблення або адаптації продукту, надання або модифікації послуги, за формування завдань для команди тих, хто безпосередньо створює продукт та за стимулювання їх до безперервного покращення продукту.*

Термін – [концепт] – Продуктивний менеджер.

Отже, інтенсифікація спеціальної комунікації та поглиблення обмінів досвідом між науковцями / фахівцями у всіх чотирьох субсферах терміносфери новітніх технологій активізували процеси термінопородження й концептотворення в науковому / професійному дискурсі. Процес термінопородження – свідоме творення терміна як результату комунікативної інтенції науковця / фахівця в тій чи тій галузі професійної діяльності задля повідомлення спеціального знання. Це також процес перетворення породжувальної бази терміна в дефініцію, а дефініції, як семантичного еквівалента терміна, – на термін. Пропонуємо модель породження терміна комунікативною інтенцією науковця / фахівця: комунікативна інтенція [науковця / фахівця] → [кон]текст → породжувальна база терміна → (оператор) → дефініція → термін.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 5

Міжнародні мовно-професійні контакти спричиняють появу іншомовних запозичень у терміносфері новітніх технологій, які репрезентовано різними типами: запозичення – матеріальні буквальні, матеріальні трансформовані, змішані, буквальні кальки, трансформовані кальки, інтернаціоналізмів з греко-латинськими елементами, іншомовних аббревіатур. Поповнення терміносфери з іншомовних термінологій – закономірне об'єктивне явище. Запозичені терміни зазнають графічних, фонетичних, морфологічних та лексико-семантичних змін. Термінам-запозиченням властиві точність, конкретність, однозначність, висока словотвірна активність. Вони розширюють терміносферу новітніх технологій, роблять її універсальною, функціональною. З іншого боку, збалансоване терміновикористання як запозичених, так і рідних терміноодиниць є раціональним методом збереження національної самобутності української мови. Надмірна кількість запозичень може ускладнювати сприймання інформації, а повна відмова від міжнародної термінології може ізолювати українську терміносферу від оновлення, осучаснення, адекватності відображення розвитку світових процесів.

Лінгвокультурні інтерференції активно сприяють імпортуванню іншокультурних концептів у терміносферу новітніх технологій. Характер і наслідки імпорту наукових / професійних концептів виявляють кілька тенденцій: деякі концепти принципово не прижилися в концептосфері відповідних технологій (“порожні”), інші набули функціонування із семантичною конотацією (“конотовані”), інші адаптувалися / не адаптувалися своїм змістом в українській концептосфері (“термінологічно неадаптовані / адаптовані”), інші інкорпоровано зі змістовою модифікацією або без неї в національній семантичній структурі (“змістово модифіковані / немодифіковані”). Рецепція імпортованих концептів свідчить про пізнання нової області діяльності, мовні інновації є наслідком лінгвокультурних

інтерференцій у технологічній сфері. Завдяки концептуальному імпортуванню терміносфера виступає як динамічна концептосфера, яка зазнає оновлення, розширення буденного знання, збагачення в своєму змісті, складі концептуальних ознак, розширення мережі інтракатегоріальних і міжкатегоріальних зв'язків. Динамічність терміносфери новітніх технологій свідчить про постійний розвиток концептуальної картини світу, пов'язаний з поступом науки, техніки, виробництва в інших країнах, про формування нового бачення світу згідно з баченням інших народів.

Розвиток нових сфер людської діяльності активізує процеси термінологізації, ретермінологізації та транстермінологізації в терміносфері новітніх технологій. Соціокогнітивне термінознавство інтерпретує термін як результат раціонального пізнання дійсності, яке відбиває усвідомлені ознаки в різних змістових компонентах терміноконцепта, досліджує закономірності формування концептуального змісту термінів, коли в процесі термінотворення відбувається відволікання уваги агента термінологізації від усіх особливостей окремих предметів, що належать до одного класу, виділяється щось спільне для них і вербалізується в певній терміноодиниці. Механізм термінологізації з погляду соціокогнітивного термінознавства має аналогію з механізмом концептуалізації термінологічного концепту. Когнітивне вивчення терміна експлікує процеси семантичного розвитку терміна, еволюції окремих ознак термінопоняття, динаміки змісту терміноконцепту, перекатегорізації категорійних ознак поняття. Звичайні концепти, що виявляються в концептосфері мови, можуть проникати до терміносфери / термінологічної концептосфери, набувати певних змістових компонентів і перетворюватися на терміноконцепти (термінологізація). У відповідній термінологічній концептосфері наукової галузі чи фаху такий терміноконцепт може зазнавати ретермінологізації, транстермінологізації та детермінологізації, знову переходячи тим самим до звичайної концептосфери, адже терміни, як спеціальні мовні одиниці, існують і

реалізують свої властивості тільки в межах “рідної” конкретної терміносфери (детермінологізація).

Первинна та вторинна (двоступенева та багатоступенева) термінологізація зумовлює швидкий розвиток термінологічного значення в терміносфері новітніх технологій. Первинна термінологізація – явище продукування загальноновживаною лексемою лише одного термінологічного значення в певній терміносфері. Вторинна (двоступенева та багатоступенева) термінологізація – явище розвитку подальшої спеціалізації термінологічного значення певною лексемою в конкретній терміносфері.

Ретермінологізація становить процес: 1) виникнення терміна на основі термінологізації детермінологізованої лексики – колишнього терміна; 2) повернення терміна в первинну терміносферу зі значенням, яке він отримав в іншій терміносфері або загальноновживаній мові; 3) повторної термінологізації загальноновживаної одиниці в різних терміносферах. Перший і другий випадки цього процесу кваліфікуємо як первинну ретермінологізацію, а третій пропонуємо розглядати як вторинну.

Транстермінологізація – перехід термінів з однієї терміносфери до іншої з різними семантичними (повне / часткове переосмислення) й функціональними змінами. Є два різновиди цього процесу – семантична транстермінологізація (перехід терміна з терміносфери-донора до терміносфери новітніх технологій зі збереженням мовної форми вираження й трансформацією семантики, коли відбувається значеннєве переосмислення терміна у терміносфері-реципієнті) та функціональна транстермінологізація (перехід терміна з терміносфери-донора до терміносфери новітніх технологій зі збереженням його мовної форми вираження та семантики, коли відбувається лише функціональна переорієнтація).

Міждисциплінарний синтез знання спричиняє семантичну спеціалізацію терміноконцептів, що становить процес поглибленого розвитку окремої ознаки в його змістовій структурі, семантичний розвиток у концепту “особливих” значень у межах його концептосфери. Семантична

спеціалізація концепту спричиняє формування в його структурі відносно вузьких значень, актуалізація яких зумовлена або його входженням до нової концептосфери з відносно зміненим концептуальним полем, або його виконанням нової семантичної ролі в новій концептосфері, або його породженням у результаті розвитку науки / фаху в конкретному аспектуальному напрямі, або його модифікацією у результаті позиціювання нової концепції об'єкта чи явища. Семантична спеціалізація концептів у суміжних із новітніми технологіями терміносферах буває ступенева – зі спонтанним виявом нової ознаки (одноступенева чи двоступенева), градуальна – із поступовим виявом нової ознаки (однорівнева чи дворівнева), радіальна – з одночасним розвитком нових ознак у кількох різних семантичних модифікаціях концепту.

Інтенсифікація спеціальної комунікації та поживлення обмінів досвідом між науковцями / фахівцями у всіх чотирьох субсферах терміносфери новітніх технологій активізують процеси термінопородження й концептотворення в науковому / професійному дискурсі. Процес термінопородження – свідоме творення терміна як результату комунікативної інтенції науковця / фахівця в тій чи тій галузі професійної діяльності задля повідомлення спеціального знання. Це також процес перетворення породжувальної бази терміна в дефініцію, а дефініції як семантичного еквівалента терміна, на термін. Породження терміна комунікативною інтенцією науковця / фахівця реалізується за моделлю: комунікативна інтенція [науковця / фахівця] → [кон]текст → породжувальна база терміна → (оператор) → дефініція → термін.

Вектор нових досліджень соціокогнітивних чинників формування і розвитку терміносфер (наряду з мовно-професійними контактами, лінгвокультурними інтерференціями, розширенням і виділенням нових сфер людської діяльності, міжфаховою комунікацією, міждисциплінарним синтезом знання, комунікативною інтенцією в науковому / професійному спілкуванні) може зміститися на явища глобалізації, транскорпоративної взаємодії фахівців, білінгвізму / трилінгвізму науковців тощо.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічна концепція дисертаційної праці ґрунтується на основоположному в сучасній лінгвістиці антропоцентричному підході до опису мовних явищ, який передбачає зосередження уваги дослідника на вивченні змістового наповнення лексичних одиниць. Соціокогнітивне термінознавство як новий лінгвістичний напрям розвивається на постулатах соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики (когнітивної семантики) й термінознавства, досліджує виникнення й функціонування терміна в соціальному контексті, враховуючи людську когніцію (наївне / фахове пізнання, наукову / професійну категоризацію і концептуалізацію) і комунікацію (спеціальний дискурс, фахове спілкування).

Результати комплексного вивчення формування та розвитку терміносфери новітніх технологій під впливом лінгвосоціокогнітивних чинників дозволяють зробити такі висновки:

1. Соціокогнітивне термінознавство розвиває ґрунтовний метопоняттєвий, процедурний, методологічний апарат, пов'язаний з проблемами пізнання й відображення структур знання в термінологічних одиницях. Воно продовжує вирішувати проблеми традиційного термінознавства, суттєво доповнює його, дає змогу описувати терміни концептуально (як концептуальні структури) й категорійно (як категорійні мережі).

Теоретичні положення соціокогнітивного термінознавства констатують, що основна одиниця аналізу в новому напрямі – термінологічний концепт [терміноконцепт]; властивість терміна і його дефініції – інтерпретація світу; сукупності термінів складають терміносфери; терміносфери вербалізують термінологічні концептосфери, категорійні мережі; дефініція терміна – динамічна як в діяхронії, так і в синхронії, містить різний обсяг інформації; термінологічну дефініцію складають модулі розуміння; термінологічне визначення конструюють залежно від дискурсивної настанови й користувача термінологічною інформацією; терміноконцепти постійно розвиваються.

2. Соціокогнітивне термінознавство послуговується метамовою опису, в якій інтенсифіковано вживання таких нових термінів: *терміноконцепт* [термінологічний концепт], *терміносфера*, *термінопростір*, *термінопородження*, *термінотворення*, *терміновживання*, *терміноонтологія*, *терміноонтографія*; *науковий концепт*, *професійний концепт*, *одиниця розуміння спеціального [наукового / професійного] знання* тощо.

Формування метамови відбувається через звуження сфери застосування термінів когнітивної семантики, когнітивної психології, соціолінгвістики до сфери термінознавства та через суттєве розширення концептуального апарату власне термінознавства. Соціокогнітивне термінознавство послуговується також адаптованими для його потреб термінами за блоками наукового аналізу: **термін** – *термінопоняття*; **концепт** – *концептосфера*, *наукова концептосфера*, *професійна концептосфера*, *концептуалізація*, *рівень концептуалізації*, *зміст концепту*, *зміст наукового концепту*, *зміст професійного концепту*, *зміст термінологічного концепту* [терміноконцепту], *зміст одиниці розуміння [спеціального знання]*, *змістова структура концепту*, *змістова структура наукового концепту*, *змістова структура професійного концепту*, *засоби вербалізації концепту*, *імпорт / інтеграція концепту*; **категорія** – *категорія*, *категоризація наївна / наукова / мовна / лексико-семантична / граматична*; **когніція** – *когнітема*, *когнітема базова / похідна / інтерпретаційна*, *соціологема*, *соціокогнітема*, *соціокогнітема похідна / інтерпретаційна*, *пропозиція*, *прототип*; **дискурс** – *дискурс*, *одиниця дискурсу*, *наукова / професійна спільнота*, *наукове / професійне мислення*, *наукова / професійна ментальність* тощо.

3. Концептуальний аналіз 100 визначень терміна “технологія” дав змогу скласти універсальну дефініцію терміноконцепту “технологія” для тлумачного словника української мови з інтерпретацією технології як *науки, знання, способу, процесу, практики, правил найекономнішого й найефективнішого перетворення речовини, сировини, матеріалів, енергії, інформації у виріб, продукт, продукцію, послугу, засіб виробництва з використанням людської сили і / або технічних засобів*.

Моделювання діахронійної концептуалізації терміноконцепту вибудовує два концептуальних ланцюжки:

1) еволюція концепту “технологія” з розвитком суспільства, техніки, технологій від палеоліту до 15 ст. у 30 змістових ознаках, найпоказовіші з яких є: “первісна техніка оброблення” → “первісна техніка створення” → “первісна техніка виготовлення” → “технології удосконалення” → “технології масового виготовлення” → “технології будування” → “технології знарядь і інструментів” → “технології землеробства” → “технології іригації” → “технології металів” → “технології зброї” → “технології транспорту” → “писемні технології” → “технології будівництва великих споруд” → “торгові технології” → “військові технології” → “технології скла” → “технології суднобудування” → “хімічна, косметична, фармакологічна технологія” → “металургійна технологія” → “токальні технології” → “гідротехнічні технології” → “ливарні технології”;

2) еволюція концепту “технологія” у мислителів, філософів й науковців з 3 ст. до н. е. до наших днів у 14 змістових компонентах з такими найяскравішими: “уміння, спосіб, прийом” → “техніка, шлях, метод, технічний процес” → “сукупність знань, послідовність дій, наукова дисципліна, методологія праці” → “мистецтво, майстерність, технологічний процес” → “наука про ремесла і закони людської практики” → “всі людські знання та вміння, спрямовані на практичні цілі” → “нова реальність, новий ступінь дійсності” → “рушій еволюції, розвитку цивілізації і всесвітньої історії” → “вид реалізації людини, засіб втілення ідей, використання світу як джерела речовини і енергії” → “засіб трансформування людини, знецінення людини до стандартизованого та взаємозамінного компоненту суспільства” → “засіб трансформації соціальної реальності”.

4. Концептуальний аналіз 20 визначень терміна “новітні технології” в лексикографічних джерелах, нормативних документах і наукових статтях дав змогу скласти універсальну дефініцію терміноконцепту “новітні технології” для тлумачного словника української мови, яка інтерпретує новітні технології як *сучасні, наукомісткі, передові, інноваційні, революційні,*

принципово нові технології – сукупність інформації, знань, інтелекту, досвіду, процесів, матеріалів, приладів, обладнання для оптимальнішого порівняно з попередніми технологіями співвідношення витрат і результатів у продукуванні [нових, дешевших, більш якісних] товарів і послуг.

Зміст термінологічного концепту “новітні технології” за дефініціями з лексикографічних джерел, нормативних документів і наукових статей формують 9 родових ознак, виражених смислами “нові”, “новітні”, “принципово нові”, “інноваційні”, “передові”, “революційні”, “сучасні”, “які не мають аналогів”, “найважливіші”.

5. Концептуальна організація концептосфери “новітні технології” містить чотири ключові терміноконцепти: “технічні новітні технології” (718 зафіксованих термінів), “природничі новітні технології” (470 зафіксованих термінів), “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології” (138 зафіксованих термінів), “соціогуманітарні новітні технології” (653 зафіксованих термінів) з чисельним розгалуженням на субконцепти вищого рівня концептуалізації (загалом 1979 термінів). Ця сукупність термінів складає зміст терміносфери новітніх технологій як результату концептуалізації наукового / професійного дискурсу в підручниках, посібниках, довідниках.

Терміносфера новітніх технологій як динамічна множина термінів складає складну мережу знань, яку можна представити концептосферами. Терміноконцепт “технічні новітні технології” структурують 11 концептів (“авіакосмічні технології”, “військові технології”, “технології в електроніці”, “будівельні технології”, “нанотехнології”, “технології приладобудування”, “оптичні технології”, “лазерні технології”, “технології роботів”, “технології в техніці”, “транспортні технології”), “природничі новітні технології” – 10 концептів (“біологічні технології”, “генетичні технології”, “екологічні технології”, “енергетичні технології”, “медичні технології”, “сільськогосподарські технології”, “фармакологічні технології”, “фізичні технології”, “хімічні технології”, “ядерні технології”), “інформаційні й телекомунікаційні новітні технології” – 2 концепти (“інформаційні

технології” і “телекомунікаційні технології”), “соціогуманітарні новітні технології” – 9 концептів (“брендингові технології”, “інжинірингові технології”, “консалтингові технології”, “маркетингові технології”, “менеджерські технології”, “НЛП-технології”, “освітньо-тренінгові технології”, “політичні технології”, “психологічні технології”).

6. Концептуалізація терміноконцепту “новітні технології” в науковому / професійному інтернет-дискурсі (у статтях) змодельована похідними соціокогнітеми (пропозиційні структури речення) й інтерпретаційними соціокогнітемами (специфічна інтерпретація, ситуаційне трактування, деталізоване осмислення).

Похідні соціокогнітеми в структурі концепту “новітні технології” представлені 22 варіантами, з-поміж яких найпоказовіші є: “рушійна сила глобалізації”, “товар”, “цінність”, “засіб проектування”, “засіб інформування”, “засіб медіа-роботи”, “спосіб спілкування”, “результат науки”, “рушій економіки”, “чинник розвитку суспільства”, “частина інфраструктури суспільства”, “засіб впливу на суспільство”. Вони засвідчують концептуальну місткість термінопоняття “новітні технології”.

Інтерпретаційні соціокогнітеми репрезентовано в дискурсі в 38 варіантах, серед яких найяскравіші: “змінюють життя”, “дивують людство”, “візуалізують події”, “збуджують людську уяву”, “змушують вірити в дива”, “роблять навчання зручним”, “поліпшують спілкування”, “гнітять людину”, “перемагають біль”, “вирішують проблеми”, “руйнують мистецтво”, “підтримують революції”, “руйнують культуру”, “змінюють відносини”, “дегуманізують людину”, “породжують деструктивність”, “несуть небезпеку приватному життю”, “змінюють характер суспільства”, “руйнують моральні цінності”, “покращують життя людей”, “позбавляють сенсу життя”, “формують єдиний світовий простір”, “впливають на роботу головного мозку людини”. Вони демонструють широкий спектр сприйняття явища *новітніх технологій* у науковому / професійному соціумі.

7. Концептуалізація терміноконцепту “новітні технології” у свідомості науковців / фахівців, змодельована за допомогою психолінгвістичних

(вільних асоціативних і вільних рецептивних) експериментів, експлікується в мікромережі термінів-реакцій. Експерименти засвідчили:

- 43 слова й словосполучення-реакції, виражених похідними соціокогнітемами, на стимул-пропозицію “**Новітні технології – це...**” (серед них: *інтернет / веб / IT / комп’ютер / ноу-хау / процесор / винахід / наука / досягнення / GOOGLE / програмування* тощо);

- 16 соціокогнітем-реакцій на стимул “**Що таке новітні технології?**” (серед них: *це технології високі / найновіші / інноваційні / передові / високорозвинені / найсучасніші / революційні* тощо);

- 38 соціокогнітем-реакцій на стимул-пропозицію “**Новітні технології як ...**” (серед них: *товар / засіб виробництва / результат науки / засіб навчання / засіб комунікації / засіб професійної діяльності / засіб впливу на психіку / біологічна загроза / генератор інформації / прогрес науки / стабілізація економіки* тощо);

- 43 похідні соціокогнітеми-реакції на стимул “**Новітні технології – що роблять?**” (з-поміж них: *покращують життя людей / розв’язують проблеми / покращують спілкування / створюють ризики для людей / створюють соціальний комфорт / руйнують сім’ю / руйнують добробут / знищують природу* тощо);

- 180 соціокогнітем-реакцій на пропозицію-стимул “**Новітні технології – які?**” (серед них: *інформаційні / комп’ютерні / наукові / передові / високі / прогресивні / оптимальні / найпотужніші / найкращі / удосконалені / ефективні / унікальні / ключові / оптимальні / високорозвинені / розвинені / перспективні / універсальні / відмінні / глобальні / революційні / програмні / інтегровані / системні / масові / автоматизовані* тощо).

Індивідуальні та унікальні (прецедентні) реакції на термін-стимул “новітні технології” у вільних асоціативних і рецептивних експериментах склали 5 % та представлені соціокогнітемами: індивідуальні – *машина часу, еліксир молодості, біороботи, зомбі, кінець світу, всесвітнє безладдя, хаос, війна кіборгів, світова війна, матриця, саркофаг, життя в бункері,*

тотальна залежність, зоряні польоти, кіберлюдина, кіберпростір; унікальні – необмежені можливості, світова влада, новий суспільний лад, загибель імперії, апокаліпсис, нічого людського, апатичне суспільство, суспільство споживачів, анархія, тотальний контроль.

Концептуалізація терміноконцепту “новітні технології” у **свідомості науковців / фахівців**, виявлена в ході спрямованого психолінгвістичного експерименту, експлікується в терміносфері з 144 терміноодиниць-інтерпретаційних соціокогнітем, серед яких: *BLUE-TOOTH, GOOGLE, RAMBLER, WI-FI, YAHOO*, бази даних, бактеріологія, віддалений відеозв’язок / доступ, віртуальні динамічні зображення, вірусологія, геотермальна енергетика, голографія, електроніка, електронна преса, імунологія, лазерографія, нанооб’єкт, наноприлад, нейрохірургія, плазмові технології, робототехніка, біометричний аналіз, система навігації, сугестивне заохочення тощо. Ці соціокогнітеми виконують функцію демаркації носіїв технологічної ментальності та інтегративно-дезінтегративну функцію, тобто умовного приєднання людини через певну особливість до відповідної спільноти та водночас віддалення від іншої. Чисельні соціокогнітеми основані на суспільних цінностях, що увиразнюють ознаки “матеріальні умови життя”, “комфорт людини”, “швидкість і функціональність в соціумі”, “довге життя людини”, “здоров’я людини”. Наявний і зворотний процес: на основі складених соціальних смислів формуються нові цінності як, наприклад, “управління знаннями людини”, “автоматизація суспільного життя”, “інформування суспільства”, “маніпулювання людьми”. Це свідчить про трансформацію традиційних смислів у інші, які відбивають нові способи людського мислення, життєдіяльності та орієнтації людей у світі.

8. Категоризація терміносфери новітніх технологій свідчить про когнітивну місткість і масштабність досліджуваного поля. Терміносфера “новітні технології” експлікує результати одночасних процесів – лексичної категоризації (первинної (універсальної) і вторинної (наукової і професійної) і граматичної категоризації (морфологічної і словотвірної). В аналізованій

терміносфері процеси категоризації є другим за концептуалізацією засобом мовної репрезентації знання, оскільки категорійні мережі закладені у свідомості людини, сформовані в ній емпірично, вербально відображаються в лексиці, системно виявляються у граматиці. Категоризація в сфері новітніх технологій експлікує системні форми осмислення сучасного світу в мові, тобто форми мовної свідомості й формати знання особливого типу.

Мовна категоризація первинного й вторинного знання відбувається відповідно до рівня усвідомлення, виділення та осмислення реалій дійсності: первинна (універсальна) категоризація здійснюється в розрізі отримання первинного знання та досвіду, а вторинна (наукова й професійна) категоризація відбувається за набуття та накопичення вторинного (наукового / раціонального і професійного / діяльнісного) знання та досвіду.

9. Терміносфера новітніх технологій відбиває результати лексичної категоризації й ґрунтується на таких **первинних (універсальних) категоріях**, як **“матерія” / “речовина”** (“об’єкт” / “предмет”, “елемент”, “властивість об’єкта / предмета”, “форма”, “розмір”, “довжина”, “ширина”, “висота”, “місце у просторі”, “маса”, “вага”, “кількість”, “якість”), **“рух”** (“переміщення в просторі”, “активність” / “пасивність”, “розвиток (прогрес) / занепад (регрес)”, “породження” / “поглинання”, “мінливість” (“динаміка”) / “стійкість” (“статика”), “трансформація” / “модифікація”, “процес”), **“простір”** (“протяжність” / “фрагментарність”, “точка відліку” / “місцезнаходження” / “локалізація в просторі”, “вертикаль” – “глибина” / “низ”, “висота” / “верх”, “горизонталь” – “праворуч” / “ліворуч”, “попереду” / “заду”, “наближеність” / “віддаленість”, “вмістище” – “внутрішнє” / “зовнішнє”, “частина / ціле”, “сегмент простору”), **“час”** (“повторюваність у часі”, “одночасність”, “частота” / “ритмічність”, “послідовність подій / явищ: початок – продовження – кінець”, “тривалість – короткочасовий / довготривалий період”, “обмежений – умовно обмежений – необмежений період”, “перевищення часової межі”, “співвіднесенність із майбутнім / минулим часом”, “локалізація в часі”, “змінність у часі”).

10. Терміносфера новітніх технологій широко представлена **вторинними (науковими / професійними) категоріями – загальнонаукові / загальнопрофесійні категорії “діяч”** (“науковець”, “фахівець”, “експерт”, “суб’єкт наукової діяльності”, “суб’єкт професійної діяльності”); **“наукова / професійна діяльність”** (“напрямок” / “галузь / сфера наукової / професійної діяльності”, “результати наукової / професійної діяльності” (“теорія” і “концепція”, “продукт” і “розробка”), “процес наукової / професійної діяльності” (“пізнавальний процес” – “сприйняття”, “уявлення”, “мислення”, “увага”, “пам’ять”, “воля”), “оцінювання наукової / професійної діяльності”); “спосіб дії” (“[науковий] метод / метод оперування” і “[наукова] методика / методика [професійної операції]”); “взаємодія” (“принцип”, “правило”, “закон”); “закономірність дій”, “послідовність дій” (“[наукова] модель” / “модель [професійної діяльності]”, “процедура [наукового дослідження]” / “процедура [виробничої операції]” та “механізм”). Загальнонаукова / загальнопрофесійна категорія “наукова / професійна діяльність” корелює із субкатегоріями “інтелектуальні / мисленнєві дії” (“план”, “програма”, “стратегія”, “прогноз”) та “професійні [операційні] дії”. З-поміж **вузьконаукових категорій** (конкретнонаукових, спеціальних) є категорії “нанотехнології”, “лазери”, “генетика”, “ядерні технології”, “новітня психологія”, а **вузькопрофесійних** – “біомедична радіоелектронна діагностика”, “нейрохірургічний інструментарій”, “генетичне обладнання” тощо.

11. Міжнародні мовно-професійні контакти спричиняють появу іншомовних запозичень у терміносфері новітніх технологій, які репрезентовано різними типами: запозичення – матеріальні буквальні, матеріальні трансформовані, змішані, буквальні кальки, трансформовані кальки, інтернаціоналізмів з греко-латинськими елементами, іншомовних аббревіатур. Поповнення терміносфери з іншомовних термінологій – закономірне об’єктивне явище. Запозичені терміни зазнають графічних, фонетичних, морфологічних та лексико-семантичних змін. Термінам-запозиченням властиві точність, конкретність, однозначність, висока

словотвірна активність. Вони розширюють терміносферу новітніх технологій, роблять її універсальною, функціональною. З іншого боку, збалансоване терміновикористання як запозичених, так і рідних терміноодиниць є раціональним методом збереження національної самобутності української мови. Надмірна кількість запозичень може ускладнювати сприймання інформації, а повна відмова від міжнародної термінології може ізолювати українську терміносферу від оновлення, осучаснення, адекватності відображення розвитку світових процесів.

Лінгвокультурні інтерференції активно сприяють імпортуванню іншокультурних концептів у терміносферу новітніх технологій. Характер і наслідки імпорту наукових / професійних концептів виявляють кілька тенденцій: деякі концепти принципово не прижилися в концептосфері відповідних технологій (“порожні”), інші набули функціонування із семантичною конотацією (“конотовані”), інші адаптувалися / не адаптувалися своїм змістом в українській концептосфері (“термінологічно неадаптовані / адаптовані”), інші інкорпоровано зі змістовою модифікацією або без неї в національній семантичній структурі (“змістово модифіковані / немодифіковані”). Рецепція імпортованих концептів свідчить про пізнання нової області діяльності, мовні інновації є наслідком лінгвокультурних інтерференцій у технологічній сфері. Завдяки концептуальному імпортуванню терміносфера виступає як динамічна концептосфера, яка зазнає оновлення, розширення буденного знання, збагачення в своєму змісті, складі концептуальних ознак, розширення мережі інтракатегоріальних і міжкатегоріальних зв’язків. Динамічність терміносфери новітніх технологій свідчить про постійний розвиток концептуальної картини світу, пов’язаний з поступом науки, техніки, виробництва в інших країнах, про формування нового бачення світу згідно з баченням інших народів.

12. Розвиток нових сфер людської діяльності активізує процеси термінологізації, ретермінологізації та транстермінологізації в терміносфері новітніх технологій. Соціокогнітивне термінознавство інтерпретує термін як результат раціонального пізнання дійсності, яке відбиває усвідомлені ознаки

в різних змістових компонентах терміноконцепта, досліджує закономірності формування концептуального змісту термінів, коли в процесі термінотворення відбувається відволікання уваги агента термінологізації від усіх особливостей окремих предметів, що належать до одного класу, виділяється щось спільне для них і вербалізується в певній терміноодиниці. Механізм термінологізації з погляду соціокогнітивного термінознавства має аналогію з механізмом концептуалізації термінологічного концепту. Когнітивне вивчення терміна експлікує процеси семантичного розвитку терміна, еволюції окремих ознак термінопоняття, динаміки змісту терміноконцепту, перекатегоризації категорійних ознак поняття. Звичайні концепти, що виявляються в концептосфері мови, можуть проникати до терміносфери / термінологічної концептосфери, набувати певних змістових компонентів і перетворюватися на терміноконцепти (термінологізація). У відповідній термінологічній концептосфері наукової галузі чи фаху такий терміноконцепт може зазнавати ретермінологізації, транстермінологізації та детермінологізації, знову переходячи тим самим до звичайної концептосфери, адже терміни, як спеціальні мовні одиниці, існують і реалізують свої властивості тільки в межах “рідної” конкретної терміносфери (детермінологізація).

Міждисциплінарний синтез знання спричиняє семантичну спеціалізацію терміноконцептів, що становить процес поглибленого розвитку окремої ознаки в його змістовій структурі, семантичний розвиток у концепту “особливих” значень у межах його концептосфери. Семантична спеціалізація концепту спричиняє формування в його структурі відносно вузьких значень, актуалізація яких зумовлена або його входженням до нової концептосфери з відносно зміненим концептуальним полем, або його виконанням нової семантичної ролі в новій концептосфері, або його породженням у результаті розвитку науки / фаху в конкретному аспектуальному напрямі, або його модифікацією у результаті позиціювання нової концепції об’єкта чи явища. Семантична спеціалізація концептів у суміжних із новітніми технологіями терміносферах буває ступенева – зі

спонтанним виявом нової ознаки (одноступенева чи двоступенева), градуальна – із поступовим виявом нової ознаки (однорівнева чи дворівнева), радіальна – з одночасним розвитком нових ознак у кількох різних семантичних модифікаціях концепту.

Інтенсифікація спеціальної комунікації та поживлення обмінів досвідом між науковцями / фахівцями у всіх чотирьох субсферах терміносфери новітніх технологій активізують процеси термінопородження й концептотворення в науковому / професійному дискурсі. Процес термінопородження – свідоме творення терміна як результату комунікативної інтенції науковця / фахівця в тій чи тій галузі професійної діяльності задля повідомлення спеціального знання. Це також процес перетворення породжувальної бази терміна в дефініцію, а дефініції як семантичного еквівалента терміна, на термін. Породження терміна комунікативною інтенцією науковця / фахівця реалізується за моделлю: комунікативна інтенція [науковця / фахівця] → [кон]текст → породжувальна база терміна → (оператор) → дефініція → термін.

Перспективними напрямками подальших досліджень соціокогнітивного термінознавства є: 1) уточнення, поглиблення й розпрацювання методології нового напрямку; 2) введення лінгвосоціокогнітивного експериментування до корпусу термінознавчих досліджень (створення банків аудіо та відео наукового / професійного мовлення, аналіз корпусів LSP, психолінгвістичні експерименти); 3) дослідження механізмів формулювання термінологічної дефініції, структурування модулів розуміння термінологічного визначення, виділення принципів відбирання термінованої інформації, сортування її за релевантністю та спеціалізацією; 4) вивчення багатозначності термінів, дослідження еволюції термінологічного значення, розширення / звуження змісту терміноконцепту; 5) простеження втілення у термінах результатів категоризації й концептуалізації наукових / професійних знань, які актуалізуються в живому науковому / професійному дискурсі під впливом соціологічних чинників; 6) популяризація нових метаодиноць, заглиблення в

сутність цих категорій, подальше розроблення таких одиниць метамови, як “термінологічний концепт”, “науковий / професійний концепт”, “терміносфера”, “термінопростір”, “наукова / професійна концептосфера”; “[наукова / професійна] концептуалізація / категоризація”; “терміноонтологія”, “терміноонтографія” та ін.; 7) аналіз термінологічної концептуалізації у діяхронії та синхронії, імпорту й адаптації терміноконцептів, концептуалізації терміноконцептів у лексикографії, науковій / фаховій літературі, науковому / професійному живому дискурсі та свідомості окремих науковців / фахівців, формування та живлення терміносфер за рахунок термінологічної концептуалізації; 8) дослідження лексичних категорій, які дозволяють опрацьовувати й по-різному структурувати великі масиви термінологічних понять: у будь-якій терміносфері можна виділити терміни-репрезентанти первинних (універсальних) категорій і вторинних (наукових і професійних) категорій; граматична категоризація, хоча й пронизує будь-яку терміносферу, є, безперечно, менш благодатною для подальшого студіювання, адже відходить убік від процесів безпосереднього термінування явищ дійсності й уособлює результати сприйняття реальності латентно; 9) нові дослідження соціокогнітивних чинників формування і розвитку терміносфер, вектор яких може зміститися на явища глобалізації, транскорпоративної взаємодії фахівців, білінгвізму / трилінгвізму науковців тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Н. В. Способи морфологічного словотвору в українській військовій термінології. *Вісник Запорізького державного університету*. 2002. № 2. С. 1–5.
2. Айдукович Й. Основные понятия лексической контактологии. *Тезисы и доклады, II Международный конгресс исследователей русского языка: Русский язык: исторические судьбы и современность*. Москва, 2004. 445 с.
3. Аксаков К. С. Опыт русской грамматики : полн. собр. соч. : Сочинения филологические. Москва, 1880. Т. 3, Ч. 2. 128 с.
4. Алексеева Л. М. Проблемы термина и терминообразования. *Учебное пособие по спецкурсу*. Перм. ун-т. Пермь, 1998. 120 с.
5. Алексеева Л. М. Терминопорождение как основа научного творчества. *Терминоведение* / под. ред. Татарина В. А. Москва, 1998. Вып. 1–3. С. 19–27.
6. Алексеева Л. М. Дерибационный аспект исследования термина и процессов терминообразования (на материале научно-технической терминологии русского и английского языков) : автореф. ... канд. филол. наук. Пермь, 1990. 19 с.
7. Алексеева Л. М. Мотивированность как атрибут термина. *Терминоведение*. 1997. Вып. 1–3. С. 19–27.
8. Алексеева Л. М., Мишланова С. Л. Медицинский дискурс : теоретические основы и принципы анализа. Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 2002. 200 с.
9. Аристотель. Сочинения. В 4 т. (Серия “Философское наследие”). Москва : Мысль, 1975–1983. Т. 2. 1978. 688 с.
10. Арутюнова Н. Д. Введение / Логический анализ языка. Ментальные действия. М. : Наука, 1993. С. 3–6.

11. Архипкина Г. Д. Когнитивные основания и антропоцентрические параметры грамматической категории числа : дисс. докт.филол.наук 10.02.19 – Теория языка, Ростов-на-Дону, 2006. 307 с.
12. Бабушкина О. Н. Социально-профессиональная когниция как источник оценочной концептуализации (на материале фразеологии). *Язык и речь в междисциплинарном пространстве* : сб. мат. междунар. науч.-практ. конф. 12–13 мая 2011 г. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУЗФ, 2011. 220 с.
13. Багана Ж., Хапилина Е.В. и др. Контактная лингвистика. Белгород : Изд-во БелГУ, 2007. 138 с.
14. Балабан О. О. Категоризація як базова когнітивна процедура. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки. 2017. Кн. 1. С. 47–52.
15. Барнич І. І. Когнітивний підхід до трактування терміна (на матеріалі фінансово-економічної сфери в німецькій та українській мовах). *Вісник Житомирського державного університету*. Філологічні науки. 2012. Вип. 65, № 3. С. 23–28.
16. Бацевич Ф. С. Текст як знак: проблеми іконічності. Теоретична і дидактична філологія. 2017. Вип. 25. С. 37–44.
17. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз : моногр. Київ : МАУП, 2005. 440 с.
18. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолингвистика : учебник для вузов. Москва : Рос. гос. гуманитар. ун-т., 2001. 439 с.
19. Белякова Г. В. Словообразовательная категория суффиксальных локативных существительных в современном русском языке : монография. Астрахань : Издательский дом “Астраханский университет”, 2007. 170 с.
20. Бенвенист Э. Категории мысли и категории языка. *Общая лингвистика*. Благовещенск : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 1998. 104 с.

21. Березин Ф. М., Головин Б. Н. Общее языкознание : уч. пособ. для студ. пед. инст. спец. 2101 “Русский язык и литература”. Москва : “Просвещение”, 1979. 416 с.
22. Беседина Н. А. Основы теории морфологической репрезентации. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2006. № 3. С. 50 – 62.
23. Беспала Л. В. Традиції та новації у вивченні мовних контактів. *Нова філологія*. 2014. № 62. С. 13–18.
24. Белєхова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2002. 21 с.
25. Беломоїна К. С. Ціннісні концепти у сучасній медіа культурі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія. 2012. Том 24 (63), № 1–2. С. 275–282.
26. Бідненко Н. П. Актуальні питання сучасного термінотворення науково-технічного дискурсу та проблеми перекладу. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії” Дн. ун-ту ім. А. Нобеля 7.10.2016. Дніпро, 2016. С. 28–30.
27. Болдырев Н. Н. Категориально-понятийный уровень языка как основа его функционирования. Санкт-Петербург : РГПУ, 1994. 22 с.
28. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : курс лекц. по англ. филологии. Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2000. 123 с.
29. Болдырев Н. Н. О категориальном аспекте языковой онтологии. *Вопросы романо-германской филологии (прагматика и семантика)*. Пятигорск : ПГПИИЯ, 1994. С. 32–36.
30. Болдырев Н. Н. Прототипический принцип формирования категорий. *Иностранные языки: Лингвистические и методические проблемы* : матер. межвуз. конф. Тамбов : ТГПИ, 1994. С. 3–5.

31. Болдырев Н. Н. Репрезентация знаний в системе языка. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2007. № 4. С. 17–28.
32. Болдырев Н. Н. Форматы знания в языке и методы их исследования. *Вестник Тамбовского университета. Кафедра английской филологии*. 1994–2009. Приложение к журналу. Тамбов, 2009. С. 57–77.
33. Болдырев Н. Н. Языковые категории как формат знания. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2006. № 2. С. 5–22.
34. Борискина О. О., Кретов А. А. Теория языковой категоризации: национальное языковое сознание сквозь призму криптокласса. Воронеж : Воронежский государственный университет, 2003. 211 с.
35. Борисова Т. Г. Когнитивные механизмы деривации: деривационная категория вещественности в современном русском языке : дисс. докт. филол. наук. 10.02.01 – русский язык. Краснодар, 2008. 390 с.
36. Борсук Л. Ф. Структурно-семантичні та концептуально-когнітивні чинники термінотворення. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2009. Вип. 18. С. 55–62.
37. Босова Л. М. Об интерактивной компетенции специалиста в ситуациях профессионального межкультурного общения. *Ползуновский альманах*. 1998. № 1 : веб-сайт. URL: http://elib.altstu.ru/elib/books/Files/pa1998_1/pages/12/pap_12.html (дата звернення: 13.08.2017).
38. Бочкарёв А. Е. О значении как “экране знаний”. *Вестн. Моск.ун-та*. Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2008. № 1. С. 37–42.
39. Боярова Л. Г. Імперативні й диспозитивні норми в українській термінології (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.). *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2007. Вип. 765, № 50. С. 39–43.
40. Боярова Л. Г. Терміни-варіанти в українській загальномовній лексикографії : нормативний аспект. *Термінологічний вісник : зб. наук. праць*. Київ : ІУМ НАН України, 2013. Вип. 2 (1). С. 189–195.

41. Бридко Т. В. Теорія мовних контактів з точки зору мовної варіативності. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Т. 24 (63), № 3. С. 216–220.
42. Брона О. А. Семантика і структура терміноконцептів: досвід застосування дефініційних шаблонів (на матеріалі англومовних геологічних текстів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2016. Вип. 21(2). С. 12–16.
43. Брона О. А. Категоризація англومовних геофізичних терміноконцептів. *Львівський філологічний часопис*. 2018. № 3. С. 47–51.
44. Брона О. А. Методологічні засади дослідження терміноконцептів профільного дискурсу : тези доп. II міжнар. наук.-практ. конфер. “Комунікація у сучасному соціумі”. Секція : Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень. 2018. С. 18–19.
45. Булатов М. А. Логические категории и понятия. Київ : Наук, думка, 1981. 234 с.
46. Буянов Н. В. Функциональность терминов и понятий терминосферы “Налоги и налоговое право” : дис. ... канд. филол. наук. Краснодар, 2001. 138 с.
47. Вайнрайх У. Языковые контакты. Благовещенск : БГК им. Бодуэна де Куртене, 2000. 264 с.
48. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2004. 184 с.
49. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.
50. Васенко Л. А, Дубічинський В. В., Кринець О. М. Фахова Українська мова : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.

51. Ваулина Т. А. Профессиональное мышление психолога как предмет психологического исследования : веб-сайт. URL: [http://psy.tsu.ru/data /pdf/ 3_06.pdf](http://psy.tsu.ru/data/pdf/3_06.pdf) (дата звернення: 28.07.2018).
52. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. / Пер. с англ. / Отв. ред. М. А. Кронгауз. Вступ. ст. Е. В. Падучевой. Москва : Русские словари, 1997. 416 с.
53. Вежбицкая А. Семантика, культура и познание: общечеловеческие понятия в культуроспецифичных контекстах. *Thesis*. 1993. Вып. 3. Москва, С. 185–206.
54. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. Москва, 1999. 568 с.
55. Виноградов В. В. Русский язык (грамматическое учение о слове). Издание второе. Москва : Высшая школа, 1972. 614 с.
56. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. *Труды МИФЛИ*. Москва, 1939. Т.5. С. 3–56.
57. Вискушенко С. А. Фахова мова як об'єкт лінгвістичного дослідження. Науковий блог Національного університету “Острозька академія” 12.10.2015 : веб-сайт. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2015/фахова-мова-як-обект-лінгвістичного/> (дата звернення: 28.07.2018).
58. Вихованець І. Р. Принципи категорійної граматики української мови. III Міжнародний конгрес українців. Мовознавство, 26–29 серп. 1996 р. Харків, 1996. С. 177–181.
59. Вихованець І. Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського* : зб. наук. праць. Серія : Філологія. 2000. С. 3–6.
60. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. 400 с.

61. Володина А. С. Психолінгвістическіе механізми декодування речі: норма і речева патологія : монографія. Москва : Парадигма, 2013. 152 с.
62. Володина М. Н. Когнітивно-інформаційна природа терміна і термінологіческа́я номінація : дисс. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Москва, 1998. 345 с.
63. Володина М. Н. Когнітивно-інформаційна природа терміна на матеріалі термінології зас́редств масово́й інформації. Москва : Изд-во МГУ, 2000. 128 с.
64. Воропаева В. С. Особенности метафоризации как способа терминообразования в итальянском и русском языках. *Вестник Челябинского государственного университета*. Серия : Филология. Искусствоведение. 2010. Вып. 46, № 22 (203). С. 25–28.
65. Вюстер Е. Международная стандартизация языка в технике. Ленинград : Стандартизд, 1935. 302 с.
66. Гавриленко В. М. Деякі віхи розвитку зарубіжних термінознавчих досліджень : *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”* : Серія : Філологія. Острог : Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75). С. 152–155.
67. Гавриляк А. І. Технічна експлуатація, реконструкція і модернізація будівель. Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2007. 211 с.
68. Гавриляк А. І. Основи технічної експлуатації будівель та інженерних систем. Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2009. 292 с.
69. Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики. *Проблемы структурной лингвистики*, 1971. Москва : Наука, 1972. С. 367–395.
70. Гак В. Г. Языковые преобразования. Москва : Школа “Языки русской культуры”, 1998. 768 с.

71. Гаращенко Л. Б. Багатокомпонентні термінологічні одиниці загальнотехнічної терміносистеми. *Термінологічний вісник* : зб. наук. праць. Київ : ІУМ НАН України, 2013. Вип. 2(2). С. 65–71.
72. Гвоздяк О. М. Мовні контакти як суттєвий чинник збагачення словникового складу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2011. Вип. 9. С. 96–103.
73. Гимер Н. О. Терміни як основа фахової мови. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство*. 2013. Т. 21. Вип. 19(1). С. 89–93.
74. Голованова Е. И. Когнитивное терминоведение. Челябинск, 2008. 177 с.
75. Голованова Е. И. Отражение когнитивных механизмов перекатегоризации в терминологии. *Научно-техническая терминология: науч.-технич. реф. сб.* Москва : ВНИИКИ, 2006. Вып. 1. С. 16–17.
76. Голованова Е. И. Базовые когнитивные понятия и развитие терминоведения. *Вестник Удмуртского университета. Серия : История и филология*. 2010. Вып. 2. С. 85–91.
77. Голованова Е. И. Введение в когнитивное терминоведение : учеб. пособие. Москва : Флинта : Наука, 2011. 224 с.
78. Голованова Е. И. Категория профессионального деятеля в динамическом пространстве языка лингвокогнитивный анализ : дисс. ... д-ра филол. наук. Челябинск, 2004. 367 с.
79. Голованова Е. И. Когнитивно-историческое терминоведение: предмет, проблематика, инструментарий. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2008. № 2. С. 51–54.
80. Голованова Е. И. Лингвистическая интерпретация термина: когнитивно-коммуникативный подход. *Известия Уральского государственного университета*. 2004. № 33. С. 18–25.

81. Голованова Е. И. Профессиональная когниция как разновидность интерпретирующей деятельности. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2013. Вып. 84, № 31 (322). С. 28–32.
82. Голованова Е. И. Типология единиц профессиональной коммуникации: когнитивно-прагматический аспект. *Вестник Челяб. ун-та. Серия : Филология и искусствоведение*. 2008. Вып. 19. С. 25–29.
83. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. Москва : Высшая школа, 1987. 104 с.
84. Головкин Е. Б. Концепт *movimiento* в испанской научной картине мира. *Вестник СевГТУ : сб. науч. тр. Серия : Филология*. Севастополь : Изд-во Севастоп. нац. техн. ун-та, 2008. Вып. 89. С. 64–66.
85. Голубовская И. А. Антропологическая парадигма в современном языкознании: основные теоретические постулаты и модули лингвистического исследования. *Studia Linguistica*. 2009. Вып. 2. С. 110–122.
86. Городенська К. Г. Проблема виділення словотвірних категорій (на матеріалі іменника). *Мовознавство*. 1994. № 6. С. 22–28.
87. Гошовська І. Транстермінологізація в термінологіях філософії та нафтогазової справи. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. Вип. 137. С. 174–178.
88. Грещук Б. В. Зіставний аспект вивчення категоризації дійсності словотвірними засобами. *Проблеми зіставної семантики*. 2013. Вип. 11. С. 65–71.
89. Грещук Б. В. Категоризація дійсності українськими деад'єктивами у зіставленні з англійськими (на матеріалі твірних прикметників на позначення смаку). *Мовознавчий вісник*. 2012. Вип. 14–15. С. 168–175.
90. Григорьев А. А. Репрезентация лексических категорий в языковом сознании : дис. ... д-ра филол. наук. Москва, 2005. 362 с.

91. Гринёв С. В. Терминологические заимствования. Москва : Наука, 1982. С. 108–135.
92. Гринёв С. В. Основы лексикографического описания терминосистемы : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Москва, 1990. 43 с.
93. Гринёв С. В. Терминоведение на пороге третьего тысячелетия. *Научно-техническая терминология* : науч.-техн. реф. сб. 2000. Москва, Вып.1. С. 31–34.
94. Гринюкова Р. Інноваційна вербалізація концепту “професіонал” у концептосистемі “новітні інформаційні технології”. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. Серія : Філол. науки. 2008. Вип. 75 (4). С. 173–177.
95. Гриценко С. П. Лексичний вплив як чинник динаміки структури мови-реципієнта : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1999. 290 с.
96. Гришенкова Ю. А. Юридический термин как языковой и социокультурный феномен (на материале немецкого языка семейного права) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ярославль, 2006. 20 с.
97. Грунина Л. П., Широколобова А. Г. Когнитивный аспект исследования терминов. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2010. № 1 (5) : в 2-х ч. Ч. I. С. 97–99.
98. Гудима Н. В. Основні чинники лексичних запозичень у зарубіжному й українському мовознавстві. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія : Філологічні науки. 2012. Вип. 31. С. 42–46.
99. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. 2. изд. Москва : Прогресс, 2000. 398 с.
100. Гуменюк Т. І. Сучасні лінгвістичні теорії в термінознавстві. *Science and Education a New Dimension. Ser. Philolgy*. II (7), Iss. 34. 2014. P. 51–54.
101. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. Москва : Искусство, 1972. 318 с.

102. Гуреева Е. И. Отражение в спортивной терминологии элементов профессионального знания других сфер деятельности. *Языки профессиональной коммуникации* : сб. науч. тр. 3 междунар. науч. конф. ЧГУ. Челябинск, 2007. С. 128–131.
103. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основы термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім “КМ Academia”, 2000. 218 с.
104. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. Москва : Наука, 1977. 246 с.
105. Даниленко В. П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. *Исследования по русской терминологии*. Москва : Наука, 1971. С. 7–67.
106. Даниленко В. П. О месте научной терминологии в лексической системе языка. *Вопросы языкознания*. 1976. № 4. С. 64–71.
107. Дарчук Н. П. Комп'ютерна лінгвістика (автоматичне опрацювання тексту). Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2008. 351 с.
108. Денисевич О. В. Асоціативне поле слова-стимулу “газета” в мовній картині світу українців. *Вісник Книжкової палати*. 2018. №8. С.29–31.
109. Денисенкова Ю. С. Развитие концепта “деньги” в историческом аспекте. *Вестник МГИМО-Университета*. 2013. № 5. С. 227–231.
110. Дербенёва С. И. Способы языковой реализации концепта “смерть” в лирике Г. Бенна : автореф. дис. канд. филол. наук. Самара, 2010. 20 с.
111. Джандоева П. В. Терминологическое словообразование, связанное с категорией рода. *Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту “Нар.укр. акад.”*. 2011. Т. XVII. С. 460–465.
112. Джандоева П. В. Терминологическое словообразование, связанное с категорией числа *Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту “Нар.укр. акад.”*. 2013. Т. 19. С. 478–486

113. Желілова Л. Р. Психологічні особливості розвитку професійного мислення у майбутніх вчителів початкової школи : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Одеса, 2008. 19 с.
114. Дзундза В. В. Формування професійного мислення майбутніх правознавців. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2011. № 3 (44). С. 24–29.
115. Діденко В. Ф. Філософія: проблеми, категорії, теорії. Київ : Педагогіка, 1996. 190 с.
116. Дорошенко С. М. Українська термінологія нафтогазової промисловості: становлення і розвиток : монографія. Полтава : Видавництво ПолтНТУ, 2013. 138 с.
117. Дридзе Т. М. Прогнозное социальное проектирование как этап управленческого цикла: от жизненных ресурсов человека к социальным ресурсам общества. *Прогнозное проектирование: теоретико-методологические и методические проблемы*. Москва, 1994. С. 35.
118. Дрівко Н. Типи структурних моделей термінів-словосполучень із семою ‘споруда’ (на матеріалі “Російсько-українського та українсько-російського словника термінів будівництва й архітектури”). *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія : Проблеми української термінології. 2012. № 733. С. 104–106.
119. Дроздова Т. В. Концепты как основа ключевых понятий в терминологии. *Концептуальный анализ языка: современные направления исследования* : сб. науч. тр. Москва; Калуга, 2007. С. 141.
120. Дубчак О. П. Когнітема ‘свій простір’ в українській мовній картині світу *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія : Філологічні науки (Мовознавство). 2009. Вип. 86. С. 194–199.

121. Дудецкая С. Г. Метафоризация как способ терминообразования (на материале английской терминологии черепно-челюстно-лицевой хирургии и стоматологии) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Самара, 2007. 23 с.
122. Ельцова Л. Ф. Роль термина в научной коммуникации. *Текст и дискурс*: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования. Сборник науч. трудов под ред. Л.А. Манерко. Рязань : Изд-во РГПУ им. С.А. Есенина, 2002. С. 128–130.
123. Ельчанинов В. А. О етиле научного мышления и его роли в историческом познании. *Теория и методология формирования сознания*. Барнаул : АГУ, 1985. 219 с.
124. Ефимов Д. К. Терминосфера СМИ в русском и английском языках : дисс. ... канд. филол. наук / Екатеринбург, 2005. 215 с.
125. Єсипенко Н. Г. Концепт, концептуалізація, концептуальний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. № 56. С. 77–80.
126. Єсипенко Н. Г. Профілювання лінгвокультурних концептів. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. 2012. Вип. 29. С. 64–66.
127. Жданова Н. О. Терміноутворювальні механізми у сфері біржової лексики : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2003. 31 с.
128. Жеребкін В. Є. Логіка : підруч. для юрид. вузів. 2-е вид. стереотип. Харків : Основа, 1998. 256 с.
129. Жиденко Л. А. Вплив процесів глобалізації на еволюцію української термінології. *Вісник Дніпропетровського університету. Філологія. Мовознавство. Наукові праці. Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. Том 119. Вип.106. С. 11–14.*
130. Жирмунский В. М. Национальный язык и социальные диалекты. Ленинград : Худож. лит., 1936. 215с.
131. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Київ, 1966. 232 с.

132. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Київ, 1972. 402 с.
133. Заботкина В. И. Семантика и прагматика нового слова (на материале английского языка) : автореф. дисс...д-ра филол. наук. Москва, 1991. 51 с.
134. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія : монографія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 435 с.
135. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства. Київ : ІВЦ "Видавництво "Політехніка"", 2004. 128 с.
136. Засєкіна Л. В. Особливості формування професійно-творчого мислення майбутнього фахівця іноземної мови : дис. канд. псих. наук : 19.00.07. Луцьк, 2000. 200 с.
137. Захарчук Е. А. Характеристика категориально-понятийной модели терминосферы предпринимательства в контексте формирования полилингвальной профессиональной терминологической компетентности. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : Педагогічні науки. 2012. № 1. С. 13–19.
138. Згурська В. Г. Когнітивно-перекладацький аспект вивчення лексичних інновацій сфери інтернет та комп'ютерних технологій. *Вісник Сумського державного університету*. Серія : Філол. науки. 2005. № 5. С. 142–148.
139. Земская Е. А. Словообразование как деятельность. Москва : Наука, 1992. 222 с.
140. Зеніна А. В. Граматична адаптація іменників-англізмів в українській банківській термінології. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 1 (250). С. 34–39.
141. Злобіна О. Категорія "особистість" у системі понять соціологічної теорії. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 2. С. 121–134.

142. Зубова Л. Ю. Английские медицинские аббревиатуры как часть профессиональной языковой картины мира: (на фоне их русских и французских аналогов) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Воронеж, 2009. 22 с.
143. Зяблова О. А. Определение термина в когнитивно-дискурсивной парадигме знания. *Проблемы и методы современной лингвистики* : сб. науч. тр. Москва, 2005. Вып. 1. С. 151–161.
144. Зяблова О. А. Принципы исследования языка для специальных целей (на примере языка экономики). Москва : Издательство РАН. 2005. 320 с.
145. Иванов Л. Ю. Семантико-прагматические характеристики текста научной дискуссии : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1991. 19 с.
146. Иванова Е. В. Мир в английских и русских пословицах : учеб. пособ. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. 280 с.
147. Иванова Е. В. Концепт – цель и средство когнитивного анализа. *XLI Международная филологическая конференция*, Санкт-Петербург, 26–31 марта 2012 г. : избр. труды / отв. ред. А. С. Асиновский, С. И. Богданов. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2013. 240 с.
148. Ивановская И. П. Терминологизация как функция языка и культуры: системно-языковые, социально-культурные и функционально-коммуникативные характеристики русско- и англоязычных терминов налогового права : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Пятигорск, 2009. 22 с.
149. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования). Москва : Академический проект, 2003. 304 с.
150. Из трудов А. А. Шахматова по современному русскому языку (учение о частях речи). Москва : Учпедгиз, 1952. 272 с.
151. Искандарова Г. Р. Деривационно-семантические категории существительных : автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Уфа, 2011. 18 с.

152. Іващенко В. Л. Змістова структура наукового концепту і зміст наукового поняття. *Мовні та концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. Київ : Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2005. Вип. 16. Кн. 1. С. 135–142.
153. Іващенко В. Л. Фреймове і комунікативне термінознавство в зарубіжній лінгвістиці. *Мовознавство*. 2014. № 1. С. 51–58.
154. Іващенко В. Л. Когнітивне термінознавство: перспективи розвитку. *Термінологічний вісник* : зб. наук. пр. Київ : ІУМ НАНУ, 2011. Вип.1. С. 47–54.
155. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) : монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.
156. Іващенко В. Л. Матеріали до словника-мінімуму основних термінопонять концептуальної семантики. *Лексикографічний бюлетень* : зб. наук. пр. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2006. Вип. 14. С. 148–162.
157. Іващенко В. Л. Соціолінгвістичний і соціокогнітивний напрями досліджень у сучасному зарубіжному термінознавстві. *Життя у слові* : зб. наук. пр. на пошану академіка В. М. Русанівського (1931–2007) / Відп. ред. В. Г. Складенко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 304–316.
158. Іващенко В. Л. Термінологічна репрезентація типологічних різновидів енантіосемії в когнітопросторі лінгвістики. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія : Проблеми української термінології. 2010. № 675. С. 98–105.
159. Іленков А. Р. Термінологія та її роль у представленні знань. *Вісн. Нац. ун-ту “Львівська Політехніка”*. Серія : Проблеми української термінології. 2009. № 648. С. 24–29.
160. Казачкова М. Б. Профессиональный язык как отражение профессиональной культуры: на материале русского и английского

варіантів професійного мовлення : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.20. Казань, 2008. 255 с.

161. Каламаж Р. В. Психологія становлення професійної Я-концепції майбутніх юристів : монографія. Острогоз : Вид-во НаУОА, 2009. 404 с.

162. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов. Москва : Наука, 1977. 168 с.

163. Капелюшний А. Лексична надмірність та лексична недостатність у мовленні репортерів і ведучих випусків телевізійних новин. *Теле- та радіожурналістика*. 2014. Вип. 13. С. 78–86.

164. Карамишева Н. В. Логіка теоретична і прикладна : навч. пос. [для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗ]. Київ : Знання, 2011. 455 с.

165. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 476 с.

166. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке. *Языковая личность: культурные концепты* : сб. науч. тр. Волгоград : Перемена, 1996. С. 3–16.

167. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. Москва : Наука, 1996. 264 с.

168. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. 264 с.

169. Кардашук О. В. Семантичне поле простору як фрагмент мовної картини світу. *Наукові праці* : наук.-метод. журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Серія : “Філологія. Мовознавство”. Т. 98, Вип. 85. С. 35–38.

170. Карпіловська Є. А. Сучасна українська словотворчість та її відображення в неологічних словниках. *Вісник Львівського університету*. Серія : Філологія. 2004. Вип. 34. Ч. I. С. 3–10.

171. Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика : підручник. Донецьк : ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2006. 188 с.

172. Карпіловська Є. А. Машинні версії традиційних словників як основа для укладання комп'ютерних словників і тезаурусів. *Мовознавство*. 1997. № 4–5. С. 19–22.
173. Карпіловська Є. А. Роль інтегральних словників у вивченні сучасного українського лексикону. *Українська історична та діалектна лексика*. Львів, 2003. Вип. 4. С. 4–15.
174. Карпінський Ю. В. Продуктивні способи термінотворення у сфері телекомунікації (на матеріалі англійської мови). *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2007. Вип. 33. С. 146–148.
175. Кацнельсон С. Д. Категории языка и мышления: Из научного наследия. / отв. ред. Л. Ю. Брауде. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 506 с.
176. Квитко И. С., Лейчик В. М., Кабанцев Г. Г. Терминоведческие проблемы редактирования. Ленинград : Высш. шк., 1986. 151 с.
177. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения. Киев, 1989. 104 с.
178. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства. *Нова філологія*. Збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. № 27. С. 203–208.
179. Клименко Н. Ф. Словотвірна категорія. Українська мова. Енциклопедія. / редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., М. П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енцикл., 2000. 571 с.
180. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Підходи до лексикографічного моделювання мовної динаміки. Типологія неологічних словників : монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 346 с.
181. Кнорина Л. В. Металексика: попытка выделения. *Лингвистика на исходе XX века: итоги и перспективы* : Тезисы междунар. конф. Москва, 1995. с. 181 : веб-сайт. URL : <http://lidiaknorina.narod.ru> (дата звернення: 28.07.2018).

182. Ковалик И. И. Вопросы словообразования имён существительных восточнославянских языков в сравнении с другими славянскими языками : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. Львов, 1961. 37 с.
183. Ковалик І. І. Питання слов'янського іменникового словотвору в східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами. Львів : Вид-во Львівського університету, 1958. Ч. І. 154 с.
184. Ковалик І. І. Теоретичні питання граматики. *Питання українського і слов'янського мовознавства* : Вибрані праці. Львів; Івано-Франківськ, 2008. С. 82–109.
185. Козленко І. В., Алексієнко Л. А., Зубань О. М. Словотвірна категорія. *Сучасна українська мова: Морфологія* : підручник / ред. А. К. Мойсієнко. Київ : Знання, 2013. С. 207–208.
186. Козловская О. Г. Когнитивный подход к исследованию термина как инструмента познания. *Язык как средство коммуникации: теория, практика, методика преподавания*. Москва, 2007. С. 245–247.
187. Комарницька Т. К. Особливості морфологічної структури юридичних термінів сучасної японської мови. *XIII Сходознавчі читання А. Кримського* : тези доп. міжнар. наук. конференції 22–23.10.2009. Київ : Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського, 2009. С. 118–121.
188. Комарова З. И. Семантические проблемы русской отраслевой терминологии : дис. д-ра филол. наук. Екатеринбург, 1991. 401 с.
189. Конверський А. Логіка традиційна та сучасна : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 536 с.
190. Конверський А. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
191. Кондакова М. Ф. Языковой контакт и смежные явления. *Актуальные проблемы лингвистики*. Екатеринбург, 2002. С. 57–59.

192. Кондратьева Т. С. Лексико-семантические и деривационно-метаязыковые особенности терминосферы “Экономика-Рынок-Право”: на материале русского, английского и немецкого языков : дис. ... канд. филол. наук. Краснодар, 2001. 144 с.
193. Копылова Т. Р. Языковая репрезентация научного концепта “коммуникация” в специализированном научном лингвистическом дискурсе : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ижевск, 2007. 20 с.
194. Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2010. 176 с.
195. Косова В. А. Словообразовательная категория как макроединица деривационной системы: план выражения. *Фундаментальные исследования*. 2013. № 10–4. С. 909–913.
196. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи: из наблюдений над речевой практикой масс-медиа. Санкт-Петербург, 1999. 288 с.
197. Костусяк Н. М. Принципи класифікації морфологічних категорій. *Studia Linguistica* : зб. наук. праць. Київ : ВПЦ “Київ. ун-т”, 2012. Вип. VI. Ч. 1. С. 121–125.
198. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові. Львів, 2004. 519 с.
199. Кочан І. М. Підручники з термінознавства кінця XX – початку XXI століття. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія : Проблеми української термінології. 2017. № 869. С. 23–29.
200. Кочан І. М. Українське термінознавство сьогодні. *Studia philologica*. 2017. Вип. 9. С. 93–101.
201. Кравець О. С. Концепт, науковий концепт та терміноконцепт у когнітивній лінгвістиці та соціокогнітивному термінознавстві. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 28. С. 115–121.

202. Кравченко Т. О. Способи творення галузевих термінів на позначення понять економіки АПК. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Львів, 2011. Серія : “Проблеми української термінології”. № 709. С. 79–83.
203. Кравченко Т. П. Морфологічна адаптація запозичених термінів економіки АПК. *Наукові записки*. Серія : Філологічна. 2012. Вип. 27. С. 35–39.
204. Кравченко Т. П. Специфіка пристосування запозичених агроекономічних термінів до категорії роду. *Філологічні студії*. 2011. Вип. 6. С. 286–291.
205. Кривуля О. М. Філософія : навч. посіб. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 592 с.
206. КСКТ – Краткий словарь когнитивных терминов / под ред. Е. С. Кубряковой. Москва, 1996. 251 с.
207. Кубрякова Е. С. Образы мира в сознании человека и словообразовательные категории как их составляющие. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2006. Т. 66. № 2. С. 3–13.
208. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Рос. академия наук. Ин-т языкознания. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
209. Куделько З. Б. Лінгвістичне впорядкування термінології: аспекти і проблеми. *VIII Международная научно-практическая конференция “Наука в информационном пространстве – 2012”* 4–5.10.2012 : веб-сайт. URL: http://www.confcontact.com/2012_10_04/fl6_kudelko.htm
210. Кудрявцева Н. С. Методологія когнітивних досліджень: перспективи емпіричного підходу. *Мовознавство*, 2013, № 1. С. 66–76.
211. Кузнецов А. М. Национально-культурное своеобразие слова. *Язык и культура* : сб. обзоров. Москва, 1987. 140 с.

212. Кульчицький І. М. Розроблення WordNet-подібного словника української мови. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Інформ. системи та мережі. 2010. № 673. С. 306–318.
213. Кульчицький І. М. Відображення структурних відношень реєстру термінологічних словників у базах даних. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Інформ. системи та мережі. 2010. № 689. С. 271–280.
214. Кун Т. Структура наукових революцій. Київ : Port-Royal, 2001. 228 с.
215. Куньч З. Й. Українська риторична термінологія: історія і сучасність. Національний ун-т "Львівська політехніка". Львів : Видавництво Національного ун-ту "Львівська політехніка", 2006. 216 с.
216. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. О. К. Кучеренко. У 2 ч. Київ, 1961. Ч. 1. 172 с.
217. Лакофф Дж. Когнитивная семантика. *Язык и интеллект*. Пер. с англ. и нем. / сост. и вступ. ст. В. В. Петрова. Москва : Прогресс, 1995. 145 с.
218. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 23. Москва, 1988. С. 123–131.
219. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении. Москва, 2004. 416 с.
220. Ларин Б. А. О лингвистическом изучении города. История русского языка и общее языкознание: Изб. труды. Москва: Просвещение, 1977. С. 175–189.
221. Лейбниц Г. В. Новые опыты о человеческом разумении. Сочинения. В 4 т., Москва : Мысль, 1983, Т. 2. 326 с.
222. Лейчик В. М. Когнитивное терминоведение – пятый этап развития терминоведения как ведущей научной дисциплины рубежа XX–XXI веков. *Когнитивная лингвистика: новые проблемы познания*. Москва; Рязань, 2007. С. 121–132.

223. Лейчик В. М. Предмет, методы и структура терминоведения. Москва, 1989. 254 с.
224. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Изд. 2-е. Москва : КомКнига, 2006. 256 с.
225. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина (на материале русской лингвистической терминологии). Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2000. 192 с.
226. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл, 1997. 320 с.
227. Леонтьев А. А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии : избр. психол. труды. Москва : Московский псих.-соц. ин-т, Воронеж : НПО "МОДЭК", 2001. 448 с.
228. Лещак О. В. Онтологические проблемы ономазиологии и категориальная типологизация семантического пространства языкового опыта. *Studia Rusycystyczne Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego*. Kielce, 2009. Tom XVIII. P. 179–195.
229. Лихачёв Д. С. Концептосфера русского языка. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста [антология]*. Москва, 1997. С. 280–287.
230. Ломачинська І. М., Якимюк Ю. П., Ломачинська Л. В. Документально-інформаційні комунікації в системі соціальних комунікацій : навч. посіб. / за ред. І. М. Ломачинської. Київ : "Центр учбової літератури", 2014. 336 с.
231. Лотте Д. С. Как работать над терминологией. Основы и методы. Москва : Наука, 1968. 76 с.
232. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных элементов. Москва : Наука, 1982. 152 с.
233. Лотте Д. С. Некоторые принципиальные вопросы отбора и построения научно-технических терминов. Москва : Изд-во АН СССР, 1941. 201 с.

234. Лотте Д. С. Образование и правописание трехэлементных научно-технических терминов. Москва : Наука, 1969. 119 с.
235. Ляшук А. М. Семантична структура лексики на позначення понять права української та англійської мов. Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград : КОД, 2008. 202 с.
236. Мазепова О. В. Дослідження концептів та концептосфери на матеріалі східних мов. *Studia Linguistica*. 2011. С. 259–265.
237. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови 90-і роки ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2002. 21 с.
238. Манерко Л. А. Новая методика исследования категоризации в лингвистике. *Вестник Моск. ун-та. Серия : Филология*. 2000. № 2. С. 39–52.
239. Манерко Л. А. Исследование концептуализации и категоризации в современном терминоведении. *Концептуальный анализ языка: современные направления исследования*. Москва : Калуга, 2007. С. 131–137.
240. Манерко Л. А. Категоризация в языке науки и техники. *Когнитивные аспекты языковой категоризации* : сб. науч. тр. Рязань : РГПУ им. С. А. Есенина, 2000. С. 30–37.
241. Манучарян Р. С. Проблемы исследования словообразовательных значений и средств их выражения (на материале сопоставления русского и армянского языков) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Ереван, 1975. 53 с.
242. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва : Международный гуманитарный фонд “Знание”, 1996. 312 с.
243. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
244. Марченко В. Основні способи термінотворення. Культура слова. 1980. Вип. 18. С. 36–40.
245. Марченко Т. А. Категорія роду в запозичених термінах-назвах городніх культур. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*

- “Современные научные достижения – 2007” (1–14 февраля 2007г.). Т.8. (Филология). Дніпропетровськ, 2007. С. 34–35.
246. Марчук Ю. Н. Основы терминологии. Москва : МГУ, 1992. 76 с.
247. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : учеб. пособ. Москва : Флинта, 2004. 296 с.
248. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию. Москва : Наследие, 1997. С. 34–35.
249. Массалина И. П., Новодранова В. Ф. Дискурсивные маркеры в английском языке военно-морского дела. Калининград : Издательство ФГОУ ВПО “КГТУ”, 2009. 278 с.
250. Матвієнко П. В. Українська інтерпретація фінансово-банківських англомовних термінів. Київ : Наукова думка, 2007. 208 с.
251. Матвіяс І. Г. Курс сучасної української літературної мови. Морфологія. Київ, 1962. 164 с.
252. Межжеріна Г. В. Структурна організація семантичних одиниць (поле – лексико-семантична група – слово). Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2002. Вип. 5. С. 114–126.
253. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика : Пособие для студентов гуманитар. вузов и учащихся лицеев. 2-е изд., испр. Москва : Аспект-Пресс, 2000. 206 с.
254. Микульчик Р. Сучасні українські аббревіатури: перспективи і стан дослідження. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія : Проблеми української термінології. 2005. № 538. С. 12–15.
255. Михайлов Л. А. Концепции современного естествознания. Москва : Питер, 2008. 336 с.
256. Мишланова С. Л. Когнитивный аспект медицинской коммуникации. *Теория коммуникации & прикладная коммуникация. Вестник Российской коммуникативной ассоциации*. Ростов наДону : ИУБиП, 2002. Вып. 1. 200 с.

257. Мишланова С. Л. Анализ восприятия медицинских метафорических терминов. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2010. Т.12, № 3(2). С. 481–486.
258. Мишланова С. Л. Семиотические аспекты терминологизации. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. Вып. 57, № 24 (239). Филология. Искусствоведение. С. 40–43.
259. Мишланова С. Л. Термин в медицинском дискурсе: Образование, функционирование, развитие : дисс ... докт. филол. : 10.02.19. Москва, 2003. 392 с.
260. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: монографія. Луцьк : РВВ “Вежа” Волин, держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 392 с.
261. Моисеева С. А. Семантическое поле глаголов восприятия в западно-романских языках : монография. Белгород : Изд-во БелГУ, 2005. 248 с.
262. Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2010. 374 с.
263. Молчкова Л. В. Профессиональная лексика англоязычных средств массовой информации: прагматика, семантика, структура : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Самара, 2003. 24 с.
264. Морозов Г. И. Об унификации определений в словарях: Биосферный подход. *Научно-техническая терминология*. Москва : ВНИИКИ, 2000. С. 62–63.
265. Морозова Г. О. Вторинна номінація як спосіб творення термінів акушерства і гінекології. *Термінологічний вісник* : зб. наук. праць. Київ : ІУМ НАН України, 2013. Вип. 2(2). С. 38–42.
266. Назаренко Н. А. Структурно-семантические и функциональные характеристики экономической терминологии в рамках сегмента терминосферы рыночная экономика : дис. ... канд. филол. наук. Ставрополь, 2005. 269 с.

267. Насталовська І. В. Сучасні підходи до мовної категоризації – семантика прототипів. Мовні одиниці базового рівня категоризації. *Записки з романо-германської філології*. 2009. Вип.23. С. 146–155.
268. Науменко Л. П. Лінгвальна природа та категорійний статус професійного концепту. *Studia philologica*. 2016. Вип. 6. С. 63–70.
269. Наумук О. В. Когнітивні та прагматичні характеристики порад у сучасній англійській мові : автореф. дис. канд. філол. наук. Донецьк, 2010. 20 с.
270. Недбайло Л. И. Грамматическая категория числа в современном украинском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1968. 21 с.
271. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики : учеб. пособ. 2-е изд., доп. и испр. Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2007. 819 с.
272. Нізельський Ю. Стандартизація термінів у поліграфії й видавничій справі. *Проблеми української термінології* : зб.праць 8-ої міжнар. наук. конф. Львів, 2004. С. 28.
273. Нікуліна Н. В. Поняття “термінологічна мегасистема” в сучасному термінознавстві. Тези доп. Міжнар. наук. конфер. “Українська термінологія і сучасність”, 22–24.04.2015. Київ : ІУМ НАНУ, 2015. Вип. 2 (1). С.36.
274. Новикова Т. Б. Заимствование лингвокультурных концептов на материале английского и русского языков : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Волгоград, 2005. 26 с.
275. Новодранова В. Ф. Когнитивные аспекты терминологии. Материалы первой международной школы-семинара по когнитивной лингвистике. Тамбов, 1998. Ч.1. С. 13–16.
276. Новодранова В. Ф. Когнитивные науки и терминологи. *Научно-техническая терминология* : науч.-тех. реф. сборн. Москва, 2000. Вып.2. С. 68–70.

277. Новодранова В. Ф. Мифологические концепты как когнитивные основания психологической терминологии. *Филология и культура. Материалы IV Междунар. науч. конф.* Тамбов, 2003. С. 338–339.
278. Новодранова В. Ф. Взаимодействие когниции и коммуникации в терминообразовании. *Научно-техническая терминология* : науч.-тех. рефер. сб. : матер. 9 междун. науч. конфер. по терминологии. Москва : ВНИИКИ, 2003. Вып. 2. С. 45–46.
279. Новодранова В. Ф. Проблемы терминообразования в когнитивно-коммуникативном аспекте. *Лексикология. Терминоведение. Стилистика*. Сб. науч. трудов. Москва-Рязань, 2003. С. 150–153.
280. Новодранова В. Ф. Типы знания и их репрезентация в языке для специальных целей (LSP). *Когнитивная лингвистика: новые проблемы познания* : сб. науч. тр. Москва-Рязань, 2007. Вып. 5. С. 136–140.
281. Новодранова В. Ф., Татаринов В. А. Когнитивное терминоведение. *Общее терминоведение* : энциклоп. словарь. Москва, 2006. С. 82–84.
282. Огдонова Ц. Ц. Лингвокогнитивный аспект интерпретации научного концепта. *Вестник Челябинского государственного университета*. Челябинск, 2010. Вып. 49, № 34 (215). С. 81–85.
283. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника : автореф. дис... д-ра філол. наук. Київ, 2002. 36 с.
284. Олійник А. Д., Олійник О. О. Прагматичні аспекти термінотворення та проблеми “комунікативного шуму” (на прикладі економічних терміносистем). *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природо-користування України*. Серія : Філол. науки. 2009. Вип. 137. С. 231–239.
285. Опара А. А. Профессиональный концепт “энергия” в русской концептосфере. *Антропологическая лингвистика* : сб. науч. тр. Волгоград : “Колледж”, 2009. Вып. 12. 252 с.

286. Остин Дж. Л. Слово как действие. *Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов*. Вып. XVII. Москва, 1986. С. 22–129.
287. Павилёнис Р. И. Понимание речи и философия языка (вместо послесловия). *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва, 1982, Вып. XVII. С. 380–388.
288. Павилёнис Р. И. Понимание речи и философия языка. *Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов*. Москва : Прогресс, 1986. Вып. 17. 424 с.
289. Павилёнис Р. И. Проблема смысла: современный логико-философский анализ языка. Москва : Мысль, 1983. 286 с.
290. Пак Е. В. Некоторые аспекты диахронного развития концепта “отрицательные эмоции” в английском языке. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2009. № 12 (90). С. 149–154.
291. Пак Е. В. Этимология концепта “гнев” в английском языке. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2009. № 96. С. 215–218.
292. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство : підруч. для студ. гуман. спец. вузів. Львів : Світ, 1994. 215 с.
293. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Вироблення українських терміноло-гічних стандартів. *Вісник АН України*. № 12. 1991. С. 18–22.
294. Парасін Н. Д. Прототипна об’єктивація порівнянь із колірним компонентом. Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. пр. Мелітополь : ТОВ “Видавничий будинок ММД”, 2012. Вип. 2. С. 44–48.
295. Парасін Н. Д. Сенсорні прототипи в парадигмі сучасної науки. Теоретична і практична філологія : зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2013. Вип.16. С. 250–259.

296. Парафійник Н. І. Документно-інформаційні комунікації : навч. посіб. Харків : Нац. аерокосм. ун-т “Харк. авіац. ін-т”, 2010. 57 с.
297. Перехвальская Е. В. Языковые контакты и “прагматический код”. *Лингвистические исследования: Социальное и системное на различных уровнях языка*. Москва : Ин-т языкознания АН СССР, 1986. С. 172–176.
298. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва : “Языки славянской культуры”, 2001. Изд. 8. С. 21–22.
299. Пименова М. В., Кондратьева О. Н. Концептуальные исследования. Введение : учеб. пос. Москва : Флинта : Наука, 2011. 102 с.
300. Пинто де Лима Ж. Новый подход к прототипам: прагматический взгляд. *Вестник Московского университета*. Серия : 9. 1995. № 5. С. 117–126.
301. Плисак (Сабадаш) Д. В. Структура терміноконцепту MEDICINE у світлі лінгвокогнітивних досліджень. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5 (1). С. 129–133.
302. Плисак Д. В. Медичний терміноконцепт: поняття, структура, семантика. *Функциональная лингвистика* : сб. науч. работ. / науч. ред. А. Н. Рудяков. № 4. Симферополь, 2012. С. 126–128.
303. Плисак Д. В. Стратегії комунікативної взаємодії автора і читача у вербалізації медичного терміноконцепту. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці, 2014. Вип. 692–693. С. 162–165.
304. Плющ М. Я. Граматика української мови : у 2 ч. Ч. І. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : підручник. Київ : Вища шк., 2005. 286 с.
305. Позднякова Е. М. Словообразовательная категория имен деятеля в английском языке. Москва : Тамбов, 1999. С. 10–11.
306. Поливанов Е. Д. Задачи социальной диалектологии русского языка. *Родной язык и литература в трудовой школе*. Москва, 1928. № 2. С. 39–49.
307. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.

308. Попович Н. Г. Оптимізація комунікативної діяльності суб'єктів управління: концептуальний підхід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 141. С. 46–53.
309. Постриган С. В. Усталені словосполучення в німецькому юридичному інституційному тексті: лінгвокультурологічний та комунікативно-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009. 14 с.
310. Потебня А. А. Из записок по теории словесности. Харьков, 1905. 221 с.
311. Потебня А. А. Мысль и язык. Киев : СИНТО, 1993. 192 с.
312. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Т. I – II. Москва, 1958. 536 с.
313. Пугач В. М. Традиції питомого термінотворення в сучасній українській мові. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки. 2013. Кн. 1. С. 125–128.
314. Путіліна О. Л. Джерела постання відмінкової граматики (від поч. XX ст. і до сьогодні). *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2011. Вип. 22. С. 36–42.
315. Путіліна О. Л. Визначальні компоненти формування структури речення у відмінковій граматиці (на матеріалі сучасних української та англійської мов). *Наукові праці : науково-методичний журнал*. Миколаїв : Вид-во Чорноморського держ. ун-ту ім. Петра Могили, 2011. Вип. 136. Т. 148. Філологія. Мовознавство. С. 46–50.
316. Пшенична Л., Шевченко В., Шишкіна Н. Термінологічна культура фахівця – освітньо-навчальний проект. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”* Серія : Проблеми української термінології. 2012. № 733. С. 34–41.
317. Радченко О. А. Язык как мирозидание: лингвофилософская концепция неогумбольдтианства : монография. Москва, 2005. 326 с.
318. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології : дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01. Харків, 2000. 203 с.

319. Ракитина С. В. Когнитивно-дискурсивное пространство научного текста : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Волгоград, 2007. 46 с.
320. Ракитина С. В. Научный текст: когнитивно-дискурсивные аспекты : монографія. Волгоград : Перемена, 2006. 278 с.
321. Ракшанова Г. Ф. Система дериваційних засобів сучасної науково-технічної термінології (когнітивно-номінативний аспект) : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 Київ, 2004. 192 с.
322. Ракшанова Г. Ф. Структурно-когнітивний і лінгвопрагматичний аспекти термінологічної деривації. *Гуманітарний вісник*. Серія : Іноз. філологія. 2006. Чис. 10. С. 364–369.
323. Реброва О. Є. Методологічні основи педагогічної ментальності: культурологічний та професійний аспекти : монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 283 с.
324. Розенцвейг В. Ю. Языковые контакты. Лингвистическая проблематика. Ленинград. Наука, 1972. 13 с.
325. Селіванова О. О. Когнітивне підґрунтя термінотворення: методика аналізу. *Вісник Харківського національного ун-ту*. Харків, 2008. Секц. “Методологічні засади лінгвокогнітології”. С. 84–95.
326. Селіванова О. О. Психолінгвістичне та когнітивне підґрунтя моделі породження номінативних одиниць. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серія : Филология. 2007. Т. 20 (59), № 3. С. 301–307.
327. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
328. Семашко Т. Ф. Когнітивна площина дослідження мовної категоризації та стереотипізації як її наслідку. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія : Філологічна. 2014. Вип. 48. С. 107–110.

329. Семененко Н. Н. От образной модели к стереотипу: синергия внутренней формы пословицы. *Филология и культура*. Белгород, 2015. Вып. 2 (40). С. 116–121.
330. Семенюк О. А. Социально-психологические аспекты некоторых лингвистических процессов конца XX века. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2000. Вип. 26. С.189–199.
331. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. Київ : Вища школа, 1974. 256 с.
332. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и мышление. Либроком, 2010. 248 с.
333. Серебренникова Е. Ф. Лингвистика и аксиология: этносемиотрия ценностных смыслов : коллект. монография. Москва : ТЕЗАУРУС, 2011. 352 с.
334. Середюк І. В. Філософська термінологія в сучасному британському інтелектуальному романі: семантика і функціонування : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ : Б.в., 2010. 338 с.
335. Серль Дж. Р. Природа интенциональных состояний. *Философия, логика, язык*. Москва : Прогресс, 1987. 210 с.
336. Симоненко Л. О. Основні аспекти розбудови української наукової термінології другої половини XX – поч. XXI ст. Конгрес українців. Мовознавство : зб. наук. пр. Київ, 2007. 323 с.
337. Симоненко Л. О. Основні напрямки розвитку сучасної української термінографії. *Прикладна лінгвістика та лінгвістичні технології* : зб. наук. праць. НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. Київ : УМІФ, 2013. 443 с.
338. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2001. Вип. IV. С. 3–8.

339. Симоненко Л. О. Українське термінознавство: від витоків до сьогодення. *Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри* : зб. наук. пр. Рівне, 2016. С. 16–19.
340. Скорейко-Свірська І. П. Граматичне освоєння науково-технічних термінів-іменників англomовного походження в українській мові. *Лінгвістичні студії*. 2009. Вип. 19. С. 57–65.
341. Скрипченко Т. В. Імідж керівника: поняття та його вживання. *Психологія* : зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. Вип. 3(10). С. 301–306.
342. Слухай Н. В. Лінгвістичне програмування поведінки людини : навч.-метод. посіб. Ч. 1. Київ : Київський університет, 2010. 100 с.
343. Слухай Н. В., Снитко О. С., Вільчинська Т. П. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні : навчальний посібник. К. : ВПЦ “Київський університет”, 2011. 367 с.
344. Смужаниця Д. І. Морфологічні моделі термінотворення в юридичній термінології (на матеріалі французької та української мов). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 27. С. 183–186.
345. Солганик Г. Я. Лексика современной газеты. *Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды*. Москва : Изд-во Московского ун-та, 1980. С. 23–35.
346. Солоіденко Г. І. Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку : монографія. НАН України. Київ, 2010. 204 с.
347. Соціолінгвістика : навч. посіб. / Антошкіна Л., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. Донецьк : ТОВ “Юго-Восток Лтд”, 2007. 360 с.
348. Старко В. Ф. Класичний підхід до категоризації в мовно-когнітивних дослідженнях. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 43(4). С. 117–123.

349. Старко В. Ф. Терміни “концепт” і “категорія” в дослідженні мовної категоризації світу. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. 2012. № 733. С. 42–48.
350. Стасюк Т. В. Актуалізація соціо- та когнітивних метатермінів у термінознавстві. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство* : наук.-метод. журнал. Миколаїв : Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Т. 223. С. 87–92.
351. Стасюк Т. В. Категоризація як чинник виділенні наукових та професійних категорій в терміносфері новітніх технологій. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи* : матер. XI міжвуз. наук.-практ. конфер. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2017. С. 62–64.
352. Стасюк Т. В. Кореляції основних метапонять у традиційному й соціокогнітивному термінознавстві. *Термінологічний вісник* : зб. наук. праць. Київ : ІУМ НАН України, 2015. Вип. 3(1). С. 60–70.
353. Стасюк Т. В. Метапоняття “термінологічний словник / термінографія” – “терміноонтологія / терміноонтографія”. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи* : матер. X міжвуз. наук.-практ. конфер. Дніпропетровськ: ДДАУ, 2016. С. 68–70.
354. Стасюк Т. В. Метапоняття “термінологія”, “терміносистема” – “терміносфера”, “термінопростір”, “наукова / професійна когнітосфера”, “наукова / професійна концептосфера” у соціокогнітивному термінознавстві. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи* : матер. IX міжвуз. наук.-практ. конфер. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2015. С. 54–57.
355. Стасюк Т. В. Нові тенденції розвитку термінознавства: здобутки міжнародної наукової групи Р. Теммерман. *Термінологічний вісник* : зб. наук. праць. Київ : ІУМ НАН України, 2013. Вип. 2(1). С. 38–49.
356. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: мова для спеціальних цілей / фахова мова. *Бъдещите изследвания – 2013*.

Матеріали за IX міжнародна научна практична конференція. Софія : “Бял ГРАД-БГ” ООД , 2013. Том 17. С. 40–42.

357. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: термінолект. *Věda a vznik – 2012/2013. Materialy IX Mezinárodní vědecko-praktická konference. Praha : “Education and Science” s.r.o., 2012/2013. Díl. 26. S.47–49.*

358. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: стратифікаційне варіювання термінів, стилістичне варіювання термінів, рольове терміновживання, статусне терміновживання. *Věda a technologie: krok do budoucnosti – 2013. Materialy IX Mezinárodní vědecko-praktická konference. Praha : “Education and Science” s.r.o., 2013. Díl. 16. S. 3–5.*

359. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: професійний лексикон фахівця. *Naukowa myśl informacyjnej powieki – 2013. Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Przemyśl, 2013. Vol. 15. C. 54–56.*

360. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: термінологічна культура та термінологічна компетентність. *Moderní vymoženosti vědy – 2013. Materialy IX Mezinárodní vědecko-praktická konference. Praha : “Education and Science” s.r.o., 2013. Díl. 40. S. 14–16.*

361. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: терміноконцепт. *Kluczowe aspekty naukowej działalności – 2013. Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Przemyśl, 2013. Vol. 10. C. 33–35.*

362. Стасюк Т. В. Проблематика й перспективи соціокогнітивного термінознавства. *Актуальні проблеми української лінгвістики. Київ : КНУ ім. Шевченка, 2012. Вип. 25. С. 149–156.*

363. Стасюк Т. В. Прологомени соціокогнітивного термінознавства та соціокогнітивна інтерпретація терміна. *Термінологічний вісник : зб. наук. праць. Київ : ІУМ НАН України, 2019. Вип. 5. С. 55–64.*

364. Стасюк Т. В. Розвиток терміносфер як наслідок соціального замовлення на терміни. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 12. С. 115–123.
365. Стасюк Т. В. Соціально-комунікативна природа терміна. *Українська мова*. ІУМ НАН України. Київ, 2013. № 2. С. 76–83.
366. Стасюк Т. В. Соціокогнітивний підхід до вивчення терміна: аналіз визначень лінгвістів-когнітологів. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. Київ : КНУ ім. Шевченка, 2012. Вип. 24. С.50–62.
367. Стасюк Т. В. Термінологічна репрезентація первинних (універсальних / загальнофілософських / фундаментальних) категорій у терміносфері новітніх технологій. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”*. 2018. Серія : Філологія. № 213. С. 68–77.
368. Стасюк Т. В. Термінологія консалтингу – однієї з інноваційних технологій початку 21 століття. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Філологія, педагогіка, психологія. 2011. Вип. 23. С. 73–78.
369. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения (семиологическая грамматика). Москва : Наука, 1981. 361 с.
370. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж, 1985. 170 с.
371. Суперанская А. В. Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. / отв. ред. Т. Л. Канделаки. Москва, 2004. 248 с.
372. Супруненко О. Спільні соціальні смисли як основа ефективної комунікації української нації. *Віче*. Київ, 2008. № 20. С. 29–31.
373. Сытина Н. А. Когнитивный аспект восприятия и освоения иноязычного слова. *Основное высшее и дополнительное образование:*

- проблемы дидактики и лингвистики* : сб. науч. тр. / под ред. А. М. Митиной. Волгоград : Политехник, 2002. 227 с.
374. Талми Л. Отношение грамматики к познанию. *Вестник Московского университета*. Серия : Филология. 1998. № 1. С. 91–115.
375. Таран В. О., Зотов В. М., Резанова Н. О. Соціальна філософія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 272 с
376. Татарinov В. А. Общее терминоведение. Москва : Московский Лицей, 2006. 527 с.
377. Татарinov В. А. Теория терминоведения. Т. 1. Теория термина: история и современное состояние. Москва, 1996. 311 с.
378. Татарinov В. А. Из истории отечественного терминоведения. *Вопросы языкознания*. Москва, 1993. № 3. С. 113–119.
379. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва, 1996. 288 с.
380. Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм: монографія. / З. Й. Куньч, Г. В. Наконечна, О. Р. Микитюк, С. З. Булик-Верхола, Ю. В. Теглівець. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2018. 180 с.
381. Терехова Д. І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів : Психолінгвістичний аспект. Київ : КДЛУ, 2000. 244 с.
382. Терещенко Л. О., Матієнко-Зубенко І. І. Інформаційні системи і технології обліку : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 158 с.
383. Тищенко К. М. Метатеорія мовознавства. Київ : Основи, 2000. 350 с.
384. Товстенко В. Р. Мовні контакти та явище двомовності. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 283–285.
385. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.

386. Туровська Л. В. Терміни та номени в науково-технічній сфері. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Вип. VI. Київ : КНЕУ, 2005. С. 225–229.
387. Туровська Л. В. Галузеве термінознавство в Україні на початку ХХІ століття. *Дивослово*. 2013. № 11. С. 38–42.
388. Убийко В. И. Концептосфера языка: Теоретические проблемы и прикладные аспекты. *Материалы международной научной конференции, 7–9 октября 1997*. Ч. 2. Москва : МГЛУ, 1997. 198 с.
389. Ушаков Е. В. Введение в философию и методологию науки. Москва, 2005. 528 с.
390. Федотова Е. А. Когнитивно-дискурсивный анализ специального языка научной области “безопасность производства и технологических процессов” (на материале немецкой научной литературы) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Калининград, 2011. 21 с.
391. Флоренский П. Термин. *Материалы и сообщения по славяноведению*. Москва, 1986. С. 244–247.
392. Фрасинюк Н. І. Типологія концептів як одиниць когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. 2012. Вип. 30. С. 335–338.
393. Фреге Г. Смысл и денотат. Мысль: логическое исследование. *Семиотика и информатика*. Москва : Мысль, 1977. Вып. 8. С. 12–13.
394. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. Москва : СПб., 1994. 252 с.
395. Хауген Э. Языковой контакт. *Новое в лингвистике*. Москва : Прогресс, 1972. Вып. 6. С. 61–80.
396. Шарандин А. Л. Лексическая категоризация времени и ментальность. *Вестник Волгоградского государственного университета*. Серия : Языкознание. 2011. № 2 (14). С. 11–16.

397. Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка. Москва, 1957. 400 с.
398. Шведова Н. Ю. Местоимение и смысл: Класс русских местоимений и открываемые ими смысловые пространства. Москва : ИР Я РАН, 1998. 176 с.
399. Шелов С. Д. Еще раз об определении понятия “термин”. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия : Лингвистика*. 2010. № 42. С. 795–799.
400. Шипков К. А. Когнитивно-деривационный и интерпретационный потенциал языка права: На материале терминосферы “Теория государства и права” : дисс. ... канд. филол. наук. Ставрополь, 2004. 182 с.
401. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Київ : АртЕк, 1998. 335 с.
402. Штурнак О. Мовні контакти як об’єкт вивчення. *Теле- та радіожурналістика*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2009. Вип. 8. С. 119–130.
403. Шульга М. Соціальний ареал життя особистості. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. Київ, 2002. № 2. С. 20–23.
404. Шурыгин Н. А. Семасиологический и лексикографический аспекты таксономизации лингвистических терминов и терминопонятий : дис. ... докт. филол. наук : 10.02.01. Тюмень, 2005. 294 с.
405. Щёболева И. Б. Функционирование и развитие концептов свобода, власть и вызов в русской языковой картине мира: на материале художественных текстов : атореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.01. Ростов-на-Дону, 2008. 21 с.
406. Щерба Д. В. До питання про кореляцію понять “терміносистема”, “фахова мова” та “фаховий дискурс” у сучасному термінознавстві. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2007. Вип. 7. С. 93–96.
407. Щерба Д. В. Особливості впорядкування та перекладу термінології вербалізованих терміноконцептів (на прикладі терміноконцепту

“Комп’ютерна безпека”). *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2015. Вип. 2. С. 227–231.

408. Щерба Д. В. Термін та його дефініція як головні онтологічні поняття термінознавства. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2006. № 28. С. 237–240.

409. Щерба Л. В. О частях речи в русском языке. *Языковая система и речевая деятельность*. Ленинград : Наука, 1974. С. 77–100.

410. Щерба Л. В. О служебном и самостоятельном значении грамматики как учебного предмета. *Избранные работы по русскому языку*. Москва : Учпедгиз, 1957. С. 11–20.

411. Щудло С. Вчителі як соціально-професійна спільнота: методологічні засади та особливості організації міжнародного порівняльного дослідження TALIS. *Релігія та соціум*. Київ, 2016. № 3–4. С. 177–182.

412. Южакова О. І. Концепт як головна одиниця когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем на матеріалі термінології холодильної техніки. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія : Проблеми української термінології. 2010. № 675. С. 34–37.

413. Южакова О. І. Формування української термінології холодильної техніки : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2009. 496 с.

414. Юкало В. Я. Мовні стереотипи в комунікаціях лікаря : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 207 с.

415. Юкало В. Я. Формування культури терміновживання у майбутнього лікаря. *Медична освіта*. Київ, 1999. № 1. С. 83–86.

416. Яремко Я. П. Нариси з історії української військової термінології. Дрогобич : Посвіт, 2013. 411 с.

417. Яремко Я. П. Сучасна політична термінологія: на перетині когніції та комунікації. Дрогобич : Посвіт, 2015. 434 с.

418. Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові : монографія. НАН України, ІУМ. Київ : Вид. Дім Д.Бураго, 2009. 180 с.

419. Amendola G., Perrucci A. European patterns of specification in high-technology products: a new approach. *STI Review*. 1994. № 14.
420. Anderson J. R., Bower G. H. Human associative memory. N. Y., 1974. 324 p.
421. Bally Ch. Traite de stylistique francaise. Paris. 2 vol. 1909. 358 c.
422. Bhreathnach Ú. A best-practice model for term planning. V.1. Dublin, 2011. 224 p.
423. Cabré M. T., Feliu J. Terminología y cognición II Simposio Internacional de Verano de Terminología. 13–16.07.1999. Barcelona : Institut Universitari de Lingüística Aplicada, 2001. P. 41–50.
424. Cabré M. T. Elements for a theory of terminology: Towards an alternative paradigm. *Terminology* Vol. 6, № 1. 2000. P. 35–57.
425. Cabré M. T. La terminología. Representación y comunicación. Barcelona : IULA, 1999.
426. Cabré M. T., Sager, J. C. Preface: towards a theory of terminology. *Terminology*. Vol. 5, № 1. 1998–1999. P. 1–3.
427. Dokulil M. Tvoření slov v češtině: Teorie odvozování slov. Praha : CAV, 1962. 263 s.
428. Ekman P. Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life. Times Books, 2003. 336 p.
429. Faber P. Terminographic definition and concept representation *Training the Language Services Provider for the New Millennium*. Oporto (Portugal), 2002. P. 343–354.
430. Faber P. The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation. A (Self) Critical Perspective of Translation Theories. *Una visión (auto)crítica de los estudios de traducción*. 2009. № 1. P. 107–134.
431. Faber P. The dynamics of specialized knowledge representation: Simulational reconstruction or the perception-action interface *Terminology* Vol. 17, № 1. 2011. P. 9–29.

432. Faber P., Pamela, Martínez S. M., Castro Prieto M. R., Ruiz J. S., Prieto Velasco J. A., Araúz P. L., Linares C. M., Expósito M. V. Process-oriented terminology management in the domain of Coastal Engineering. *Terminology*. Vol. 12, № 2. 2006. P. 189–213.
433. Fathi B. Socioterminology on Teletermino. *DG TRAD Terminology Coordination*. 7.02.2017. <http://termcoord.eu/2017/02/socioterminology-onteletermino/>.
434. Fernandez M., Gomez-Perez A., Juristo N. Methontology: From Ontological Art Toward Ontological Engineering, AAAI98. Stanford (USA), 1997. 321 p.
435. Fillmore Ch. J. Frame semantics. *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul : Hanshin Publishing Co., 1982. P. 111–137.
436. Fishman J. *Advances in the Sociology of Language* / Ed. by J. Fishman. Vol. 1. The Hage; Paris, 1971. P. 10.
437. Gambier Y. Travail et vocabulaire spécialisés: prolégomènes à une socioterminologie. *Meta*. Montréal, 1991. Vol. 36. №1. P.8–15.
438. Gambier Y. Implications épistémologiques et méthodologiques de la socioterminologie. *ALFA [Actes de langue française et de linguistique]*. Université Dalhousie, Halifax, 1994/95. №7/8. P. 99–115.
439. Gambier Y. Socioterminologie et phraséologie: pertinence théorique et méthodologique. *Traduction et terminologie*. 1993. №2/3. P. 397–410.
440. Gaudin F. Quelques mots sur la socioterminologie. *Terminologie, Culture et Société*. Paris, 2007. P. 27–35. : веб-сайт. URL: <http://termisti.ulb.ac.be/archive/rifal/PDF/rifal26/crf-26-03.pdf>
441. Gaudin F. La normalisation: pour une approche socioterminologique. *Cahiers de linguistique sociale, Terminologie et sociolinguistique*, 18, Mont-Saint-Aignan (France), URA, CNRS 1164 SUDLA, Université de Rouen, 1991
442. Gaudin F. Socioterminologie: Une approche sociolinguistique de la terminologie. 1. ed. Bruxelles: Duculot, 2003. 286 p.

443. Geentjens S., Temmerman R., Kerremans K., De Baer P. Sociocognitive terminology and Termontography *Proceedings of the Journées d'Etudes sur le Traitement Automatique de la Langue Arabe*. Rabat (Morocco), 2006. P. 138–151.
444. Grupp H. Science and High technology of EU countries. *Cambridge Journal of Economics*. 1995. № 19.
445. Geeraerts D. Cognitive Linguistics. Basic Readings. Berlin: Mouton de Gruyter. 2006. 485 p.
446. Herbert P. G. Utterer's Meaning and Intention. *The Philosophical Review*. 1978. P. 147–77.
447. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache : *Eine Einführung*. Tübingen : Gunter Naer, 1985. 210 p.
448. ISO/IEC 2382–1: 1993. Information technology. Vocabulary. Part 1: Fundamental terms. 1993. 26 p.
449. Jackendoff R. S. Patterns in the mind. Language and Human Nature. New York, 1994. 256 p.
450. Jackendoff R. S. Semantic Structures. Cambridge : MIT Press., 1990. 322 p.
451. Jackendoff R. S. What is a concept? *Frames, Fields, and Contrasts. New Essays in Semantics and Lexical Organization*. Hillsdale, 1992. 154 p.
452. Jackendoff R. S. Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution. Oxford: Oxford University Press., 2002. 477 p.
453. Jackendoff R. S. Conceptual Semantics and Cognitive Linguistics. *Cognitive Linguistics*, 1996. V.7/1. P. 93–129.
454. James W. Psychology: Briefer Course / W. James N. Y. : H.Holt&Co, 1893. М. : Педагогика, 1991. 432 с.
455. Jiménez C., Seibel C. From expert knowledge representation to controlled language: *Flexible definitions for coastal process concepts*. 2007. 13 p.
456. John G., Weiss A., Dutta S. Marketing in Technology-Intensive Markets: Toward a Conceptual Framework *Journal of Marketing*. Vol. 63. 1999. C. 78–91.

457. Kay P. Color Categories are Not Arbitrary. *Cross Cultural Research*. 2005. № 39. P. 39–55.
458. Kay P. Color Categorization. *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences*. 1999. 8 p.
459. Kerremans K. Categorisation frameworks in termontography / Temmerman, Rita and Knops, Eugenia. (eds.). The translation of domain specific languages and multilingual terminology management. *Linguistica Antverpiensia New Series* № 3. Antwerp : Hogeschool Antwerpen, 2004. P. 263–277.
460. Kerremans K., De Baer P., Temmerman R. Competency-based job descriptions and termontography. The case of terminological variation / Thelen, M., Steurs, F. (Eds.), Terminology in Everyday Life. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2008. P. 181–194.
461. Kerremans K., Desmeytere I., Temmerman R., Wille P. Application-oriented terminography in financial forensics. *Application-driven terminology engineering*, 2008. P. 75–95.
462. Kerremans K., Temmerman R. Towards Multilingual, Termontological Support in Ontology Engineering. *Proceedings Workshop on Terminology, Ontology and Knowledge representation*. 2004. P. 302–321.
463. Kerremans K., Temmerman R., De Baer P. Construing domain knowledge via terminological understanding. *Linguistica antverpiensia* № 7, 2008. P. 177–191.
464. Kerremans K., Temmerman R., Tang Y., Zhao G. Towards Ontology-based E-mail Fraud Detection. *Proceedings of EPIA 2005 BAOSW Workshop of 12th Portuguese conference on AI*. 2004. P. 106–111.
465. Kerremans K., Temmerman R., Zhao G. Terminology and Knowledge Engineering in Fraud Detection. *International conference on Terminology and Knowledge Engineering, Copenhagen*, 16–19.08.2005. 256 p.
466. Lakoff G. The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics. 2009. 292 p.

467. Langacker R. W. Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites. V. 1. Redwood : Stanford University Press, 1987. 540 p.
468. Langacker R. W. Assessing the cognitive linguistic enterprise. *Cognitive linguistics: Foundations, scope and methodology* / ed. by T. Janssen & G. Redecker. Berlin–NY : Mouton de Gruyter, 1999. P. 13–59.
469. Langacker R. W. Concept, Image, and Symbol. *The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin : Mouton de Gruyter, 1990. 321 p.
470. Mahmud U. A. Sociolinguistic determinants in terminology planning: the case of Mauritania. *Termia 84: terminologie et coopération internationale: la terminologie, outil indispensable au transfert des technologies*. Colloque international de terminologie, eds. G. Rondeau & J.C. Sager. Girstern, Québec, 1986. P. 100–111.
471. Maurais J. Terminology and language planning. *Terminology: Applications in Interdisciplinary Communication* / eds. H.B. Sonneveld & K.L. Loening. John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 1993. P. 111–126.
472. Meillet A. Linguistique historique et linguistique générale, 2 Ed. Paris, 1936. 334 p.
473. Murphy G. L. The big book of concepts. Cambridge : MIT Press, 2002. 435 p.
474. Murphy G. L., Wisniewski E. J. Superordinate and basic category names in discourse: A textual analysis. *Discourse Processes*. № 12. 1989. P. 245–261.
475. Murphy G. L. What are categories and concepts. *The Making of Human Concepts*. Oxford University Press, 2010. P. 11–28.
476. Murphy G. L., Lassaline M. E. Hierarchical structure in concepts and the basic level of categorization. / K. Lamberts & D. Shanks (eds.). *Knowledge, concepts, and categories*. London : Psychology Press, 1997. P. 93–131.
477. Myking J. Sosioterminologi, ein modell for Norden? *I terminologins tjänt.* / Festskrift för H. Picht på 60-årsdagen, eds. A. Nuopponen, B. Toft & J. Myking. Vaasan Yliopiston julkaisuja. Vaasa, 2000. P. 94–95.

478. Pabst B. Russisch-deutsche Zweisprachigkeit als Phänomen der multikulturellen Gesellschaft in Deutschland. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH. Verlag, 2007. 110 s.
479. Practical guidelines for socioterminology. ISO/TR 22134:2007 (en) : веб-сайт. URL : <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:tr:22134:ed-1:v1:en> (дата звернення: 30.04.2019).
480. Rosch E. H. Cognitive Representations of Semantic Categories. *Journal of Experimental Psychology: General*. Vol.104, № 3. 1975. P. 192–233.
481. Rosch E. H. Natural categories. *Cognitive Psychology*. Elsevier, 1973. V. 7. P. 328–350.
482. Rosch E. H. Family resemblances: Studies in the internal structure of categories. *Cognitive Psychology*. 1975. № 7 (4). P. 573–605.
483. Rosch E. H. On the internal structure of perceptual and semantic categories. *Cognitive Development and the Acquisition of Language*. / T. E. Moore (ed.). 1973. P. 111–144.
484. Rosch E. H. Principles of Categorization. *Cognition and Categorization*. Hillsdale, New York : Lawrence Erlbaum, 1978. P. 27–48.
485. Sager J. C. Classification and hierarchy in technical terminologies *Informatics 2*. Proceedings of a Conference held by the ASLIB Coordinate Indexing Group. 25–27.03.1974. New College Oxford. Horsnell : ASLIB, 1974. P. 73–85.
486. Smith B. D. Language choice and terminology for national development in Negara Brunei Darussalam. *Terminology*. Vol. 1, № 2. 1994. P. 291–301.
487. Taylor J. R. The Mental Corpus. *How Language is Represented in the Mind*. Oxford University Press, 2012. 321 p.
488. Taylor J. R. Linguistic Categorization. Oxford University Press, 2003 328 p.
489. Temmerman R. How can specialized dictionaries account for variation and the dynamics of understanding? *Fourth WU Symposium on International Business Communication “Dictionaries and Beyond”*. 2011. 21 p.

490. Temmerman R., Kerremans K. Terminology, situatedness and variation. *Kunnskap og Fagkommunikasjon* (Nordterm 15). 2008. P. 13–22.
491. Temmerman R. Questioning the Univocity Ideal. The difference between scio-cognitive Terminology and Traditional terminology. *Hermes : Journal of Linguistics*. № 18. 1997. P. 51–90.
492. Temmerman R. Sociocognitive terminology theory *Terminologia y cognicion*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada (Universitat Pompeu Fabra), 2001. P. 75–92.
493. Temmerman R. Sociocultural situatedness of terminology in the life sciences: The history of splicing / Roslyn, F., Dirven, R., Zlatev, J., Ziemke, T. (Eds.). *Body, Language and Mind*. Vol. II. Interrelations between Biology, Linguistics and Culture. Springer–Verlag, Tübingen. 2008. P. 327–362.
494. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description. The sociocognitive approach. Amsterdam : John Benjamins Publishing company, 2000. 258 p.
495. Temmerman R. Training Terminographers: the Sociocognitive Approach. *Proceedings of the Ninth Euralex International Congress*, EURALEX, 2000. P. 453–460.
496. Temmerman R., Kerremans K. Termontography: Ontology Building and the Sociocognitive Approach to Terminology Description. *Prague CIL17 Conference*. 2003. 10 p.
497. Temmerman R., Kerremans K. What will be considered a term? From static terminology description to dynamic terminology processing. *Proceedings of the LSP conference*. 2005. P. 265–277.
498. Thomasson A. L. Basic Ontological Categories and How to Use Them Eastern APA, December 1995. *Electronic Journal of Analytic Philosophy*. № 5. 1997.
499. Weinreich W. Languages in Contact. The Hauge : Mouton&Co, 1963. 148 p.

500. Weisgerber L. Die sprachliche Gestaltung der Welt. Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1962. 455 S.
501. Weisgerber L. Das Menschheitsgesetz der Sprache als Grundlage der Sprachwissenschaft. Heidelberg : Quelle & Meyer, 1964. 202 S.
502. Weisgerber L. Innere Sprachform als Stil sprachlicher Anverwandlung der Welt. *Studium Generale*. Jahrgang 7. 1954. S.571–579.
503. Wierzbicka A. *Lingua Mentalis: The semantics of natural language*. Sydney – New York : Academic Press, 1980. 368 p.
504. Wierzbicka A. *Semantic Primitives*. Athenäum – Verl, 1972. 235 p.
505. Wierzbicka A. *Semantics, Culture and Cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations* Oxford University Press. 1992. 496 p.
506. Wierzbicka A. *Semantics: Primes and Universals*. Oxford University Press, 1996. 512 p.
507. Zhao G., Kingston J., Kerremans K., Verlinden R., Coppens F., Temmerman R., Meersman R. Engineering an Ontology of Financial Securities Fraud / *OTM Confederated International Workshops and Posters, GADA, JTRES, MIOS, WORM, WOSE, PhDS, and INTEROP*. 2004. P. 605–620.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

508. Автоматизація виробничих процесів у машинобудуванні та приладобудуванні : укр. міжвідом. наук.-техн. зб. Нац. ун-т “Львівська політехніка”. № 49. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. 123 с.
509. Аерокосмічні технології = Aerospace technologies : щокв. наук.-техн. журн / Держ. космічне агентство України. Київ : Нац. центр упр. та випроб. косміч. засобів, 2017. № 1. 4 ч. 90 с; № 2. 2 ч. 84 с.
510. Американські технології. Зворотня сторона позитиву : веб-сайт. URL: <http://pravda.if.ua/news-39811.html> (дата звернення: 13.06.2017).
511. Американці допоможуть Україні будувати дороги за НТ : веб-сайт. URL: <http://investycii.org/news/novyny-rynku/amerykantsi-dopomozhut-ukrajini-buduvaty-dorohy-za-novitnimy-tehnolohiyamy.html> (дата звернення: 30.03.2017).
512. АРУТС “Аеронавігація ” – Англо-російсько-український тлумачний словник до МЕГАмодульного навчального комплексу “Аеронавігація” / уклад.: В. П. Бабак, В. П. Харченко, Ю. В. Зайцев. Київ : Книжкове вид-во НАУ, 2007. 325 с.
513. АУТСМ – Англо-український термінологічний словник-мінімум для студентів спеціальностей: “Інформаційні технології проектування”, “Програмне забезпечення автоматизованих систем”, “Комп’ютерний еколого-економічний моніторинг”, “Інженерія програмного забезпечення” [Електронний ресурс] / НТУУ “КПІ” ; уклад. І. А. Свірепчук, Д. С. Щипачова. Київ : НТУУ “КПІ”, 2012.
514. АУТСОТІП – Англо-Український тлумачний словник з обчислювальної техніки, інтернету і програмування. / Е. М. Пройдаков, Л. А. Теплицький. СофтПрес. С. 552.

515. АУУАСДТ – Англо-український та українсько-англійський словник-довідник з телекомунікацій / О. Коссак, Р. Кравець / за ред. О. Микитюк. Львів : СП “БаК”, 1996. 248 с.
516. База патентів України : веб-сайт. URL: <http://uapatents.com/> (дата звернення: 24.06.2017).
517. Баклицький І. О. Психологія праці : підруч. 2-е вид. Київ : Знання, 2008. 655 с.
518. Безкровний М. Ф. Основи аграрного консалтингу : навч. посіб. Київ : Каравела, 2010. 695 с.
519. Бирка М. Ф. Апаратне та програмне забезпечення ПК : навч. посіб. Чернівці : Зелена Буковина, 2003. 95 с.
520. Біль у суглобах: нові методи лікування. *Велика епоха: електронне міжнародне видання* : веб-сайт. URL: <http://www.epochtimes.com.ua/health/health/novi-metody-likuvannya-bil-u-suhlobah—69467>(дата звернення: 13.06.2017).
521. Благодійність – благородна справа : веб-сайт. URL: <http://tomrayrada.gov.ua/novini/blagodijnist-blagorodna-sprava/> (дата звернення: 22.07.2019).
522. Бобицький Я. В., Матвіїшин Г. Л. Лазерні технології : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. 320 с.
523. Богущ В. М., Кривуца В. Г., Кудін А. М. Інформаційна безпека : термінол. навч. довідн. / за ред. В. Г. Кривуци. Київ : Д.В.К., 2004. 508 с.
524. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 432 с.
525. Бондаренко О. В., Ємельяненко Є. О. Спеціальні розділи філософії : навч. посібник. Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. 320 с.
526. Буняк А. М. Електроніка та мікросхемотехніка : навч. посіб. для ВНЗ. Тернопіль : Астон, 2001. 382 с.

527. Бурачок Р., Климаш М., Коваль Б. Телекомунікаційні системи передавання інформації. Методи кодування : навч. посіб. МОН України, НУ “Львівська політехніка”. Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2015. 476 с.
528. Бурячок В. Л. Кібернетична безпека – головний фактор сталого розвитку сучасного інформаційного суспільства. *Сучасна спеціальна техніка*. 2011. № 3 (26). С. 104–114.
529. В університетській клініці використовують НТ лікування : веб-сайт. URL:<http://www.bsmu.edu.ua/uk/news/events/4059-v-universitetskiy-klinitsovikoristovuyut-novitni-tehnologii-likuvannya> (дата звернення: 30.03.2017).
530. Вакалюк Т. А., Карплюк С. О. Новітні інформаційні технології (лабораторний практикум) : навч.-наоч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2011. 196 с.
531. Валовой О. І. Проектування, технологія та організація будівництва. Зведення і ремонт будівель та споруд : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Т. 3. Технологія та організація будівництва. Кривий Ріг : Вид. дім, 2007. 512 с.
532. Варій М. Й. Політико-психологічні передвиборні та виборчі технології : навч.-метод. посіб. Київ : Ельга : Ніка-Центр, 2003. 398 с.
533. Васильков В. Г. Організація виробництва : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 524 с.
534. Величезний гайд по лоукостерам: все, що потрібно знати : веб-сайт. URL: <https://tripmydream.ua/media/layfhak/velicheznij-gajd-po-loykosteram-vse-scho-potribno-znati> (дата звернення: 22.07.2019).
535. Верба В. А., Решетник Г. І. Організація консалтингової діяльності : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 244 с.
536. Виноградова О. В. Реінжиніринг бізнес-процесів у сучасному менеджменті : монографія. Донецьк, 2005. 193 с.

537. Вишневський І. М., Гайдар Г. П., Коваленко О. В. та ін. Радіаційні та ядерні технології. Київ, 2014. 176 с.
538. Віддалений та віртуальний інструментарій в Інжинірингу : монографія / за заг. ред. Карстена Хенке. Запоріжжя : Дике Поле, 2015. 250 с.
539. Войтович Р. В. Глобальне суспільство як нова форма соціальної організації у сучасних умовах : веб-сайт. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05vrvosu.pdf> (дата звернення: 30.03.2017).
540. Войцицький А. П., Дубровський В. П., Боголюбов В. М. Техноекологія : підр. / за ред. В. М. Боголюбова. Київ : Аграрна освіта, 2009. 533 с.
541. Волков О. І. Економіка й організація інноваційної діяльності: підручн. / за ред. О. І. Волкова, М. П. Денисенка. Київ : ВД Професіонал, 2004. 960 с.
542. Волошин В. Г. Комп'ютерна лінгвістика : навч. посіб. Суми : ВТД "Університетська книга", 2004. 382 с.
543. Вплив технічних новинок на діяльність сучасного підприємства : веб-сайт. URL: <http://uastudent.com/vplyv-tehnichnyh-novynok-dijalnist-suchasnogo-pidpryjemstva/> (дата звернення: 13.06.2017).
544. ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с. : веб-сайт. URL: https://ukrainian_explanatory.academic.ru/187463/фандрайзинг (дата звернення: 18.04.2019).
545. ВТСУМ – Великий тлумачний словник української мови: В 11-ти т. / Ред. кол. І. К. Білодід та ін. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980 : веб-сайт. URL: <http://sum.in.ua/f/imidzh> (дата звернення: 28.07.2019).
546. Генетика. Історія. Відкриття. Персоналії. Терміни : навч. посіб. / Д. М. Голда. Київ : Фітосоціоцентр, 2004. 128 с.
547. Гнатюк Р. Соціальні мережі: співвідношення позитиву і негативу : веб-сайт. URL: <http://gazeta.dt.ua/family/socialni-merezhi-spivvidnoshennya-pozitivu-i-negativu.html> (дата звернення: 13.06.2017).

548. Горєлов Д. О. Організація виробництва : конспект лекцій. Х. : ХНАДУ, 2012. 544 с.
549. ГОСТ 20911–89. Техническая диагностика. Термины и определения. Москва : Изд-во стандартов, 1990. 34 с.
550. Готра З. Ю. Технологія електронної техніки : навч. посіб. : у 2 т. Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2010. Т. 1. 888 с.
551. Гриценко О. М. Влада інформації, її місце й роль в інформаційному суспільстві : веб-сайт. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=42> (дата звернення: 30.03.2017).
552. Грицунов О. В. Інформаційні системи та технології : навч. посіб. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2010. 222 с.
553. ГТМ – Глосарій термінів з маркетингу. / І. Х. Баширов, М. В. Жаболенко. Донецьк : ДонДУЕТ, 1999. 137 с.
554. Губенко С. І., Нікульченко І. О. Вплив лазерної обробки на структуру колісної сталі. *Металознавство та термічна обробка металів*. 2017. №1 (76). С. 34–41.
555. Дахно І. І. Зовнішньоекономічний менеджмент : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2012. 568 с.
556. Демчишак Н. Б., Біленька В. А. Розвиток технологічних платформ як інструмент реалізації інноваційного потенціалу в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 731–738.
557. Денисюк В. Ю., Буць Б. П., Харчик М. М. Лазерні технології в сучасному машино- та приладобудуванні. *Перспективні технології та прилади*. 2014. Вип. 5. С. 33–36.
558. Деркач І. Л. Міські інженерні мережі : навч. посіб. Харків : ХНАМГ, 2006. 97 с.
559. Денєжніков С. С. Еволюція людини епохи хай-тек: трансгуманістичні перспективи. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2014. № 1. С. 92–100.

560. Денежніков С. С. Індустрія hi-hume-технологій – до абрисів трансгуманістичного майбутнього. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2014. № 2. С. 151–160.
561. Денежніков С. С. Супертехнології штучного інтелекту в трансгуманістичному дискурсі. *Філософія науки: традиція та інновації*. 2013. № 2. С. 132–141.
562. Джигирей І. М., Квітка О. О. Екологічні технології: проектування розподілених систем водовідведення промислових підприємств. І-й Всеукраїнський з'їзд екологів : міжнар. наук.-техн. конф., 4–7 жовтня 2006 р. : тези допов. Вінниця, 2006. С. 218–219.
563. Дистанційна вища освіта : веб-сайт. URL: <http://uastudent.com/distanc%D1%96jna-viwa-osv%D1%96ta/> (дата звернення: 30.03.2017).
564. Дмитриченко М. Ф. Основи теорії транспортних процесів і систем : навч. посіб. для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім “Слово”, 2009. 336 с.
565. Дубасенюк О. А. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін : зб. наук.-метод. праць. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2004. 261 с.
566. Дячок О. П. Порівняльна характеристика ноутбуків із планшетами: чому надати перевагу? : веб-сайт. URL: https://informatika.udpu.edu.ua/?page_id=1307 (дата звернення: 22.07.2019).
567. ЕБЕМ – Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. Київ : Міжнар. економ. фундація, 2000. 704 с.
568. Експерти радять ввести комендантську годину для побутової техніки, поки вона не позбавила людство сну : веб-сайт. URL: http://novynynauky.com/news/eksperti_radjat_vvesti_komendantsku_godinu_dlja_pobutovoji_elektroniki_poki_vona_ne_pozbavila_ljudstvo_snu/2014-01-10-1936 (дата звернення: 30.03.2017).
569. ЕС – Економічний словник. / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. Київ : Кондор 2006. 356 с.

570. ЕСТТ – Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В. А. Коноплицький, Г. І. Філіна. Київ : КНТ, 2007. 577 с.
571. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : У 7 т. / за ред. О. С. Мельничук. Київ : “Наукова думка”, 1982–2012.
572. ЕТС – Екологія. Тлумачний словник / М. М. Мусієнко, В. В. Серебряков, О. В. Брайон. Київ : Либідь, 2004. 374 с.
573. Завірюха П. Д. Генетика. *Словник*. Львів : НАУ, 2008. С. 216.
574. Загальна і молекулярна генетика : практикум / за ред. Демидова С. В. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Фітосоціоцентр, 2005. 240 с.
575. Загальна хімічна технологія : підручн. / Яворський В. Т., Перекупко Т. В., Знак З. О., Савчук Л. В. Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2005. 552 с.
576. Загородній В. В., Сторонський О. В. Високі фізичні технології : навч. посіб. МОНМС України, НТУУ “Київ. політехн. ін-т”. Київ, 2013. 320 с.
577. Загірняк М. В., Невзлін Б. І. Електричні машини : підручник. Київ : Знання, 2009. 399 с.
578. Закон України Про волонтерську діяльність № 2462-VIII від 19.06.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 39, ст.285.
579. Зіткнення людини й природи як можливість трагічного конфлікту : веб-сайт. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/10443/> (дата звернення: 13.06.2017).
580. Зростаюча цінність інформаційних технологій : веб-сайт. URL: <http://ism.flybb.ru/topic461.html/> (дата звернення: 30.03.2017).
581. Зуєв В. М. Поняття технології в сучасній філософії. *Вісник НТУУ “КПІ”*. Серія : Філософія. Психологія. Педагогіка. 2010. Вип. 3. С. 23–26.
582. Йех О. Десять технологічних тенденцій, які змінять наше суспільство. *GlobalUkraineNews* : електронне видання інформаційно-аналітичного агентства глобального характеру : веб-сайт. URL: <http://global-ukraine->

news.org/2016/04/27/desyat-tehnologichnyh-tendentsij-yaki-zminyayut-nashe-suspilstvo/ (дата звернення: 26.04.2018).

583. ИССТТ – Исторический систематизированный словарь терминов терминоведения / С. В. Гринёв. Москва : Изд-во МПУ, 2000. 144 с.

584. Іваненко Ф. В. Технологія зберігання та переробки сільськогосподарської продукції : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ, 2014. 221 с.

585. Іванов С. В., Борсук П. С., Манчук Н. М. Загальна хімічна технологія : навч.-метод. комплекс. Київ : НАУ, 2008. 288 с.

586. Іванченко Г. Ф. Системи штучного інтелекту : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2011. 382 с.

587. ІКТПУ – Інформаційно-комунікаційні технології в публічному управлінні : словник-довідник / за заг. ред. В. М. Дрешпака. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. 130 с.

588. Імплементація високих технологій в економіку України : наукова доповідь / за ред. І. Ю. Єгорова, І. В. Одотюка, О. Б. Саліхової; НАН України, ДУ “Інститут екон. та прогнозув. НАН України”. Київ, 2016. 166 с.

589. інтернет-технології для комфорту : веб-сайт. URL: <http://eporada.net.ua/internet-tehnologiji-dlya-komfortu/> (дата звернення: 13.06.2017).

590. Інформаційне суспільство як фактор розвитку державного управління : веб-сайт. URL: <http://www.oda.kherson.ua/upload/nformacjjno-komunk-tehnolog.doc> (дата звернення: 30.03.2017).

591. Інформаційні технології. Психологія їх сприйняття : веб-сайт. URL: <http://www.utex-video.ru/chicol.htm> (дата звернення: 13.06.2017).

592. Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. / ред. кол.: М. М. Козяр, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало. АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. Львів, 2006. 634 с.

593. Капінос Г. І., Бабій І. В. Операційний менеджмент : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2013. 352 с.
594. Карамушка Л. М. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. Київ : Фірма “ІНКОС”, 2005. 366 с.
595. Карамушка Л. М. Технологія психологічної підготовки персоналу держадміністрацій до роботи в команді: навч. посіб. Київ: Наук, світ, 2008. 182 с.
596. Кіт І. В., Кіт О. Г. Програма курсу за вибором “Проектування робото-технічних систем”, 2013 : Веб-сайт : URL: https://docs.google.com/file/d/0B42ow_XKVMGa2QW5STUJFZTcxN3M/edit?usp=sharing&pli=1. (дата звернення: 22.07.2019).
597. Ковальчук Л. Я., Шепетько Є. М., Шапринський В. О. та ін. Інноваційні технології хірургічного лікування гострих шлунково-кишкових кровотеч : монографія / за ред. Є. М. Шепетька. Київ : Фенікс, 2014. 421 с.
598. Козак В. М. Вплив інформаційних технологій на сучасне суспільство. *Всеукраїнська студентська інтернет-конференція* : матеріали конференції : веб-сайт. URL: <http://conf-cv.at.ua/forum/37-169-1> (дата звернення: 14.12.2017).
599. Коломінський Н. Л., Войтович М. В. та ін. Основи психолого-управлінського консультування : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 136 с.
600. Колонтаєвський Ю. П., Сосков А. Г. Промислова електроніка та мікросхемо-техніка: теорія і практикум : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. за напр. “Електромеханіка” та “Електротехніка” / ред. А. Г. Сосков. Київ : Каравела, 2004. 428 с.
601. Комар Т. В. Методологія проектної діяльності: теоретичний аспект. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”. №2(8). 2013. С.102–107.

602. Комова М. Творення термінів соціальної комунікації. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія : Проблеми української термінології. 2010. № 675. С. 115–120.
603. Кондратенко С. В. Особливості філософського осмислення високих наукомістких технологій як соціокультурного феномену. *Філософія науки: традиції та інновації*, 2011, № 2 (4). С.16–25.
604. Концепція мережево-центричної війни : веб-сайт. URL: <http://dss-bi.com.ua/System/концепція-мережево-центричної-війни/> (дата звернення: 10.03.2019).
605. Корнієнко В. К. Політичний маркетинг. Прикладна політологія : навч. посібник. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2008. С. 65–94.
606. Космічні дослідження в Україні 2010–2012 : звіт до COSPAR, підгот. Інститутом косм. дослідж. НАН України. *НАН України, Нац. косм. агентство України* / Л. І. Самойленко. Київ, 2012. 130 с.
607. Коуч – це хто? Коуч-тренер. Як стати коучем : веб-сайт. URL: <http://poradumo.com.ua/33923-kouch-tse-hto-kouch-trener-yak-stati-kouchem/> (дата звернення: 14.10.2018).
608. Кочубей Л. О. Виборчі технології. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2008. 332 с.
609. Кравченко В. С. Інженерне обладнання будівель : підр. Рівне : НУВГП, 2005. 413 с.
610. Кравченко І. А. Біотехнологія в фармації та медицині : навч. посіб. Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : АстроПринт, 1999. 84 с.
611. Крамар Г. М., Бодрова Л. Г. Матеріалознавство і приладобудування : навч.- метод. посіб. для студ. напр. 6.051003 “Приладобудування”. Тернопіль : ТНТУ, 2016. 68 с.
612. Креатив. Що таке креатив : веб-сайт. URL: <http://verano.rv.ua/navchannya/kreativ-shho-take-kreativ> (дата звернення: 28.07.2019).

613. Кривошеєв А. М. “Мережецентрична війна” – заходи оборони і нейтралізації нападу. *Системи озброєння і військова техніка*. 2010. № 3. С. 51–56.
614. Кучеренко О. К. Волоконна та інтегральна оптика : консп. лекцій. Київ : ІВЦ Політехніка, 2012. 182 с.
615. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Київ, 1996. С. 362–380.
616. Литвин В. В. Технології менеджменту знань : навч. посіб. / за ред. В. В. Пасічника. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. 260 с.
617. Локатор : веб-сайт. URL: <https://www.mpoisk.ru/locator/> (дата звернення: 02.03.2018).
618. ЛТС – Логістика. Термінологічний словник. URL: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=4393>
619. Лущик У. Б., Новицький В. В. Сучасні медичні технології в аналітичній ангіології : навч. посіб. Київ : Істина, 2011. 112 с.
620. Манько О. О. Оптичні технології та компоненти телекомунікаційних систем : навч. посіб. Київ : ДУТ, 2014. 126 с.
621. Марчук О. С., Андрощук Н. Б. Технологія ліків : навч. посіб. Київ: ВСВ “Медицина”, 2014. 576 с.
622. Міжнародні конфлікти: шляхи та методи їх врегулювання : веб-сайт. URL: <http://www.ukr.docdat.com/text/10225/index-1.html> (дата звернення: 13.06.2017).
623. Наказ Вищої атестаційної комісії України від 23.06.2005 № 377 : веб-сайт. URL: http://www.vak.org.ua/docs//spec_boards/spec_list.doc (дата звернення: 28.07.2018).
624. Наказ № 385 Міністерства оборони України від 27.07.2016 Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України : веб-сайт. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16?lang=ru> (дата звернення: 15.07.2018).

625. Наказ Міністерства промислової політики України “Про затвердження Методики ідентифікації українських високотехнологічних промислових підприємств” [розд.2 08.02.2008 N 80] : веб-сайт. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.21493.0> (дата звернення: 28.07.2018).

626. Наносистеми, наноматеріали, нанотехнології : зб. наук. пр. НАН України, Ін-т металофізики ім. Г. В. Курдюмова. Київ : РВВ ІМФ. Т. 9, вип. 1. 2011. 274 с.

627. Наноструктурні системи, наноматеріали, нанотехнології. Цільова комплексна програма фундаментальних досліджень на 2007–2009 роки : НАН України. Київ. 2010. 192 с.

628. Нанотехнології та наноматеріали : Державна цільова науково-технічна програма на 2010–2014 роки затв. постановою № 1231 Кабінету Міністрів України від 28.10.2009. *Офіційний вісник України*. 2009. № 90. С.7–67.

629. НАУПС – Новий англо-український політехнічний словник. Київ : Арії, 2008. 704 с.

630. Національна інноваційна система: зарубіжний досвід, стан в Україні. Аналітичні матеріали до Парламентських слухань / під. ред. В. М. Геєця, Л. І. Федулової. Київ : НАНУ, Інститут економіки та прогнозування, 2007. 184 с.

631. Неймовірні нові технології: червень 2013 : веб-сайт. URL: <http://www.epo.chtimes.com.ua/science/technology-and-discoveries/novi-tekhnologiyi-za-cherven-110922.html> (дата звернення: 13.06.2017).

632. Нечипорчук О. М., Розум Т. В. Технологічні особливості та систематизація способів термотрансферного друку. *Технологія і техніка друкарства*. 2008. Вип. 2. С. 47–58.

633. Нікітенко Є. В. Аналіз методів діагностики на рівні функціональних блоків. Вісник чернігівського державного технологічного університету. № 3 (67), 2013. С.183–190.
634. Ніколайчук В. І. , Горбатенко І. Ю Генетична інженерія. Ужгород, 1999. 188 с.
635. Нове покоління на майдані: погляд у майбутнє. Оксана Богомаз *Велика епоха: електронне міжнародне видання* : веб-сайт. URL: <http://www.epochtimes.com.ua/opinion/ukraine/nove-pokolinnya-na-maydani-poglyad-u-maybutne-113429.html> (дата звернення: 13.06.2017).
636. Новий погляд на торгове обладнання : веб-сайт. URL: <http://uastudent.com/novuj-pogljad-na-torgove-obladnannja/> (дата звернення: 30.03.2017).
637. Новікова Л. М. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі : наук.-метод. посіб. Павлоград : ЗДІЕУ, 2008. 110 с.
638. Новітні інформаційно-комунікаційні технології в модернізації публічного управління: зарубіжний і вітчизняний досвід : матер. наук.-практ. семінару. 19.04.2013. / за ред. В. М. Дрешпака. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. 104 с.
639. Новітні технології швидкого та економічного будівництва житла : веб-сайт. URL: <http://ecotown.com.ua/news/Novi-tekhnolohiyi-shvydkoho-ta-ekonomichnoho-budivnytstva-zhytla/> (дата звернення: 30.03.2017).
640. Новітні агротехнології – електронний науковий журнал : веб-сайт. URL: <http://naas.gov.ua/content/literatura/1042/> (дата звернення: 30.03.2017).
641. Новітні технології в будівництві. Пасивний будинок – інноваційне енергозберігаюче житло : веб-сайт. URL: <http://infomisto.com/uk/lviv/idei/vsi/novitni-tehnologii-v-budivnytstvi> (дата звернення: 30.03.2017).
642. НПЛ – Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори): навч. енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : “Новий світ – 2000”, 2015. 395 с.

643. НТСУМ – Новий тлумачний словник української мови: у 4-х томах [42000 слів] / уклад: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ, “АКОНІТ”, 2000. 346 с.
644. НУРСТСБ – Німецько-українсько-російський словник термінології сухого будівництва. Київ : Павленко, 2010. 270 с.
645. Онопрієнко М. В. Дорожня карта високих технологій. Історико-наукові та філософсько-наукознавчі аспекти мегатехнологій знаннєвого суспільства : монографія. К. : Інформ.-аналіт. агенство, 2011. 359 с.
646. Опейда Й., Швайка О. Глосарій термінів з хімії. Ін-т фізико-органічної хімії та вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України, Донецький національний університет. Донецьк : Вебер, 2008. 758 с.
647. Осадчук В. С., Осадчук О. В. Волоконно-оптичні системи передачі : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2005. 225 с.
648. Основи екології : підручник / Ю. А. Злобін. Київ : Лібра, 1998. 248 с.
649. Основи побудови автоматизованих систем управління / за ред. Пількевич І. А. : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. 168 с.
650. Павленко А. Ф., Войчак А. В. Маркетинг. навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2001. 106 с.
651. Перспектива-коммодіті : веб-сайт. URL: <http://e-commodity.fbp.com.ua/About.aspx> (дата звернення: 22.07.2019).
652. Перший в Україні преміальний кінотеатр Multiplex відкриється в київському ЦУМ – новини : веб-сайт. URL: <https://rau.ua/novyni/novi-proekti/multiplex-tsum-2/> (дата звернення: 28.07.2019).
653. Петров П. В., Посполітак Т. Є., Юркевич Є. О. Агротехнологія і технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур : навч. посіб. Київ : Аграрна освіта, 2009. 268 с.
654. Петрушенко В. Л. Історія світової філософії. Фундаментальні проблеми філософії : навч. посібник. Львів : НУ “ЛП”, 2002. 648 с.

655. Петрушенко В. Л., Сурмай І. М., Карвацька Г. Ф. та ін. Етика та естетика : навч. посіб. Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008. 180 с.
656. ПНСКПТ – Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни / Б. Кухта, А. Романюк, Л. Старецька [та ін.]. Львів : Кальварія, 2003. 500 с.
657. Полторак В. А. Маркетингові дослідження : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ-ри, 2003. 387 с.
658. Пономаренко В.С., Гонтарєва І. В. Методологія комплексного оцінювання ефективності розвитку підприємств : монографія / за ред. В. С. Пономаренко. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 404 с.
659. Поплавко Ю. М., Воронов С. О., Якименко Ю. І. Фізичне матеріалознавство : навч. посіб. Київ : НТУУ “КПІ”, 2011. Ч. 3. Провідники та магнетики. 372 с.
660. Портал “Словотвір”: Перекладаємо слово дауншифтинг : веб-сайт. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/daunshyftyng> (дата звернення: 28.09.2019).
661. Портал “Словотвір”: Перекладаємо слово ендавмент : веб-сайт. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/endavment> (дата звернення: 28.09.2019).
662. Портал “Словотвір”: Перекладаємо слово ньюзмейкер : веб-сайт. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/niuzmeiker> (дата звернення: 28.09.2019).
663. ПОХТ – Процеси та обладнання хімічної технології: укр.-рос.-фр.-англ. тлумач. слов. / за заг. ред. С. В. Сидоренка. Київ : НТУУ “КПІ”, 2014. 76 с.
664. Про внесення змін у додаток 5 до Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання : Постанова Кабінету Міністрів України; Список від 08.08.2007 № 1012 : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/868-2017-п> (дата звернення: 28.08.2019).
665. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16> (дата звернення: 28.08.2019).

666. Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж : Закон України № 1834-VIII від 07.02.2017. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 11. ст.101.

667. Про затвердження Положення про порядок контролю за експортом, імпортом і транзитом товарів, що стосуються ядерної діяльності та можуть бути використані у створенні ядерної зброї : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 12.03.1996 № 302 : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-96-п> (дата звернення: 28.08.2019).

668. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Список, Перелік від 20.11.2003 № 1807 : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-2003-п> (дата звернення: 28.08.2019).

669. Про затвердження Правил супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів. Укравіатранс, МВС України : Наказ, Правила, Форма типового документа від 11.06.1996 № 168/397 : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0334-96> (дата звернення: 28.08.2019).

670. Про затвердження “Правил будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок” ДНАОП 0.00-1.32-01: наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 21.06.2001 N 272 : веб-сайт. URL: <http://leg.co.ua/knigi/pravila/pravila-budovi-elektroustanovok.-elektroobladnannya-specialnih-ustanovok.html>-Заголовок з екрану (дата звернення: 28.07.2018).

671. Про затвердження Критеріїв ризику легалізації відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму : наказ N 126 від 03.08.2010 Державного комітету фінансового моніторингу України : веб-сайт. URL: [URL: //zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0909-10](https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0909-10) (дата звернення: 28.07.2018).

672. Прогресивна техніка, технологія та інженерна освіта. *Матеріали XIV міжнародної науково-технічної конференції* : 25–28.06.2013. Київ, 2013. Ч. 2. 168 с.
673. Прокопів В. В. Матеріали електронної техніки : навч. посіб. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2009. 288 с.
674. Протченко П. З. Загальна мікробіологія, вірусологія, імунологія. *Вибрані лекції* : навч. посіб. Одеса : Одес. держ. ун-т, 2002. 298 с.
675. Психологіс – енциклопедія практичної психології: паттерн : веб-сайт. URL: <http://psychologis.com.ua/pattern.htm> (дата звернення: 20.07.2019).
676. Психологіс – енциклопедія практичної психології: транзакції : веб-сайт. URL: <http://psychologis.com.ua/pattern.htm> (дата звернення: 20.07.2019).
677. Разно В. Ю. Переваги та ризики поширення новітніх інформаційних технологій в сучасному суспільстві. *Наукові конференції* : веб-сайт. URL: <http://intkonf.org/razno-v-yu-perevagi-ta-riziki-poshirenniya-novitnih-informatsiynih-tehnologiy-v-suchasnomu-suspilstvi/> (дата звернення: 30.03.2017).
678. Ратніков В. С. Основи філософії науки і філософії техніки : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2012. 291 с.
679. Реклама на брандмауерах : веб-сайт. URL: <https://leosvit.com/srv/outdoor-rozm/reklama-na-brandmauerah> (дата звернення: 22.07.2019).
680. Репрезентація термінологічного концепту “Cloud-технології” : Захмарні технології – hi-tech : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zFIOhYufmfs> (дата звернення: 20.09.2019).
681. Репрезентація термінологічного концепту “Екобуст” : Новий двигун Ford 1.0 EcoBoost : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iQ3HjkwK3Y> (дата звернення: 20.09.2019).

682. Репрезентація термінологічного концепту “Кінетик-дизайн” : Перший дотик. Тест-драйв Нової Kuga : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Xtc0NG9vuwg> (дата звернення: 20.09.2019).
683. Репрезентація термінологічного концепту “Продуктовий менеджер” : Lviv PMDay 2013. Руслан Савчишин “Product management проти Project management” : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Q9RVJO8Rh70> (дата звернення: 20.09.2019).
684. Репрезентація термінологічного концепту “Технологія Pollen Plus” : Підвищення стійкості гібридів жита до ураження ріжками (технологія PollenPlus®) : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sIgsVovmvuo> (дата звернення: 20.09.2019).
685. Репрезентація термінологічного концепту “Технологія рослинного доїння” : Рослинне доїння : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qnl1t6ZOcPm0> (дата звернення: 20.09.2019).
686. Робоняня буде працювати у дитячих садочках, зокрема - робити з дітками зарядку : веб-сайт : URL: https://tsn.ua/nauka_it/rosiyski-studenti-stvorili-robonyanyu.html (дата звернення: 10.11.2018).
687. Розумний будинок – з чого він складається та чи потрібен вам : веб-сайт. URL: <https://nachasi.com/2018/06/25/smart-house-faq/> (дата звернення: 22.07.2019).
688. Ромат Є. В. Бренд-менеджмент: Опорний конспект лекцій. Київ: КНТЕУ, 2010. 90 с.
689. Руделіус Р., Азарян О. М., Бабенко Н. О. та ін. Маркетинг : підручник / ред. упор. О. І. Сидоренко, Л. С. Макарова. Київ : Навч. метод. центр, 2008. 648 с.

690. РУСХХТ – Російсько-український словник з хімії та хімічної технології / уклад. М. Ганіткевич, А. Зелізний. Львів : б. в., 1993. 315 с.
691. РУТСПЕ – Російсько-український тлумачний словник з промислової електроніки / Ю. Е. Паеранд, Т. П. Рукас. Донбаський гірничо-металургійний ін-т. Алчевськ : ДГМІ, 2001. 153 с.
692. РУУРСР – Російсько-український та українсько-російський словник з радіоелектроніки / за ред. Б. Рицара. Львів : Логос, 1995. 608 с.
693. РУУРСЯФРРЯБ – Російсько-український та українсько-російський словник з ядерної фізики, радіометрії, радіаційної та ядерної безпеки / В. Стрижак. Київ : Четверта хвиля, 1996. 156 с.
694. Саміт сприяння соціальному добробуту : веб-сайт. URL: <http://novasich.org.ua/index.php?go=News&file=print&id=7588> (дата звернення: 13.06.2017).
695. САНУМ – Словник асоціативних норм української мови / Н. П. Бутенко / за ред. А. Є. Супрун. Львів : Вища школа, вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1979. 118 [2] с.
696. Сафронов Т. А. Екологічні основи природокористування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Львів : Новий світ, 2003. 248 с.
697. СБЛСД – Словник будівельної лексики східнополіського діалекту / Л. І. Дорошенко. Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми, 2006. 248 с.
698. СГТ – Словник генетичних термінів / Г. Г. Баранецький, Р. М. Гречаник. Лісова генетика : навч. посіб. Львів : Панорама, 2003. 325 с.
699. СДОПВУОЗ – Словник-довідник основних понять та визначень українського освітнього законодавства / І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський. Київ : Нора-Друк, 2011. 111 с.
700. СДПК – Словник-довідник психолога-консультанта / упоряд. : Гаркавенко Н. В., Чаплак Я. В., Шандрук С. К., Солійчук І. І. / наук. ред. В. Г. Панок. Чернівці : Рута, 2010. 196 с.

701. СЕ – Соціологічна енциклопедія / уклад. В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 455 с.
702. Семенюк Е. П., Мельник В. П. Філософія сучасної науки і техніки : підручник. вид. 3-тє, випр. та допов. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2017. 364 с.
703. Сиволоб А. В. Молекулярна біологія : підручник. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2008. 383 с.
704. Синтез робототехнічних систем в машинобудуванні : підруч. для студ. вищ. техн. навч. закл., спец. 015 “Проф. освіта. Машинобудування” / Л. Є. Пелевін, К. І. Почка, О. М. Гаркавенко та ін. Київ: ТОВ НВП “Інтерсервіс”, 2016. 258 с.
705. Система розумний будинок – що це і як працює? : веб-сайт. URL: <https://kievnovbud.com.ua/ua/2017/08/sistema-rozumnij-budinok-shho-ce-i-yak-pracuue/> (дата звернення: 12.07.2019).
706. Ситник О. Б. Досвід інжинірингової діяльності в сучасному економічному просторі. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. 2013. № 4. С. 104–116.
707. СІС – Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наук. думка, 2000. 680 с.
708. СІС – Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад.: Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
709. СІС – Словник іншомовних слів [онлайн] : веб-сайт. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml> (дата звернення: 12.07.2019).
710. СІС – Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 966 с.
711. СІСТ – Глушко В. П. Словник іншомовних соціокультурних термінів / В. П. Глушко. Суми : Сум ДУ. 2004. 380 с.
712. СІСТСС – Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.

713. СЛТ – Ганич Д. Г. Словник лінгвістичних термінів / Д. Г. Ганич, І. С. Олійник. Київ, 1985. 360 с.
714. СММ – Словник майбутнього менеджера / уклад. Тягур Р. С. Івано-Франківськ : Підприємство “ІНІН”, 2009. 328 с.
715. Сорока М. В., Снісаренко А. О. Новітні рекламні технології як інновації в маркетингових комунікаціях : веб-сайт. URL: <http://investycii.org/investuvanya/konferentsiji/problemy-formuvanya-ta-rozvytku-inovatsijnoji-infrastruktury/novitni-reklamni-tehnolohiji-yak-inovatsiji-v-marketynhovyh-komunikatsiyah.html> (дата звернення: 28.04.2017).
716. СОТСТ – Словник основних транспортних і суміжних термінів / уклад. Б. І. Торопов. Київ : Державний економіко-технологічний університет транспорту, НВО ГППРОТРАНС, 2013. 200 с.
717. Соціальний комфорт – через сталий розвиток : веб-сайт. URL: <http://www.viche.info/journal/3475> (дата звернення: 13.06.2017).
718. Спину Г. О., Юмашев В. Є. Робототехніка : монографія. Житомир. держ. технол. ун-т. Житомир, 2008. 332 с.
719. СПТ – Камінський Б. Т. Словник політологічних термінів / Б. Т. Камінський. Одеса : Одеська національна академія зв’язку ім. О. С. Попова, 2007. 28 с.
720. СПТГП – Словник психологічних термінів (з глибинної психології) / за ред. С. І. Рясенко. Київ, 2006. 260 с.
721. ССБТ – Словник сучасних біологічних термінів : навч. вид. / В. І. Глазко. Для вчителів біології загальноосвіт. навч. заклад. та студ. біологічних спец. вузів. Харків : Основа, 2003. 96 с.
722. ССІС – Сучасний словник іншомовних слів / Л. І. Нечволод. Харків : Торсінг Плюс, 2007. 768 с.
723. Стандартна міжнародна торгова класифікація (SITC), розроблена ООН : веб-сайт. URL: <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?cl=14> (Дата доступу: 03.04.2019).

724. СТВТСОВТ – Словник термінів у військово-технічній сфері стосовно озброєння та військової техніки / за заг. ред. І. Б. Чепкова. М-во оборони України, ЦНДІ озброєння та військ. техніки Збройних Сил України. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2015. 616 с.
725. Стеклов В., Беркман Л. Нові інформаційні технології. Транспортні мережі телекомунікацій. Київ: Техніка, 2004. 488 с.
726. Стефанчук У. Інформаційні технології та їхній вплив на формування громадської думки в Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Львів, 2008. Вип. 20. С. 129–133.
727. СТПС – Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Шапар. Харків : Прапор, 2005. 639 с.
728. Стрельников В. Ю., Брітченко В. Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посіб. для слух. автор. курсів підвищ. каліф. викл. МПК ПУЕТ. Полтава : ПУЕТ, 2013. 309 с.
729. Струтинська І. В. Бренд-менеджмент: теорія і практика: навч. посіб. Тернопіль : Прінт-офіс, 2015. 204 с.
730. СТТ – Словник технічної термінології. Ін-т енциклопедичних дослідж. НАН України. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень, 2009. 168 с.
731. СУБТ – Словник української біологічної термінології / ред. Д. М. Гродзинський, Л. О. Симоненко. Київ : КММ, 2012. 744 с.
732. СУМ-11 – Словник української мови : академічний тлумачний словник у 11 томах : веб-сайт. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 28.07.2019).
733. Сухенко В. Г. Нормативність і надмірність у сучасній українській мові. Актуальні проблеми сучасної лексикології та термінознавства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2017. Вип. 77 с. 160–163.
734. Сучасні проблеми авіакосмічних технологій та систем : тези доп. наук.-практ. семінару, 23–25.06.2015. / за ред. В. П. Харченко. Київ : НАУ, 2015. 22 с.

735. Сучасні проблеми авіакосмічних технологій та систем : тези доп. наук.-практ. семінару, 17–21.06.2013. / за ред. В. П. Харченко. Київ : НАУ, 2013. 40 с.
736. Сучасні технології: добро чи зло : веб-сайт. URL: <http://chitay.net/neoroznanaia-nauka/ua-news-33234.html> (дата звернення: 13.06.2017).
737. Сучасні медичні технології : наук.-пр. журн. Запоріз. мед. акад. післядиплом. освіти. Запоріжжя, 2014.
738. СФКЕС – Соціальна філософія: короткий енциклопедичний словник / за ред. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача та ін. Київ, Харків : Рубікон, 1997. С. 272–279.
739. СФТ – Словник фізичної термінології / НАН наук України, Ін-т енциклопедичних дослідж. НАН України. Київ, 2009. 240 с.
740. ТАУУАСС – Тематичний англо-український українсько-англійський сільськогосподарський словник / О. Цьовх. Львів : Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, 1999. 376 с.
741. ТДЯП – Тлумачний довідник з ядерного приладобудування / НАН України, НТК “Ін-т монокристалів”, Ін-т сцинтиляц. матеріалів / голов. ред. акад. НАН України Гриньов Б. В. Харків : ІСМА, 2015. 319 с.
742. Тексти лекцій з курсу “Соціальні технології” (для студентів 3 курсу денної форми навчання напряму 0502 (6.030601) “Менеджмент” спеціальності 6.050200 “Менеджмент організацій” / укл. Віноградська О. М., Белова Л. О. Харків : ХНАМГ, 2009. 135 с.
743. Тенденції розвитку сучасного екологічного маркетингу : веб-сайт. URL: <http://uastudent.com/tendencii-rozvytku-suchasnogo-ekologichnogo-marketyngu/> (дата звернення: 13.06.2017).
744. Технологія виробництва продукції тваринництва : веб-сайт. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibniku/2/91.pdf> (дата звернення: 28.07.2018).

745. Тихонов О. І., Тихонова С. О., Гудзенко О. П. та ін. Практикум з аптечної технології ліків : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / за ред. О. І. Тихонова та С. О. Тихонової. Харків : Оригінал, 2014. 448 с.
746. ТКМТС – Телекомунікації, канали і мережі : термінол. словник / І. Р. Хархаліс, Р. І. Хархаліс. Київ : б.в., 1995. 52 с.
747. ТМРТС – Торгівля, маркетинг, реклама: Термінологічний словник. / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, І. М. Комарницький. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. 312 с.
748. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л., Левченко Б. О. Проблеми енергетики на межі ХХІ століття : навч. посіб. Харків : НТУ “ХПІ”, 2006. 200 с.
749. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л., Левченко Б. О., Маріїч Л. Й. Перспективи і практика розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу : навч. посіб. Харків : НТУ “ХПІ”, 2013. 300 с.
750. Томашевський О. М., Цегелик Г. Г., Вітер М. П., Дубук В. І. Інформаційні технології та моделювання бізнес-процесів : навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2012. 296 с.
751. Трохи про інтерактив: інтерактивні технології в системі навчально-методичної роботи навчального закладу : веб-сайт. URL: <https://pedkab.wordpress.com/2013/01/28/трохи-про-інтерактив/> (дата звернення: 22.07.2019).
752. ТСДБА – Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш; за заг. ред. Р. А. Шмига. Львів: б.в., 2011. 220 с.
753. ТСЕТ – Тлумачний словник економічних термінів : Макро- та мікроекономіка, грош. обіг, інвестування, страхування, фінанси п-в, фінанс. менеджмент, банк. менеджмент, законодавчо-нормат. акти : навч. посіб. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда. Харків : Гриф, 2001. 184 с.
754. ТСІ – Тлумачний словник з інформатики / Г. Г. Півняк, Б. С. Бусигін, М. М. Дівізінюк та ін. Дніпропетровськ, Нац. гірнич. ун-т, 2010. 600 с.

755. ТСПМТ – Тлумачний словник поширених медичних термінів : навч. посіб. / Крупін В. П., Зіменковський А. Б., Регеда М. С. Львів : Ліґа-Прес, 2004. 414 с.
756. ТССЕ – Тлумачний словник із сільськогосподарської екології / укл. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, Г. І. ГРИНЬ, А. А. ЛІСНЯК та ін. Харків : НТУ “ХПІ”, 2009. 220 с.
757. ТССУМ – Тлумачно-стилістичний словник української мови 2013 : веб-сайт. URL: <https://r2u.org.ua/s?w=зняток&scope=all&dicts=all&highlight=on> (дата звернення: 22.07.2019).
758. ТСУМ-20 – Тлумачний словник української мови у 20 томах : веб-сайт. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 28.07.2019).
759. ТСЧСУМ – Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові: 10000 слів / О. М. Сліпушко. Київ, “Криниця”, 1999. 320 с.
760. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 574 с.
761. У черкаському лісгоспі впроваджують НТ ведення лісового господарства : веб-сайт. URL: <http://procherk.info/news/7-cherkassy/39749-u-cherkaskomu-lisgospi-vprovad-zhujut-novitni-tehnologiyi-vedennja-lisovogo-gospodarstva> (дата звернення: 30.03.2017).
762. УАНТС – Українсько-англійський науково-технічний словник. Київ : “Наукова думка”, 2008. 912 с.
763. УВ – Українська Вікіпедія : веб-сайт. URL: <http://uk.wikipedia.org>
764. УЛАМТС – Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник : 33 000 термінів. Львів : Видавнича спілка “Словник”, 1995 . Т.1. 655 с., Т.2. 787 с.
765. УСЕ – Універсальний словник-енциклопедія “УСЕ”. Київ, “Ірина”, 1999. 1552 с.

766. УТСБТ – Український тлумачний словник будівельних термінів / за ред. О. М. Лівінський. УАН. Відділення “Архітектури і будівельних наук”, НДІ українознав. МОН України. Київ, 2006. 528 с.
767. Уявлення про добро і зло. Історія цивілізації : веб-сайт. URL: <http://bukvar.su/psihologija/page,2,88161-Predstavleniya-o-dobre-i-zle-v-istorii-civilizacii.html> (дата звернення: 13.06.2017).
768. Федотова Л. Н. Социология массовой коммуникации : учебник для ВУЗов. Санкт-Петербург, 2004. 400 с.
769. ФЕС – Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. VI, 742 с.
770. ФЕС – Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львів. політехніка”, 2005. 713 с.
771. Форнальчик Є. Ю., Качмар Р. Я. Основы технического сервиса транспортных средств: навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 304 с.
772. ФТС – Фізичний тлумачний словник / М. О. Вакуленко, О. В. Вакуленко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2008. 767 с.
773. ФУСВТ – Французько-український словник військової термінології. / Білан М. Б., Ольховой І. О. Київ : Логос, 2012. 616 с.
774. ФУУФСОТВПС НАТО – Французько-український, українсько-французький словник основних термінів військово-повітряних сил країн НАТО / за заг. ред. В. В. Балабіна. Київ : Логос, 2007. 110 с.
775. Харенко О. В. Поняття “інформація” в юридичній науці та законодавстві України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 119–124.
776. Хаустов В. К. Трансфер технологій в інноваційних процесах України та Білорусі. *Економіка і прогнозування*. 2012. № 2. С. 24–34.
777. Хейвуд Дж. Б. Аутсорсинг : в поисках конкурентных преимуществ. Пер. с англ. Москва : Изд. дом “Вильямс”, 2004. 176 с.

778. Хміль Ф. І. Основи управлінського консультування : навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2008. 240 с.
779. Хто такий супервайзер? Чим займається супервайзер? : веб-сайт. URL: <https://korysniporady.com.ua/xto-takij-supervajzer-chim-zajmayetsya-supervajzer/> (дата звернення: 22.07.2019).
780. Хто такі спойлери? : веб-сайт. URL: <https://uk.etcetera.media/nazamitku-vibortsyu-hto-taki-kandidati-spoylei-i-yak-voni-pratsyuyut.html> (дата звернення: 13.07.2019).
781. Царенко О. М., Рябець С. І. Нариси з історії техніки та технологій : навч. посіб. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. 2010. 494 с.
782. Цвіркун Л. І., Грулер Г. Г. Робототехніка та мехатроніка : навч. посіб. Нац. гірн. ун-т. Дніпро, 2007. 216 с.
783. Цикл тренінгів “Журналістські стандарти та НТ для роботи у нових (конвергентних) медіа” : веб-сайт. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/media/prosvita/mediaosvita/tsikl_treningiv_zhurnalistski_standarti_ta_novitni_tekhnologii_dlya_roboti_u_novikh_konvergentnikh_media/ (дата звернення: 30.03.2017).
784. Цюпин Б. Мобільний телефон з інтернетом – зброя проти зла у світі : веб-сайт. URL: <http://www.pravda.com.ua/inozmi/bbc/2011/02/18/5931261> (дата звернення: 13.06.2017).
785. Черних Г. А. Соціальні технології – трансформація довіри в динаміці соціальних змін. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2017 №3–4 (34–35). С.151–158.
786. Черняк О. І., Ставицький. А. В. Системи оброблення економічної інформації. Київ, 2007. 24 с.
787. Чи корисні нові технології? Електронне видання “Велика епоха” : веб-сайт. URL: <http://www.epochtimes.com.ua>. (дата звернення: 30.03.2017).
788. Чи має запозичений термін “Ресепшн” синоніми українського походження? : веб-сайт. URL: <https://ukrainian.stackexchange.com/questions/>

4039/Чи-має-запозичений-термін-Ресепшн-синоніми-українського-походження (дата звернення: 30.08.2019).

789. Чому коворкінг кращий за офіс. Голос Америки : веб-сайт. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/coworking/4226920.html> (дата звернення: 18.04.2019).

790. Чудернацькі новітні технології або розумний будинок : веб-сайт. URL: <http://uastudent.com/chudernacki-novitni-tehnologii-abo-rozumnyj-budynok> (дата звернення: 13.06.2017).

791. Чуєшов В. І., Гладух Є. В., Сайко І. В. та ін. Технологія ліків промислового виробництва : підручн. Харків : НФаУ: Оригінал, 2012. 694 с.

792. Шебшаевич В. С. Сетевые спутниковые радионавигационные системы. 2-е изд. Москва : Радио и связь, 1993. 408 с.

793. Шевніков М. Я. Світові агротехнології : навч. посіб. Полтава : Видавництво "Полтава", 2005. 192 с.

794. Шевченко О. О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.

795. Шевченко В. В., Осадчий О. В., Симута М. О. Технологія приладобудування. Київ : НТУУ "КПІ", 2010. 128 с.

796. Шенгерій Л. Порівняльний аналіз моделей пізнавальних процесів. *Філософські обрії*. Полтава, 2011. № 25. С. 218–229.

797. Штовба О. В. Товарний брендинг в маркетинзі та комунікативному менеджменті : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2014. 90 с.

798. Шульгіна Л. М., Лео М. В. Брендинг: теорія та практика (на прикладі об'єктів комерційної нерухомості) : монографія. Київ–Тернопіль : Астон, 2011. 266 с.

799. Шумарова Н. П. Соціолінгвістика і стилістика: система кореляцій : веб-сайт. URL: <http://journ.lib.univ.kiev.ua> (дата звернення: 28.07.2018).

800. Що таке імідж? : веб-сайт. URL: <https://h.ua/story/213732/> (дата звернення: 28.07.2019).

801. Що таке коворкінг, і особливості його функціонування : веб-сайт. URL: <http://vikna.if.ua/cikavo/69565/view> (дата звернення: 18.04.2019).
802. Що таке PR? Міжнародний інститут бізнесу : веб-сайт. URL: <https://iib.com.ua/ua/kco/itemlist/category/234-chto-takoe-pr?.html> (дата звернення: 22.07.2019).
803. Що таке ПІАР (PR, Public Relations) – поняття, визначення простими словами : веб-сайт. URL: <https://termin.in.ua/piar-pr-public-relations/> (дата звернення: 22.07.2019).
804. Юлевич О. І., Ковтун С. І., Гиль М. І. Біотехнологія : навч. посіб. / за ред. М. І. Гиль. Миколаїв : МДАУ, 2016. 476 с.
805. Яким повинен бути дизайн будинку : веб-сайт. URL: <http://halupa.org.ua/article.php/2009062318340274> (дата звернення: 28.07.2018).
806. Яцківський Л. Ю., Зеркалов Д. В. Загальний курс транспорту. Кн. 1 : навч. посіб. Київ : Арістей, 2007. 504 с.
807. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ : ВЦ “Академія”, 2010. 312 с.
808. CALD – Cambridge Advanced Learner’s Dictionary : веб-сайт. URL: <http://www.dictionary.cambridge.org>
809. CED – Collins English Dictionary. Collins; 11th Revised edition edition, 2011. 1920 p.
810. Dretske F. Knowledge and the Flow of Information. Chicago: Center for the Study of Language and Information, 1999. 273 p.
811. EOED – English online etymology dictionary : веб-сайт. URL: <http://www.etymonline.com/index.php?term=deadline> (дата звернення: 22.07.2019).
812. EW – English Wikipedia : веб-сайт. URL: <http://en.wikipedia.org>
813. Farmingit : веб-сайт. URL: <http://www.farmingit.com.au/> (дата звернення: 30.04.2018).

814. Invitro – технологія сучасного агробізнесу : веб-сайт. URL: [http://www.propozitsiya.com/?page=146 &itemid=3558](http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=3558) (дата звернення: 30.03.2017).
815. Karel electronics : веб-сайт. URL: <http://www.karel-electronics.ru/telecom/koll-centr-ip> (дата звернення: 30.04.2017).
816. Kogut B., Zander U. Knowledge of the Firm, Combinative Capabilities, and the Replication of Technology. *Organization Science*. 1992. Vol. 3. № 3. P. 383–397.
817. Machlup F. The production and distribution of knowledge in the United States. Princeton: Princeton University Press, 1962. 416 p.
818. MWD – Merriam-Webster Dictionary : веб-сайт. URL: www.merriam-webster.com (дата звернення: 30.04.2017).
819. MMEDAL – MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. MacMillan /A. & C. Black, 2012. 1748 p.
820. ODE – Oxford Dictionary of English. OUP Oxford; 3rd edition, 2010. 2112 p.
821. Porat M., Rubin M. The Information Economy: Development and Measurement. Washington : Scientific Review, 1978. 128 p.
822. Robinson P. Dictionary of International Security. 2008. 208 p.
823. RoboNanny Free Download and Review : веб-сайт. URL: <http://w.programsdb.com/program/334/17596/RoboNanny.html> (дата звернення: 30.04.2018).
824. Science and Engineering Indicators – 2012 : веб-сайт. URL: <http://www.nsf.gov/statistics/seind12/> (дата звернення: 28.07.2018.).
825. Shanklin W. L., Ryans J. K. Marketing high technology. Mass. : Lexington Books, 1984. 216 c.

ДОДАТКИ ДОДАТОК А

Таблиця додатка А

Критика п'яти принципів традиційного термінознавства за Р. Теммерман

	Принцип 1 Основна одиниця вивчення – поняття	Принцип 2 Поняття – чітко окреслені	Принцип 3 Термін має спеціальне визначення	Принцип 4 Термін моносемічний	Принцип 5 Термін розглядають у синхронії
Дж. Сейджер (J.C.Sager)	Аналіз номінації замінено аналізом терміна в лінгвістичному контексті	Поняття розглядаються у складних взаємозв'язках з іншими поняттями; термін – багатовимірний	Нефахівці потребують енциклопедичної інформації, комплексного опису поняття	У практиці мовлення моносемія – рідкісне явище	Термінотворення – це процес, який має часові характеристики
П. Вайсенхофер (P. Weissenhofer)	Центральним є не поняття, а ментальна категорія	Категорії мають прототипну структуру, дедуктивні характеристики, їх предметні поля можуть мати високий і низький рівень визначеності		Залежно від предметного поля вимоги до однозначності терміна можуть варіюватися	
Б. Завада і П. Свонпол (B. Zawada & P. Swanepoel)	Класична теорія про поняття не є релевантною з огляду на концептуальну структуру природних та фундаментальних наук		Характеристики окремих термінів природничих наук описано через типові властивості прототипних категорій. Це – скалярні характеристики		
М. Т. Кабре (M.T. Cabré)		Реальність спеціальних предметів – багатогранна конфігурація чисельних концептів; її можна вивчати у різних аспектах		Мета абсолютної подібності та однорідності наукових термінів – це штучно відтворюваний процес, який не зазнає успіху в науці	Світ технічних і наукових концептів, позначуваних спеціальними термінами, є динамічним
І. Мейер (I. Meyer)		Багатовимірність розуміння з'являється тоді, коли тип концепту можна ідентифікувати різними шляхами. Будь-яка категоризація реальності – довільна, відносна	Спеціальне визначення релевантне тільки для спеціалістів. Нефахівець потребує енциклопедичної інформації, лексико-семантичної категоризації	Виникає дилема: термін може спричиняти та покращувати однозначне й чітке спілкування або термін може концентруватися на різноманітті, креативності й уявленні в наукових дослідженнях	
Соціотермінознавство (Sociotermiology)	Необхідно вивчати реальне практичне використання мови	Чітко окреслених полів або сфер знань немає		Необхідно вивчати полісемію та синонімію термінів	Важливим є діа-хронічне вивчення концептуалізації та номінації
К. Кегейра (K. Kageura)	Заміщає поняття значенням та вивчає код замість мови	Чітке розмежування важливе для одно-значної комунікації в деяких сферах			

ДОДАТОК Б

Таблиця додатка Б

Глосарій метатермінів соціокогнітивного термінознавства

Метапоняття і його визначення	Джерело / авторство	У дисертації
варіативність терміна – використання фонетичних, граматичних та орфографічних модифікацій тієї самої термінологічної одиниці	[40, с. 189–195]	§ 2.5.
варіативність термінів – вияв тонкощів категоризації та концептуалізації наукового / професійного світу фахівцем у результатах втілення наукових / професійних понять, смислів, уявлень, інтерпретацій у варіантах терміноодиниць	[Стасюк Т.В.]	§ 2.5.
дискурс – ситуативно обумовлена інтерсуб’єктна мовленнєво-розумова діяльність, спрямована на взаємну орієнтацію у життєвому просторі на основі надання мовної форми семіотичної значущості	[243, с. 11]	§ 1.4., § 2.6.
дискурсу одиниця – фрагмент дискурсу, що є достатнім і необхідним для виявлення й опису присутності у ситуації суб’єктів дискурсивної діяльності (як продуцента, так і інтерпретатора) з урахуванням усього розмаїття ситуативних чинників, які є релевантними для вироблення спільних смислів. Представлений висловленням, що формально дорівнює реченню, тексту або серії текстів	[243, с. 93]	§ 2.6.
засоби вербалізації концепту непрямі – сполучуваність, граматичні характеристики лексем та іншу інформацію, із якої можна вивести ознаки концепту	[52, с. 92]	§ 2.2.
засоби вербалізації концепту прямі – “лексичні сім’ї”, тобто слова, етимологію яких можна звести до ключової лексики концепту	[52, с. 92]	§ 2.2.
зміст концепту – набір ознак, які визначаються як соціокультурними (національна традиція, фольклор, релігія, ідеологія, мистецтво), так і індивідуальними чинниками (життєвий досвід, відчуття і система цінностей особистості)	[10, с. 3]	§ 2.2.
зміст концепту наукового – джерело смислопородження у відповідному науковому полі з розгорненням “кванта” знання в цілий науковий текст, теорію, концепцію	[319, с. 46]	§ 2.2.
зміст концепту наукового – організоване певним чином системотвірне або текстотвірне впорядкування взаємопов’язаних між собою наукових понять	[155, с. 126]	§ 2.2.
зміст концепту наукового – складне, інтегроване утворення, яке формує багатовимірний лінгвоментальний конструкт науково-дослідної рефлексії, яке є джерелом смислопородження наукового тексту та наукового дискурсу	[282, с. 81–85]	§ 2.2.
зміст концепту наукового – сукупність об’єктивних і суб’єктивних ознак об’єктів наукового пізнання, особливостей індивідуальної інтерпретації фрагмента дійсності у свідомості науковця – творчого доосмислення, емоційних конотацій, історично та досвідно зумовлених ознак	[84, с. 64–66]	§ 2.2.
зміст концепту професійного – сукупність ознак, що містить компоненти операціоналізації знання, зокрема знання про стереотипні професійні вміння, навички, явища, ситуації, дії та стратегії	[37]	§ 2.2.

зміст концепту професійного – сукупність ознак концепту, що інкорпорує такі когнітивні складники, як оцінка, пошук розв’язання, застосування досвіду, вибір найефективнішої дії	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
зміст концепту термінологічного [терміноконцепту] – сукупність загальних і суттєвих ознак класу предметів, об’єктивних і суб’єктивних ознак термінованого предмету, процесу, явища дійсності, релевантних в терміносфері конкретної галузі знання чи фаху	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
зміст одиниці розуміння [спеціального знання] – зміст прототипної структури, що складається з семантичних примітивів базового рівня пізнання й узагальнення	[491, с. 51–91]	§ 2.2.
зміст поняття – сукупність істотних ознак предмета чи класу однорідних предметів, відображених у понятті; ознаки, які відтворюють якість предмета й відрізняють його від інших подібних предметів; знання про предмети, про сутність предметів, про їхні основні властивості	[Жеребкін 1998, с. 256]	§ 2.2.
зміст поняття наукового – результат теоретичного пізнання, сукупність всіх загальних і суттєвих ознак класу предметів, відомих науці на певному етапі її розвитку	[189, с. 536]	§ 2.2.
зміст поняття професійного – сукупність ознак, що відбиває елементи професійного досвіду, генералізує досвід, пов’язаний із конкретними об’єктами праці, механізмами й техніками професійної активності, які класифікуються в певну систему	[62, с. 55]	§ 2.2.
змістова структура концепту – єдність наукових / професійних смислів, що відповідають поширеним і загальноприйнятим характеристикам і функціям наукової / професійної сфери	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
змістова структура концепту – комплекс категорійних ознак, які є елементами певної організації в досліджуваному фрагменті реальності	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
змістова структура концепту – смисловий зміст, оцінка, ставлення людини до об’єкта усвідомлення, інші компоненти – загальнолюдський (універсальний), культурний (зумовлений культурним середовищем); соціальний (зумовлений соціальними чинниками), груповий (зумовлений віковими, гендерними характеристиками), індивідуально особистісний (зумовлений особистими характеристиками – освітою, вихованням, досвідом, психофізіологічними особливостями)	[25, с. 275–282]	§ 2.2.
змістова структура концепту – сукупність когнітивних ознак, які відображають утілені в мовній формі знання, уміння, досвід наукових / професійних спільнот	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
змістова структура концепту наукового – багат шарова структура, яка інкорпорує поняттєвий шар (відбиває ознакову й дефініційну структуру концепту), образний шар (фіксує когнітивні метафори), значеннєвий шар (визначається місцем імені концепту в системі мови, містить семантичні й етимологічні характеристики), спеціальний шар (ознаки наукового – аргументованого та достовірного – бачення світу певним ученим, школою, напрямом)	[319, с. 46]	§ 2.2.
змістова структура концепту наукового – польова структура багатовимірної одиниці, що має ядро (суть наукового поняття), приядерну зону (основні поняття, які розкривають зміст концепту) і периферію	[193, с. 20]	§ 2.2.

змістова структура концепту наукового – фрагмент наукової концепції як феномен наукової свідомості, що народжується в процесі осмислення наукової інформації (наукового знання) і представляє ту сукупність взаємопов'язаних категорій, яка зумовлює сутність нового наукового знання	[320, с. 278]	§ 2.2.
змістова структура концепту професійного – багатошарова структура, яка інкорпорує: пізнавальний досвід, операційний та досвід в умовах поділу праці, професійні знання (результат пізнання фактів, явищ професійної діяльності, їх зв'язків, властивостей та відношень), навички (досконалі володіння дією, автоматизовані компоненти свідомої діяльності, виконувані легко, швидко, економно, із найвищим результатом і з найменшою напругою) та вміння (здатність реалізації професійних знань і навичок у різних умовах трудового процесу)	[517, с. 256]	§ 2.2.
змістова структура концепту професійного – багатошарова структура, яка інкорпорує такі компоненти, як сприйняття професійних умов (трудоий пост), мотивів, предмета, засобів і знарядь праці, сприйняття себе, своїх фізичних сил та спроможності діяти	[517, с. 256]	§ 2.2.
імпорт концепту – заповнення концептуальної лакуни, яке виявляється в процесі міжкультурної комунікації за розбіжності лінгвокультурного досвіду, що здійснюється шляхом опису іншопольовного феномена за допомогою насиченого в смисловому відношенні тексту й може супроводжуватися запозиченням іншомовного виразу як імені концепту іншої культури	[274, с. 4; 165, с. 176–187]	§ 2.7.
імпорт концепту – запозичення концепту з концептосфери-донора до концептосфери-реципієнта із заповненням концептуальної лакуни за розбіжності лінгвокультурного досвіду	[Стасюк Т.В.]	§ 2.7.
інтеграція концепту – засвоєння й адаптація імпортованого концепту в концептосфері-реципієнті зі змінненням його семантичного обсягу, розширенням / звуженням змістової структури, набуттям нових ознак	[Стасюк Т.В.]	§ 2.7.
категорія – когнітивна одиниця, елемент діяльності людської свідомості, що зумовлює процедури мислення та пізнання, становить ядро моделі світу, осмислення дійсності, збирання, накопичення та систематизації знання, поділяє, структурує, узагальнює пізнавані реалії, об'єднує їх у сукупності, рубрики, класи, групи на основі певних ознак	[Стасюк Т.В.]	§ 4.1.
категорія – ментальне представлення, що відповідає множині реальних об'єктів чи, точніше, задає цю множину в когнітивних процесах	[349, с. 44]	§ 2.4.
категорія – поняття, що узагальнює і класифікує результати пізнавальної діяльності людини	[Стасюк Т.В.]	§ 2.4.
категорія – формат структурованого знання суб'єкта пізнання	[243, с. 29]	§ 2.4.
категоризація граматична – класифікація слів за мовним функціонуванням й відбиттям у мовних граматичних категоріях, співвідношення з абстрактно-системним рівнем категоризації дійсності	[33, с. 5–22]	§ 4.2.
категоризація лексико-семантична – номінація, відбиття дійсності в так званих лексико-семантичних категоріях	[33, с. 5–22]	§ 4.2.

(лексико-семантичних групах слів), співвідношення з конкретно-предметним рівнем категоризації дійсності		
категоризація мовна – мовний аналог категоризації природних об’єктів та об’єктів внутрішнього світу людини, у якій реалізується гносеологічна функція мови	[33, с. 5–22]	§ 4.2.
категоризація наукова – вироблення сукупності найзагальніших уявлень про світ, що їх генерують окремі науки, а вчені висловлюють за допомогою фундаментальних понять і принципів цих наук	[34, с. 6]	§ 2.4.
категоризація наукова – структурування знання, яке формалізує ментальну рефлексію наукового світу в універсальних категоріях, їхніх комбінаціях із науковими та власне наукових категоріях	[Стасюк Т.В.]	§ 2.4.
категоризація наукова – формат знання, що інтегрує в собі різні структури знання: 1) знання загальної концептуальної основи для об’єднання тих чи тих об’єктів; 2) знання самих об’єднаних об’єктів; 3) знання принципів та механізмів їх об’єднання, тобто категорію можна розглядати як певну концептуальну структуру інтегративного типу	[32, с. 57; 33, с. 5–22]	§ 2.4.
категоризація професійна – структурування професійного знання й практичного досвіду в професійних категоріях або їхніх комбінаціях із універсальними з виділенням найсуттєвіших ознак професійних об’єктів із погляду їхньої значущості, релевантності, цінності	[Стасюк Т.В.]	§ 2.4.
когнітема – гіпотетична одиниця збереженої в пам’яті інформації, яка вимірювалася в пропозиціях, бітах, пакетах, асоціаціях, семантичних маркерах тощо	[Anderson 1974, с. 136]	§ 2.2.
когнітема – змістовий компонент концепту, елемент знання про світ різного рівня, що має пропозиційний характер	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
когнітема – когнітивний аспект концепту, який об’єктивнується через аперцепцію та інтерпретацію відповідної реальії й виступає своєрідним способом семантичного пізнання смислових відтінків, заглиблення в чуттєвий образ номінації	[Белєхова 2002, с. 17]	§ 2.2.
когнітема – лінгвоментальна одиниця, протознак, що оформився в процесі вербалізації певного набору когнітивних ознак	[329, с. 117]	§ 2.2.
когнітема – одиниця свідомості, яка відбиває спосіб пізнання реальії, ступінь її значущості для суб’єкта, рівень її усвідомлення	[110, с. 20]	§ 2.2.
когнітема – пропозиційна одиниця знання, функціонально значуща для опису когнітивної моделі концепту, яку можна реконструювати, аналізуючи його асоціативне поле	[146, с. 101]	§ 2.2.
когнітема – репрезентована у форматі пропозиції одиниця знання, отриманого різними способами й різними каналами, що продукує чимало смислових варіантів у відповідній когнітивній сфері	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
когнітема – частковий когнітивний образ концепту, який несе його метафоричні, метонімічні ознаки та генерується на основі певних характерних рис предметів і явищ	[120, с. 194–199]	§ 2.2.
когнітема базова – когнітема-виразник емпіричного знання, яке можна отримати за допомогою органів сприйняття, що відбиває “наївний” погляд на світ, співвідноситься з базовими категоріями людської свідомості (“колір”, “розмір”, “форма”, “число”) або базовими категорійними опозиціями (“верх –	[147, с. 71–75]	§ 2.2.

низ”, “далеко – близько”, “новий – старий”)		
когнітема інтерпретаційна – когнітема-виразник складного смислу – частини загального досвіду інтерпретації світу соціумом	[147, с. 71–75]	§ 2.2.
когнітема похідна – когнітема-фрагмент знання, пов’язана зі спостереженням за об’єктом	[147, с. 71–75]	§ 2.2.
когніція в спеціальній сфері діяльності – функціонування свідомості за всіма основними ментально-психічними законами з додатковим навантаженням на процесі сприйняття великої кількості інформації, пізнання чисельних явищ і закономірностей, уявлення й осмислення спеціальних понять, мислення творчого й мислення логічного, продукування інформації в слові, побудування спеціальної комунікації	[261, с. 248; 333, с. 352]	§ 2.3.
концепт – одиниця ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відбиває знання та досвід людини, оперативна змістова одиниця пам’яті, ментального лексикона, концептуальної системи та мови мозку (<i>lingua mentalis</i>), усієї картини світу, відбитої в людській психіці	[206, с. 90]	§ 2.3.
концепт науковий – “квант” знання, що зумовлює інтенціональний зміст нового наукового тексту і є джерелом його смислопородження	[319, с. 46]	§ 2.1.
концепт науковий – багатовимірний, інтегративний одиниця, номінована за допомогою терміна у відповідному науковому дискурсі, лінгвокогнітивне утворення й конструкт науково-дослідної рефлексії, що може бути джерелом смислопородження наукового тексту та наукового дискурсу	[282, с. 81–85]	§ 2.1.
концепт науковий – концепт як результат наукового пізнання, продукт пізнавальної діяльності суб’єктів науки, який актуалізується в науковому дискурсі – сукупності наукових текстів	[193, с. 20]	§ 2.1.
концепт науковий – концепт, який містить у собі об’єктивне і суб’єктивне відбиття ознак об’єктів пізнання, тому що залежить також від індивідуальних рис особистості науковця, творчої та емоційної ситуації, історичних умов загалом	[84, с. 64–66]	§ 2.1.
концепт науковий – лінгвокогнітивний концепт (одиниця наукової свідомості), що втілює наукові знання, отримані як наслідок науково-дослідної діяльності та вербалізовані в підмові науки	[193, с. 20]	§ 2.1.
концепт науковий – метасмисл-цінність, або вагоме, важливе за конкретних обставин для суб’єкта пізнання базове термінопоняття як “реконструкт”, пропущений через індивідуально-особистісний досвід суб’єкта пізнання, що він його здобув у тій чи тій галузі своєї фахової діяльності	[155, 131]	§ 2.1.
концепт науковий – розумова категорія, що відбиває універсальне наукове знання; як такий, він у своїй мовній репрезентації виявляє риси, властиві певній мовній спільноті, що зумовлює специфічні аспекти в його структурі та змісті	[193, с. 20]	§ 2.1.
концепт науковий – ціннісно-сміслова константа термінолекту, домінанта мовно-мисленнєвої організації наукового тексту, що є когнітивним образом, який породжується розумінням, усвідомленням та переживанням сукупності ознак об’єкта пізнання, як організоване певним чином на основі ключового термінопоняття системотвірне або	[155, с. 126]	§ 2.1.

текстотвірне упорядкування взаємозв'язаних між собою інших наукових понять		
концепт професійний – концепт, яким оперують спеціалісти за умов фахового спілкування, вживання і розуміння якого не потребує його дефініціювання через посвяченість фахівців у специфіку предмета, спільне професійне мислення	[413, с. 152]	§ 2.1.
концепт професійний – ментально-мовна структура, що є операційною одиницею професійного знання (технічного, технологічного, експертного тощо), вербалізованого у відповідних термінах фахівця	[Стасюк Т.В.] [352, с. 66]	§ 2.1.
концепт термінологічний [терміноконцепт] – локалізатор наукових / професійних смислів, що відповідає поширеним і загальноприйнятим ситуаціям у науковій / професійній спільноті	[Стасюк Т.В.]	§ 2.1.
концепт термінологічний [терміноконцепт] – сконструйований концепт, визначення якого нагадує дефініювання у логіці	[Стасюк Т.В.] [350, с. 87]	§ 2.1.
концепт термінологічний [терміноконцепт] – раціонально осмислена оперативна одиниця наукового, фахового, експертного знання, яка має складну структуру, комплексний зміст, ширший-вужчий обсяг, відображений у сукупності категорійних ознак, що водночас є елементами певної системи в окремому сегменті реальності	[Стасюк Т.В.] [350, с. 88]	§ 2.1.
концепт термінологічний [терміноконцепт] – типова когнітивна структура, яка відображає втілені у мовній формі знання та досвід конкретних соціальних спільнот і груп	[Стасюк Т.В.] [350, с. 90]	§ 2.1.
концепт термінологічний [терміноконцепт] – цілісно оформлений фрагмент наукової картини світу, раціонально осмислений концепт у структурі спеціального знання, ціннісно-смиловий універсум фаху або експертного знання	[Стасюк Т.В.] [350, с. 89]	§ 2.1.
концептосфера – концептуальна сфера, яка, з одного боку, позначає обмежений фрагмент концептуального простору, а з другого, – перебуває у відношеннях ухордження: може сама містити інший рівень концептуального простору	[476]	§ 3.1.
концептосфера наукова – концептосфера, яка складається з концептів різних галузей знання й відбивається в мові в тому вигляді, у якому вона сприймається фахівцями	[Новодранова 2003, с. 338]	§ 2.3.
концептосфера наукова – сукупність наукових концептів, вербалізованих терміноодиницями, що репрезентують фрагменти когніції в різних галузях наукового знання, формалізують конкретний науково-емпіричний матеріал	[Стасюк Т.В.]	§ 2.3.
концептосфера наукова окремої галузі знання – концептосфера, яку складають наукові концепти, що відображають особливості відповідного фрагмента світу як і в самих концептах, так і в принципах, на яких будується наукова картина світу, характерна для кожної галузі знання	[Стасюк Т.В.]	§ 2.3.
концептосфера професійна – багаторівнева сфера концептуалізації пізнання, мислення, знань, досвіду, вмінь, набутих людиною в процесі професійної діяльності в межах суспільного поділу праці	[Стасюк Т.В.]	§ 2.3.
концептосфера професійна – сукупність індивідуальних, групових, універсальних та професійних концептів з інтегрувальною ознакою “професійний світ”, яка репрезентує фахове знання, забезпечує його зберігання, передавання й	[229, с. 280–287; 388, с. 198]	§ 2.3.

розуміння фахівцем як носієм професійної ментальності концептосфера професійна – макрофрагмент когніції людини, який відбиває дійсність у певним чином організований сукупності загальних та професійних концептів, що перебувають у тих чи тих відношеннях, акумулюючи в собі професійне знання	[Стасюк Т.В.]	§ 2.3.
концептосфера спеціалізована – сфера пізнання дійсності в певному сегменті діяльності людини, яка розгортається у свідомості людини в процесах концептуалізації	[Стасюк Т.В.]	§ 2.3.
концептуалізації рівень – рівень структурування категорій та концептів наукової діяльності, точка відліку в системі координат, місця і часу, із якої людина усвідомлює та оцінює дійсність	[Стасюк Т.В.]	§ 2.4.
концептуалізації рівень – рівень, у якому ментально перебуває людина та стосовно якого віднаходить усі інші об’єкти сприйняття, сегментація / фрагментація ментального простору, орієнтація в ньому та розбудовування мережі щільно пов’язаних елементів концептуалізованого буття	[155, с. 106]	§ 2.4.
концептуалізація – один з найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні інформації, яке приводить до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи у свідомості людини	[206, с. 93]	§ 2.4.
концептуалізація – осмислення вхідної інформації, мисленнєве конструювання предметів і явищ, усвідомлення їх у формі концептів	[28, с. 22]	§ 2.4.
концептуалізація – первинне теоретичне оброблення, яке забезпечує теоретичну організацію концептосфери; схема виокремлення та зв’язку концептів у концептосфері, яка дозволяє продукувати гіпотези про їхню природу й динаміку; спосіб організації розумової роботи, який дозволяє рухатися від матеріалу й первинних теоретичних концептів до абстрактніших конструктів, які виступають основою побудови картини бачення досліджуваного сегмента реальності	[125, с. 77–80]	§ 2.4.
концептуалізація професійного знання – виділення знання з такими особливостями, як практичність, досвід, зручність, з оцінним переосмисленням, яке фіксується засобами побічно-похідної номінації, а потім транслюється в загальнокомунікативний простір	[12, с. 60–62]	§ 2.4.
ментальність наукова / професійна – когнітивна структура, що охоплює систему мотивацій науковця / фахівця, його світоглядних, професійних настанов, ціннісних орієнтирів тощо й має певну самостійність, репрезентативність	[161; Реброва 2012]	§ 2.6.
ментальність наукова / професійна – ментальність, яка визначається інтересами особи в її науковій / професійній діяльності, усвідомленням фахівцем свого наукового / професійного статусу, ролі, обов’язків, його соціальними настановами на актуалізацію наукових / професійних потенцій, розвитком цих потенцій, формуванням досвіду, накопиченням знань, ставленням до робочого місця, умов, оточення, людей	[375]	§ 2.6.
мислення наукове – мислення людини, яка професійно веде наукову діяльність, спрямоване на пізнання закономірностей природи з метою їх пояснення та використання, що	[309, с. 63–79]	§ 2.6.

здійснюється в умовах високої невизначеності за допомогою соціально-історично вироблених засобів пізнання, адекватних природі студійованих об'єктів		
мислення наукове – мислення людини, яке характеризується певними особливостями, зокрема: об'єктивністю, розвиненістю поняттєвого апарату (категорійністю), раціональністю (несуперечливістю, доказовістю, системністю), верифікованістю, високим рівнем узагальнення, універсальністю (досліджує будь-який феномен із боку закономірностей і причин), використанням спеціальних способів і методів пізнавальної діяльності	[123, с. 219]	§ 2.6.
мислення професійне – інтелектуальна діяльність людини щодо розв'язання професійних завдань, бачення мінімального ризику наслідків, прийняття оптимальних специфічно-професійних рішень, оперування різноманітними евристичними, підвищення кваліфікації, орієнтації в потоці різноманітної інформації тощо	[136, с. 200]	§ 2.6.
мислення професійне – компетентне мислення, що має творчий характер, оперує різноманітними евристичними як прийомами рішення професійних творчих завдань	[114, с. 24–29]	§ 2.6.
мислення професійне – найвищий пізнавальний процес виявлення, осмислення та розв'язання професійних завдань, заснований на системі мисленнєвих дій і детермінований індивідуально-особистісними рисами фахівця	[113, с. 19]	§ 2.6.
мислення професійне – складний, особистісний процес, тісно пов'язаний із реальною життєдіяльністю людини, який регулюється на підставі соціальних та індивідуальних критеріїв і здійснюється на засадах цілеспрямованої активності людини	[113, с. 19]	§ 2.6.
мислення професійне – специфічно фахове мислення, що має практичну спрямованість, конкретність та конструктивність	[114, с. 24–29]	§ 2.6.
мислення професійне – як вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення та розв'язання проблем у процесі професійної діяльності	[114, с. 24–29]	§ 2.6.
моделювання концептосфери – процес відносний, оскільки детермінований множинністю чинників – як внутрішніх (освіта, професія, досвід, знання агента мислення тощо), так і зовнішніх (властивості предмета, явища дійсності, умови його вивчення, комунікативна ситуація тощо)	[Стасюк Т.В.]	§ 3.1.
одиниця розуміння спеціального [наукового / професійного] знання X – це одиниця розуміння суті X, яка відповідає на питання “Що таке X?”	[468, с. 13–59; 494]	§ 2.1.
поняття наукове – ментальний образ на позначення сегмента наукової реальності та відбиття істотних і необхідних ознак предметів, процесів, явищ	[Стасюк Т.В.]	§ 2.1.
поняття професійне – поняття, що позначає реалію (предмет, процес чи явище) професійної дійсності або фіксує результат професійного пізнання, мислення, орієнтації, досвіду фахівця	[Стасюк Т.В.] [352, с. 64]	§ 2.1.
поняття професійне – поняття, що фіксує і відбиває результати професійного мислення, досвіду, практичної й теоретичної діяльності людини	[15, с. 23–28]	§ 2.1.
пропозиція – базова структура репрезентації знань, що становить собою модель елементарного речення, яка включає логічний суб'єкт і логічний предикат (властивість, приписувану суб'єкту)	[243, с. 103–104]	§ 2.2.

прототип – когнітивна одиниця, що відбиває концептуально істотні властивості нашого уявлення про об’єкт	[52, с. 183]	§ 2.2.
прототип – культурно зумовлений асоціат якоїсь більш узагальнювальної категорії	[480, с. 192–233]	§ 2.2.
прототип – мінімізоване знання, що становить ядро, навколо якого сформований концепт, і слугує когнітивною точкою референції для формування однойменної категорії	[243, с. 106]	§ 2.2.
прототип – одиниця суспільної свідомості, яка відповідає певній універсальній або культурно-національній формі знання	[379, с. 95]	§ 2.2.
прототип – соціальна одиниця, невіддільна від соціально укоріненої в контрольованій соціумом діяльності, такої, як тлумачення	[300, с. 120]	§ 2.2.
прототип – типовий приклад, соціальний стереотип, ідеал, зразок, метонімічна та часткова модель (підкатегорія)	[28, с. 81–82; 218, с. 34–36]	§ 2.2.
професійне знання – знання, яке формується в результаті концептуалізації та категоризації повсякденного практичного досвіду, зафіксованого в одиницях професійного субстандарту – у термінах, професіоналізмах і професійних жаргонізмах, і вираженого з погляду професійної значущості, актуальності, цінності	[Стасюк Т.В.]	§ 2.4.
рівень концептуалізації – точка відліку в системі координат, місця і часу, із якої людина усвідомлює та оцінює дійсність; рівень ментального перебування людини, стосовно якого вона віднаходить усі інші об’єкти сприйняття; сегментація / фрагментація ментального простору, орієнтація в ньому та розбудовування мережі щільно пов’язаних елементів концептуалізованого буття	[155, с. 106]	§ 3.1.
рівень концептуалізації – ментальна відстань між суб’єктом пізнання та референційною точкою, що становить місце концентрації уваги агента мислення в ментальному просторі, місце початку його осмислення фрагмента дійсності, опори його орієнтації в пізнаваному світі	[Стасюк Т.В.]	§ 3.1.
рівень концептуалізації базовий – рівень профілювання концептосфери, зв’язаний з референційною точкою пізнання, що становить своєрідну систему координат, відносно якої визначають вищі / нижчі рівні концептуалізації	[476]	§ 3.1.
рівня концептуалізації виділення – умовний процес, оскільки визначення статусу об’єкта усвідомлення / осмислення є варіативним у змінній системі координат: той самий концепт можна розглядати і як одиницю концептосфери (точка = множина / множинність), і як власне концептосферу (множина / множинність точок = множина множин / множинність множинностей). Аналогічно до цього концептосфера залежно від погляду й позиції дослідника може бути представлена, з одного боку, як окрема когнітивна сфера / система / домен, з другого, – як власне квант когнітивного простору / когнітивної сфери / домену	[див. 155, с. 106]	§ 3.1.
спільнота наукова – не просто спільність людей, що займаються пізнанням світу, а таких дослідників, які поділяють певну загальну парадигму – сукупність фундаментальних теорій, законів, зразків рішень проблем	[Кун 2001, с. 228]	§ 2.3.
спільнота наукова – сукупність професійних учених, тобто людей із спеціальною підготовкою, соціальною функцією	[Кун 2001, с. 228]	§ 2.3.

яких є отримання знань, відповідальна за цілісність науки як професії і її ефективне функціонування, незважаючи на те, що професіонали розосереджені в просторі й працюють у різному суспільному, культурному та організаційному оточенні		
спільнота професійна – нестабільна кількість людей, які поділяють соціальну практику, організаційну структуру, мають спільні інтереси в межах певного виду діяльності, належать до однієї професії, є носієм спільної професійної ментальності, а також відносно спільного способу мислення	[411]	§ 2.3.
соціокогнітема – представлена у форматі пропозиції одиниця знання, що втілює смисл, згенерований свідомістю (когнітивними здатностями й процесами) людини / спільноти в умовах індивідуальної / спільної соціальної дійсності	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
соціокогнітема інтерпретаційна – соціокогнітема, репрезентована пропозиційною структурою розширеного речення	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
соціокогнітема похідна – соціокогнітема, формалізована пропозиційною структурою у вигляді конструктивного мінімуму речення або з необхідними членами речення	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
соціокогнітивне термінознавство – напрям сучасної лінгвістичної парадигми, породжений на перетині соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики, зокрема когнітивної семантики, і термінознавства, який вивчає виникнення та функціонування терміна в соціальному контексті, враховуючи когнітивні процеси людської свідомості (пізнання й інтерпретації світу, категоризації і концептуалізації в мисленні), а також комунікативні чинники (спілкування й управління інформацією)	[Стасюк Т.В.] [363, с. 58]	§ 1.3.
соціологема – одиниця соціальної свідомості, соціокультурного поля – взаємопов’язаної мережі ідей, правил (норм, цінностей, приписів, ідеалів), інтересів, вірувань, доказів, дефініцій, життєвих шансів, можливостей, доступу до ресурсів	[Злобіна 2002, с. 129]	§ 2.2.
соціологема – смисл-цінність, представлений у змістовій структурі концепту як відбиток соціальної свідомості індивіда / спільноти, що експлікує особистий / спільний досвід взаємодії із соціальною дійсністю, соціальну ієрархію (статус, ролі, можливості), організацію (відносини, функції, правила, норми), переконання (ідеї, ідеали, цінності, інтереси) тощо	[Стасюк Т.В.]	§ 2.2.
соціологема – соціологічний складник змісту концепту, який можна кваліфікувати як одиницю свідомості певного соціуму, зумовлену порядком життєдіяльності людей у соціальному просторі, із соціальними відносинами	[403, с. 22]	§ 2.2.
термін у соціокогнітивному трактуванні – це, з одного боку, одиниця наукової / професійної мови, співвідносна з термінологічним концептом, що становить результат концептуалізації наукового / професійного світу; мовний засіб концентрації, фіксування, зберігання та передавання наукових / професійних понять у наукових / професійних текстах; з другого – це вербальний репрезентант наукового / професійного мислення, інструмент пізнання наукового / професійного світу, елемент наукової / професійної комунікації, що акумулює спеціальний досвід науковця / фахівця	[Стасюк Т.В.] [361, с. 33]	§ 1.3.

термін – слово чи словосполучення (утворене підрядним способом), що має професійне значення, виражає і формує професійне поняття, яке застосовується в процесі пізнання і засвоєння деяких професійних знань	[21, с. 95]	§ 1.3.1.
термін – вербалізований результат професійного мислення, вагомий лінгвокогнітивний засіб орієнтації в професійній сфері та важливий елемент професійної комунікації	[74, с. 63; 80, с. 19; 121, с. 20]	§ 1.3.2.
термін – динамічне явище, яке народжується, формується, поглиблюється в процесі пізнання (когніції), переходу від концепту – мисленнєвої категорії – до вербалізованого концепту, пов’язаного з тією чи іншою теорією, концепцією, яка осмислює ту чи іншу область знання і (або) діяльності	[224, с. 21]	§ 1.3.1.
термін – засіб позначення найбільш значущих ментальних об’єктів професійної діяльності, вербалізації логічної моделі певної системи знання або діяльності; основний когнітивний орієнтир в межах систем знань	[82, с. 26]	§ 1.3.1.
термін – засіб реалізації механізмів пізнання тієї чи тієї галузі знань або діяльності, репрезентації структур спеціального знання, які є відправним пунктом в осмисленні професійного простору і сприяють оптимальній організації діяльності фахівців	[80, с. 23]	§ 1.3.1.
термін – інструмент пізнання, що закріплює певну інформацію в своєму змісті, дає змогу узагальнювати наукові знання, множити знання і передавати їх наступним поколінням учених	[186, с. 245]	§ 1.3.1.
термін – інформаційно-когнітивна структура, яка акумулює спеціальні знання, необхідні в процесі наукової комунікації та професійно-наукової діяльності	[188, с. 58]	§ 1.3.2.
термін – когнітивна одиниця, яка формує “програму діяльності і поведінки” фахівця	[117, с. 35]	§ 1.3.1.
термін – лексична одиниця, що допомагає означити концепт; відіграє спеціальну роль у збереженні й транслюванні знань, представляє фрагменти знання в усій їхній складності та зумовленості зв’язків	[159, с. 24]	§ 1.3.1.
термін – максимально навантажений змістом знак; його змістова структура має інтелектуальний характер	[224, с. 62]	§ 1.3.2.
термін – мовна одиниця (слово чи словосполучення) переважно субстанційного характеру, яка конвенційно співвідноситься з поняттям та предметом професійної сфери і служить для концентрації, фіксування, зберігання та передавання інформації	[225, с. 77]	§ 1.3.1.
термін – мовний знак, семантика якого відображає певні етапи пізнання, один із способів вербальної репрезентації спеціального знання	[8, с. 200]	§ 1.3.1.
термін – мовний знак, формування якого відбувається в діяльності особистості і має когнітивно-дискурсивну природу	[259, с. 22]	§ 1.3.1.
термін – невід’ємна когнітивна структурна одиниця мови фахівців, мови професійної орієнтації; “вербалізований результат” фахового досвіду	[78, с. 118–119]	§ 1.3.1.
термін – носій колективного професійно-наукового знання, яке оптимізує пізнавальну та перетворювальну діяльність людей	[62, с. 3]	§ 1.3.1.
термін – носій професійно-наукової пам’яті, засіб спілкування в спеціальних галузях життя, де використовується як особлива когнітивна модель, необхідна в процесі фахової комунікації	[97, с. 98]	§ 1.3.2.

термін – один із основних способів мовного вираження спеціальних знань; засіб спілкування в процесі професійно-наукової діяльності та оптимізації розвитку людського пізнання	[62, с. 19]	§ 1.3.2.
термін – одиниця для позначення предметів, явищ, відносин, комунікативно й когнітивно значущих лише в особливому семіотичному просторі, – просторі тієї чи іншої професійної діяльності	[249, с. 68]	§ 1.3.2.
термін – одиниця професійного мовлення, мета якої найпродуктивніше й економніше передати інформацію, отримати нове наукове знання або практичний результат	[64, с. 26]	§ 1.3.2.
термін – одиниця професійно-наукового знання, яка є не тільки об’єктом пізнання, а й результатом розумового процесу, пов’язаного з пізнанням	[97, с. 98]	§ 1.3.2.
термін – лексична одиниця, яка може кодувати інформацію про різні типи мислення; може бути своєрідним корелятом ментальної операції, що відбувається в свідомості дослідника; може мати суб’єктивні властивості, репрезентувати суб’єктивний світ свого творця; може репрезентувати різні форми організації спеціального знання (формат дефініції, ієрархії термінопонять, наукового концепту або концептуальної структури як фрагмента когніції, наукового тексту, наукової епістеми, гносеми, фрейму); народжується в дискусії й формує свій зміст у процесі когніції, і лише пізніше закріплюється або не закріплюється під час писемної фіксації в текстах	[154, с. 47–54]	§ 1.3.1.
термін – одиниця, що репрезентує спеціальне поняття, яке вступає у відношення з іншими поняттями у загальній структурі наукової або професійної галузі; позначає термінопоняття, яке може бути динамічним фрагментом інформації у межах спеціальної предметної сфери; здатна репрезентувати спеціальне поняття у вигляді моделі (шаблону, стереотипу, схеми); може вербалізувати спеціальний концепт, а сукупність термінів – концептосферу тієї чи тієї галузі знань; виявляє себе як засіб структурування інформації, передавання спеціального знання в наукових, професійних текстах; позначає когнітивні структури, засновані на досвіді науковця, фахівця, які забезпечують високий рівень розуміння в професійній комунікації; залежить від тематичного контексту, від місця в системі спеціальних понять галузі тощо	[153, с. 51–58]	§ 1.3.1.
термін – основна одиниця науки, спеціальних галузей знань і сфер діяльності людини, покликана номінувати об’єкти й процеси та одночасно служити засобом пізнання навколишнього світу	[149, с. 14; 259, с. 14]	§ 1.3.1.
термін – особлива когнітивна структура – фрейм, що вимагає відповідного поводження, продиктованого конкретними знаннями	[63, с. 90]	§ 1.3.2.
термін – особлива когнітивно-інформаційна структура, у якій акумульовано виражене в конкретній мовній формі професійно-наукове знання, накопичене людством за весь період його існування	[63, с. 25]	§ 1.3.1.
термін – своєрідний запис професійно-наукового знання, зміст якого об’єктивовано в спеціальному значенні, що представляє не тільки об’єкт пізнання, але й розумовий	[63, с. 25]	§ 1.3.1.

процес, пов'язаний із ним		
терміни – номінатори концептів і номінатори властивостей, рис концептів у системі знань	[159, с. 27–28]	§ 1.3.1.
терміновживання – робота свідомості науковця / фахівця із співвіднесення наявного фрагмента знання, категоризованого / концептуалізованого у процесі осягнення наукової / професійної реальності, із актуальною вербальною формою та користування мовним знаком для передавання цього знання у фаховому спілкуванні	[Стасюк Т.В.]	§ 2.5.
терміновживання – процес вибору й факт використання термінів певною особою або фаховою спільнотою в мовно-професійному спілкуванні, який здійснюється згідно з мовно-комунікативними законами	[Стасюк Т.В.]	§ 2.5.
термінологія – вербалізований результат когнітивної діяльності фахівця, пов'язаний із осмисленням та освоєнням його професійного досвіду	[390, с. 10]	§ 1.3.1.
термінологія – своєрідне “відбиття” того, як фахівець концептуалізує і категоризує довкілля, які його елементи для нього релевантні, найбільш значущі	[390, с. 10]	§ 1.3.1.
термінологія – сукупність термінів, що репрезентує концептуальні поняття з певної галузі у вигляді, який дає змогу обмінювати чи передавати знання в комплексній формі	[159, с. 27–28]	§ 1.3.1.
терміноонтографія – комп'ютерне вилучення корпусів спеціального знання, його аналіз, узагальнення та організація відповідно до мети категорійних матриць термінологічного ресурсу та запитів потенційних користувачів	[459, с. 263–277]	§ 2.8.
терміноонтографія – опрацювання терміна, за якого актуальними є не просто фіксація, опис або тлумачення окремо взятої терміноодиниці, а опрацювання концептуального простору, пов'язаного із цим терміном і вираженого в мережах терміноконцептів	[Стасюк Т.В.]	§ 2.8.
терміноонтологія – візуалізований комп'ютерний словник, у якому щонайповніше представлені всі терміни певної галузі з вичерпним переліком прикладів їхнього використання в текстах	[Стасюк Т.В.]	§ 2.8.
терміноонтологія – онтологічно структуроване термінологічне сховище знань, форма роботи з терміном у межах нового підходу та технічних можливостей	[462, с. 302–321]	§ 2.8.
терміноонтологія – продукт терміноонтографії, створений на мультипарадигмальних засадах, у якому методи термінологічного аналізу поєднані з настановами онтологічного аналізу, можливостями програмного забезпечення, метою користувачів та науковими / професійними завданнями самого продукту	[Стасюк Т.В.]	§ 2.8.
терміноонтологія – фіксування й структурування галузевих терміносфер у складі концептосфер з наповненням словникових статей значним обсягом семантичних характеристик терміна, граматичних зв'язків, енциклопедичних відомостей тощо	[Стасюк Т.В.]	§ 2.8.
терміноонтологія – фіксування й структурування терміноконцептів і концептосфер наукового / професійного світу	[Стасюк Т.В.]	§ 2.8.
терміноонтологія – структурована технічними методами організація термінологічних одиниць, що маркують відповідні	[Стасюк Т.В.]	§ 2.8.

поняття та відношення між ними		
термінопоняття – ментальний образ на позначення взаємоперебігу процесу наукового / професійного мислення та його змісту, тобто фахового мовомислення як рефлексії знань – наукових, професійних, галузевих, що узагальнює спеціальний досвід у межах певної системи знань	[62, с. 345]	§ 2.1.
термінопоняття – динамічний фрагмент інформації у межах спеціальної предметної сфери	[153, с. 51–58]	§ 1.3.1.
термінопородження – складний процес виокремлення фрагмента дійсності, що актуалізується як потенція, виокреслюється в самостійний концепт у свідомості науковця, постає як результат пізнавальної діяльності дослідника у вербалізованій формі, у якому термінологічна категоризація та номінація є вторинними щодо мовної категоризації та номінації	[5, с. 19–27]	§ 2.5.
термінопростір – терміносфера з ознакою “розмивання”, “нівелювання меж” у сучасному науковому / професійному дискурсі, де зникає розмежування між галузями діяльності, відбувається інтеграція наукових / професійних знань, взаємопроникнення термінологій, взаємозумовленість термінопородження	[Стасюк Т.В.]	§ 2.3.
терміносфера – сфера функціонування термінів-репрезентантів наукових / професійних понять та оперування відповідними знаннями	[Стасюк Т.В.]	§ 2.3.
терміносфера – динамічна сукупність термінів, що перебуває в постійному русі та розвитку, адже відбиває процес і результат концептуалізації у відповідній царині, які діалектично пронизують один одного	[Стасюк Т.В.]	§ 3.3.
терміносфера – сукупність ключових термінопонять, сформована і як сукупність одиниць, і як складна мережа знань, яку можна представити концептосферами й наборами категорій	[Стасюк Т.В.]	§ 1.4.
терміносфера є своєрідним “відбиттям” того, як науковець / фахівець категоризує / концептуалізує навколишню дійсність, які її елементи для нього релевантні, найбільш значущі	[102, с. 128–131]	Розділ 3
терміносфера дистантна – сфера термінів далеких галузей знань	[Стасюк Т.В.]	§ 2.3.
терміносфера контактна – сфера термінів суміжних галузей знань	[Стасюк Т.В.]	§ 2.3.
терміносфера контактна – терміносфера, яка репрезентує фахові поля, що перебувають у природних або вимушених контактах	[2, с. 445; 191, с. 57–59]	§ 2.3.
термінотворення – невід’ємний складник номінативної діяльності людей, яка по-своєму інтерпретує позамовну й мовну дійсність, цілеспрямований пошук необхідної інформації на основі наявного мовного досвіду і закріплення її в інформаційно-термінологічній сфері мови	[62, с. 62]	§ 2.5.
термінотворення – процес виділення релевантного для номінування фрагмента дійсності, збирання його категорійних / концептуальних ознак, формування концептуальної структури як моделі фрагмента наукового / професійного світу та власне її номінації	[Стасюк Т.В.]	§ 2.5.
термінотворення – свідомий складний процес творення фахівцем терміноодиниці, яка вербалізує результат категоризації / концептуалізації наукового / професійного знання у форматі наукових / професійних концептів	[Стасюк Т.В.]	§ 2.5.

ДОДАТОК В

Таблиця додатка В

Наукові спеціальності й галузі наук за класифікацією Державної вищої атестаційної комісії України [623]:

Наукові спеціальності й галузі наук	
01 – фізико-математичні науки	15 – фармацевтичні науки
02 – хімічні науки	16 – ветеринарні науки
03 – біологічні науки	17 – мистецтвознавство
04 – геологічні науки	18 – архітектура
05 – технічні науки	19 – психологічні науки
06 – сільськогосподарські науки	20 – військові науки
07 – історичні науки	21 – національна безпека
08 – економічні науки	22 – соціологічні науки
09 – філософські науки	23 – політичні науки
10 – філологічні науки	24 – фізичне виховання та спорт
11 – географічні науки	25 – державне управління
12 – юридичні науки	26 – культурологія
13 – педагогічні науки	27 – соціальні комунікації
14 – медичні науки	

ДОДАТОК Г

Таблиця додатка Г.1

НТ за SITC (за виробництвом наукомістких / високотехнологічних продуктів) згідно з стандартною міжнародною торговою класифікацією ООН [723]

Новітні технології	
прогресивні продукти органічної хімії і пластики	електронні прилади
фармацевтична продукція	обладнання для медицини
хімікати для сільського господарства	напівпровідникові пристрої
прогресивна продукція електромашинобудування	радіоактивні матеріали
турбіни та обладнання реакторів	авіаційна та космічна техніка
генератори ядерних, гідро- та вітрових електростанцій	прогресивні оптичні прилади
обладнання для автоматизованої обробки інформації	вимірювальне обладнання
телекомунікаційне обладнання	зброя та системи озброєння

Таблиця додатка Г.2

НТ за виробництвом наукомістких / високотехнологічних продуктів згідно з класифікацією 245 високотехнологічних продуктів, розробленою для міжнародної торгівлі в країнах Європейської економічної спільноти (444; 419]

Новітні технології	
системи обробки інформації	телекомунікаційні системи
продукція хімічної промисловості	автоматизовані верстати
продукція авіакосмічної промисловості	електронні споживчі товари
електричні та електронні прилади та обладнання	електронні компоненти

Таблиця додатка Г.3

НТ за виробництвом наукомістких / високотехнологічних продуктів згідно з класифікацією 41 наукомісткого продукта для масового споживача (444)

Новітні технології	
продукція хімічної промисловості (синтетичні волокна, барвники і пігменти)	обладнання для целюлозно-паперової, харчової та текстильної промисловості
поліграфічне обладнання	кабелі та оптоволокно
побутова електроніка та офісне обладнання	верстати та прогресивне металообробне обладнання
автомобілі та підшипники	залізничний рухомий склад
медикаменти та медичне обладнання	традиційні електронні і вимірювальні прилади
фотообладнання	оптичні вироби
прогресивні види абразивів	керамічна продукція
дорогоцінні кольорові метали	кондиціонери та обігрівачі

ДОДАТОК Г

Таблиця додатка Г.1

НТ за напрямом / галуззю застосування згідно з класифікацією Бюро цензів США [824]

Новітні технології	
біотехнологія	оптоелектроніка
технології на основі досягнень в галузі наук про життя	комп'ютери та телекомунікації
комп'ютеризовані виробництва	авіакосмічні технології
ядерна технологія	нові матеріали
електроніка	озброєння

Таблиця додатка Г.2

НТ за напрямом / галуззю застосування згідно з класифікацією 12 високотехнологічних галузей департаменту торгівлі США [825; 456]

Новітні технології	
інформаційні технології	обчислювальна техніка
мікроелектроніка	програмування
робототехніка	нанотехнології
атомна енергетика	аерокосмічна техніка
біотехнології	фармацевтика
генна інженерія	штучний інтелект

Таблиця додатка Г.3

НТ за напрямом / галуззю застосування за класифікацією Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD)

Новітні технології	
авіакосмічна промисловість	фармацевтична промисловість
виробництво комп'ютерів і офісного обладнання	електронна промисловість і виробництво комунікаційного обладнання

Таблиця додатка Г.4

НТ за напрямом / галуззю застосування за англійською Вікіпедією [812]:

Новітні технології	
авіаційно-космічний	інформаційні системи
автомобільний	фотоніка
штучний інтелект	нанотехнології
біотехнологія	ядерна фізика
інформаційна технологія	робототехніка
електротехніка	комунікації

ДОДАТОК Д

Таблиця додатка Д

НТ за виробництвом наукомістких / високотехнологічних продуктів і напрямом / галуззю передових технологій за українською Вікіпедією [763]

Новітні технології		
авіаційні ракети	aol	автоматичні космічні апарати
балістичні ракети	android	автоматичні міжпланетні станції
графічні формати	b-дерево	адаптивне керування
еволюційні алгоритми	google	алгоритми синтаксичного розбору
економічні індекси	html	американські космічні кораблі
експертні системи	json	арифметика із плаваючою комою
електронні словники	pdf	веб-ідентифікатори
квантова електроніка	rss	генератори синтаксичних аналізаторів
кодування символів	spacex	дерева (структури даних)
колонізація космосу	xml	еволюційні алгоритми
контроль якості	yahoo!	екіпажі міжнародної космічної станції
космічна техніка	youtube	електронні платіжні системи
космічні апарати	аудіокодеки	застосування штучного інтелекту
космічні кораблі	вікі	зенітно-ракетні комплекси
космічні скафандри	вікі-рушії	інформаційний пошук
крилаті ракети	геокодування	комбінаторна оптимізація
машинне навчання	індекси	комп'ютерна лінгвістика
машинний переклад	кластеризація	міжнародна космічна станція
мережевий потік	кодеки	мови розмітки даних
методи оптимізації	кодування	незавершені статті про структури даних
нейронні мережі	марсоходи	орбітальні станції серії салют
орбітальні станції	мікроформати	підходи до індексування баз даних
платіжні системи	мови стилів	планетарна інженерія
пошукові системи	нанотехнології	пристрої на базі android
програма “вояжер”	нотація	проекти освоєння космосу
програма “піонер”	осмос	протикорабельні ракети
ракетна зброя	перцептрон	протирадіолокаційні ракети
ракетна техніка	планетоходи	протитанкові керовані ракети
ракетне паливо	редактори html	ракети “повітря-повітря”
реактивна артилерія	спінтроніка	ракети “повітря-земля”
розгонні блоки	штрих-коди	растрові формати файлів
розпізнавання мови	юнікод	реляційна модель даних
системи числення	яндекс	розвідувальні супутники
структури даних	зонди nasa	типи статистичних даних
супутники зв'язку	ідентифікатори	філософія штучного інтелекту
теорія оптимізації	місяцеходи	формати виконуваних файлів
фондові індекси	моделі даних	хімічна номенклатура
формалізація даних	машинний зір	штучні супутники землі
штучний інтелект	ракетобудівники	штучні супутники місяця
штучні супутники	ракетобудування	синтаксичний аналіз
аналіз часових рядів	ракети-носії	формати файлів
мови опису графів	ракетне паливо	формати даних

ДОДАТОК Е

Таблиця додатка Е

Еволюція термінопоняття “технологія” з розвитком суспільства [781]

Роки	Технологія як	Зміст термінопоняття
палеоліт ранній (3 млн. – 150 тис. р. до н.е.)	первісна техніка оброблення	технології збирання і полювання; оброблення деревини, каменю, кістки, рогу; створення знарядь праці й мисливства; оброблення гальки і кременю – створення проторубила, рубила [781, с.13]
палеоліт середній (150 – 35 тис. р. до н.е.)	первісна техніка створення	складніші технології збирання і полювання; оброблення кременю та виготовлення знарядь праці – скребел, скобелів, гостроконечників [781, с. 16]
палеоліт пізній (35 – 10 тис. р. до н.е.)	первісна техніка виготовлення, текстильні технології, технології шиття одягу	виготовлення крем’яних знарядь – пластин, скребків, різців, дротиків, списів, гарпунів, голок, стамесок, луків, стріл, списометів; плетіння, текстильне виробництво зі стебел, листя рослин, волосся тварин; шиття одягу, скручення вірвовок і ниток [781, с. 18]
середній кам’яний вік – мезоліт (9 – 6 тис. р. до н.е.)	технологія удосконалення, технологія масового виготовлення, зародження складнішої технології	технології удосконалення знарядь праці; технології масового виготовлення луків і стріл; зброї дальньої дії, човнів, знарядь рибальства (гарпунів, гачків); оброблення кременю – вузькі, тонкі, гострі пластинки (до 1 мм); технології виготовлення складених знарядь – молота, сокири [781, с. 19]
7 тис. р. до н.е.	технологія будування міста, ткацька технологія, харчова технологія, технологія складніших знарядь і інструментів	технологія будування міст за єдиним планом; ткацтва; скотарства, в’ючного, гужового тваринництва; продукування м’яса й молока, шкіри й шерсті; стрімкий розвиток землеробства; знарядь – серпи, зернотерки; процеси – шліфування, полірування, свердління; інструменти для дерева – сокири та тесла [781, с. 22–23]
новий кам’яний вік – неоліт (6 – 3 тис. р. до н.е.)	розвиток технік землероб- ства, мотична технологія, створення знарядь, технології іригації, будівельні технології	технології землеробства – жердинами, кам’яними сапами; знаряддя збирання врожаю – ножі, серпи, ціпи; мотичне землеробство; іригація ґрунту наносами мулу; будування житла – куренів під шкірами, землянок, будинків з лози з глиною, першої цегли [781, с. 24]
мідний вік – енеоліт (5 тис. р. до н.е.)	технологія холодного оброблення металу, технології ткацтва	технологія виготовлення перших виробів з металів – міді та золота; холодного оброблення металу – примітивного кування; ткацтва – одяг із льняних, бавовняних тканин; винахід колеса [781, с. 26]
5 – 4 тис. р. до н.е.	технології металургії, плавління, технологія гончарства	технології металургії, видобутку руди, виплавлення міді з руди, примітивних печей – сурмів; виготовлення глиняного посуду – кераміки [781, с. 27]
4 тис. р. до н.е.	технології зброї, мідних виробів, технологія лиття бронзи; орного землеробства, технології першого колісного транспорту, писемні техніки	виготовлення зброї, знарядь праці; оброблення мідних виробів – відпал та загартування; винайдення бронзи; орного землеробства ралом і тягловою силою волів; першого колісного транспорту – дерев’яні двоколісні гарби, візки, колісниці; винахід ручного гончарного круга; початок писемності – малюнкового письма (піктографії) і знакового (клинопису) [781, с. 34]
4 – 3 тис. р. до н.е.	залізнорудні технології	технології виготовлення предметів з метеоритного й самородного заліза [781, с. 65]
3 тис. р. до н.е.	технології сплавів бронзи, кераміки, прядіння і ткацтва, технології будівництва, торгові, військові, транспортні технології	перші сплави бронзи; орне землеробство; технології кераміки, гончарних печей; прядіння і ткацтва; торгівля; будівництво великих кам’яних культових споруд; глинобитне житлобудування; військові експедиції; нові транспортні засоби; вироби з фаянсу; винахід колеса зі ступицею на нерухомій вісі [781, с. 30]

Продовження таблиці додатка Е

2800 р. до н.е.	технології оброблення заліза, технології скляних виробів	технології оброблення заліза – вважалось дорогим; технології скляних виробів – з кварцового піску, соди, карбонату кальцію, рослинної золи [781, с. 40]
2 тис р. до н.е.	технології лиття	лиття порожнистих предметів з бронзи; перші колеса зі спицями [781, с. 40]
2500 р. до н.е.	суднобудівельна, хімічна, косметична, фармакологічна технології	технологія будівництва суден – перше серповидне на 40 т; виробництво різних видів скла, фарб, глазурі, емалей; хімічна технологія; косметика і фармакопея – пахощі, фарби, ліки [781, с. 43]
1500 р. до н.е.	технологія великого суднобудування	технологія великого суднобудування – 1,5 тис.т.; баржа 63 м X 21 м X 6 м [781, с. 42]
1250 р. до н.е.	металургійна технологія	залізнометалургійне виробництво – на землі виник залізний шлях [781, с. 67]
1100 р. до н.е.	технологія гартування заліза	винайдена технологія науглецювання і гартування заліза [781, с. 68]
1000 р. до н.е.	технологія склоробства; металургія заліза; ковальські технології	лиття скляного посуду; масове виробництво сталі, заліза; кричне залізо в сиродутній печі; оброблення металу – куванням, ковальська справа [781, с. 68, 69]
800 р. до н.е.	удосконалена технологія оброблення заліза	технологія залізних деталей для транспорту; тверді гострі ремісничі інструменти; фермерські знаряддя – серпи, коси, садові ножі, лемеші плугів, сох, сокири, кирки, лопати; ковальські інструменти [781, с. 79]
700 р. до н.е.	технологія виготовлення монет	лиття і чеканка срібних монет: монети були злитками металу неправильної форми [781, с. 65]
650 р. до н.е.	токарні технології	перші токарні верстати [781, с. 61]
500 р. до н.е.	технології металургії, рельєфного оброблення металу	металургія кольорових металів; розробка копалень; рельєфна обробка металу – торецька: чеканка, тиснення, гравіювання, різьблення, художнє лиття у форми; бронзові дзеркала, посуд, прикраси, начиння; види сталі – синопська, лаконійська, лідійська [781, с. 65]
400 – 300 р. до н.е.	хімічні технології, технології заліза, технології порошкової металургії, технологія отримання булатної сталі	алхімія – винаходи ліків, металевих сплавів, фарб, плавки, перегонки, кристалізації, сублімації, детонації; порох; технології заліза у горнах із штучним дуттям; поверхнєве науглецювання заліза зануренням в розплавлений чавун; порошкова металургія; технологія булатної сталі; мелення гірської породи [781, с. 55, 73, 74]
300 р. до н.е.	технології прядіння і ткацтва, технології житлобудування, дамаської сталі	прядіння і ткацтво, ткацький верстат; візерункове та кольорове ткацтво; досконаліше житлобудування – прямокутне глиняне житло, з піччю, посудом, жертвником; забудова поселень колом, із загоном для худоби; виробництво дамаської сталі [781, с. 36]
100 р. до н.е.	кращі технології ткацтва, технології фортифікації	прядіння ручною прядкою; перші ткацькі верстати; зведення оборонних споруд; перші водяні колеса, як приводи млинів [781, с. 150, 154]
1 – 2 ст. н.е.	гідротехнічні технології, будівельні технології,	гідротехнічні споруди, будівництво палаців, храмів; писемність: стилус, пензель, туш, графіт, папір; перша реактивна зброя – вогненні стріли [781, с. 57, 58]
9 ст.	ливарні технології	лиття металу; сиродутний гірн; ливарні форми, залізні ковальські кліщі, кувадла, молотки [781, с. 80]
12 – 13 ст.	плавильні технології – досконаліша зброя	порохова стовбурна зброя, примітивна рушниця, дзвони; плавильна піч – штукфен [781, с. 84]
14 ст.	досконаліші ливарні технології	гарматно-ливарне виробництво; печі шахтного типу – домниці або блауофени [781, с. 85]
15 ст.	технології доменного плавлення	вироби з чавуна; переробний процес в металургії; сиродутне плавлення замінив доменний процес і кричний переділ; поява доменних печей [781, с. 87]

ДОДАТОК Є

Таблиця додатка Є

Еволюція термінопоняття “технологія” у фаховій та науковій літературі [525, 678]

Мислитель	Праця	Погляди, ідеї	Розуміє технологію як
Аристотель	“Нікомахова етика”, Механічні проблеми”	Поняття технології не розглядав, а поняття техніки виводив із поняття “техне” (ремісництво) [525, с. 88]	техніку – уміння, спосіб, прийом
Герон Олександрійський	“Механіка”, “Пневматика”, “Театр автоматів”	Питання механіки пов’язані з технікою, технічними процесами, а отже – технологією [525, с. 88]	техніка, шлях, метод, технічний процес
Йоганн Бекман (1739-1811)	“Посібник з технології” (1772), “Введення в технологію” (1777), “Нариси з історії винаходів” (1805)	Увів у вжиток термін “технологія”, яким назвав дисципліну, яку читав в університеті в Геттінгені з 1772 р. Пояснив, що технологія пояснює всі види праці, їх наслідки, причини [525, с. 88]	сукупність знань, послідовність дій, наукова дисципліна, методологія праці
Е. Капп (1808 – 1896)	“Основи філософії техніки” (1877)	Розробив принцип органопроекції: всі прилади – проекції людських органів. Людина підсвідомо відтворює себе в знаряддях, а фізіологію в технологіях (Ратников, с. 190)	майстерність, тех.-нологічний процес [відтворення людиною себе в знаряддях і їхній роботі]
А. Еспінас (1844 – 1922)	“Виникнення технології” (кінець XIX ст.)	Формує поняття технології – науки про корисні мистецтва, про закони практики. Розуміє технологію як: 1) аналітичний опис ремесел, їх класифікації; 2) сукупність законів та причин практичної діяльності; 3) зародження, апогей та занепад практичних операцій для досягнення мети [525, с. 75]	1) опис ремесел; 2) закони й причини практичної діяльності; 3) практичні операції для досягнення мети; 4) наука про корисні мистецтва, закони практики
П.К. Енгельмейер (1855 – 1942)	“Технічний підсумок XIX століття” (1898), “Філософія техніки” (1913)	Вивчає технічні проблеми газової і нафтової промисловості і висуває першу програму філософії техніки. Під технологією розуміє всі людські знання та вміння з практичними цілями, для підвищення продуктивності праці (Ратников, с. 190)	усі людські знання та вміння з практичними цілями, для підвищення продуктивності праці
Н.А. Бердяєв (1874 – 1948)	“Людина і машина” (1933)	Техніка як нова реальність, новий ступінь дійсності, незалежна від людини система (Ратников, с. 190)	нова реальність, нова дійсність, незалежна система
Ф. Дессауер (1881 – 1963)	“Душа в сфері техніки” (1945), “Суперечки навколо техніки” (1956)	Вбачає сутність техніки в самому акті технічної творчості. Поняття технології втілюють самі процеси технічної творчості [525, с. 75]	процес технічної творчості
Х. Ортега-і-Гассет (1883 – 1955)	“Повстання мас” (1929)	Трактує техніку як реалізацію людини, двигун життя, чинник впливу на поведінку людини (Ратников, с. 190)	реалізація людини в практичній діяльності

Продовження таблиці додатка Є

К. Ясперс (1883 – 1969)	Ч. “Сучасна техніка” в книзі “Витоки історії та її мета” (1949)	Техніка – найважливіший чинник впливу на розвиток цивілізації, всесвітню історію та еволюцію (Ратников, с. 189, 193)	рушій еволюції, розвитку цивілізації і всесвітньої історії
М. Хайдеггер (1889 – 1976)	“Буття і час” (1927), “Питання про техніку” (1953)	Технологія – вид розкриття таємного в людині, вид реалізації людини, засіб втілення ідей. В парі “техніка – людина” визначає відношення “об’єкт – суб’єкт”. Увів поняття техніки як особливого ставлення до світу як до матеріалу, джерела речо- вини і енергії, що зриває завіси природних таємниць, перетворює буття лише на форму і умову люд- ського існування (Ратников, с. 189, 191)	вид реалізації людини, засіб втілення ідей, використання світу як матеріалу, джерела речовини і енергії
Л. Мемфорд (1895 – 1990)	“Техніка і цивілізація” (1934), “Техніка і природа людини” (1986)	Технології зводять людей до стандартизованих та взаємозамінних компонентів. Техніка, яка перетворюється на активний суб’єкт реальності, трансформує людину (Ратников, с. 190)	засіб зміни людини, знецінення людини до стандартизованого та взаємозамінного компоненту суспільства
Ж. Еллюль (1912 – 1994)	“Техніка” (1954), “Друга революція” (1969).	Властивості техніки – раціональність, артефактність, спрямованість на себе, ріст на власній основі, неділимість, універсальність, автономність. По суті мова йде про технології (Ратников, с. 190). Визначає поняття техніки через поняття технології як сукупності раціонально вироблених методів, які мають безумовну ефективність (Ратников, с. 200)	сукупність раціонально вироблених ефективних методів перетворення чогось
О. Шпенглер (1880 – 1936)	“Людина і техніка” (1931)	Описуючи явище технологічності, відзначає, “сьогодні техніка не повинна бути витлумачена у термінах знарядь. Важливо не те, як зроблена річ, але те, що можна зробити з нею” (Ратников, с. 190)	процес оброблення речей
Х. Сколімов- ські (1930 – 2018)	“Філософія техніки як філософія людини” (1993)	Центральним спостереженням є факт трансформації реальності під впливом техніки, технологічності соціальної реальності (Ратников, с. 190)	засіб трансформації соціальної реальності

ДОДАТОК Ж
Зразок анкети вільного асоціативного експерименту 1

АНКЕТА

Просимо Вас взяти участь у психолінгвістичному експерименті.
 Перед Вами список слів. Просимо його прочитати, починаючи зі слова № 1, і біля кожного з цих слів написати слово, вираз, яке Вам спадає одразу на думку.

- Прохання не розмірковувати.
- Якщо Вам нічого не спадає на думку, поставте тире.
- Не повертайтеся до вже прочитаних слів і не виправляйте вже написане.

1. Комфортний офіс	
2. Новітні технології	
3. інтернет	
4. Швидкість	
5. Комп'ютер	

Будь ласка, повідомте про себе таку інформацію (відзначте потрібне “пташечкою”):

Стать	О жіноча		О чоловіча	
Вік	О до 20	О 21-30	О 31-50	О більше 51
Освіта	О середня	О середня спеціальна	О вища	О науковий ступінь
Спеціальність	зазначити:			
Наукова діяльність	О беру участь у семінарах / конференціях	О публікую статті	О публікую монографії	О патентую винаходи, ноу-хау
Професійна діяльність	О організаційно-управлінська	О проектно-конструкторська	О технологічна / виробнича	О експлуатаційна

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ЕКСПЕРИМЕНТІ!

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКА Ж
Результати вільного асоціативного експерименту 1
Асоціативна стаття словосполучення-стимулу *новітні технології*
Новітні технології 640:

*інтернет, веб, ІТ, комп'ютер, ноу-хау, процесор, винахід, наука, досягнення, GOOGLE, програмування, прорив, знання, промисловість, продукція, ноут-бук, ЗМІ, програміст, планшет, сайт, віртуальна реальність, штучний інтелект, масмедіа, революція, комунікація, інформація, виробництво, енергія, цивілізація, ТБ, соціальна мережа, бізнес, НДІ, лабораторія, прогрес, чіп, мережа, стільниковий телефон, фармацевтика, вдосконалення, ефективність, розвиток, продуктивність**; поліпшення, WI-FI, інвестиція, потенціал, робота, сервер, нововведення, час, матриця, інтелект, інженерія, винахідник, GPS-навігатор, економіка, зручність, робот, PR-технологія, НЛП, інтелектуалізація, електроніка, озброєння, перехід, гіпноз, конкуренція, стратегія, RAMBLER, хірургія, синергетика, сервіс, кардіологія, індустрія, офіс, галузь, машинне навчання, надприбуток, flash-технології, YAHOO, споживач, хакер, біотехнологія, база даних, BLUE-TOOTH, MP3-кодек, комп'ютерна мережа, біопаливо, обробка, переробка, маркетинг, потенціал, рівень, техніка, конвеєр, підприємець, унікальність, бренд, система, інфраструктура, корпорація, виробник, розробка, блог, відеокодеки, відеофайл avi, космічний апарат, аеропорт, електромобіль, вірусологія, удосконалення, продуктивність, розумний дім, дистанційне керування, енергозабезпечення, альтернативне паливо, медицина, атомна енергетика, тайм-менеджмент, доступність, трансплантологія, місяцехід, транспорт, стрічка новин, відеофайл wmv, голографія, планетохід, воднева енергетика, термоядерний синтез, функціональність, генетика, 3d-принтер, mp4-кодек, відео конференція, анестезіологія, імплантація, наноробот, нанотехнологія, psd-графіка, енергетична зброя, агрохімія, нанокристал, прилад, швидкість, інжиніринг, імідж-мейкінг, конструктор, мережа доступу, тим-білдинг, бренд, енергетичний напій, торгова марка, тренінг, інтерфейс, реклама, кваліфікація, маніпуляція, алгоритм, новинка, покращення, родовище, експлуатація, капітал, сплав, проект, розширення, надійність, координація, протезування, освоєння, статус, вплив, надприбутки, синтез, ресурс, еволюція, інновація, інформатизація, поліфункціональність, стабільність, безпека, креативність, комплексність, багатство, універсальність, сервіс, процвітання, сонячна енергетика, полівимірність, впровадження, виготовлення, культура, сировина, програмованість, рух, генерація, перебудова, комфорт, застосування, регулювання, користувач, суспільне процвітання, доступ, реалізація, забезпечення, нововведення, світовий лад, невичерпні ресурси, оновлення, будівництво, дослідження, необмежені можливості, поширення, завод, фабрика, корпорація, темп, гроші, добробут, фінанси, загроза, небезпека, воля, свобода, рабство, мир, війна, демократія, тиранія, кар'єра, фаст-фуд, незалежність, залежність, законність, протиправність, освіта, людська психіка, рівноправ'я, дискримінація, ворожнеча, співробітництво, повага, здоров'я, злочинність, терор, прибуток, інвестиція, бідність, інфляція, дефіцит, безробіття, криза та ін.

*Курсивом виділені реакції, відтворювані більше 10 разів.

Оформлення асоціативної статті “Новітні технології”: 640 (загальна кількість реакцій на слово-стимул) + 248 (кількість різних асоціацій) + 7 (кількість відмов респондентів) + 57 (кількість одиничних реакцій).

ДОДАТОК 3

Зразок анкети вільного асоціативного експерименту 2

АНКЕТА

Ви берете участь у психолінгвістичному (рецептивному) експерименті. Просимо Вас виконати таке завдання:

Напишіть, будь ласка, своїми словами, як Ви розумієте, що таке **НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ**? Прохання не розмірковувати. Не виправляйте написаного.

.....

.....

.....

Будь ласка, повідомте про себе таку інформацію (відзначте потрібне “галочкою”):

Стать	О жіноча		О чоловіча	
Вік	О до 20	О 21-30	О 31-50	О більше 51
Освіта	О середня	О середня спеціальна	О вища	О науковий ступінь
Спеціальність	зазначити:			
Наукова діяльність	О беру участь у семінарах / конференціях	О публікую статті	О публікую монографії	О патентую винаходи, ноу-хау
Професійна діяльність	О організаційно-управлінська	О проектно-конструкторська	О технологічна / виробнича	О експлуатаційна

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ЕКСПЕРИМЕНТІ!

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКА 3

Результати вільного асоціативного експерименту 2

Інтерпретації поняття “новітні технології”:

*Високі технології, найновіші технології, інноваційні технології, передові технології, високорозвинені технології, найсучасніші технології, прогресивні технології, удосконалені технології, ефективні технології, унікальні технології, революційні технології, інформаційні технології, комп’ютерні технології, оптимальні технології, інтернет-технології, веб-технології**; нью-ейдж технології, найпотужніші технології, технології генерації енергії та інформації, перспективні технології, відмінні технології, першокласні технології, наслідки досліджень і розробок, першорядні технології, оптимізовані технології, найкращі технології, ключові технології, розвинені технології, технології революційного характеру, універсальні технології, всесвітні технології, глобальні технології, надійні технології, надзвичайні технології, нестабільні технології, ризиковані технології, схвалені технології, програмні технології, ідеальні технології, потужні технології, ІТ (інформаційні технології), результати передових досягнень, результати наукового прогресу, прорив у науці і техніці, найпередовіші знання, втілені у розробках; революційні втілення науки, останні здобутки цивілізації, наслідки прогресу, передовий фронт розвитку науки, вдосконалені традиційні технології, розвинуті форми традиційних технологій, на які був високий попит; ефективні застосування наукових результатів, наслідки вдалого інвестування в науку, надзвичайні здібності і уміння людей, результати роботи винахідників, породження потужної економіки багатих країн, швидкість, якість і результат; надприбутки трансатлантичних компаній, flash-технології, надлишкові нав’язування споживачам, добре реалізований ідейний потенціал, унікальні напрацювання, втіленні в життя; надприбутки, рушій якісних змін життя, синтез знань, умінь і техніки, процвітання економіки, впровадження унікальних ідей, генерування інших новітніх технологій, підвищення комфорту життя, підвищення якості життя, перебудова передових галузей промисловості, застосування нових знань, реалізація передових технічних проєктів, технологічні нововведення в усіх галузях людського життя, джерело постійного доходу, технології, які випереджають свої аналоги; технології, які докорінно змінюють виробництво; технології, які використовують знання про глибинні властивості речовини, загрозливі технології, шкідливі технології, ризиковані технології та ін.

*Курсивом виділені реакції, відтворювані більше 10 разів.

Оформлення асоціативної статті “Новітні технології”: 360 (загальна кількість реакцій на слово-стимул) + 86 (кількість різних асоціацій) + 46 (кількість відмов респондентів) + 27 (кількість одиничних реакцій).

ДОДАТОК И
Зразок анкети рецептивного експерименту

АНКЕТА

Ви берете участь у психолінгвістичному (рецептивному) експерименті. Прохання не виправляти написаного. Закінчіть, будь ласка, речення:

Новітні технології як

Будь ласка, повідомте про себе таку інформацію (відзначте потрібне “галочкою”):

Стать	О жіноча		О чоловіча	
Вік	О до 20	О 21-30	О 31-50	О більше 51
Освіта	О середня	О середня спеціальна	О вища	О науковий ступінь
Спеціальність	зазначити:			
Наукова діяльність	О беру участь у семінарах / конференціях	О публікую статті	О публікую монографії	О патентую винаходи, ноу-хау
Професійна діяльність	О організаційно-управлінська	О проектно-конструкторська	О технологічна / виробнича	О експлуатаційна

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ЕКСПЕРИМЕНТІ!

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКА И

Результати рецептивного експерименту

За моделлю “Новітні технології як ...” респонденти сформували такі речення-пропозиції:

Новітні технології як товар.
Новітні технології як засіб виробництва.
Новітні технології як результат науки.
Новітні технології як засіб навчання.
Новітні технології як засіб комунікації.
Новітні технології як засіб професійної діяльності.
Новітні технології як засіб впливу на психіку.
Новітні технології як біологічна загроза.
Новітні технології як генератор інформації.
Новітні технології як прогрес науки.
Новітні технології як стабілізація економіки.
Новітні технології як синтез науки і техніки.
Новітні технології як баланс попиту і пропозиції.
Новітні технології як загроза суспільній моралі.
Новітні технології як засіб контролю суспільства.
Новітні технології як засіб впливу на суспільство.
Новітні технології як засіб впливу на політичні процеси.
Новітні технології як загроза для економіки.
Новітні технології як руйнівник культури суспільства.
Новітні технології як чинник зростання злочинності.
Новітні технології як чинник зниження IQ людини.
Новітні технології як засіб автоматизації процесів.
Новітні технології як породження агресії серед людей.
Новітні технології як зменшення навантажень на людину.
Новітні технології як альтернатива старим технологіям.
Новітні технології як налагодження процесів.
Новітні технології як оперування базами даних.
Новітні технології як перебудова суспільної свідомості.
Новітні технології як поширення політичної влади.
Новітні технології як засіб підтримки рішень керівників.
Новітні технології як засіб раціоналізації витрат.
Новітні технології як засіб впорядкування інфраструктури компанії.
Новітні технології як засіб розповсюдження інформації.
Новітні технології як забезпечення суспільства споживчими товарами.
Новітні технології як забезпечення виробництва сировиною.
Новітні технології як втілення фантазій науковців.
Новітні технології як фактор скорочення штатів компаній.
Новітні технології як фактор звуження кваліфікації працівників.

ДОДАТОК І

Прецедентні та індивідуальні реакції, зібрані з попередніх експериментів

прецедентні асоціації	машина часу, еліксир молодості, біороботи, зомбі, кінець світу, всесвітнє безладдя, хаос, війна кіборгів, світова війна, матриця, саркофаг, життя в бункері, тотальна залежність, зоряні польоти, кіберлюдина, кіберпростір	1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1
індивідуальні асоціації	необмежені можливості, світова влада, новий суспільний лад, загибель імперії, апокаліпсис, нічого людського, апатичне суспільство, суспільство споживачів, анархія, тотальний контроль	1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1

ДОДАТОК І
Зразок анкети рецептивного експерименту

АНКЕТА

Ви берете участь у психолінгвістичному (рецептивному) експерименті. Напишіть, будь ласка, своїми словами, як Ви розумієте, що роблять **НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ**? Відповідь сформууйте у вигляді речення з крапкою. Прохання не виправляти написаного.

Новітні технології

.....

Будь ласка, повідомте про себе таку інформацію (відзначте потрібне “галочкою”):

Стать	О жіноча		О чоловіча	
Вік	О до 20	О 21-30	О 31-50	О більше 51
Освіта	О середня	О середня спеціальна	О вища	О науковий ступінь
Спеціальність	зазначити:			
Наукова діяльність	О беру участь у семінарах / конференціях	О публікую статті	О публікую монографії	О патентую винаходи, ноу-хау
Професійна діяльність	О організаційно-управлінська	О проектно-конструкторська	О технологічна / виробнича	О експлуатаційна

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ЕКСПЕРИМЕНТІ !

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКА І
Результати рецептивного експерименту
За моделлю “Новітні технології – що роблять?”
респонденти сформуvalи такі речення-пропозиції:

<p>Новітні технології покращують життя людей.</p> <p>Новітні технології вирішують проблеми.</p> <p>Новітні технології покращують спілкування.</p> <p>Новітні технології створюють ризики для людей.</p> <p>Новітні технології створюють соціальний комфорт.</p> <p>Новітні технології створюють побутовий комфорт.</p> <p>Новітні технології руйнують сім'ю.</p> <p>Новітні технології руйнують добробут.</p> <p>Новітні технології знищують природу.</p> <p>Новітні технології підтримують виробництво.</p> <p>Новітні технології впорядковують процеси.</p> <p>Новітні технології генерують інформацію / знання.</p> <p>Новітні технології забезпечують комунікацію.</p> <p>Новітні технології викликають депресію.</p> <p>Новітні технології підвищують злочинність.</p> <p>Новітні технології спричиняють масову електронну злочинність.</p> <p>Новітні технології руйнують моральні цінності.</p> <p>Новітні технології руйнують культуру.</p> <p>Новітні технології спричиняють політичне маніпулювання.</p> <p>Новітні технології зумовлюють маніпулювання свідомістю.</p> <p>Новітні технології підтримують революції, повстання.</p> <p>Новітні технології створюють конфлікти.</p> <p>Новітні технології спричиняють війни.</p> <p>Новітні технології систематизують дані.</p> <p>Новітні технології керують процесами.</p> <p>Новітні технології економлять ресурси.</p> <p>Новітні технології допомагають на будівництві.</p> <p>Новітні технології стимулюють ринок.</p> <p>Новітні технології впливають на людей.</p> <p>Новітні технології шкодять навколишньому середовищу.</p> <p>Новітні технології розкладають психіку людей.</p> <p>Новітні технології систематизують великі масиви даних.</p> <p>Новітні технології підвищують рівень працездатності.</p> <p>Новітні технології стимулюють наукові відкриття.</p> <p>Новітні технології удосконалюють виробництво.</p> <p>Новітні технології готують висококваліфіковані кадри.</p> <p>Новітні технології сприяють швидкій комунікації.</p> <p>Новітні технології транслюють інформацію на великі аудиторії.</p> <p>Новітні технології примиряють людину та природу.</p> <p>Новітні технології підвищують попит населення на певні товари.</p> <p>Новітні технології забезпечують населення їжею.</p> <p>Новітні технології раціоналізують витрати на життя.</p> <p>Новітні технології розширюють можливості людини.</p> <p>Новітні технології прискорюють прогрес.</p>
--

ДОДАТОК Й
Зразок анкети перцептивного експерименту

АНКЕТА

Ви берете участь у психолінгвістичному експерименті. Підберіть, будь ласка, визначення до словосполучення “Новітні технології” і запишіть ті, які першими спадають на думку?.

- Прохання не розмірковувати.
- Не виправляйте вже написане.

Новітні технології – які?

1.
2.
3.
4.
5.

Будь ласка, повідомте про себе таку інформацію (відзначте потрібне “галочкою”):

Стать	О жіноча		О чоловіча	
Вік	О до 20	О 21-30	О 31-50	О більше 51
Освіта	О середня	О середня спеціальна	О вища	О науковий ступінь
Спеціальність	зазначити:			
Наукова діяльність	О беру участь у семінарах / конференціях	О публікую статті	О публікую монографії	О патентую винаходи, ноу-хау
Професійна діяльність	О організаційно-управлінська	О проектно-конструкторська	О технологічна / виробнича	О експлуатаційна

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ЕКСПЕРИМЕНТІ!

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКА Й

Результати перцептивного експерименту

Асоціативна стаття словосполучення-стимулу *новітні технології*

Новітні технології – які? 620:

*Інформаційні, комп'ютерні, наукові, передові, високі, прогресивні, оптимальні, найпотужніші, найкращі, удосконалені, ефективні, унікальні, ключові, оптимальні, високорозвинені, розвинені, перспективні, універсальні, відмінні, глобальні, революційні, програмні, інтегровані, системні, масові, автоматизовані**; динамічні, надійні, надзвичайні, першокласні, першорядні, всесвітні, сучасні, нестабільні, ризиковані, оптимізовані, схвалені, ідеальні, потужні, невичерпні, загрозливі, небезпечні, сучасні, руйнівні, пагубні, критичні, страшні, агресивні, нищівні, рокові, фатальні, захватницькі, кризові, лазерні, ядерні, плазменні, електронні, космічні, вражаючі, цифрові, виробничі, промислові, індустріальні, екологічні, віртуальні, дослідницькі, альтернативні, якісні, еволюційні, експериментальні, позитивні, саморуйнівні, ворожі, зразкові, конкурентні, відбірні, елітні, шкідливі, смертельні, жорстокі, стабільні, супутникові, органічні, системні, електронні, інженерні, стратегічні, високоякісні, негативні, високопробні, небувалі, драматичні, вибухонебезпечні, напружені, проблемні, персональні, соціальні, космічні, безконтактні, військові, мережеві, гуманітарні, оборонні, ядерні, ракетні, масові, біологічні, генетичні, мобільні, атомні, харчові, інтелектуальні, лабораторні, креативні, необмежені, незрівнянні, неперевершені, надприродні, безпрецедентні, переважні, найсильніші, високоефективні, розкішні, прекрасні, блискучі, безподібні, добротні, безпомилкові, нападницькі, завойовницькі, аморальні, жорсткі, некорисні, низькоякісні, фальшиві, нестійкі, збиткові, незахищені, складні, нетривкі, сумнівні, згубливі, міжзор'яні, квантові, будівельні, хімічні, будівельні, управлінські, молекулярні, іншопланетні, технічні, економічні, обчислювальні, кібернетичні, корпоративні, галактичні, випереджаючі, доступні, примітивні, недорогі, фундаментальні, базові, довгострокові, продуктові, переважаючі, виборчі, тотальні, організаційні, актуальні, політичні, наукові, дорогі, нові, досконалі, оптичні, універсальні, згубні та ін.

*Курсивом виділені реакції, відтворювані більше 10 разів.

Оформлення асоціативної статті “Новітні технології” – що можуть робити / зробити?: 620 (загальна кількість реакцій на слово-стимул) + 180 (кількість різних асоціацій) + 9 (кількість відмов респондентів) + 46 (кількість одиничних реакцій).

ДОДАТОК К

Зразок анкети спрямованого асоціативного експерименту

АНКЕТА

Прохання поставити “іташечку” біля тих висловлювань, які найбільш правильно, на Вашу думку, відображають функції новітніх технологій (НТ) у сучасному світі.

Зазначте, будь ласка, свою професію, або вид діяльності, яким займаєтеся

.....

- ☐ 1. НТ поліпшили розведення, вирощування та догляд за тваринами
- ☐ 2. НТ дали можливість передачі відео та голосу по інтернет
- ☐ 3. НТ запропонували техніки тайм-менеджменту, тим-білдингу, оптимізації компаній
- ☐ 4. НТ розвинули використання атомної, водневої, сонячної, геотермальної енергетики
- ☐ 5. НТ зробили зручнішим та ефективнішим обслуговування машин, приладів
- ☐ 6. НТ роблять зручнішим та ефективнішим інформаційне обслуговування
- ☐ 7. НТ розвинули точну хірургію та нейрохірургію
- ☐ 8. НТ прискорили розвиток електроніки та електротехніки
- ☐ 9. НТ роблять зручнішим та ефективнішим слідкування за станом, розвитком рослин
- ☐ 10. НТ запропонували нові системи оперування краном, трактором, тепловозом
- ☐ 11. НТ спровокували розвиток радіобіології, вірусології, мікології, імунології, кріобіології
- ☐ 12. НТ поліпшили оформлення виставок, вітрин, стендів, фасадів
- ☐ 13. НТ розвинули велику кількість форматів графіки, відео та аудіо
- ☐ 14. НТ створили системи управління компаніями, ресурсами, заходами
- ☐ 15. НТ запропонували техніки створення іміджу компанії, торгової марки
- ☐ 16. НТ покращили ремонт речей, виробів (одягу, техніки), житла
- ☐ 17. НТ розвинули політичні техніки маніпулювання, формування стереотипів, створення криз
- ☐ 18. НТ зробили ефективнішою роботу з текстами, сторінками
- ☐ 19. НТ змінили ветеринарну практику, діагностику та лікування тварин
- ☐ 20. НТ прискорили виконання обчислень, розрахунків
- ☐ 21. НТ прискорили виведення нових сортів рослин
- ☐ 22. НТ поліпшили конструювання, проектування промислових виробів
- ☐ 23. НТ зробили ефективнішим ведення переговорів, переконання, роз'яснення, заохочення
- ☐ 24. НТ поліпшили роботу з кресленнями, схемами, таблицями (перевіряти, упорядковувати)
- ☐ 25. НТ змінили спостереження, дослідження, аналіз наукових явищ
- ☐ 26. НТ зробили можливим спостереження, вивчення життя мікробів, бактерій
- ☐ 27. НТ покращили налагодження медичних приладів, апаратів
- ☐ 28. НТ пришвидшують надання медичної допомоги після поранень, ударів, опіків тощо
- ☐ 29. НТ полегшують вимірювання об'єктів, отримання показників про фізичні величини
- ☐ 30. НТ покращують огляд хворих, діагностування, призначення ліків
- ☐ 31. НТ зробили можливим фарбування поверхні виробів, розпис стін приміщень
- ☐ 32. НТ покращили монтаж, збирання машин, приладів
- ☐ 33. НТ прискорили виготовлення по кресленнях деталей, виробів
- ☐ 34. НТ роблять зручнішим та ефективнішим будівництво конструкцій, будівель
- ☐ 35. НТ підсилили ведення боротьби з хворобами рослин, з шкідниками лісу, саду
- ☐ 36. НТ роблять зручнішою та ефективнішою експлуатацію технічних пристроїв, їх ремонт
- ☐ 37. НТ розвинули системи обробки звукових сигналів, продукування звуку різної частоти
- ☐ 38. НТ спровокували розвиток трансплантології та забезпечення внутрішніми органами
- ☐ 39. НТ роблять зручнішим та ефективнішим виховання, навчання людей
- ☐ 40. НТ запропонували системи концентрованого навчання
- ☐ 41. НТ роблять зручнішим та ефективнішим медичне обслуговування
- ☐ 42. НТ розвинули системи інжинірингу – освітнього, виробничого, будівельного
- ☐ 43. НТ запропонували техніки нейролінгвістичного програмування
- ☐ 44. НТ розвинули системи захисту суспільства і держави
- ☐ 45. НТ прискорили розвиток будівництва космічних апаратів, обладнання, забезпечення
- ☐ 46. НТ запропонували технології колективної розумової діяльності
- ☐ 47. НТ прискорили розвиток різних видів зброї, систем військової детекції та слідкування
- ☐ 48. НТ прискорили розвиток транспортних систем та видів транспорту

- О 49. НТ прискорили розвиток імплантації, протезування, стоматології
- О 50. НТ роблять зручнішою та ефективнішою роботу з нано-, мікро- і макро- величинами
- О 51. НТ зробили можливим широке використання робототехніки
- О 52. НТ запропонували системи стільникового та телекомунікаційного обладнання
- О 53. НТ дали поштовх створенню полімерних та композитних матеріалів
- О 54. НТ дали поштовх розвитку систем паблік рілейшенз
- О 55. НТ забезпечили розвиток фармацевтичної промисловості
- О 56. НТ роблять зручнішим та ефективнішим побутове обслуговування
- О 57. НТ поліпшили оброблення матеріалів (дерево, тканини, метал, пластмаси тощо)
- О 58. НТ розвинули системи просування товарів до споживача, рекламування, продажів
- О 59. НТ зробили ефективнішим садіння, підкормлювання, зрошування рослин
- О 60. НТ ввели обробку наукової інформації – відстежування, систематизацію книг, статей
- О 61. НТ забезпечили розвиток систем біометричного аналізу та ідентифікації
- О 62. НТ зробили ефективнішим тренування груп (трудових, військових, спортивних)
- О 63. НТ розвинули технології створення іміджу компанії
- О 64. НТ зробили зручнішим та ефективнішим керування транспортним засобом
- О 65. НТ запропонували ефективні барвники, пігменти, отрутохімікати
- О 66. НТ розвинули техніки нейрон-лінгвістичного програмування
- О 67. НТ ввели ультразвукове стимулювання тварин до годівлі, доїння, відкладення яєць
- О 68. НТ забезпечили системи нагляду, навігації, сповіщення
- О 69. НТ зумовили виникнення технологій особистого коучингу (наставництва)
- О 70. НТ зробили можливим створення двигунів GOOGLE, YAHOO, RAMBLER
- О 71. НТ запропонували хімічну харчову промисловість
- О 72. НТ запропонували бездротові технології WI-FI, BLUE-TOOTH
- О 73. НТ прискорили розвиток анестезіології та алергології
- О 74. НТ розвинули машинне навчання та машинний переклад
- О 75. НТ створили голографію, лазерографію, віртуальні динамічні зображення
- О 76. НТ зробили зручнішим та ефективнішим догляд за хворими
- О 77. НТ поліпшили складання таблиць, схем, програм, прогнозів
- О 78. НТ розвинули поліграфію – фото, зображення, ілюстрації, плакати, листівки
- О 79. НТ розвинули бази даних та різноманітні види їх обробки
- О 80. НТ призвели до створення радіо-, теле-, телефонних мереж, стільникового зв'язку
- О 81. НТ розвинули та розповсюдили інтернет
- О 82. НТ запропонували автоматизовані годівлю та доїння тварин
- О 83. НТ запропонували нові види технологій: лазерні, вакуумні, плазмові, ультразвукові
- О 84. НТ змінили масмедіа – розвинули електронну пресу, стрічки новин
- О 85. НТ забезпечили віддалений доступ та віддалений телефонний і відеозв'язок
- О 86. НТ розвинули системи консалтингу – ділового, експертного, процесного
- О 87. НТ реалізувалися в програмах освітньо-тренінгової діяльності
- О 88. НТ підвищили рівень стресу в суспільстві, призвели до психологічної нестабільності
- У чому, на Вашу думку, полягає сенс новітніх технологій?

Повідомте про себе таку інформацію (відзначте потрібне “галочкою”):

Стать	О жіноча		О чоловіча	
Вік	О до 20	О 21-30	О 31-50	О більше 51
Освіта	О середня	О середня спеціальна	О вища	О науковий ступінь
Спеціальність	зазначити:			
Наукова діяльність	О беру участь у семінарах / конференціях	О публікую статті	О публікую монографії	О патентую винаходи, ноу-хау
Професійна діяльність	О організаційно-управлінська	О проектно-конструкторська	О технологічна / виробнича	О експлуатаційна

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКА К

Ключ до анкети спрямованого асоціативного експерименту:

Анкета містила 1 питання “Які відповіді найбільш правильно відображають функції новітніх технологій у сучасному світі?”

У структуру відповідей пропорційно (22 + 22 + 22 + 22) були закладені положення, які інтерпретували функції технологій у межах кожного з чотирьох основних концептів.

1. Соціальні інтерпретації сучасних технологій у полі концепту “технічні новітні технології” – номери питань: 5, 7, 8, 10, 12, 16, 22, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 45, 47, 48, 50, 51, 57, 64, 83.2. Соціальні інтерпретації сучасних технологій у полі концепту “природничі новітні технології” – номери питань: 1, 4, 9, 11, 19, 21, 26, 28, 30, 35, 38, 41, 49, 53, 55, 59, 65, 67, 71, 73, 76, 82.3. Соціальні інтерпретації сучасних технологій у полі концепту “інформаційні та телекомунікаційні новітні технології” – номери питань: 2, 6, 13, 18, 20, 24, 37, 52, 60, 61, 68, 70, 72, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85.4. Соціальні інтерпретації сучасних технологій у полі концепту “соціогуманітарні новітні технології” – номери питань: 3, 14, 15, 17, 23, 25, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 54, 56, 58, 62, 63, 66, 69, 86, 87, 88.

Респонденти повинні були позначити “галочкою” те, що здавалося їм релевантним, що реалізувало соціальні смисли, притаманні їх професійному полю, досвіду, діяльності.

У частині анкети “У чому, на Вашу думку, полягає сенс новітніх технологій?” респонденти експлікували узагальнення інформації експерименту у формі речення.

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКА К

Результати анкетування у спрямованому асоціативному експерименті 5 груп опитуваних для виявлення соціальної інтерпретації новітніх технологій:

Фахівці сфери технічних новітніх технологій (за спеціальностями: технології будівництва та ремонту с.-г. машин, технології механізації виробничих процесів, технології будівництва гідромеліоративних систем, технології електронного забезпечення комунікації, оптоелектронні технології, системи детекції та слідкування, систем сигналізації, військова інженерія, розробка та модифікації зброї, транспортна інженерія, енергетика та енергозбереження, радіофізика, технологія паливних матеріалів, технологія матеріалів, оптичні системи, телекомунікаційне обладнання, медичне електронне обладнання, стільникові мережі) надали від 72,72 до 90,9 % відповідей в межах концепту “технічні новітні технології”. Решта відповідей лежала у полі концепту “інформаційні та телекомунікаційні новітні технології”.

Вони експлікували **соціологеми**:

“**Новітні технології** полегшують, покращують життя”;

“**Новітні технології** створюють матеріальні умови”;

“**Новітні технології** є засобом розширення матеріальної бази”;

“**Новітні технології** є засобом комфорту, швидкості та функціональності”.

Фахівці сфери природничих новітніх технологій (за спеціальностями: технології загального землеробства, хімічні та агрохімічні технології, технології клінічної діагностики, хірургія та епізоотологія, генетика та розведення тварин, мікробіологія та вірусологія, молекулярна фізика, хімія полімерів, фізика полімерів) надали від 54,55 до 86, 36% відповідей в межах концепту “природничі новітні технології”. Решта відповідей лежала у полях концептів “технічні новітні технології” та “інформаційні та телекомунікаційні новітні технології”.

Вони експлікували **соціологеми**:

“**Новітні технології** допомагають бути ситими та здоровими”;

“**Новітні технології** допомагають жити довго”;

“**Новітні технології** гармонізують людину з природою”;

“**Новітні технології** забезпечують людину харчуванням та одягом”.

Фахівці сфери інформаційних та телекомунікаційних новітніх технологій (за спеціальностями: інформаційні технології, автоматизація процесів, автоматизоване оброблення інформації, технології автоматизованого управління) надали від 86, 36 до 100 % відповідей в межах концепту “інформаційні та телекомунікаційні новітні технології”. Ті, хто не досяг 100 %, відповіли також у полі концепту “технічні новітні технології”.

Вони експлікували **соціологеми**:

“**Новітні технології** управляють знаннями”;

“**Новітні технології** розважають та інформують людину”;

“**Новітні технології** зв’язують людей на великій відстані”;

“**Новітні технології** автоматизують життя”.

Фахівці сфери соціогуманітарних новітніх технологій (за спеціальностями: соціопедагогічні технології вищої освіти, технології формування ціннісних орієнтирів, соціопсихологічні технології та технології управління, рекламні та PR технології) надали від 54,55 до 77,27 % відповідей у межах концепту “соціогуманітарні новітні технології”. Інші відповіді лежали в полях концептів “інформаційні та телекомунікаційні новітні технології” та “природничі новітні технології”.

Вони експлікували **соціологеми**:

“**Новітні технології** навчають людей”;

“**Новітні технології** маніпулюють людьми”;

“**Новітні технології** змінюють суспільство”.

Звичайні громадяни (гувернантка, няня в дитячому садку, вчителька молодших класів, студент історичного факультету ДНУ, водій маршрутного таксі, продавець прикрас, власник магазину одягу, менеджер гастроному, офіціант, бармен, вокаліст ансамблю, учитель фортепіано, хормейстер, дизайнер свят, продавець повітряних кульок) надали змішані відповіді, які лежали у полях всіх чотирьох концептів (технічні – до 31,82 %, інформаційні та телекомунікаційні – до 40,9 %, природничі – до 18,19 %, соціогуманітарні – до 9,09 %). Результати опитування свідчили, що найтипівіше свідомість представників сучасного технологізованого суспільства асоціює новітні технології з артефактами із сфери інформаційних та телекомунікаційних новітніх технологій – мобільниками, комп’ютерами, телевізорами, інтернет, побутовими приладами тощо.

Вони експлікували **соціологеми**:

“**Новітні технології** – це гаджети для життя”;

“**Новітні технології** допомагають в побуті”;

“**Новітні технології** розважають”.